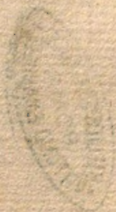

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

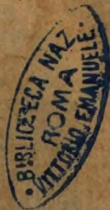

P. CORNELII TACITI EQVITIS RO. AB EXCESSV AVGVSTI

*

ANNALIVM LIBRI SEDECIM.

XXI

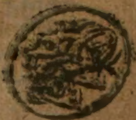

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

120

APVD SEB. GRYPHIVM LVGDVNI,

1551.

REVERENDISSIMO AC ILLVSTRISS. *domino Francisco à Turnone, S. R. E. Cardinali, Aemylius Ferrettus* S.P.D.

AGNA *profectò quædam res est, & utilior, quàm uulgò credatur, historiæ cognitio: per quã tutò idẽ propè in otio umbraq; cõsequimur, quod uix per multos magnosq; labores, summaq; pericula uitæ ac fortunarum industria nobis nostra comparatur. Quamobrem si eos homines prudentiores cæteris existimamus, quos usu ac experientia rerũ peritos cognoscimus: eos mediusfidius uel æquare, uel proximè saltẽ ad illos accedere iudicabimus, qui infinitis ferè actionibus hominum historiæ beneficio speculatores diligentes interfuerint: qui etiam eò mihi præstare uidentur exercitatis tantùm hominibus, quòd propter angustias temporum, quibus in hac nostra breui & incerta uita premimur, & propter eas solicitudines, quæ uel diligentißimè agentes & accuratißimè aliquid, à perfecta meditatione rerũ nos auocant, paucißima agere possumus: cùm ille tamen interim, qui in literis & monimenta ueterum incubuit, usque ab ipsius*

ipsius orbis initijs repetita memoria cōsilia & facta in utranque partem insignia discere ualeat atque repræsentare: præsertim cùm paucissimi poßint res tractare magnas: neq; enim multis contingit aut principes esse, aut principum uirorum consilia regere: omnibus uerò licet, qui non omnino illiterati sunt, quæ multis ætatibus gesta fuerunt, ab infinitis penè hominibus ueluti subiecta oculis per rerũ memoriam in paucißimos dies unamq; mentem conclusa recognoscere. Ideoq; mirum esse non debet, ab ineunte ætate si fabulis etiam oblectari consueuimus, natura nos quasi manu ducente ad historiæ utilitatem & commoda: ex quo illud uerißimè scripsit Plinius, Historia quoquomodo scripta delectat: quãuis enim omne lenocinium dictionis absit, et nuda quasi, puraq; actio ipsa proponatur: tam magna tamen nobis natura insita atq; ingenita sunt semina ad eam, quæ ex rerum gestarum traditione utilitas prouenit comparandam, ut hoc ipsum sequuti, nulla re alia alliciente narrationem rerum libentißimè audiamus, atq; legamus. Præclarè ergo Cicero, acer & uerus rerum æstimator, historiam esse dixit testem temporum, lucem ueritatis, uitam memoriæ, magistram uitæ, nuntiam uetustatis. Moderabitur equidem egregiè philosophia moribus hominũ præceptis suis sanctißimis: uerùm nescio quomodo, ea ipsa, quæ de illa

percipiuntur, efficacius multo mētibus hærent, exemplo, ac imitatione proposita, quàm nudis libris, nudis'ue uocibus philosophorum. Quamobrem ijdē literis suis, quibus mores hominum informant, ieiunè, parumq; solidè, se præcepisse putant: nisi quæ tradunt, exemplis, quasi certissimo ueritatis testimonio, confirmauerint: fecit enim nos imitatores maximè natura. Plurimū igitur debemus rerum scriptoribus, quorum industria, ac studio tantum utilitatis, delectationisq; nobis comparatur: inter quos Cornelium Tacitum, ut esse cæteris præferendum in uniuersum haudquaquam affirmare ausim: ita in suo genere primas tenere partes contendere non dubitauerim. Tria nanque sunt tanquam genera eorum, qui historiā scripserunt: nam alij de rebus ciuitatum, & populorum, eorumq; quæ domi forisq; gesserunt reges, ea tantum tradiderunt: præter admodum pauca, quæ communia erant publicæ & priuatæ consuetudinis uberrimum quidem & maximum argumentū: quo in genere primum meritò locū tenere creditur è nostris Liuius Patauinus: quò illum non tam ratio duxit, certumq; consilium, quàm ipsa res, et amplitudo Romanæ Reipublicæ: quæ in multitudine ac magnitudine bellorum ferè infinita non patiebatur, ut à publicis rebus stylus ad hominum mores, humilioraq; describenda conuerteretur. Alij cùm iam sub unius ditionem Ro-

mana res parere magis, quàm imperare cœpissent, ad principes, eorumq; mores, ac ingenia explicanda, necessariò conuersi, exilius scribere coacti sunt, materia minimè subministrante robur ac splendorem literis. Quod animaduertens prudētissimus Tacitus, hæc scribit libro IIII. Annalium: Pleraq; eorum, quæ retuli, quæq; referam, parua forsitan, & leuia memoratu uideri non nescius sum. Sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum cōtulerit, qui ueteres Pop. Rom. res cōposuere: ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos, captosq; reges, aut si quando ad interna præuerterent, discordias Consulum aduersus Tribunos, agrarias, frumentariasq; leges, plebis et optimatium certamina libero egressu memorabūt: nobis in arcto & inglorius labor. Et paulò pòst: Igitur ut olim plebe ualida, uel cùm patres pollerent, noscenda uulgi natura: & quibus modis temperanter haberetur: senatusq; & optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum, & sapientes credebantur: sic conuerso statu neque alia rerum &c. Alij uerò historiam ad agnitionem animi retulerūt: dederuntq; operam, ut erudirēt, delectarentq; potius, quàm instructiores ad res agendas lectores facerent: in quem numerum qui cogēdi sint, aliorū erit iudicium: satis enim fecisse credidimus, si locum indicassemus. Cùm ergo in secundum ordinem tempora

Corneliũ conclusissent, quod ille non semel queritur, & excusat: tanto acumine, tantoq; iudicio res Romanas mãdauit literis, ut nemo certè legatur in suo genere illi cõparandus. nam quãuis caruerit nitore, & puritate linguæ, abeunte iam Romano sermone in peregrinas formas, atq; figuras: succum tamen & sanguinẽ rerum incorruptũ retinuit: idemq; tam multa paucissimis complexus est, ut attenti lectoris in animo aculeos relinquat: indiligentem, ac aliud cogitantem fallat, ac prætereat. Ad hunc scribens Cæcilius, Auguror, inquit, nec me fallit auguriũ, historias tuas immortales futuras: quò magis illis (ingenuè fatebor) inseri cupio. Idẽ alibi tradit, conuenire consueuisse ad Tacitũ, ex admiratione ingenij, magnam studiosorũ copiam. Huic igitur recognoscendo ab hinc anno ferè XII. cùm collatis multis exẽplaribus dedissem dies aliquot, dubitans potius, quàm iudicans, annotaui in eum tunc nõnihil, quod paratũ haberem domi, si quid forte cursum legentis remoraretur: quarum annotationũ cum Thomæ Sertino amicissimo meo, et ualde erudito homini, copiã fecissem: editæ ab eo sunt (ut arbitror) nõ malo cõsilio: animo certè pleno humanitatis ac beneuolentiæ cũ in me, cui eas futuras ornamento credidit: tum in omnes homines, quibus per eas faciliorẽ fore putauit aditũ ad sensa Cornelij. Eas autẽ familiares notas cùm relegissem,

neq;

neq; uiderē posse ulla ratione fieri, ut pro meis non acciperētur (grauius enim est Sertini testimonium, sanctiorq; inter nos amicitia, quàm ut poßim aut uelim negare, quod ille affirmauerit, quamuis optauerim semper, ut quantū uoce ualeam, & consilio, prosim alijs: nullum tamen extet perexigui ingenij mei testimoniū ac monimētum) malui tamen quod erat ingenuè confiteri, quā callide dißimulare: itaq; hunc elumbem uiatorem, inuitoq; parentis peregrinātem & curare et instruere ampliore uiatico decreui. Quod cùm mihi propter occupationes nunc non liceat, duo tantùm in præsentia retractare institui, ac tueri quàm breuißimè loca, de quibus audio nonnullos male iudicare: idq; facio libentius, cùm rogatus à Sebastiano Gryphio typographo nobilißimo relegerim Tacitum, ut quantū per me fieri potuit emendatißimus tam grauis autor in publicum prodeat: quod an sim assequutus, illi facile cognoscent ac iudicabūt, qui hanc editionem cum prioribus comparauerint. A me certè nihil præteritum est, de quo dubitauerim aliquando, quodq; curam pateretur: in desperatis enim ac insanabilibus locis nō putauimus aliquid esse tētandū: eaq; in re sum usus uetustißimorum codicum auxilio, et alienos egregios labores non repudiaui hactenus planè mihi incognitos: Ut autem ad meas notas redeam, Cornelius libro primo narrans

Pannonicarum legionum seditionem, questos fuisse milites scribit, quòd denis in diem aßibus uita eorum & corpus æstimaretur: deinde remedium illud fore, si singulos denarios mererēt: ubi cùm pleriq; locum nō animaduersum negligenter præterijssent: fuere tamen, qui ibi manifestè deprehendi traderent, denarium decem asses æris fuisse: quo nihil potuit dici alienius. Nam si decem asses stipendium diurnum militum conficiebant, quibus non contenti milites, postulabant singulos denarios: planum fit, inde non colligi, decem asses denario contineri. Videtur autem potius plus comprehendi denario, quàm decem aßibus: quod me olim ualde conturbauit: quamuis enim & Plinius scripserit, & Volusius, et multi præterea, Denarium primò asses decem æstimatum, unde nomen habet: & postea auctum esse ad XVI. *asses: tamen idem Plin. libro* XXXIII. *in militari stipendio tradit æstimationem denarij nunquam uariasse, sed semper fuisse datum pro* X. *aßibus. Amplius autē postulasse milites quàm* X. *asses & tamen desiderasse denarium, alibi apertè tradit Cornelius. Responsum, inquit, est à cōcione: mandata Clementi centurioni quæ proferret: is orditur de mißione à* XVI. *annis, de præmijs finitæ militiæ, ut denarius diurnum stipendium foret. Quamobrem necessarium uidetur aut per Denariū demonstrari plusquàm* X. *asses:*

asses: aut mendū aliquod subesse. Cæterùm animaduertendum est, id maximè optasse milites, ut prætorijs cohortibus stipendio æquarentur: scribit enim paulò post superiorem locum, An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere: non obiectari à se urbanas excubias: sibi tamē apud horridas gentes è contubernijs hostem aspici. Cuius etiam desiderij testis est Trāquillus in Tyberio: Flagitabant, ait, ambo exercitus multa extra ordinem: ante omnia, ut æquarentur stipendio prætorianis Germanici. Per utrunq; autē exercitum, & Pannonicas legiones, et Germanicas significat. Ex quibus, ut arbitror, euidenter constat, uoluisse milites duplicari stipēdium: ita ut non singulos, sed binos denarios acciperent: tot enim Prætoriæ cohortes accipiebant. Cùm autē plurimum differat scriptura singulorum ac binorum: non sum ipse ausus mutare dictiones temere, præsertim tam inter se diuersas scriptione & sensu: sed ita semper sum interpretatus, ut per singulos denarios Cornelius alijs decē asses demōstrarit cumulandos denis aßibus: hoc modo, ut singulos denarios mererent, scilicet, præter denos asses, quibus animam & corpus æstimari querebantur. Eademq; ratione sunt explicanda illa uerba, Vt denarius diurnum stipendium foret, supra denos uidelicet ordina-

rios asses: ita enim & ratio apparet Denarij: nec tamen mutantur dictiones nulla autoritate. Quæ quamuis interpretatio fortasse quibusdam duriuscula uidebitur: primum illis adhibendus est in consilium Cornelius multis in locis luxurians: in quibusdam poëtico more licenter translationibus utens, in alijs mutilus, & quasi cadens: deinde cogitare debent, contaminare dictiones non esse pudoris nostri, nisi alicuius codicis testimonio adiuuemur. Quamobrem cuicunq; hoc nostrum interpretamentum non arridebit, melius ipse aliquid inueniat, unde et ratio denarij constet, & sensus Cornelij sit integer. Alter est locus libro secundo: Actum est, inquit, & de sacris Aegyptijs, Iudaicisq; pellendis, factumq; Patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea ætas, in insulam Sardiniam ueherentur, &c. ubi ego annotaui, per Superstitionem Iudaicā, intelligi sectam Iudæorum: citauiq; testem eundem Cornelium libro uicesimoprimo: indeq; subieci, me credere, in lege, generaliter, ad finem, de decurionibus, dum ait, Eos qui Iudaicam superstitionem sequuntur, diui Verus & Antoninus honores adipisci permiserūt, sensisse Vlpianum, Iudæos non prohiberi esse decuriones: de quo grauiter me accusatum fuisse accepi: quòd iam ferè receperint scholæ, illis uerbis demonstratos fuisse Christianos,

nos, cum testimonio eiusdem Cornelij, qui libro decimoquinto, execrabilem superstitionem, & Plinij ad Traianum, qui superstitionem prauam, immodicamq́;, & Suetonij, qui superstitionem nouam ac maleficam appellant Christianam religionem: tum quia in lege ultima, Codice de Iudæis & cælico, Iudæi arcentur dignitatibus, atq; honoribus: quamobrem nisi de Christianis Vlpianum sensisse dicamus, pugnabunt leges illæ duæ, seq́; inuicem abrogabunt, contrà quàm iurisconsultorum receptæ regulæ patiantur. Verùm obtrectatores istos oportuit docere, non sectam Iudæorum appellari superstitionem: sed ex probato aliquo autore superstitione Iudaica significari Christianam religionem: ita enim rectè, ac non ex generibus & regulis peruulgatis aliena uituperassent. Animaduerti autem equidem eo in loco, quem annotaui, & in alio eiusdem autoris à me citato, superstitionem Iudaicam ad cultum ritum'que Iudæorum referri. Similiter autem Quint. libro tertio, Est, inquit, conditoribus urbium infamiæ contraxisse aliquam perniciosam alijs gentem: qualis est primus Iudaicæ superstitionis autor. Quibus uerbis Mosem significauit: Christus enim primus non fuit, qui superstitionem, sectam'ue dici potuerit intulisse in Iudaica instituta, tres enim antequam ille nasceretur fuere Iudæorum

rum

rum secta peruulgatæ, Pharisæorum scilicet, & Saducæorum, & Esseniorum, optimorum hominum, haud absimilium, abhorrentiumq; ab institutis Apostolorũ: de quibus Iosephus latè libro secundo de rebus Iudaicis: omnes autem suos habuere autores. Imperatores etiam in lege, Iudæi, Codice, de Iudæis, superstitionem Iudæorum dixerunt, cùm de secta institutisq; Iudæorum agerent: cuius legis uerba hæc sunt: Iudæi Romano cõmuni iure uiuentes in his causis, quæ tam ad superstitionem eorum, quàm ad forum, & leges, ac iura pertinent, adeant solenni more iudicia. Est autem superstitio, autore Cicerone, uitium diuini cultus: per quam (ut scribit Seneca) amandos timemus, & colendos uiolamus: ex quo cultum diuinum tam superstitio, quàm religio respicit. Itaq; qui alio modo colit Deum, quàm is qui loquitur, superstitiosus illi est. Hinc Plinius, & Cornelius, & Cicero Iudæorum cultum superstitionem appellarunt. Cùm ergo diui Verus & Antoninus, qui Deos Romano more colebãt, superstitionis meminissent, Iudæorum proculdubio sectam demonstrarunt. Haudquaquam me tamen latet, interdum a Romanis religionem Iudaicam nominari, ueluti à Cicerone pro Flacco, & à Vopisco: sed illud contendo, apud probatos autores Iudaicam superstitionem pro Iudæorum cultu accipi, non pro Christiana religione. Abroga-

tio

tio uerò legum alterius negotij est, de qua suo loco scripsi cumulatißimè. Quod autem pertinet ad bellum Marcomannicum, & auxilium Christianorũ, qui pro Romanis stetisse dicũtur, quamobrẽ illos Imperatores beneficio rescripti prosequuti sunt: omissa historiæ ueritate, cui pietas mea in Christum facit ne repugnẽ: minime sanè uidetur esse probabile, tam charos & religiosos fuisse Christianos Imperatoribus, cùm eorum cultum non religionẽ, sed uitium improbatißimæ religionis appellauerint, hoc est, Iudaicæ, quam pro Flacco Cicero Barbaram superstitionem nominat. Ex his itaque patere arbitror, non tam scripsisse me, quàm alios temere reprehendisse: quos saltem debuit modestia continere mea, qui in peccatis aliorum grauißimis, ubi profectò potui me efferre ac ostentare, satis putauerim, admonere lectorem uel ueritatis, uel sententiæ meæ. Cæterùm & hæc & alia, quæ ad publicam utilitatem referenda semper existimaui, unusquisque pro ingenio suo accipiet. Meos uerò conferendi ac recognoscendi Taciti labores, qui paucos an dies, an horas mihi abstulerunt, uolui tibi amplißime Domine dicare, dum maiora instituuntur: non ut sis illis præsidio, quod plerique faciunt, qui suis uigilijs aliena tutela consulunt: neque ut horter te ad legendum Cornelium: nam & humiliora ista sunt, quàm

ut in

ut in eorum patrocinium grauitati ac amplitudini tuæ descendendum sit: & tam magno studio antiquitatis flagras, ut immensæ tuæ occupationes, quibus regnum Galliarum, arcem pulcherrimam, & munitißimam Christiani orbis temperas, & multitudo literarum ac libellorum, quibus pro suscepta cura tibi uacandum est ferè omnibus horis, quiq; sexcentos homines fatigare, premereq; possent: te tamen non auellant à ueterum literis & monimentis legendis, atque etiam ediscendis. sed hoc eo à me consilio factum est, ut intelligas, me de te semper cogitare, siue magnum tractem aliquid (cuius rei tibi propediem ratio constabit) siue paruum mihi uersetur inter manus. Quòd si quanta fuerit hæc diligentia nostra, periculum facere uolueris: poterit Cornelij lectio nonnihil in isto concußi orbis motu, similimo eorum temporum, quæ ab illo describuntur, adiuuare consilia tua. Facit uerò ut credatur anteactæ uitæ tuæ ratio, plena laborum, ac publicæ solicitudinis, coniuncta dignitati isti amplißimæ, te terrena cœlestiaq; simul animo complexum, non magis de augendo & moderando regno Galliarũ esse solicitum, quàm de Christiana religione promouẽda. Itaq; præstantia cõsilij, ingenijq; tui, explicari posse sperãtur, quæ nunc uidentur impeditißimæ rationes rerum: sequutura'que existimatur motus hos magnos, magnas'que curas

curas tuas, summa tranquillitas omnium gentium, perpetuaq; ac immortalis gloria nominis tui: quam etsi non illustrabunt scripta horum similia, quæ nunc repurgata tibi dicamus: tui tamen tibi non deerunt laudatores: quos si propter infantiã posteri contemnent, propter uim & utilitatem rerum non repudiabunt. Vale. Lugduni decimosexto Cal. Iul.

P. COR

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER PRIMVS.

RBEM *Romam à principio reges habuere. Libertatem, & Consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tempus sumebantur: neque Decemuiralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare ius diu ualuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio. & Pompeij Craßiq; potentia cito in Cæsarem: Lepidi, atque Antonij arma in Augustũ cessere, qui cũcta discordijs ciuilibus fessa, nomine principis sub imperiũ accepit. Sed ueteris populi Rom. prospera uel aduersa claris scriptoribus memorata sunt: tẽporibusq; Augusti dicẽdis non defuere decora ingenia, donec gliscẽte adulatione deterrerẽtur. Tyberij, Caijq;, & Claudij, ac Neronis res, florentibus ipsis ob metũ falsæ, postquã occiderant recentibus odijs cõpositæ sunt. Inde cõsiliũ mihi pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tyberij principatũ, & cætera sine ira, & studio, quorũ causas procul*

procul habeo. Postquam Bruto, & Caßio cæsis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppreßus, exutoq; Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus, nisi Cæsar dux reliquus, posito Triumuiri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunitio iure contentum: ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otij pellexit, insurgere paulatim, munia Senatus, magistratuum, legum, in se trahere, nullo aduersante: cùm ferocißimi per acies, aut proscriptione cecidißent: cæteri nobilium, quantò quis seruitio promptior, opibus & honoribus extollerentur, ac nouis ex rebus aucti, tuta & præsentia; quàm uetera, & periculosa mallent. Neq; prouinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatus populiq; imperio ob certamina potentium, & auaritiam magistratuum, inualido legum auxilio: quæ ui, ambitu, postremò pecunia turbabantur. Cæterùm Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum, sororis filium admodum adulescentem, Pontificatu & curuli ædilitate: M. Agrippam ignobilem loco, bonum militiæ & uictoriæ socium, geminatis cõsulatibus extulit: mox defuncto Marcello generũ sumpsit: Tyberium Neronem, & Claudium Drusum priuignos imperatorijs nominibus auxit, integra etiamdũ domo sua: nam genitos Agrippa Caium ac Luciũ in familiam Cæsa-

rum induxerat: necdum posita puerili prætexta principes iuuentutis appellari, destinare consules specie recusantis flagrantissimè cupiuerat. Vt Agrippa uita concessit, L. Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus, Caium remeantem Armenia, & uulnere inualidum, mors fato propera, uel nouercæ Liuiæ dolus abstulit, Drusoq́; pridē extincto, Nero solus è priuignis erat: illuc cuncta uergere: filius, collega imperij, consors tribunitiæ potestatis adsumitur, omnisq́; per exercitus ostentatur, non obscuris ut antea matris artibus, sed palam hortatu. Nam *senem Augustum deuinxerat adeò, uti nepotem unicum Agrippam Posthumum in insulam Planasiam proijceret, rudē sanè bonarum artium, & robore corporis stolidè ferocem, nullius tamen flagitij compertum. At hercule Germanicum Druso ortū, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adsciriq́; per adoptionem à Tyberio iussit, quanquam esset in domo Tyberij filius iuuenis, sed quo pluribus monumentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi aduersus Germanos supererat, abolendæ magis infamiæ ob amissum cum Quintilio Varo exercitum, quàm cupidine proferendi imperij, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ, eadem magistratuum uocabula. Iuniores post Actiacam uictoriam, etiam senes plerique inter bella ciuium nati, quotus quisq́; reliquus,*

liquus, q Remp. uidißet? Igitur uerso ciuitatis statu, nihil usquã prisci, & integri moris, omnis exuta æqualitate iussa principis aspectare, nulla in præsens formidine dum Augustus ætate ualidus, seq;, & domũ, & pacem sustentauit. Postquam prouecta iam senectus ægro & corpore fatigabatur, aderatq; finis, & spes nouæ, pauci bona libertatis in cassum dißerere, plures bellũ pauescere, alij cupere: pars multò maxima imminẽtis dominos uarijs rumoribus differebant. trucẽ Agrippam, & ignominia accensum, non ætate, neq; rerum experientia tantæ moli parem. Tyberium Neronem maturum annis, spectatũ bello: sed uetere atq; insita Claudiæ familiæ superbia: multaq; indicia sæuitiæ, quanquã premantur, erumpere: hunc & prima ab infantia eductũ in domo regnatrice, congestos iuueni consulatus, triumphos, ne ijs quidem annis, quibus Rhodi specie seceßus exulem egerit, aliquid quàm iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum: accedere matrem muliebri impotentia, seruiendum fœminæ, duobúsque insuper adolescentibus, qui rempublicã interim premant, quandoque distrahant. Hæc atque talia agitantibus, grauescere ualitudo Augusti, & quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor inceßerat, paucos antè menses, Augustum electis conscijs, & comite uno Fabio Maximo Plan-

nasiam uectum, ad uisendum Agrippam: multas illinc utrinq; lacrymas, & signa charitatis, spémque ex eo fore, ut iuuenis penatibus aui redderetur. Quod Maximum uxori Martiæ aperuisse, illam Liuiæ, C. Nauum id Cæsari. Neque multò pôst, extincto Maximo (dubium an quæsita morte) auditos in funere eius Martiæ gemitus semet incusantis, quòd causa exitij marito fuisset. Vtcunque se ea res habuit, uixdum ingressus Illyricum Tyberius, properis matris literis accitur. Neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus nanq; custodijs domum, & uias sepserat Liuia, lætáq; interdum nuntij uulgabantur, donec prouisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. Primum facinus noui principatus fuit, Posthumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumq;, quamuis firmatus animo centurio ægrè confecit. Nihil de ea re Tyberius apud senatum disseruit. Patris iussa simulabat, quibus præscripsisset tribuno custodiæ adposito, ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandocunq; ipse supremum diem expleuisset. Multa sine dubio, sæuaq; Augustus de moribus adolescentis questus, ut exilium eius senatuscõsultò sanciretur, perfecerat. cæterũ in nullius unquã suorum necem durauit. neq; mortem nepotis pro

securi

securitate priuigni inlatam credibile erat. pro- pius uero Tyberium ac Liuiam, illum metu, hanc nouercalibus odijs suspecti & inuisi iuuenis cædem festinauisse. Nuntianti cẽturioni (ut mos militiæ) factum esse quod imperasset, neq; imperasse sese, & rationem facti reddendam apud senatum respondit. Quod postquam Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad tribunum miserat codicillos) comperit, metuẽs ne reus subderetur, iuxtà periculoso, ficta seu uera promeret, monuit Liuiam, ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum uulgarẽtur, néue Tyberius uim principatus resolueret, cuncta ad senatũ uocando: eam conditionẽ esse imperandi, ut nõ aliter ratio constet, quàm si uni reddatur. At Romæ ruere in seruitium Cõsules, Patres, Equites, quãtò quis inlustrior, tantò magis falsi ac festinantes uultuq; cõposito, ne læti excessu principis, neu tristior primordio, lacrymas, gaudiũ, questus, adulatione miscebant. Sextus Pompeius, & Sextus Apuleius Coss. primi in uerba Tyberij Cæsaris iurauere, apudq; eos Seius Strabo, & C. Turranius, ille prætoriarum cohortiũ præfectus, hic annonæ. Mox senatus, milesq;, & populus. Nam Tyberius cuncta per Consules incipiebat, tanquam uetere Rep. & ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo patres in curiã uocabat, nisi tribunitiæ potestatis præscriptione posuit

ſub Auguſto acceptæ. Verba edicti fuere pauca, & ſenſu permodeſto: de honoribus parentis conſulturũ. neq; abſcedere a corpore, idq; unum ex publicis muneribus uſurpare. ſed defuncto Auguſto ſignum prætorijs cohortibus, ut imperator dederat, excubiæ, arma, cætera aulæ: miles in forũ, miles in curiam comitabatur, literas ad exercitus, tanquam adepto principatu miſit, nuſquam cunctabundus, niſi cùm in ſenatu loqueretur. Cauſa præcipua ex formidine, ne Germanicus in cuius manu tot legiones, immẽſa ſociorum auxilia, mirus apud populum fauor, habere imperium, quàm expectare mallet. Dabat & famæ, ut uocatus, electusq; potius à Repub. uideretur, quàm per uxorium ambitũ, & ſenili adoptione inrepſiſſe. Poſtea cognitum eſt, ad introſpiciendas etiam procerum uolũtates inductam dubitationẽ. Nã uerba, uultus in crimen detorquens recondebat. Nihil primo ſenatus die agi paſſus, niſi de ſupremis Auguſti, cuius teſtamentum inlatum per uirgines Veſtæ, Tyberium, & Liuiam hæredes habuit. Liuia in familiam Iuliam, nomenq; Auguſtæ adſumebatur. In ſpem ſecundam, nepotes, pronepotesq; : tertio gradu primores ciuitatis ſcripſerat, pleroſq; inuiſos ſibi, ſed iactantia gloriaq; ad poſteros. Legata non ultra ciuilem modum, niſi quòd populo & plebi, CCCCXXXV. *prætoriarum cohortiũ militibus ſingula num-*

mûm

mûm millia, legionarijs autem cohortibus ciuium Romanorum trecenos nummos uiritim dedit. Tum consultatum de honoribus. Ex quîs maximè insignes uisi: ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Asinius: ut legumlatarum tituli, uictarum ab eo gentium uocabula anteferrentur, L. Arruntius, censuere. addebat Meßala Valerius, renouandum per annos sacramentum in nomen. Tyberij interrogatusq; à Tyberio, num se mandante eam sententiam prompsißet, sponte dixisse, respondit: neq; in ijs quæ ad Remp. pertinerent, consilio nisi suo usurum, uel cum periculo offensionis. Ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, corpus ad rogum humeris senatorum ferendum. Remisit Cæsar adroganti moderatione, populúmque edicto monuit, ne, ut quondam nimijs studijs funus diui Iulij turbaßent, ita Augustum in foro potius quàm in campo Martis, sede destinata cremari uellent. Die funeris milites uelut præsidio stetere: multum irridentibus, qui ipsi uiderant, quiq; à parentibus acceperant diem illum crudi adhuc seruitij, & libertatis improspera repetita, cùm occisus dictator Cæsar, alijs peßimum, alijs pulcherrimum facinus uideretur: nunc senem principem longa potentia, prouisis etiã hæredum in Remp. opibus, auxilio scilicet militari tuendũ, ut sepultura eius quieta foret. Multus hinc ipso de Augusto ser-

ſermo pleriſque uana mirantibus, quod idem dies accepti quondam imperij princeps, & uitæ ſupremus: quòd Nolæ *in domo & cubiculo, in quo pater eius* Octauius, *uitam finiuiſſet: numerus etiam conſulatuum celebrabatur, quo* Valerium Coruinum *&* C. Marium *ſimul æquauerat: continuata per ſeptem & triginta annos tribunitia poteſtas, nomen imperatoris ſemel atque uicies partum, aliáque honorum multiplicata aut noua.* At *apud prudentes uita eius uariè extollebatur, arguebatúrue.* Hi *pietate erga parentem, & neceßitudine* Reipub. *in qua nullus tunc legibus locus, ad arma ciuilia actum, quæ neq; parari poßet, neque haberi per bonas artes.* Multa Antonio *tunc interfectores patris ulciſceretur, multa* Lepido *cōceßiße: poſtquam hic ſocordia ſenuerit, ille per libidines peßum datus ſit, non aliud diſcordantis patriæ remediū fuiße, quàm ab uno regeretur.* Nō *regno tamen, neq; dictatura, ſed principis nomine conſtitutam* Rempub. *mari* Oceano, *aut amnibus longinquis ſeptum imperium: legiones, prouincias, claßes, cuncta inter ſe connexa: ius apud ciues, modeſtiam apud ſocios, urbem ipſam magnifico ornatu: pauca admodum ui tractata, quo cæteris quies eßet.* Dicebatur *contrà, pietatem erga parentem, & tempora* Reipublicæ *obtentui ſumpta: cæterùm cupidine dominandi concitos per largition*

gitionem ueteranos, paratū ab adolescente priuato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium: mox ubi decreto patrum, fasces, & ius pratoris inuaserit, cæsis Hircio & Pāsa (siue hostis illos, seu Pansam uenenum uulneri adfusum, siue milites Hirciū, & machinator doli Cæsar abstulerat) utriusq; copias occupauisse: extortum inuito senatu consulatum, armáque quæ in Antonium acceperit, contra Remp. uersa, proscriptionē ciuium, diuisiones agrorum, ne ipsis quidem qui fecere laudatas: sanè Cassij & Brutorum exitus paternis inimicitijs datos, quanquam fas sit priuata odia publicis utilitatibus remittere, sed Pompeiū imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiæ deceptos: post Antonium Tarentino Brūdusinoq; fœdere, et nuptijs sororis inlectū sub dolæ adfinitatis pœnas morte exoluisse: pacē sine dubio post hæc, uerū cruentam, Lollianas, Varianasq; clades, interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Iulios. Nec domesticis abstinebatur: Abducta Neroni uxor: & cōsulti per ludibriū pontifices, an concepto, necdum edito partu ritè nuberet: qui Tedij & Vedij Pollionis luxus: postremò Liuia grauis in Rēp. mater, grauius domi Cæsarū nouerca: nihil deorū honoribus relictū, cùm se tēplis & effigie numinū per flamines, & sacerdotes coli uellet: ne Tyberiū quidē charitate, aut Reip. cura suc-

cessorem adscitum, sed quoniam adrogantiam sæuitiámque eius introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsiuisse. Etenim Augustus paucis antè annis, cùm Tyberio tribunitiam potestatem à patribus rursum postularet (quanquam honora oratione) quædam de habitu cultúque, & institutis eius iecerat; quæ uelut excusando exprobraret. Cæterùm sepultura more perfecta, templum & cœlestes religiones decernuntur. Versæ inde ad Tyberium preces. & ille uariè disserebat, de magnitudine imperij, sua modestia: solam diui Augusti mentem tantæ molis capacem, se in partem curarum ab illo uocatum, experiẽdo didicisse, quàm arduum, quàm subiectum fortunæ regendi cuncta onus: proinde in ciuitate tot inlustribus uiris subnixa, non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia Reip. sociatis laboribus executuros. Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei erat. Tyberióque etiam in rebus quas non occuleret, seu natura, siue adsuetudine, suspensa semper & obscura uerba, tunc uerò nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At patres quibus unus metus, si intelligere uiderentur, in questus, lacrymas, uota effundi ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere, cùm proferri libellum, recitariq; iussit. Opes publicæ cõtinebantur, quãtum ciuium, sociorumq;

in

in armis, quot classes, regna, prouinciæ, tributa, aut uectigalia, & necessitates ac largitiones. Quæ cuncta sua manu præscripserat Augustus, addideratq; consilium, coërcendi intra terminos imperij, incertum metu, an per inuidiam. Inter quæ *senatu ad infimas obtestationes procũbente, dixit forte* Tyberius, *se, ut non toti* Reipub. *parem, ita quæcũq; pars sibi mandaretur, eius tutelam suscepturum.* Tum Asinius Gallus, *Interrogo, inquit,* Cæsar *quam partem* Reip. *mandari tibi uelis?* Perculsus *improuisa interrogatione paulùm reticuit, dein collecto animo respondit:* Nequaquam *decorum pudori suo legere aliquid, aut euitare, ex eo cui in uniuersum excúsari mallet.* Rursum Gallus *(etenim uultu offensionem coniectauerat) non idcirco interrogatum ait, ut diuideret, quæ separari nequirent: sed & sua confessione argueretur, unum esse* Reip. *corpus, atq; unius animo regendum.* Addidit *laudem de* Augusto, Tyberiumq; *ipsum uictoriarum suarum, quæ'que in toga per tot annos egregiè fecisset, admonuit.* Nec *ideo iram eius leniuit pridem inuisus, tanquam ducta in matrimonium* Vipsania M. Agrippæ *filia, quæ quondam* Tyberij *uxor fuerat, plusquam ciuilia agitaret,* Pollionisq;, Asinij *patris ferociã retineret.* Post *quæ* L. Arruntius *haud multum discrepans à* Galli *oratione perinde offẽdit, quãquã* Tyberio *nulla uetus in*

Arrun

Arruntium ira, sed diuitem, promptum artibus egregijs, & pari fama publicè, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cùm tractaret, quinam adipisci principẽ locum, suffecturi abnuerent, aut impares uellent, uel idem possent cuperentq́;, M. Lepidum dixerat capacem, sed aspernantem, Gallum Asinium auidum & minorem, L. Arruntium nõ indignum, &, si casus daretur, ausurum. De prioribus consentitur, pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere, omnesq́; præter Lepidum uarijs mox criminibus struente Tyberio circumuenti sunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus suspicacem animũ perstrinxere. Haterius cùm dixisset, quousq́; patieris Cæsar non adesse caput te Reip. Scaurus quia dixerat, spẽ esse ex eo non irritas fore senatus preces, quòd relationi consulum iure tribunitiæ potestatis non intercessisset. In Haterium statim inuectus est, Scaurum cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit. Fessusq́; clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, non ut fateretur suscipi à se imperium, sed ut negare & rogari desineret. Constat Haterium cùm deprecandi causa palatium introisset, ambulantisq́; Tyberij genua aduolueretur, propè à militibus interfectum, quia Tyberius casu, an manibus eius impeditus, prociderat. Neque tamen periculo talis uiri mitigatus est, donec Haterius Augustam

orare,

oraret, & usque accuratissimis precibus protegeretur. Multa patrum & in Augustam adulatio, alij parentem, alij matrem patriæ appellandam, plerique ut nomini Cæsaris adscriberetur, Iuliæ filius, censebant. Ille *moderandos fœminarum honores dictitans, eadémque se temperantia usurum in his quæ sibi tribuerentur, cæterùm anxius inuidia, & muliebre fastigium in diminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est: arámque adoptionis, & alia huiuscemodi prohibuit.* At Germanico *Cæsari proconsulare imperium petiuit, missiq; legati qui deferrent, simul mœstitiam eius ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro* Druso *postularetur, ea causa: quòd designatus consul Drusus præsénsque erat. Candidatos præturæ duodecim nominauit, numerum ab Augusto traditum, & hortante senatu, ut augeret, iureiurando obstrinxit, se non excessurum. Tum primùm è campo comitia ad patres translata sunt.* Nam *ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quædam tamen studijs tribuum fiebant.* Neque *populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore: & senatus largitionibus, ac precibus sordidis exolutus, libens tenuit, moderante* Tyberio, *ne plures quàm quatuor candidatos commendaret, sine repulsa & ambitu designandos.* Inter *quæ tribuni plebei petiuere, ut pro-*

prio

prio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti fastis additi Augustales uocarentur, sed decreta pecunia ex ærario, ut'que per circum triumphali ueste uterentur, curru uehi haud permißum. Mox celebratio annuum ad prætorem translata, cui inter ciues, & peregrinos iurisdictio euenißet. Hic rerum urbanarũ status erat, cùm Pannonicas legiones seditio inceßit, nullis nouis causis nisi quòd mutatus princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello spem præmiorum ostendebat. Castris æstiuis tres simul legiones habebantur, præsidente Iunio Blæso, qui fine Augusti, & initijs Tyberij auditis, ob iustitium, aut gaudium intermiserat solita munia. Eo principio lasciuire miles, discordare, peßimi cuiusque sermonibus præbere aures, deniq; luxum & otium cupere, disciplinam & laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miscere cœtus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis conloquijs, aut flexo in uesperam die, & delapsis melioribus, deterrimum quenque congregare. Postremò promptis iam & alijs seditionis ministris, uelut concionabundus interrogabat, cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis in modum seruorum

uorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi nouum & nutantem adhuc principem precibus, uel armis adirent? satis per tot annos ignauia peccatū, quòd tricena, aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex uulneribus corpore, tolerent: ne dimißis quidem finem esse militiæ, sed apud uexillum retentos, alio uocabulo, eosdem labores perferre: ac si quis tot casus uita superauerit, trahi adhuc diuersas in terras, ubi per nomen agrorum, uligines paludū, uel inculta montium accipiāt. Enimuero militiā ipsam grauē, infructuosam: denis in diem aßibus animam & corpus æstimari: hinc uestem, arma, tētoria, hinc sæuitiam centurionum, & uacationes munerum redimi, et hercule uerbera, & uulnera, durā hyemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna: nec aliud leuamentum, quàm certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent, sextusdecimus stipendij annus finem adferret, ne ultra sub uexillis tenerētur, sed ijsdem in castris præmiū pecunia soluetur. An prætorias cohortes quæ binos denarios acceperint, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorū suscipere? non obtrectari à se urbanas excubias, sibi tamē apud horridas gentes è cōtubernijs hostē aspici. Adstrepebat uulgus diuersis incitamentis, hi uerberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmi

ta tegmina, & nudum corpus exprobrantes. Postremò eò furoris uenere, ût tres legiones miscere in unam agitauerint. Depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, aliò uertunt, atque unà tres aquilas, & signa cohortium locant, simul congerunt cæspites, extruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus aduenit, increpabatq́;, ac retinebat singulos, clamitans, mea potius cæde imbuite manus: leuiore flagitio legatum interficietis, quàm ab imperatore desciscitis: aut incolumis fidem legionum retinebo, aut iugulatus pœnitentiam adcelerabo. Aggerebatur nihilominus cæspes, iamq́; pectori usq; adcreuerat, cùm tandem peruicacia uicti incœptum omisere. Blæsus multa dicendi arte, non per seditionem & turbas desideria militum ad Cæsarē ferenda ait: neq; ueteres ab imperatoribus priscis, neq; ipsos à diuo Augusto tam noua petiuisse: & parum in tēpore, incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne ciuiliū quidem bellorū uictores expostulauerint, cur contra morē obsequij, contra fas disciplinæ uim meditentur? decernerent legatos, seq́; coram mandata darent. Adclamauere ut filius Blæsi tribunus legatione ea fungeretur, peteretq́; militibus missionem ab sexdecim annis: cætera mādaturos ubi prima prouenissent. Profecto iuuene modicum otium, sed superb

perb

perbire miles, quòd filius legati orator publicæ causæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent. Interea manipuli ante cœptam seditionem Nauportum missi, ob itinera, & pontes, & alios usus postquam turbatum in castris accepere, uexilla conuellunt, direptisq; proximis uicis, ipso'que Nauporto, quod municipij instar erat, retinentis centuriones in risu & contumelijs, postremò uerberibus insectantur, præcipua in Aufidienum Rufum præfectum castrorum ira: quem direptum uehiculo sarcinis grauant, agúntque primo in agmine per ludibrium rogitantes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam, duramq; militiam reuocabat, intus operis ac laboris, & eò immitior quia tolerauerat. Horum aduentu redintegratur seditio, & uagi circumiecta populabantur. Blæsus paucos maximè præda onustos ad terrorem cæterorum adfici uerberibus, claudi carcere iubet. Nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoq; manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prænsare circunstantium genua, ciere modò nomina singulorum, modò centuriam quisque cuius manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes: simul probra in legatum cumulant, cœlum, ac deos ob-

testantur, nihil reliqui faciunt, quò minus inuidiam, misericordiam, metum, & iras permouerent. Adcurritur ab uniuersis, & carcere effracto, soluunt uincula: desertorésque, ac rerum capitalium damnatos sibi iam miscent. Flagrantior inde uis, plures seditioni duces: & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adleuatus circunstantium humeris apud turbatos, & quid pararet intentos, Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miserrimis lucem & spiritum reddidistis, sed quis fratri meo uitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad uos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atq; armat. Responde Blæse, ubi cadauer abieceris, ne hostes quidem sepulturam inuident: cum osculis, cum lacrymis dolorem meum impleuero, me quoq; trucidari iube, dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, ij sepeliant. Incendebat hæc fletu, & pectus atq; os manibus uerberans: mox disiectis quorum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum pedibus aduolutus, tantum consternationis inuidiaq; conciuit, ut pars militū, gladiatores qui è seruitio Blæsi erāt, pars cæteram eiusdem familiam uincirent, alij ad quærendum corpus effunderentur, ac ni properè neque corpus ullum reperiri, & seruos adhibitis cruciatibus

ciatibus abnuere cædem, neq; illi fuisse unquam fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusere. Sarcinæ fugientium direptæ, & centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetijs uocabulum, cedò alteram, indiderant: quia fracta uite in tergo militis, alteram clara uoce, ac rursus aliam poscebat. Cæteros latebræ texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones octaua & quintadecima ferrum parabant, dum centurionem cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, Quintadecumani tuentur, ni miles Nonanus preces, & aduersum aspernantis, minas interiecisset. Hæc audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæque maxime occultantem Tyberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus ciuitatis, duabusq; prætorijs cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis ex re consulturum: & cohortes delecto milite supra solitum firmatæ. Additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum custodes Imperatori aderant, simul prætorij præfectus Aelius Seianus collega Straboni patri suo datus, magna apud Tyberium autoritate, rector iuueni, & cæteris, periculorum, præmiorúmque ostentator. Druso propinquanti, quasi per offi-

cium obuiæ fuere legiones, non lætæ (ut adsolet) neque insignibus fulgentes; sed inluuie deformi & uultu, quanquam mœstitiam imitarentur, contumaciæ propiores. Postquam uallum introit, portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis, opperiri iubent, cæteri tribunal ingenti agmine circumueniunt. Stabat Drusus, silentium manu poscens: illi quoties oculos ad multitudinem retulerant uocibus truculentis strepere, rursum uiso Cæsare, trepidare, murmur incertum, atrox clamor, & repente quies, diuersis animorum motibus pauebant terrebantq́;. Tandem interrupto tumultu literas patris recitat, in quîs perscriptum erat, præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibus cum plurima bella tolerauisset. Vbi primùm à luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum: misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet quæ statim tribui possent: cætera senatui seruanda, quem neque gratiæ, neque seueritatis expertem haberi par esset. Responsum est à concione, mandata Clementi centurioni quæ præferret: is orditur de missione à sexdecim annis, de præmijs finitæ militiæ: ut denarius diurnum stipendium foret, ne ueterani sub uexillo haberentur. Ad ea Drusus cum arbitrium senatus & patris obtenderet, clamore turbatur: cur uenisset, neque augendis militum stipendijs,

neque

neque adleuandis laboribus, denique nulla bene faciendi licentia. At hercule uerbera, & necem cunctis permitti. Tyberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum, easdem artes Drusum retulisse: nūquámne nisi ad se filios familiarum uenturos? nouum id planè, quod Imperator sola militis commoda ad senatum reijciat: eundem ergo senatum consulendum quoties supplicia, aut prælia indicantur: an præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse? Postremò deserunt tribunal, ut quis prætorianorum militum, amicorúmue Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ, & initium armorum, maxime infensi Cn. Lentulo, quòd is ante alios ætate & gloria belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multo pòst digredientem cum Cæsare, ac prouisu periculi hyberna castra repetentem, circunsistunt, rogitantes, quò pergeret? ad imperatorem, an ad patres? ut illic quoque commodis legionum aduersaretur? simul ingruunt, saxa iaciunt. Iamq; lapidis ictu cruentus, & exitij certus, adcursu multitudinis quæ cum Druso aduenerat, protectus est. Noctem minacem, & in scelus erupturam fors leniuit. Nam Luna clariore penè cœlo uisa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans, prosperéq; cessura

quæ pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum cornuumq; concentu strepere, prout splẽdidior, obscuriórue, lætari aut mœrere & postquam ortæ nubes offecere uisui, creditumq; conditam tenebris, ut sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes, sibi æternum laborem portendi, sua facinora auersari deos lamentatur. Vtendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat in sapientiam uertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemens, & sic alij bonis artibus grati in uulgus: in uigilijs, stationibus, custodijs portarũ se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. Quousq; filium imperatoris obsidebimus? quis certaminũ finis? Percennióne & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus & Drusis imperium populi Ro. capeßent? quin potius ut nouißimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus. Tarda sunt quæ in cõmune expostulantur, priuatam gratiam statim mereare, statim recipias. Commotis per hæc mentibus, & inter se suspectis, tironem à ueterano, legionem à legione dißociant. Tum redire paulatim amor obsequij. omittunt portas, signa unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt. Drusus orto die, & uocata concione, quanquam rudis dicendi, nobilitate ingenita,

genitæ, incusat priora, probat præsentia: negat se terrore, & minis uinci, flexos ad modestiam si uideat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet, orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Drusi, Iustúsque Catonius primi ordinis centurio ad Tyberium mittuntur. Certatum inde sententijs, cum alij opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem censerent, alij fortioribus remedijs agendum. nihil in uulgo modicum: terrere, ni paueant: ubi pertimuerint, impune contemni: dum superstitio urgeat, abijciendos ex duce metus sublatis seditionis autoribus. Promptum ad asperiora ingenium Druso erat, uocatos Vibulenum & Percennium interfici iubet. Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alij corpora extra uallum abiecta ostentui. Tum ut quisque præcipuus turbator conquisiti: & pars extra castra palantes à centurionibus, aut prætorianarum cohortium militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli documentum fidei tradidere. Auxerat militum curas præmatura hyems imbribus continuis, adeoq; sæuis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, uix tutari signa possent, quæ turbine atque unda raptabantur. durabat & formido cœlestis iræ, nec frustra aduersus impios hebescere sydera, ruere tempestates:

ſtates:non aliud malorum leuamentum, quàm ſi linquerent caſtra infauſta temeratáque, & ſoluti piaculo ſuis quiſque hybernis redderentur primùm octaua, dein quintadecuma legio redicre. Nonanus opperiendas Tyberij epiſtolas clamitauerat, mox deſolatus aliorum diſceßione imminentem neceßitatem ſponte præuenit, & Druſus non expectato legatorum regreßu, quia præſentia ſatis conſiderat, in urbem rediit. Iiſdem ferme diebus, iiſdem cauſis Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto uiolentius, & magna ſpe fore ut Germanicus Cæſar imperium alterius pati nequiret, daretque ſe legionibus, ui ſua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant, cui nomen ſuperiori ſub C. Silio legato, inferiorem A. Cæcinna curabat. Regimen ſummæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum cenſui cum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua, fortunam ſeditionis alienæ ſpeculabantur. Inferioris exercitus miles in rabiem prolapſus eſt, orto ab undeuiceſimanis quintaniſque initio, & tractis prima quoque, ac uiceſima legionibus. nam iiſdem æſtiuis in finibus Vbiorum habebantur per otium, aut leuia munia. Igitur audito fine Auguſti, uernacula multitudo nuper acto in urbe delectu, laſciuiæ ſueta, laborum intolerans, implere cæterorum rudes animos: ueniſſe tempus

pus quo ueterani maturam missionem, iuuenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, sæuitiámque centurionum ulcisce-rentur. Non unus hæc ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures alios ualidiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora uocesq; : sua in manu sitam rem Romanã, suis uictorijs augeri Remp. in suum cognometum adsciscí imperatores. Nec Legatus obuiam ibat, quippe plurium uecordia constantiam exemerat. repente lymphati districtis gladijs in centuriones inuadunt ea uetustissima militaribus odijs materies, & sæuiendi principium prostratos uerberibus mulctant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum conuulsos laniatosq;, & partim exanimos, ante uallum, aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal, pedibusq; Cæcinnæ aduolueretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens & animi ferox, inter obstantes & armatos ferro uiam patefecit. Non tribunus ultrà, non castrorum præfectus ius obtinuit, uigilias, stationes, & si qua alia præsens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altius conijcientibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quòd neque dis-

c 5 iecti,

iecti, nil paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent, tanta æqualitate & constantia, ut regi crederes. Interea Germanico per Gallias (*ut diximus*) *census accipienti, excessisse Augustum anfertur.* Neptem eius Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso fratre Tyberij genitus, Augustæ nepos, sed anxius occultis in se patrui auiæq; odijs, quorum causæ acriores, quia iniquæ. quippe Drusi magna apud populum Roma. memoria. credebaturq; si rerum potitus foret, libertatem redditurus. unde in Germanicum fauor & spes eadem. Nam iuueni ciuile ingenium, mira comitas, & diuersa à Tyberij sermone, uultu, adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, nouercalibus Liuiæ in Agrippinam stimulis, atque ipsa Agrippina paulò commotior, nisi quòd castitate, & mariti amore, quamuis indomitum animum in bonum uertebat. Sed Germanicus quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tyberio niti: Sequanos proximos, & Belgarum ciuitates in uerba eius adigit. Dehinc audio legionum tumultu, raptim profectus, obuias extra castra habuit, deiectis in terram oculis uelut pœnitentia. Postquam uallum inijt, dissoni questus audiri cœpere, & quidam prehensa manu eius per speciem exosculandi inseruerunt digitos, ut uacua dentibus

ora

ora contingeret, alij curuata senio mēbra osten debant. Adsistentē concionem, quia permista uidebatur, discedere in manipulos iubet, sic me lius audituros responsum: uexilla præferri, ut id saltem discerneret cohortes. tardè obtempera-uere. Tunc à ueneratione Augusti orsus, flexit ad uictorias triumphosq́; Tyberij, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cū legionibus pulcherrima fecißet. Italiæ inde consensum, Galliarū fidem extollit, nil usquam turbidum aut discors: silentio hæc, uel murmu-re modico audita sunt. Vt seditionē attigit, ubi modestia militaris? ubi ueteris disciplinæ de-cus? quónam tribunos? quò centuriones exegis-sent, rogitans: nudant uniuersa corpora, cica-trices ex uulneribus, uerberū notas exprobrāt: mox indiscretis uocibus, pretia uacationū, an-gustias stipendij, duritiam operum, ac proprijs nominibus incusant, uallum, fossas, pabuli, ma-teriæ, lignorum, ad gestus, & si qua alia ex ne cessitate aut aduersus otium castrorū quærun-tur. Atrocißimus ueteranorum clamor orieba tur, qui tricena aut suprà stipendia numeran-tes, mederetur feßis, neu mortem in ijsdem labo ribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neq; in-opem requiem, orabant. fuere etiam qui lega-tam à diuo Augusto pecuniā reposcerent, fau-stis in Germanicū ominibus: &, si uellet impe-rium, promptos ostentauere. Tum uerò quasi

scelere

scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille moriturum potius, quàm fidem exueret clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumq; deferebat in pectus, ni proximi prehensam dextrã ui attinuissent: extrema & conglobata inter se pars concionis, ác uix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes, feriret, hortabantur: & miles nomine Calusidius strictum obtulit gladiũ, addito, acutiorem esse. Sæuum id maliq; moris etiam furentibus uisum, ac spatium fuit, quò Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur. cõsultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent, destinatum excidio Vbiorum oppidum, imbutasq; præda manus, in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, & si omitteretur ripa, inuasurus hostis. at si auxilia, & socij aduersum abscedentis legiones armarẽtur, ciuile bellũ suscipi periculosa seueritas, flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederẽtur, in ancipiti Rep. Igitur uolutatis inter se rationib⁹ placitũ ut epistola nomine principis scriberẽtur, missionem dari uicena stipẽdia meritis, exauctorari qui senadena fecissẽt, ac retineri sub uexillo, cæterorũ immunes, nisi propulsandi hostis; legata quæ petiuerãt exolui duplicariq;. Sẽsit miles in

tempus

tempus confecta, statimq; flagitauit, missio per tribunos maturatur, largitio differebatur. in hyberna cuiusquã non abscessere quintani undeuicesimaniq;, donec ijsdem in æstiuis cõtracta ex uiatico amicorum, ipsiusq; Cæsaris pecunia persolueretur. Primã ac uicesimam legiones Cæcinna legatus in ciuitatẽ Vbiorũ reduxit turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa interq; Aquilas ueherẽtur. Germanicus superiorẽ ad exercitũ profectus, secundam & tertiamdecumã & sextãdecumam legiones nihil cunctatus sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitauerant. Pecunia & missio, quamuis non flagitantibus oblata est. At in Chaucis cœptauere seditionem, præsidium agitantes uexillarij discordium legionũ, & præsenti duorum militũ supplicio paulũ repressi sunt. Iusserat id Mennius castrorum præfectus, bono magis exemplo, quàm concesso iure: deinde intumescente motu profugus repertusq;, postquam intutæ latebræ, præsidium ab audacia mutuatur: Non præfectum ab ijs, sed Germanicum ducem, sed Tyberium imperatorem uiolari: simul exterritis qui obstiterant, raptum uexillum ad ripam uertit, & si quis agmine decessisset pro desertore fore, clamitans, reduxit in hyberna turbidos, & nihil ausos. Interea legati ab senatu regressi, iam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atq;

uice

uicesima, ueteranique nuper missi sub uexillo hyemabant. Pauidos, & conscientia uecordes intrat metus, uenisse patrũ iussu, qui inrita facerent, quæ per seditionem expresserant. utq; mos uulgo, quamuis falsis reum subdere, Munatium Plancum *consulatu functum, principem legationis, autorẽ senatusconsulti incusant: & nocte concubia uexillum in domo* Germanici *situm flagitare occipiunt, concursuq; ad ianuã facto, moliuntur fores: extractum cubili* Cæsarẽ, *tradere uexillum intẽto mortis metu subigũt: mox uagi per uias obuios habuere legatos; audita consternatione ad* Germanicum *tendentes: ingerunt contumelias, cædem parant,* Planco *maxime, quem dignitas fuga impediuerat.* Neque *aliud periclitãti subsidium quàm castra primæ legionis: illic signa, & aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac ni aquilifer* Calpurni⁹ *uim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi* Romani, Romanus *in castris sanguine suo altaria deûm commaculauisset.* Luce *demum, postquam dux, & miles, & facta noscebantur, ingressus castra* Germanicus *perduci ad se* Plancum *imperat, recipítque in tribunal.* Tum *fatalem increpans rabiem, neq; militum, sed deûm ira resurgere, cur uenerint legati aperit: ius legationis, atque ipsius* Planci *grauẽ, & immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facundè miseratur: attonit*

lonitaq; magis quàm quieta concione legatos præsidio auxiliarium equitum dimittit. Eo *in metu arguere* Germanicū *omnes, quòd non ad superiorē exercitum pergeret, ubi obsequia, & contra rebellis auxilium:* Satis *superq; missione & pecunia, & mollibus consultis peccatum: uel si uilis ipsi salus, cur filium paruulum, cur grauidam coniugem inter furentes, & omnis humani iuris uiolatores haberet? illos saltem auo, &* Reip. *redderet.* Diu *cunctatus aspernantem uxorem, cum se diuo Augusto ortam, neq; degenerē ad pericula testaretur: postremo uterum eius, & communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit.* Incedebat *muliebre, & miserabile agmen, profuga ducis uxor paruulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quæ simul trahebantur: nec minus tristes qui manebant.* Non *florentis* Cæsaris, *neq; suis in castris, sed uelut in urbe uicta facies, gemitusq;, ac planctus etiam militum aures oraq; aduertere.* Progrediuntur *contubernijs, quis ille flebilis sonus? quod tam triste? fœminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ uxoris, aut comitatus soliti, pergere ad* Treuiros, *& externæ fidei.* Pudor *inde & miseratio, & patris* Agrippæ, Augusti *aui memoria, socer* Drusus, *ipsa insigni fœcunditate, præclara pudicitia, iā infans in castris genitus, in con-*

tubern

tubernio legionum eductus; quem militari uocabulo Caligulam appellabant, quia plerunq; ad concilianda uulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit quàm inuidia in Treuiros: orant, obsistunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occursantes, plurimi ad Germanicum regreßi. isq; ut erat recens dolore & ira, apud circunfusos ita cœpit, Non mihi uxor, aut filius patre & Rep. chariores sunt: sed illũ quidem sua maiestas, imperium Romanum cæteri exercitus defendent: coniugem, & liberos meos, quos pro gloria uestra libens ad exitium offerrẽ, nunc procul à furentibus summoueo, ut quicquid isthuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur: néue occisus Augusti pronepos, interfecta Tyberij nurus, nocentiores uos faciat. quid enim per hos dies inausum, intemeratúmue uobis? quod nomen huic cœtui dabo? militésne appellem? qui filium imperatoris uestri uallo, & armis circunsedistis? an ciues, quibus tam proiecta senatus autoritas? hostiũ quoq; ius, & sacra legationis, & fas gentium rupistis. Diuus Iulius seditionem exercitus uerbo uno compescuit, Quirites uocando, qui sacramentum eius detrectabant. Diuus Augustus uultu, & aspectu Actiacas legiones exterruit. nos ut nondum eosdem, ita ex illis ortos si Hispaniæ, Syriæ'ue miles aspernaretur, tamen mirum & indignum erat. Primáne, & uicesima

ſima legiones, illa ſignis à Tyberio acceptis, tu tot præliorũ ſocia, tot premijs aucta, egregiam duci ueſtro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia alijs è prouincijs audienti, feram: ipſius tyrones, ipſius ueteranos, non miſſione, non pecunia ſatiatos? hic tantum interfici centuriones, eijci tribunos, includi legatos: infecta ſanguine caſtra, flumina, meq; precariam animã inter infenſos trahere. Cur enim primo concionis die ferrum illud quod pectori meo infigere parabã, detraxiſtis? O improuidi amici! melius & amantius ille, qui gladium offerebat. cecidiſſem. certè nondum tot flagitiorum exercitui meo conſcius. legiſſetis ducem qui meã quidem mortem impunitam ſineret, Vari tamen & trium legionũ ulciſceretur. Neq; enim dij ſinant, ut Belgarum (quãquam offerẽtium) decus iſtud, & claritudo ſit, ſubueniſſe Romano nomini, compreſſiſſe Germaniæ populos. Tua diue Auguſte cœlo recepta mens, tua pater Druſe imago, tui memoria ijſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eleuant hanc maculam, iráſque ciuiles in exitium hoſtibus uertant. Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, ſi legatos Senatui, obſequium Imperatori, ſi mihi coniugem, ac filium redditis, diſcedite à contactu, ac diuidite turbidos: id ſtabile ad pœnitentiam, id fidei uinculum erit. Supplices ad

hæc & uera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignosceret lapsis, & duceret in hostem: reuocaretur coniunx, rediret legionum alumnus, néue obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excusauit ob imminentē partum, & hyemem. uenturum filium. cætera ipsi exequerētur. Discurrunt mutati, & seditiosissimum quenque uinctos trahunt ad legatum legionis primæ, C. Cetroniū, qui iudicium & pœnas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones districtis gladijs, reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si nocentem adclamauerant, præceps datus trucidabatur, & gaudebat cædibus miles tanquam semet absolueret. nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius iussu penes eosdem sæuitia facti & inuidia erat: secuti exemplum ueterani, haud multo pòst in Rhætiam mittuntur, specie defendendæ prouinciæ, ob imminentis Suenos, cæterum ut auellerentur castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedij, quàm sceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenuè in prælijs fecisset, & cui erant denaria militaria, edebat: si tribuni, si legio industriam, innocentiamq; adprobauerant, retinebat ordines: ubi auaritiam, aut crudelitatem cōsensu obiectauissent, soluebatur militia. Sic compositis præsentibus,

haud

haud minor moles supererat, ob ferociam quintæ, & undeuicesimæ legionum sexagesimum apud lapidem (loco Vetera nomen est) hybernantium. nam primi seditionem cœptauerant, atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum. nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitētia conuersi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios dimittere Rheno parat, si imperiū detrectetur, bello certaturus. At Romæ nondum cógnito, qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarū motu audito, trepida ciuitas incusare Tyberium, quòd dum patres, & plebem, inualida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neq; duorum adolescētium nondum adulta autoritate comprimi queat: ire ipsum & opponere maiestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemq; seueritatis, & munificentiæ summum uidissent. an Augustum fessa ætate toties in Germanias commeare potuisse, Tyberium uigentem annis sedere in senatu uerba patrum cauillantem: satis prospectum urbanæ seruituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem uelint. Immotum aduersus eos sermones, fixūq; Tyberio fuit non omittere caput rerum neque se rem publicam in casum dare. Multa quippe & diuersa angebant: ualidior per Germaniā exercitus propior apud

Pannoniam: ille Galliarũ opibus subnixus, hic Italiæ imminens. Quos igitur anteferret? acne postpositi cõtumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, maiestate salua, cui maior è longinquo reuerentia: simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem reijcere. resistentiq́; Germanico, aut Druso, posse à se mitigari uel infringi, quod aliud subsidium, si imperatorem spreuissent? Cæterùm ut iam iamq́; iturus legit comites, conquisiuit impedimenta, adornauit naues, mox hyemem, aut negotia uariè causatus, primo prudentes, dein uulgum, diutißimè prouincias fefellit. At Germanicus quanquam contracto exercitu, & parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit literas ad Cæcinnã, uenire se ualida manu, ac ni suppliciũ in malos præsumant, usurum promiscua cæde. Eas Cæcinna aquiliferis, signiferísque, & quod maximè castrorum syncerum erat, occulte recitat: utq; cunctos infamiæ, seipsosq; morti eximant hortatur: nam in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxtà cadere. Illi tentatis quos idoneos rebantur, postquam maiorum legionum partem in officio uident, de sententia legati statuunt tempus, quo fœdißimum quenque, & seditioni promptum ferro inuadant. Tunc signo inter se dato, inrumpunt contuber

tuber

tubernia, trucidant ignaros, nullo nisi conscijs noscente quod cædis initium, quis finis. Diuersa *omnium quæ unquam accidere ciuilium armorum facies: non prælio, non aduersis è castris, sed ijsdem è cubilibus, quos simul uescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela. clamor, uulnera, sanguis palàm: causa in occulto. cætera fors regit. & quidam bonorum cæsi.* Postquam *intellectum in quos sæuiretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus, aut tribunus moderator adfuit, permissa uulgo licentia atque ultio, & satietas.* Mox *ingressus castra* Germanicus, *non medicinam illud plurimis cum lacrymis, sed cladem adpellans, cremari corpora iubet.* Truces *etiam tum animos cupido inuolat eundi in hostem, piaculum furoris, nec aliter posse placari commilitonum manes, quàm si pectoribus impijs honesta uulnera accepissent.* Sequitur *ardorem militum* Cæsar: *iunctoq; ponte tramittit duodecim millia è legionibus sex, & uiginti socias cohorteis, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit.* Læti *neque procul* Germani *agitabant, dum iustitio ob amissum* Augustum, *pòst, discordijs attinemur.* At Romanus *agmine propero syluam* Cæsiam, *limitemq; à* Tyberio *cœptum scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum uallo, latera concædibus munitus.*

Inde saltus obscuros permeat, consultatq́; ex duobus itineribus, breue & solitum sequatur, an impeditius & intentatum, eoq́; hostibus incautum. Delecta longiore uia, cætera adcelerantur. Etenim attulerant exploratores festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram. Cæcinna cū expeditis cohortibus præire, & obstantia syluarum amoliri iubetur, legiones modico interuallo sequuntur. Iuuit nox sideribus inlustris. Ventumq́; ad uicos Marsorum, & circundatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, proptérque mensas, nullo metu, non antè positis uigilijs: adeo cuncta incuria disiecta erant: neque belli timor ac ne pax quidem nisi languida, & soluta inter temulẽtos. Cæsar auidas legiones quò latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit. quinquaginta millium spatium ferro flammisq́; peruastat. non sexus, non ætas miserationem attulit. profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanæ uocabant, solo æquantur. sine uulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palanteis ceciderant. Exciuit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vsipetes: saltúsque, per quos exercitui regressus, insedere. quod gnarum duci: incessitq́; itineri & prælio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio, & medijs impedimentis sinistrum latus undeuicesimani, dextrum quintani

clausere

clausere: uicesima legio terga firmauit, post cæteri sociorum. Sed hostes donec agmen per saltus porrigeretur immoti, dein latera, & frontem modice adsultantes, tota ui nouißimos incurrere. Turbabanturq́; densis Germanorum cateruis leues cohortes, cum Cæsar aduectus ad uicesimanos uoce magna, hoc illud tempus obliterandæ seditionis clamitabat, pergerent, properarent culpam in decus uertere. Exarsere animis, unóque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, cæduntq́; simul primi agminis copiæ euasere syluas, castráque communiuere. Quietum inde iter. Fidénsque recentibus, ac priorum oblitus miles in hybernis locatur. Nuntiata ea, Tyberium lætitia curáque adfecere. gaudebat oppreßam seditionem: sed quod largiendis pecuniis, & mißione festinata fauorem militum quæsiuißet, bellica quoque Germanici gloria angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multáque de uirtute eius memorauit, magis in speciem uerbis adornata, quàm ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum, & finem Illyrici motus laudauit, sed intentior & fida oratione. Cunctáq́; quæ Germanicus indulserat, seruauit, etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno Iulia supremum diē obiit, ob impudicitiam olim à patre Augusto Pandateria insula, mox oppida Rhegynorum, qui Siculum fretum accolunt,

*colunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tyberij, florentibus Caio & Lucio Caesaribus, spreueratq; ut imparem: nec alia tam intima Tyberio causa, cur Rhodũ abscederet. Imperium adeptus, extorrem, infamem, & post interfectum Posthumum Agrippam omnis spei egenũm, inopia, ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exilij ratus. Par causa saeuitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, solers ingenio, & praue facundus, eandem Iuliam in matrimonio Marci Agrippae temerauerat. Nec is libidini finis: traditam Tyberio peruicax adulter contumacia, & odijs in maritum accendebat. Literaeq; quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tyberij scripsit, à Graccho compositae credebantur. Igitur amotus Cercinnam Africi maris Insulam, quatuordecim annis exilium tolerauit. *Tunc milites ad caedem missi, inuenere in prominenti litoris nihil laetum opperientem. Quorum aduentu breue tempus petiuit, ut suprema mandata uxori Alliariae per literas daret, ceruicémque percussoribus obtulit. Constantia mortis haud indignus Sempronio nomine, uita degenerauerat. Quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate proconsule Africae missos tradidere, autore Tyberio, qui famam caedis posse in Asprenatem uerti, frustra sperauerat. Idem annus nouas*

ceremo

ceremonias accepit; addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Tatios instituerat. Sorte ducti è primoribus ciuitatis unus & uiginti. Tyberius, Drususq;, & Claudius, & Germanicus adijciuntur. Ludos Augustales tunc primum cœptos turbauit discordia ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mecœnati obtemperat effuso in amorem Bathylli. Neque ipse abhorrebat talibus studijs; & ciuile rebatur misceri uoluptatibus uulgi. Alia Tyberio morum uia, sed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora uertere. Druso Cæsare, C. Norbano COS. decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quanquam in æstatem summa ope parabat, initio ueris & repentino in Chattos excursu præcepit. Nam spes inceßerat dißidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrunque perfidia in nos, aut fide. Arminius turbator Germaniæ, Segestes parari rebellionem sæpe aliâs, & supremo conuiuio post quod in arma itum, aperuit, suasitq; Varo ut se, & Arminium, & cæteros proceres uinciret: nihil ausuram plebem principibus amotis, atque ipsi tempus fore quo crimina, & innoxios discerneret. Sed Varus fato & ui Arminij cecidit. Segestes, quanquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat

nebat, auctis priuatim odijs, quod Arminius filiam eius alij pactam rapuerat: gener inuisus, inimici soceri, quæq; apud concordes uincula charitatis, incitamenta irarum apud infensos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias cateruas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinnæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positóque castello super uestigia paterni præsidij in monte Tauno, expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones uiarum, & fluminum relicto. Nam (rarum illi cælo) siccitate, & amnibus modicis inoffensum iter properauerat, imbresq; & fluminum auctus regredienti metuebatur. Sed Chattis adeo improuisus aduenit, ut quod imbecillum ætate ac sexu statim captum, aut trucidatum sit: iuuentus flumen Adranam nando tramiserit: Romanósque pontem cœptantis arcebant, dein tormentis, sagittisq; pulsi tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis uicisq; in syluas disperguntur. Cæsar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus, uertit ad Rhenum, nō auso hoste terga abeuntium lacessere. quod illi moris, quoties astu magis, quàm per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis iuuare Chattos, sed exterruit Cæcinna huc illuc ferens arma. &

Marsos

Marsos congredi ausos; prospero prælio cohibuit. Neq; multo pòst legati a Segeste uenerunt, auxilium orantes aduersus uim popularium, à quîs circunsedebatur, ualidiore apud eos Arminio quando bellum suadebat. Nam barbaris quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebus commotis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium nomine Segimundum. Sed iuuenis cõscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniæ desciuere, sacerdos apud arã Vbiorum creatus ruperat uittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benignéque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit conuertere agmen, pugnatumq; in obsidentis: & ereptus Segestes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant fœminæ nobiles, inter quas uxor Arminij, eadémque filia Segestis, mariti magis quàm parentis animo neq; uicta in lacrymas, neq; uoce supplex compreßis intra sinum manibus grauidum uterum intuens. Ferebantur et spolia Varianæ cladis, plerisque eorum qui tum in deditionem ueniebãt prædæ data. Simul Segestes ipse ingens uisu & memoria bonæ societatis impauidus: uerba eius in hũc modum fuere. Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & constantiæ dies. Ex quo à diuo Augusto ciuitate donatus sum, amicos, inimicosq; ex

uestris

uestris utilitatibus delegi, neque odio patriæ (quippe proditores etiã iis quos anteponunt inuisi sunt) uerũ quia Romanis Germanisq; idem conducere, & pacem quàm bellum probabam. ergo raptorem filiæ meæ, uiolatorẽ fœderis uestri Arminium, apud Varum qui tum exercitui præsidebat, reũ feci dilatus segnitia ducis, quia parum præsidij in legibus erat, ut me & Arminium, & conscios uinceret flagitaui. Testis illa nox, mihi utinam potius nouissima quæ secuta sunt deflert magis, quàm defendi possunt. Cæterùm & inieci catenas Arminio, & à factione eius iniectas perpessus sum. atq; ubi primùm tui copia, uetera nouis, & quieta turbidis antehabeo, neq; ob præmium, sed ut me perfidia exoluam, simul genti Germanorum idoneus cõciliator, si pœnitentiã quàm perniciem maluerit. Pro iuuenta & errore filij ueniam precor. filiam necessitate huc adductam fateor. tuum erit consultare, utrum præualeat, quòd ex Arminio cõcepit, an quòd ex me genita est. Cæsar clementi responso, liberis propinquisq; eius incolumitatem, ipsi sedem ueterem in prouincia pollicetur. Exercitum reduxit, noménque imperatoris autore Tyberio accepit. Arminij uxor uirilis sexus stirpem edidit: educatus Rauennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo. Fama dediti benigneq; excepti Segestis uulgata, ut quibusque bellum inuitis,

aut

aut cupientibus erat, ſpe uel dolore accipitur. Arminium ſuper inſitam uiolentiam rapta uxor, ſubiectus ſeruitio uxoris uterus, uecordem agebant: uolitabátque per Cheruſcos, arma in Segeſtem, arma in Cæſarem poſcens. Neq; probris temperabat, egregium patrē, magnum imperatorem, fortem exercitū, quorum tot manus unā mulierculam auexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuiſſe. Non enim ſe proditione, neq; aduerſus fœminas grauidas, ſed palàm aduerſus armatos bellū tractare: cerni adhuc Germanorum in lucis ſigna Romana, quæ dijs patrijs ſuſpenderit: coleret Segeſtes uictam ripam: redderet filio ſacerdotium: hominē Germanos nunquam ſatis excuſaturos, quòd inter Albim & Rhenum uirgas, & ſecures, & togam uiderint: alijs gētibus ignorantia imperij Romani inexperta eſſe ſupplicia, neſcia tributa: quæ quādo exuerint, in ritusq; diſceſſerit ille inter numina dicatus Auguſtus, ille delectus Tyberius, nē imperitum adoleſcentulum, ne ſeditioſum exercitum paueſcerent: Si patriā, parentes, antiqua mallent quàm dominos, & colonias nouas, Arminium potius gloriæ ac libertatis, quàm Segeſtem flagitioſæ ſeruitutis ducem ſequerentur. Conciti per hæc non modò Cheruſci, ſed contérminæ gentes, tractusq; in partis Inguiomerus Arminij patruus, ueteri apud Romanos autoritate: unde maior Cæſari

metus

metus, & ne bellum mole una ingrueret, Cæcinnã cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. Equidem Pedo præfectus, finibus Frisiorum ducit. Ipse impositas nauibus quatuor legiones per lacus uexit: simulq́; pedes, eques, clasßes apud prædictum amnem conuenere. Chauci cùm auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentes expedita cum manu L. Stertinius mißu Germanici fudit, interq́; cædem & prædam reperit undeuicesimæ legionis aquilam cũ Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantúmque Amisiam, & Luppiam amnes inter, uastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionúmque insepultæ dicebantur. Igitur cupido Cæsarem inuadit soluẽdi suprema militibus duciq́;, permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, deniq; ob casus bellorum, & sortem hominum: præmißo Cæcinna ut occulta saltuum scrutaretur, pontesq́; et aggeres humido paludum, & fallacibus campis imponeret. Incedũt mœstos locos, uisuq́; ac memoria deformes. Prima Vari castra lato ambitu, & dimensis principijs trium legionum manus ostentabant: dein semiruto uallo, humili foßa accisæ iam reliquiæ cõsedisse intelligebantur. Medio campi albentia oßa, ut fugerant, ut

restite

restiterant, disiecta uel aggerata. Adiacebant fragmina telorum, equorumq; artus, simul truncis arborum ante fixa ora. lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorũ ordinum centuriones mactauerant. & cladis eius superstites pugnam aut uincula elapsi, referebant, hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas, primum ubi uulnus Varo adactum, ubi infelici dextera, & suo ictu mortem inuenerit: quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captiuis, quæ scrobes: utq; signis & aquilis per superbiã inluserit. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente, alienas reliquias an suorum, humo tegeret, omnes ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mœsti simul & infensi condebant. Primùm extruendo tumulo cæspitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Quod Tyberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, siue exercitum imagine cæsorum insepultorumq; tardatum ad prælia, & formidolosiorem hostium credebat. Neque imperatorem auguratu, & uetustissimis ceremonijs præditum, adtrectare feralia debuisse. Sed Germanicus cedentem in auia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, euehi equites, campumq; quem hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi

suos,

suos, & propinquare syluis monitos, uertit repentè, mox signum prorumpendi dedit ijs, quos per saltus occultauerat. Tunc noua acie turbatus eques, missæ'que subsidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulsæ auxerant consternationem, trudebanturq́; in paludem gnaram uincentibus, iniquam nescijs; ni Cæsar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi, & manibus æquis abscessum. Mox *reducto ad* Amisiam *exercitu, legiones classe ut aduexerat, reportat.* Pars *equitum litore* Oceani *petere* Rhenũ *iussa.* Cæcinnæ *qui suum militem ducebat, monitus (quanquam notis itineribus regrederetur) pontes longos quàm maturrime superare.* Augustus *is trames, uastas inter paludes, quondam à* L. Domitio *aggeratus: cætera limosa, tenacia graui cœno, aut riuis incerta erant: circum syluæ paulatim adcliues, quas tum* Arminius *impleuit, compendijs uiarum, & cito agmine, onustum sarcinis, armisq́; militem cum anteuenisset.* Cæcinnæ *dubitanti quónam modo ruptos uetustate pontes reponeret, simúlque propulsaret hostem, castrametari in loco placuit, ut opus & alij prælium inciperent.* Barbari *perfringere stationes, séque inferre munitoribus nisi, lacessunt, circungrediuntur, occursant.* M*iscetur operantium bellantiúmque clamor et cuncta pariter* Romanis *aduersa.* Locus

uligine

uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus, corpora grauia loricis, neque librare pila inter undas poterant. Contrà Cheruscis sueta apud paludes prælia, procera membra, hastæ ingentes ad uulnera facienda, quamuis procul. nox demum inclinantis tum legiones aduersæ pugnæ exemit. Germani ob prospera indefeßi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circunsurgentibus iugis oritur, uertere in subiecta, mersaq; humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Cæcinna parendi, aut imperitandi habebat, secundarum ambiguarúmque rerum sciens eoq; interritus. Igitur futura uoluens non aliud reperit, quàm ut hostem syluis coërceret, donec saucij, quantumq; grauioris agminis, anteirent. nam medio montium, & paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones quinta dextro lateri, undeuigesima in læuum, primani ducendum ad agmen, uicesimanus aduersum secuturos. Nox per diuersa inquies, cum barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subiecta uallium ac resultantis saltus complerent: apud Romanos inualidi ignes, interruptæ uoces, atq; ipsi paßim adiacerent uallo, oberrarent tentorijs, insomnes magis quàm peruigiles, ducemq; terruit dira quies. nam Quintilium Varum

ſanguine oblitum, & paludibus emerſum, cernere & audire uiſus eſt, uelut uocantem, non tamen obſecutus, & manum intendentis repuliſſe. Cœpta luce miſſæ in latera legiones, metu, an contumacia locum deſeruêre, capto propere campo humentia ultra. Neque tamen Arminius quanquam libero incurſu, ſtatim prorupit: ſed ut hæſere cœno, foſſisq; impedimenta, turbati circum milites, incertus ſignorum ordo, utq; tali in tempore, ſibi quiſque properus, & lentæ aduerſum imperia aures irrumpere Germanos iubet, clamitans, en Varus, & eodémque iterum fato uictæ legiones. Simul hæc, & cum delectis ſcindit agmen, equiſque maxime uulnera ingerit. Illi ſanguine ſuo, & lubrico paludum lapſantes, excuſſis rectoribus disijcere obuios, proterere iacentes, plurimus circa aquilas labor, quæ neque aduerſum ferri ingruentia tela, neque figi limoſa humo poterant. Cæcinna dum ſuſtentat aciem, ſuffoſſo equo delapſus circumueniebatur, ni prima legio ſeſe oppoſuiſſet. Iuuit hoſtium auiditas, omiſſa cæde, prædam ſectantium, eniſæque legiones ueſperaſcente die in aperta & ſolida. neque is miſeriarum finis, ſtruendum uallum, petendus agger, Amiſſa magna ex parte, per quæ geritur humus aut exciditur cæſpes. non tentoria manipulis, non fomenta ſaucijs. infectos cœno, aut cruore cibos diuidentes, funeſtas tenebras, &

tot

tot hominũ millibus unum iam reliquum diem lamentabantur. Fortè equus abruptis uinculis uagus & clamore territus, quoſdam occurrentium obturbauit. tanta inde conſternatio inrupiſſe Germanos credentiũ, ut cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maxime petebatur, auerſa hoſti, & fugientibus tutior. Cæcinna cõperto, uanam eſſe formidinem, cum tamen neq; autoritate, neq; precibus, ne manu quidem obſiſtere, aut retinere militem quiret, proiectus in limine portæ, miſeratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clauſit uiam, ſimul tribuni & centuriones falſum pauorem docuerũt. Tunc contractos in principia, iuſſosq; dicta cum ſilentio accipere, temporis ac neceſſitatis monet: unam in armis ſalutem, ſed ea conſilio temperanda: manendumq; intra uallum, donec expugnandi hoſtes ſpe, propius ſuccederent, mox undiq; erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perueniri. quòd ſi fugerent, pluris ſyluas, profundas magis paludes, ſæuitiam hoſtium ſupereſſe. At uictoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ in caſtris honeſta memorat, reticuit de aduerſis. Equos dehinc, orſus à ſuis, legatorum tribunorumq; nulla ambitione, fortiſſimo cuiq; bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hoſtem inuaderent. Haud minus inquies Germanus, ſpe, cupidine, & diuerſis ducum ſententijs agebat: Arminio, ſinerent egredi, egreſſósque rurſum

per humida & impedita circumuenirent, suadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, ut uallum armis ambirent, promptam expugnationem, plures captiuos, incorruptam prædam fore. Igitur *orta die, proruunt fossas, iniiciunt crates, summa ualli prensant, raro super milite, & quasi ob metum defixo.* Postquam *hæsere munimentis, datur cohortibus signum, cornuáque ac tubæ concinuere: exin clamore & impetu tergis* Germanorum *circunfunduntur, exprobrantes, non hic syluas, nec paludes, sed æquis locis æquos deos.* Hosti *facile excidium, & paucos ac semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum quanto inopina, tanto maiora offenduntur, cadebantq́; ut rebus secundis auidi, ita aduersis incauti.* Arminius *integer,* Inguiomerus *post graue uulnus, pugnam deseruere, uulgus trucidatum est, donec ira & dies permansit: nocte demum reuersæ legiones, quamuis plus uulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, uim, sanitatem, copias, cuncta in uictoria habuere.* Peruaserat *interim circumuenti exercitus fama, & infesto* Germanorum *agmine* Gallias *peti, ac ni* Agrippina *impositum* Rheno *pontem solui prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. sed fœmina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusq́; ut quis inops, aut saucius, uestem & fomenta dilargita est. Tradit* C. Plinius

C. Plinius Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis laudes & grates reuersis legionibus habentem. Id Tyberij animum altius penetrauit, non enim simplices eas curas, nec aduersus externos militem quæri: nihil relictum imperatoribus, ubi fœmina manipulos interuisat, signa adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitiosa filium ducis gregali habitu circunferat, Cæsaremq; Caligulam appellari uelit. potiorem iam apud exercitus Agrippinam quam legatos, quàm duces: compressam à muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiuerit. Accendebat hæc onerabátque Seianus peritia morum Tyberij, odia in longum iaciens, quæ reconderet, auctaq; promeret. At Germanicus, legionum, quas nauibus uexerat, secundam & quartamdecimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo leuior classis uadoso mari innaret, uel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo aut modicè adlabente æstu, quietum habuit. mox impulsu aquilonis simul sydere æquinoctij, quo maxime tumescit Oceanus, rapi, agíque agmen. & opplebantur terræ. eadem freto, litori, campis facies. neq; discerni poterant incerta ab solidis, breuia à profundis, sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus iumenta, sarcinæ. corpora exanima interfluunt, occursant. permiscentur inter se manipuli, modò pectore, mo-

dò ore tenus extantes, aliquando ſubtracto ſolo diſiecti aut obruti. nox, uox, & mutui hortatus iuuabant. Aduerſante unda nihil ſtrenuus ab ignauo, ſapiens à prudenti, conſilia à caſu differre, cuncta pari uiolentia inuoluebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eòdem agmen ſubduxit. pernoctauere ſine uteſilibus, ſine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore, haud minus miſerabiles, quàm quos hoſtis circunſidet. Quippe illis etiam honeſtæ mortis uſus: his inglorium exitium. Lux reddidit terram. penetratumq; ad amnem Viſurgim, quò Cæſar claſſe contenderat. Impoſitæ deinde legiones, uagante fama ſubmerſas. nec fides ſalutis, antequam Cæſarem exercitumq; reducẽ uidere. Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat. data utrique uenia, facile Segimero, cunctatius filio: quia Quintilij Vari corpus inluſiſſe dicebatur. Cæterũ ad ſupplenda exercitus damna certauere Galliæ, Hiſpaniæ, Italia, quod cuique promptum, arma, equos, aurum, offerentes: quorum laudato ſtudio Germanicus, armis modò & equis ad bellum ſumptis, propria pecunia militem iuuit. utq; cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire ſaucios, facta ſingulorum extollere, uulnera intuens, alium ſpe, alium gloria, cunctos alloquio, & cura, ſibiq; & prælio

firmab

firmabat. Decreta eo anno triũphalia, insignia A.*Cæcinnæ,* L.*Apronio,* C.*Silio, ob res cũ Germanico gestas.* Nomen *patris patriæ* Tyberius *à populo sæpius ingestum, repudiauit: neque in acta sua iurari, quanquam censente senatu, permisit: cuncta mortalium incerta, quantoq; plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictans: non tamen ideo faciebat fidẽ ciuilis animi. nam legem maiestatis reduxerat, cui nomen apud ueteres idem, sed alia in iudicium ueniebant, si quis pro ditione exercitum, aut plebẽ seditionibus, denique male gesta* Rep. *maiestatem populi* Romani *minuisset: facta arguebantur, dicta impune erant.* Primus Augustus *cognitionem de famosis libellis, specie legis eius tractauit, commotus* Caßij Seueri *libidine, qua uiros fœminasq; inlustres, procacibus scriptis diffamauerat: mox* Tyberius *consultante* Pompeio Macro *pretore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges eße respondit.* Hunc *quoq; asperauere carmina incertis autoribus uulgata in sæuitiam superbiamq; eius, & discordẽ cum matre animũ.* Haud *pigebit referre in* Falanio *&* Rubrio, *modicis equitibus* Romanis *pretentata crimina, ut quibus initijs, quanta* Tyberij *arte grauißimum exitiũ irrepserit, dein repreßum sit, postremo arserit, cunctaq; corripuerit, noscatur.* Falanio *obijciebat accusator, quòd inter cultores* Augusti, *qui per omnes domos in modum colle-*

giorum habebătur, Caßium quendam mimum corpore infamem adsciuißet : quódque uenditis hortis, statuam Augusti simul mancipaßet. Rubrio crimini dabatur uiolatum periurio nomen Augusti. Quæ ubi Tyberio notuere, scripsit consulibus, non ideo decretum patri suo cælum, ut in perniciem ciuium is honor uerteretur. Caßium histrionem solitum inter alios eiusdē artis intereße ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacraßet. Nec contra religiones fieri, quòd effigies eius, ut alia numinum simulacra, uenditionibus hortorū & domuum accedăt. Iusiurandum perinde æstimădum: quàm si Iouem fefellißet. deorum iniurias, dijs curæ. Nec multo pòst Graniū Marcellum prætorē Bithyniæ quæstor ipsius Cæpio Crispinus maiestatis postulauit, subscribente Romano Hispone, qui formam uitæ inijt, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerūt. nam egens, ignotus, inquies, dū occultis libellis sæuitiæ principis adrepit, mox clarißimo cuiq; periculū faceßit, potētiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplū quod secuti ex pauperibus diuites, ex contemptis metuendi, perniciem alijs, ac postremū sibi inuenere. Sed Marcellum insimulabat, sinistros de Tyberio sermones habuiße. ineuitabile crimen, cum ex moribus principis fœdißima quæq; deligeret accusator, obiectaretq; reo. nam quia uera erant, etiam dicta

credeb

credebantur. Addidit Hiſpo, ſtatuam Marcelli altius quàm Cæſarum ſitam, & alia in ſtatua, amputato capite Auguſti, effigiem Tyberij inditam. ad quod exarſit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret, ſe quoq; in ea cauſa laturum ſententiam palàm, & iuratũ, quo cæteris eadem neceßitas fieret. Manebant etiam tum ueſtigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piſo, Quo, inquit, loco cenſebis Cæſar? ſi primus, habebo quod ſequar: ſi poſt omnes, uereor ne imprudens dißentiam. permotus his, quantoq; incautius efferbuerat, pœnitentia patiens tulit abſolui reum criminibus maieſtatis. de pecunijs repetundis ad recuperatores itum eſt. Nec patrum cognitionibus ſatiatus, iudicijs adſidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret: multaq; eo coràm, aduerſus ambitum & potentium preces conſtituta: ſed dum ueritati conſulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius ſenator, queſtus mole publicæ uiæ, ductuq; aquarum, labefactas ædis ſuas, auxilium patrum inuocabat. reſiſtentibus ærarij prætoribus ſubuenit Cæſar, pretiumq; ædiũ Aurelio tribuit, erogandæ per honeſta pecuniæ cupiens. quam uirtutem diu retinuit, cum cæteras exueret. Propertio Celeri prætorio, ueniam ordinis ob paupertatẽ petenti, decies ſeſtertium largitus eſt, ſatis comperto, paternas ei anguſtias eſſe. tentantis eadem alios, probare cauſam ſenatui iußit, cupidine

seueritatis, in his etiam quæ rite faceret, acerbus. unde cæteri silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere. Eodem anno *continuis imbribus auctus* Tyberis, *plana urbis stagnauerat. Relabentem secuta est ædificiorum & hominum strages. Igitur censuit* Asinius Gallus, *ut libri* Sibyllini *adirentur. Renuit* Tyberius, *perinde diuina humanaq; obtegens: sed remedium coërcendi fluminis* Ateio Capitoni & L. *Arruntio mandatum.* Achaiam *ac* Macedoniam *onera deprecantis, leuari in præsens proconsulari imperio, tradiq;* Cæsari *placuit.* Edendis *gladiatoribus, quos* Germanici *fratris, ac suo nomine obtulerat,* Drusus *præsedit, quanquam uili sanguine nimis gaudens, quod uulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur. cur abstinuerit spectaculo ipse, uariè trahebant, alij tædio cœtus, quidam tristitia ingenij & metu comparationis, quia* Augustus *comiter interfuisset.* Non *crediderim ad ostentandam sæuitiam, mouendasq; populi offensiones concessam filio materiem.* Quanquam, *id quod dictum est, theatri licentia proximo priore anno cœpta, grauius tum erupit, occisis non modò è plebe, & militibus, & centurione, uulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magistratus & dissensionem uulgi prohibent.* Actum *de ea seditione apud patres, dicebanturq; sententiæ, ut prætoribus ius uirgarũ in histriones esset. intercessit*

cessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusq; est Asinij Galli oratione silente Tyberio, qui ea simulacra libertatis senatui praebebat: ualuit tamē intercessio, quia diuus Augustus immunes uerberum histriones quondam responderat, neq; fas Tyberio infringere dicta eius. De modo lucaris, et aduersus lasciuiā fautorum multa decernuntur, ex quîs maximè insignia: Ne domos pātomimorū senator introiret: ne egredienteis in publicū, equites Romani cingerent: aut alibi quàm in theatro spectarētur, & spectantiū immodestiā exilio mulctandi potestas prætoribus fieret. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto petentibus Hispanis permissum, datumq; in omnes prouincias exemplū. Cētesimā rerū uenaliū post bella ciuilia institutā, deprecāte populo, edixit Tyberius militare ærariū eo subsidio niti, simul imparē oneri Remp. nisi uicesimo militiæ anno ueterani dimitterētur, ita proximæ seditionis male cōsulta, quibus sexdecim stipendiorū finē expresserāt, abolita in posterū. Actū deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tyberis exūdationes uerterētur flumina & lacus, per quos augescit. Auditaq; municipiorum & coloniarū legationes, orātibus Florētinis, ne Clanis solito alueo demotus in amnem Arnum trāsferretur, idq; ipsis perniciē adferret. Cōgruētia his Interānates disseruere, pessū ituros fœcū-

dissimos

dißimos Italiæ campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in riuos diductus superstagnauisset. Nec Reatini silebant, Velinum lacum, quà in Narē effunditur obstrui recusantes, quippe in adiacentia erupturum: optume rebus mortalium consuluiße naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus, utq; originem ita fines dederit: spectādas etiam religiones sociorum, qui sacra, & lucos, & aras patrijs amnibus dicauerint: quin ipsum Tyberim nolle prorsus accolis fluuijs orbatū, minore gloria fluere. Seu preces coloniarū, seu difficultas operum, siue superstitio ualuit, ut in sententiam Pisonis concederet, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppæo Sabino prouincia Mœsia, additis Achaia & Macedonia. Id quoq; morum Tyberij fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem uitæ in ijsdē exercitibus, aut iurisdictionibus habere. Causæ uariæ traduntur: alij tædio nouæ curæ, semel placita pro æternis seruauiße: quidam inuidia, ne plures fruerentur. sunt qui existiment, ut callidum eius ingenium, ita anxium iudicium: neq; enim eminentis uirtutes sectabatur, & rursum uitia oderat: ex optimis periculum sibi, à peßimis dedecus publicum metuebat. qua hæsitatione postremo eò prouectus est, ut mandauerit quibusdam prouincias, quos egredi urbe non erat paßurus. De comitijs consularibus, quæ tum primum illo principe, ac dein-

ceps

ceps fuere, uix quicquam firmare ausim: adeo diuersa non modo apud autores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modo subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusq; & uitam, & stipendia descripsit, ut qui forent intelligeretur: aliquãdo ea quoq; significatione subtracta, candidato hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. plerunq; eos tantum apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edidisset. posse & alios profiteri, si gratiæ, aut meritis confiderẽt. speciosa uerbis, re inania, aut subdola: quantoq; maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius seruitium.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER II.

ISENNA *Statilio Tauro, L. Libone* COSS. *mota Oriẽtis regna, prouinciæq; Romanæ, initio apud Parthos orto, qui petitum Roma, acceptumq; regẽ, quãuis gẽtis Arsacidarũ, ut externũ aspernabantur.* Is *fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate. Nã Phrahates quanquã depulisset exercitus, ducesq;*

ducesq́; Romanos, cuncta uenerantium officia ad Augustum uerterat, partemq́; prolis, firmãdæ amicitiæ miserat, haud perinde nostri metu, quàm fidei popularium diffisus. Post finẽ Phrahatis & sequentiũ regũ, ob internas cædes, uenere in urbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem uetustissimum liberorum eius acciret. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitq́; opibus. Et accepere barbari lætantes, ut ferme ad noua imperia. Mox subit pudor degenerauisse Parthos, petitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum: iam inter prouincias Romanas solium Arsacidarum haberi dariq́;: Vbi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Cæsaris tot per annos seruitutem perpessum Parthis imperitet? Accendebat dedignantes & ipse, diuersus à maiorum institutis, raro uenatu, segni equorũ cura, quoties per urbes incideret lecticæ gestamine, fastuq́; erga patrias epulas: inridebantur & Græci comites, ac uilissima utẽsilium annulo clausa. sed prõpti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis uirtutes, noua uitia, & quia ipsorum maioribus aliena perinde odium prauis & honestis. Igitur Artabanus Arsacidarum è sanguine apud Dahas adultus excitur, primoq́; congressu fusus, reparat uires, regnoq́; potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, uacua tũc, interque Parthorum

& Ro-

& Romanas opes infida, ob ſcelus Antonij, qui Artauaſdē regē Armeniorũ ſpecie amicitiæ inlectũ, dein catenis oneratũ, poſtremo interfecerat. Eius filius Artaxias, memoria patris nobis infenſus, Arſacidarũ ui ſeq; regnumq; tutatus eſt. Occiſo Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæſare Armenijs Tigranes, deductuſq; in regnũ à Tyberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperiũ fuit, neq; liberis eius, quanquã ſociatis more externo in matrimoniũ regnumq;. dein iuſſu Auguſti impoſitus Artauaſdes, & non ſine clade noſtra deiectus. Tum C. Cæſar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanen origine Medũ, ob inſignē corporis formam, & præclarũ animũ uolētibus Armenijs præfecit. Ariobarzane morte fortuita abſumpto, ſtirpē eius haud tolerauere, tētatoq; fœminæ imperio, cui nomen Erato, eaq; breui pulſa, incerti ſolutiq;, & magis ſine domino, quàm in libertate, profugũ Vononē in regnũ accipiũt. Sed ubi minitari Artabanus, & parum ſubſidij in Armenijs, uel ſi noſtra ui defenderetur, bellũ aduerſus Parthos ſumendũ erat, rector Syriæ Creticus Sillanus excitũ cuſtodia circũdat, manēte luxu & regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitauerit Vonones, in loca reddemus. Cæterũ Tyberio haud ingratũ accidit, turbari res Oriētis, ut ea ſpecie Germanicũ ſuetis legionibus abſtraheret, nouiſq; prouincijs

impo

impositum, dolo simul & casibus obiectaret. At ille quanto acriora in eum studia militum, & aduersa patrui uoluntas, celerandæ uictoriæ interior, tractare præliorum uias, & quæ sibi tertiũ iam annũ belligerãti sæua uel prospera euenissent: fundi Germanos acie & iustis locis, iuuari syluis, paludibus, breui æstate, & præmatura hyeme: suum militẽ haud perinde uulneribus, quàm spatijs itinerum, dãno armorũ adfici, fessas Gallias ministrãdis equis, longũ impedimentorũ agmẽ, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum: at si mare intretur, promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam; simul bellũ maturius incipi, legionesq; & cõmeatus pariter uehi: integrũ equitẽ, equosq; per ora & alueos fluminũ media in Germania fore. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarũ, P. Vitellio & Cantio. Silius & Anteius & Cæcinna fabricãdæ classi præponũtur. Mille naues sufficere uisæ, properatæq;: aliæ breues angusta puppi, proraq;, & lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxa siderent: plures appositis utrinq; gubernaculis, conuerso ut repente remigio, hinc uel illinc adpellerẽt: multæ pontibus stratæ, super quas tormenta ueherentur, simul aptæ ferendis equis, aut commeatui, uelis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batauorum, in quam

conue

conuenirent prædicta, ob faciles adpulsus, accipiendisq; copijs, & transmittendum ab bellum opportuna. Nam Rhenus uno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Bataui, uelut in duos amnes diuiditur, seruatq; nomen & uiolẽtiam cursus, quà Germaniam præuehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior, & placidior adfluens, uerso cognomẽto Vahalem accolæ dicunt: mox id quoq; uocabulũ mutat Mosa flumine, eiusq; immenso ore eundem in Oceanum effunditur. Sed Cæsar dum adiguntur naues, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Chattos facere iubet. Ipse, audito castellum Luppiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eò duxit. neque Silio ob subitos imbres aliud actũ, quàm ut modicã prædam, & Arpi principis Chattorũ coniugem, filiamq; raperet. Neq; Cæsari copiã pugnæ obseßores fecere, ad famã aduentus eius dilapsi: tumulũ tamen nuper Varianis legionibus structum, & ueterem aram Druso sitam disiecerãt. Restituit aram, honorq; patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. Tumulũ iterare haud uisum, & cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum nouis limitibus aggeribusq; permunita. Iamq; claßis aduenerat, cum præmißo commeatu, & distributis in legiones, ac socios nauibus, foßam, cui Drusianæ nomen, ingreßus, precatusq; Dru-

 sum

sum patrem, ut se eadem ausum, libens placatusq; exemplo ac memoria consiliorum atq; ope tum iuuaret: lacus inde & Oceanum usque ad Amisiam flumen secunda nauigatione peruehitur. Classis Amisiæ relicta læuo amne, erratumq; in eo quod non subuexit. transposuit militem dextras in terras iturum. ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria nõdum adcrescente unda intrepidi trãsiere: postremum auxiliorum agmen, Batauiq; in parte ea dũ insultãt aquis, artẽq; nandi ostentant, turbati, & quidã hausti sunt. Metanti castra Cæsari Angriuariorũ defectio à tergo nuntiatur. Missus illico Stertinius cum equite & armatura leui, igne & cædibus perfidiam ultus est. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosq; interfluebat. eius in ripa cum cæteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoq; an Cæsar uenisset, postquam adesse responsum est, ut liceret cum fratre conloqui orauit. Erat is in exercitu cognomento Flauius, insignis fide, & amisso per uulnus oculo paucis ante annis duce Tyberio. tum permissum, progressúsque salutatur ab Arminio. qui amotis stipatoribus, ut sagittarij nostra pro ripa dispositi abscederent, postulat, & postquam digressi, unde ea deformitas oris interrogat fratrem: illo locum, & prælium referente, quodnam præmium recepisset exquirit. Flauius

uius aucta stipendia, torquẽ, & coronam, aliaq́; militaria dona memorat, inridente Arminio uilia seruitij pretia. Exin diuersi ordiuntur: hic magnitudinem Romanam, opes Cæsaris, & uictis graues pœnas, in deditionem uenienti paratam clementiam, neque coniugem & filium eius hostiliter haberi. Ille fas patriæ, libertatem auitam, penetrales Germaniæ deos, matrẽ precum sociam, ne propinquorum & adfinium, denique gentis suæ desertor & proditor, quàm imperator esse mallet. Paulatim inde ad iurgia prolapsi, quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens, plenum ira armáque & equum poscentem Flauium attinuisset. Cernebatur contrà minitabundus Arminius, præliúmque denuntians. nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar nisi pontibus præsidijsq́; impositis dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitẽ uado tramittit. Præfuere Stertinius, & è numero primipilarium Aemilius, distantibus locis inuecti, ut hostem deducerẽt. quà celerrimus amnis, Carioualda dux Batauorũ erupit. eum Cherusci fugã simulantes in planitiem saltibus circumiectam traxere: dein coorti & undique effusi trudunt aduersos, instant cedentibus, col-

lectosq; in orbem pars congressi, quidam eminus proturbant. Carioualda diu sustentata hostium sæuitia, hortatus suos ut ingruentes cateruas globo frangerent, atque ipse in densissimos inrūpens, congestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa. cæteros uis sua, aut equites cū Stertinio Aemilioq; subuenientes, periculo exemere. Cæsar transgressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit delectum ab Arminio locum pugnæ, conuenisse & alias nationes in syluam Herculi sacrā, ausurosq; nocturnam castrorum oppugnationem. habita indici fides, & cernebantur ignes, suggressiq; propius speculatores audiri fremitum equorum, immensiq; & inconditi agminis murmur attulere. Igitur propinquo summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quónam id modo incorruptum foret, secum agitabat. Tribunos & centuriones læta sæpius quàm comperta nuntiare, libertorum seruilia ingenia, amicis inesse adulationem: si concio uocetur, illic quoq; quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere: penitus noscendas mentes, cum secreti & incustoditi inter militaris cibos, spem aut metum proferrent. Nocte cœpta, egressus Augurali, per occulta & uigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferina pelle, adit castrorum uias, adsistit tabernaculis, fruiturq; fama sui: cum hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi

rimi patientiam:comitatem,per seria,per iocos eundem animum,laudibus ferrēt:reddendamq; gratiā in acie faterentur,simul perfidos & ruptores pacis, ultioni & gloriæ mactādos. Inter quæ unus hostium Latinæ linguæ sciens, acto ad uallum equo, uoce magna, coniuges, & agros, & stipendij in diés, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugiſset, Arminij nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras, ueniret dies, daretur pugna, sumpturum militem Germanorum agros, tracturum coniuges: accipere omen, & matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare. Tertia ferme uigilia adsultatum est castris sine coniectu teli, postquàm crebras pro munimentis cohortes & nihil remiſſum sensere. Nox eadem lætā Germanico quietem tulit, uiditq; se operatum, & sanguine sacro respersa prætexta, pulchriorem aliam manibus auiæ Augustæ accepiſſe. Auctus omine, addicentibus auspicijs uocat concionem, & quæ sapientia, prævisa, aptaq; imminenti pugnæ diſſerit. Non cāpos modo militi Romano ad prælium bonos, sed si ratio adsit, syluas & saltus. nec enim immēsa barbarorum scuta, enormis hastas inter trūcos arborum, & enata humo uirgulta perinde haberi quàm pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina: densarent ictus, ora mucronibus quærerent: non loricam Germano, nō galeā: ne

scuta quidem ferro, neruóue firmata, sed uiminum textus, uel tenuis, & fucatas colore tabulas. primam utcunque aciem hastatam, cæteris præusta aut breuia tela: iam corpus ut uisu toruum, et ad breuem impetum ualidum, sic nulla uulnerum patiētia, sine pudore flagitij, sine cura ducum, abire, fugere, pauidos aduersis, inter secunda, non diuini, non humani iuris memores: Si tædio uiarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim quàm Rhenum: neque bellum ultrà, modo se patris patruiq; uestigia prementem, ijsdem in terris uictorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor, signumq; pugnæ datum. Nec Arminius, aut cæteri Germanorum proceres omittebant suos quisq; testari. Hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellū tolerarent, seditionem induerint: quorū pars onusta uulneribus tergū, pars fluctibus & procellis fractos artus, infensis rursum hostibus aduersis odijs obijciāt, nulla boni spe: classem quippe & auia Oceani quæsita ne quis uenientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint manus, inane uictis, uentorum remorúmue subsidium: meminissent modo auaritiæ, crudelitatis, superbiæ: aliud sibi reliquum quàm tenere libertatem, aut mori ante seruitium? Sic accensos & prælium poscentes in campum, cui Idistauiso nomen, deducunt: is medius

inter

inter Visurgim & colles, ut ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur. Ponè *tergum insurgebat sylua editis in altum ramis, & pura humo inter arborum truncos.* Campum *& prima syluarum, barbara acies tenuit: soli* Cherusci *iuga insedere, ut præliantibus* Romanis *desuper incurrerent.* Noster *exercitus sic incessit: auxiliares* Galli, Germaniq; *in fronte, post quos pedites sagittarij, dein quatuor legiones, & cum duabus prætorijs cohortibus, ac delecto equite* Cæsar: *exin totidem aliæ legiones, & leuis armatura cum equite sagittario, cæteraq; sociorum cohortes.* Intentus *paratusq; miles ut ordo agminis in aciem adsisteret.* Visis *Cheruscorum cateruis, quæ per ferociam proruperant, ualidißimos equitum incurrere latus,* Stertinium *cum cæteris turmis circungredi, tergáue inuadere iubet, ipse in tempore adfuturus.* Interea *pulcherrimum augurium octo aquilæ petere syluas, & intrare uisæ, imperatorem aduertere: exclamat irent, sequerentur* Romanas *aues, propria legionũ numina.* Simul *pedestris acies infertur, & præmißus eques postremos ac latera impulit.* Mirumq; *dictu, duo hostiũ agmina diuersa fuga, qui syluã tenuerant in aperta, qui campis adstiterant, in syluã ruebant.* Medíq; *inter hos* Cherusci, *collibus detrudebantur, inter quos insignis* Arminius *manu, uoce, uulnere,*

ſuſtentabat pugnam. Incubueratq; ſagittarijs, illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumq; & Gallicæ cohortes ſigna obieciſſent: niſu tamen corporis et impetu equi peruaſit, oblitus faciem ſuo cruore ne noſceretur. quidam adgnitum à Chaucis inter auxilia Romana agẽtibus, emiſſumq; tradiderunt. Virtus ſeu fraus eadem Inguiomero effugium dedit. Cæteri paßim trucidati. & pleroſq; tranare Viſurgim conantes, iniecta tela aut uis fluminis, poſtremo moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga in ſumma arborum niſi, ramíſque ſe occultantes, admotis ſagittarijs per ludibriũ figebantur: alios proruta arbores adflixere. Magna ea uictoria, neq; cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem cæſi hoſtes, decem millia paßuum cadaueribus atq; armis oppleuere, repertis inter ſpolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio euentu portauerant. Miles in loco prælij Tyberium imperatorem ſalutauit, ſtruxitq; aggerem & in modum trophæorum arma, ſubſcriptis uictarum gentium nominibus impoſuit. Haud perinde Germanos uulnera, luctus, excidia, quàm ea ſpecies dolore & ira adfecit. Qui modo abire ſedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam uolunt, arma rapiunt, plebes, primores, iuuentus, ſenes, agmen Romanum repente incurſant, turbant, poſtremo deligunt locũ, flumine & ſyluis clau-

ſum,

sum, arcta intus planitie, & humida syluas quoq; profunda palus ambibat, nisi quòd latus unum Angriuarij lato aggere extulerant, quo à Cheruscis dirimeretur. hic pedes adstitit, equitem propinquis lucis texere, ut ingreßis syluam legionibus à tergo foret. Nihil ex ijs Cæsari incognitum: consilia, locos, prōpta, occulta nouerat, astusq; hostium in perniciem ipsis uertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem, cāpumq;. Peditum aciem ita instruxit, ut pars æquo in syluā aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur. quod arduū, sibi: cætera legatis permisit. quibus plana euenerant, facile inrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent, grauibus supernè ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnā, remotisq; paulum legionibus, funditores libratoresq; excutere tela, & proturbare hostem iubet. Mißæ è tormentis hastæ. quantoq; cōspicui magis propugnatores, tanto pluribus uulneribus deiecti. Primus Cæsar cum prætorijs cohortibus capto uallo dedit impetū in syluas. conlato illic gradu certatum. Hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant. utrisque neceßitas in loco, spes in uirtute, salus ex uictoria. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ & armorum superabantur, cū ingens multitudo arctis locis prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neq; adsultibus & uelocitate corpo-

rum uteretur, coacta stabile ad prælium: contrà miles, cui scutum pectori adpreßum, et insidens capulo manus, latos barbarorũ artus, nuda ora foderet, uiamq; strage hostiũ aperiret, imprompto iam Arminio ob continua pericula, siue illum recens acceptũ uulnus tardauerat. Quin & Inguiomerum tota uolitantẽ acie, fortuna magis quàm uirtus deserebat. Et Germanicus quò magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatq; insisterent cædibus, nil opus captiuis, solam internicionẽ gentis finem bello fore. Iamq; sero diei subducit ex acie legionem faciẽdis castris, cætera ad noctem cruore hostium satiatæ sunt. Equites ambiguè certauere. Laudatis pro concione uictoribus Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cũ titulo, DEBELLATIS INTER RHENVM, ALBIM'QVE NATIONIBVS, EXERCITVM TYBERII CAESARIS EA MVNIMENTA MARTI ET IOVI, ET AVGVSTO SACRAVISSE. De se nihil addidit, metu inuidiæ, an ratus conscientiam factis satis eße. Mox bellum in Angriuarios Stertinio mandat, ni deditionem properauißent. atq; illi supplices nihil abnuendò, ueniam omniũ accepere. Sed æstate iam adulta, legionum aliæ itinere terrestri in hybernacula remißæ, plures Cæsar claßi impositas per flumẽ Amisiam Oceano inuexit. Ac primo placidum

æquor

æquor mille nauiũ remis strepere, aut uelis impelli: mox atro nubiũ globo effusa grando: simul uarijs undiq; procellis, incerti fluctus prospectũ adimere, regimen impedire: milesq; pauidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, uel intempestiue iuuat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc cœlum, & mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immẽso nubium tractu ualidus, & rigore uicini Septentrionis horridior, rapuit, disiecítque naues in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis, uel per occulta uada infestas. quibus paulum ægreq; uitatis postquam mutabat æstus, eodemq; quò uẽtus ferebat, non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, iumenta, sarcinæ, etiã arma præcipitantur, quo leuarentur aluei manantes per latera, & fluctu superurgente. Quanto uiolentior cætero mari Oceanus, & truculẽtia cœli præstat Germania, tantum illa clades nouitate & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita uasto & profundo, ut credatur nouissimum ac sine terris mare: pars nauium haustæ sunt, plures apud insulas longius sitas eiectæ: milesq; nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa tolerauerant. Sola Germanici triremis Chaucorũ terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesq; apud scopulos & prominentis oras,

oras, cum se tanti exitij reum clamitaret, uix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, & secundante uento, claudæ naues raro remigio, aut intentis uestibus, & quædam à ualidioribus tractæ, reuertere, quas raptim refectas misit, ut scrutarētur insulas. collecti ea cura plerique. multos Angriuarij nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere. quidam in Britanniam *rapti, & remissi à regulis.* Vt *quis ex longinquō reuenerat, miracula narrabāt, uim turbinum, & inauditas uolucres, mōstra maris, ambiguas hominum et belluarū formas, uisa, siue ex metu credita.* Sed *fama classis amissæ, ut* Germanos *ad spem belli, ita* Cæsarē *ad coërcēdum erexit.* C. *Silio cū triginta peditū, tribus equitum millibus ire in* Chattos *imperat: ipse maioribus copijs.* Marsos *inrumpit: quorum dux* Malouendus *nuper in deditionē acceptus, propinquo loco defossam* Varianæ *legionis aquilam modico præsidio seruari indicat.* Missa *extēplo manus, quæ hostem à fronte eliceret, alij qui terga circumgressi recluderent humum. & utrisq; adfuit fortuna. eo promptior* Cæsar *pergit introrsus, populatur, excindit nō ausum cōgredi hostē, aut sicubi restiterat, statim pulsum, nec unquā magis (ut ex captiuis cognitum est) pauentem.* Quippe *inuictos & nullis casibus superabiles* Romanos *prædicabāt, qui perdita classe, amissis arm*

*ſis armis, poſt conſtrata equorū uirorumq; cor-
poribus litora, eadē uirtute, pari ferocia, et ue-
luti aucti numero irrupiſſet. Reductus inde Iu-
biona miles, lætus animi, quod aduerſa maris,
expeditione proſpera penſauiſſet. addidit muni
ficentiam Cæſar, quātum quis damni profeſſus
erat exoluendo. Nec dubium habebatur, laba-
re hoſtes, petendæq; pacis conſilia ſumere, & ſi
proxima æſtas adijceretur, poſſe bellū patrari:
ſed crebris epiſtolis Tyberius monebat, rediret
ad decretum triumphū: ſatis iam euentuū, ſa-
tis caſuum: proſpera illi & magna prælia: eorū
quoq; meminiſſet, quæ uenti et fluctus nulla du-
cis culpa, grauia tamen & ſæua damna intu-
liſſent: ſe nouies à diuo Auguſto in Germaniam
miſſum, plura conſilio quàm ui perfeciſſe: ſic Si-
cambros in deditionem acceptos, ſic Sueuos, re-
gemq; Maroboduum pace obſtrictum: poſſe &
Cheruſcos cæteraſq; rebelliū gentes, quando Ro
manæ ultioni conſultū eſt, internis diſcordijs re-
linqui. Precante Germanico annū efficiēdis cœ
ptis, acrius modeſtiā eius adgreditur, alterū cō
ſulatum offerendo, cuius munia præſens obiret.
Simul adnectebat, ſi foret adhuc bellandū, relin
queret materiē Druſi fratris gloriæ, qui nullo tū
alio hoſte, nō niſi apud Germanias adſequi no-
men imperatoriū, & deportare laureā poſſet.
Haud cunctatus eſt ultrà Germanicus, quan-
quā fingi ea, ſeq; per inuidiā parto iam decori*

abſtrahi

abstrahi intelligeret. Sub idem tẽpus è familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res nouas. Eius negotij initium, ordinẽ, finem curatius dißerã, quia tum primũ reperta sunt, quæ per tot annos Remp. exedere. Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, iuuenem improuidum & facilem inanibus, ad Chaldæorũ promißa, Magorũ sacra, somniorũ etiam interpretes impulit, dum proauũ Pompeiũ, amitam Scriboniã, quæ quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenã imaginibus domum ostentat, hortaturq́; ad luxum & æs alienum, socius libidinũ & necesßitatũ, quo pluribus indicijs inligaret. Vt satis testiũ, et qui serui eadem noscerent, reperit, aditũ ad principem postulat, demonstrato crimine & reo per Flaccum Vescularium equitem Romanũ, cui propior cũ Tyberio usus erat. Cæsar indiciũ haud aspernatus, cõgreßus abnuit. Poße enim, eodẽ Flacco internuntio, sermones commeare. Atq; interim Libonem ornat pratura, cõuictibus adhibet, nõ uultu alienatus, non uerbis cõmotior. adeò iram condiderat, cunctaq́; eius dicta factaq́; cũ prohibere poßet, scire malebat: donec Iunius quidã tentatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indiciũ detulit. Celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, auidúmque famæ malæ. Statim corripit reum, adit cõsules, senatus cognitionem poscit, & uocantur

cantur patres, addito, consultandum super re magna & atroci. Libo interim ueste mutata cũ primoribus fœminis, circumire domos, orare adfines, uocem aduersum pericula poscere. Abnuentibus cunctis cùm diuersa prætenderẽt, eadem formidine, die senatus metu & ægritudine fessus, siue, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, inuisusq; fratri, & manus ac supplices uoces ad Tyberiũ tendens, immoto eius uultu excipitur. Mox libellos & autores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, néue asperare crimina uideretur. Accesserant præter Trionẽ & Catum accusatores Fonteius Agrippa, & C. Liuius, certabántque cui ius perorandi in reũ daretur, donec Liuius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturũ professus, protulit libellos uecordes adeò, ut consultauerit Libo, an habiturus foret opes, quîs uiam Appiam Brundusium usque pecunia operiret. Inerant & alia huiuscemodi stolida, uana, si mollius acciperes, miseranda. Vni tamẽ libello, manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senatorum, additas atroces uel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, adgnoscentes seruos per tormẽta interrogare placuit. Et quia uetere senatus consulto, quæstio in caput domini prohibebatur, callidus et noui iuris repertor Tyberius, mancipari singulos actori

publico

publico iubet: ſcilicet, ut in Libonem ex ſeruis, ſaluo ſenatuſconſulto quæreretur. Ob quæ poſterum diem reus petiuit. Domũq; digreſſus, extremas preces P. Quirino propinquo ſuo ad principem mandauit. reſponſum eſt, ut ſenatũ rogaret. Cingebatur interim milite domus, ſtrepebãt etiã in ueſtibulo, ut audiri, ut aſpici poſſet, cùm Libo ipſis, quas in nouiſſimam uoluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, uocare percuſſorem, prehẽſare ſeruorũ dextras, inſerere gladium. Atq; illis, dum trepidant, dum refugiunt, euertentibus adpoſitum menſa lumen, feralibus iam ſibi tenebris duos ictus in uiſcera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrere liberti, & cæde uiſa miles adſtitit. Accuſatio tamen apud patres adſeueratione eadem peracta. iurauitq; Tyberius petiturũ ſe uitam, quãuis nocenti, niſi uoluntariã mortem properauiſſet. Bona inter accuſatores diuiduntur: & præturæ extra ordinem datæ his qui ſenatorij ordinis erant. Tunc Cotta Meſſalinus ne imago Libonis exequias poſterorũ comitaretur cenſuit: Gn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentũ Druſi adſumeret. ſupplicationum dies Pomponij Flacci ſententia conſtituti: ut dona Ioui, Marti, Concordiæ, utq; Iduum Septembriũ dies, quo ſe Libo interfecerat, dies feſtus haberetur. L. P. & Gallus Aſinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decreuere, quorum autoritates, adulationesq; retuli, ut

li, ut sciretur uetus id in Rep. malum. Facta & de Mathematicis Magísque Italia pellendis senatus consulta: quorum è numero L. Pituanius saxo deiectus est. In P. Martium consules extra portam Exquilinam, cùm classicum canere iussissent, more prisco aduertere. Proximo senatus die, multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio cõsulari, Octauio Frontone prætura functo: decretumq́; ne uasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne uestis Serica uiros fœdaret. Excessit Fronto, ac postulauit modum argento, supellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid è Rep. crederẽt, loco sententiæ promere. Contrà Gallus Asinius disseruit, auctu imperij adoleuisse etiã priuatas opes, idq́; non nouũ, sed è uetustissimis moribus: aliã apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam, & cuncta ad Remp. referri: qua tenui, angustas ciuium domos, postquam eò magnificẽtiæ uenerit, gliscere singulos: neque in familia & argento, quæq́; ad usum parẽtur, nimiũ aliquid, aut modicũ, nisi ex fortuna possidentis: distinctos senatus & equitum census, non quia diuersi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, talesq́; ad requiẽ animi aut salubritatem corporum parentur: nisi fortè clarissimo cuiq́; plures curas, maiora pericula subeunda, delenimentis curarũ & periculorũ carendum esse. Facilẽ adsensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio

uitiorum, & similitudo audientiũ dedit. Adiecerat & Tyberius, non id tempus censuræ: nec si quid in moribus labaret, defuturũ corrigẽdi autorem. Inter quæ L. Piso ambitũ fori, corrupta iudicia, sæuitiã oratorum accusationes minitãtiũ increpãs, abire se, & cedere urbe, uicturum in aliquo abdito & longinquo rure testabatur. simul curiã relinquebat. Cõmotus est Tyberius, & quãquã militibus uerbis Pisonẽ permulsisset, propinquos quoq; eius impulit, ut abeuntem autoritate uel precibus tenerẽt. Haud minus liberi doloris documẽtum idẽ Piso mox dedit, uocata in ius Vrgulania, quam supra leges amicitia Augustæ extulẽrat. Nec aut Vrgulania obtemperauit in domum Cæsaris spreto Pisone uecta, aut ille abstitit, quanquam Augusta se uiolari & imminui quereretur. Tyberius hactenus indulgere matri ciuile ratus, ut se iturũ ad prætoris tribunal, adfuturum Vrgulaniæ diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus. Spectabatur occursante populo compositus ore, & sermonibus uarijs, tẽpus atq; iter ducens, donec propinquis Pisonem frustrà coërcentibus, deferri Augusta pecuniam, quæ petebatur, iuberet. Isq; finis rei, ex qua neque Piso inglorius, & Cæsar maiore fama fuit. Cæterum Vrgulaniæ potẽtia adeò nimia ciuitati erat, ut testis in causa quadam, quæ apud senatũ tractabatur, uenire dedignaretur. Missus est prætor, qui domi interrogaret:

garet: cum uirgines Vestales in foro & iudicio audiri quoties testimoniū dicerēt, uetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Gn. Pisonis & Asinij Galli super eo negotio diuersas sentētias noscere. Piso quanquā adfuturū se dixerat Cæsar, ob id magis agendū censebat, ut absente principe, senatus & equites poßent sua munia sustinere: decorum Reip. fore. Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, nihil satis inlustre, aut ex dignitate populi Ro. nisi coràm & sub oculis Cæsaris: eoq; cōuentum Italiæ & adfluentis prouincias, præsentia eius seruanda dicebat. Audiente hæc Tyberio ac silente, magnis utrinq; contētionibus acta, sed res dilatæ. Et certamē Gallo aduersus Cæsarē exortum est. Nam censuit in quinquenniū magistratuum comitia habēda: utq; legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebātur, iam tum prætores destinarētur: principes duodecim cādidatos, in annos singulos nominaret. Haud dubiū erat, eam sententiā altius penetrare, & arcana Imperij tentari: Tyberius tamen quasi augeretur potestas eius, dißeruit: graue moderationi suæ tot eligere, tot differre: uix per singulos annos offensiones uitari, quamuis repulsam propinqua spes soletur: quantum odij fore ab his, qui ultra quinquēniū proijciātur? unde prospici poße quæ cuiq; tam longo tēporis spatio mēs, domus, fortuna: superbire homines etiā annua designatione,

quid si honorum per quinqueniū agitent? quintuplicari prorsus magistratus, subuerti leges, quæ sua spatia exercendæ candidatorum industriæ, quærendisq; aut potiundis honoribus statuerint. Fauorabili in speciem oratione uim imperij tenuit, censusq; quorundam senatorum iuuit. Quo magis mirum fuit, quòd preces M. Hortali nobilis iuuenis in paupertate manifesta superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensij inlectus à diuo Augusto liberalitate decies sestertium ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarißima familia extingueretur. Igitur quatuor filijs ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quum in palatio senatus haberetur, modò Hortensij inter oratores sitam imaginem, modò Augusti intuens ad hunc modum cœpit: *Patres conscripti, Hos, quorum numerum, & pueritiā uidetis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat, simul maiores mei meruerant ut posteros haberent. Nam ego qui nō pecuniam, non studia populi, neq; eloquentiam gentile domus nostræ bonum uarietate temporū accipere uel parare potuißem, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent: iußus ab imperatore uxorem duxi. En stirps & progenies tot cōsulum, tot dictatorū. Nec ad inuidiam ista, sed conciliandæ misericordiæ refero. Adsequētur florente te, Cæsar, quos dederis honores, interim Q. Hortensij pronepotes, diui Augusti*

alumnos

alũnos ab inopia defende. Inclinatio senatus incitamẽtũ Tyberio fuit, quo prõptius aduersaretur, his fermè uerbis usus: Si quantũ pauperum est, uenire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint, singuli nunquã exatiabuntur, Respublica deficiet. Nec sanè ideo à maioribus cõcessum est egredi aliquando relationem, & quod in cõmune conducat loco sententiæ proferre, ut priuata negotia, & res familiares nostras hîc augeamus, cum inuidia senatus & principum, siue indulserint largitionem, siue abnuerint. Nõ enim preces sunt istuc, sed flagitatio intempestiua quidẽ, & improuisa: cũ alijs de rebus conuenerint patres, consurgere, & numero, atque ætate liberûm suorũ urgere modestiam senatus, eandẽ uim in me transmittere, ac uelut perfringere ærarium: quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. Dedit tibi Hortale diuus Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege ut semper daretur. Languescet alioqui industria, intẽdetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes, & securi omnes aliena subsidia expectabũt, sibi ignaui, nobis graues. Hæc, atq; talia, quanquã cum assensu audita ab his, quibus omnia principum honesta atque inhonesta laudare mos est, plures per silentium aut occultũ murmur excepere, sensitq; Tyberius. Et cùm paulũ reticuisset, Hortalo se respondisse ait, cæterùm si patribus uideretur, daturũ liberis eius

ducena sestertia singulis qui sexus uirilis essent. egere alij grates, siluit Hortalus, *pauore, an auitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens: neq; miseratus est posthac* Tyberius, *quãuis domus* Hortensij *pudendam ad inopiam dilaberetur.* Eodem *anno mãcipij unius audacia, ni maturè subuentum foret, discordijs, armisq; ciuilibus* Remp. *perculisset.* Posthumi Agrippæ *seruus, nomine* Clemens, *comperto fine* Augusti, *pergere in insulam* Planasiam, *& fraude aut ui raptum* Agrippam *ferre ad exercitus* Germanicos *nõ seruili animo concepit.* Ausa *eius impediuit tarditas onerariæ nauis, atq; interim pastrata cæde, ad maiora & magis præcipitia conuersus, furatur cineres, uectusq;* Coram Ethruriæ *promontorium ignotis locis sese abdit, donec crinem, barbamq; promitteret.* Nam *ætate & forma haud dissimili in dominũ erat.* Tum *per idoneos & secreti eius socios, crebrescit uiuere* Agrippam, *occultis primum sermonibus, ut uetita solent, mox uago rumore apud imperitissimi cuiusq; promptas aures, aut rursum apud turbidos, eoq; noua cupientes.* Atq; *ipse adire municipia obscuro diei, neq; propalã aspici, neq; diutius ijsdẽ locis.* Sed *quia ueritas uisu & mora, falsa, festinatione & incertis ualescunt; relinquebat famam, aut præueniebat.* Vulgabatur *interim per* Italiam *seruatũ munere deûm* Agrippam, *credebatur* Romæ, *iamq;* Hostiam *inuectũ multitudo*

titudo ingens iam in urbe clandestini cœtus celebrabāt, cum Tyberiū anceps cura distrahere, uíne militū seruū suum coërceret, an inanē credulitatē tempore ipso uanescere sineret: modò nihil spernendū, modò non omnia metuēda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. Postremo dat negotium Sallustio Crispo. Ille è clientibus duos (quidā milites fuisse tradunt) delegit atq; hortatur, simulata conscientia, adeant, offerant pecuniam, fidem, atq; pericula polliceantur. Exequūtur ut iussum erat. Dein speculati noctē incustoditam, accepta idonea manu uinctū clauso ore in palatiū traxere. Percūctanti Tyberio, quomodo Agrippa factus esset? respondisse fertur: quomodo tu Cæsar. Vt ederet socios subigi non potuit. Nec Tyberius pœnā eius palàm ausus, in secreta palatij parte interfici iussit, corpusq́; clàm auferri, & quanquam multi è domo principis, equitesq́; ac senatores, sustentasse opibus, iuuisse consilijs dicerentur, haud quæsitum. Fine anni arcus propter ædem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspicijs Tyberij: & ædes Fortis fortunæ Tyberim iuxta in hortis, quos Cæsar dictator populo Ro. legauerat: sacrariū genti Iuliæ: effigiesq́; diuo Augusto apud Bouillas dicantur. C. Cælio, L. Pōponio COSS. Germanicus Cæsar ad VII. Cal. Iunias triumphauit de Cheruscis Chattisq́; & Angriuarijs, quæq́; aliæ nationes usque ad

Albim colunt: uecta spolia, captiui, simulacra montiū, fluminum, præliorū: bellumq́;, quia conficere prohibitus erat, pro cōfecto accipiebatur. augebat intuentiū uisus eximia ipsius species, currusq́; quinq; liberis onustus. Sed suberat occulta formido reputantibus, haud prosperū in Druso patre eius fauorē uulgi, auunculū eiusdem Marcellū flagrantibus plebis studijs intra iuuentam ereptum: breues & infaustos pop. Rom. amores. Cæterum Tyberius nomine Germanici trecenos plebi sestertios uiritim dedit, seq́; collegam consulatui eius destinauit. Nec ideo syncera charitatis fidem adsecutus, amoliri iuuenē specie honoris statuit, struxitq́; causas, aut forte oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur inuisus Tyberio, quòd eum Rhodi agentē, nullo officio coluißet. Nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus, quia florente C. Cæsare, mißoq́; ad res Orientis, intuta Tyberij amicitia credebatur. Vt uersa Cæsarū sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris literis, quæ non dißimulatis filij offensionibus clementiam offerebat, si ad precandū ueniret. Ille ignarus doli, uel si intelligere crederetur, uim metuēs, in urbē properat: exceptusq́; immiti à principe, et mox accusatus in senatu, non ob crimina quæ fingebātur, sed angore, simul feßus senio, & quia regibus æqua nedum infima insolita sunt, finem

uitæ

uitæ sponte an fato impleuit. Regnũ in prouinciam redactum est, fructibusq; eius leuari posse centesimæ uectigal professus Cæsar, ducentesimã in posterum statuit. Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisq; Romanum, alijs regium imperiũ cupientibus: & prouinciæ Syria atq; Iudæa fessæ oneribus diminutionem tributi orabant. Igitur hæc, & de Armenia quæ suprà memoraui, apud patres disseruit, nec posse motũ orientem nisi Germanici sapientia cõponi. Nam suam ætatẽ uergere, Drusi nondum satis adoleuisse. Tunc decreto patrum permissæ Germanico prouinciæ, quæ mari diuiduntur, maiusq; imperium quoquò adisset, quàm his qui sorte, aut missu principis obtinerẽt. Sed Tyberius demouerat Syria Creticum Sillanũ per adfinitatem cõnexum Germanico, quia Sillani filia Neroni uetustissimo liberorum eius pacta erat, præfeceratq; Gn. Pisonẽ ingenio uiolẽtum, & obsequij ignarum, insita ferocia à patre Pisone, qui ciuili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio aduersus Cæsarem iuuit, mox Brutũ & Cassium secutus, cõcesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto cõsulatum accipere. sed præter paternos spiritus, uxoris quoq; Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur: uix Tyberio concedere, liberos eius ut multum infrà

despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur ad spes Germanici coërcendas. Credidere quidam data & à Tyberio occulta mandata, & Plancinam haud dubie Augusta monuit muliebri æmulatione Agrippinam insectandi. diuisa nanque & discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germanicum studijs. Tyberius ut proprium & sui sanguinis Drusum fouebat. Germanico alienatio patrui, amorem apud cæteros auxerat, & quia claritudine materni generis anteibat, auum M. Antonium, auunculum Augustum ferens. Contrà Druso proauus eques Rom. Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines uidebatur. Et coniunx Germanici Agrippina, fœcunditate ac fama Liuiam uxorem Drusi præcellebat. Sed fratres egregie concordes, & proximorum certaminibus inconcussi. Nec multo pòst Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiæ, studiaq; exercitus pararet, simul iuuenem urbano luxu lasciuientem melius in castris haberi Tyberius, seq; tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Sueui prætendebantur auxilium aduersus Cheruscos orantes. Nam discessu Romanorum ac uacui externo metu, gentis adsuetudine, & tum æmulatione gloriæ arma in se uerterant. Vis nationum, uirtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen inuisum apud populares, Arminium pro libertate

bellant

bellãtem fauor habebat. Igitur non modo Cherusci, socijq; eorum, uetus Arminij miles, sumpsere bellum, sed è regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Semnones ac Langobardi defecere ad eum. Quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset, non aliam ob causam, quàm quia fratris filio iuueni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies patri utrinque spe, nec ut olim apud Germanos uagis incursibus, aut disiectas per cateruas. Quippe longa aduersus nos militia insueuerant sequi signa, subsidijs firmari, dicta imperatorum accipere. Ac tunc Arminius equo cõlustrans cuncta, ut quosq; aduectus erat, reciperatã libertatẽ, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela Romanis direpta, in manibus multorũ ostẽtabat: contrà, fugacem Maroboduũ appellans, præliorũ expertem, Hirciniæ latebris defensum, ac mox per dona & legationes petiuisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum quàm Varum Quintilium interfecerint: meminissent modò tot præliorum, quorum euentu, & ad postremum eiectis Romanis satis probatum, penes utros summa belli fuerit. Neq; Maroboduus iactantia sui aut probris in hostẽ abstinebat, sed Inguiomerum tenẽs, illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consilijs gesta, quæ prospere ceciderint, testabatur: uacor dem

dem Arminiū, & nescium alienā gloriam in se trahere, quoniā tres uacuas legiones & ducem fraudis ignarum perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ & ignominia sua, cū coniunx, cum filius eius seruitium adhuc tolerent. Ad se duodecim legionibus petitum duce Tyberio, illibatam Germanorū gloriam seruauisse, mox cōditionibus æquis discessum: neque pœnitere quòd ipsorum in manu sit, integrum aduersus Romanos bellum, an pacē incruentam malint. His uocibus instinctos exercitus propriæ quoque causæ stimulabant, cum à Cheruscis Langobardisq́; pro antiquo decore, aut recēte libertate, & cōtrà augendæ dominationi certaretur. Non aliâs maiore mole concursum, neque ambiguo magis euentu, fusis utrinq; dextris cornibus. Sperabaturq́; rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signū perculsi fuit, et trāsfugis paulatim nudatus in Marcomannos concessit, misitq́; legatos ad Tyberium oraturos auxilia. Responsum est, non iure eū aduersus Cheruscos arma Romana inuocare, qui pugnātis in eūdem hostem Romanos nulla ope iuuisset. Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator. Eodem anno duodecim celebres Asiæ urbes conlapsæ, nocturno motu terræ, quó improuisior grauiorq́; pestis fuit. Neq; solitū in tali casu effugiū subueniebat in aperta prorūpēdi, quia diductis terris hauriebātur. Sedisse immēsos montes, uisa in ar

in arduo quæ plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorāt. Asperrima in Sardianos lues plurimū in eosdē misericordiæ traxit. nam centies sestertium pollicitus Cæsar: & quantū ærario, aut fisco pendebant, in quinquēnium remisit. Magnetes à Sipylo, proximi dāno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Aegæatas, Apollonienses, quiq; Mosceni aut Macedones Hircani uocantur, & Hierocæsaream, Myrinam, Cymē, Tmolum leuari idem in tempus tributis, mittiq; ex senatu placuit, qui præsentia spectaret, refouerétque. Delectus est M. Aletus è prætorijs, ne consulari obtinēte Asiam æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur. Magnificā in publicum largitionē auxit Cæsar, haud min⁹ grata liberalitate, quòd bona Aemyliæ Musæ locupletis intestatæ petita in fiscum, Aemylio Lepido, cuius è domo uidebátur: & Patulei diuitis equitis Romani hæreditatē (quāquam ipse hæres in parte legeretur) tradidit M. Seruilio, quē prioribus neq; suspectis tabulis scriptum compererat, nobilitatem utriusq; pecunia iuuandā præfatus. Neque hæreditatem cuiusquā adijt, nisi cum amicitia meruisset. Ignotos & alijs infensos, eoq; principē nuncupātes procul arcebat. Cæterū ut honestā innocētiū paupertatē leuauit, ita prodigos & ob flagitia egētes Vibidiū Varronē, Mariū Nepotē, Appiū Appianum, Cornelium Sullam,

Q. Vite

Q. Vitelliũ mouit senatu, aut spõte cedere passus est. Iisdẽ tẽporibus deûm ædes uetustate aut igni abolitas cœptasq; ab Augusto dedicauit, Libero Liberæq; & Cereri, iuxta circum maximum, quas Aulus Posthumius dictator uouerat: eodemq; in loco ædem Floræ ab Lucio & Marco Publicijs ædilibus constitutam: & Iano templum, quod apud forũ olitoriũ C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumq; naualẽ de Pœnis meruit. Spei ædes à Germanico sacratur: hãc Atilius uouerat eodem bello. Adolescebat interea lex maiestatis. Et Apuleiam Variliam sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus diuum Augustum ac Tyberiũ, & matrẽ eius inlusisset, Cæsariq; connexa adulterio teneretur, maiestatis delator arcessebat. De adulterio satis caueri lege Iulia uisum. Maiestatis crimen distingui Cæsar postulauit, dãnariq; si qua de Augusto inreligiose dixisset. In se iacta nolle ad cognitionem uocari. Interrogatus à consule quid de his cẽseret, quæ de matre eius locuta secus, argueretur, reticuit. Dein proximo senatus die illius quoq; nomine orauit, ne cui uerba in eam quoquo modo habita crimini forẽt: liberauitq; Apuleiã lege maiestatis. Adulterij grauiorem pœnã deprecatus, ut exẽplo maiorũ propinquis suis ultra ducẽtesimũ lapidẽ remoueretur suasit. Adultero Manlio Italia atq; Africa

inter

interdictum est. De pratore in locum Vipsanij Galli quē mors abstulerat, subrogando, certamē incessit. Germanicus atq; Drusus (nam etiā tum Romæ erāt) Hateriū Agrippam propinquū Germanici fouebāt: cōtra pleriq; nitebantur, ut numerus liberorū in candidatis præpolleret, quod lex iubebat. Lætabatur Tyberi⁹ cū inter filios eius & leges senatus disceptaret. Victa est sine dubio lex: sed neq; statim & paucis suffragijs: quomodo, etiā cum ualerēt, leges uincebantur. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. Is natione Numida, in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor, uagos primum, & latrocinijs suetos ad prædam & raptus congregare, dein more militiæ per uexilla, & turmas componere, postremo non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. Valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosq; accolas in bellum traxit. Dux & his Mazippa. Diuisusq; exercitus: ut Tacfarinas lectos uiros, et Romanum in modū armatos castris attineret, disciplina & imperijs suesceret: Mazippa leui cum copia incendia & cædes, & terrorem circunferret, compulerantq; Cinithios haud spernendam nationem in eadem, cum Furius Camillus proconsul Africæ legionem & quod sub signis sociorum, in unum conductos ad hostem duxit

modi

modicã manũ, si multitudinem Numidarũ atq; Maurorũ spectares. Sed nihil æquè cauebatur quàm ne bellũ metu eluderẽt. Spe uictoriæ inducti sunt, ut uincerentur. Igitur legio medio, leues cohortes, duæq; alæ in cornib⁹ locãtur, nec Tacfarinas pugnã detrectauit: fusi Numidæ, multosq́; post annos Furio nomini partũ decus militiæ. Nã post illũ recuperatorẽ urbis, filiũq́; eius Camillũ, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atq; hic quẽ memorauimus, bellorũ expers habebatur. Eo pronior Tyberi⁹ res gestas apud Senatum celebrauit, & decreuere patres triũphalia insignia. Quod Camillo ob modestiã uitæ impune fuit. Sequẽs annus Tyberiũ tertio, Germanicum iterum consules habuit, sed eum honorẽ Germanicus inijt apud urbem Achaiæ Nicopolim, quò uenerat per Illyricam oram uiso fratre Druso, in Dalmatia agẽte, Hadriatici, ac mox Ionij maris aduersam nauigationẽ perpessus. Igitur paucos dies insumpsit reficiendæ classi, simul sinus Actiaca uictoria inclutos, & sacratas ab Augusto manubias, castraq́; Antonij cum recordatione maiorum suorum adijt. Nanq; ei, ut memoraui, auunculus Augustus, auus Antonius erant, magnaq; illic imago tristium lætorumq́;. Hinc uentum Athenas, fœderiq; sociæ & uetustæ urbis datũ, ut uno lictore uteretur. Excepere Græci quæsitissimis honoribus uetera suorũ facta dictaq; præferentes,

tes, quo plus dignationis adulatio haberet. Petita inde Eubœa, tramisit Lesbum, ubi Agrippina nouißimo partu Iuliam edidit: tum extrema Asia, Perinthumq; ac Byzãtium Thraciæ urbes, mox Propõtidis angustias, & os Põticũ intrat, cupidine ueteres locos, & fama celebratos noscẽdi: pariterq; prouincias internis certaminibus, aut magistratuum iniurijs, feßas refouebat. Atq; illũ in regreßu sacra Samothracum uisere nitentem, obuij aquilones depulere. Igitur aliaq; quæ tibi uarietate fortunæ, & nostri origine uenerãda, relegit Asiam, adpellitq; Colophona, ut Clarij Apollinis oraculo uteretur. Nõ fœmina illic, ut apud Delphos, sed certis è familijs & fermè Mileto accitus sacerdos, numerũ modo consultantiũ & nomina audit: tũ in specũ degreßus hausta fontis arcani aqua, ignarus plerũq; literarũ, & carminũ, edit responsa, uersibus cõpositis super rebus quas quis mente concepit: & ferebatur, Germanico per ambages (ut mos oraculis) maturũ exitiũ cecinisse. At Gn. Piso quo properantius destinata inciperet, ciuitatẽ Atheniẽsium turbido inceßu exterritã oratione sæua increpat, obliquè Germanicũ perstringens, quòd cõtra decus Romani nominis nõ Athenienses tot cladibus extinctos, sed cõluuiẽ illã nationũ comitate nimia coluisset. hos enim eße Mithridatis aduersus Sullam, Antonij aduersus diuũ Augustum socios. etiam

uetera obiectabat, quæ in Macedones improsperè, uiolēter in suos fecißēt, offensus urbi propria quoq; ira, quia Theophilū quendā Areoiudicio falsi damnatū, precibus suis non concederent. Exin nauigatione celeri per Cycladas, & compendia maris adsequitur Germanicum apud insulā Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut cum orta tempestas raperet in abrupta, poßetq; interitus inimici ad casum referri, miserit triremeis, quarū subsidio discrimini eximeretur. Neq; tamen mitigatus Piso, & uix diei morā perpeßus, linquit Germanicum, prauenitq;: & postquā Syriā ac legiones attigit, largitione, ambitu infimos manipulariū iuuando, cum ueteres cēturiones, seueros tribunos demoueret, locaq; eorū clientibus suis, uel deterrimo cuiq; attribueret, desidiam in castris, licētiam in urbibus, uagū, ac lasciuiētem per agros militem sineret, eo usq; corruptionis prouectus est, ut sermone uulgi, parens legionū haberetur. Nec Plācina se intra decora fœminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinā, in Germanicū contumelias iacere, quibusdā etiam bonorū militum ad mala obsequia prōptis, quòd haud inuito imperatore ea fieri occultus rumor incidebat. Nota hæc Germanico, sed prauerti ad Armenios instātior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus

non modò ingenijs, sed situ terrarũ, quæ nostris prouincijs late prætẽta, penitus ad Medos porrigitur, maximisq; imperijs interiecti, et sæpius discordes sunt, aduersus Romanos odio, & in Parthum inuidia. Regẽ illa tempestate non habebant amoto Vonone, sed fauor nationis inclinabat in Zenonẽ Polemonis regis Põtici filium, quòd is prima ab infantia instituta & cultum Armeniorũ æmulatus, uenatu, epulis, & quæ alia barbari celebrãt, proceres plebemq; iuxta deuinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata adprobantibus nobilibus, circũfusa multitudine, insigne regiũ capiti eius imposuit, cæteri uenerãtes regem, Artaxiam consalutauere, quod illi uocabulũ indiderãt ex nomine urbis. At Cappadoces in formam prouinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere. Et quædam ex regijs tributis deminuta, quò mitius Romanũ imperium speraretur. Commagenis Q. Seruæus præponitur, tũ primũ ad ius prætoris trãslatis. Cũctaq; socialia prospere cõposita, non ideo lætum Germanicũ habebat ob superbiã Pisonis, qui iussus partẽ legionum ipse, aut per filium in Armeniã ducere: utrunq; neglexerat. Cyrri demum apud hyberna decumæ legionis conuenere, firmato uultu Piso aduersus metum, Germanicus ne minari crederetur, et erat ut retuli clemẽtior. Sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere uera, adgerere falsa, ipsumq;

& Plancinã,& filios uarijs modis criminari: postremo paucis familiarium adhibitis, sermo cœptus à Cæsare, qualẽ ira & dißimulatio gignit. Respõsum à Pisone precibus cõtumacibus, discesserãtq; apertis odijs: postq; rarus in tribunali Cæsaris Piso, & si quãdo adsideret, atrox, ac dißentire manifestus. uox quoq; eius audita est in conuiuio, cum apud regem Nabatæorum coronæ aureæ magno põdere Cæsari, & Agrippinæ, leues Pisoni, & cæteris offerrentur, principis Romani, nõ Parthi regis filio eas epulas dari: abiecitq; simul coronã, & multa in luxũ addidit. Quæ Germanico quanquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorũ Artabano legati uenere. Miserat, amicitiã ac fœdus memoraturos, & cupere renouari dextras, daturũ honori Germanici, ut ripã Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntijs ad discordias traheret. Ad ea Germanicus de societate Romanorum, Parthorumq; magnifice: de aduẽtu regis, & cultu sui cũ decore, ac modestia respõdit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimã urbem amotus est. Datũ id nõ modo precib⁹ Artabani, sed cõtumelia Pisonis, cui gratißimus erat ob plurima officia & dona, quibus Plãcinã deuinxerat. M. Sillano, L. Norbano COSS. Germanic⁹ Aegyptũ proficiscitur cognoscẽdæ antiquitatis, sed cura proui

prouinciæ prætēdebatur. leuauitq; apertis horreis pretia frugū, multaq; in uulgus grata usurpauit, sine milite incedere pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauisse apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorū bello, accepimus. Tyberius cultu, habituq; eius lenibus uerbis perstricto acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti non sponte principis, Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, uetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis inlustribus, seposuit Aegyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam prouinciam, claustraq; terræ ac maris quāuis leui præsidio aduersum ingentes exercitus insedisset. Sed Germanicus nondum cōperto profectionē eam incusari, Nilo subuehebatur, orsus oppido à Canopo. Cōdidere id Spartani ob sepultū illic rectorē nauis Canopum, qua tempestate Menelaus Græciam repetens diuersum ad mare, terramq; Libyā delatus. Inde proximum amnis os dicatū Herculi, quē indigenæ ortum apud se et antiquissimū perhibent, eosq; qui postea pari uirtute fuerint, in cognomentū eius adscitos. Mox uisit ueterum Thebarū magna uestigia, & manebāt structis molibus literæ Aegyptiæ, priorē opulentiā complexæ: iussusq; è senioribus sacerdotū patriū sermonē interpretari, referebat habitasse quōdam

septingēta millia ætate militari: atq; eo cū exercitu regem Rhamsen Lybia, Aethiopia, Medisq;, & Persis, & Bactriano, ac Scythia potitū, quasq; terras Suri, Armeniiq; & contigui Cappadoces colunt inde Bithynum, hinc Lycū ad mare imperio tenuisse. Legebātur et indicta gētibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorū, equorumq;, et dona tēplis ebur, atq; odores, quasq; copias frumēti, & omniū utensiliū quæq; natio pēderet, haud minus magnifica quàm nunc ui Parthorū, aut potentia Romana iubētur. Cæterū Germanic⁹ aliis quoq; miraculis intēdit animū, quorū præcipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis Solis icta est, uocalē sonū reddens: disiectasq; inter & uix peruias arenas, instar montium eductæ Pyramides certamine & opibus regū, lacusq; effossa humo superfluētis Nili receptacula, atq; alibi angustiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabiles. Exin uentū Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii, quod nunc rubrū ad mare patescit. Dū ea æstas Germanico plures per prouincias transigitur, haud leue decus Drusus quæsiuit inliciens Germanos ad discordias, utq; fracto iam Maroboduo usq; in exitium insisteretur. Erat inter Gothones nobilis iuuenis nomine Catualda, profugus olim ui Marobodui, & tunc dubiis rebus ultionem ausus. Is ualida manu fines Marcoman

coman

comannorũ ingreditur, corruptisq́; primoribus ad societatẽ, inrumpit regiã, castellumq́; iuxtà situm ueteres illic Sueuorũ præda, & nostris è prouincijs lixæ, ac negotiatores reperti, quos ius cõmercij, dein cupido augẽdi pecuniam, postremum obliuio patriæ suas quenq; ab sedibus hostilem in agrum transtulit. Maroboduo *undiq; deserto, nõ aliud subsidium quàm misericordia* Cæsaris *fuit. transgreßus* Danubiũ, *qua* Noricã *prouinciã præfluit, scripsit* Tyberio, *non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ: nã multis nationibus clarißimũ quõdam regem ad se uocantibus,* Romanam *amicitiam prætulisse. respõsum à* Cæsare, *tutam ei honoratamq́; sedem in* Italia *fore, si maneret: sin rebus suis aliud conduceret, abiturũ fide qua uenißet. cæterum apud senatum dißeruit, nõ* Philippum Atheniensibus, *non* Pyrrhum, *aut* Antiochum, *populo* Rom. *perinde metuendos fuiße.* Extat *oratio qua magnitudinẽ uiri, uiolentiam subiectarum ei gentiũ, & quàm propinquus* Italiæ *hostis, suaq́; in destruenda eo consilia extulit.* Et Maroboduus *quidem* Rauennæ *habitus, ne si quando insolescerent* Sueui, *quasi rediturus in regnum ostentabatur. sed nõ exceßit* Italia *per duodeuiginti annos, consenuitq́; multum imminuta claritate ob nimiam uiuendi cupidinem.* Idem Catualdæ *casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo pòst* Hermũdurorũ *opibus,*

& Vibilio duce, receptusq́;, forum Iuliũ Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari utrũq; comitati, ne quietas prouincias immisti turbarent, Danubiũ ultra inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vãnio gentis Quadorum. Simul nuntiato regem Artaxiam Armenijs à Germanico datũ, decreuere patres, ut Germanicus atq; Drusus ouantes urbem introirent. structi & arcus circum latera templi Martis Vltoris cum effigie Cæsarum, lætiore Tyberio quia pacem sapiẽtia firmauerat, quàm si bellum per acies cõfecisset. Igitur Rhescuporim quoq; Thraciæ regem astu adgreditur. omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat. quo defuncto Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri eius, partẽ filio Cotyi permisit. In ea diuisione arua, & urbes, & uicina Græcis, Cotyi: quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumq́; regum ingenia, illi mite, & amœnum, huic atrox, auidum, & societatis impatiens erat, sed primo subdola cõcordia egere, mox Rhescuporis egredi fines, uertere in se Cotyi data, & resistenti uim facere, cunctãter sub Augusto, quẽ autorem utriusq; regni si sperneretur, uindicẽ metuebat. enimuero audita mutatione principis, immittere latronum globos, excindere castella, causas bello. Nihil æque Tyberium anxium habebat, quàm ne cõposita turbarẽtur. deligit centurionem

nem qui nuntiaret regibus, ne armis disceptarent, statimq; à Cotye *dimißa sunt quæ parauerat auxilia.* Rhescuporis *ficta modestia postulat eundem in locũ coiretur, poße de controuersijs colloquio transigi. nec diu dubitatũ de tempore, loco, dein cõditionibus: cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent acciperentq;.* Rhescuporis *sanciendo (ut dictitabat) fœderi conuiuiũ adijcit, tractaq; in multam noctem lætitia per epulas ac uinolentiã, incautum* Cotyn, *& postquam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdẽ familiæ deos, & hospitalis mensas obtestantem, catenis onerat.* Thraciáque *omni potitus scripsit ad* Tyberium, *structas sibi insidias, præuentum insidiatorem, simul bellum aduersus* Bastarnas, Scythasq; *prætendens, nouis peditum & equitum copijs sese firmabat.* Molliter *rescriptum, si fraus abeßet, poße eum innocentiæ fidere: cæterum neq; se, neq; senatum nisi cognita causa, ius & iniuriam discreturos. proinde tradito* Cotye *ueniret, transferrétque inuidiam criminis.* E*as literas* Latinius Pãdus *proprætor* Mœsiæ *cum militibus, quîs* Cotys *traderetur, in* Thraciam *misit.* Rhescuporis *inter metum & iram cunctatus, maluit patrati quàm incœpti facinoris reus eße: occidi* Cotyn *iubet, mortemq; sponte sumptã ementitur.* Nec *tamen* Cæsar *placitas semel artes mutauit, sed defuncto* Pando, *quem sibi infensum* Rhescuporis *ar-*

guebat, Pomponiũ Flaccum ueterem ſtipendÿs, & arcta cum rege amicitia, eoq; accommodatiorem ad fallendũ, ob id maxime Mœſiæ præfecit. Flaccus in Thraciam tranſgreſſus, per ingentia promiſſa, quamuis ambiguũ & ſcelera ſua reputantem, perpulit, ut præſidia Romana intraret. Circũdata hinc regi ſpecie honoris ualida manus, tribuniq;, & centuriones, monẽdo, ſuadendo, & quanto longius abſcedebat apertiore cuſtodia, poſtremo gnarum neceſſitatis in urbem traxere. Accuſatus in ſenatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhoëmetalcen filium, quem paternis conſilÿs aduerſatum conſtabat, inq; liberos Cotyis diuiditur. ÿsq; nondum adultis Trebellenus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo maiores M. Lepidum Ptolemæi liberis tutorem, in Aegyptum miſerant. Rheſcuporis Alexandriam deuectus, atq; illic fugam tentans, an ficto crimine interficitur. Per idem tẽpus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoraui, corruptis cuſtodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosq; & conſanguineũ ſibi regem Scytharum conatus eſt, ſpecie uenandi. Omiſſis maritimis locis, auia ſaltuum petÿt, mox pernicitate equi ad amnẽ Pyramum contendit, cuius pontes accolæ ruperant audita regis fuga, neq; uado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis à Vibio

Front

Frōtone præfecto equitum uincitur: mox Remmius Euocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio cū transfigit. Vnde maior fides, consciētia sceleris & metu indicij mortem Vononi inlatam. At Germanicus Aegypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut urbes insserat, abolita, uel in cōtrarium uersa cognoscit. Hinc graues in Pisonem contumeliæ, nec minus acerba quæ ab illo in Cæsarē tentabātur. Dein Piso abire Suria statuit, mox aduersa Germanici ualetudine detētus, ubi recreatum accepit, uotaq; pro incolumitate soluebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatum, festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam degreditur opperiēs ægritudinē, quæ rursum Germanico acciderat. sæuā uim morbi augebat persuasio ueneni a Pisone accepti, & reperiebantur solo, ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & deuotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac tabe obliti, aliaq; maleficia, quîs creditur animas numinibus infernis sacrari, simul missi à Pisone incusabantur ut ualetudinis aduersa rimantes. Ea Germanico haud minus ira quàm per metum accepta, si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimæ coniugi, quid infantibus liberis euenturū? lenta uideri ueneficia: festinare & urgere ut prouinc

prouinciã, ut legiones solus habeat: sed non usq; eò defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorẽ mansura. componit epistolas quîs amicitiam ei renuntiabat. Addunt pleriq; iussum prouincia decedere. nec Piso morat⁹ ultrà, nauis soluit, moderabaturq; cursui, qui propius regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset. Cæsar paulisper ad spẽ erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, adsistẽtes amicos in hunc modũ adloquitur. Si fato concederem, iustus mihi dolor etiã aduersus deos esset, quòd me parentibus, liberis, patriæ intra iuuentam præmaturo exitu raperent. nunc scelere Pisonis & Plancinæ interceptus ultimas preces pectoribus uestris relinquo, referatis patri ac fratri quibus acerbitatibus dilacerat⁹, quibus insidijs circumuentus miserrimã uitam pessima morte finierim. Si quos spes meæ, si quos propinquus sanguis, etiã quos inuidia erga uiuentem moue bat, inlacrymabũt, quondam florentem, & tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit uobis locus querẽdi apud senatũ, inuocãdi leges. Non hoc præcipuum amicorũ munus est, prosequi defunctũ ignauo questu, sed quæ uoluerit meminisse, quæ mandauerit exequi. flebunt Germanicũ etiam ignoti. uindicabitis uos, si me potius quàm fortunam meam fouebatis. Ostẽdite populo Rom. diui Augusti neptem, eandemq; cõiugem meã: numerate sex liberos. Misericordia

diæ

dia cũ accusantibus erit: fingentibusq; scelesta mandata, aut nõ credent homines, aut nõ ignoscent. Iurauere amici, dextrã morientis contingentes, spiritum antè, quàm ultionẽ amissuros. Tum ad uxorem uersus, per memoriam sui, per cõmunes liberos orauit, exueret ferociã, sauienti fortunæ summitteret animũ, neu regressa in urbẽ æmulatione potentiæ, ualidiores irritaret. Hæc palàm, & alia secretò, per quæ ostendere credebatur metum ex Tyberio. Neq; multò pòst extinguitur ingenti luctu prouinciæ, et circumiacentium populorũ. Indoluere exteræ nationes regesq;: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes: uisuq; & auditu iuxtà uenerabilis, cũ magnitudinẽ & grauitatẽ summæ fortunæ retineret, inuidiam & adrogantiã effugerat. Funus sine imaginibus & pompa, per laudes, & memoriam uirtutum eius celebre fuit. Et erant qui formã, ætatem, genus mortis ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interijt, Magni Alexandri fatis adæquarẽt. Nam utrunq; corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidijs externas inter gentes occidisse, sed hunc mitem erga amicos, modicũ uoluptatũ, uno matrimonio, certis liberis egisse: neq; minus præliatorẽ, etiam si temeritas abfuerit, præpeditusq; sit perculsas tot uictorijs Germanias seruitio premere. quòd si solus arbiter rerũ, si iure & nomine regio fuisset

ſet, tanto promptius adſecutum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, cæteris bonis artibus præſtitiſſet. Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochenſium, qui locus ſepulturæ deſtinabatur. Prætuleritne ueneficij ſigna, parum conſtitit. Nam ut quis miſericordia in Germanicum, & præſumpta ſuſpicione, aut fauore in Piſonem pronior, diuerſi interpretabantur. Conſultatum inde inter legatos, quiq; alij ſenatorum aderant, quisnam Suriæ præficeretur. & cæteris modice niſis, inter Vibium Marſum, & Gn. Sentium diu quæſitum, dein Marſus ſeniori, & acrius tendenti Sentio conceſſit. Isq; infamem ueneficijs ea in prouincia, & Plancinæ percharam nomine Martinam in urbem miſit, poſtulantibus Vitellio, ac Veranio, cæterisq; qui crimina & accuſationẽ tãquam aduerſus receptos iam reos inſtruebant. At Agrippina quanquã defeſſa luctu, & corpore ægro, omnium tamẽ quæ ultionẽ morarentur intolerãs, aſcendit claſſem cum cineribus Germanici, & liberis, miſerantibus cunctis, quòd fœmina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter uenerãtis gratantisq; aſpici ſolita, tunc feralis reliquias ſinu ferret, incerta ultionis, anxia ſui, & infelici fœcunditate fortunæ toties obnoxia. Piſonem interim apud Coum inſulam nuntius adſequitur, exceſſiſſe Germanicum. Quo intemperanter

ter accepto, cædit uictimas, adit templa, neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, quæ luctum amißæ sororis, tum primum læto cultu mutauit. Adfluebant centuriones, monebantq́; : prompta illi legionum studia, repeteret prouinciam non iure ablatam & uacuam. Igitur quid agendum consultanti, M. Piso filius properãdum in urbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admißum, neque suspiciones imbecillas, aut inania famæ pertimescenda: discordiam erga Germanicum odio fortaße dignam, non pœna: & ademptione prouinciæ satisfactum inimicis. Quòd si regrederetur obsistente Sentio, ciuile bellum incipi, nec duraturos in partibus cẽturiones militesq́; , apud quos recens Imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares amor præualeret. Contrà Domitius Celer ex intima eius amicitia dißeruit, utendum euentu. Pisonem non Sentium Suriæ præpositum. Huic fasces & ius prætoris, huic legiones datas: Si quid hostile ingruat, quem iustius arma oppositurum, qui legati autoritatem & propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant. Plerunque innocentes, recenti inuidiæ impares. At si teneat exercitum, augeat uires, multa quæ prouideri non poßint, fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus adpellere, ut te inaudi-

tum

tum & indefensum planctus Agrippinæ, ac uulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia, est Cæsaris fauor, sed in occulto: & perijsse Germanicũ nulli iactantius mœrent, quàm qui maximè lætãtur. Haud magna mole Piso promptus ferocibus in sententiam trahitur. missisq; ad Tyberium epistolis, incusat Germanicum luxus & superbiæ: séque pulsum ut locus rebus nouis patefieret, curam exercitus eadẽ fide qua tenuerit repetiuisse. Simul Domitium impositum triremi uitare litorum oram, prætérque insulas lato mari pergere in Suriã iubet. concurrentes desertores per manipulos cõponit, armat lixas, traiectisq; in continentem nauibus, uexillum tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicũ ut se auxilijs iuuarent scribit, haud ignauo ad ministeria belli iuuene Pisone, quanquam suscipiendũ bellum abnuisset. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes obuijs nauibus, quæ Agrippinam uehebant, utrinq; infensi, arma primo expediere: dein mutua formidine, non ultra iurgium processum est. Marsusq; Vibius nuntiauit Pisoni, Romam ad dicendã causam ueniret. Ille eludens respondit, adfuturum ubi prætor qui de ueneficijs quæreret, reo atq; accusatoribus diem prædixisset. Interim Domitius Laodiceam urbem Syriæ adpulsus, cum hyberna sextæ legionis peteret, quòd eam maximè nouis

consil

consilijs idoneã rebatur, à Pacuuio legato præmonitur. Id Sētius Pisoni per literas aperit, monetq; ne castra corruptoribus, ne prouinciã bello tentet. Quosq; Germanici memores, aut inimicis eius aduersos cognouerat, contrahit, magnitudinem imperatoris identidem ingerens, & Remp. armis peti: ducitq; ualidã manũ, & prælio paratam. Nec Piso, quanquã cœpta secus cadebãt, omisit tutißima è præsentibus. Sed castellum Ciliciæ munitũ admodũ, cui nomen Celēderis, occupat. Nam admistis desertoribus, & Tirone nuper intercepto, suisq; & Plancinæ seruitijs, auxilia Cilicũ, quæ Reguli miserant, in numerũ legionis cõposuerat. Cæsarisq; se legatum testabatur prouinciæ, quã is dedißet, arceri, nõ à legionibus (earũ quippe accitu uenire) sed à Sentio, priuatũ odium falsis criminibus tegente: consisterēt in acie non pugnaturis militibus, ubi Pisonē ab ipsis parentem quondã appellatum, si iure ageretur potiorē, si armis non inualidũ uidißent. Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto. Nã cætera mari cingũtur. Contra ueterani ordinibus ac subsidijs instructi: hinc militũ, inde locorum asperitas. Sed non animus, nõ spes, ne tela quidem nisi agrestia ad subitum usum properata. Vt uenere in manus, non ultrà dubitatum, quàm dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur: uertunt terga Cilices, seq; castello claudũt. Interim Piso

classem haud procul opperientē adpugnare, frustra tentauit: regressusq́;, & pro muris modò semet afflictando, modò singulos nomine ciens, præmijs uocans, seditionem cæptabat: adeoq́; cōmouerat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius occanere cornua, tubasq́;, & peti aggerē, erigi scalas iussit, ac promptissimū quenq; succedere: alios tormētis, hastas, saxa, & faces ingerere. Tandem uicta pertinacia Piso orauit, uti traditis armis maneret in castello, dum Cæsar, cui Syriam permitteret, cōsulitur. Non receptæ cōditiones: nec aliud quàm naues, & tutum in urbem iter concessum est. At Romæ postquam Germanici ualitudo percrebruit, cunctaq́; ut ex longinquo aucta in deterius adferebantur, dolor, ira, & erūpebant questus. Ideo nimirū in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam prouinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones: uera prorsus de Druso seniores locutos, displicere regnātibus ciuilia filiorum ingenia: neq; ob aliud interceptos, quàm quia populū Roma. æquo iure cōplecti, reddita libertate, agitauerint. Hos uulgi sermones audita mors adeò incendit, ut ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum, sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem. Et quanquam neq; insignibus lugentium abstineret, altius animis mœrebant.

rebant. Fortè negotiatores, uiuente adhuc Germanico, Syria egressi, latiora de ualitudine eius attulere. Statim credita, statim uulgata sunt. Vt quisque obuius (quamuis leuiter audita) in alios, atq; illi in plures cumulata gaudio transferunt, cursant per urbem; moliũtur templorum fores. Iuuat credulitatem nox, et promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tyberius, donec tempore ac spatio uanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius doluit. Honores ut quis amore in Germanicũ aut ingenio ualidus, reperti, decretiq; ut nomen eius saliari carmine caneretur, sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superq; eas querceæ coronæ statuerentur, ludos Circenses eburna effigies præiret, neue quis flamen aut Augur in locum Germanici, nisi gentis Iuliæ, crearetur. Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac mortẽ ob Remp. obijsse: sepulcrum Antiochiæ ubi crematus: tribunal Epidaphne, quo in loco uitã finierat. Statuarum, locorũmue in quîs coleretur, haud facilè quis numerũ inierit. Cùm censeretur clipeus, auro & magnitudine insignis, inter autores eloquẽtiæ, adseruit Tyberius solitum paremq; cæteris dicaturum. Neq; enim eloquentiam fortuna discerni, & satis inlustre, si ueteres inter scriptores haberetur. Equester ordo cuneum Germanici appellauit, qui

Iuniorum dicebatur, instituitq; uti turmæ Idibus Iulijs imaginē eius sequerentur. Pleraq; manent, quædam statim omißa sunt, aut uetustas obliterauit. Cæterū recenti adhuc mœstitia, soror Germanici Liuia, nupta Druso, duos uirilis sexus simul enixa est. Quod rarum, lætumq; etiā modicis penatibus, tanto gaudio principem adfecit, ut nō temperauerit, quin iactaret apud patres, nulli antè Romanorum eiusdem fastigij uiro geminam stirpem editā. Nam cuncta etiam fortuita ad gloriam uertebat. Sed populo tali in tempore id quoq; dolorem tulit, tāquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret. Eodem anno grauibus senatus decretis libido fœminarum coërcita, cautumq; ne quæstum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuißet. Nam Vistilia prætoria familia genita, licētiam stupri apud ædiles uulgauerat, more inter ueteres recepto, qui satis pœnarum aduersum impudicas in ipsa profeßione flagitij credebāt. Exacta & à Titidio Labeone Vistiliæ marito, cur in uxore delicti manifestæ ultionē legis omisißet: atq; illo prætendēte sexaginta dies ad cōsultandū datos, necdū præterijsse, satis uisum de Vistilia statuere. Eaq; in insulam Seriphon abdita est. Actum & de sacris Aegyptijs Iudaicisq; pellendis. Factumq; patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis ea superstitione infecta, queis idonea ætas, in insulam

ſulam Sardiniam ueherentur, coërcendis illic latrocinijs, & ſi ob grauitatẽ cœli interijſſent, uile damnum: cæteri cederẽt Italia, niſi certam ante diem profanos ritus exuiſſent. Poſt quæ retulit Cæſar capiendam uirginẽ in locum Occiæ, quæ ſeptem & quinquaginta per annos ſumma ſanctimonia Veſtalibus ſacris præſederat: egitq́; grates Fonteio Agrippæ, & Comitio Pollioni, quòd offerendo filias, de officio in Remp. certarent. Prælata eſt Pollionis filia, non ob aliud, quàm quòd mater eius in eodem coniugio manebat. Nam Agrippa diſcidio domũ imminuerat: & Cæſar quamuis poſthabitam, decies ſeſtertij dote ſolatus eſt. Sæuitiam annonæ incuſante plebe, ſtatuit frumento pretium quod emptor penderet, binosq́; nummos ſe additurũ negotiatoribus in ſingulos modios. Neq; tamen ob ea parentis patriæ delatũ & antea uocabulũ adſumpſit, acerbeq́; increpuit eos, qui diuinas occupationes, ipſumq́; dominum dixerant. Vnde anguſta & lubrica oratio, ſub principe, qui libertatem metuebat, adulationẽ oderat. Reperio apud ſcriptores ſenatoresq́; eorũdem temporum, Adgandeſtrij principis Chattorum lectas in ſenatu literas, quibus mortem Arminij promittebat, ſi patrandæ neci uenenũ mitteretur: reſponſumq́; eſſe, non fraude, neq; occultis, ſed palam & armatum populum Roma. hoſtes ſuos ulciſci. Qua gloria æquabat ſe Tyberius priſcis Imperato-

ribus, qui uenenum in Pyrrhũ regem uetuerãt, prodiderantq;. Cæterùm Arminius abſcedentibus Romanis, & pulſo Maroboduo, regnum adfectans, libertatem populariũ aduerſam habuit: petitusq; armis, cùm uaria fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Ro. ſicut alij reges ducesq;, ſed florentiſſimũ Imperium laceſſierit: prælijs ambiguus, bello non uictus. Septem et triginta annos uitæ, duodecim potentiæ expleuit: caniturq; adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui ſua tantũ mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum uetera extollimus, recentiũ incurioſi.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER III.

NIHIL intermiſſa nauigatione hyberni maris Agrippina Corcyram inſulã aduehitur, litora Calabriæ contra ſitam. Illic paucos dies componẽdo animo inſumit, uiolenta luctu, & neſcia tolerandi. Interim aduentu eius audito, intimus quiſq; amicorum, & plerią; militares, ut quiq; ſub Germanico ſtipendia

pendia fecerãt, multiq; etiam ignoti uicinis è mu
ñicipijs, pars officium in principem rati, plures
illos secuti, ruere ad oppidum Brũdisium, quod
nauiganti celerrimũ, fidißimumq; adpulsu erat.
Atq; ubi primùm ex alto uisa classis, complẽtur
non modo portus & proxima maris, sed mœnia
ac tecta, quaq; longißimè prospectari poterat,
mœrentium turba, & rogitantium inter se, si-
lentione an uoce aliqua egrediẽtem exciperent.
Neq; satis cõstabat quid pro tempore foret, cùm
classis paulatim successit, non alacri, ut adsolet,
remigio, sed cunctis ad tristitiam cõpositis. Post-
quam duobus cum liberis feralem urnam tenens
egreßa naui, defixit oculos, idẽ omniũ gemitus,
neq; discerneres, proximos, alienos, uirorum, fœ-
minarúmue planctus, nisi quòd comitatũ Agrip
pinæ longo mœrore feßum, obuij & recentes in
dolore anteibant. Miserat duas prætorias co-
hortes Cæsar, addito ut magistratus Calabriæ,
Appuliq;, & Campani, suprema erga memoriã
filij sui munera fungerẽtur. Igitur tribunorum,
cẽturionumq; humeris cineres portabãtur. Præ-
cedebãt incompta signa, uersi fasces: atq; ubi co-
lonias transgrederẽtur, atrata plebes, trabeati
equites, pro opibus loci uestem, odores, aliaq; fu-
nerum solẽnia cremabãt. Etiã quorum diuersa
oppida, tamen obuij, & uictimas, atq; aras Dijs
Manibus statuentes, lacrymis, & conclamatio-
nibus dolorẽ testabantur. Drusus Tarracinam

progreßus est, cum Claudio *fratre, liberisq; Germanici, qui in urbe fuerant.* Consules, M. *Valerius & C. Aurelius (iam enim magistratũ occeperant) & senatus, ac magna pars populi uiam compleuere, disiecti, & ut cuiq; libitum flentes.* Aberat *quippe adulatio, gnaris omnibus lætam* Tyberio Germanici *mortem male dißimulari.* Tyberius *atq;* Augusta *publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palàm lamentarentur, ánne omnium oculis uultum eorum scrutantibus falsi intelligerentur.* Matrem Antoniam *non apud autores rerum, non diurna actorum scriptura, reperio ullo insigni officio functam, cùm super* Agrippinam, *&* Drusum, *&* Claudium, *cæteri quoq; consanguinei nominatim perscripti sint: seu ualetudine præpediebatur, seu uictus luctu animus, magnitudinẽ mali perferre uisu non tolerauit. facilius crediderim,* Tyberio *&* Augusta, *qui domo non excedebãt, cohibitã: ut par mœror, & matris exẽplo auia quoq; & patruus attineri uiderentur.* Dies *quo reliquiæ tumulo* Augusti *inferebantur, modò per silentium uastus, modò ploratibus inquies, plena urbis itinera, cõlucentes per campũ* Martis *faces.* Illic *miles cũ armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, concidiße* Remp. *nihil spei reliquũ clamitabant, promptius, apertiusq;, quàm ut memini߀e imperitãtium crederes.* Nihil *tamen* Tyberium *magis penetrauit,*

quàm

quàm studia hominum accensa in Agrippinam, cùm decus patriæ, solum Augusti sanguinem unicum antiquitatis specimen appellaret, uersiq; ad cœlum ac deos integram illi sobolem, ac superstitem iniquorum precarētur. Fuere qui publici funeris pompam requirerent, cōpararentq; quæ in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecißet. Ipsum quippe asperrimo hyemis, Ticinū usq; progreßum, neq; abscedentē à corpore simul urbē intrauiße: circunfusas lecto Claudiorū Iuliorumq; imagines, defletum in foro, laudatū pro rostris, cūcta à maioribus reperta, aut quæ posteri inuenerint cumulata. At Germanico ne solitos quidem & cuicunq; nobili debitos honores cōtigiße. Sanè corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematū, sed tantò plura decora mox tribui par fuiße, quātò prima fors negauisset. Nō fratrem nisi unius diei uia, nō patruum saltem porta tenus obuiū. ubi illa ueterū instituta? præpositā toro effigiē, meditata ad memoriā uirtutis carmina, & laudationes & lacrymas, uel doloris imitamēta. Gnarū id Tyberio fuit, utq; premeret uulgi sermones, monuit edicto, multos inlustrium Romanorum ob Remp. obijße, neminē tā flagranti desiderio celebratū. Idq; & sibi & cunctis egregiū, si modus adijceretur. nō enim eadē decora principibus uiris, et Imperatori, populoq;. modicis domibus, aut ci-

uitatibus, conuenisse recenti dolori luctũ, & ex mœrore solatia. Sed referendum iam animũ ad firmitudinem, ut quondam diuus Iulius amißa unica filia, ut diuus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus uetustioribus exemplis, quoties populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amißas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, Remp. æternam eße. Proin repeterent solennia: & quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam uoluptates resumerẽt. Tum exuto iustitio, reditum ad munia, & Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omniũ animis petendæ è Pisone ultionis, & crebro questu, quòd uagus interim per amœna Asiæ atque Achaiæ, adroganti & subdola mora, scelerum probationes subuerteret. Nam uulgatum erat mißam (ut dixi) à Gn. Sentio famosam ueneficijs Martinam subita morte Brundisij extinctam, ueneniúmque nodo crinium eius occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitij reperta. At Piso præmißo in urbem filio, datiśq; mãdatis, per quæ principẽ molliret, ad Drusum pergit, quem haud fratris interitu trucẽ, quàm remoto æmulo æquiorẽ sibi sperabat. Tyberius quò integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuuenem, sueta erga filios familiarium nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si uera forent quæ iacerentur, præcipuum in dolore

suum

suum locū respondit: sed malle falsa & inania, nec cuiquam mortē Germanici exitiosam esse. Hæc palam, & uitato omni secreto: neq; dubitabantur præscripta & à Tyberio, cùm incallidus alioqui, & facilis iuuenta, senilibus tum artibus uteretur. Piso Dalmatico mari tramisso, relictisq; apud Anconam nauibus, per Picenum, ac mox Flaminiam uiam adsequitur legionem, quæ è Pannonia in urbē, dein præsidio Africæ ducebatur. Eaq; res agitata rumoribus, ut in agmine atque itinere crebrò se militibus ostētauisset. Ab Narnia, uitandæ suspicionis, an quia pauidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tyberi deuectus auxit uulgi iras, quia naue tumulo Cæsarū adpulerat, dieq;, & ripa frequēti, magna clientiū agmine ipse, fœminarum comitatu Plancina, & uultu alacres incessere. Fuit inter irritamēta inuidiæ domus fōro immi nēs festa ornatu, cōuiuiūq; & epulæ, & celebri tate loci nihil occultum. Postera die Fulcinius Trio Pisonē apud cōsules postulauit. Cōtra Vitellius ac Veranius, cæteriq; Germanicū comitati tēdebāt, nullas esse partes Trioni: neq; se accusatores, sed rerū indices et testes, mādata Germanici platuros. Ille dimissa eius causæ delatione, ut priorē uitā accusaret obtinuit: petitumq; est à principe, cognitionē exciperet. Quod ne reus quidē abnuebat, studia populi et patrū metuēs: cōtrà, Tyberiū spernēdis rumoribus ualidū, &

conse

conſcientia matris innexum eſſe: ueraq; aut in deterius credita, iudice ab uno facilius diſcerni, odiũ & inuidiã apud multos ualere. Haud *fallebat* Tyberiũ *moles cognitionis, quaq; ipſe fama diſtraheretur.* Igitur *paucis familiarium adhibitis, minas accuſantium, & hinc preces audit, integramq; cauſam ad ſenatũ remittit.* Atq; *interim* Druſus *rediẽs* Illyrico, *quanquam patres cenſuiſſent ob receptum* Maroboduum, *& res priore æſtate geſtas ut ouans iniret, prolato honore urbem intrauit.* Poſtquam *reo* T. Arruntium, Fulcinium, Aſinium Gallum, Aceſerninum, Marcellum, Sext. Pompeium *patronos petenti, ijsq; diuerſa excuſantibus,* M. Lepidus, & L. Piſo, & Liueneius Regulus *adfuere, arrecta omni ciuitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo, ſatin' cohiberet ac premeret ſenſus ſuos* Tyberius, *an promeret: ijs haud aliâs intentior populus, plus ſibi in principem occultæ uocis, aut ſuſpicacis ſilentij permiſit.* Die *ſenatus,* Cæſar *orationem habuit meditato temperamẽto:* Patris *ſui legatum atq; amicum* Piſonẽ *fuiſſe, adiutoremq;* Germanico *datũ à ſe, autore ſenatu, rebus apud* Oriẽtẽ *adminiſtrandis; illic contumacia & certaminibus aſperaſſet iuuenem, exituq; eius lætatus eſſet, an ſcelere extinxiſſet, integris animis dijudicandũ.* Nã *ſi legatus officij terminos, obſequiũ erga imperatorẽ exuit, eiuſdẽq; morte, & luctu meo læ-*

tatus est, odero seponamq; à domo mea, & priuatas inimicitias noui principis ulciscar: Sin facinus in cuiuscunq; mortalium nece uindicandum detegitur, uos uerò & liberos Germanici & nos parentes iustis solatijs adficite: simulq; illud reputare, turbidè & seditiosè tractauerit exercitus Piso, quæsita sint per ambitionem studia militum, armis repetita prouincia, an falsa hæc in maius uulgauerint accusatores. quorum ego nimijs studijs iure succenseo. nam quò pertinuit, nudare corpus & contrectandum uulgi oculis permittere: deferriq; etiam per externos, tanquam ueneno interceptus esset, si incerta adhuc ista et scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum, semperq; deflebo: sed neq; reum prohibeo quò minus cuncta proferat, quibus innocentia eius subleuari, aut si qua fuit iniquitas Germanici, coargui poßit: nosq; oro, ne, quia dolori meo causa connexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisq; eloquentia & cura ualet, iuuate periclitantem. Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges præstiterimus, quòd in curia potius quàm in foro, apud senatum, quàm apud iudices de morte eius anquiritur. cætera pari modestia tractentur. nemo Drusi lacrymas, nemo mœstitiam meam spectet, nec si qua in nos aduersa finguntur. Exin biduum criminibus obijciendis statuitur,

tuitur, utq; sex dierũ spatio interiecto reus per triduũ defenderetur. Tum Fulcinius uetera & inania orditur, ambitiose, auareq; habitã Hispaniã. quòd neq; conuictũ noxæ reo, si recentia purgaret: neq; defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitijs. Post quẽ Seruæus, & Veranius, & Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, obiecere: odio Germanici, & rerum nouarũ studio, Pisonem uulgus militum per licentiã & sociorũ iniurias eò usq; corrupisse, ut parẽs legionũ à deterrimis appellaretur: cõtrà in optimũ quenq;, maximè in comites et amicos Germanici sæuisse: postremo ipsum deuotionibus & ueneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas ipsius atq; Plãcinæ: petitã armis Rẽp. utq; reus agi posset, acie uictũ. Defensio in cæteris trepidauit. Nam neq; ambitionẽ militarem, neq; prouinciam pessimo cuiq; obnoxiam, ne cõtumelias quidẽ aduersum imperatorẽ inficiari poterat. solũ ueneni crimẽ uisus est diluisse. Quòd ne accusatores quidẽ satis firmabãt: in cõuiuio Germanici, cũ super eũ Piso discũberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quippe absurdũ uidebatur inter aliena seruitia, & tot astantium uisu, ipso Germanico coram id ausum. Offerebatq; familiam reus, & ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diuersa implacabiles erant: Cæsar ob bellum prouinciæ inlatum: Senatus, nunquam

satis

satis credito, sine fraude Germanicũ interijsse. scripsissent expostulātes: quod haud minus Tyberius quàm Piso abnuere. Simul populi ante curiam uoces audiebantur, non temperaturos manibus, si patrum sentētias euasisset, effigiesq; Pisonis traxerant in Gemonias, ac diuellebāt, ni iussu principis protecta, repositaq; forēt. Igitur inditus lectica, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus est: uario rumore, custos salutis an mortis exactor sequeretur. Eadem Plancinæ inuidia, maior gratia, eoq; ambiguũ habebatur quantũ Cæsari in eam liceret. Atq; ipsa donec mediæ Pisoni spes, sociam se cuiuscunque fortunæ, et si ita ferret, comitem exitij promittebat. Vt secretis Augustæ precibus ueniam obtinuit, paulatim segregari à marito, diuidere defensionem cœpit. Quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filijs durat mentem, senatumq; rursum ingreditur: redintegratamq; accusationem, infensas patrum uoces, aduersa & sæua cũcta perpessus, nullo magis exterritus est, quàm quòd Tyberium sine miseratione, sine ira obstinatum clausumq; uidit, ne quo adfectu perrumperetur. Relatus domum tanquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignatq; & liberto tradit. Tum solita curando corpori exequitur. Dein multam post noctē, egressa cubiculo uxore, operiri fores

iussit:

iußit: & cœpta luce perfoßo iugulo, iacente humi gladio, repertus est. Audire me memini ex senioribus, uisum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non uulgauerit: sed amicos eius dictitauiße, literas Tyberij, & mãdata in Germanicum contineri: ac destinatum promere apud patres, principẽq; arguere, ni elusus à Seiano per uana promißa foret: nec illum sponte extinctũ, uerùm immißo percußore: quorũ neutrum adseuerauerim. neq; tamẽ occulere debui narratũ ab ijs, qui nostrã ad iuuẽtam durauerunt. Cæsar flexo in mœstitiam ore, suã inuidiã tali morte quæsitã, apud senatum, crebrisq; interrogationibus exquirit qualem Piso diem supremum, noctemq; exegißet. Atque illo pleraq; sapienter, quædã incõsultius respondente, recitat codicillos à Pisone in hunc fermè modũ cõpositos, Cõspiratione inimicorũ & inuidia falsi criminis oppreßus, quatenus ueritati & innocẽtiæ meæ nusquã locus est, deos immortales testor, uixiße me Cæsar cũ fide aduersum te, neq; alia in matrem tuam pietate: uosq; oro liberis meis consulatis, ex quibus Cn. Piso qualicunq; fortunæ meæ non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit. M. Piso repetere Syriam dehortatus est: atq; utinã ego potius filio iuueni quàm ille patri seni ceßißet. eò impẽsius precor ne meæ prauitatis pœnas innoxius luat. Per quinq; & quadraginta annorũ obsequium, per

colleg

collegiũ cõsulatus quõdam diuo Augusto parẽti tuo probatus, & tibi amicus, nec quicquã post hæc rogaturus, salutem infelicis filij rogo. De Plãcina nihil addidit. Post quæ Tyberius adolescentem crimine ciuilis belli purgauit: patris quippe iussa, nec potuisse filiũ detrectare: simul nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, grauem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit, matris preces obtendens: in quam optimi cuiusq; secreti questus magis ardescebant. Id ergo fas auiæ, interfectricem nepotis aspicere, adloqui, eripere senatui. quod pro omnibus ciuibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse. Vitellij & Veranij uoce defletum Cæsarem: ab Imperatore & Augusta defensam Plancinam. proinde uenena, & artes tam feliciter expertas uerteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamq; auiam, ac patruum sanguine miserrimæ domus exatiaret. Biduum super hæc imagine cognitionis absumptum, urgente Tyberio liberos Pisonis matrem uti tuerentur. Et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quàm inuidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referẽte Cæsare magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit: partem bonorum publicandã, pars ut Gn. Pisoni filio concederetur,

isq; prænomē mutaret. M. Piso exuta dignitate, & accepto quinquagies sestertio in decē annos relegatur, concessa Plancinæ incolumitate ob preces Augustæ. Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonij, qui bellum patriæ fecisset, Iulij Antonij, qui domum Augusti uiolasset, manerent: & M. Pisonem ignominiæ exemit, cōcessitq; ei paterna bona, satis firmus, ut sæpe memoraui, aduersum pecuniam, & tū pudore absolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem cum Valerius Messalinus signū aureum in æde Martis Vltoris, Cæcinna Seuerus aram Vltioni statuendam censuissent, prohibuit: ob externas ea uictorias sacrari dictitās, domestica mala tristitia operiēda. Addiderat Messalinus, Tyberio, & Augustæ, & Antoniæ, & Agrippinæ Drusoq;, ob uindictam Germanici, grates agendas, omiseratq; Claudij mentionem: & Messalinum quidē L. Asprenas senatu corā percūctatus est an prudens præterisset? ac tum demū nomē Claudij adscriptū est. Mihi quanto plura recētium, seu ueterū reuoluo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotijs obuersantur. Quippe fama, spe, ueneratione potius omnes destinabātur imperio, quàm quē futurū principē fortuna in occulto tenebat. Paucis pòst diebus Cæsar autor senatui fuit, Vitellio, atq; Veranio, & Seruæo sacerdotia tribuen

buen

buendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus monuit ne facūdiam uiolētia præcipitaret. Is finis fuit ulciscendæ Germanici morte, non modò apud illos homines qui tum agebant, etiā secutis temporibus uario rumore iactata. Adeò maxima quæq; ambigua sunt, alij quoquo modo audita pro compertis habent, alij uera in contrarium uertunt, & gliscit utrunq; posteritate. At Drusus urbe egressus repetendis auspicijs, mox ouans introijt. Paucosq; post dies Vipsania mater eius excessit, una omnium Agrippæ liberorum miti obitu. Nam cæteros manifestū ferro, uel creditū est, ueneno aut fame extinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum à Camillo memoraui, bellum in Africa renouat, uagis primum populationibus & ob pernicitatem inultis: dein uicos excindere, trahere graues prædas: postremo haud procul Pagydæ flumine cohortē Romanam circunsedit. Præerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obsidionem flagitij ratus. Is cohortatus milites, ut copiam pugnæ in aperto facerēt, aciem pro castris instruit. Primoq; impetu pulsa cohorte promptus inter tela occursat fugiētibus, increpat signiferos, quòd incōditis aut desertoribus miles Romanus terga daret. Simul excepta uulnera. Et quanquam transfosso oculo, aduersum os in hostē intēdit, neq; prœliū omisit, donec desertus

 suis

suis caderet. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo succeßerat) comperta, magis dedecore suorum, quàm gloria hostis anxius, raro ea tempestate, & è uetere memoria facinore, decumum quęq; ignominiosæ cohortis, sorte ductos, fuste necat. Tantumq; seueritate profectum, ut uexillum ueteranorum non amplius quingenti numero easdem Tacfarinatis copias præsidium, cui Thala nomen, adgreßas fuderint. quo prælio Rufus Heluius gregarius miles seruati ciuis decus retulit, donatusq; est ab Apronio torquibus & hasta. Cæsar addidit ciuicam coronam, quòd non eam quoque Apronius iure proconsulis tribuißet, questus magis; quàm offensus. Sed Tacfarinas perculsis Numidis, & obsidia aspernantibus spargit bellum, ubi instaretur cedens, ac rursum in terga remeans, & dum ea ratio barbaro fuit, irritũ fessumq; Romanum impunè ludificabatur. Postquam deflexit ad maritimos locos, inligatus præda, statiuis castris hærebat. mißusq; patris Apronius Cesianus cum equite & cohortibus auxiliarijs, quîs uelocißimos legionum addiderat, prosperam aduersus Numidas pugnam facit, pellitq; in deserta. At Romæ Lepida, cui super Aemyliorũ decus L. Sulla ac Gn. Pompeius proaui erãt, defertur simulauiße partũ ex P. Quirinio diuite atq; orbo. adijciebantur adulteria, uenena, quæsitumq; per Chaldæos in domum Cæsaris

ris

uis, defendēte ream Manio Lepido fratre. Quirinius post dictum repudium adhuc infensus, quamuis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis despexerit illa in cognitione mentem principis: adeo uertit, ac miscuit iræ & clementiæ signa, deprecatus primò senatum ne maiestatis crimina tractarentur. Mox M. Seruilium è consularibus, aliósque testes inlexit ad proferenda quæ uelut reticere uoluerat: idémque seruos Lepidæ, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules: neq; per tormenta interrogari paßus est, de his quæ ad domū suam pertinerent. Exemit etiam Drusum consulē designatum dicendæ primo loco sententiæ, quod alij ciuile rebātur, ne cæteris adsentiendi neceßitas fieret: quidā ad sæuitiam trahebant, neq; enim cessurū nisi damnādi officio. Lepida ludorum diebus qui cognitionē interuenerant, theatrum cum claris fœminis ingreßa, lamentatione flebili maiores suos ciens, ipsumq; Pompeium, cuius ea monimēta & adstantes imagines uisebantur, tantum misericordia permouit, ut effusi in lacrymas sæua & detestanda Quirinio clamitarent, cuius senectæ atq; orbitati & obscurißimæ domui, destinata quondam uxor L. Cæsari, ac diuo Augusto nurus, dederetur. dein tormentis seruorum patefacta sunt flagitia, itumq; in sententiam Rubellij Blandi, à quo aqua atq; igni arcebatur. Huic

Drusus adsensit. quãquã alij mitius cẽsuißent. mox Scauro qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarẽtur. Tum demũ aperuit Tyberius compertum sibi etiam ex P. Quirinij seruis, ueneno eum à Lepida petitum inlustrium domuum aduersa. At enim haud multũ distãti tempore Calpurnij Pisonem, Aemylij Lepidam amiserant. Solatio adfecit D. Sillanus Iuniæ familiæ redditus. Casum eius paucis repetam. Vt ualida diuo Augusto in Rempub. fortuna, ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas urbe depulit, adulterosq; earũ morte aut fuga puniuit. Nam culpam inter uiros ac fœminas uulgatam, graui nomine læsarum religionum, ac uiolatæ maiestatis appellãdo, clementiam maiorum suasq; ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cætera illius ætatis memorabo, si effectis in quæ tendi, plures ad curas uitam produxero. D. Sillanus in nepti Augusti adulter (quanquam non ultrà foret sæuitum, quàm ut amicitia Cæsaris prohiberetur) exilium sibi demonstrari intellexit, nec nisi Tyberio imperitãte deprecari senatum ac principem ausus est, M. Sillani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem et eloquentiã præcellebat. Sed Tyberius grates agẽti Sillano, patribus coram respõdit, se quoq; lætari quòd frater eius è peregrinatione longinqua reuertißet, idq; iure licitum, quia non senatusconsulto, non lege

pulsus

pulsus foret: sibi tamen aduersus eũ integras parentis sui offensiones: neq; reditu Sillani dissoluta quæ Augustus uoluisset. fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis calibum pœnis, & augendo ærario sanxerat, nec ideo coniugia & educationes liberûm frequentabantur prævalida orbitate. Cæterùm multitudo periclitãtium gliscebat, cum omnis domus delatorũ interpretationibus subuerteretur: utq; ante hac flagitijs, ita tũc legibus laborabatur. Ea res admonet, ut de principijs iuris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac uarietatem legum peruentũ sit, altius disseram. Vetustissimi mortalium nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eóque sine pœna aut coërcitionibus agebant: neq; præmijs opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum uetabantur. At postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & uis incidebat, prouenire dominationes, multósque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum animis simplices erant. maximeq; fama celebrauit Cretensium, quas Minos: Spartanorum, quas Lycurgus, ac mox Atheniensibus quæsitiores iam & plures

Solon perscripsit. Nobis Romulus ut libitũ imperitauerat: dein Numa religionibus & diuino iure populũ deuinxit, repertaq; quędã à Tullo & Anco: sed præcipuus Seruius Tullius sanctor legum fuit, quîs etiã reges obtemperarent. Pulso Tarquinio, aduersum patrum factiones multa populus parauit tuendæ libertatis, & firmandæ cõcordiæ: creatiq; decemuiri, & accitis quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabu æ, finis æqui iuris. Nam secutæ leges, etsi ali l uando in maleficos ex delicto, sæpius tamen qißensione ordinum, & apiscendi inlicitos ho dores, aut pellendi claros uiros, aliaq; ob praua n r uim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnipe turbatores plebis, nec minor largitor nomini, senatus Drusus, corrupti spe aut inlusi per ne ercesßionem socij. Ac ne bello quidem Itaint, mox ciuili omißum quin multa & diuersa lico erentur, donec L. Sulla dictator abolitis uel sciscrsis prioribus cum plura addidißet, otium cõuei haud in longum parauit, statim turbidis ei re di rogationibus: neq; multo pòst Tribunis Lepiita licentia quoquò uellent populum agireddi. Iamq; non modò in cõmune, sed in singutand mines latæ quæstiones, & corruptißima los ho urimæ leges. Tum Gn. Pompeius tertiũ Rep. pl orrigendis moribus delectus, & grauior consul es quàm delicta erant, suarumq; legum remedijem ac subuersor, quæ armis tuebatur, autor id *rmis*

armis amisit. Exin continua per uiginti annos discordia, non mos, non ius, deterrima queq; impune, ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ triumuiratu iusserat, aboleuit, deditque iura quîs pace & principe uteremur. acriora ex eo uincla, inditi custodes, & lege Pappia Poppæa præmijs inducti uisi à priuilegijs parentum cessaretur, uelut parens omnium populus uacantia teneret. Sed altius penetrabant, urbemq; & Italiam, & quod usquam ciuium corripuerant: multorumq; excisi status, & terror omnibus intentabatur, ni Tyberius statuendo remedio quinque consularium, quinque è prætorijs, totidē è cætero senatu sorte duxisset, apud quos exoluti plerique legis nexus, modicum in præsens leuamentum fuere. Per idem tempus Neronem è liberis Germanici iam ingressum iuuentam commendauit patribus, utq; munere capessendi uigintiuiratus solueretur, & quinquennio maturius quàm per leges Quæsturam peteret. non sine irrisu audientium postulauit. Prætendebat sibi atq; fratri decreta eadem petente Augusto. Sed neque tum fuisse dubitauerim, qui eiusmodi preces occulti inluderēt: attamen initia fastigij Cæsaribus erant, magisq; in oculis uetus mos, et priuignis cum uitrico leuior necessitudo quàm auo aduersum nepotem. Additur pontificatus, & quo primum die forum

ingreßus est, congiarium plebi, admodum læta quòd Germanici stirpem iam puberem aspiciebat. Auctum dehinc gaudium nuptijs Neronis & Iuliæ Drusi filiæ. Vtq; hæc secundo rumore, ita aduersis animis acceptũ; quod filio Claudij socer Seianus destinaretur: polluiße nobilitatẽ familiæ uidebãtur; suspectumq; iam nimiæ spei Seianum ultro extuliße. Fine anni cõceßere uita insignes uiri, L. Volusius, & Sallustius Crispus. Volusio uetus familia, neq; tamen præturam egreßa. Ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decurijs functus, opumq; quìs domus illa immensum uiguit, primus adcumulator. Crispum equestri ortũ loco, C. Sallustius, rerum Romanarum florentißimus autor, sororis nepotem in nomen adsciuit. Atque ille, quanquam prompto ad capeßendos honores aditu, Mecœnatem æmulatus, sine dignitate senatoria multos triumphalium, consulariumq; potentia anteijt, diuersus à ueterum instituto, per cultum & munditias, copiaq; & affluentia luxu propior. suberat tamen uigor animi ingentibus negotijs par, eò acrior quò somnum & inertiam magis ostentabat. Igitur incolumi Mecœnate proximus, mox præcipuus cui secreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Posthumi Agrippæ conscius, ætate prouecta speciem magis in amicitia principis quàm uim tenuit. Idq; & Mecœnati acciderat;

fato

fato potentiæ raro sempiternæ, an satias capit, aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est quod cupiant. Sequitur Tyberij quartus, Drusi secundus consulatus patris atq; filij collegio insignis. Nam biennio antè, Germanici cum Tyberio idem honor, neque patruo latus, neq; natura tam cõnexus fuerat. Eius anni principio Tyberius quasi firmandæ ualitudini in Campaniam concessit, longam & continuam absentiam paulatim meditans, siue ut amoto patre Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parua res magnum ad certamen progressa, præbuit iuueni materiem apiscendi fauoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sulla nobili iuuene questus est apud senatum, quòd sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. Pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contrà, Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, alijq; Sullæ propinqui nitebantur: certabantq; orationibus, & memorabantur exempla maiorum, qui iuuentutis irreuerentiam grauibus decretis notauissent: donec Drusus apta temperandis animis disseruit; & satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac uitricus Sullæ, & oratorũ ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiam itinera fraude mãcipum & incuria magistratuum interrupta, & imperuia clamitando, execu-

tionem

tionem eius negotij libens suscepit. quod haud perinde publice usui habitum quàm exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus & hasta sæuiebat. Neq; *multo post missis ad senatum literis* Tyberius, *motam rursum Africam incursu* Tacfarinatis *docuit, iudicioq; patrum deligendum procõsulem, gnarum militiæ, corpore ualidum, & bello suffecturum. quod initium* Sext. Pompeius *agitandi aduersus* M. Lepidum *odij nactus ut socordem, inopem, & maioribus suis dedecorũ, eoq; etiam Asiæ sorte depellendum incusauit, aduerso senatu qui* Lepidum *mitem magis quàm ignauum, paternas ei angustias et nobilitatem sine probro actam, honori quàm ignominiæ habendam ducebat.* Igitur *missus in Asiam.* Et *de Africa decretum ut* Cæsar *legeret cui mãdanda foret.* Inter *quæ* Seuerus Cæcinna *censuit, ne quem magistratum, cui prouincia obuenisset, uxor comitaretur: multum antè repetito, concordem sibi coniugem, & sex partus enixam: seq; quæ in publicum statueret domi seruauisse, cohibita intra* Italiam, *quanquam ipse pluris per prouincias quadraginta stipendia expleuisset. haud enim frustra placitum olim, ne fœminæ in socios aut gentes externas traherentur. inesse mulierum comitatui quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, &* Romanum *agmen ad similitudinem barbari incessus conuert*

uertant: non imbecillem tantum, & imparem laboribus sexum, sed si licentia adsit, sæuum, ambitiosum, potestatis auidum, incedere inter milites, habere ad manum centuriones: præsedisse nuper fœminam exercitio cohortium, decursu legionum: cogitarent ipsi quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus obiectari: his statim adhærescere deterrimum quenque prouincialium: ab his negotia suscipi, transigi: duorum egreßus coli, duo eße prætoria, peruicacibus magis & impotentibus mulierum iußis, quæ Oppijs quondam, alijsq; legibus constricta, nunc uinclis exolutis, domos, fora, iam & exercitus regerent. Paucorum hæc adsensu audita plures obturbabant, neque relatum de negotio, neq; Cæcinnam dignum tantæ rei censorem. mox Valerius Meßalinus, cui parens Meßala, inerátque imago paternæ facundiæ, respondit. Multa duritie ueterum melius & latius mutata. Neque enim ut olim obsideri urbem bellis, aut prouincias hostilis eße, & pauca fœminarum neceßitatibus concedi, quæ ne coniugum quidem penates, adeò socios non onerent: cætera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. bella planè accinctis obeunda, sed reuertētibus post laborem, quod honestius quàm uxorium leuamentum? At quasdam in ambitionem aut auaritiam prolapsas. Quid ipsorum magistratuum

nónne

nónne plerosq; uarijs libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in prouinciam mitti. corruptos sæpe prauitatibus uxorum maritos, num ergo omnes cælibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Reip. postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. frustra nostram ignauiam alia ad uocabula transferri: nam uiri in eo culpam, si fœmina modum excedat. Porrò ob unius aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis consortia rerum secundarum aduersarumq;: simul sexum natura inualidum deseri, & exponi suo luxu, cupidinibus alienis: uix præsenti custodia manere inlæsa coniugia, quid fore, si per plures annos in modum dissidij obliterentur? Sic obuiam irent ijs quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent. Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. Nam principibus adeunda sæpius lōginqua imperij. Quoties diuum Augustum in Occidentem atque Orientem meauisse comite Liuia? se quoq; in Illyricum profectum, &, si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si ab uxore charissima, & tot cōmunium liberorum parente diuelleretur. Sic Cæcinnæ sentētia elusa. Et proximi senatus die, Tyberius per literas castigatis obliquè patribus, quòd cuncta curarum ad principem reijcerent, M. Lepidum & Iunium Blæsum nominauit, ex quîs proconsul

sul

ſul Africæ legeretur. Tum audita amborum uerba, intentius excuſante ſe Lepido, cum ualitudinem corporis, ætatem liberûm, nubilem filiam obtenderet, intelligereturq́; etiam quod ſilebat, auunculum eſſe Seiani Blæſum, atque eo præualidum. Reſpondit Blæſus ſpecie recuſantis, ſed neque eadem adſeueratione, & conſenſu adulantium auditus eſt. Exin promptum, quod multorũ intimis queſtibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuiq; licentia, impune probra, & inuidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæſaris: libertiq; etiam ac ſerui, patrono uel domino cum uoces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur C. Ceſtius ſenator diſſeruit, principes quidem inſtar deorum eſſe, ſed neque à dijs niſi iuſtas ſupplicum preces audiri: neque quenquam in Capitolium, aliáue urbis templa perfugere, ut eo ſubſidio ad flagitia utatur: Abolitas leges, & funditus uerſas, ubi in foro, in limine curiæ ab Annia Ruſilla, quam fraudis ſub iudice damnauiſſet, probra ſibi & minæ intendantur, neq; ipſe audeat ius experiri, ob effigiem imperatoris oppoſitam. Haud diſſimilia alij, & quidã atrociora circunſtrepebant: precabãturq́; Druſum daret ultionis exemplum, donec accitam conuictamq́; attineri publica cuſtodia iuſſit. Et Conſidius Aequus, & Cælius Curſor equites Rom. quòd fictis maieſtatis criminibus Magium Cæcilianum

cilianum prætorem petiuißet, autore principe, ac decreto senatus puniti. Vtrunque in laudem D*rusi trahebatur: ab eo in urbe inter cœtus & sermones hominum obuersante, secreta patris mitigari.* Neque *luxus in iuuene adeò displicebat. huc potius intēderet, diem ædificationibus, noctem conuiuijs trahere, quàm solus & nullis uoluptatibus auocatus mœstam uigilātiam, & malas curas exerceret.* Non *enim* T*yberius, non accusatores fatiscebant.* Et Ancharius Priscus Cæsium Cordum *proconsulem* Cretæ *postulauerat repetundis, addito maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat.* Cæsar Antistium Veterem *è primoribus* Macedoniæ *absolutum adulterij, increpitis iudicibus, ad dicendam maiestatis causam retraxit, ut turbidum, &* Rhescuporidis *consilijs permistum, qua tempestate* Cotye *fratre interfecto, bellum aduersus nos uoluerat.* Igitur *aqua & igni interdictum reo, adpositúmque ut teneretur insula, neque* Macedoniæ *neq;* Thraciæ *opportuna.* Nam Thracia *diuiso imperio in* Rhœmetalcen *et liberos* Cotyis, *quîs ob infantiam tutor erat* Trebellienus Rufus, *insolentia nostri discors agebat, neque minus* Rhœmetalcen *quàm* Trebellienum *incusans, popularium iniurias inultas sinere.* Cœlaletæ, Odrusæ'que, & *alij, ualidæ nationes, arma cepere, ducibus diuersis & paribus inter se*

per

per ignobilitatem: quæ causa fuit, ut in bellum atrox coalescerent. Pars turbant præsentia, alij montem Hamũ transgrediuntur, ut remotos populos concirent. Plurimi ac maximè cõpositi regem, urbemq; Philippopolim à Macedone Philippo sitam, circunsidunt. Quæ ubi cognita P. Velleio (is proximũ exercitum præsidebat) alarios equites ac leuis cohortium mittit in eos qui prædabundi aut adsumendis auxilijs uagabantur. Ipse robur peditum ad exoluendũ obsidium ducit. Simulq; cuncta prosperè acta, cæsis populatoribus, & dißensione orta apud obsidentes, regisq; opportuna eruptione, & aduentu legionis. Neq; aciem aut præliũ dici decuerit, in quo semermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine. Eodem anno Galliarum ciuitates ob magnitudinẽ æris alieni rebellionem cœptauere: cuius extimulator acerrimus inter Treueros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrouir. Nobilitas ambobus, & maiorum bona facta, eoq; Romana ciuitas olim data, cum id rarum, nec nisi uirtuti pretiũ eßet. Ii secretis conloquijs, ferocißimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatẽ, ac metũ ex flagitijs, maxima peccandi necesßitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrouir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus seditiosa dißerebant, de cõtinuatione tributorum, grauitate fœnoris, sæuitia ac superbia præsidentium: & discordare militẽ au-

dito Germanici exitio: egregium resumendæ libertati tempus, si ipsi florentes, quàm inops Italia, quàm imbellis urbana plebes, nihil ualidum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent. Haud ferme ulla ciuitas intacta seminibus eius motus fuit. Sed erupere primi Andecaui, ac Turonij. Quorum Andecauos Acilius Auiola legatus excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit. Turonij legionario milite, quem Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus miserat, oppreßi, eodem Auiola duce, & quibusdam Galliarum primoribus, qui tulere auxilium, quò dißimularent defectionem, magisq; in tempore efferrent. Spectatus & Sacrouir intecto capite pugnam pro Romanis ciens, ostentandæ, ut ferebat, uirtutis. Sed captiui, ne incesseretur telis, adgnoscendum se præbuiße, arguebant. Consultus super eo Tyberius, aspernatus est indicium, aluitq; dubitatione bellum. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treueris, militia disciplinaq; nostra habebatur, ut cæsis negotiatoribus Romanis bellum inciperet. Paucíq; equitum corrupti, plures in officio mansere. Aliud uulgus obæratorum aut clientium arma cepit, petebantq; saltus, quibus nomen Arduenna, cum legiones utroq; ab exercitu, quas Visellius, & C. Silius aduersis itineribus obiecerant, arcuerũt. Præmißusq; cum delecta manu Iulius Indus è

ciuitate

ciuitate eadem, discors Floro, & ob id nauādæ operæ auidior, incōditam multitudinem adhuc disiecit. Florus incertis latebris uictores frustratus, postremo uisis militibus, qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isq; Treuerici tumultus finis. Apud Aeduos maior moles exorta, quantò ciuitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis, armatis cohortibus, Sacrouir occupauerat, nobilißimarum Galliarum sobolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosq; eorum adiungeret. Simul arma occultè fabricata iuuentuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis, cæteri cum uenabulis & cultris, quæq; alia uenantibus tela sunt. Adduntur è seruitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen (Cruppellarios uocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur hæ copiæ, uicinarum ciuitatum ut nondum aperta consensione, ita uiritim promptis studiis, & certamine ducum Romanorū, quos inter ambigebatur, utroq; bellum sibi poscente: mox Varro inualidus senecta, uigenti Silio conceßit. At Romæ non Treueros modò & Aeduos, sed quatuor & sexaginta Galliarum ciuitates desciuisse, adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta (ut mos famæ) in maius credita. Optumus quisque

Reip. cura mœrebat. multi odiô præsentium, & cupidine mutationis, suis quoq; periculis lætabantur: increpabantq; Tyberium, quòd in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Iulium Sacrouirum maiestatis crimine reum in senatu fore? extitisse tandem uiros qui cruentas epistolas armis cohiberent, miseram pacem uel bello bene mutari. Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque uultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & uulgatis leuiora. Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmissa auxiliari manu, uastat Sequanorum pagos, qui finium extremi, & Aeduis contermini, socijq; in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremēte etiam gregario milite, ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur: uiderent modò aduersos, & aspicerentur, id satis ad uictoriam. Duodecimum apud lapidem Sacrouir copiæq; patentibus locis apparuere. In frontem statuerat ferratos, in cornibus cohortes, à tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare ueteres Gallorum glorias, quæq; Romanis aduersa intulissent: quàm decora uictoribus libertas: quantò intolerantior seruitus iterum uictis. Non diu hæc, nec apud lætos. Etenim propinquabat legionum acies, incōditiq; ac militiæ

nescij

nescij oppidani, neque oculis, neque auribus satis competebant. Contra Silius, & si præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen, pudendum ipsis, quòd Germaniarum uictores, aduersum Gallos tanquam in hostem ducerentur. Vna nuper cohors rebellem Turonum, una ala Treuerum, paucæ huius ipsius exercitus turmæ profligauere Sequanos. Quantò pecunia dites & uoluptatibus opulentos, tantò magis imbelles Aeduos, euincite, & fugientibus consulite. Ingens ad ea clamor, & circunfudit eques, frontémque pedites inuasere. Nec cunctatum apud latera. Paulum moræ attulere ferrati, restantibus laminis aduersum pila & gladios. Sed miles correptis securibus & dolabris, ut si murum perrumperet, cædere tegmina & corpora. Quidam trudibus aut furcis inertem molem prosternere. Iacentésque nullo ad resurgendum nisu quasi exanimes linquebantur. Sacrouir primò Augustodunum, dein metu deditionis in uillam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. Incensa super uilla omnes cremauit. Tum demum Tyberius ortum patratumq; bellum senatui scripsit. Neque dempsit aut addidit uero, sed fide ac uirtute legatos, se consilijs superfuisse. Simul causas cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperij extollens, neque decorum

principibus, si una alteráue ciuitas turbet, omissa urbe, unde in omnia regimen. Nunc quia non metu ducatur, iturum ut præsentia spectaret, componeretq́;. Decreuere patres uota pro reditu eius, supplicationesq́;, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire cæteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit ut ouans è Campania urbem introiret. Igitur secutæ Cæsaris literæ, quibus se non tam uacuum gloria prædicabat, ut post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in iuuenta, aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret. Sub idem tempus ut mors Sulpitij Quirinij publicis exequijs frequentaretur, petiuit à senatu. Nihil ad ueterem & patritiam Sulpitiorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium, sed impiger militiæ, & acribus ministerijs consulatum sub diuo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia triumphi adeptus, datusq́; rector C. Cæsari Armeniam obtinenti Tyberium quoque Rhodi agentem coluerat, quod tunc patefecit in senatu, laudatis in se officijs, & incusato M. Folio, quem autorem C. Cæsari prauitatis & discordiarum arguebat, sed cæteris haud læta memoria Quirinij erat, ob intenta (ut memoraui) Lepidæ pericula, sordidámque & præpotentem senectam.

ctam. Fine anni Clutorium Priscum equitem Romanum post celebre carmen, quo Germanici suprema defleuerat, pecunia donatum à Cæsare, corripuit delator, obiectans ægro Druso composuisse, quod si extinctus foret, maiore præmio uulgaretur. Id Clutorius in domo P. Petronij, socru eius Vitellia coram, multisq; inlustribus fœminis per uaniloquentiam legerat. Vt delator extitit, cæteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia nihil se audiuisse adseuerauit. Sed arguentibus ad perniciem, plus fidei fuit. Sententiaq; Haterij Agrippæ consulis designati indictum reo ultimum supplicium. Contra M.Lepidus in hunc modum exorsus est. Si P.C. unum id spectamus, quàm nefaria uoce Clutorius Priscus mentem suam, & aures hominum polluerit, neq; carcer, neque laqueus, ne seruiles quidem cruciatus in eum suffecerint. Sin flagitia & facinora sine modo sunt, supplicijs ac remedijs, principis moderatio, maiorumq; & uestra exempla temperant, & uana à scelestis, dicta à maleficijs differunt: est locus sententiæ per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac seueritatis non pœniteat. Sæpe audiui principem nostrum conquerentē, si quis sumpta morte misericordiam eius præuenisset. Vita Clutorij in integro est, qui neq; seruatus in periculum Reipub. neque interfectus in exemplum ibit. stu-

dia illi, ut plena uacordiæ, ita inania & fluxa sunt, nec quicquam graue ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non uirorum animis, sed mulierecularum adrepit. cedat tamen urbe, & bonis amißis aqua & igni arceatur. Quod perinde censeo, ac si lege maiestatis teneretur. Solus Lepido Rubellius Blandus *è consularibus adsensit.* Cæteri *sententiam* Agrippæ *secuti.* Ductusq; *in carcerem* Priscus*, ac statim exanimatus.* Id Tyberius *solitis sibi ambagibus apud senatum incusauit, cum extolleret pietatem quamuis modicas principis iniurias acriter ulciscentium, deprecaretur tam præcipitis uerborum pœnas, laudaret* Lepidum*, nec* Agrippam *argueret.* Igitur *factum* S. C. *ne decreta patrum ante diem ad ærarium deferrentur, id'que uitæ spatium damnatis prorogaretur. Sed non senatui libertas ad pœnitendum erat, neque* Tyberius *interiectu temporis mitigabatur.* C. Sulpitius, D. Haterius *consules sequuntur.* Inturbidus *externis rebus annus, domi suspecta seueritate aduersum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta quîs pecunia prodigitur.* Sed *alia sumptuum quamuis grauiora dißimulatis plerunque pretijs occultabantur, uentris & ganeæ paratus adsiduis sermonibus uulgati, fecerant curam, ne princeps antiquæ parsimoniæ durius aduerteret.* Nam *incipiente* C. Bibulo, *cæteri quoque ædiles dißerue*

disseruerant, sperni sumptuariã legem, uetitaq; utensilium pretia augeri in dies, nec mediocribus remedijs resisti posse: & consuli patres, integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tyberius sæpe apud se pensitato an coërceri tam profusæ cupidines possent: num coërcitio plus damni in Rempub. ferret, quàm inde corum adtrectare quod non obtineretur, uel retentum ignominiam & infamiam uirorum inlustrium posceret: postremò literas ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modũ fuit: Cæteris forsitan in rebus P.C. magis expediat me coràm interrogari, & dicere quid è Rep. cẽseam. In hac relatione subtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus uobis ora, ac metũ singulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiã uiderem eos, ac uelut deprehẽderem. Quod si mecum antè uiri strenui ædiles consilium habuissent, nescio an suasurus fuerim omittere potius præualida, & adulta uitia, quàm hoc adsequi, ut palam fieret quibus flagitijs impares essemus. Sed illi quidem officio functi sunt, ut cæteros quoq; magistratus sua munia implere uelim. Mihi autem neq; honestum silere, neq; proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo. Maius aliquid & excelsius à principe postulatur, & cum rectè factorum sibi quisque gratiam trahat, unius inuidia ab omnibus peccatur. Quid enim pri-

mum prohibere, & priscum ad morem recidere adgrediar? uillarúmne infinita spatia, familiarum numerum & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularumq; miracula? promiscuas uiris & fœminis uestes? atq; illa fœminarum propria, quis lapidum causa pecuniæ nostræ ad externas aut hostilis gentes transferuntur. Nec ignoro *in conuiuijs & circulis incusari ista, & modum posci.* Sed *si quis legem sanciat, pœnas indicat, ijdem illi ciuitatem uerti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt.* Atqui *ne corporis quidem morbos ueteres, & diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas.* Corruptus *simul & corruptor, æger & flagrans animus, haud leuioribus remedijs restinguendus est, quàm libidinibus ardescit.* Tot *à maioribus repertæ leges, tot quas diuus* Augustus *tulit, illæ obliuione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ securiorem luxum fecere.* Nam *si uelis quod nondum uetitum est, timeas ne uetere.* At *si prohibita impune transcenderis, neque metus ultrà, neq; pudor est.* Cur *ergo olim parsimonia pollebat? quia sibi quisq; moderabatur, quia unius urbis ciues eramus, ne irritamenta quidē eadem intra* Italiam *dominantibus.* Externis *uictorijs aliena, ciuilibus etiam nostra consumere didicimus.* Quantulum *istud est de quo ædiles admonent?* Quàm, *si cætera respicias, in leui habendum?*

bendum? At hercule nemo refert quòd Italia externæ opis indiget, quòd uita populi Roma. per incerta maris & tẽpestatum quotidie uoluitur. ac nisi prouinciarum copiæ & dominis & seruitijs, & agris subuenerint, nostra nos scilicet nemora, nostræq; uillæ tuebuntur? Hãc P. C. *curam sustinet princeps. Hæc omissa, fun ditus* Rempub. *trahet, reliquis intra animum medendum est.* Nos *pudor, pauperes necessitas, diuites satias in melius mutet.* Aut *si quis ex magistratibus tantam industriam ac seueritatem pollicetur, ut ire obuiam queat, hunc & laudo, & exonerari laborum meorum partem fateor.* Sin *accusare uitia uolunt, dein cum gloriam eius rei adepti sunt, simultates faciũt, ac mihi relinquunt.* Credite P. C. *me quoque non esse offensionum auidum, quas cum graues, & plerunq; iniquas pro* Rep. *suscipiam, manes & inritas neque mihi aut uobis usui futuras iure deprecor.* Auditis *Cæsaris literis, remissa ædilibus talis cura, luxúsque mensæ à fine* Actiaci *belli, ad ea arma quîs* Serg. *Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paulatim exoleuere.* Causas *eius mutationis quærere libet.* Dites *olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes studio magnificentiæ prolabebantur.* Nam *etiam tum plebem, socios, regna colere, & coli licitum: ut quisq; opibus, domo, paratu, speciosus, per nomẽ & clien*

& clientelas inlustrior habebatur. postquam cædibus sæuitum, & magnitudo famæ exitio erat, cæteri ad sapiētiora cōuertere: simul noui homines è municipijs & colonijs, atq; etiā prouincijs in senatū crebrò adsumpti, domesticam parsimoniam intulerūt, & quāquam fortuna uel industria pleriq; pecuniosam ad senectam peruenirēt, māsit tamē prior animus. Sed præcipuus adstricti moris autor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu uictuq;. obsequium inde in principem, & æmulandi amor, ualidior quàm pœna ex legibus & metus: nisi forte rebus cunctis inest quidam uelut orbis, ut quēadmodum temporum uices, ita morū uertātur. nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris tulit. uerum hæc nobis maiores certamina ex honesto maneant. Tyberius fama moderationis parta quòd ingruentis accusatores represserat, mittit literas ad senatum, quîs potestatem tribunitiam Druso petebat. Id summi fastigij uocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret. Marcum deinde Agrippā sociū eius potestatis, quo defuncto Tyberiū Nerone delegit, ne successor in incerto foret: sic cohiberi prauas aliorū spes rebatur, simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo Tyberius
Drusum

Drusum summa rei admouet, cū incolumi Germanico integrum inter duos iudiciū tenuisset. Sed principio literarum ueneratus deos, ut cōsilia sua Reip. prosperarēt, modica de moribus adulescentis, neque in falsum aucta, retulit: esse illi cōiugem & tres liberos, eamq; ætatem qua ipse quondam à diuo Augusto ad capessendū hoc munus uocatus sit. Neq; nunc properè, sed per octo annos capto experimento, cōpressis seditionibus, cōpositis bellis triumphalem & bis consulem, noti laboris participē sumi. Præceperant animis orationem patres, quò quæsitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi ut effigies principū, aras deûm, tēpla & arcus, aliaq; solita censerent: nisi quod M. Sillanus ex contumelia consulatus, honorē principibus petiuit: dixitq; pro sentētia, ut publicis priuatisue monimentis, ad memoriam temporum non consulum nomina præscriberentur, sed eorum qui tribunitiam potestatem gererent. Atq; Haterius cum eius diei senatus consulta aureis literis figenda in curia censuisset, deridiculo fuit, senex fœdissimæ adulationis tantum infamia usurus. Inter quæ prouincia Africa Iunio Blæso prorogata. Seruius Maluginensis flamē dialis, ut Asiam sorte haberet postulauit, frustra uulgatam dictitās non licere Dialibus egredi Italia: neq; aliud ius suum quàm Martialium, Quirinaliumq; Flaminū: porrò si hi duxissent

prouin

prouincias, cur dialibus id uetitum? nulla de eo populi scita, non in libris ceremoniarũ reperiri. Sæpe Põtifices dialia sacra fecisse, si flamen ualitudine aut munere publico impediretur. duobus et septuaginta annis post Cornelij Me*rulæ cædem neminem suffectum: neq; tamen cessauisse religiones. Quod si per tot annos posset nõ creari, nullo sacrorum dãno, quantò facilius abfuturũ ad unius anni proconsulare imperiũ? Priuatis olim simultatibus effectũ, ut à pontificibus maximis ire in prouincias prohiberentur: nunc deûm munere summûm* Pontificum *etiam summûm hominum esse, nõ æmulatione, nõ odio, aut priuatis adfectionibus obnoxium. Aduersus quæ cum augur* Lentulus, *alijq; uariè dißererent, eò decursum est, ut* Pontificis Max. *sententiam opperirentur.* Tyberius *dilata notione de iure* Flaminis, *decretas ob tribunitiam* Drusi *potestatẽ ceremonias temperauit, nominatim arguẽs insolentiã sentẽtiæ, aureasq; literas cõtra patriũ morem. Recitatæ & Drusi epistolæ, quanquam ad modestiã flexæ, pro superbißimis accipiuntur. Huc decidiße cũcta, ut ne iuuenis quidem tanto honore accepto, adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet.* Bellum *scilicet, aut diuerso terrarũ distineri, litora & lacus* Campaniæ *tum maximè peragrantem: sic imbui rectorem generis humani, id primum*

è pater

è paternis cõsilijs discere. Sane grauaretur aspe-
ctum ciuiũ senex imperator, fessamq; ætatẽ, & actos labores prætenderet: Druso quod nisi ex adrogantia impedimentum? Sed Tyberius uim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata prouinciarũ ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Græcas per urbes licentia atq; impunitas asyla statuendi. Cõplebantur templa pessimis seruitiorũ. Eodem subsidio obærati aduersum creditores, suspectiq; capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis ualidum imperiũ erat coërcendis seditionibus populi, flagitia hominũ ut ceremonias deûm protegẽtis. Igitur placitũ ut mitterẽt ciuitates iura, atque legatos. Et quædam quod falso usurpauerant spõte omisere. Multæ uetustis superstitionibus aut meritis in populum Romanũm fidebãt. Magnaq; eius diei species fuit, quo senatus maiorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante uim Romanam ualuerant decreta, ipsorumq; numinũ religiones introspexit, libero, ut quondam, quid firmaret mutarétue. Primi omnium Ephesij adiere memorãtes, non, ut uulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos, esse apud se Cenchrium amnem locum Ortygiam, ubi Latonam partu grauidam, & oleæ, quæ tum etiam maneat, adnisam, edidisse ea numina: deorúmque monitu sacratum nemus.

Atq;

Atq; ipsum illic Apollinem post interfectos Cyclopas Iouis irã uitauisset. Mox Liberũ patrem bello uictorem, supplicibus Amazonum, quæ aram insederant, ignouisse. Auctam hinc cõcessu Herculis cum Lydia potiretur, ceremoniam templo, neq; Persarum ditioni diminutum ius. Post Macedonas, dein nos seruauisse. Proximo Magnetes, L. Scipionis, & L. Sullæ constitutis nitebantur. quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsis, fidem atque uirtutem Magnetum decorauere, uti Dianæ Leucophryenæ perfugium inuiolabile foret. Aphrodisienses posthac & Stratonicenses dictatoris Cæsaris ob uetusta in parteis merita, & recens diui Augusti decretum adtulere. Laudati quòd Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent. Sed Aphrodisiensium ciuitas, Veneris, Stratonicensium, Iouis, & Triuiæ religionem tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuere Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum. & memorabantur Perpennæ, Isaurici, multaq; alia imperatorum nomina, qui non modò templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprij tribus delubris, quorum uetustissimum Paphiæ Veneri autor Aerias, pòst filius eius Amathus Veneri Amathusiæ, & Ioui Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus

fugus, posuißent. Audita aliarũ quoq; ciuitatum legationes. Quorum copia feßi patres, & quia studijs certabatur, consulibus permisere ut perspecto iure, & si qua iniquitas inuolueretur, rẽ integrã rursum ad senatũ referrent. Consules super eas ciuitates, quas memoraui, apud Pergamum, Aesculapij compertum asylũ retulerũt: cæteros obscuris ob uetustatẽ initijs niti. Nã Smyrnæos oraculũ Apollinis, cuius imperio Stratonicidi Veneri tẽplum dicauerint: Tenios eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem, ædemq; iußi sint. Propiora Sardianos, Alexandri uictoris id donum: neque minus Milesios Dario rege uti, sed cultus numinum utrisq; Dianã, aut Apollinem uenerandi. Petere & Cretenses simulacro diui Augusti. Factaq; senatusconsulta quîs multo cum honore, modus tamẽ præscribebatur. iußiq; ipsis in templis facere aras sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur. Sub idem tẽpus Iuliæ Augustæ ualitudo atrox, neceßitudinem principi fecit festinati in urbem reditus, syncera adhuc inter matrẽ filiumq; cõcordia, siue occultis odijs. Neque enim multo ante cum haud procul theatro Marcelli effigiem diuo Augusto Iulia dicaret, Tyberij nomen, suo postscripserat. Idq; ille credebatur, ut inferius maiestate principis, graui & dißimulata offensione abdidiße. Sed tum suppli-

m cia

cia dijs, ludiq; Magni ab senatu decernuntur, quos Pōtifices, & augures, & quindecimuiri, septemuiris simul & sodalibus Augustalibus ederent. Censuerat L. Apronius ut faciales quoq; ijs ludis præsiderēt. Cōtradixit Cæsar distincto sacerdotiorum iure, & repetitis exēplis. Neq; enim unquā facialibus hoc maiestatis fuisse. Ideo Augustales adiectos, quia propriū eius domus sacerdotium esset, pro qua uota persoluerentur. Exequi sententias haud instituì nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore. quod præcipuum munus annalium reor: ne uirtutes sileātur, utq; prauis dictis factisq; ex posteritate & infamia metus sit. Cæterū tēpora illa adeo infecta & adulatione sordida fuere, ut non modò primores ciuitatis quibus claritudo suo obsequijs protegenda erat, sed omnés cōsulares, magna pars eorum qui prætura functi, multiq; etiam pedarij senatores certatim exurgerent, fœdaq; & nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberium quoties curia egrederetur, Græcis uerbis in hunc modum eloqui solitum, O' HOMINES AD SERVITVTEM PARATOS. Scilicet etiam illum qui libertatem publicam nollet, tam proiectæ seruientium patientiæ tædebat. Paulatim dehinc ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Sillanū proconsulem Asiæ repetundarum à socijs postulatum, Mamercus Scaurus è consularibus,

Iuni

Iunius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, simul corripiunt, obiectántque uiolatum Augusti numen, spretam Tyberij maiestatem. Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam à Scipione Africano, Ser. Galbam à Catone Censorio, P. Rutilium à M. Scauro accusatos: uidelicet Scipio & Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus, quem proauum suum, obprobrium maiorum Mamercus, infami opera dehonestabat. Iunio Othoni literarium ludum exercere uetus ars fuit, mox Seiani potentia senator, obscura initia impudentibus ausis propolluebat: Brutidium artibus honestis copiosum, & si rectum iter perageret, ad clarißima queq; iturum, festinatio extimulabat, dum æqualeis, dein superiores, postremo suasmet ipse spes anteire parat. Quod multos etiam bonos peßum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura, uel cum exitio properãt. Auxere numerum accusatorum Gellius Publicola; & M. Paconius. Ille quæstor Sillani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sæuitiæ, captarumq́; pecuniarum teneri reum. Sed multa adgerebãtur etiam insontibus periculosa, cum super tot senatores aduersos, facundißimis totiús Asiæ, eoq́; ad accusandum delectis respõderet solus, et orandi nescius proprio in metu, qui exercitã quoq; eloquentiã debilitat, non temperante Tyberio, quin premeret uoce, uul-

 tu, eo

tu,eo quòd ipse creberrime interrogabat. Neq; refellere, aut eludere, dabatur: ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsiuisset. Seruos quoq; Sillani, ut tormentis interrogentur, actor publicus mancipio acceperat. Et ne quis necessariorum iuuaret periclitantem, maiestatis crimina subdebantur, uinclum & necessitas silendi. Igitur petito paucorum dierum interiectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Cæsarem codicillis, quibus inuidiam & preces miscuerat. Tyberius quæ in Sillanum parabat, quò excusatius sub exemplo acciperentur, libellos diui Augusti de Voleso Messala eiusdem Asiæ proconsule, factúmque in eum senatusconsultum recitari iubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. Ille multum de clementia principis præfatus, aqua atque igne Sillano interdicendum censuit, ipsumq; in insulam Gyarum relegandum. Eadem cæteri, nisi quòd Gn. Lentulus separanda Sillani materna bona, quippe alia parente geniti, reddendaq; filio dixit, adnuente Tyberio. Ac Cornelius Dolabella dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Sillani moribus, addidit, ne quis uita probrosus, & opertus infamia prouinciam sortiretur, idq; princeps dijudicaret. Nam à legibus delicta puniri. Quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, prouideri ne peccaretur? Aduersum quæ disseruit Cæsar: non quidem sibi ignara quæ de

Sillano uulgabantur, ſed non ex rumore ſta-
tuendum. multos in prouincijs cõtrà quàm ſpes
aut metus de illis fuerit, egiſſe. excitari quoſdã
ad meliora magnitudine rerũ, hebeſcere alios.
neq; poſſe principem ſua ſcientia cuncta com-
plecti, neq; expedire, ut ambitione aliena tra-
hatur: ideo leges in facta conſtitui, quia futura
in incerto ſint. ſic à maioribus inſtitutum, ut ſi
antiſſent delicta, pœna ſequerentur. ne uerte-
rent ſapienter reperta, & ſemper placita. ſatis
onerum principibus, ſatis etiam potentiæ: mi-
nutura, quoties gliſcat poteſtas: nec utendum
imperio, ubi legibus agi poſſit. Quanto rarior
apud Tyberium popularitas, tanto lætioribus
animis accepta. Atq; ille prudens moderandi
ſi propria ira non impelleretur, addidit inſu-
lam Gyarum immitem & ſine cultu hominum
eſſe: darent Iuniæ familiæ, & uiro quondam
ordinis eiuſdem, Cytheram potius concederet.
Id ſororem quoque Sillani Torquatam priſcæ
ſanctimoniæ uirginem expetere. In hanc ſen-
tentiam facta diſceſſio. Pòſt auditi Cyrenen-
ſes, & accuſante Anchario Priſco, Cæſius
Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium
equitem Romanum maieſtatis poſtulatum,
quòd effigiem principis promiſcuũ ad uſum ar-
genti uertiſſet, recipi Cæſar inter reos uetuit,
palam aſpernante Ateio Capitone, quaſi per
libertatem: non enim debere eripi patribus

m 3 uim

uim statuendi, neq; tantum maleficium impune habendum: sanè lentus in suo dolore esset, Reip. iniurias ne largiretur. Intellexit hæc Tyberius ut erant magis quàm ut dicebantur, perstititq; intercedere. Capito insignior infamia fuit, quòd humani diuiniq; iuris sciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehonestauisset. Incessit dein religio quónam in templo locãdum foret donum, quod pro ualitudine Augustæ equites Romani uouerant Equestri Fortunæ. nam etsi delubra eius deæ multa in urbe, nullũ tamẽ tali cognomento erat. repertum est ædem esse apud Antium quæ sic nuncuparetur: cunctasq; ceremonias Italicis in oppidis, templaq; & numinum effigies, iuris atq; imperij Romani esse. Ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur; dilatum nuper responsum aduersus Seruium Maluginensem Flaminem Dialem, promisit Cæsar: recitauitq; decretum pontificum. Quoties ualitudo aduersa Flaminem Dialem incessisset, ut Pontificis maximi arbitrium, plusquam binoctium abesset, dum ne diebus publici sacrificij, neu sæpius quàm bis eundẽ in annum. Quæ principe Augusto cõstituta, satis ostendebant, annuam absentiã & prouinciarũ administrationẽ dialibus nõ cõcedi. memorabaturq; L. Metelli Põtificis maximi exẽplum, qui Aulum Posthumium Flaminẽ attinuisset. Ita sors

Asiæ

Asiæ in eum qui consularium Maluginensi proximus erat conlata. Iisdem diebus Lepidus à senatu petiuit ut basilicā Pauli, Aemylia monumenta, propria pecunia firmaret, ornaretq;. erat etiam tum in more publica munificentia. Nec Augustus arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuuias, aut exundantis opes ornatum ad urbis, & posterûm gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quanquam pecuniæ modicus, auitum decus recoluit. At Pompeij theatrum igne fortuito haustum, Cæsar extructurum pollicitus est, eò quòd nemo è familia restaurando sufficeret, manente tamen nomine Pompeij. simul laudibus Seianum extulit, tanquam labore uigilantiaq; eius tanta uis unum intra damnum stetißet. Et censuere patres effigiem Seiano, quæ apud theatrum Pompeij locaretur. neque multo pòst Cæsar cum Iunium Blæsum proconsulem Africæ triumphi insignibus attolleret, dare id se dixit honori Seiani, cuius ille auunculus erat. Ac tamen res Blæsi dignæ decore tali fuere. Nam Tacfarinas quanquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxilijs, huc adrogantiæ uenerat, ut legatos ad Tyberium mitteret, sedémque ultro sibi atq; exercitui suo postularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non aliàs magis sua populiq; contumelia Rom. indoluiße Cæsarem ferunt, quàm quòd desertor & prædo, hostium

more ageret. ne Spartaco quidem post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti (quanquam Sertorij atque Mithridatis ingẽtibus bellis labaret Resp.) datum, ut pacto in fidem acciperetur, ne dum pulcherrimo populi Rom. fastigio, latro Tacfarinas, pace & concessione agrorũ redimeretur. Dat negotium Blæso, cæteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo potiretur. Et recepti ea uenia plerique. mox aduersum artes Tacfarinatis, haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, pluris per globos incursaret, eluderetq́;, et insidias simul tentaret, tres incessus, totidem agmina parantur, ex quîs Cornelius Scipio legatus præfuit, quâ prædatio in Leptinos & suffugia Garamantum. alio latere ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manũ Blæsus filius duxit. Medio, cũ delectis castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse arcta & infensa hostibus cuncta fecerat: quia quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe à tergo erat. multiq́; eo modo cæsi aut circumuenti. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitq́; centuriones uirtutis expertæ, nec ut mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hybernaculis ueteris prouinciæ componit: sed ut in limine belli,

disposit

dispositis castellis per expeditos & solitudinum gnaros mutātem mapalia Tacfarinatem pro turbabat, donec fratre eius capto, regressus est, properátius tamen quàm ex utilitate sociorum relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tyberius pro confecto interpretatus, id quoq; Blæso tribuit ut imperator à legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta Rep. gaudio & impetu uictoris exercitus conclamabantur. erantq; plures simul imperatores, nec super cæterorum æqualitatem, concessit quibusdam & Augustus id uocabulum, ac tunc Tyberius Blæso. Postremum obiere eo anno uiri inlustres, Asinius Saloninus, M. Agrippa, & Pollione Asinio auus, fratre Druso insignis, Cæsariq; progener destinatus. Et Capito Ateius de quo memoraui, principem in ciuitate locum studijs ciuilibus adsecutus, sed auo centurione Sullano, patre prætorio. Consulatū ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium ijsdem artibus præcellentem dignatione eius magistratus anteiret. Nanque illa ætas duo pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior. Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi quòd præturam intra stetit, commēdatio ex iniuria: huic quòd consulatū adeptus est, odiū ex inuidia oriebatur. Et Iunia sexagesimoquarto post Philippensem aciem anno supremum diem

expleuit, Catone auunculo genita, C. Caßij uxor, M. Bruti soror. Testamentum eius multo apud uulgum rumore fuit: quia in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominauißet, Cæsarem omisit. quod ciuiliter acceptum. Neq; prohibuit quo minus laudatione pro rostris, cæterisq; solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarißimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlij, Quintij, aliáque eiusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Caßius atque Brutus, eo ipso, quòd effigies eorum non uisebantur.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER IIII.

AIO *Asinio, C. Antistio Coss. nonus Tyberio annus erat cōposita Reip. florentis domus (nam Germanici mortē inter prospera ducebat) cum repēte turbare fortuna cœpit, sæuire ipse, aut sæuientibus uires præbere. Initiū & causa penes Aeliū Seianum cohortibus prætorijs præfectū, cuius de potētia suprà memoraui. Nunc originem, mores, et quo facinore dominationem captauerit expediam.*

Genit

Genitus Vulsinijs, patre Seio Strabone equite Romano, & prima iuuenta C. Cæsarem diui Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diuiti & prodigo stuprum uenundedisse, mox Tyberium uarijs artibus deuinxit, adeò ut obscurum aduersum alios, sibi uni incautum intectumq; efficeret, non tam solertia (quippe ijsdem artibus uictus est) quàm deûm ira in rem Romanam, cuius pari exitio uiguit, ceciditq;. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator. iuxtà adulatio & superbia, palam cõpositus pudor, intus summa apiscendi libido, eiusq; causa, modo largitio & luxus, sæpius industria, ac uigilantia, haud minus noxia, quoties parando regno finguntur. Vim præfecturæ modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo, ut simul imperia acciperẽt, numeroq; & robore, & uisu inter se, fiducia ipsis, in cæteros metus crederetur. Prætendebat lasciuire militem diductum. Si quid subitũ ingruat, maiore auxilio pariter subueniri, & seuerius acturos si uallum statuatur procul urbis inlecebris. Vt perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse deligere. Neq; senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut prouincijs ornando, facili Tyberio, atq; ita prono, ut socium laborum, nõ modò

in sermonibus, sed apud patres & populum celebraret, coliq; per theatra et fora effigies eius, interq; principia legionum sineret. Cæterùm plena Cæsarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant. & quia ui tot simul corripere intutum, dolus interualla scelerum poscebat. placuit tamen occultior uia, & à Druso incipere, in quē recenti ira ferebatur. Nam Drusus impatiens æmuli, & animo commotior, orto forte iurgio intenderat Seiano manus, & contrà tēdentis os uerberauerat. Igitur cuncta tentanti promptißimum uisum ad uxorem eius Liuiam conuertere. Quæ soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit. & postquam primi flagitij potitus est, neq; fœmina amißa pudicitia alia abnuerit, ad coniugij spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atq; illa cui auunculus Augustus, socer Tyberius, ex Druso liberi, seq; ac maiores & posteros municipali adultero fœdabat, ut pro honestis & præsentibus flagitiosa & incerta expectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus amicus ac medicus Liuiæ, specie artis frequens secretis. Pellit domo Seianus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat: ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diuersa interdum cōsilia adferebat. Interim anni principio

cipio Drusus ex Germanici liberis togam uirilem sumpsit. quæque fratri eius Neroni decreuerat senatus, repetita. addidit orationem Cæsar multa cum laude filij sui, quòd patria beniuolentia in fratris liberos foret. Nam Drusus (quanquam arduum sit eodem loci potentiam & concordiam esse) æquus adulescentibus, aut certè non aduersus habebatur. Exin uetus & sæpe simulatum proficiscendi in prouincias consilium refertur. Multitudinẽ ueteranorum prætexebat imperator, & delectibus supplendos exercitus. Nam uoluntarium militem deesse. ac si suppeditet, non eadem uirtute ac modestia agere: quia plerunq; inopes ac uagi sponte militiam sumant. Percensuitq; cursim numerũ legionum, & quæ prouincias tutarentur. Quod mihi quoq; exequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui socij reges, quanto sit angustius imperitatum. Italiam utroque mari duæ classes, Misenum apud, & Rauennam, proximumq; Galliæ litus rostratæ naues præsidebant, quas Actiaca uictoria captas Augustus in oppidum Foroiuliense miserat ualido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallósque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ recens perdomitæ tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, donum populi Rom. Cætera Africæ per duas legiones, parique numero Aegyptus: dehinc

dehinc initio ab Suria usq; ad flumẽ Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coërcitum, accolis Hybero, Albanóque, & alijs regibus, qui magnitudine nostra protegũtur aduersum externa imperia, & Thraciam, Rhœmetalces ac liberi Cotyis: ripamq; Danubij, legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœsia attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis à tergo illis, ac si repẽtinum auxilium Italia pasceret, haud procul accirentur: quanquam insideret urbem proprius miles, tres urbanæ, nouem prætoriæ cohortes, Ethruria ferme Vmbriáque delectæ, aut uetere Latio, & colonis antiquitus Romanis. At apud idonea prouinciarum sociæ triremes, alæq; & auxilia cohortium: neque multo secus in ijs uirium, sed persequi incertum fuit: cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero, & aliquando minuerentur. Cõgruens crediderim recensere cæteras quoq; Reip. partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: quando Tyberio mutati in deterius principatus initiũ ille annus attulit. Iam primùm publica negotia, & priuatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturq; primoribus disserere, & in adulationem lapsos cohibebat ipse. Mandabatq; honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, inlustres domi artes spectando, ut satis cõstaret, non alios potiores fuisse. Sua con-

sulibus

ſulibus,ſua prætoribus ſpecies. Minorum quoq; magiſtratuum exercita poteſtas, legéſque, ſi maieſtatis quæſtio eximeretur, bono in uſu. At frumenta,& pecuniæ uectigales, cætera publicorum fructuum, ſocietatibus equitum Romanorum agitabantur. Res ſuas Cæſar ſpectatiſſimo cuiq;, quibuſdam ignotis,ex fama mandabat: ſemelq; adſumpti tenebantur,prorſus ſine modo,cum pleriq; iiſdem negotiis inſeneſcerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur. Sed nulla in eo culpa ex principe. Quin infœcunditati terrarum, aut aſperis maris obuiam iit, quantum impendio,diligentiaq; poterat.& ne prouinciæ nouis oneribus turbarentur, utq; uetera ſine auaritia aut crudelitate magiſtratuũ tolerarent,prouidebat. corporum uerbera,ademptiones bonorum aberant.Rari per Italiam Cæſaris agri,modeſta ſeruitia, intra paucos libertos domus:ac ſi quando cum priuatis diſceptaret,forum & ius. Quæ cuncta non quidem comi uia,ſed horridus ac plerunq; formidatus retinebat tamen,donec morte Druſi uerterentur. Nam dum ſuperfuit manſere: quia Seianus incipiente adhuc potentia, bonis conſiliis noteſcere uolebat,& ultor metuebatur,nõ occultus odiis, & crebro querens incolumi filio adiutorem imperii alium uocari,& quantum ſupereſſe ut collega dicatur? Primas dominandi ſpes in arduo,ubi ſis ingreſſus, adeſſe ſtudia & miniſtros

ministros: extructa iam sponte praefecti castra, datos in manum milites: cerni effigiem eius in monumentis Gn. Pompeij: cõmunes illi cum familia Drusorum fore nepotes: precandam post haec modestiam, ut contentus esset. Neque raro, neque apud paucos talia iaciebat, & secreta quoq; eius corrupta uxore prodebantur. Igitur Seianus maturandum ratus, deligit uenenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. Id Druso datum per Lygdum Spadonem, ut octo post annos cognitum est. Caeterùm Tyberius per omnes ualitudinis eius dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret? etiam defuncto necdum sepulto curiam ingressus est, consulesq; sede uulgari per speciem maestitiae sedentes, honoris, lociq; admonuit, & effusum in lacrymas senatum uicto gemitu, simul oratione continua erexit. Non quidem sibi ignarum posse argui, quòd tam recenti dolore subierit oculos senatus: uix propinquorum adloquia tolerari; uix diem aspici à plerisque lugentium: neque illos imbecillitatis damnandos, se tamen fortiora solatia è complexu Reipub. petiuisse. miseratusq; Augustae extremam senectam, rudẽ adhuc nepotũ, & uergẽtem aetatem suã, ut Germanici liberi, unica praesentium malorum leuamenta, inducerẽtur, petiuit. Egressi consules, firmatos adloquio adulescẽtulos, deductosq; ante Caesarẽ statuunt. Quibus adprehensis

fis

fis, Patres Conſcripti, hos, inquit, orbatos parente, tradidi patruo ipſorũ, precatuſq; ſum (quanquam eſſet illi propria ſoboles) ne ſecus quàm ſuum ſanguinem foueret ac tolleret, ſibiq; & poſteris conformaret. Erepto Druſo, preces ad uos conuerto, dijſq; & patria coram obteſtor, Auguſti pronepotes, clariſſimis maioribus genitos ſuſcipite, regite, ueſtram, meamq; uicem explete. Hi uobis Nero & Druſe parentum loco. Ita nati eſtis, ut bona maláque ueſtra ad Remp. pertineant. Magno ea fletu, & mox precationibus fauſtis audita. Ac ſi modum orationi poſuiſſet, miſericordia ſua gloriáque animos audientium impleuerat. Ad uana & toties inriſa reuolutus, de reddenda Rep. Vtq; conſules ſeu quis alius regimen ſuſciperent, uero quoque & honeſto fidem dempſit. Memoriæ Druſi eadem quæ in Germanicum decernuntur, pleriſq; additis, ut ferme amat poſterior adulatio. Funus imaginum pompa maximè inluſtre fuit, cum origo Iuliæ gentis Aeneas, omneſq; Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, pòſt Sabina nobilitas, Appius Claudius, cæteraq; Claudiorum effigies, longo ordine ſpectarentur. In tradenda morte Druſi quæ plurimis maximeq; fidis autoribus memorata ſunt retuli. Sed nõ omiſerim eorundem temporum rumorem ualidum adeò, ut nondum exoleſcat. Corrupta ad ſcelus Liuia, Seianum Lygdi quoq; Spadonis animum

n ſtupro

ſtupro uinxiſſe:quòd is Lygdus ætate atq; forma charus domino,interq; primores miniſtros erat. deinde inter conſcios, ubi locus ueneficij, tẽpusq; compoſita ſunt,eò audaciæ prouectum,ut uerteret, & occulto indicio Druſum ueneni in patrẽ arguens, moneret Tyberium, uitandam potionem quæ prima & apud filium epulanti offerretur. Ea fraude tum ſenem,poſtquam conuiuium inierat,exceptũ poculum Druſo tradidiſſe. Atq; illo ignaro & iuueniliter hauriẽte auctã ſuſpicionem,tanquã metu & pudore,ſibimet inrogaret mortẽ quam patri ſtruxerat. Hæc uulgo iactata, ſuper id quòd nullo autore certo firmantur,prõptè refutaueris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tyberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitiũ offerret, idq; ſua manu,& nullo ad pœnitendũ regreſſu? quin potius miniſtrũ ueneni excruciaret,autorem exquireret,inſita deniq; etiã in extraneos cunctatione, & mora aduerſum unicũ,& nullius antè flagitij compertum uteretur. Sed quia Seianus facinorum omniũ repertor habebatur, ex nimia charitate in eum Cæſaris, & cæterorum in utrunq; odio, quamuis fabuloſa & immania credebãtur,atrociore ſemper fama erga dominãtiũ exitus. Ordo alioqui ſceleris per Apicatã Seiani proditus, tormẽtis Eudemi,ac Lygdi patefactus eſt. Neq; quiſquã ſcriptor tã infenſus extitit,ut Tyberio obiectaret,cũ omnia alia cõquirerent, intenderẽtq;.

Mihi

Mihi tradendi arguendiq; rumoris causa fuit, ut claro sub exẽplo falsas auditiones depellerẽ, peteremq; ab ijs, quorum in manus cura nostra uenerit, ne diuulgata atq; incredibilia, auidè accepta, ueris neq; in miraculũ corruptis antehabeant. Cæterum laudante filium pro rostris Tyberio, senatus populusq; habitum ac uoces dolẽtum simulatione magis quàm libens induebat, domumq; Germanici reuirescere occulti lætabantur. Quod principium fauoris, & mater Agrippina spem malè tegens, perniciem adcelerauere. Nam Seianus ubi uidet mortem Drusi inultã interfectoribus, sine mærore publico esse, ferox scelerum & quia prima prouenerant, uolutare secum, quo nam modo Germanici liberos peruerteret, quorũ nõ dubia successio. Neq; spargi uenenum in tres poterat, egregia custodum fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam eius insectari, uetus Augustæ odium, recentẽ Liuiæ conscientiam exagitare, ut superbiam fœcunditate subnixam popularibus studijs inhiare dominationi, apud Cæsarem arguerent. Atq; hæc callidis criminatoribus, inter quos delegerat Iuliũ Posthumũ per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos auiæ, & consilijs suis peridoneum: quia Prisca in animo Augustæ ualida, anũ suapte natura potentiæ anxiam insociabilẽ nurui efficiebat. Agrippinæ quoq; proximi inliciebantur: prauis sermonibus tumidos

spiritus perstimulare. At Tyberius nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatijs accipiens, ius ciuium, preces sociorum tractabat. Factaq; autore eo senatusconsulta, ut ciuitati Cibyraticæ apud Asiam, Aegirensi apud Achaiam motu terræ labefactis subueniretur, remißione tributi in triennium. Et Vibius Serenus proconsul ulterioris Hispaniæ de ui publica damnatus, ob atrocitatem temporum in insulam Amorgum deportatur. Carsius Sacerdos reus tãquam frumento hostem Tacfarinatem iuuißet, absoluitur, eiusdemq; criminis C. Gracchus. Hunc comitem exilij admodum infantem pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberaliũ artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur. Nec tamẽ effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Aelius Lamia, & L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem protexißent, claritudine infausti generis, & paternis aduersis foret abstractus. Is quoq; annus legationes Græcarũ ciuitatum habuit, Samijs Iunonis, Cois Aesculapij delubro uetustũ asyli ius ut firmaretur petẽtibus. Samij decreto Amphictyonũ nitebantur, queis præcipuũ fuit rerum omniũ iudicium ea, qua tempestate Græci conditis per Asiã urbibus ora maris potiebãtur. Neq; dispar apud Coos antiquitas. Et accedebat meritũ ex loco. Nam ciues Romanos tẽplo Aesculapij induxerant,

xerant, cum iußu regis Mithridatis apud cũctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Varijs dehinc & sæpius inritis prætorum questibus, postremò Cæsar de immodestia histrionum retulit. Multa ab ijs in publicum seditiose, fœda per domos tentari: Oscum quondã ludicrũ leuißimæ apud uulgum oblectationis, eò flagitiorũ & uirium uenisse, autoritate patrum coërcẽdum sit. Pulsi tum histriones Italia. Idẽ annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis extinguẽdo: neq; minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus omnium illi tristium lætorumq; socius, unusq; è senatoribus Rhodij secessus comes. Ita quanquam nouo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti publica pecunia patres decreuere: apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeò ut procurator Asiæ Lucillius Capito accusante prouincia causam dixerit, magna cũ adseueratione principis, non se ius nisi in seruitia & pecunias familiares dedisse: quòd si uim prætoris usurpasset, manibusq; militum usus foret, spreta in eo mandata sua, audirent socios. Ita reus cognito negotio damnatur. Ob quam ultionem, & quia priore anno in C. Sillanum uindicatum erat, decreuere Asiæ urbes templum Tyberio matriq; eius, ac senatui. Et permissũ statuere. Egitq; Nero grates ea causa patribus atq; auo, lætas inter audientiũ adfectiones, qui, recẽti memoria Germanici,

 illum

more ageret. ne Spartaco quidem post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti (quanquam Sertorij atque Mithridatis ingẽtibus bellis labaret Resp.) datum, ut pacto in fidem acciperetur, ne dum pulcherrimo populi Rom. fastigio, latro Tacfarinas, pace & concessione agrorũ redimeretur. Dat negotium Blæso, cæteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo potiretur. Et recepti ea uenia plerique. mox aduersum artes Tacfarinatis, haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, pluris per globos incursaret, eluderetq́, et insidias simul tentaret, tres incessus, totidem agmina parantur, ex quîs Cornelius Scipio legatus præfuit, quâ prædatio in Leptinos & suffugia Garamantum. alio latere ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manũ Blæsus filius duxit. Medio, cũ delectis castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse arcta & infensa hostibus cuncta fecerat: quia quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe à tergo erat. multiq́; eo modo cæsi aut circumuenti. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitq́; centuriones uirtutis expertæ, nec ut mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hybernaculis ueteris prouinciæ componit: sed ut in limine belli, dispofit

dispositis castellis per expeditos & solitudinum gnaros mutãtem mapalia Tacfarinatem proturbabat, donec fratre eius capto, regressus est, properãtius tamen quàm ex utilitate sociorum relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tyberius pro confecto interpretatus, id quoq; Blæso tribuit ut imperator à legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta Rep. gaudio & impetu uictoris exercitus conclamabantur. erantq; plures simul imperatores, nec super cæterorum æqualitatem, concessit quibusdam & Augustus id uocabulum, ac tunc Tyberius Blæso. Postremum obiere eo anno uiri inlustres, Asinius Saloninus, M. Agrippa, & Pollione Asinio auis, fratre Druso insignis, Cæsariq; progener destinatus. Et Capito Ateius de quo memoraui, principem in ciuitate locum studijs ciuilibus adsecutus, sed auo centurione Sullano, patre prætorio. Consulatũ ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium ijsdem artibus præcellentem dignatione eius magistratus anteiret. Nanque illa ætas duo pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior. Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi quòd præturam intra stetit, commẽdatio ex iniuria: huic quòd consulatũ adeptus est, odiũ ex inuidia oriebatur. Et Iunia sexagesimoquarto post Philippensem aciem anno supremum diem

expleuit, Catone auunculo genita, C. Caßij uxor, M. Bruti soror. Testamentum eius multo apud uulgum rumore fuit: quia in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominauißet, Cæsarem omisit. quod ciuiliter acceptum. Neq; prohibuit quo minus laudatione pro rostris, cæterisq; solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarißimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlij, Quintij, aliáque eiusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Caßius atque Brutus, eo ipso, quòd effigies eorum non uisebantur.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER IIII.

AIO *Asinio, C. Antistio Coss. nonus Tyberio annus erat cõpositæ Reip. florentis domus (nam Germanici mortẽ inter prospera ducebat) cum repẽte turbare fortuna cœpit, sæuire ipse, aut sæuientibus uires præbere. Initiũ & causa penes Aeliũ Seianum cohortibus prætorijs præfectũ, cuius de potẽtia suprà memoraui. Nunc originem, mores, et quo facinore dominationem captauerit expediam.*

Genitus Vulsiniis, patre Seio Strabone equite Romano, & prima iuuenta C. Cæsarem diui Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diuiti & prodigo stuprum uenundedisse, mox Tyberium uariis artibus deuinxit, adeò ut obscurum aduersum alios, sibi uni incautum intectumq; efficeret, non tam solertia (quippe iisdem artibus uictus est) quàm deûm ira in rem Romanam, cuius pari exitio uiguit, ceciditq;. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator. iuxtà adulatio & superbia, palàm cõpositus pudor, intus summa apiscendi libido, eiusq; causa, modo largitio & luxus, sæpius industria, ac uigilantia, haud minus noxia, quoties parando regno finguntur. Vim præfecturæ modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo, ut simul imperia acciperēt, numeroq; & robore, & uisu inter se, fiducia ipsis, in cæteros metus crederetur. Prætendebat lasciuire militem diductum. Si quid subitũ ingruat, maiore auxilio pariter subueniri, & seuerius acturos si uallum statuatur procul urbis inlecebris. Vt perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse deligere. Neq; senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut prouinciis ornando, facili Tyberio, atq; ita prono, ut socium laborum, nõ modò

in sermonibus, sed apud patres & populum celebraret, coliq; per theatra et fora effigies eius, interq; principia legionum sineret. Cæterùm plena Cæsarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant. & quia ui tot simul corripere intutum, dolus interualla scelerum poscebat. placuit tamen occultior uia, & à Druso incipere, in quē recenti ira ferebatur. Nam Drusus impatiens æmuli, & animo commotior, orto forte iurgio intenderat Seiano manus, & contrà tēdentis os uerberauerat. Igitur cuncta tentanti promptissimum uisum ad uxorem eius Liuiam conuertere. Quæ soror Germanici, forma initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit. & postquam primi flagitij potitus est, neq; fœmina amissa pudicitia alia abnuerit, ad coniugij spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atq; illa cui auunculus Augustus, socer Tyberius, ex Druso liberi, seq; ac maiores & posteros municipali adultero fœdabat, ut pro honestis & præsentibus flagitiosa & incerta expectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus amicus ac medicus Liuiæ, specie artis frequens secretis. Pellit domo Seianus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat: ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diuersa interdum cōsilia adferebat. Interim anni principio

cipio Drusus ex Germanici liberis togam uirilem sumpsit. quæ'que fratri eius Neroni decreuerat senatus, repetita. addidit orationem Cæsar multa cum laude filij sui, quòd patria beniuolentia in fratris liberos foret. Nam Drusus (quanquam arduum sit eodem loci potentiam & concordiam esse) æquus adulescentibus, aut certè non aduersus habebatur. Exin uetus & sæpe simulatum proficiscendi in prouincias consilium refertur. Multitudinē ueteranorum prætexebat imperator, & delectibus supplendos exercitus. Nam uoluntarium militem deesse. ac si suppeditet, non eadem uirtute ac modestia agere: quia plerunq; inopes ac uagi sponte militiam sumant. Percensuitq; cursim numerū legionum, & quas prouincias tutarentur. Quod mihi quoq; exequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui socij reges, quanto sit angustius imperitatum. Italiam utroque mari duæ classes, Misenum apud, & Rauennam, proximumq; Galliæ litus rostratæ naues præsidebant, quas Actiaca uictoria captas Augustus in oppidum Foroiulìense miserat ualido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallósque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ recens perdomitæ tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, donum populi Rom. Cætera Africæ per duas legiones, parique numero Aegyptus: dehinc

dehinc initio ab Suria usq; ad flumẽ Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coërcitum, accolis Hybero, Albanóque, & alijs regibus, qui magnitudine nostra proteguñtur aduersum externa imperia, & Thraciam, Rhœmetalces ac liberi Cotyis: ripamq; Danubij, legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœsia attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis à tergo illis, ac si repẽtinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur: quanquam insideret urbem proprius miles, tres urbanæ, nouem prætoriæ cohortes, Ethruria ferme Vmbriáque delectæ, aut uetere Latio, & colonis antiquitus Romanis. At apud idonea prouinciarum sociæ triremes, alæq; & auxilia cohortium: neque multo secus in ijs uirium, sed persequi incertum fuit: cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero, & aliquando minuerentur. Cõgruens crediderim recensere cæteras quoq; Reip. partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: quando Tyberio mutati in deterius principatus initiũ ille annus attulit. Iam primùm publica negotia, & priuatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturq; primoribus disserere, & in adulationem lapsos cohibebat ipse. Mandabatq; honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, inlustres domi artes spectando, ut satis cõstaret, non alios potiores fuisse. Sua con-

sulibus

sulibus,sua pretoribus species. Minorum quoq; magistratuum exercita potestas, legésque, si maiestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At frumenta,& pecuniæ uectigales, cætera publicorum fructuum, societatibus equitum Romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuiq;, quibusdam ignotis,ex fama mandabat: semelq; adsumpti tenebantur,prorsus sine modo,cum pleriq; iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur. Sed nulla in eo culpa ex principe. Quin infœcunditati terrarum, aut asperis maris obuiam iit, quantum impendio,diligentiaq; poterat.& ne prouinciæ nouis oneribus turbarentur, utq; uetera sine auaritia aut crudelitate magistratuũ tolerarent,prouidebat. corporum uerbera,ademptiones bonorum aberant.Rari per Italiam Cæsaris agri,modesta seruitia, intra paucos libertos domus:ac si quando cum priuatis disceptaret,forum & ius. Quæ cuncta non quidem comi uia,sed horridus ac plerunq; formidatus retinebat tamen,donec morte Drusi uerterentur. Nam dum superfuit mansere: quia Seianus incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere uolebat,& ultor metuebatur,nõ occultus odiis, & crebro querens incolumi filio adiutorem imperii alium uocari,& quantum superesse ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo,ubi sis ingressus, adesse studia & ministros

ministros: extructa iam sponte praefecti castra, datos in manum milites: cerni effigiem eius in monumentis Gn. Pompeij: cōmunes illi cum familia Drusorum fore nepotes: precandam post haec modestiam, ut contentus esset. Neque raro, neque apud paucos talia iaciebat, & secreta quoq; eius corrupta uxore prodebantur. Igitur Seianus maturandum ratus, deligit uenenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. Id Druso datum per Lygdum Spadonem, ut octo post annos cognitum est. Caeterùm Tyberius per omnes ualitudinis eius dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret? etiam defuncto necdum sepulto curiam ingressus est, consulesq; sede uulgari per speciem maestitiae sedentes, honoris, lociq; admonuit, & effusum in lacrymas senatum uicto gemitu, simul oratione continua erexit. Non quidem sibi ignarum posse argui, quòd tam receriti dolore subierit oculos senatus: uix propinquorum adloquia tolerari; uix diem aspici à plerisque lugentium: neque illos imbecillitatis damnandos, se tamen fortiora solatia è complexu Reipub. petiuisse. miseratusq; Augustae extremam senectam, rudē adhuc nepotū, & uergētem aetatem suā, ut Germanici liberi, unica praesentium malorum leuamenta, inducerētur, petiuit. Egressi consules, firmatos adloquio adulescētulos, deductosq; ante Caesarē statuunt. Quibus adprehensis

sis

sis, Patres Conscripti, hos, inquit, orbatos parente, tradidi patruo ipsorũ, precatusq; sum (quanquam esset illi propria soboles) ne secus quàm suum sanguinem foueret ac tolleret, sibiq; & posteris conformaret. Erepto Druso, preces ad uos conuerto, dijsq; & patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos suscipite, regite, uestram, meamq; uicem explete. Hi uobis Nero & Druse parentum loco. Ita nati estis, ut bona maláque uestra ad Remp. pertineant. Magno ea fletu, & mox precationibus faustis audita. Ac si modum orationi posuisset, misericordia sua gloriáque animos audientium impleuerat. Ad uana & toties inrisa reuolutus, de reddenda Rep. Vtq; consules seu quis alius regimen susciperent, uero quoque & honesto fidem dempsit. Memoriæ Drusi eadem quæ in Germanicum decernuntur, plerisq; additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maximè inlustre fuit, cum origo Iuliæ gentis Aeneas, omnesq; Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, pòst Sabina nobilitas, Appius Claudius, cæteræq; Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur. In tradenda morte Drusi quæ plurimis maximeq; fidis autoribus memorata sunt retuli. Sed nõ omiserim eorundem temporum rumorem ualidum adeò, ut nondum exolescat. Corrupta ad scelus Liuia, Seianum Lygdi quoq; Spadonis animum

ſtupro uinxiſſe: quòd is Lygdus ætate atq; forma charus domino, interq; primores miniſtros erat. deinde inter conſcios, ubi locus ueneficij, tẽpusq; compoſita ſunt, eò audaciæ prouectum, ut uerteret, & occulto indicio Druſum ueneni in patrẽ arguens, moneret Tyberium, uitandam potionem quæ prima & apud filium epulanti offerretur. Ea fraude tum ſenem, poſtquam conuiuium inierat, exceptũ poculum Druſo tradidiſſe. Atq; illo ignaro & iuueniliter hauriẽte auctã ſuſpicionem, tanquã metu & pudore, ſibimet inrogaret mortẽ quam patri ſtruxerat. Hæc uulgo iactata, ſuper id quòd nullo autore certa firmantur, prõptè refutaueris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tyberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitiũ offerret, idq; ſua manu, & nullo ad pœnitendũ regreſſu? quin potius miniſtrũ ueneni excruciaret, autorem exquireret, inſita deniq; etiã in extraneos cunctatione, & mora aduerſum unicũ, & nullius antè flagitij compertum uteretur. Sed quia Seianus facinorum omniũ repertor habebatur, ex nimia charitate in eum Cæſaris, & cæterorum in utrunq; odio, quamuis fabuloſa & immania credebãtur, atrociore ſemper fama erga dominãtiũ exitus. Ordo alioqui ſceleris per Apicatã Seiani proditus, tormẽtis Eudemi, ac Lygdi patefactus eſt. Neq; quiſquã ſcriptor tã infenſus extitit, ut Tyberio obiectaret, cũ omnia alia cõquirerent, intenderẽtq;.

Mihi tradendi arguendiq; rumoris causa fuit, ut claro sub exēplo falsas auditiones depellerē, peteremq; ab ijs, quorum in manus cura nostra uenerit, ne diuulgata atq; incredibilia, auidè accepta, ueris neq; in miraculū corruptis antehabeant. Cæterum laudante filium pro rostris Tyberio, senatus populusq; habitum ac uoces dolētum simulatione magis quàm libens induebat, domumq; Germanici reuirescere occulti lætabantur. Quod principium fauoris, & mater Agrippina spem malè tegens, perniciem adcelerauere. Nam Seianus ubi uidet mortem Drusi inultā interfectoribus, sine mærore publico esse, ferox scelerum & quia prima prouenerant, uolutare secum, quo nam modo Germanici liberos peruerteret, quorū nō dubia successio. Neq; spargi uenenum in tres poterat, egregia custodum fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam eius insectari, uetus Augustæ odium, recentē Liuiæ conscientiam exagitare, ut superbiam fœcunditate subnixam popularibus studijs inhiare dominationi, apud Cæsarem arguerent. Atq; hæc callidis criminatoribus, inter quos delegerat Iuliū Posthumū per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos auiæ, & consilijs suis peridoneum: quia Prisca in animo Augustæ ualida, anū suapte natura potentiæ anxiam insociabilē nurui efficiebat. Agrippinæ quoq; proximi inliciebantur: prauis sermonibus tumidos

xerant, cum iussu regis Mithridatis apud cūctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Varijs dehinc & sæpius irritis prætorum questibus, postremò Cæsar de immodestia histrionum retulit. Multa ab ijs in publicum seditiose, fœda per domos tentari: Oscum quondā ludicrū leuissimæ apud uulgum oblectationis, eò flagitiorū & uirium uenisse, autoritate patrum coërcēdum sit. Pulsi tum histriones Italia. Idē annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis extinguēdo: neq; minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus omnium illi tristium lætorumq; socius, unusq; è senatoribus Rhodij secessus comes. Ita quanquam nouo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti publica pecunia patres decreuere: apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeò ut procurator Asiæ Lucillius Capito accusante prouincia causam dixerit, magna cū adseueratione principis, non se ius nisi in seruitia & pecunias familiares dedisse: quòd si uim prætoris usurpasset, manibusq; militum usus foret, spreta in eo mandata sua, audirent socios. Ita reus cognito negotio damnatur. Ob quam ultionem, & quia priore anno in C. Sillanum uindicatum erat, decreuere Asiæ urbes templum Tyberio matriq; eius, ac senatui. Et permissū statuere. Egitq; Nero grates ea causa patribus atq; auo, lætas inter audientiū adfectiones, qui, recēti memoria Germanici,

illum aſpici, illū audiri rebātur. aderātq; iuueni modeſtia, ac forma, principe uiro digna, notis in eum Seiani odijs ob periculum gratiora. Sub idē tempus de flamine diali in locū Seruij Maluginenſis defuncti legendo, ſimul roganda noua lege diſſeruit Cæſar. Nam patritios cōfarreatis parentibus genitos tres ſimul nominari, ex quîs unus legeretur uetuſto more: neq; adeſſe, ut olim eam copiam, omiſſa confarreandi adſuetudine, aut inter paucos retentâ: pluresq; eius rei cauſas adferebat, potiſſimam, penes incuriam uirorum fœminarumq;. Accedere ipſius ceremoniæ difficultates quæ conſulto uitarētur. Et quando exiret è iure patrio, qui id Flaminium apiſceretur, quæq; in manū Flaminis cōueniret. Ita medendum ſenatus decreto, aut lege, ſicut Auguſtus quædam ex horrida illa antiquitate ad præſentem uſum flexiſſet. Igitur tractatu religionibus, placitū, inſtituto Flaminū nihil demutari. Sed lata lex, qua Flaminica Dialis ſacrorum cauſa in poteſtate uiri, cætera promiſcuo fœminarum iure ageret. Et filius Maluginenſis patri ſuffectus. Vtq; gliſceret dignatio ſacerdotum, atque ipſis promptior animus foret ad capeſſendas ceremonias, decretum Corneliæ uirgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur, L S. x x. *&* quoties *Auguſta theatrum introiſſet, ut ſedes inter Veſtalium conſideret. Cornelio Cethego, Viſellio Varrone Coſs. Pontifices eorumq; exemplo ceteri*

teri sacerdotes, cum pro incolumitate principis uota susciperent, Neronē quoq; & Drusum ijsdem dijs cōmendauere, non tam charitate iuuenum, quàm adulatione: quæ moribus corruptis, perinde anceps si nulla, & ubi nimia est. Nam Tiberius haudunquam domui Germanici mitis, tum uerò æquari adulescētes senectæ suæ, impatienter indoluit: accitosq; Pontifices percunctatus est, num id precibus Agrippinæ aut minis tribuißent. Et illi quidem quanquam abnuerēt modicè perstricti, etenim pars magna è propinquis ipsius aut primores ciuitatis erant: cæterum in senatu oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adulescentium animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret. Instabat quippe Seianus, incusabatq; diductam ciuitatem, ut ciuili bello, eße qui se partium Agrippinæ uocent: ac ni resistatur, fore pluris: neque aliud gliscentis discordiæ remedium, quàm si unus alterue maximè prōpti subuerterentur. Qua causa C. Silium & Titium Sabinum adgreditur, amicitia Germanici perniciosa utriq;. Silio, & quòd ingentis exercitus septē per annos moderator, partisq; apud Germaniam triumphalibus Sacrouiriani belli uictor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. Credebāt pleriq; auctam offensionem ipsius intemperātia immodicè iactantis, suum militem in obsequio durauiße, cū alij ad seditiones pro-

laberentur: neq; mansurum Tyberio imperium, si ijs quoq; legionibus cupido nouãdi fuisset. Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemq; tanto merito rebatur. Nam beneficia eo usq; læta sunt, dum uidentur exolui posse: ubi multum anteuenere, pro gratia odium redditur. Erat uxor Silio Sosia Galla, charitate Agrippinæ inuisa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissusq; Varro consul, qui paternas inimicitias obtendẽs, odijs Seiani per dedecus suum gratificabatur. Precãte reo breuem moram dum accusator consulatu abiret, aduersatus est Cæsar: solitum quippe magistratibus, diem priuatis dicere: nec infringendum consulis ius, cuius uigilijs niteretur, ne quod Resp. detrimentũ caperet. Proprium id Tyberio fuit, scelera nuper reperta priscis uerbis obtegere. Igitur multa adseueratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud Resp. esset, cogũtur patres silente reo, uel si defensionẽ cæptaret, non occultante, cuius ira premeretur, cõscietia belli, Sacrouir diu dissimulatus, uictoria per auaritiã fœdata, & uxor Sosia arguebantur. Nec dubiè repetundarũ criminibus hærebant: sed cuncta quæstione maiestatis exercita, & Silius imminentẽ damnationẽ uoluntario igne præuertit. Sæuitum tamen in bona, non ut stipendiarijs pecunia redderentur, quorũ nemo repetebat. Sed liberalitas Augusti auulsa computatis

putatis singillatim quæ fisco petebantur. Ea prima Tybèrio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exilium pellitur Asinij Galli sententia, qui partem bonorũ publicandã, pars ut liberis relinqueretur, censuerat. Contra M. Lepidus quartã accusatoribus secũdum necessitudinem legis, cætera liberis concessit. Hunc ergo Lepidũ temporibus illis grauem & sapientem uirum fuisse cõperio. Nam pleraq; ab sæuis adulationibus aliorũ, in melius flexit, neq; tamen temperamenti egebat, cum æquabili autoritate & gratia apud Tyberium uiguerit. Vnde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, ut cætera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos, an sit aliquid in nostris consilijs, liceatq; inter abruptam contumaciã, & deforme obsequiũ pergere iter ambitione ac periculis uacuum. At Messalinus Cotta haud minus claris maioribus, sed animo diuersus, censuit, cauendum senatusconsulto, ut quãquam insontes magistratus & culpa alienæ nescij, prouincialibus uxorũ criminibus, perinde quàm suis plecterẽtur. Actum dehinc de Calpurnio Pisone nobili ac feroci uiro. Is nanque, ut retuli, cessurum se urbe ob factiones accusatorum, in senatu clamitàuerat, & spreta potentia Augustæ, trahere in ius Vrgulaniam, domoq; principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tyberius ciuiliter habuit. Sed in animo reuoluente iras, etiã si impetus offensionis languerat,

rat, memoria ualebat, Pisonemq́; grauius secreti sermonis incusauit aduersum maiestatem habiti. Adiecitq́; in domo eius uenenum esse, cumq́; gladio accinctum introire curiã. Quod ut atrocius uero tramissum. Cæterorum quæ multa cumulabantur, receptus est reus, neq; peractus ob mortem opportunã. Relatum & de Cassio Seuero exule, qui sordidæ originis, maleficæ uitæ, sed orãdi ualidus, per immodicas inimicitias ut iudicio iurati senatus Cretam amoueretur, effecerat: atq; illic eadem actitando recentia ueteraq́; odia aduertit, bonisq́; exutus, interdicto igni atq; aqua, saxo Seriphio cõsenuit. Per idem tempus Plautius Siluanus prætor incertis caussis, Aproniam coniugem in præceps iecit, tractusq́; ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbata mente respondit, tanquam ipse somno grauis, atq; eo ignarus, & uxor sponte mortẽ sumpsisset. Non cunctanter Tyberius pergit in domum, uisit cubiculum, in quo reluctantis & impulsæ uestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisq́; iudicibus Vrgulania Siluani auia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Vrgulania. Reus frustra tentato ferro, uenas præbuit exoluendas. Mox Numantina prior uxor eius accusata, iniecisse carminibus & ueneficijs uecordiam marito, insons iudicatur. Is demum annus populum Romanum

longo

longo aduersum Numidam Tacfarinatem bello absoluit. Nam priores duces sibi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant. Iamq; tres laureatæ in urbe statuæ, & adhuc reptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxilijs, qui Ptolemæo Iubæ filio iuuenta incurioso, libertos regios, & seruilia imperia bello mutauerant. Erat illi prædarũ receptor ac socius populandi rex Garamantum, non ut cum exercitu incederet, sed missis leuibus copijs, quæ ex longinquo in maius audiebantur: ipsaq; è prouincia ut quis fortunæ inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis iam in Africa hostibus reportari Nonam legionem iusserat, nec procõsul eius anni P. Dolabella retinere ausus erat, iussa principis magis quàm incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas disperso rumore, rem Romanam alijs quoq; ab nationibus lacerari, eoq; paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumueniri, si cuncti, quibus libertas seruitio potior, incubuissent: auget uires, positisq; castris Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella contracto quod erat militũ, terrore nominis Romani, et quia Numidæ peditũ aciem ferre nequeũt, primo sui incessu soluit obsidium, locorumq; opportuna permuniuit: simul principes Musulamorum defectionem cœptantes securi percutit. Dein quia pluribus

aduer

aduersum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non graui nec uno incursu consectandum hostem uagũ, excito cum popularibus rege Ptolemæo quatuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prædatorias manus delecti Maurorum duxere. Ipse consultor aderat omnibus. Nec multo pòst adfertur Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus consedisse fisos loco, quia uastis circũ saltibus claudebatur. Tum expeditæ cohortes alæq; quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulq; cœptus dies, & concentu tubarũ, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros, præpeditis Numidarum equis aut diuersos pastus pererrantibus. ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prælio prouisa: hostibus contra omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium, sed pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, & aduersum eludentes optatæ toties pugnæ, se quisque ultione & sanguine explebant. Differtur per manipulos Tacfarinatem omnes notum tot præliis consectentur, non nisi duce interfecto requiem belli fore. At ille delectis circum stipatoribus, uinctoq; iam filio, & effusis undique Romanis, ruendo in tela, captiuitatem haud inulta morte effugit. Isq; finis armis impositus. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tyberius, Seiano tribuens,

buens,ne Blæsi auunculi eius laus obsolesceret. Sed neq; Blæsus ideo inlustrior, & huic negatus honor gloriā intēdit. Quippe minore exercitu,insigneis captiuos, cædem ducis,belliq; cōfecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati raro in urbe uisi,quos Tacfarinate cæso perculsa gēs & culpæ nescia ad satisfaciendum populo Ro. miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellū studijs, repetitus ex uetusto more,mißusq; è senatoribus qui scipionem eburnum,togam pictā,antiqua patrū munera daret,regemq; & socium atq; amicū appellaret. Eadem æstate mota per Italiā seruilis belli semina fors oppreßit. Autor tumultus T. Curtisius quōdam prætoriæ cohortis miles,primò cœtibus clandestinis apud Brundisium,& circumiecta oppida:mox positis propalàm libellis ad libertatē uocabat agrestia per lōginquos saltus & ferocia seruitia:cū uelut munere deū tres biremes adpulere ad usus commeātium illo mari. Et erat ijsdem regionibus Curtius Lupus quæstor,cui prouincia uetere ex more Calles euenerat. Is dispositia claßiariorū copia cœptatā tum maximè coniurationē disiecit. Mißusq; à Cæsare propere Staius tribunus cū ualida manu,ducem ipsum et proximos audaciæ in urbem traxit iam trepidam ob multitudinē familiarum,quæ gliscebat immēsum minore in dies plebe ingenua. Iisdem consulibus miseria-

rum ac

rum ac sæuitiæ exemplū atrox. Reus pater, accusator filius, nomen uiri. Q. Vibius Serenus, in senatum inducti sunt, ab exilio retractus, inluuieq; ac squalore obsitus, & tum catena uinctus perorāte filio. Præparatur adulescens multis munditijs, alacri uultu structas principi insidias, missos in Galliam concitores belli, index idem & testis dicebat. Adnectebatq; Cæcilium Cornutum prætorium ministrauisse pecuniam. Qui tædio curarum, & quia periculū pro exitio habebatur, mortem in se festinauit. At contrà reus nihil infracto animo, obuersus in filiū, quatere uincula, uocare ultores deos, ut sibi quidem redderent exiliū, ubi procul tali more ageret, filium autem quandoq; supplicia sequerentur. Adseuerabatq; innocentem Cornutum, & falsa exterritum. Idq; facile intellectu si proderentur alij. Non enim se cædem principis & res nouas uno socio cogitasse. Tum accusator Gn. Lentulū & Seium Tuberonem nominat, magnio pudore Cæsaris, cum primores ciuitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis, & turbandæ Reip. accerserentur. Sed hi quidē statim exempti. In patrē ex seruis quæsitū & quæstio aduersa accusatori fuit, qui scelere uæcors, simul uulgi rumore territus, robur et saxū, aut parricidarum pœnas minitantium, cessit urbe: ac retractus Rauenna exequi accusationē adigitur

gitur, non occultante Tyberio uetus odium aduersum exulem Serenum. Nam post damnatum Libonem missis ad Cæsarem literis exprobrauerat, suum tantum studium sine fructu fuisse: addideratq; quædam cõtumacius quàm tutum apud aures superbas & offensioni proniores. ea Cæsar octo post annos retulit, medium tempus uarie arguens, etiam si tormẽta, peruicacia seruorum, contrà euenissent. Dictis dein sententijs ut Serenus more maiorum puniretur, quo molliret inuidiam, intercessit Gallus Asinius, Gyaro aut Donusa claudendum censeret. id quoque aspernatus est, egenam aquæ utranq; insulam referens, dandosq; uitæ usus cui uita concederetur. Ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de præmijs accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus ante perfectum iudicium se ipse uita priuauisset. Ibaturq; in eam sententiã ni durius contraq; morẽ suum palam pro accusatoribus Cæsar, irritas leges, Remp. in præcipiti cõquestus esset. Subuerterẽt potius iura, quã custodes eorum amouerent. Sic delatores genus hominũ publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum, per præmia eliciebantur. His tam adsiduis tamq; mœstis modica lætitia interijcitur, quòd C. Cominiũ equitem Romanũ probrosi in se carminis cõuictũ, Cæsar precib⁹ fratris qui senator erat, cõcessit.

Quò

Quò magis mirum habebatur, gnarum meliorum & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. Neq; enim socordia peccabat; nec occultum est, quãdo ex ueritate, quando adumbrata lætitia facta imperatorum celebrentur. quin ipse compositus aliàs, & uelut eluctantiũ uerborũ, solutius promptiusq́; eloquebatur quoties subueniret. At P. Suillium quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur conuictus pecuniam ob rem iudicãdam cepisse, amouendum in insulam censuit, tanta contentione animi, ut et iurando obstringeret è Rep. id esse. Quod asperè acceptum ad præsens, mox in laudem uertit, regresso Suillio, quem uidit sequens ætas præpotentẽ, uenalem, & Claudij principis amicitia diu prosperè, nũquam bene usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, tanquam falsis maiestatis criminibus sororem petiuisset. Catus, ut retuli, Libonẽ inlexerat insidijs, deinde iudicio perculerat. Eius operæ memor Tyberius, sed alia prætẽdens, exiliũ deprecatus est. Quò minus senatu pelleretur non obstitit. Pleraq; eorum quæ retuli, quæq́; referam, parua forsitan & leuia memoratu uideri non nescius sum. Sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum cõtenderit, qui ueteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosq́; reges, aut, si quando ad interna præuerterent, discordias

dias consulũ aduersum tribunos, agrarias frumentariasq; leges, plebis & optimatium certamina libero egreßo memorabant. Nobis in arcto & inglorius labor. Immota quippe aut modice laceßita pax, mœsta urbis res, & princeps proferendi imperij incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa primo aspectu leuia, ex quîs magnarũ sæpe rerum motus oriũtur. Nam cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut singuli regunt, delecta ex his & cõstituta Resp. forma laudari facilius quã euenire, uel si euenit, haud diuturna esse potest. Igitur ut olim plebe ualida, uel cum patres pollerent, noscenda uulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur, senatusq; & optimatium ingenia qui maxime perdidicerãt, callidi temporũ & sapientes credebantur: sic cõuerso statu, neq; alia rerum quàm si unus imperitet, hæc conquiri tradiq; in rem fuerit: quia pauci prudẽtia, honesta ab deterioribus, utilia ab noxijs discernunt, plures aliorum euentis docentur. cæterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. Nam situs gentium, uarietates præliorum, clari ducum exitus retinẽt ac redintegrãt legentium animum. Nos sæua iußa, cõtinuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas cõiungimus, obuia rerum similitudine, & satietate. Tum quòd antiquis scriptoribus rarus ob

trectator, neq; refert cuiusquã, Punicas Romanas'ue acies lætius extuleris. At multorum qui Tyberio regente pœnam uel infamias subiere, posteri manent. Vtq; familiæ ipsæ iam extinctæ sint, reperies qui ob similitudinem morum aliena malefacta sibi obiectari putent. Etiã gloria ac uirtus infensos habet, ut animus ex propinquo diuersa arguẽs. Sed ad incœpta redeo. Cornelio Cosso, Asinio Agrippa Coss. Cremutius Cordus postulatur, nouo ac tunc primũ audito crimine, quòd editis annalibus, laudatoq; M. Bruto, C. Caßium Romanorũ ultimũ dixißet. Accusabant Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Seiani clientes. Id perniciabile reo, & Cæsar truci uultu defensionem accipiens. quam Cremutius relinquẽdæ uitæ certus, in hunc modũ exorsus est: Verba mea P. C. arguũtur. adeo factorũ innocẽs sum. Sed neq; hæc in principem aut principis parentẽ, quos lex maiestatis amplectitur; Brutum, & Caßiũ laudauiße dicor. Quorum res gestas cum plurimi cõposuerint, nemo sine honore memorauit. Titus Liuius eloquẽtiæ ac fidei præclarus in primis, Gn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianũ eum Augustus appellaret. Neque id amicitiæ eorum offecit. Scipionẽ, Afraniũ, hunc ipsum Caßium, hunc Brutum, nusquã latrones & patricidas, quæ nunc uocabula imponũtur, sæpe ut insignis uiros nominat. Asinij Pollionis scripta egregiam

giam eorundem memoriam tradunt. Meßalæ Coruinus imperatorem ſuum Caßiū prædicabat. Et uterq; opibusq; atque honoribus peruiguere. Marci Ciceronis libro quo Catonem cœlo æquauit, quid aliud dictator Cæſar, quàm rescripta oratione uelut apud iudices reſpondit? Antonij epiſtolæ, Bruti cōciones, falſa quidem in Auguſtum probra, ſed multa cum acerbitate habent. Carmina Bibaculi & Catulli referta cōtumelijs Cæſarū legūtur. Sed ipſe diuus Iulius, ipſe diuus Auguſtus et tulere iſta, & reliquere, haud facile dixerim moderatione magis an ſapientia. Nanq; ſpreta exoleſcūt: ſi iraſcare, adgnita uidentur. Non attingo Græcos, quorum non modò libertas, etiam libido impunita. Aut ſi quis aduertit, dictis dicta ultus eſt. Sed maximè ſolutum, & ſine obtrectatore fuit, prodere de ijs, quos mors odio aut gratia exemißet. Num cum armatis Caßio & Bruto, ac Philippenſes campos obtinentibus, belli ciuilis cauſa populum per conciones incendo? an illi quidem ſeptuageſimum ante annum perempti, quo modo imaginibus ſuis noſcuntur, quas nec uictor quidē aboleuit, ſic partē memoriæ apud ſcriptores retinent? ſuum cuique decus poſteritas rependit. Nec deerunt, ſi damnatio ingruit, qui nō modò Caßij & Bruti, ſed etiā mei meminerint. Egreßus dein ſenatu, uitā abſtinētia finiuit. Libros per ædiles cremādos cenſuere pa-

tres, & manserunt occultati & editi. Quò magis socordiam eorũ inridere libet, qui præsenti potentia credunt extingui posse etiam sequentis æui memoriam. Nam cõtrà, punitis ingenijs gliscit autoritas. Neque aliud externi reges, aut qui eadẽ sæuitia usi sunt, nisi dedecus sibi atq; illis gloriam peperere. Cæterũ postulandis reis, tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus præfectũ urbis Drusum auspicãdi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Saluianus in Sextum Marium. Quod à Cæsare palam increpitum causa exilij Saluiano fuit. Obiecta publice Cyzicenis incuria ceremoniarum diui Augusti, additis uiolentiæ criminibus aduersum ciues Romanos. & amisere libertatem quam bello Mithridatis meruerãt circũsessi, nec minus sua constantia, quàm præsidio Luculli pulso rege. At Fõteius Capito qui proconsul Asiã curauerat, absoluitur, comperto ficta in eũ crimina per Vibiũ Serenum. neq; tamen id Sereno noxæ fuit, quẽ odium publicum tutiorẽ faciebat. Nam ut quis districtior accusator, uelut sacrosanctus erat: leues, ignobiles, pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hispania ulterior missis ad senatũ legatis orauit, ut exemplo Asiæ delubrum Tyberio matriq; eius extrueret: qua occasione Cæsar, ualidus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus ijs, quorum rumore arguebatur in ambition

bitionem flexisse, huiuscemodi orationē cœpit: Scio P. C. constantiam meam à plerisq; desideratā, quòd Asiæ ciuitatibus nuper idem istud petentibus non sim aduersatus. ergo & prioris silentij defensionem, & quid in futurum statuerim simul aperiam. Cum diuus Augustus sibi atq; urbi Romæ templum apud Pergamū sisti non prohibuisset, qui omnia facta dictaq; eius uice legis obseruem, placitum iam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo ueneratio senatus adiungebatur. Cæterùm ut semel recepisse, ueniam habuerit, ita per omnes prouincias effigie numinum sacra, ambitiosum, superbum. & uanescet Augusti honor, si promiscuis adulationibus uulgatur. Ego me P. C. mortalem esse, et hominum officia fungi, satisq; habere, si locum principem impleam, & uos testor, & meminisse posteros uolo. Qui satis superq; memoriæ meæ tribuēt, ut maioribus meis dignum, rerū uestrarū prouidū, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pauidum, credant. Hæc mihi in animis uestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & mansuræ. Nam quæ saxo struuntur, si iudiciū posterorū in odium uertit, pro sepulcris spernuntur. Proinde socios, ciues, & deos & deas ipsas precor: hos ut mihi ad finem usq; uitæ, quietem & intelligentem humani diuiniq; iuris mentē duint: illos ut quandocunq; concessero, cum laude &

bonis recordationibus, facta atq; famam nominis mei prosequantur. Perstititq; *posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultũ. quod alij modestiam, multi quia diffideret, quidã ut degeneris animi interpretabantur. Optumos quippe mortalium altißima cupere. Sic* Herculem *& Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos deûm numero additos. Melius Augustum qui sperauerit. Cætera principibus statim adeße. unũ insatiabiliter parandũ, prosperã sui memoriã. Nam cõtẽptu famæ, contẽni uirtutes. At Seianus nimia fortuna socors, & muliebri insuper cupidine incensus, promißum matrimoniũ flagitante Liuia, cõponit ad Cæsarem codicillos. Moris quippe tum erat, quanquã præsentẽ, scripto adire. Eius talis forma fuit: Beniuolẽtia patris Augusti, & mox plurimis Tyberij iudicijs ita insueuiße, ut spes uotaq; sua nõ prius ad deos quàm ad principũ aures cẽferret. Neq; fulgorẽ honorum unquã precatum. Excubias ac labores, ut unũ è militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimũ adeptum, ut coniunctione Cæsaris dignus crederetur. Hinc initium spei. Et quoniam audiuerit Augustum in conlocanda filia nonnihil etiam de equitibus Romanis consultauiße, ita si maritus Liuiæ quæreretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. Non enim exuere imposita munia:*

satis

satis æstimare firmari domũ aduersum iniquas Agrippinæ offensiones. Idq; liberorum causa. Nã sibi multũ superq; uitæ fore, quod tali cum principe expleuisset. Ad ea Tyberius, laudata pietate Seiani, suisq; in eum beneficijs modice percursis, cum tempus tanquã ad integram consultationem petiuisset, adiunxit: Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent. Principum diuersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Ideo se non illuc decurrere quod promptum rescriptu: posse ipsam Liuiam statuere; nubendum post Drusum, an in penatibus ijsdem tolerãdum haberet: esse illi matrem & auiam, propiora consilia simplicius acturum, de inimicitijs primum Agrippinæ, quas longè acrius arsuras, si matrimonium Liuiæ uelut in partes domum Cæsarum distraxisset: sic quoq; erumpere æmulationem fœminarum, eáque discordia nepotes suos conuelli. Quid si intendatur certamen tali coniugio? Falleris enim Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liuiam quæ C. Cæsari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam, ut cum equite Romano senescat. Ego ut sinam, credísne passuros, qui fratrẽ eius, qui patrem maioresq; nostros in summis imperijs uidere? Vis tu quidem istum intra locum sistere. Sed illi magistratus et primores qui te inuito perrumpunt, omnibusq; de rebus cõsulunt, excessisse iam pri-

dem equestre fastigium, longéque antiße patris mei amicitias non occulti ferūt, perq; inuidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suā equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule si cum in omnis curas distraheretur, immensumq; attolli prouideret, quem cōiunctione tali super alios extulisset, C. Proculeium & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate uitæ, nullis Reip. negotijs permistos. Sed si dubitatione Augusti mouemur, quanto ualidius est quod Mar. Agrippæ, mox mihi conlocauit? Atq; ego hæc pro amicitia non occultaui. Cæterùm neque tuis neque Liuiæ destinatis aduersabor. Ipse quid intra animum uolutauerim, quibus adhuc necesßitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad præsens referre. Id tātum aperiam, nihil eße tam excelsum quod non uirtutes istæ, tuusq; in me animus mereantur. Datoq; tempore uel in senatu uel in concione nō reticebo. Rursum Seianus non tam de matrimonio, sed altius metuens tacita suspicionum, uulgi rumorem, ingruentem inuidiam deprecatur. Ac ne adsiduos in domum cœtus arcendo infringeret potētiam, aut receptando, facultatem criminantibus præberet, huc flexit, ut Tyberium ad uitā procul Roma amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe prouidebat, sua in manu aditus, literarumq; magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent:

mearent: mox Cæsarē uergente iam senecta, secretoq; loci mollitū, munia imperij facilius trāsmissurum: & minui sibi inuidiam, adempta salutantū turba, sublatisq; inanibus, uera potentia augere. Igitur paulatim negotia urbis, populi adcursus, multitudinē adfluentium increpat, extollens laudibus quietē & solitudinem, quîs abesse tædia & offensiones, ac præcipua rerum maximè agitari. At forte habita per illos dies de Votieno Montano celebris ingenij uiro cognitio, cunctantē iam Tyberium perpulit, ut uitandos crederet patrum cœtus uocesq;, quæ plerunq; uera & graues coràm ingerebātur. Nam postulato Votieno ob contumelias in Cæsarem dictas, testis Aemylius è militaribus uiris dum studio probandi cuncta refert, et quanquā inter obstrepentes magna adseueratione nititur, audiuit Tyberius probra, quîs per occultū lacerabatur: adeoq; perculsus est, ut se uel statim, uel in cognitione purgaturū clamitaret: precibusq; proximorū, adulatione omnium ægrè componeret animum. Et Votienus quidē maiestatis pœnis adfect⁹ est. Cæsar obiectā sibi aduersus reos inclementiam, eò peruicacius amplexus, Aquiliam adulterij delatā, cum Vario Ligure, quanquam Lentulus Getulicus cōsul designatus lege Iulia damnasset, exilio puniuit: Apidiumque Merulam, quòd in acta diui Augusti non iurauerat, albo senatorio erasit. Audita dehinc

Lacedæmoniorũ & Meßeniorũ legationes de iure tẽpli Dianæ Limenetidis, quod suis à maioribus suáq; in terra dicatũ Lacedæmonij firmabant annaliũ memoria, uatũq; carminibus, sed Macedonis Philippi cum quo bellaßent armis ademptũ, ac pòst C. Cæsaris & M. Antonij sententia redditũ. Contra Meßenij ueterẽ inter Herculis posteros diuisionẽ Peloponeßi protulere, suoq; regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, ceßiße, monimentáq; eius rei sculpta saxis & ære prisco manere. quòd si uatũ, annalium ad testimonia uocentur, plures sibi, ac locupletioris eße. neq; Philippum potẽtia, sed ex uero statuiße. Idem regis Antigoni, idem imperatoris Mumij iudiciũ, sic Milesios permiſſo publice arbitrio, postremo Atidium Geminũ prætorem Achaiæ decreuiße. Ita secundum Meßenios datũ. Et Segestani ædem Veneris montem apud Erycum uetustate delapsam restaurari postulauere, nota memorãtes de origine eius, & læta Tyberio suscepit curã libens ut consanguineus. Tunc tractata Maßiliensium preces, probatumq; P. Rutilij exemplũ. nanq; eum legibus pulsum, ciuem sibi Smyrnei addiderãt. quo iure Vulcatius Moschus exul in Maßilienses receptus, bona sua Reip. eorũ ut patriæ reliquerat. Obiere eo anno uiri nobiles, Gn. Lẽtulus, & L. Domitius. Lentulo super consulatũ & triumphalia de Getulis, gloria fuerat bene tolerata

paupertas, dein magnæ opes innocẽter partæ, & modestè habitæ. Domitium decorauit pater ciuili bello maris potẽs, donec Antonij partibus mox Cæsaris misceretur. Auus Pharsalica acie pro optumatib⁹ ceciderat. Ipse electꝰ cui minor Antonia Octauia genita in matrimonium daretur. Pòst, exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania, quàm quisquam priorũ. easq; ob res insignia triũphi adeptus est. Obijt & L. Antonius multa claritudine generis, sed improspera. Nã patre eius Iulio Antonio ob adulteriũ Iuliæ morte punito, hunc admodũ adolescentulũ sororis nepotẽ seposuit Augustus in ciuitatem Maßiliẽsem, ubi specie studiorum nomẽ exilij tegeretur. habitus tamen supremus honor: oßaq; tumulo Octauiorũ inlata, per decretũ senatus. Iisdẽ consulibus, facinus atrox in citeriore Hispania admißum à quodã agreste, nationis Termestinæ. is prætorem prouinciæ L. Pisonẽ pace incuriosum ex improuiso in itinere adortus, uno uulnere in mortẽ adfecit. ac pernicitate equi profugus, postquã saltuosos locos attigerat, dimißo equo, per derupta & auia sequẽteis frustratus est. neq; diu fefellit. nam prehenso, ductoq; per proximos pagos equo, cuius foret cognitũ. & repertus cum tormentis edere conscios adigeretur, uoce magna, sermone patrio, frustra se interrogari clamitauit. Adsistent socij ac spectarẽt: nullam uim tantã doloris

fore

fore ut ueritatẽ eliceret. Idemq; cum postero ad quæstionẽ retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoq; caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorũ dolo cæsus habetur: qui pecunias è publico interceptas, acrius, quàm ut tolerarẽt barbari, cogebat. Lẽtulo Getulico, C. Caluisio C O S S. *decreta triũphi insignia Poppæo Sabino, cõtusis Thracũ gentibus, qui montiũ editus inculti, atq; eò ferocius agitabant. Causa motus super hominũ ingeniũ, quòd pati delectus, & ualidissimũ quenq; militiæ nostræ dare aspernabãtur, ne regibus quidẽ parere nisi ex libidine soliti, aut si mitterẽt auxilia, suos ductores præficere, nec nisi aduersum accolas belligerare. Ac tũ rumor incesserat fore, ut disiecti aliisq; nationibus permisti diuersas in terras traherẽtur. Sed antequã arma inciperẽt misere legatos, amicitiam, obsequiũq; memoraturos, & mansura hæc, si nullo nouo onere tentarentur: sin ut uictis seruitium indiceretur, esse sibi ferrum, et iuuentutẽ, & promptũ libertati, aut ad mortẽ animũ. simul castella rupibus indita, conlatosq; illuc parẽtes, & cõiuges ostentabãt, bellũq; impeditũ, arduum, cruentũ, minitabantur. At Sabinus donec exercitus in unum cõduceret, datis mitibus responsis, dũ Põponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cũ auxiliis populariũ, qui fidẽ non mutauerant, ueniret, addita præsenti copia, ad hostẽ pergit,*

comp

compositũ iam per angustias saltuũ. Quidã audentius apertis in collibus uisebantur, quos dux Roman⁹ acie suggressus haud ægre pepulit, sanguine barbarorũ modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco cõmunitis ualida manu montẽ occupat, angustum, & æquali dorso continuũ usq; ad proximũ castellum, quod magna uis armata aut incondita turbatur. simul in ferocissimos qui ante uallũ more gentis cũ carminibus & tripudijs persultabãt, mittit delectos sagittariorũ. Ii dũ eminus grassabãtur, crebra & inulta uulnera fecere, propius incedẽtes eruptione subita turbati sunt, receptiq; subsidio Sycambræ cohortis, quã Romanus promptã ad pericula, nec minus cantuũ & armorum tumultu trucẽ, haud procul instruxerat. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoraui. ijsq; permissum uastare, urere, trahere prædas, dum populatio lucẽ intra sisteretur, noctemq; in castris tutã & uigilem capesserẽt. Id primo seruatũ: mox uersi in luxum & rapti opulentia, omittere stationes, lasciuia epularũ, aut somno & uino procũbere. Igitur hostes incuria eorũ cõperta duo agmina parãt, quorum altero populatores inuaderẽtur, alij castra Romana adpugnarẽt, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisq; periculo intentus, sonorem alterius prælij nõ acciperet, tenebræ insuper delecta

lecta augendā ad formidinē. Sed qui uallū legionū tentabant, facile pellūtur. Thracū auxilia repentino concursu territa, cū pars munitionibus adiacerēt, plures extrà pabularētur, tantò infensius cæsi, quantò perfugæ & proditores ferre arma ad suū patriæq; seruitiū incusabantur. Postera die Sabinus exercitum æquo loco ostēdit, si barbari successu noctis alacres præliū auderēt & postquā castello, aut coniunctis tumulis nō digrediebātur, obsidiū cœpit per præsidia, quæ opportune iā muniebat: dein fossam loricāq; contexens, quatuor millia passuū ambitu amplexus est. tum paulatim, ut aquā pabulumq; eriperet, cōtrahere claustra, arctaq; circundare. et struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquū iam in hostē iacerētur, sed nihil æque quàm situs fatigabat, cū ingens multitudo bellatorū imbelliū uno reliquo fonte uterentur. Simul æque armenta (ut mos barbaris) iuxtà clausa, egestate pabuli exanimari: adiacere corpora hominum, quos uulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusq; turbatis malū extremū discordia accessit his deditionē, alijs mortē, et mutuos inter se ictus parātibus. Et erāt qui nō inultū exitiū, sed eruptionem suaderēt: neq; ignobiles quamuis diuersi sentētijs. Verū è ducibus, Dinis prouectus senecta, & longo usu uim atq; clementiā Romanam edoctus, ponenda arma, unum ad-

flictis

flictis id remedium, disserebat. Primusq; se coniuge & liberis uictori permisit. secuti ætate aut sexu imbecilli, & quibus maior uitæ quàm gloriæ cupido. At iuuentus Tarsam inter & Turesim distrahebatur. utriq; destinatũ cũ libertate occidere. sed Tarsa properum finem abrumpendas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro. Nec defuere qui eodẽ modo oppeterent. Turesis sua cũ manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis. & ingruebat nox nimbo atrox, hostisq; clamore turbido, modò per uastum silentiũ incertos obsessores effecerat, quũ Sabinus circũire, hortari, ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum insidiãtibus aperirent, sed sua quisq; munia seruarẽt immoti, telisq; nõ in falsum iactis. Interea barbari cateruis decurrentes, nunc in uallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora iacere: nũc uirgultis, & cratibus, & corporibus exanimis cõplere fossas: quidã pontes et scalas antè fabricati inferre ꝓpugnaculis, eaq; prehensare, detrahere, & aduersus resistenteis cominus niti. miles cõtra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidũ moles prouoluere. His parta uictoriæ spes, & si cedant, insignitius flagitium: illis extrema iam salus, & adsistentes plerisq; matres & coniuges, earumq; lamenta addunt animos: nox alijs in

audac

audaciā, aliȷs ad formidinē opportuna: incerti ictus, uulnera improuisa: suorum atq; hostium ignoratio: et mōtis anfractu repercussæ uelut à tergo uoces, adeò cuncta miscuerāt, ut quædam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. Neq; tamen peruasere hostes nisi admodū pauci. cæteros deleto prōptissimo quoq; aut saucio, adpetente iam luce trusere ad summa castelli, ubi tandem coacta deditio & proxima sponte inimicorum recepta. Reliquis quò minus ui aut obsidio subigerentur, prematura montis Hæmi & sæua hyems subuenit. At Romæ commota principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitiȷ inciperet; Claudia Pulchra sobrina eius postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clarescere, crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, ueneficia in principem & deuotiones obiectabat. Agrippina semper atrox, tum & periculo propinquæ accensa, pergit ad Tyberium, ac forte sacrificantem patri reperit. Quo initio inuidiæ, non eiusdem ait mactare diuo Augusto uictimas, & posteros eius insectari: non in effigies mutas diuinū spiritum transfusum, sed imaginē ueram cœlesti sanguine ortā intelligere discrimē, suscipere sordes. frustra Pulchrā præscribi, cui sola exitiȷ causa sit, quòd Agrippinā stultè prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiæ ob eadem adflictæ. Audita

hæc

hæc rarã occulti pectoris uocem elicuere, correptamq; Græco uersu admonuit: ideo lædi, quia non regnaret. Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio, & secuta adseueratione Cæsaris, qua suo iure disertũ eum appellauit. Mox capessendis accusationibus, aut reos tutando prosperiore eloquentiæ quàm morum fama fuit, nisi quòd ætas extrema multum etiã eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentij impatientiã. At Agrippina peruicax ira, & morbo corporis implicata, cum uiseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrymis, mox inuidiam & preces orditur: subueniret solitudini, daret maritum, habilem adhuc iuuentam sibi, neq; aliud probis quàm ex matrimonio solatium: esse in ciuitate, Germanici coniugem: ac liberos eius recipere dignaretur. Sed Cæsar non ignarus quantum ex Repub. peteretur, ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quanquã instantẽ, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium non traditum, reperi in commentarijs Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater uitam suam & casus suorũ posteris memorauit. Cæterum Seianus mœrentẽ & improuidã altius perculit, immissis qui per speciem amicitiæ monerent, paratum ei uenenum, uitandas soceri epulas. Atq; illa simulationum nescia, cum propter discumberet, non uultu aut sermone flecti, nullos

attingere cibos, donec aduertit Tyberius, forte, an quia audiuerat? idq; quò acrius experiretur, poma ut erant adposita laudans, nurui sua manu tradidit. Aucta ex eo suspicio Agrippinæ, & intacta ore seruis tramisit. Nec tamen Tyberij uox coràm secuta, sed obuersus ad matrem, non mirum ait, si quid seuerius in eam statuisset, à qua ueneficij insimularetur. Inde rumor, parari exitium, neq; id imperatorem palàm audere, secretum ad perpetrandum quæri. Sed Cæsar quò famam auerteret, adesse frequens senatui, legatosq; Asiæ ambigentes quánam in ciuitate templum statueretur, pluris per dies audiuit. Vndecim urbes certabant pari ambitione, uiribus diuersæ. Neque multum inter se distantia memorabant, de uetustate generis, studio in populum Ro. per bella Persi & Aristonici, aliorumq; regum. Verum Hypæpeni Trallianiq; Laodicenis ac Magnetibus simul tramissi, ut parum ualidi. ne Ilienses quidem cum parentem urbis Romæ Troiam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. Paulum addubitatũ, quòd Halicarnassij mille & ducentos per annos nullo motu terræ mutauisse sedes suas, uiuoq; in saxo fundamenta templi adseuerauerant. Pergamenos (eo ipso nitebantur, ædem Augusto ibi sitam) satis adeptos creditum. Ephesij, Milesijq;, hi Apollinis, illi Dianæ ceremonia occupauisse ciuitates uisi. Ita Sardianos inter Smyrnæosq; deliberatum.

Sardi

Sardiani decretum Ethruriæ recitauere, ut cõsanguinei. Nam Tyrrhenum Lydumq; Atye rege genitos ob multitudinẽ diuisisse gentem: Lydum patrijs in terris resedisse: Tyrrheno datũ nouas ut cõderet sedes. Et ducũ è nominibus indita uocabula, illis per Asiam, his in Italiam: auctamq; adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis, cui mox à Pelope nomẽ. Simul literas imperatorũ, & icta nobiscum fœdera bello Macedonum, ubertatemq; fluminum suorum, temperiem cœli, ac dites circum terras memorabãt. At Smyrnæi repetita uetustate, seu Tantalus Ioue ortus, illos, siue Theseus diuina et ipse stirpe, siue una Amazonum condidisset: transcendere ad ea, quîs maximè fidebant, in popu. Rom. officijs, missa nauali copia non modò externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: seq; primos templum urbis Romæ statuisse M. Porcio cõsule, magnis quidem iam Romani populi rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, et ualidis per Asiam regibus: simul L. Sullam testem adferebant, grauissimo in discrimine exercitus ob asperitatẽ hyemis, & penuriam uestis, cum id Smyrnam in concionẽ nuntiatum foret, omnes qui adstabant, detraxisse corpori tegmina, nostrisq; legionibus misisse. Ita rogati sentẽtiã patres, Smyrnæos prætulerunt. Cẽsuitq; Vibius Marsus ut M. Lepido, cui ea prouincia obuenerat, super numerum legaretur qui templi

p 2 curam

curam susciperet. Et *quia Lepidus ipse deligi se per modestiam abnuebat,* Valerius Naso *è prætorijs sorte mißus est.* Inter *quæ diu meditato, prolatoq́; sæpius consilio, tandem* Cæsar *in* Campaniam *specie dedicandi templum apud* Capuã Ioui, *apud* Nolam Augusto, *sed certus procul urbe degere.* Causam *abscessus, quanquam secutus plurimos autorũ, ad* Seiani *artes retuli, quia tamen cæde eius patrata, sex postea annos pari secreto coniunxit, plerunq; permoueor, num ad ipsum referri uerius sit, sæuitiam ac libidinem cum factis promeret, locis occultantẽ.* Erant *qui crederent in senectute quoque corporis habitum pudori fuiße, quippe illi prægracilis & incurua proceritas, nudus capillo uertex, ulcerosa facies, ac plerũq; medicaminibus interstincta. et* Rhodi *secreto uitare cœtus, recõdere uoluptates insueerat.* Traditur *etiam matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neq; depellere poterat, cum dominationẽ ipsam donum eius accepißet.* Nam *dubitauerat* Augustus Germanicum *sororis nepotẽ, & cunctis laudatum, rei* Romanæ *imponere, sed precibus uxoris euictus,* Tyberio Germanicũ, *sibi* Tyberium *adsciuit, idq́;* Augusta *exprobrabat, reposcebat.* Profectio *arcto comitatu fuit, unus senator consulatu functus* Cocceius Nerua, *cui legum peritia: eques* Romanus, *præter* Seianum: *ex inlustribus* Curtius Atticus. Cæteri *liberalibus studijs præditi,*

præditi,ferme Græci,quorũ sermonibus leuaretur. Ferebãt periti cœlestiũ,ijs motibus syderum excessisse Roma Tyberium, ut reditus illi negaretur. Vnde exitij causa multis fuit, properũ finem uitæ coniectãtibus,uulgantibusq́;.neq; enim tam incredibilem casum prouidebant,ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breue confinium artis,& falsi,ueraq́; quàm obscuris tegerẽtur. Nam in urbẽ non regressurum, haud forte dictum. Cæterorum nescij egere,cum propinquo rure,aut litore, & sæpe mœnia urbis adsidens extremam senectã compleuerit. Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum auxit uana rumoris, præbuitq́; ipsi materiẽ cur amicitiæ,constantiæq́; Seiani magis fideret. Vescebantur in uilla cui uocabulũ Speluncæ, mare Amuclanum inter Fundanosq́; montes, natiuo in specu,eius os lapsis repente saxis,obruit quosdam ministros. Hinc metus in omnes,& fuga eorum qui conuiuium celebrabant. Seianus genu uultuq́; & manibus super Cæsarẽ suspensus opposuit sese incidentibus, atq; habitu tali repertus est à militibus qui subsidio uenerant. Maior ex eo,& quanquã exitiosa suaderet, ut non sui anxius,cũ fide audiebatur. Adsimulabatq́; iudicis partes aduersus Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent,maximeq́; insectarentur Neronem proximũ successioni,& quanquã modestæ iuuenta, plerunq; tamẽ quid

in præsentiarum cõduceret, oblitum. Dum *à libertis & clientibus apiscendæ potẽtiæ properis extimulatur, ut erectum & fidẽtem animi ostenderet: uelle id pop.* Rom. *cupere exercitus.* Neque *ausurum cõtra* Seianum, *qui nunc patientiã senis, & segnitiẽ iuuenis iuxtà insultet.* Hæc *atq; talia audienti, nihil quidem prauæ cogitationis, sed interdũ uoces procedebant cõtumaces, et incõsultæ: quas adpositi custodes exceptas auctasq; cum deferrent, neq;* Neroni *defendere daretur, diuersæ insuper solicitudinũ formæ oriebantur.* Nã *alius occursum ei⁹ uitare, quidã salutatione reddita statim auerti, pleriq; incœptũ sermonem abrũpere, insistentibus contrà, inridẽtibusq; qui* Seiano *fautores aderant.* Enimuero Tyberius *toruus, aut falsum renidens uultu, seu loqueretur, seu taceret.* Iuuenis *crimẽ ex silẽtio, ex uoce. ne nox quidẽ secuta, cum uxor uigilias, somnos, suspiria matri* Liuiæ, *atq; illa* Seiano *patefaceret.* Qui *fratrẽ quoq;* Neronis Drusum *traxit in partes spe obiecta principis loci, si priorem ætate & iam labefactum demouisset.* Atrox Drusi *ingenium super cupidinem potentiæ, & solita fratribus odia, accendebatur inuidia, quòd mater* Agrippina *promptior* Neroni *erat.* Neq; *tamen* Seianus *ita* Drusum *fouebat, ut non in eũ quoq; semina futuri exitij meditaretur, gnarus præferocem & insidijs magis opportunum.* Fine *anni excessere insignes uiri,* Asinius Agrippa *claris*

maiori

maioribus, quàm uetustis, uitaq; non degener: Et Q. Haterius familia senatoria, eloquentiæ quoad uixit celebratæ. Monimenta ingenij eius haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis quàm cura uigebat. Vtq; aliorum meditatio & labor in posterum ualescit, sic Haterij canorum illud & profluens, cum ipso simul extinctum est. M. Licinio, L. Calpurnio COSS. ingentium bellorum cladẽ æquauit malum improuisum. Eius initium simul & finis extitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neq; fundamẽta per solidũ subdidit, neq; firmis nexibus ligneam compagem superstruxit, ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quæsiuisset. Adfluxere auidi talium, impetritante Tyberio, procul uoluptatibus habiti, uirilis ac muliebris sexus, omnis ætas, ob propinquitatem loci effusus. Vnde grauior pestis fuit, conferta mole, dein conuulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur, immensamq; uim mortalium spectaculo intentos, aut qui circũ adstabant præceps trahit, atq; operit. Et illi quidem quos principiũ stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis quos abrupta parte corporis, nondum uita deseruerat, qui per diem uisu, per noctẽ ululatibus & gemitu, coniuges aut liberos noscebant. Iam

cæteri fáma exciti, hic fratrem, propinquũ ille, alius parentes lamentari. Etiã *quorum diuersa de causa amici aut neceßarij aberant, pauere tamẽ: neq; dum comperto quos illa uis perculisset, latior ex incerto metus.* Vt *cœpere dimoueri obruta, concursus ad exanimos complectẽtium, osculantiũ.* Et *sæpe certamen si confusior facies, & par forma aut ætas errorẽ adgnoscẽtibus fecerat,* Quinquaginta *hominum millia eo casu debilitata uel obtrita sunt.* Cautumq; *in posterum senatusconsulto, ne quis gladiatoriũ munus ederet, cui minor quadringẽtorum millium res, néue amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectata.* Atilius *in exilium actus est.* Cæterùm *sub recentem cladem patuere procerum domus, fomẽta, & medici paßim præbiti.* Fuitq; *urbs per illos dies, quanquã mœsta facie, ueterũ institutis similis, qui magna post prælia saucios largitione, & cura sustentabant.* Nondũ *ea clades exoleuerat, cum ignis uiolentia urbem ultra solitũ adfecit, deusto monte* Cælio, *feralemq; annum ferebant, & ominibus aduersis susceptum principi consiliũ absentiæ, qui mos uulgo, fortuita ad culpam trahentes, ni* Cæsar *obuiam ißet, tribuendo pecunias ex modo detrimenti.* Actæq; *ei grates apud senatum ab inlustribus: famaq; apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & ultro accitos munificentia iuuerat.* Adduntur *sentẽtiæ, ut*

mens

mons Cælius in posterum Augustus appellaretur, quãdo cunctis circùm flagrantibus, sola Tyberij effigies sita in domo Iunij senatoris inuiolata mansißet. Eueniße id olim Claudiæ Quintæ, eiusq́; statuam uim ignium bis elapsam, maiores apud ædem Matris deûm cõsecrauiße: sanctos acceptosq́; numinibus Claudios: & augendam ceremoniam loco, in quo tantũ in principẽ honorem dij ostenderẽt. Haud fuerit absurdum tradere, mõtem eum antiquitus Querquetulanum cognomẽto fuiße, quòd talis sylua frequens, fœcundusq́; erat: mox Cælium appellitatũ à Cæle Vibenna, qui dux gentis Ethruscæ cum auxilium appellatum tauißet, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit. Nam scriptores in eo dißentiũt. Cætera nõ ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitauiße, unde Thuscum uicum è uocabulo aduenarũ dictum. Sed ut studia procerũ, & largitio principis aduersum casum solatiũ tulerant, ita accusatorum maior in dies & infestior uis sine leuamento graßabatur: corripueratq́; Varum Quintilium diuitem & Cæsari propinquum Domitius Afer Claudiæ Pulchræ matris eius cõdemnator, nullo mirante quòd diu egens, & parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur. P. Dolabellam socium delationis extitiße miraculo erat, quia claris maioribus, & Varo coniunctus,

nixus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus & opperiendum imperatorem censuit. Quod unum, urgentium malorum suffugium in tempus erat. At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, quanquam edicto monuisset, ne quis quietem eius irrumperet, concursusq; oppidanorum disposito milite prohiberentur, perosus tamen municipia, & colonias, omniáque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorij diiunctam. Solitudinem eius placuisse maximè crediderim, quoniam importuosum circa mare, & uix modicis nauigijs pauca subsidia. Neq; adpulerit quisquam nisi gnaro custode. Cœli temperies hyeme mitis, obiectu montis quo sæua uentorum arcentur. Aestas in Fauonium obuersa, & aperto circum pelago peramœna. Prospectabatq; pulcherrimum sinum antequam Vesuuius mons ardescens faciem loci uerteret. Græcos ea tenuisse, Capreasq; Thelebois habitatas fama tradit. Sed tum Tyberius duodecim uillarum nominibus, & molibus insederat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum & credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in urbe suetus, acrius turbabat, non iam occultis aduersum Agrippinam, & Neronem

insidijs,

insidijs, quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, uelut in annales referebat, ultroq; struebātur qui monerēt perfugere ad Germaniæ exercitus, uel celeberrimo fori effigiē diui Augusti amplecti, populumq; ac senatū auxilio uocare. Eaq; spreta ab illis, uelut pararent, obijciebātur. Iunio Sillano et Silio Nerua Coss. fœdū anni principiū incessit, tracto in carcerē inlustri equite Romano Titio Sabino ob amicitiā Germanici. Neq; enim omiserat cōiugē, liberosq; eius percolere, sectator domi, comes in publico, post tot cliētes unus, eoq; apud bonos laudatus, & grauis iniquis. Hūc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petitius Rufus, M. Opsius prætura functi adgrediūtur, cupidine cōsulatꝰ, ad quē non nisi per Seianū aditus. Neq; Seiani uolūtas nisi scelere quærebatur. Cōpositū inter ipsos, ut Latiaris qui modico usu Sabinū cōtingebat, strueret dolū, cæteri testes adessent: deinde accusationē inciperēt. Igitur Latiaris iacere fortuitos primū sermones: mox laudare constantiā, quòd non ut cæteri florētis domus amicus, adflictam deseruisset: simul honora de Germanico Agrippinam miserans disserebat. Et postquam Sabinus (ut sunt molles in calamitate mortalium animi) effudit lacrymas, iunxit questus, audētius iam onerat Seianū, sæuitiam, superbiam, spes eius: ne in Tyberium quidē conuicio abstinet. Iiq; sermones tanquam uetita

miscui

miscuißent, speciem arctæ amicitiæ facere. Ac iam ultro Sabinus quærere Latiarē, uentitare domū, dolores suos quasi ad fidißimū deferre. Consultant quos memoraui, quo nam modo ea pluriū auditu acciperentur. Nā loco in quē coibatur seruāda solitudinis facies, & si pone fores adsisterēt, metus uisus, sonitus, aut forte ortæ suspiciones erāt. Tectū inter & laquearia tres senatores, haud minus turpi latebra quàm detestanda fraude sese abstrudūt, foraminibus & rimis aurē admouēt. Interea Latiaris repertū in publico Sabinū, uelut recens cognita narraturus, domū & in cubiculū trahit. Præteritaq; & instantia, quorum adfatim copia, ac nouos terrores cumulat: Eadē ille, & diutius, quando mœsta, ubi semel prorupere difficilius reticētur. Properata inde accusatio, mißusq; ad Cæsarem literis ordinē fraudis, suumq; ipsi dedecus narrauere. Non aliàs magis anxia & pauens ciuitas, egens aduersum proximos. Cōgreßus, colloquia, notæ ignotæq; aures uitari, etiam muta atq; inanima, tectū & parietes circūspectabātur. Sed Cæsar solēnia incipiētis anni Kal. Ianuarias epistula precatus uertit in Sabinū, corruptos quosdam libertorū, & petitū se arguēs, ultionemq; haud obscurè poscebat. Nec mora, quin decerneretur, & trahebatur damnatus, quantum obducta ueste, & adstrictis faucibus niti poterat clamitās, Sic inchoari annum,

hæ

has Seiano uictimas cadere. quò intẽdißet oculos, quò uerba acciderent, fuga, uastitas, deseri itinera, fora: & quidã regrediebantur, ostentabantq́; se rursum, id ipsum pauẽtes quod timuissent. Quem enim diẽ uacuũ pœna, ubi inter sacra & uota, quo tẽpore uerbis etiam profanis abstineri mos eßet, uincla & laqueus inducantur? nõ imprudẽtẽ Tiberiũ tantã inuidiã adijsse: quæsitũ meditatumq́;, ne quid impedire credatur, quò minus noui magistratus quo modo delubra & altaria, sic carcerem recludãt. Secutæ insuper literæ, grates agentis, quòd hominẽ infensum Reip. puniuißent, adiecto, trepidã sibi uitã, suspectas inimicorum insidias: nullo nominatim cõpellato. Neq; tamẽ dubitabatur in Neronem & Agrippinã intendi. Ni mihi destinatum foret, suum quæq; in annũ referre, auebat animus antire, statimq́; memorare exitus, quos Latinius atq; Opsius, cæteriq; flagitij eius repertores habuere, nõ modò postquã C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tyberio: qui scelerũ ministros ut peruerti ab alijs nolebat, ita plerunq; satiatus, et oblatis in eandẽ operã recentibus, ueteres & prægraues adflixit. Verũ has atq; alias sontium pœnas in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, petendum à principe, ut metus suos senatui fateretur, amoueriq́; sineret. Nullam æque Tyberius, ut rebatur, ex

uirtuti

uirtutibus suis quàm dissimulationem diligebat. Eò ægrius accepit, recludi quæ premeret. Sed mitigauit Seianus non Galli amore, uerũ ut cunctationes principis aperirentur, gnarus lentũ in meditãdo, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta coniungere. Per idem tempus *Iulia mortem obijt, quam neptẽ Augustus conuictam adulterij damnauerat, proieceratq; in insulã Trimerum, haud procul Apulis litoribus.* Illic *uiginti annis exiliũ tolerauit, Augustæ ope sustẽtata, quæ florẽtes priuignos cum per occultũ subuertisset, misericordiã erga adflictos palàm ostentabat.* Eodẽ *anno Frisij Transrhenanus populus pacẽ exuêre, nostra magis auaritia quàm obsequij impatientes: Tributum ijs Drusus iusserat modicũ, pro angustia rerũ, ut in usus militares coria boũ pẽderent, nõ intẽtà cuiusquã cura, quæ firmitudo, quæ mensura: donec Olennius è primipilaribus, regendis Frisijs impositus, terga Vrorum delegit, quorũ ad formam acciperẽtur.* Id *alijs quoq; nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quîs ingentiũ belluarum feroces saltus, modica domi armenta sunt.* Ac *primo bonos ipsos, mox agros, postremo corpora coniugum, aut liberorum seruitio tradebãt.* Hinc *ira & questus.* Et *postquàm non subueniebat, remedium ex bello, rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olẽnius infensos fuga præuenit, receptus castello*

castello cui nomē Fleuū: & haud spernēda illic ciuiū sociorumq; manus litora Oceani præsidebat. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitū, uexilla legionum, è superiore prouincia, peditumq; et equitū auxiliarium delectos acciuit: ac simul utrunq; exercitū Rheno deuectū Frisijs intulit, soluto iam castelli obsidio, & ad sua tutanda digreßis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus et pōtibus, traducēdo grauiori agmini firmat. Atq; interim repertis uadis alam Canninefatē, & quod peditum Germanorū inter nostros merebat, circūgredi terga hostium iubet. Qui iam acie compositi pellunt turmas sociales, equitesq; legionum subsidio mißos. Tum tres leues cohortes, ac rursum duæ, dein tempore interiecto, acrius eques immißus. Satis ualidi, si simul incubuißent, per interuallū aduentātes, neq; constantiā addiderant turbatis, & pauore fugiētiū auferebātur. Cethecio Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquū auxiliorū tradit. Atq; ille dubia suorū re, in anceps tractus, mißis nūtijs uim legionū implorabat. Prorumpūt quintani ante alios, et acri pugna hoste pulso, recipiūt cohortis alasq; feßas uulneribus. Neq; dux Romanus ultū ijt, aut corpora humauit, quanquā multi tribunorū, præfectorumq; et insignes cēturiones cecidißent. Mox cōpertū à transfugis nongētos Romanorū apud lucū, quem Baduhennæ uocant, pugna in

gna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manũ, occupata Cruptoricis quondã stipẽdiarij, uilla, postquàm proditio me tuebatur, mutuis ictib⁹ procubuisse. Clarũ inde inter Germanos Frisiũ nomẽ, dissimulãte Tyberio dãna, ne cui bellum permitteret. Neq; senatus in eo cura, an imperij extrema dehonestarẽtur. Pauor internus occupauerat animos, cui remediũ adulatione quærebatur. Ita quãquam diuersis super rebus cõsulerentur, aram clementiæ, arã amicitiæ, effigiesq; circũ Cæsaris ac Seiani censuere: crebrisq; precibus efflagitabant, uisendi sui copiã facerẽt. Non illi tamẽ in urbẽ aut propinqua urbi digressi sunt, satis uisum omittere insulã, & in proximo Cãpaniæ aspici. eò uenire patres, eques, magna pars plebis, anxij erga Seianũ, cuius durior congressus, atq; eo per ambitũ, et societate cõsiliorũ parabatur. Satis cõstabat auctã ei adrogantiã, fœdum illud in propatulo seruitiũ spectãti. Quippe Romæ sueti discursus, & magnitudine urbis, incertũ, quod quisq; ad negotiũ pergat. Ibi campo aut litore iacentes, nullo discrimine noctẽ ac diem, iuxtà gratiam aut fastus ianitorũ perpetiebãtur. Donec idq; uetitũ. Et reuenere in urbẽ trepidi, quos nõ sermone, nõ uisu dignatus erat. Quidã male alacres, quibus infaustæ amicitiæ, grauis exitus imminebat. Cæterũ Tyberius neptem Agrippinã Germanico ortã, cum coràm Gn. Domitio

tradid

tradidiſſet, in urbe celebrari nuptias iuſſit. In Domitio ſuper uetuſtatē generis, propinquum Cæſaribus ſanguinē delegerat. Nā is auiā Octauiā, & per eā Auguſtū auunculū præferebat.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER V.

RVBELLIO & *Fuſio* COSS. *quorum utriq; Geminus cognomētum erat, Iulia Auguſta mortem obijt, ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam & adoptione Liuiorum Iuliorumq; clariſſima. primū ei matrimoniū et liberi fuere cū Tyberio Nerone, qui bello Peruſino profugus, pace inter Sex. Pōpeiū ac triūuiros pacta, in urbē redijt. Exin Cæſar cupidine formæ aufert marito, incertū an inuitā, adeò properus ut ne ſpatio quidē ad enitendū dato penatibus ſuis grauidā induxerit. Nullā poſthac ſobolē edidit, ſed ſanguini Auguſti per cōiunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, communes pronepotes habuit. ſanctitate domus priſcum ad morē, comis ultra quàm antiquis fœminis probatū, mater impotens, uxor facilis, & cum artibus mariti, ſimulatione filij bene compoſita. Funus eius*

modicũ, testamẽtum diu inritum fuit. Laudata est pro rostris à C. Cæsare pronepote, q mox rerum potitus est. At Tyberius quòd supremis in matrẽ officijs defuißet, nihil mutata amœnitate uitæ magnitudinẽ negotiorũ per literas excusauit: honoresq; memoriæ eius ab senatu largè decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito ne cœlestis religio decerneretur: sic ipsam maluiße. Quin et parte eiusdẽ epistulæ increpuit amicitias muliebres, Fusiũ cõsulẽ obliquè perstringẽs, is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciẽdis fœminarũ animis, dicax idem, & Tyberium acerbis facetijs inridere solitus, quarum apud præpotentes in longum memoria est. Cæterùm ex eo prærupta iam & urgens dominatio. Nam incolumi Augusta erat adhuc perfugiũ: quia Tyberio inueteratum erga matrem obsequium, neq; Seianus audebat autoritati parentis anteire: tunc uelut frænis exoluti proruperunt. Mißaq; in Agrippinam ac Neronem literæ, quas pridem allatas & cohibitas ab Augusta credidit uulgus. Haud enim multum post mortem eius recitatæ sunt. Verba inerant quæsita asperitate, sed non arma, non rerum nouarum studium, amores iuuenum, & impudicitiam nepoti obiectabat: in nurum ne id quidem cõfingere ausus, adrogantiam oris & contumacem animum incusauit, magno senatus pauore ac silentio: donec pauci,

quis

quis nulla ex honeſto ſpes, & publica mala ſingulis in occaſionē gratiæ trahūtur, ut referretur poſtulauere, prōptiſsimo Cotta Meſsalino cum atroci ſentētia. Sed alijs à primorib⁹ maximeq́; à magiſtratibus trepidabatur: quippe Tyberius etſi infenſe inuectus, cætera ambigua reliquerat. Fuit in ſenatu Iunius Ruſticus, componēdis patrū actis delectus à Cæſare, eoq́; meditationes eius introſpicere creditus: is fatali quodā motu (neq; enim antè ſpecimen conſtantiæ dederat) ſeu praua ſolertia, dum imminētiū oblitus incerta pauet, inſerere ſe dubitātibus, ac monere cōſules ne relationē inciperēt: diſserebatq́;, breuibus momentis ſumma uerti poſse, dādumq́; interſtitiū pœnitentiæ ſenis. Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerēs, circunſiſtit curiā, feſtisq́; in Cæſarem ominibus falſas literas, & principe inuito exitium domui eius intendi clamitat. Ita nihil triſte illo die patratū. ferebantur etiam ſub nominibus conſularium fictæ in Seianum ſententiæ, exercētibus pleriſq; per occultum, atq; eo procacius libidinē ingeniorū: unde illi ira uiolentior, & materies criminandi: ſpretū dolorē principis, ab ſenatu deſciuiſse populū: audiri iā & legi nouas cōciones, noua patrū cōſulta: quid reliquū niſi ut caperent ferrū? & quorū imagines pro uexillis ſecuti forēt, duces imperatoresq́; deligerēt? Igitur Cæſar repetitis aduerſum nepotē & nurum probris, incre

*pitaq; per edictum plebe, questus apud patres quòd fraude unius senatoris imperatoria maiestas elusa publicè foret, integra tamẽ sibi cũcta postulauit. nec ultrà deliberatum quò minus non quidem extrema decernerent, id enim uetitum, sed paratos ad ultionem ui principis impediri testarentur.**

Quatuor & quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quîs ob metum paucæ, plures adsuetudine. Mihi pudorem aut Seiano inuidiam allaturum censui:

uersa est fortuna, & ille quidem qui collegam & generum adsciuerat, sibi ignoscit. Cæteri quem per dedecora fouere, cum scelere insectantur.

miserius sit ob amicitiã accusari, an amicum accusare haud discreuerim. non crudelitatẽ, nõ clementiã cuiusquã experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor ne memoriã nostri per mœrorẽ quàm læti retineatis, adijciendo me quoq; ijs, qui fine egregio publica mala effugerũt. Tũc singulos ut cuiq; adsistere, adloqui animus erat, retinẽs aut dimittens partẽ diei absumpsit. Multoq; adhuc cœtu, & cunctis intrepidũ uultum eius spectantibus, cũ superesse tempus nouissimis crederẽt, gladio quẽ sinu abdiderat incubuit. Neq; Cæsar ullis criminibus aut probris defunctũ insectatus est, cum in Blæsum multa fœdaq; incusauisset. Re-

latum

latum inde de P. Vitellio & Pōponio Secundo. Illū indices arguebant, claustra ærarij cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus nouis obtulisse. Huic à Cōsidio prætura functo obiectabatur Velij Galli amicitia, qui punito Seiano in hortos Pōponij quasi fidissimum ad subsidium perfugisset. neq; aliud periclitantibus auxilij quàm in fratrum constantia fuit, qui uades extitere. mox crebris prolationibus spem ac metū iuxta grauatus Vitellius, petito per speciem studiorum scalpro, leuem ictum uenis intulit, uitámque ægritudine animi finiuit. At Pomponius multa morū elegantia, & ingenio inlustri, dum aduersam fortunam æquus tolerat, Tyberio superstes fuit. Placitum posthac ut in reliquos Seiani liberos aduerteretur, uanescente quāquam plebis ira, ac plerisq; per priora supplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeònescia, ut crebro interrogaret, quod ob delictum, et quò traheretur? neq; facturam ultrà. &, posse se puerili uerbere moneri. Tradunt temporis eius autores, quia triumuirali supplicio affici uirginem inauditum habebatur, à carnifice laqueū iuxta, compressam: exin oblisis faucibus id ætatis corpora in Gemonias abiecta. Per idem tempus Asia atque Achaia exterrita sunt, acri magis quàm diuturno rumore, Drusum Germanici filiū apud Cycladas

insulas, mox in cōtinenti uisum. & erat iuuenis haud dispari ætate, quibusdā Cæsaris libertis uelut agnitus, per dolumq; comitantibus, alliciebantur ignari fama nominis, & prōptis Græcorum animis ad noua & mira. quippe lapsum custodiæ pergere ad paternos exercitus, Aegyptum aut Syriā inuasurum fingebant simul, credebantq;: iā iuuentutis concursu, iā publicis studijs frequētabatur, lætus præsentibus et inaniū spe, cū auditū id Poppæo Sabino. Is Macedoniæ tū intentus, Achaiā quoq; curabat. Igitur quo uera seu falsa antiret, Toronæū Thermæūq; sinum præfestinans, mox Eubœam Aegæi maris insulam et Piræū Atticæ oræ, dein Corinthiēse litus, angustiasq; Isthmi euadit: mariq; alio Nicopolim Romanam coloniā ingressus, ibi demū cognoscit, solertius interrogatū quis nam foret, dixit se M. Sillano genitū. & multis sectatorū dilapsis, ascendisse nauē, tanquā Italiā peteret. scripsitq; hæc Tyberio. neq; nos originē finémue eius rei ultrà cōperimus. Exitu anni diu aucta discordia cōsulū erupit. nā Trio facilis capessendis inimicitijs & foro exercitus, ut segnem Regulū ad opprimendos Seiani ministros obliquè perstrinxerat. Ille nisi lacesseretur modestiæ retinens, nō modo retudit collegā, sed ut noxiū cōiurationis ad disquisitionem trahebat. Multisq; patrū orātibus, ponerent odia in perniciē itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent. Gn. Domitius & Camillus Scribo-

nianus consulatũ inierant, cùm Cæsar tramisso quod Capreas et Surrentũ interluit freto, Campaniã prælegebat, ambiguus an urbẽ intraret, seu quia cõtra destinauerat, speciẽ uẽturi simulans: & sæpe in ppinqua digressus, aditis iuxta Tyberim hortis saxa rursum & solitudinẽ maris repetijt, pudore scelerũ et libidinum: quibus adeò indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuã stupris pollueret. Nec formã tãtum & decora corpora, sed in his modestam pueritiã, in alijs imagines maiorũ incitamentum cupidinis habebat. tuncq; primum ignota antè uocabula reperta sunt, sellariorũ et spintriarũ, ex fœditate loci ac multiplici patientia. Præpositiq; serui, qui quærerẽt, pertraherẽt, dona in prõptos, minas aduersum abnuẽtes, et si retinerent propinquus aut parẽs, uim, raptus, suaq; ipsi libita uelut in captos exercebant. At Romæ principio anni quasi recens cognitis Liuiæ flagitijs, ac nõ pridem etiã punitis, atroces sententiæ dicebantur, in effigies quoq; ac memoriam eius & bona Seiani ablata ærario, ut in fiscũ cogerẽtur, tum retulere Scipiones. Hæc & Sillani et Caßij ijsdem ferme aut paulũ immutatis uerbis adseueratione multa censebã, cum repente Togonius Gallus dũ ignobilitatẽ suam magnis nominibus inserit, per deridiculũ auditur. Nam principem orabat deligere senatores, ex quis uiginti sorte ducti & ferro accincti, quoties curiam inißet,

salutem eius defenderet. crediderat nimirũ epistula, subsidio sibi alterũ ex consulibus poscẽtis, ut tutus à Capreis urbẽ peteret. Tyberius tamẽ ludibria serijs permiscere solitus, egit grateis beneuolẽtiæ patrũ: sed quos omitti posse? quos deligi? sempérne eosdẽ? an subinde alios? & honoribus perfunctos, an iuuenes? priuatos an è magistratibus? quã deinde speciẽ fore sumẽtium in limine curiæ gladios? neq; sibi uitã tanti, si armis tegẽda foret. Hæc aduersus Togoniũ, uerbis moderãs: neq; ultra abolitionẽ sententiæ suadere. At Iuniũ Gallionem qui censuerat ut prætoriani actis stipendijs, ius apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedẽdi, uiolẽter increpuit, uelut corãm rogitãs, quid illi cũ militibus? quos neq; dicta imperatoris, neq; præmia nisi ab imperatore accipere par esset. reperisse prorsus q̃d diuus Augustus nõ prouiderit, an potius discordiam & seditionẽ à satellite Seiani quæsitam? qua rudes animos nomine honoris ad corrũpendum militiæ morẽ propelleret. hoc pretiũ Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus. Et quia incusabatur facile toleraturus exiliũ, delecta Lesbo insula nobili & amœna, retrahitur in urbẽ, custoditurq; domibus magistratuũ. Iisdem literis Cæsar Sestiũ Pagonianum prætoriũ perculit, magno patrum gaudio, audacẽ, maleficũ, omniũ secreta rimantem, delectũq; à Seiano, cuius ope dolus C. Cæsari pararetur. quod postquã patefactũ, proru-

pere concepta per idē odia, & summū suppliciū decernebatur, ni pfeſſus indiciū foret. Vt uerò Latiniū Latiarē ingreſſus eſt accuſator Acri, iuxtà inuiſi, gratiſſimū ſpectaculū præbebatur. Latiaris, ut retuli, præcipuus olim circūueniēdi Titij Sabini, & tūc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa cōſules anni prioris inuaſit, cur mutua accuſatione intenta, nūc ſilerēt? metū prorſus & noxā cōſcientiæ pro fœdere haberi, at nō patribus reticēda quæ audiuiſſent. Regulus manere tēpus ultionis, ſeq; coram principe executurū: Trio æmulationē inter collegas, & ſi qua diſcordes ieciſſent melius obliterari, reſpondit. Vrgente Agrippa, Sāquinius maximus è conſularibus orauit ſenatū, ne curas imperatoris, cōquiſitis inſuper acerbitatib9 augerent: ſufficere ipſum ſtatuēdis remedijs. ſic Regulo ſalus, & Trioni dilatio exitij quæſita. Haterius inuiſior fuit, quia ſomno aut libidinoſis uigilijs marcidus, et ob ſegnitiā, quāuis crudelem principē non metuēs, inluſtribus uiris perniciem īter ganeū ac ſtupra meditabatur. Exin Cotta Meſſalin9 ſæuiſſimæ cuiuſq; ſentētiæ autor, eoq; inueterata inuidia, ubi primū falcultas data, arguitur pleraq;, C. Cæſarē quaſi inceſtæ uirilitatis, & cum die natali Auguſtæ inter ſacerdotes epularetur nouemdialem eā cœnā dixiſſe, querensq; de potentia M. Lepidi, ac L. Arruntij, cū quibus ob rem pecuniariam diſceptabat, addi-*

dixisse, illos quidẽ senatus, me autẽ tuebitur Tyberiolus meus. neq; cũctatus à primorib? ciuitatis reuincebatur. ijsq; instantibus ad imperatorem prouocauit. Nec *multò pòst literæ adferũtur, quibus in modum defensionis, repetito inter se, atq;* Cottã *amicitiæ principio, crebrisq; eius officijs cõmemoratis, ne uerba prauè detorta, neu conuiualiũ fabularũ simplicitas in crimen duceretur, postulauit.* Insigne *uisum est earum* Cæsaris *literarũ initium, nã his uerbis exorsus est*: Quid *scribã uobis* P. C. *aut quomodo scribã? aut quid omnino non scribã hoc tẽpore?* Dij *me deæq; peius perdãt quã perire me quotidie sentio, si scio.* Adeò *facinora atque flagitia sua ipsi quoque in suppliciũ uerterant.* Neq; *frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorũ mentes, posse aspici laniatus et ictus, quãdo ut corpora uerberibus, ita sæuitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur.* Quippe Tyberiũ *non fortunæ, nõ solicitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasq; ipse pœnas fateretur.* Tũ *facta patribus potestate, statuendi de* Cæsiliano *senatore, qui plurima aduersum* Cottã *prõpserat, placitũ eandẽ pœnã inrogari, quam in* Aruseium *&* Sanquiniũ *accusatores* L. Arruntij, *quo nõ aliud honorificentius* Cottæ *euenit, qui nobilis quidẽ, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis* Arruntij *artibus dignitate ultionis æquabatur.* Quintus Seruaus *posthac &* Minutius Thermus *inducti,*

Seruæus prætura functus, & quondam Germanici comes. Minutius equestri loco modeſtè habita Seiani amicitia. Vnde illis maior miseratio. cōtrà Tyberius præcipuos ad scelera increpans, admonuit C. Cæstiū patrē dicere senatui quæ sibi scripsisset: suscepitq; Cæstius accusationem, quod maxime exitiabile tulere illa tēpora, cū primores senatus infimas etiā delationes exercerēt, alij propalam, multi per occultū: neq; discerneres alienos à cōiunctis, amicos ab ignotis, quid repēs, aut uetustate obscurū: perinde in foro, in cōuiuio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis præuenire & reū destinare properat, pars ad subsidium sui, plures infecti quasi ualitudine & contactu. Sed Minutius & Seruæus dānati, indicibus accessere. Tractiq; sunt in casum eundem Iulius Africanus è Santonis Gallica ciuitate, Seius Quadratus. originē non reperi. Neq; sum ignarus à plerisq; scriptoribus omissa multorū pericula & pœnas, dū copia fa thiscunt, aut quæ ipsis nimia, & mœsta fuerāt, ne pari tædio lecturos adficerēt, uerentur. Nobis pleraq; digna cognitu obuenere, quanquam ab alijs incelebrata. Nam ea tēpestate qua Seiani amicitiam cæteri falso exuerāt, ausus est eques Romanus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad hūc modū apud senatū ordiendo: Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat adnoscere crimen quàm abnuere. Sed utcunq; casura res est, fatebor & fuisse me Seiano amicū, & ut essem

expetiſſe, & poſtquã adeptus erã, lætatũ. Videram collegã patris regẽdis prætoriis cohortibus, mox urbis et militiæ munia ſimul obeuntẽ. Illi⁹ propinqui & adfines honoribus augebãtur. Vt quiſq; Seiano intimus, ita ad Cæſaris amicitiã ualidus. Cõtrà quib⁹ infenſus eſſet, metu ac ſordibus conflictabãtur. nec quenquã exẽplo adſumo. Cunctos qui nouiſſimi conſilii expertes fuimus, meo unius diſcrimine defendã. Non enim Seianũ Vulſinienſem, ſed Claudiæ & Iuliæ domus partem, quas adfinitate occupauerat, tuũ Cæſar generũ, tui cõſulatus ſociũ, tua officia in Rep. capeſſentẽ colebamus. Nõ eſt noſtrum æſtimare quẽ ſupra cæteros, et quibus de cauſis extollas. Tibi ſummũ rerũ iudiciũ dii dedere, nobis obſequii gloria relicta eſt. Spectamus porrò quæ corã habẽtur, cui ex te opes, honores, quis plurima iuuãdi nocendiue potẽtia. quæ Seiano fuiſſe nemo negauerit. abditos principis ſenſus, & ſi quid occultius parat, exquirere inlicitum, anceps, nec ideo adſequare. Ne P.C. ultimũ Seiani diem, ſexdecim annos cogitaueritis. etiã Satrium atq; Pomponium uenerabamur: libertis quoq; ac ianitoribus eius noteſcere pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indiſtincta hæc defenſio & promiſcua dabitur? imò iuſtis terminis diuidatur. Inſidiæ in Remp. cõſilia cædis aduerſum imperatorem puniantur: de amicitia & officiis, idẽ finis & te Cæſar & nos abſoluerit. Conſtantia orationis, & quia repertus erat

qui efferret quæ omnes animo agitabãt, eo usq; potuere, ut accusatores eius, additis quæ antè deliquerãt, exilio, aut morte mulctarentur. Secutæ dehinc Tyberij literæ in Sex. Vestiliũ prætoriũ quem Druso fratri percharũ in cohortem suam transtulerat. Causa offensionis Vestilio fuit, seu cõposuerat quædã in C. Cæsarẽ ut impudicũ, siue ficto habita fides, atq; ob id cõuictu principis prohibitus, cum senili manu ferrũ ten tauißet, obligauit uenas: precatusq; per codicil los, immiti rescripto uenas resoluit. Aceruatim ex eo Annius Pollio, Appius Sillanus, Scauro Mamerco simul ac Sabino Caluisio, maiestatis postulantur, & Vicinianus Pollioni patri adijciebatur, clari genus, & quidã summis honoribus. cõtremuerantq; patres. Nam quotus quisq; adfinitatis aut amicitiæ tot inlustriũ uirorũ expers erat? ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appiũ, & Caluisium discrimini exemißet. Cæsar Pollionis, ac Viciniani Scauriq; causam ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdã in Scaurũ tristibus notis. Ne fœminæ quidem exortes periculi, quâ occupandæ Reip. argui nõ poterant, ob lacrymas incusabantur. necatáque est anus Vitia Fusij Gemini mater, quòd filij necem fleuißet. Hæc apud senatum. Nec secus apud principem. Vescularius Atticus, ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, è uetustißimis familiarium Rhodum secuti, & apud Capreas indiuidui. Vescu-

larius insidiarũ in Libonẽ internuntius. Marino participe Seianus Curtiũ Atticum oppreßerat. quo latius acceptũ, sua exẽpla in consultores recidiße. Per idem tẽpus L. Piso Põtifex, rarum in tanta claritudine, fato obijt, nullius seruilis sentẽtiæ sponte autor, & quoties neceßitas ingrueret sapiẽter moderans. patrẽ ei Censoriũ fuiße memoraui. ætas ad octogesimũ annũ proceßit. decus triũphale in Thracia meruerat. sed præcipua ex eo gloria, quòd præfectus urbi recens, continuã potestatẽ, & insolentia parendi grauiorẽ, mirè temperauit. Nãq; antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur qui ius redderet, ac subitis mederetur. feruntq; ab Romulo Dentrem Romulium, pòst ab Tullo Hostilio Numã Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretiũ impositos. dein cõsules mandabant, duratq; simulacrum quoties ob ferias Latinas præficitur, qui cõsulare mun⁹ usurpet. Cæterùm Augustus bellis ciuilibus Cillinium Mecœnatem equestris ordinis, cunctis apud Romam atq; Italiã præposuit. Mox rerũ potitus, ob magnitudinẽ populi, ac tarda legũ auxilia, sumpsit è consularibus qui coërceret seruitia, et quod ciuiũ audacia turbidum nisi uim metuat. primusq; Meßala Coruinus eam potestatẽ, & paucos intra dies finẽ accepit, quasi nesci⁹ exercendi. Tũ Taurus Statilius, quanquã prouecta ætate, egregiè tolerauit. Dein Piso uiginti per

annos pariter probatus. publico funere ex decreto senatus celebratus est. Relatũ *inde ad patres à* Quintiliano *tribuno plebei de libro* Sibullæ, *quẽ* Caninius Gallus *quindecimuir recipi inter cæteros eiusdẽ uatis, et ea de re senatusconsultũ postulauerat. quo per discessionem facto, misit literas* Cæsar *modicè tribunum increpans, ignarũ antiqui moris ob iuuentam:* Gallo *exprobrabat quod scientiæ ceremoniarũq; uetus, incerto autore, ante sententiam collegij, non ut assolet, lecto per magistros æstimatóque carmine, apud infrequentem senatũ egisset.* Simul *cõmonefecit: quia multa uana sub nomine celebri uulgabantur, sanxisse* Augustum, *quem intra diẽ ad prætorem urbanũ deferrẽtur, neq; habere priuatim liceret. quod à maiorib⁹ quoq; decretũ erat, post exustum sociali bello* Capitolium *quæsitis* Samo, Ilio, Erythris, *per Africam etiam ac* Siciliã *&* Italicas *colonias carminibus* Sibullæ, *una seu plures fuere, datoq; sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, uera discernere.* Igitur *tunc quoq; notioni quindecimuirûm is liber subijcitur.* Iisdem *consulibus, grauitate annonæ iuxta seditionẽ uentum. multaq; & plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quàm solitum, aduersum imperatorẽ: quis cõmotus, incusauit magistratus patresq;, quòd non publica autoritate populum coërcuissent, addiditq; quibus è prouincijs & quanto maiorem quàm* Augustus *rei frumen-*

tariæ copiam aduectaret. It.: ... ganda plebi compositum senatuscon... prisca seuerita- te. neq; segnius consules ... e. silentium ipsius non ciuile, ut crediderat, ... in superbiam ac- cipiebatur. Fine anni Geminius Celsus, Pom- peius equites Romani cecidere cõiurationis cri- mine. Ex quis Geminius prodigentia opum, ac mollitia uitæ amicus Seiano, nihil ad seriũ. Et Iulius Celsus tribunus, in uinclis laxatam ca- thenam, & circundatam in diuersum tendens, suam ipse ceruicem perfregit. At Rubrio Fa- bato, tanquam desperatis rebus Romanis, Par- thorum ad misericordiam fugeret, custodes ad- diti. sanus repertus apud fretum Siciliæ, retra- ctusq; per centurionem; nullas probabiles cau- sas lõginquæ peregrinationis adferebat. Mansit tamẽ incolumis, obliuione magis quàm clemen- tia. Ser. Galba, L. Sulla COSS. diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat uirginum ætas, L. Caßium, M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus: Callibus ortus, patre, atq; auo consularibus, cæ- tera equestri familia erat, mitis ingenio, & comptæ facundiæ. Caßius plebeĩ Romæ generis, uerum antiqui honoratiq;, & seuera patris di- sciplina eductus, facilitate sæpius quàm indu- stria cõmendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas coniungit. supérque ea re senatui scripsit, leui cum honore iuuenum.

dein

dein redditis absentiæ causis admodũ uagis, flexit ad grauiora & suspensiones ob Remp. cœptas: atq; Macro præfectus tribunorumq; & cẽturionum pauci, secũ introirent, quoties curiã ingrederetur, petiuit. Factoq; largè, et sine præscriptione generis, aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidẽ urbis adeò publicũ consiliũ nunquã adijt, deuijs plerunq; itineribus ambigẽs patriam & declinãs. Interea magna uis accusatorum in eos inrupit, qui pecunias fœnore auctitabant, aduersum legẽ dictatoris Cæsaris, qua de modo credendi, possidẽdiq; intra Italiã cauetur, omissa olim quia priuato usui bonum publicum postponitur. Sanè uetus urbi fænebre malum, & seditionum discordiarumq; creberrima causa, eoq; cohibebatur antiquis quoq; & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis unciario fœnore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletiũ agitaretur. Dein rogatione tribunitia ad semũcias redacta. Postremo uetita uersura. Multisq; plebis scitis obuiã itum fraudibus, quæ toties repressæ, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus prætor, cui ea quæstio euenerat, multitudine periclitantiũ subactus, retulit ad senatũ. Trepidiq; patres (neq; enim quisquã tali culpa uacuus) ueniã à principe petiuere: & cõcedente, annus in posterum, sexq; menses dati, quîs secundũ iussa legis, rationes familiares quisq; componerẽt. Hinc in-

r opia

opia rei nummariæ, cõmoto simul omnium ære alieno: & quia tot damnatis, bonisq; eorũ diuenditis, signatum argẽtum fisco uel ærario attinebatur. Ad hoc senatus præscripserat, duas quisq; fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret. Sed creditores in solidum appellabãt. Nec decorum appellatis minuere fidẽ. Ita primo concursatio & preces, dein strepere prætoris tribunal. Eaq; quæ remedio quæsita, uenditio, & emptio, in cõtrarium mutari, quia fœneratores omnem pecuniã mercandis agris condiderant. Copiam uendendi secuta utilitate, quanto quis obæratior ægrius distrahebant. Multiq; fortunis prouoluebãtur. Euersio rei familiaris dignitatẽ ac famã præceps dabat: donec tulit opem Cæsar dispositо per mensas millies sestertio, factaq; mutuandi copia sine usuris per triẽnium, si debitor populo in duplum prædijs cauisset. Sic refecta fides. & paulatim priuati quoq; creditores reperti. Neq; emptio agrorũ exercita ad formã senatuscõsulti, acribus, ut ferme talia, initijs, incurioso fine. Dein redeunt priores metus, postulato maiestatis Considio Proculo. Qui nullo pauore diem natalem celebrãs, raptus in curiã, pariterq; dãnatus interfectusq;. Et sorori eius Sanciæ aqua atq; igni interdictum, accusante Q. Pomponio. Is moribus inquies, hæc & huiuscemodi à se factitari prætendebat, ut parta apud principem gratia periculis Põponij Secundi fratris mederetur.

Etiam

Etiam in Pompeiam Macrinam exilium statuitur, cuius maritum Argolicum, socerũ Laconem è primoribus Achæorũ Cæsar adflixerat. Pater quoq; inlustris eques Romanus, ac frater prætorius, cum dãnatio instaret se ipsi interfecere. Datum erat crimini quòd Theophanẽ Mitylenæum proauum eorum, Gn. Magnus inter intimos habuißet: quodq; defuncto Theophani cœlestes honores Græca adulatio tribuerat. Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditißimus, defertur incestaße filiam, & saxo Tarpeio deijcitur. Ac ne dubium haberetur, magnitudinẽ pecuniæ malo uertiße, aurariasq; eius (quanquam publicarentur) sibimet Tyberius seposuit, inritatusq; supplicijs, cunctos qui carcere attinebantur accusati societatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit immensa strages: omnis sexus, omnis ætas: inlustres, ignobiles: dispersi, aut aggerati. neq; propinquis, aut amicis adsistere, inlacrymare, ne uisere quidem diutius dabatur. Sed circumiecti custodes, & in mœrorem cuiusque intenti, corpora putrefacta adsectabãtur, dum in Tyberim traherentur. Vbi fluitantia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquã, non cõtingere. Interciderat sortis humanæ commerciũ ui metus: quãtumq; sæuitia glisceret, miseratio arcebatur. Sub idem tempus C. Cæsar discedẽti Capreas auo comes, Claudiã M. Sillani filiam coniugio accepit, immanẽ animum subdola modestia tegens, non damnatione

matris, non exilio fratrum rupta uoce, qualem diem Tyberius induißet, pari habitu, haud multum distantibus uerbis. Vnde mox scitũ Paßieni oratoris dictum percrebruit, Neq; meliorem unquã seruum, neq; deteriorem dominum fuiße. Non omiserim præsagium Tyberij de Ser. Galba tum consule, quem accitũ, & diuersis sermonibus pertentatum, postremò Græcis uerbis in hanc sententiam adlocutus: Et tu Galba quandoq; degustabis imperium. seram ac breuem potentiam significans, scientia Chaldæorum artis, cuius apiscendæ, otiũ apud Rhodum, magistrum Trasullum, habuit, peritiã eius hoc modo expertus. Quoties super negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. Is literarũ ignarus, corpore ualido, per auia ac derupta, nam saxis domus imminet, præibat eũ cuius artem experiri Tyberius statuißet, & regrediẽtem si uanitatis, aut fraudum suspicio inceßerat, in subiectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Trasullus ijsdem rupibus inductus, postquã percunctantem cõmouerat, imperiũ ipsi, & futura solerter patefaciens, interrogatur an suã quoq; genitalem horã comperißet, quem tum annum, qualẽ diem haberet. Ille positus siderum, ac spatia dimensus, hærere primo, dein pauescere: & quantũ introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus, postremò exclamat, ambiguum sibi ac propè

ultimum

ultimum discrimen instare. Tum cōplexus eum Tyberius præscium periculorū, et incolumē fore gratatur, quæq; dixerat oracli uice accipiens inter intimos amicorum tenet. Sed mihi hæc, ac talia audienti in incerto iudicium est, fatóne res mortalium & necessitate immutabili, an forte uoluantur. quippe sapientissimos ueterum, quiq; sectam eorū æmulātur, diuersos reperies. Ac multis insitam opinionem, non initia nostri, non finē, non denique homines dijs curæ. Ideo creberrima et tristia in bonos, læta apud deteriores esse. Cōtrà alij, fatum quidem congruere rebus putant, sed non è uagis stellis, uerùm apud principia, & nexus naturalium causarū. Ac tamen electionē uitæ nobis relinquunt, quam ubi elegeris, certum imminētium ordinem. Neq; mala uel bona, quæ uulgus putet: multos qui conflictari aduersis uideantur, beatos: At plerosq;, quanquam magnas per opes, miserrimos: si illi grauem fortunam cōstanter tolerent, hi prospera inconsultè utantur. Cæterū plurimis mortaliū non eximi, quin primo cuiusq; ortu uētura destinētur. Sed quædam secus quàm dicta sint cadere, fallacijs ignara dicentium. Ita corrumpi fidē artis, cuius clara documēta, antiqua ætas & nostra tulerit. Quippe à filio eiusdem Trasulli, prædictum Neronis imperium in tēpore memorabitur, ne nūc incœpto longius abierim. Iisdem consulibus Asinij Galli mors uulgatur, quē egestate cibi peremptū haud

 dubium,

dubiũ. Spõte uel neceßitate, incertũ habebatur. Cõsultusq́; Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere, ultroq́; incusare casus qui reũ abstulißent antequã coram cõuinceretur. Scilicet medio triẽnio defuerat tẽpus subeundi iudiciũ consulari seni, tot cõsulariũ parenti. Drusus deinde extinguitur, cũ se miserandis alimentis, mandẽdo è cubili tomẽto, nonum ad diem detinuißet. Tradidere quidam descriptũ fuiße Macroni, si arma ab Seiano tentarentur, extractũ custodia iuuenem (nam in palatio attinebatur) ducẽ populo imponere. mox quia rumor incedebat, fore ut nuru ac nepoti cõciliaretur Cæsar, sæuitiam, quàm pœnitẽtiam maluit. Quin & inuectus in defunctũ, probra corporis, exitiabilem in suos, infensum Reip. animũ obiecit: recitariq́; factorum, dictorũq́; eius descripta per dies iußit. Quo nõ aliud atrocius uisum: adstitiße tot per annos qui uultũ, gemitus, occultũ etiam murmur exciperẽt. et potuiße auũ audire, legere, in publicum promere, uix fides, nisi quòd Actij centurionis, & Didymi liberti, epistulæ, seruorum nomina præferebãt, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsauerat, exterruerat. etiã sua uerba centurio sæuitiæ plena, tanquam egregium, uocesq́; deficientis adiecerat, quîs primò alienationem mentis simulãs, quasi per dementiã, funesta Tyberio, mox ubi exspes uitæ fuit, meditatas, compositasq́; diras imprecabatur: ut quemadmodũ

nurum,

nurum, filiumq́; fratris, & nepotes, domumq́; omnē cædibus cōpleuiſſet, ita pœnas nomini generiq́; maiorū, et poſteris exolueret. Obturbabant *quidem patres ſpecie deteſtandi: ſed penetrabat pauor, & admiratio, callidum olim & tegendis ſceleribus obſcurum, huc confidētiæ ueniſſe, ut tanquam dimotis parietibus oſtenderet nepotem ſub uerbere centurionis, inter ſeruorū ictus, extrema uitæ alimenta fruſtra orantē.* Nondum *is dolor exoleuerat, cum de* A*grippina auditum. quā interfecto* S*eiano ſpe ſuſtētatam prouixiſſe reor, & poſtquā nihil de ſæuitia remittebatur, uolūtate extinctā: niſi ſi negatis alimentis, adſimulatus eſt finis, qui uideretur ſponte ſumptus.* Enimuero *Tyberius fœdiſſimis criminationibus exarſit, impudicitiā arguens, & Aſinium* G*allū adulterū, eiusq́; morte ad tædiū uitæ conpulſam.* Sed *Agrippina æqui impatiens, dominandi auida, uirilibus curis, fœminarum uitia exuerat.* Eodem *die defunctā quo biennio antè* S*eianus pœnas luiſſet, memoriæq́; id prodendū addidit* C*æſar, iactauitq́; quòd nō laqueo ſtrangulata, neq; in Gemonias proiecta foret.* A*ctæ ob id grates, decretūq́; ut quintumdecimū* Cal. N*ouembris utriuſq; necis die per omnis annos donum* I*oui ſacraretur.* Haud *multo pòſt* Cocceius N*erua continuus principis, omnis diuini humaniq́; iuris ſciens, integro ſtatu, corpore inlæſo, moriendi conſiliū cepit.* Q*uod ut* T*yberio cognitum*

r 4 *adſidere*

adsidere, causas requirere, addere preces, fateri postremò graue conscientiæ, graue famæ suæ, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus uitam fugeret. Auersatus sermonẽ Nerua absti*nentiã cibi cõiunxit. Ferebãt gnari cogitationũ eius quãto propius mala Reipublicæ uisceret, ira, & metu, dum integer, dum intẽtatus, honestum finẽ uoluisse.* Cæterũ Agrippinæ *pernicies (quod uix credibile)* Plancinã *traxit.* Nupta *olim* Gn. Pisoni, *& palàm læta morte* Germanici, *cum* Piso *caderet precibus* Augustæ, *nec minus inimicitijs* Agrippinæ *defensa erat.* Vt *odium, et gratia desiere, ius ualuit.* Petitaq; *criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis, quã immerita supplicia persoluit.* Tot *luctibus funesta ciuitate, pars mœroris fuit, quòd* Iulia Drusi *filia, quondam* Neronis *uxor, denupsit in domum* Rubellij Blandi, *cuius auũ* Tiburtem *equitem* Ro. *pleriq; meminerant.* Extremo *anni mors* Aelij Lamiæ *funere censorio celebrata, qui adminiſtrãdæ* Syriæ *imagine tandem exolutus urbi præfuerat.* Genus *illi decorum, uiuida senectus, & non permissa prouincia dignationem addiderat.* Exin Flacco Pomponio Syriæ *proprætore defuncto, recitantur* Cæsaris *literæ, quis incusabat, egregiũ quenq;, & regendis exercitibus idoneũ abnuere id munus: seq; ea necessitudine ad preces cogi, per quas consulariũ aliqui capessere prouincias adigerentur: oblitus* Arruntiũ *ne in* Hispaniam

pergeret,

pergeret, decimũ iam annũ attineri. Obijt eodẽ anno & M. Lepidus, de cuius moderatione, atq; ſapientia in prioribus libris ſatis cõlocaui. Neq; nobilitas diutius demõſtranda eſt. quippe Aemilliũ genus fœcundũ bonorum ciuiũ, et qui eadem familia corruptis moribus, inluſtri tamen fortuna egere. Paulo Fabio, L. Vitellio COSS. *poſt longũ ſeculorum ambitũ auis Phœnix in Aegyptum uenit, præbuitq; materiem doctiſsimis indigenarũ, & Græcorum, multa ſuper eo miraculo diſſerendi. De quibus cõgruunt, & plura ambigua, ſed cognitu non abſurda promere libet. Sacrũ ſoli id animal, & ore ac diſtinctu pinnarum à cæteris auibus diuerſum, conſentiunt qui formã eius definiere. De numero annorum uaria tradũtur. Maximè uulgatũ, quingentorum ſpatium. Sunt qui adſeuerent, mille quadringentos ſexaginta unum interici, prioresq; alites Seſoſtride primum, poſt Amaſide dominãtibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonib⁹ tertius regnauit, in ciuitatem cui Heliopolis nomen, aduolauiſſe, multo cæterarũ uolucrũ comitatu, nouã faciem mirantiũ. Sed antiquitas quidem obſcura. Inter Ptolemæũ ac Tyberiũ minus ducenti quinquaginta anni fuerunt, unde nonnulli falſum hunc Phœnicem, neq; Arabum è terris credidere, nihilq; uſurpauiſſe ex his quæ uetus memoria firmauit, cõfecto quippe annorũ numero, ubi mors propinquet, ſuis in terris ſtruere nidum, eiq; uim*

r 5 genital

genitalem adfundere: ex qua fœtũ oriri, & primam adulto curã sepeliendi patris. Neq; id temere, sed sublato murrhæ põdere, tentatoq; per longũ iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus. Inq; Solis aram perferre, atque adolere. Hæc incerta, & fabulosis aucta. Cæterùm aspici aliquãdo in Aegypto eam uolucrem, non ambigitur. At Romæ cæde continua, Pomponius Labeo, quem præfuiße Mœsiæ retuli, per abruptas uenas sanguinem effudit. Aemulataq; est coniunx Paxæa. Nam prõptas eiusmodi mortes metus carnificis faciebat: & quia damnati, publicatis bonis sepultura prohibebãtur, eorum qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar mißis ad senatum literis, dißeruit, morem fuiße maioribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumq; finem gratiæ ponere: id se repetiuiße in Labeone: atq; illum, quia male administratæ prouinciæ, aliorumq; criminum urgebatur, culpam inuidia uelauiße, frustra conterrita uxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuiße. Mamercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate & orandis causis, uita probrosus. Nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus ualidum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detulerátque argumentum tragœdiæ à Scauro scriptæ, additis uersibus qui in

Tyberium

Tyberinm flecterentur. Verùm ab Seruilio & Cornelio accusatoribus, adulterium Liuiæ, magorum sacra obiectabantur. Scaurus, ut dignũ ueteribus Aemilijs, dãnationẽ anteit, hortante Sexitia uxore, quæ incitamẽtum mortis, & particeps fuit. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, pœnis adficiebãtur: ut Seruilius Corneliusq; perdito Scauro famosi, quia pecuniã à Vario Ligure omittendæ delationis ceperãt, in insulas interdicto igni atq; aqua demoti sunt. & Abudius Ruso functus ædilitate, dum Lentulo Getulico, sub quo legioni præfuerat, periculũ facessit, quòd is Seiani filium generũ destinasset, ultro dãnatur, atq; urbe exigitur. Getulicus ea tẽpestate superioris Germaniæ legiones curabat. Mirumq; amorẽ adsecutus erat, effusæ clemẽtiæ, modicus seueritate, & proximo quoq; exercitui per L. Aproniũ socerũ non ingratus: unde fama constans ausum mittere ad Cæsarẽ literas, adfinitatẽ sibi cũ Seiano haud sponte, sed cõsilio Tyberij cœptã. perinde se quã Tiberiũ falli potuisse. Neq; errorẽ eũdẽ illi sine fraude, alijs exitio habendũ. sibi fidẽ integram, & si nullis insidijs peteretur, mansurã. successorem nõ aliter quàm indiciũ mortis accepturũ. firmarent uelut fœdus, quo princeps cæterarum rerũ potiretur, ipse prouinciam retineret. Hæc mira quanquam, fidem ex eo trahebant, quòd unus omnium Seiani adfinium incolumis,

multaq;

multaq; gratia mansit: reputante Tyberio publicum sibi odium, extremam ætatẽ, magisq; fama, quàm ui stare res suas. C. Cestio, M. Seruilio Coss. *nobiles* Parthi *in urbem uenere ignaro rege* Artabano. *Is metu* Germanici *fidus* Romanis, *æquabilis in suos, mox superbiam in nos, sæuitiam in populares sumpsit, fretus bellis quæ secunda aduersum circuniectas nationes exercuerat, et senectutem* Tyberij *ut inermem despiciens, auidusq;* Armeniæ, *cui defuncto rege* Artaxia, Arsacen *liberorum suorum ueterrimum imposuit, addita cõtumelia, & missis qui gazam à* Vonone *relictam in* Syria *Ciliciáque reposcerent, simul ueteres* Persarum *ac* Macedonum *terminos: seq; inuasurum possessa* Cyro, *& post* Alexandro, *per uaniloquentiã ac minas iaciebat. Sed* Parthis *mittendi secretos nũtios ualidissimus autor fuit* Sinnaces, *insigni familia ac perinde opibus, & proximus huic* Abdus *adẽptæ uirilitatis. Nõ despectũ id apud barbaros, ultroq; potentiã habet.* Ii *adscitis & alijs primoribus, quia neminẽ gentis* Arsacidarum *summæ rei imponere poterant, interfectis ab* Artabano *plerisq;, aut nondũ adultis,* Phrahaten *regis* Phrahatis *filium* Roma *poscebant.* Nomine *tantũ & autore opus, ut sponte* Cæsaris, *ut genus* Arsacis, *ripam apud* Euphratis *cerneretur,* Cupitũ *id* Tyberio. *ornat* Phrahaten, *accingitq; paternũ ad fastigiũ, destinata retinens,*

nens, consilijs & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidijs Artabanus, tardari metu, modò cupidine uindictæ inardescere. Et barbaris cunctatio, seruilis: statim exequi, regium uidetur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiæ uocatum ad epulas lento ueneno inligaret, Sinnacen dißimulatione ac donis simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriã dum omißo cultu Romano, cui per tot annos insueuerat, instituta Parthorũ insumit, patrijs moribus impar morbo absumptus est. Sed non Tyberius omisit incœpta. Tiridaten sanguinis eiusdem, æmulum Artabano, recuperandæq; Armeniæ Hiberum Mithridatem deligit, conciliatq; fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat. Et cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. Eo de homine haud sum ignarus sinistram in urbe famam, pleraq; fœda memorari. Cæterũ regendis prouincijs, prisca uirtute egit. Vnde regreßus, & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudij turpe in seruitiũ mutatus, exẽplar apud posteros adulatorij dedecoris habetur. Ceßeruntq; prima postremis, et bona iuuẽtæ senectus flagitiosa obliterauit. At ex regulis prior Mithridates Pharasmanẽ perpulit, dolo & ui conatus suos iuuare: repertiq; corruptores, ministros Arsacis multo auro ad scelus cogũt, simul Hiberi magnis copijs Armeniam

inrum

inrumpunt, & urbe Artaxata potiũtur. Quæ postquam Artabano cognita, filium Orodem ultorem parat, datq; Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerẽt. Cõtrà, Pharasmanes adiungere Albanos, accipere Sarmatas, quorum Sceptuchi utrinq; donis acceptis more gentico diuersa induere. Sed Hiberi locorũ potentes, Caspia uia Sarmatam in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis aduentabant, facile arcebãtur, cum alios incẽssus hostis clausisset, unũ reliquũ, mare inter & extremos Albanorũ montes, æstas impediret. Quia flatibus Etesiarũ implẽtur uada, hybernus Auster reuoluit fluctus, pulsóq; introrsus freto, breuia litorũ nudãtur. Interim Orodem sociorum inopem auctus auxilio Pharasmanes uocare ad pugnam, & detrectantẽ incessere, adequitare castris, infensare pabula, ac sæpe modũ obsidij stationibus cingebat, donec Parthi cõtumeliarũ insolẽtes, circunsisterent regem, poscerent prælium. atq; illis sola in equite uis. Pharasmanes & pedite ualebat. Nam Hiberi Albaniq; saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæq; magis insueuere. Feruntq; se Thessalis ortos, qua tempestate Iason post auectam Medeam, genitosq; ex ea liberos, inanem mox regiam Aeetæ, uacuosq; Colchos repetiuit. Multaq; de nomine eius, & oraculum Phryxi celebrant. Nec quisquam ariete sacrificauerit, credito uexisse

Phryx

Phryxum: siue id animal, seu nauis insigne fuit. Cæterum directa utrinq; acie, Parthus imperium Orientis, claritudinem Arsacidarũ: contraq; ignobilem Hiberum mercenario milite, disserebat. Pharasmanes integros semet à Parthico dominatu: quanto maiora peterent, plus decoris uictores, aut si terga darẽt, flagitij atq; periculi laturos: simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina, hinc uiros, inde prædam ostendere. Enimuero apud Sarmatas non una uox ducis. Se quisq; stimulant, ne pugnam per sagittas inirent, impetu & cõminus præueniendum. Variæ hinc bellantium species, cum Parthus sequi uel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quæreret: Sarmatæ omisso arcu, quo breuius ualent, cõtis gladijsq; ruerẽt: modò equestris prælij more, frõtis & tergi uices, aliquãdo ut cõserta acies corporibus & pulsu armorũ pellerẽt, pellerentur. Iamq; & Albani Hiberiq; prensare, detrudere, ancipitẽ pugnã hostibus facere. Quos super, eques & propioribus uulneribus pedites adflictabãt. Inter quæ Pharasmanes Orodesq; dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subueniunt, conspicui, eoq; gnari, clamore, telis, equis cõcurrunt. Instantius Pharasmanes: nam uulnus per galeã adegit, nec iterare ualuit, prælatus equo, & fortissimis satellitum protegẽtibus saucium. Fama tamẽ occisi falsò credita, exterruit Parthos,

thos, uictoriamq; conceßere. Mox Artabanus tota mole regni ultimi id peritia locorum, ab Hiberis melius pugnatum. nec ideo abscedebat ni contractis legionibus Vitellius, & subdito rumore tanquã Mesopotamiam inuasurus, metum Romani belli fecißet. Tum omißa Armenia, uersæq; Artabani res, inliciente Vitellio desererent regem sæuũ in pace, et aduersis præliorũ exitiosum. Igitur Sinnaces, quẽ antea infensum memoraui, patrẽ Abdagasem, aliosq́; occultos consilit, & tunc cõtinuis cladibus promptiores ad defectionẽ trahit, adfluentibus paulatim, qui metu magis quàm beniuolentia subiecti, repertis autoribus sustulerant animum. Nec iam aliud Artabano reliquum, quàm si qui externorum, corpori custodes aderant, suis quisq; sedibus extorres, quîs neq; boni intellectus, neq; mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis in longinqua et cõtermina Scythiæ fugam maturauit spe auxilij, quia Hyrcanis Carmanijsq; per adfinitatẽ innexus erat. Atq; interim poße Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles ad pœnitẽtiam mutari. At Vitellius profugo Artabano & flexis ad nouum regem popularium animis, hortatus Tiridaten parata capeßere, robur legionum sociorumq́; ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cùm hic more Romano Suouetaurilia daret, ille equũ placando amni

adorna

adornaßet;nũtiauere accolæ Euphratrem nulla imbrium ui, ſponte & immenſum attolli: ſimul albẽtibus ſpumis in modum diadematis ſinuare orbes: auſpicium proſperi tranſgreßus. quidam callidius interpretabantur, initia conatus ſecunda,neq; diuturna, quia eorum quæ terra,cœlo'ue portenderentur,certior fides: fluminũ inſtabilis natura,ſimul oſtenderet omina, raperetq́;. Sed ponte nauibus effecto,tramißoq; exercitu, primus Ornoſpades multis equitum millibus in caſtra uenit,exul quondã, & Tyberio cum Dalmaticũ bellũ cõficeret,haud inglorius auxiliator,eoq́; ciuitate Romana donatus:mox repetita amicitia regis,multo apud eũ honore præfectus cãpis,qui Euphrate & Tygre inclutis amnibus circunflui Meſopotamiæ nomen acceperunt. Neq; multo pòſt Sinnaces auget copias: & columẽ partiũ Abdageſes gazã & paratus regios adijcit. Vitellius oſtentaße Romana arma ſatis ratus,monet Tiridatẽ primoresq́;:hũc Phrahatis aui & altoris Cæſaris, quæ utrobiq; pulchra,meminerit:illos,obſequiũ in regẽ,reuerẽtiam in nos,decus quiſq; ſuum & fidẽ retineret. Exin cum legionibus in Syriam remeauit. Quæ duabus æſtatibus geſta coniunxi,quo requieſceret animus à domeſticis malis. Non enim Tyberium, quanquam triennio poſt cædem Seiani,quæ cæteros mollire ſolent, tempus,preces,ſatias,mitigabant,quin incerta uel

s *abolita*

abolita pro grauissimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentis accusatores haud perpessus, supremis tabulis multa & atrocia in Macronem ac præcipuos libertorum Cæsaris composuit: ipsi fluxam senio mẽtem, & continuo absceßu, uelut exilium obiectando. Quæ ab hæredibus occultata recitari Tyberius ius sit, patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamiæ, an scelerũ Seiani diu nescius, mox quoquo modo dicta uulgari malebat, ueritatisq;, cui adulatio officit. Per probra saltẽ gnarus fieri. Iisdẽ diebus Granius Martianus senator à C. Graccho maiestatis postulatus, uim uitæ suæ attulit. Tatiusq; Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus. Nec dispares Trebellieni Rufi & Sextij Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit, Paconianus in carcere ob carmina illic in principem factitata strangulatus est. Hæc Tyberius nõ mari ut olim diuisus, neq; per longinquos nũtios accipiebat, sed urbem iuxta, eodem ut die uel noctis interiectu, literis consulũ rescriberet: quasi aspiciens undãtem per domos sanguinem, aut manũ carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus conceßit uita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus, maximisq; prouincijs per quatuor & uiginti annos impositus, nullam ob eximiam artem, sed quòd

par ne

par negotijs, neq; suprà erat. Q. *Plautius*, Sex. *Papinius* Coß. *sequuntur.* Eo *anno, neq; quòd* L. *Aruseius morte adfecti forent, adsuetudine malorum ut atrox aduertebatur, sed exterruit quòd* Vibulenus Agrippa *eques* Romanus, *cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu uenenum hausit, prolapsusq́; ac moribundus festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesq́; iam exanimis laqueo uexatæ.* Ne Tigranes *quidem* Armenia *quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia ciuium effugit.* At C. Galba *consularis, & duo* Blæsij *uoluntario exitu cecidere:* Galba *tristibus* Cæsaris *literis prouinciam sortiri prohibitus:* Blæsijs *sacerdotia, integra eorum domo, destinata, conuulsa, distulerat: tunc ut uacua contulit in alios. Quod signum mortis intellexere, & executi sunt.* Et Aemylia Lepida, *quam iuueni* Druso *nuptam retuli, crebris criminibus maritum insecuta, quanquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater* Lepidus. *Pòst à delatoribus corripitur ob seruum adulterum.* Nec *dubitabatur de flagitio.* Ergo *omißa defensione, finem uitæ sibi posuit.* Per *idem tempus* Citarum *natio* Cappadociæ, Archelao *subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga* Tauri *montis abscessit: locorúmque ingenio sese contra*

imbelles regis copias tutabatur: donec M. Trebellius legatus, à Vitellio præside Syriæ cum quatuor millibus legionariorum, & delectis auxilijs missus, duos collis, quos barbari insederant, minori Cadra, alteri Dauara nomen est, operibus circundedit, et erumpere ausos ferro, cæteros siti ad deditionem coëgit. At Tiridates uolentibus Parthis Nicephorium & Anthemusiada, cæterasq́; urbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca uocabula usurpant, Halumq́; & Artemitam Parthica oppida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob sæuitiam execrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induere, ciuitas potēs, septa muris, neq; in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, ut senatus. sua populo uis. & quoties concordes agunt, spernitur Parthus: ubi dißensere, dum sibi quisq; cōtra æmulos subsidium uocant, accitus in partem, aduersum omnes ualescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. Nam populi imperiū, iuxta libertatem, paucorum dominatio, regiæ libi dini propior est. Tum aduentātem Tiridaten extollunt, ueterum regum honoribus, & quos recens ætas largius inuenit: simul probra in Artabanum fundebant, materna origine

Arsac

Arsaciden, cætera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox consultans quo nam die solennia regni capesseret, literas Phrahatis & Hieronis, qui ualidissimas præfecturas obtinebant, accipit, breuem morã precantium. Placitumq; opperiri uiros præpollentis. Atq; interim Ctesiphon sedes Imperij petita. Sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus, Surena patrio more Tiridaten insigni regio euinxit. Ac si statim interiora, cæterasq; nationes petiuisset, oppressa cunctantium dubitatio, & omnes in unum cedebant. Adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phrahates & Hiero, & si qui alij delectum capiendo diademati diem nõ concelebrauerãt, pars metu, quidam inuidia in Abdagesen, qui tum aula, & nouo rege potiebatur, ad Artabanum uertere. Isq; in Hyrcanis repertus est, inluuie obsitus, & alimenta arcu expediens. ac primò tãquam dolus pararetur, territus, ubi data fides reddẽda dominationi uenisse, adleuatur animum, et quæ repentina mutatio exquirit. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat: neq; penes Arsacidẽ imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia: uim in Abdagesis domo. Sensit uetus regnandi, falsos in amore odia non fingere. Nec ultrà moratus quàm dum Scytha-

rum auxilia conciret, pergit properus, & præueniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam: neq; exuerat pedorem, ut uulgum miseratione aduerteret: nō fraus, nō preces, nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamq; multa manu propinqua Seleuciæ aduentabat, cum Tiridates simul fama atq; ipso Artabano perculsus, distrahi consilijs, iret contrà, an bellum cunctatione tractaret. Quibus prælium & festinati casus placebant disiectos & longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse disserunt, proditores nuper, hostesq; eius, quē rursum foueāt. Verū Abdageses regrediendum in Mesopotamiam censebat, ut amne obiecto Armenijs interim, Elymaisq;, & cæteris à tergo excitis, aucti copijs socialibus, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia ualuit, quia plurima autoritas penes Abdagesen, & Tiridates ignarus ad pericula erat. Sed fugæ specie discessum, ac principio à gente Arabum facto, cæteri domos abeunt, uel in castra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam reuectus, pudore proditionis omnes exoluit. Idem annus graui igne urbem adficit, deusta parte Circi, quæ Auentino contigua, ipsoq; Auentino. Quod damnum Cæsar ad gloriam uertit, exolutis domuum & insularum pretijs. Millies sestertiūm ea munificentia con

tia conlocatũ, tanto acceptius in uulgum, quanto modicus priuatis ædificationibus. Ne publicè quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto, & scenam Pompeiani *theatri, eaq́; perfecta contemptu ambitionis, an per senectutem haud dedicauit.* Sed *æstimando cuiusque detrimento quatuor progeneri Cæsaris,* Gn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus *delecti, additusq́; nominatione consulum* P. Petronius. Et *pro ingenio cuiusq; quæsiti decretiq́; in principẽ honores. Quos omiserit receperitue in incerto fuit, ob propinquum uitæ finem.* Neq; *enim multo pòst supremi* Tyberio *consules,* Gn. Acerronius, C. Pontius *magistratum occepere, nimia iam potentia* Macronis *: qui gratiam* C. *Cæsaris nunquam sibi neglectam, acrius in dies fouebat: impulerátque post mortem* Claudiæ, *quam nuptam ei retuli, uxorem suam* Enniam *immittendo, amore iuuenem inlicere, pactoq́; matrimonij uincire, nihil abnuẽtem dum dominationis apisceretur.* Nam *etsi commotus ingenio, simulationum tamen falsa in sinu aui perdidicerat.* Gnarum *hoc principi. eoq; dubitauit de tradenda* Rep. *primum inter nepotes, quorum* Druso *genitus, sanguine & charitate propior, sed nondum pubertatem ingressus.* Germanici *filio robur iuuentæ, uulgi studia. eáque apud auum odij causa.* Etiam *de* Claudio *agitanti, quòd is composita ætate bonarũ artium*

cupiens erat, imminuta mens eius obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarum in ludibria & contumelias uerteret, metuebat. Quippe illi non perinde curæ, gratia præsentium, quàm in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat fato permisit, iactis tamen uocibus, per quas intelligeretur prouidus futurorum. Nanq; Macroni non abdita ambage, Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari exprobrauit. Et C. Cæsari forte orto sermone L. Sullã inridenti, omnia Sullæ uitia, & nullam eiusdem uirtutem habiturum prædixit: simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius uultu, Occides hunc tu, inquit, & te alius. Sed grauescente ualetudine nihil è libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans: solitusq; eludure medicorum artes, atq; eos qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo utilia uel noxia, alieni consilij indigerent. Interim Romæ futuris etiam post Tyberium cædibus semina iaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellij quondam uxorem maiestatis postulauerat: qua damnata, cum præmium accusatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei intercessit. Vnde illis odia, mox Othoni exilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio

trio Secundo coniurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem. cõnectebantur, ut conscij & adulteri eius, Gn. Domitius, Vibius Marsus, L. Aruntius. De claritudine Domitij suprà memoraui. Marsus quoque uetustis honoribus, & inlustris studijs erat. Sed testium interrogationi, tormentis seruorum Macronem præsedisse commentarij ad senatũ missi ferebant: nullæ'que in eos imperatoris literæ suspicionem dabant, inualido ac fortasse ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Aruntium. Igitur Domitius defensionem meditans, Marsus tanquam inediam destinauisset, produxere uitam. Aruntius cunctationem & moras suadentibus amicis: non eadem omnibus decora respondit, sibi satis ætatis: neque aliud pœnitendum quàm quòd inter ludibria & pericula anxiam senectam tolerauisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui potentium inuisus, non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sanè paucos & supremos principis dies posse uitari, quemadmodum euasurum imminentis iuuentam? An cum Tyberius post tantam rerum experientiam ui dominationis conuulsus & mutatus sit, C. Cæsarẽ uix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum meliora capessiturũ Macrone duce? qui ut deterior ad opprimendum Seianum delectus, plura per scelera Remp. conflictauisset:

 set:

set: prospectare iam se acrius seruitium, eoq; fugere simul acta & instantia. Hæc uatis in modum dictitans, uenas resoluit. Documento sequentia erunt, bene Aruntium morte usum. Albucilla inrito ictu à semet uulnerata, iussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, Grasidius Sacerdos prætorius ut in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium: & eædem pœnæ in Lælium Balbum decernuntur. Id quidem à lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur prõptus aduersum insontes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia repentinum & informem exitum delegit, iacto in præceps corpore. Causa ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adsentationibus atq; luxu perpulisset iuuenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inueniret. Igitur accusata in senatu, quanquã genua patrum aduolueretur, luctũq; communem, & magis imbecillum tali super casu fœminarum animum, aliaq; in eundem dolorem mœsta & miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum iuuentæ exiret. Iam Tyberium corpus, iam uires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor sermone ac uultu intentus, quæsita interdum comitate quamuis manifestam defectionem tegebat. Mutatisq; sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit

sedit in uilla, cui L. Lucullus quondam dominus. Illic eum adpropinquare supremis tali modo compertum: Erat medicus arte insignis nomine Charicles, non quidem regere ualetudines principis solitus, consilij tamẽ copiam præbere. Is uelut propria ad negotia digrediens, & per speciem officij manum complexus pulsum uenarum attigit: neq; fefellit. Nam Tyberius incertum an offensus, tantoq; magis iram premens, instaurari epulas iubet, discumbitq; ultra solitum, quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi spiritũ, nec ultra biduum duraturum Macroni firmauit. Inde cũcta colloquijs inter præsentes, nuntijs apud legatos & exercitus festinabãtur. Decimoseptimo Kalen. Aprilis interclusa anima creditus est mortalitatem expleuisse. Et multo gratantum concursu, ad capiẽda imperij primordia C. Cæsar egre diebatur, cum repente adfertur redire Tyberio uocem, ac uisus, uocariq; qui recreandæ defectioni cibum adferrent. Pauor hinc in omnes, & cæteri paßim dispergi, se quisq; mœstum aut nescium fingere. Cæsar in silẽtium fixus à summa spe, nouißima expectabat. Macro intrepidus, opprimi senem iniectu multæ uestis iubet, discediq; ab limine. Sic Tyberius finiuit, octauo & septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, & utrinque origo gentis Claudiæ, quanquam mater in Liuiam & mox Iuliam familiã adoptionib

ptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites. Nam proscriptum patrem exul secutus, ubi domum Augusti priuignus introijt, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus & Agrippa, mox Caius Luciúsque Cæsares, uiguere. Etiam frater eius Drusus prosperiore ciuium amore erat. Sed maximè in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam uxoris tolerans aut declinans. Dein Rhodo regressus, uacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitrium tribus fermè & uiginti obtinuit. Morum quoq; tempora illi diuersa: egregium uita, famaq́;, quoad priuatus, uel in imperijs sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis uirtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona malaq́; mistus incolumi matre: intestabilis sæuitia, sed obtectus libidinibus, dum Seianum dilexit, timuítue. Postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur.

*

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XI.

AM Valerium Asiaticũ bis consulem, fuiße quondã adulterum eius credidit: pariterq; hortis inhians quos ille à Lucullo cœptos insigni magnificẽtia excolebat, Suiliũ accusandis utrisq; immittit. Adiungitur Sosibius Britannici educator, qui per speciẽ beniuolentiæ moneret Claudium, caueri uim atq; opes principibus infensas: præcipuum autorem Asiaticũ interficiendi Cæsaris nõ extimuiße in concione pop. Romani fateri, gloriamq; facinoris ultro petere. Clarum ex eo in urbe, dedita per prouincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus, quando genitus Viennæ, multisq; & ualidis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet. At Claudius nihil ultrà scrutatus, citis cum militibus tanquam opprimẽdo bello, Crispinum prætorij præfectum misit: à quo repertus est apud Baias, uinclisq; inditis in urbem raptus, neq; data senatus copia, intra cubiculum auditur, Meßalina coram, & Suillio corruptionẽ militum quos pecunia & stupro in omni flagitio obstrictos arguebat

arguebat, exin adulterium Poppeæ, ac postremum mollitiam corporis obiectante. Ad quod uicto silētio prorupit reus, et Interroga, inquit, Suilli filios tuos, uirum me esse fatebuntur: ingressusq; defensionem, cōmoto maiorem in modum Claudio, Messalinæ quoq; lacrymas exciuit: quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium nè elabi reum sineret. Ipsa ad perniciem Poppeæ festinat, subditis qui terrore carceris ad uoluntariam mortem propellerēt, adeò ignaro Cæsare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum eius Scipionem percunctaretur, cur sine uxore discubuisset? atq; ille functā fato responderet. Sed consultanti super absolutione Asiatici, flens Vitellius cōmemorata uetustate amicitiæ, utq; Antoniam principis matrem pariter obseruassent, dein percursis Asiatici in Rempublicā beneficijs, recentiq; aduersus Britanniā militia, quæq; alia conciliandæ misericordiæ uidebantur, liberum ei mortis arbitrium permisit: & secuta sunt Claudij uerba in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam inediam & lenem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait: & usurpatis quibus insueuerat exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cū se honestius calliditate Tyberij, uel īpetu C. Cæsaris periturū dixisset, quàm quòd fraude muliebri, & impudico Vitellij ore caderet, uenas exoluit, uiso tamen antè rogo,

iussoq;

iußoq; trāsferri partē in aliam, ne opacitas arborum uapore ignis minueretur: tantum illi securitatis nouißimæ fuit. Vocantur post hæc patres, pergitq; Suillius addere reos equites Romanos inlustres, quibus Petra cognomentū. At causa necis, quòd domum suam M. Nestoris & Poppeæ congreßibus præbuißent. Verū nocturnæ quietis species alteri obiecta, tāquam uidisset Claudium spicea corona euinctum, spicis retro conuersis, eaq; imagine grauitatem annonæ dixißet. Quidam pampineam coronam albentibus folijs uisam, atq; ita interpretatum tradidere, uergente autumno mortē principis ostendi. Illud haud ambigitur, qualicunq; insomnio ipsi fratriq; perniciem allatam. Sestertiū quindecies & insignia præturæ Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertiū decies Sosibio, quod Britannicum præceptis, Claudium consilijs iuuaret. Rogatus sententiam & Scipio, Cū idem, inquit, de admißis Poppeæ sentiā quod omnes, putate me idē dicere quod omnes: eleganti temperamento inter coniugalem amorem & senatoriam neceßitatem. Continuus inde & sæuus accusandis reis Suillius, multiq; audaciæ eius æmuli. Nam cuncta legum, & magistratuum munia in se trahens princeps, materiā prædandi patefecerat. Nec quicquā publicæ mercis tam uenale fuit, quàm aduocatorū perfidia: adeò ut Samius insignis eques Romanus quadringentis

numm

nummorum millibus Suillio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiẽte C. Silio consule designato, cuius de potentia & exitio in tẽpore memorabo, consurgunt patres, legemq; Titiam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob causam orãdam pecuniam donúmue accipiat. Deinde obstrepentibus his, quibus ea contumelia parabatur, discors Suillio Silius acriter incubuit, ueterum oratorum exẽpla referens, qui famã in posteros præmia eloquentiæ cogitauissent pulcherrima: alioquin et bonarũ artium principem sordidis ministerijs fœdari: nec fidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur: quòd si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia, & iniurias foueri, ut quomodo uis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat. meminissent T. Galbæ, C. Asinij, & Messalæ, ac recentiorum Aruntij & Esernini ad summa prouectorum, incorrupta uita & facundia. Talia dicente consule designato, consentientibus alijs parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur, cum Suillius, & Cossutianus, & cæteri qui non iudicium, quippe in manifestos, sed pœnam statui uidebant, circumsistunt Cæsarẽ, antè acta deprecantes. Et postquam annuit tacens, incipiunt: Quem ullum tanta superbia esse, ut æternitatẽ famæ spe præsumat?

Sumat? usui & rebus subsidium præparari, ne quis inopia aduocatorum potentioribus obnoxius sit: neq; tamen eloquentiam gratuito contingere, omitti curas familiares, ut quis se alienis negotijs intendat. multos militia, quosdam exercendo agros tolerare uitā. Nihil à quoquam expeti, nisi cuius fructus antè prouiderit. Facile Asinium, & Messalam, inter Antonium & Augustum bellorum præmijs refertos, aut ditiū familiarum hæredes Eserninos & Aruntios magnum animum induisse: prompta sibi exempla quātis mercedibus P. Clodius aut C. Curio concionari soliti sint: se modicos senatores, qui à Rep. nulla nisi pacis emolumenta peterent: cogitare plebē, quæ toga enitesceret: sublatis studiorum pretijs, etiam studia peritura, ut minus decora. Hæc ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecunijs posuit modū, usq; ad dena sestertia, quæ egressi repetundarū tenerentur. Sub idem tēpus Mithridates quem imperitasse Armenijs, & ad præsentiā Cæsaris uectum memoraui, monēte Claudio in regnum remeauit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Hyberis, idemq; Mithridatis frater, nuntiabat discordare Parthos, summaq; imperij ambigua, minora sine cura haberi. Nā inter Gotarzis pleraq; sæua (qui necē fratri Artabano, coniugiq; ac filio eius præparauerat, unde metus eius in cæteros) acciuere Bardanem. Ille ut erat magnis ausis promptus, bi-

duo tria millia stadiorũ inuadit, ignarumq; & exterritum Gotarzem proturbat: neq; cunctatur quin proximas præfecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. In quos ut patris sui quoq; defectores ira magis quàm ex usu præsenti accensus, implicatur obsidione urbis ualidæ, & munimẽtis obiecti amnis muroq́; & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumq́; opibus auctus bellũ renouat, coactusq́; Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit. Tunc distractis Orientis uiribus, & quónam inclinarent incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam ui militis Romani ad excidenda castellorũ ardua, simul Hybero exercitu campos persultante. Nec enim resistere Armenij, fuso qui prælium ausus erat Demonacte præfecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, uersis illuc quibusdã procerum, deinde literis Cæsaris coërcitus: & cuncta in Mithridatem fluxere, atrociorem quàm nouo regno conduceret. At Parthi imperatores cum pugnã pararent, fœdus repente iaciunt, cognitis popularium insidijs, quas Gotarzes fratri patefecerat: congreßiq;, primo cunctanter, deinde complexi dextras, apud altaria deûm pepigere, fraudem inimicorum ulcisci, atq; ipsi inter se concedere. Potior Bardanes uisus retinẽdo regno. At Gotarzes ne quid æmulationis existeret penitus

penitus in Hyrcaniam abijt, regreßoq; Bardane deditur Seleucia septimo post defectionem anno, non sine dedecore Parthorum, quos una ciuitas tandiu cluserat. Exin ualidißimas præfecturas inuasit, & recuperare Armeniam, ni Vibio Marso Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret. Atque interim Gotarzes pœnitentia conceßi regni, & reuocante nobilitate, cui in pace durius seruitiũ est, contrahit copias. & huic contra itum ad amnem Erindem, in cuius transgreßu multùm certato, peruicit Bardanes; prosperisq; prælijs medias nationes subegit ad flumẽ Gindem, quod Dahas Ariosq; disterminat. Ibi modus rebus secũdis positus. Nam Parthi quãquam uictores, lõginquam militiam aspernabantur. Igitur extructis munimẽtis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur, ingens gloria, atq; eo ferocior, & subiectis intolerãtior. Qui dolo antè composito, incautum uenationiq; intentũ interfecere primam intra iuuentam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quàm metũ apud hostes quæsiuißet. Nece Bardanis turbatæ Parthorum res inter ambiguos quis in regno acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant, quidam ad Meherdatem prolem Phrahatis obsidio nobis datum. Deinde præualuit Gotarzes, potitusq; regia, per sæuitiam ac

luxum adegit Parthos mittere ad principẽ Romanum occultas preces, quis permitti Meherdatem patrium ad fastigium orabant. Iisdem consulibus ludi seculares octingentesimo post Romã conditam, quarto & sexagesimo quàm Augustus ediderat, spectati sunt. Vtriusque principis rationes prætermitto, satis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani composui. Nam is quoq; edidit ludos seculares. Iisq; intentius affui sacerdotio Quindecimuirali præditus, ac tũ prætor. Quod non iactantia refero, sed quia collegio Quindecimuirûm antiquitus ea cura: & magistratus potissimum exequebantur officia ceremoniarum. Sedente Claudio Circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent, interq; eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperiũ & cognomentum Neronis adscitus, fauor plebis acrior in Domitium loco præsagij acceptus est, uulgabaturq; affuisse infantiæ eius dracones in modum custodum, fabulosa & externis miraculis assimulata. Nam ipse haud quaquam sui detractor, unam omnino anguẽ in cubiculo uisam narrare solitus est. Verùm inclinatio populi superaerat ex memoria Germanici, cuius illa reliqua soboles uirilis: & matri Agrippinæ miseratio augebatur ob sæuitiã Messalinæ, quæ semper infesta, & tunc cõmotior, quò minus strueret crimina & accusatores, nouo et furori proximo

ximo

ximo amore distinebatur. Nam *in* C. *Silium iuuentutis* Romanæ *pulcherrimum ita exarserat, ut* Iuliā Syllanā *nobilem fœminā matrimonio eius exturbaret, uacuóque adultero potiretur.* Neq; Silius *flagitij aut periculi nescius erat, sed certo si abnueret exitio, & nonnulla fallēdi spe, simul magnis præmijs opperiri futura, et præsentibus frui pro solatio habebat.* Illa *non furtim, sed multo comitatu uentitare domum, egreßibus adhærescere, largiri opes, honores: postremò uelut translata iam fortuna, serui, liberti, paratus principis apud adulterū uisebantur.* At Claudius *matrimonij sui ignarus, & munia censoria usurpans, theatralem populi lasciuiam seueris edictis increpuit, quòd in* P. Pomponium *cōsularem, is carmina scenæ dabat, inq; fœminas inlustres probra iecerat.* Et *lege lata, sæuitiam creditorū coërcuit, ne in morte parentum pecunias filijs familiarum fœnori darent.* Fontesq; *aquarum* Simbruinis *collibus deductos urbi intulit.* Ac *nouas literarum formas addidit, uulgauitq;, comperto quoq;* Græcam *literaturam non simul cœptā absolutamq;.* Primi *per figuras animalium* Aegyptij *sensus mentis effingebant, & antiquißima monimenta memoriæ humanæ impreßa saxis cernuntur, & literarum semet inuentores perhibent.* Inde Phœnicas, *quia mari præpollebant, intulisse* Græciæ, *gloriamq; adeptos, tanquam repererint quæ ac-*

ceperant. Quippe fama est Cadmum classe Phœnicum uectum rudibus adhuc Græcorum populis artis eius autorem fuisse. Quidam Cecropem Athenienſem, uel Linum Thebanum, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant, sexdecim literarum formas, mox alios ac præcipuum Simonidem cæteras reperiſſe. At in Italia Ethruſci ab Corinthio Demarato, Aborigines Arcade ab Euandro didicerunt. Et forma literis Latinis, quæ ueterrimis Græcorum. Sed nobis quoq; paucæ primùm fuere, deinde additæ sunt. Quo exemplo Claudius tres literas adiecit, quæ uſui, imperitante eo, pòſt obliteratæ, aſpiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiſcitis per fora ac templa fixo. Retulit deinde ad ſenatum ſuper collegio aruſpicum, ne uetuſtiſſima Italiæ diſciplina per deſidiam exoleſceret: ſæpe aduerſis Reip. tẽporibus accitis, quorum monitu redintegratas ceremonias & in poſterũ rectius habitas: primoresq́; Ethruriæ ſponte aut patrum Romanorum impulſu retinuiſſe ſcientiam, & in familias propagaſſe: quod nunc ſegnius fieri publica circa bonas artes ſocordia, & quia externæ ſuperſtitiones inualeſcant: & læta quidem in præſens omnia, ſed benignitati deûm gratiam referendam, ne ritus ſacrorũ inter ambigua culti, per proſpera obliterarentur. Factum ex eo ſenatuſconſultum: uiderent pontifices, quæ retinenda, firmandaq́; aruſpicum.

Eodem

Eodem anno Cheruscorum gens regem Romæ
petiuit, amißis per interna bella nobilibus, &
uno reliquo stirpis regiæ, qui apud urbem habe-
batur, nomine Italus. Paternum huic genus è
Flauio fratre Arminij. Mater ex Catumero
principe Cattorum erat. Ipse forma decorus, &
armis equisq; in patrium nostrumq; morē exer-
citus. Igitur Cæsar, auctum pecunia, additis sti-
patoribus, hortatur gentile decus magno animo
capeßere. Illum primum Romæ ortum, nec obsi-
dem, sed ciuem, ire externum ad imperium. Ac
primo lætus Germanis aduentus, atq; eo magis,
quòd nullis discordijs imbutus pari in omnes stu
dio ageret: celebrari, coli, modò comitatem &
temperantiam nulli inuisam, sæpius uinolētiam
ac libidines grata barbaris usurpans Iāq; apud
proximos longius clarescere, cum potētiam eius
suspectantes qui factionibus floruerant, disce-
dunt ad conterminos populos, ac testificantur,
adimi ueterē Germaniæ libertatem, & Roma-
nas opes insurgere: adeò neminem ijsdem in ter-
ris ortum qui principis locū impleat, nisi explo-
ratoris Flauij progenies supra cunctos attolla-
tur? Frustra Arminium præscribi: cuius si filius
hostili in solo adultus, in regnum uenißet, poße
extimesci,. nfectum alimonia, seruitio, cultu, o-
mnibus externis. At si paterna Italo mens eßet,
non alium infensius arma contra patriā ac deos
penates, quàm parentes eius exercuiße. His atq;

talibus magnas copias coëgere. Nec pauciores Italum sequebantur. Nō enim inrupiße ad inuitos, sed accitum memorabant. quando nobilitate cæteros anteiret, uirtutem experirētur, an dignū ſit patruo Arminio, auo Catumero præberet. Nec patrem illi rubori eße, quòd fidē aduerſus Romanos uolētibus Germanis ſumptam nunquam omiſiſset. Falſo libertatis uocabulum obtendi ab his qui priuatim degeneres, in publicum exitioſi, nihil ſpei, niſi per diſcordias habeant. Adſtrepebat huic alacre uulgus: & magno inter Barbaros prælio uictor rex, dehinc ſecunda fortuna ad ſuperbiam prolapſus, pulſusq;, ac rurſus Langobardorum opibus refectus, per læta, per aduerſa res Cheruſcas affligtabat. Per idem tempus Chauci nulla diſsenſione domi, & morte Sanquinij alacres, dum Corbulo aduentat, inferiorem Germaniam incurſauere, duce Gānaſco, qui natione Caninefas auxiliaris & diu meritus, pòſt trāsfuga, leuibus nauigijs prædabundus, Gallorum maximè orā uaſtabat, nō ignarus dites & imbelles eſse. At Corbulo prouinciā ingreſsus, magna cum cura & mox gloria, cuius principiū illa gloria fuit, triremes alueo Rheni, cæteras nauiū, ut quæq; habiles, per æſtuaria & foſsas adegit: lintribusq; hoſtium depreßis, & exturbato Gannaſco, ubi præſentia ſatis compoſita ſunt, legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes:

ueterem

ueterem ad morem reduxit, ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret. Stationes, uigiliæ, diurna nocturnaq; munia in armis agitabantur. Feruntq; militem quia uallum non accinctus, atque alium quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. Quæ nimia & incertum an falso iacta, originem tamen è seueritate ducis traxere. Intentúmque & magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam aduersus leuia credebatur. Cæterum is terror milites hostesq; in diuersum affecit. Nos uirtutem auximus, Barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum per rebellionem clade L. Aproniј cœptam infensa, aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit. Ac ne iussa exuerent, præsidium inde muniuit, missis qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo aggrederentur. Nec inritæ aut degeneres insidiæ fuere aduersus transfugam & uiolatorem fidei. Sed cæde eius motæ Chaucorum mentes, & Corbulo semina rebellionis præbebat, ut læta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama, cur hostem conciret? aduersa in Rempublicam casura: cum prosperè egisset, formidolosum paci, uirum insignem, & ignauo principi prægrauem. Ideo Claudius adeò nouam in Germanias uim prohibuit, ut

t 5 referri

referri præsidia cis Rhenum iuberet. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni, hæ literæ redduntur. Ille re subita quanquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quàm beatos quosdam duces Romanos, signum receptui dedit. Ne tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenúmque trium & uiginti millium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani uetarentur. Insignia tamen triumphi indulsit Cæsar quamuis bellum negauißet. Nec multo pòst Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quærendis uenis argenti: unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, & fodere riuos, quæ'que in aperto grauia, humum infrà moliri. Quîs subactus miles, & quia plures per prouincias similia tolerabantur, componit occultas literas nomine exercituum precantium imperatorem, ut quibus permißurus eßet exercitus, triumphalia antè tribueret. De origine Curtij Rufi quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim, & uera exequi pudet. Postquam adoleuit, sectator quæstoris cui Africa obtigerat dum in oppido Adrumento uacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, & audita est

uox:

uox: Tu es, Rufe, qui in hanc prouinciam pro consule uenies. Tali omine in spem sublatus, digressusq; in urbem, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam, & mox nobiles inter candidatos præturam principis suffragio assequitur, cum hisce uerbis Tyberius dedecus natalium eius uelauisset, Curtius Rufus uidetur mihi ex se natus. Longa post hæc senecta, & aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremò Africam obtinuit, atque ibi defunctus fatale præsagium impleuit. Interea Romæ nullis palàm neque cognitis mox causis, Gn. Nouius eques Romanus, ferro accinctus reperitur in cœtu salutantium principem: nam postquam tormentis dilaniabatur, de se Nouius conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui quæsturam adipiscerentur. Apud maiores uirtutis id præmium fuerat, cunctísque ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta consulatum ac dictaturas inirent. Sed quæstores regibus etiam tum imperantibus instituti sunt, quod lex curiata ostendit ab L. Bruto repetita. Mansitq; consulibus potestas deligendi, donec eum quoq; honorem popu-

lus

lus mandaret, creatíque primùm Valerius Posthumius, Aemylius Mamercus LXIII. *anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum uectigalibus. Pòst lege Syllæ uiginti creati supplendo senatui, cui iudicia tradiderat. Et quanquam equites iudicia recuperauissent, quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellæ uelut uenundaretur. A. Vitellio, L. Vipsano consulibus, cum de supplendo senatu agitaretur, primoresq; Galliæ quæ comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem assecuti, ius adipiscendorum in urbe honorum expeterent, multus ea super re, uariúsque rumor, & studiis diuersis apud principem certabatur, asseuerantium, Non adeò ægram Italiam, ut senatum suppeditare urbi suæ nequiret: suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec pœnitere ueteris Reipub. Quin adhuc memorari exempla, quæ priscis moribus ad uirtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quòd Veneti & Insubres curiam inruperint, nisi cœtus alienigenarum uelut captiuitas inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium? aut si quis pauper è Latio senator foret? oppleturos*

omnia

omnia diuites illos, quorum aui proauiq; hostilium nationum duces exercitus nostros ferro igniq; ceciderint, diuum Iulium apud Alexiam obsederint. Recentia hæc, quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem prostratis? fruerentur sanè uocabulo ciuitatis: insignia patrum, decora magistratuum ne uulgarent. His atq; talibus haud permotus princeps, etiā statim contrà disseruit, & uocato senatu ita exorsus est: Maiores mei, quorum antiquissimus Clausus origine Sabina, simul in ciuitatem Romanam & in familias patriciorum adscitus est, hortantur uti paribus consilijs Remp. capessam, transferendo huc quod usquam egregium fuerit. Neq; enim ignoro Iulios Alba, Coruncanos Camerio, Porcios Tusculo: & ne uetera scrutemur, Ethruria Lucaniaq; & omni Italia in senatum accitos. Postremò ipsam ad Alpes promotam, ut non modò singuli uiritim, sed terræ gentesq; in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, & aduersus externa floruimus, cum Transpadani in ciuitatem recepti, cum specie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium ualidissimis, fesso imperio subuentum est. Num pœnitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes uiros è Gallia Narbonēsi transiuisse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis con

bis con

bis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniјs & Atheniensibus fuit, quanquam armis pollerent, nisi quòd uictos pro alienigenis arcebant? At conditor noſtri Romulus tantum ſapiētia ualuit, ut pleroſque populos eodem die hoſtes, dein ciues habuerit. Aduenæ in nos regnauerunt. Libertinorū filijs magiſtratus mandati, non, ut pleriq; falluntur, recens, ſed priori populo factitatum eſt. At cum Senonibus pugnauimus; ſcilicet Volſci & Equi nunquam aduerſam nobis aciem inſtruxere? Capti à Gallis ſumus, ſed & Tuſcis obſides dedimus, & Samnitum iugum ſubiuimus. Attamen ſi cuncta bella recenſeas, nullū breuiore ſpatio quàm aduerſus Gallos confectum. Continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus, noſtris miſti, aurum & opes ſuas inferant potius, quàm ſeparati habeant. Omnia P.C. quæ nunc uetuſtiſſima creduntur, noua fuere. Plebei magiſtratus poſt patricios, Latini poſt plebeios, cæterarum Italiæ gentium poſt Latinos. Inueteraſcet hoc quoq; & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit. Orationem principis ſecuto patrum conſulto, primi Edui ſenatorum in urbe ius adepti ſunt. Datum id fœderi antiquo, & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Ro. uſurpant. Iiſdem diebus in numerum patriciorum aſciuit Cæſar ueſtuſtiſſimum quenq; è ſenatu, aut quibus clari parētes fuerant,

fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum, & L. Brutus minorum gẽtium appellauerant, exhaustis etiam quas dictator Cæsar lege Caßia, & princeps Augustus lege Senia sublegere. Lætaq; hæc in R. P. munia, multo gaudio Censoris inibãtur. Famosos probris quo nam modo senatu depelleret anxius, mitem & recens repertam quãdam ex seueritate prisca rationem adhibuit: monendo, secum quisque de se consultaret: peteretq; ius exeundi ordinis, facilem eius rei ueniam. & motos senatu, & excusatos simul propositurum: ut iudicium censorum ac pudor sponte cedentium permisti, ignominiam mollirent. Ob ea Vipsanus consul retulit, patrem senatus appellandum eße Claudium. Quippe promiscuum patris patriæ cognomentum: noua in Remp. merita non usitatis uocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit consulem ut nimium aßentantem. Cõdiditq; lustrum, quo censa sunt ciuium LXIX. *cẽtena &* CXLIIII. *millia. Isq; illi finis inscitiæ erga domum suam fuit. Haud multo pòst, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas. Iam Meßalina facilitate adulterorum in fastidium uersa, ad incognitas libidines profluebat, cum abrumpi dissimulationem etiam Silius, siue fatali uacordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus urgebat: quippe non eò uentum,*

tum, ut senectam principis opperirentur insontibus, innoxia consilia: flagitijs manifestis, subsidium ab audacia petendum. Adesse conscios paria metuentes: se cœlibem, orbum nuptijs, & adoptando Britannico paratum. Mansuram eandem Messalinæ potentiam, addita securitate, si præuenirent Claudium, ut insidijs incautum, ita iræ properum. Segniter hæ uoces acceptæ, non amore in maritum, sed ne Silius summam adeptus, sperneret adulteram, scelusq; inter ancipitia probatum, ueris mox pretijs æstimaret. nomen tamen matrimonij concupiuit ob magnitudinem infamiæ, cuius apud prodigos nouissima uoluptas est. Nec ultrà expectato, quàm dum sacrificij gratia Claudius Hostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat. Haud sum ignar⁹ fabulosum uisum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse in ciuitate omnium gnara & nihil reticente, nedum consulem designatum cum uxore principis, prædicta die, adhibitis qui obsignarent uelut suscipiẽdorum liberorum causa conuenisse, atq; illam audisse auspicum uerba, subisse, sacrificasse apud deos, discubitum inter conuiuas, oscula, complexus, noctem denique actam licentia coniugali. Sed nihil compositum miraculi causa, uerum audita scriptaq; senioribus tradam. Igitur domus principis inhorruerat, maximeq; quos penes potentia, & si res uerterentur,

tur formido, nō iam secretis colloquijs, sed apertè fremere: dum industria cubiculum principis occulit adulteros, dedecus quidē illatū; sed excidium procul abfuisse: nunc iuuenem nobilem dignitate, forma, iuuenta, ac propinquo consulatu maiorem ad spem accingi. Nec enim occultum quid post tale matrimonium superesset. *subibat sine dubio metus, reputantes hebetem* Claudium *&* uxori deuinctum, multásque mortes iussu Messalinæ patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis præualuissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen uerti, si defensio audiretur, útque clausæ aures etiam confitenti forent. Ac primo Calistus iam mihi circa mortem Cæsaris narratus, *&* Appianæ cædis molitor Narcissus, flagrantissimáque eo tempore gratia Pallas agitauere, num Messalinam secretis minis depellerent amore Silij, cuncta alia dissimulantes: deinde metu ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt. Pallas per ignauiam, Calistus prioris quoq; regiæ peritus, *&* potentiam cautis quàm acrioribus cōsilijs tutius haberi. Perstitit Narcissus, solum id immutans, ne quo sermone præsciam criminis *&* accusatoris faceret. Ipse ad occasiones intentus, longa apud Hostiam Cæsaris mora duas pellices, quarum is corpori maximè insueuerat, largitione ac

promiſsis, & uxore deiecta plus potentia oſten tando perpulit delationem ſubire. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum ſecretum, Cæſaris genibus prouoluta nupſiße Meßalinam Silio exclamat: ſimul Cleopatrã, quæ idẽ opperiens adſtabat, an comperißet, interrogat: atq; illa annuente, cieri Narcißum poſtulat. Is ueniam in præteritũ petens, quod ei cis Vectium Plancium dißimulauißet, nec nunc adulteria obiecturũ ait, ne domum, ſeruitia, & cæteros fortunæ paratus repoſceret, frueretur imò ijs, et redderet uxorem, rumperetq; tabulas nuptiales: an dißidium, inquit, tuum noſti? nam matrimonium Silij uidit populus, & ſenatus, & miles, ac ni propere agis, tenet urbem maritus. Tum potißimum amicorum uocat, primumq; rei frumentariæ præfectum Turranium, poſt Lucium Getam prætorianis impoſitum, percũctatur. Quibus fatentibus, tum certatim cæteri circunſtrepunt, iret in caſtra, firmaret prætorias cohortes, ſecuritati antè quàm uindictæ conſuleret. Satis cõſtat eo pauore offuſum Claudium ut identidem interrogaret, an ipſe imperij potens? an Silius priuatus eßet? At Meſſalina non aliàs ſolutior luxu, adulto autumno ſimulacrum uindemiæ per domum celebrabat, urgeri prela, fluere lacus, & fœminæ pellibus accinctæ aßultabant, ut ſacrificantes uel inſanientes Bacchæ. Ipſa crine fluxo thyrſum quatiens,

tiens, iuxtaq; Silius hedera uinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt Vectium Valentem lasciuia in praealtam arborem connisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem: siue cœperat ea species, seu fortè lapsa uox in praesagium uertit. Non rumor interea, sed undique nuntij incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & uenire promptum ultioni afferrent. Igitur Messalina Lucullianos in hortos, Silius dissimulando metu, ad munia fori digreditur. Caeteris passim dilabentibus, affuere centuriones, inditaq; sunt uincula, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Messalina tamen quanquam res aduersae consilium adimerent, ire obuiam, & aspici à marito, quod saepe subsidium habuerat, haud segniter intendit, iussitq; ut Britãnicus & Octauia in complexum patris pergerent. Et Vibidiam uirginum Vestalium uetustissimam orauit, Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, uehiculo quo purgamenta hortorum eripiuntur, Hostiensem uiam intrat, nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorũ deformitas praeualebat. Trepidabatur nihilominus à Caesare. quippe Getae praetorij praefecto haud satis fidebat, ad honesta seu praua iu-

xta leui. Ergo Narcißus aßumptis quibus idē metus, non aliam ſpem incolumitatis Cæſaris affirmat, quàm ſi ius militū uno illo die in aliquem libertorum transferret, ſeq; offert ſuſcepturum. Ac ne dum in urbem uehitur ad pœnitentiam à L. Vitellio, P. Largo Cæcinna mutaretur, in eodem geſtamine ſedem poſcit, ſumitq;. Crebra poſt hæc fama fuit, inter diuerſas principis uoces, cum modò incuſaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam coniugij, & infantiam liberorum reuolueretur, non aliud prolocutum Vitellium, quàm ô facinus, ô ſcelus. Inſtabat quidem Narcißus aperire ambages, & ueri copiam facere, ſed non ideo peruicit, quin ſuſpenſa & quò duceretur inclinatura reſponderet, exemploq; eius Largus Cæcinna uteretur. & iam erat in aſpectu Meßalina, clamitabatq; audiret Octauiæ & Britannici matrē cum obſtreperet accuſator, Silium & nuptias referens: ſimul codicillos libidinum indices tradidit, quibus uiſus Cæſaris auerteret. Nec multo pòſt urbem ingrediēti offerebantur cōmunes liberi, niſi Narcißus amoueri eos iußißet. Vibidiam depellere nequiuit, quæ multa cum inuidia flagitaret, ne indefenſa cōiunx exitio daretur. Ergo auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem reſpondit. Iret interim uirgo, & ſacra capeßeret. Mirum inter hæc ſilētium Claudij. Vitellius ignaro propior:

Omnia.

Omnia liberto obediebant. patefieri domum adulteri, atq; illuc deduci Imperatorem iubet. Ac primum in uestibulo effigiem patris Silij consulto senatus abolitam demonstrat. Tum quicquid habitum Neronibus & Drusis, in pretium probri cessisse. Incensumq; & ad minas prorumpentem, castris infert, parata concione militum, apud quos, præmonente Narcisso, pauca uerba fecit. Nam etsi iustum, dolorem pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc continuus, nomina reorum & pœnas flagitantium: admotusq; Silius tribunali non defensionem, non moras tentauit, precatus ut mors acceleraretur. Eadem cōstantia & inlustres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. Titium Proculum custodem Silio ac Messalinæ dat, & indicium offerentem, Vectium Valentem confessum, & Pompeium Vrbicum, ac Saufellum Trogum ex conscijs tradi ad supplicium iubet. Decius quoque Calpurnianus uigilum præfectus, Sulpitius Rufus ludi procurator, Iuncus Vergilianus senator, eadem pœna affecti. solus M. Nestor contationem attulit, dilaniata ueste clamitans aspiceret uerberum notas, reminisceretur uocis qua se obnoxium iussis Messalinæ dedisset. Alijs largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam antè pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur. Commotum his & pronum ad miseri-

cordiam Cæsarem perpulere liberti, ne tot inlustribus uiris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna peccauisset, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani *defensio recepta est.* Is *modesta iuuenta, sed corpore insigni, accitus ultro, noctémque intra unam à* Messalina *proturbatus erat, paribus lasciuijs ad cupidinem & fastidia.* Suilio Cesonino, & Plautio Laterano *mors remittitur: huic ob patrui egregium meritum,* Cesoninus *uitijs protectus est, tanquam in illo fœdißimo cœtu paßus muliebria.* Interim Messalina Lucullianis *in hortis prolatare uitam, componere preces, nonnulla spe, & aliquando ira. Tanta inter extrema superbia agebat.* At *ni cædem eius* Narcißus *properauißet, uerterat pernicies in accusatorem.* Nam Claudius *domum regreßus, & tempestiuis epulis delinitus, ubi uino incaluit, iri iubet, nuntiariq́; miseræ (hoc enim uerbo usum ferunt) dicendam ad causam postera die adeßet.* Quod *ubi auditum, & languescere ira, redire amor, ac si contarentur, propinqua nox, & uxorij cubiculi memoria timebantur, prorupit* Narcißus, *denuntiátque centurionibus & tribuno, qui aderant, exequi cædem, ita imperatorem iubere.* Custos *exactor è libertis* Euodus *datus. Isq́; raptim in hortos progreßus, reperit fusam humi, aßidente matre* Lepida: *quæ*

florenti

florenti filiæ haud concors, supremis eius necessitatibus ad miserationem euicta erat: suadebatq; ne percussorem opperiretur: transisse uitam, neq; aliud quàm morte décus quærendum. Sed animo per libidines corrupto, nihil honestũ inerat. lacrymæq; & questus inriti ducebãtur. Tum impetu uenientium pulsæ fores. astitit tribunus per silentium, ac libertus increpans multus ac seruilibus probris. Tũc primùm fortunam suã introspexit, ferrumq; accepit, quod frustra iugulo ac pectori per trepidationem admouens, ictu tribuni trãsfigitur. corpus matri cõcessum. Nuntiatumq; Claudio epulanti perisse Messalinam, non distincto sua an aliena manu: nec ille quæsiuit, poposcitq; poculũ, & solita cõuiuio celebrauit. Ne secutis quidẽ diebus, odij, gaudij, iræ, tristitiæ, ullius deniq; humani affectus signa dedit, non cum lætantes accusatores aspiceret, non cum filios mœrentes. Iuuitq; obliuionẽ eius senatus, censendo nomen & effigies priuatis ac publicis locis demouendas. decreta Narcisso quæstoria insignia, leuissimum fastigij eius, cum secundum Pallantem & Calistum ageret, honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur, flagitijs inultis.

*

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XII.

AEDE *Meßalinæ cõuulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorẽ Claudio cælibi uitæ intonanti, et cõiugũ imperijs obnoxio.* Nec *minore ambitu fœminæ exarſerant, ſuam quæq; nobilitatẽ, formam, opes, contendere, ac dignam tãto matrimonio oſtentare.* Sed *maximè ambigebatur inter* Lolliam Paulinam, M. *Lollij conſularis filiam,* & Iuliam Agrippinam Germa*nico genitam.* Huic Pallas, *illi* Caliſtus, *fautores aderant. at* Aelia Petina *è familia Tuberonum* Narciſſo *fouebatur. Ipſe modò huc, modò illuc, ut quenq; ſuadentiũ audierat promptus, diſcordãtes in cõſilium uocat, ac promere ſententiã, & adijcere rationes iubet.* Narcißus *uetus matrimonium, familiam cõmunem (nam* Antonia *ex* Petina *erat) nihil in penatibus eius nouũ dißerebat, ſi ſueta coniunx rediret, haud quaquam nouercalibus odijs uſura in* Britan*nicum* & Octauiam, *proxima ſuis pignora.* Ca*liſtus improbatam longo dißidio, ac ſi rurſus aßumeretur, eo ipſo ſuperbam, longeq; rectius*

Lolliam

Lolliam induci, quãdo nullos liberos genuißet, uacuam æmulatione, & priuignis parentis loco futuram. At Pallas id maximè in Agrippina laudare, quòd Germanici nepotem secum traheret dignum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobilem et familiæ Claudiæ, quæ posteros coniungeret, ne fœmina experta fœcunditatis, integra iuuenta, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret. Præualuere hæc adiuta Agrippinæ illecebris. Ad eum per speciem neceßitudinis crebro uentitãdo pellicit patruum, ut prælata cæteris, & nondum uxor, potentia uxoria iam uteretur. Nam ubi sui matrimonij certa fuit, struere maiora, nuptiásque Domitij, quem ex Gn. Aenobarbo genuerat, & Octauiæ Cæsaris filiæ moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Syllano despõderat Octauiam Cæsar, iuuenemq; et alias clarum, insigni triumphalium & gladiatorij muneris magnificentia, protulerat ad studia uulgi. Sed nihil arduum uidebatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat, nisi indita & iußa. Igitur Vitellius nomine Censoris, seruiles fallacias obtegens, ingruentiúmque dominationum prouisor, quo gratiam Agrippinæ pararet, consilijs eius implicari, ferre crimina in Syllanum, cui sane decora & procax soror Iunia Caluina, haud multum antè Vitellij nurus fuerat. hinc initiũ accusationis, fratrisq; nõ incestum,

sed incustoditum amorem ad infamiam traxit, & præbebat Cæsar aures accipiẽdis aduersum generum suspicionibus charitate filiæ promptior. At Syllanus insidiarum nescius, ac fortè eo anno prætor, repente per edictum Vitellij ordine senatorio mouetur, quanquam lecto pridem senatu, lustroq; condito. Simul affinitatem Claudius diremit. Adactusq; Syllanus eiurare magistratum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus est. C. Pompeio, Q. Verannio Coss. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium. Iam fama, iam amore illicito firmabantur, necdũ celebrare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductæ in domũ patrui, fratris filiæ. Quin & incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet metuebatur. Nec antè omissa cunctatio, quàm Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit: Percunctatusq; Cæsarem, an iussis populi, an autoritati senatus cederet, ubi ille unum se ciuium & consensui imparem respondit, opperiri intra palatium iubet, ipse curiam ingreditur, summamq; Reip. agi obtestans, ueniam dicendi ante alios exposcit, orditurq;, Grauissimos principis labores, quîs orbem terræ capessat, egere adminiculis, ut domestica cura uacuus, in commune consulat. Quod porrò honestius censoriæ mentis leuamẽ, quàm assumere coniugem prosperis dubijsq; sociam?

ciam? cui cogitationes intimas, cui paruos liberos tradat, non luxui aut uoluptatibus aßuefactus, sed qui prima ab iuuenta legibus obtemperauißet. Postquàm hæc fauorabili oratione præmisit, multaq; patrum aßentatio sequebatur, capto rursus initio, quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere fœminam nobilitate, puerperijs, sanctimonia insignem. Nec diu inquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret, datum ab ea fœcunditatis experimentum, & congruere artes honestas. Id uerò egregium, quòd prouisu deûm uidua iungeretur principi, sua tantum matrimonia experto: audiuiße à parentibus, uidiße ipsos, arripi coniuges ad libita Cæsarum: procul id à præsenti modestia: statueretur imò documentum quo uxorem imperator acciperet. At enim noua nobis in fratrum filias coniugia, sed alijs gentibus solennia, nec lege ulla prohibita. Et sobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebruiße: morem accōmodari prout conducat, & fore hoc quoq; in his quæ mox usurpentur. Haud defuere qui certatim, si cunctaretur Cæsar, uim acturos testificantes erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, populumq; Romanum eadem rogare clamitat. Nec Claudius ultrà expectato, obuiùm apud forum præbet se gratantibus. Senatumq; ingreßus, decretum postulat, quo

iusta

iusta inter patruos fratrũq; filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur. Neq; tamen repertus est, nisi unus talis matrimonij cupitor, Talledius Seuerus eques Romanus, quem plerique Agrippinæ gratia impulsum ferebant. Versa ex eo ciuitas & cuncta fœminæ obediebãt, non per lasciuiam, ut Messalinæ rebus Romanis illudenti. Addictum quasi & uirile seruitium. Palàm seueritas; ac sæpius superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret: cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. Die nuptiarũ Sillanus sibi mortem consciuit, siue eo usque spem uitæ produxerat, seu delecto die augendam ad inuidiam. Caluina soror eius Italia pulsa est. Addidit Claudius sacra ex legibus Tulli regis, piaculáque apud lucum Dianæ per Pontifices danda, irridentibus cunctis quòd pœnæ procurationesq́; incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret, ueniam exilij pro Anneo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum eius, utq́; Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consilijs eiusdẽ ad spem dominationis uteretur: quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infensus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Placitum dehinc non ultrà cunctari: sed designatũ consulem Memmium Pollionem, ingentib

gentib

gentibus promißis inducũt, sententiã expromere, qua hortaretur Claudius, despondere Octauiam Domitio. quod ætati utriusq; non absurdum, & maiora patefacturũ erat. Pollio haud disparibus uerbis ac nuper Vitellius censet. despondeturq; Octauia. ac secundũ priorem necessitudinẽ, sponsus iam et gener Domitius æquari Britãnico studijs matris, arte eorũ quîs ob accusatam Meßalinam ultio ex filio timebatur.

Per idem tempus legati Parthorũ ad expetendum, ut retuli, Meherdatẽ mißi, senatũ ingrediuntur, mandataq; in hunc modum incipiunt: Nõ se fœderis ignaros, nec defectione à familia Arsacidarũ uenire: sed & filium Vononis nepotem Phrahatis accersere aduersus dominationem Gotarzis, nobilitati plebiq; iuxta intolerandã. Iam fratres, iam propinquos, iam lõgius sitos, cædibus exhaustos: adijci coniuges grauidas, liberos paruos, dum socors domi, bellis infaustus, ignauia sæuitia tegat. Veterem sibi ac publicè cœptã nobiscum amicitiã, & subueniendum socijs uirium æmulis, cedẽtibusq; per reuerentiam. Ideò regũ obsides liberos dari, ut si domestici imperij tædeat, sit regreßus ad principẽ patresq;, quorũ moribus aßuefactus rex melior adsisceretur. Vbi hæc atq; talia dißertauere, incipit orationem Cæsar de fastigio Romano, Parthorumq; obsequijs, seq; diuo Augusto adæquabat, petitũ ab eo regem referẽs, omißa Tyberij

berij memoria, quãquam is quoq; miserat. Addiditq; praecepta (etenim aderat Meherdates) ut non dominationẽ & seruos, sed rectorem & ciues cogitaret, clemẽtiamq; ac iustitiã quanto ignoratiora barbaris, tanto tolerãtiora capesseret. Hinc uersus ad legatos, extollit laudibus alumnũ urbis, spectatae ad id modestiae. Ac tamẽ ferenda regũ ingenia, neq; usui crebras mutationes. rem Romanã huc satietate gloriae prouectã, ut externis quoq; gentibus quietẽ uelit datam. Pòst haec C. Cassio, qui Syriae praerat, deducere iuuenem ripam ad Euphratis iubet. Ea tẽpestate Cassius caeteros praeminebat peritia legũ. nam militares artes per otium ignotae, industriosq; ac ignauos pax in aequo tenet. Attamen quantũ sine bello dabatur, reuocare priscũ morem, exercere legiones, cura, prouisu, agere perinde ac si hostis ingrueret. Ita dignũ maiori bus suis, et familia Cassia ratus, per illas quoq; gentes celebrata. Igitur excitis quorũ de sententia petitus rex, positisq; castris apud Zeugma, unde maximè peruius amnis, postquã inlustres Parthi, réxque Arabum Abbarus aduenerat, monet Meherdatem, Barbarorũ impetus acres contatione languescere, aut in perfidiã mutari: itaq; urgeret cœpta. Quod spretum fraude Abbari, qui iuuenẽ ignarum, & summã fortunã in luxu ratũ, multos per dies attinuit apud oppidum Edessam. Et uocante Carrhene, prõptasq;

res ostentante si citi aduenißent, non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petiuit. Id temporis importunũ, quia hyems occipiebat. Exin niuibus et montibus feßi, postquã campis propinquabant, copijs Carrhenis adiungũtur. Transmißoq; amne Tygri, permeant Adiabenos, quorũ rex Hyliates societatem Meherdatis palàm induerat, in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in trãsitu urbs Ninos uetustißima sedes Aßyriæ, castellum insigne fama, quòd postremo inter Dariũ atque Alexandrũ prælio Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud mõtem cui nomen Sambulos, uota dijs loci suscipiebat, præcipua religione Herculis: qui tẽpore statuto, per quietem monet sacerdotes, ut, templum iuxta, equos uenatui adornatos sistant. Equi ubi pharetras telis onustas accepere, per saltus uagi, nocte demum uacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rursus deus quas syluas pererrauerint, nocturno uisu demonstrat: reperiunturque fusæ paßim feræ. Caterùm Gotarzes nõdũ satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimẽto uti. Et quanquam per insectationes & nuntios ad præliũ uocaretur, nectere moras, locos mutare, & mißis corruptoribus exuendã ad fidem hostes emercari. Ex quîs Ezates Adiabenus mox Abbarus Arabum cũ exercitu abscedunt, leuitate gẽtili, & quia experimentis cognitũ est,

Barb

Barbaros malle Roma petere reges quàm habere. At Meherdates ualidis auxilijs nudatus, cæterorum proditione suspecta, quod unum reliquum, rem in casum dare, prælioq; experiri statuit. Nec detrectauit pugnam Gotarzes diminutis hostibus ferox. Concursumq; magna cæde, & ambiguo euẽtu, donec Carrhenẽ profligatis obuersis, longius euectũ integer à tergo globus circumuenıret. Tũ omni spe perdita, Meherdates promissa Parrhacis paterni clientis secutus, dolo eius uincitur, tradıturq; uictori. Atque ille non propinquũ neq; Arsacis de gente, sed alienigenam et Romanũ increpans, auribus decisis uiuere iubet, ostentui clementiæ suæ, & in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obijt, accitusq; in regnum Vonones, Medis tũ præsidẽs. Nulla huic prospera aut aduersa quîs memoraretur, breui & inglorio imperio perfunctus est. Resq; Parthorum in filium eius Vologesen trãslatæ. At Mithridates Bosphoranus amissis opibus uagus posteaquã Didium ducem Romanũ, roburq; exercitus abijsse cognouerat, relictos in nouo regno Cotyn iuuenta rudem, & paucas cohortiũ cum Iulio Aquila equite Romano, spretis utrisque concire nationes, illicere perfugas, postremò exercitu coacto, regem Dandarıdarum exturbat, imperioq; eius potitur. Quæ ubi cognita, et iam iamq; Bosphorum inuasurus habebatur, diffisus proprijs uiribus

Aquila & Cotys, quia Zorſines Soracorum rex hoſtilia reſumpſerat, externas & ipſi gratias quæſiuere, miſsis legatis ad Eunonem qui Adorſorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo ſocietas, potentiam Romanam aduerſus rebellē Mithridatem oſtentantibus. Igitur pepigere equeſtribus prælijs Eunones certaret, obſidia urbium Romani capeſſerēt. Tum compoſito agmine incedūt, cuius frontem & terga Adorſi, media cohortes & Boſphorani tutabantur. Noſtri in armis. Sic pulſus hoſtis. Ventumq; Soza oppidum Dādaricæ, quod deſertū à Mithridate, ob ambiguos popularium animos, obtineri relicto ibi præſidio uiſum. Exin Soracos pergunt: Et tranſgreſsi amnem Pandam, circūueniunt urbē Viſpen, editā loco, & mœnibus ac foſsis munitam, niſi quòd mœnia non ſaxo, ſed cratibus iunctis, ac media humo aduerſum irrumpentes inualida erant: eductæq; altius turres, facibus atq; haſtis turbabant obſeſſos. Ac ni prælium nox diremiſſet, cœpta patrataq; expugnatio eundem intra diem foret. Poſtremò miſere legatos, ueniā liberis corporibus orantes. Seruitij decē millia offerebant, quod aſpernati ſunt uictores, quia trucidare deditos ſæuū, tantam multitudinē cuſtodia cingere arduū, ut belli potius iure caderent. Datumq; militibus qui ſcalis euaſerāt, ſignū cædis. Excidio Viſpenſium metus cæteris iniectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimēta, impediti uel

x eminen

eminentes loci, amnesq́; & urbes iuxtà perrumperentur. Igitur *Zorsines diu pensitato Mithridatísne rebus extremis, an patrio regno consuleret, postquam præualuit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum et uictorem, tridui itinere abfuiße ab amne Tanai constitit.* Sed *in regreßu dispar fortuna fuit, quia nauium quasdam, quæ mari remeabãt, in litora* Taurorũ *delatas circumuenere barbari, præfecto cohortis, & plerisq; centurionũ interfectis.* Interea Mithridates *nullo in armis subsidio, consultat cuius misericordiam experiretur.* Frater Cotys *proditor olim, deinde hostis metuebatur.* Romanorũ *nemo id autoritatis aderat, ut promißa eius magni penderentur.* Ad Eunonem *conuertit proprijs odijs infensum, & recẽs coniuncta nobiscum amicitia; ualidum.* Igitur *cultu, uultuq; quàm maximè ad præsentẽ fortunam comparato, regiã ingreditur, genibusq; eius prouolutus,* Mithridates, *inquit, terra maríque* Romanis *per tot annos quæsitus, sponte adsum.* Vtere *ut uoles prole magni* Achemenis, *qđ mihi solum hostes non abstulerunt.* At Eunones *claritudine uiri, mutatione rerum, et prece haud degenere permotus, alleuat supplicem, laudátque quòd gentem* Adorsorum, *quòd suam dexteram petendæ ueniæ delegerit. Simul legatos literasq; ad* Cæsarem *in hunc modum mittit:* Populi Romani *imperatoribus, magnarúmque nationum*

regibus, primam ex similitudine fortunæ amicitiam, sibi & Claudio, ex cōmunione uictoriæ eſſe. Bellorum egregios fines, quoties ignoſcendo trāſigatur. Sic Zorſini uicto nihil ereptum. Pro Mithridate quando grauius mereretur, non potentiam, neque regnum precari, ſed ne triumpharetur, néue pœnas capite expenderet. Atque Claudius quāquam nobilitatibus externis mitis, dubitauit tamen, accipere captiuum pacto ſalutis, an repetere armis rectius foret. Hinc dolor iniuriarum, & libido uindictæ adigebat. Sed diſſerebatur cōtra: Suſcipi bellum auio itinere, importuoſo mari: adhoc reges feroces, uagos populos, ſolum frugum egēs, tum tædium ex mora, pericula ex properantia, modicā uictoribus laudem, ac multum infamiæ, ſi pellerentur: quin arriperet oblata, & ſeruaret exulem: cui inopi quantò longiorem uitam, tantò plus ſupplicij fore. His permotus, ſcripſit Eunoni, meritum quidem nouiſſima exempla Mithridatem, nec ſibi uim ad exequendum deeſſe. Verū ita maioribus placitū, quantalibet peruicacia in hoc tentata, beneficentia aduerſus ſupplices utendum. Nam triumphos de populis regniſq; integris adquiri. Traditus poſt hæc Mithridates, uectúſque Romam per Iunium Colonem procuratorē Ponti, ferocius quàm pro fortuna diſſeruiſſe apud Cæſarē ferebatur. Elataq; uox eius in uulgū hiſce uerbis: Non ſum remiſſus ad te, ſed reuerſus: uel

 ſi non

si non credis, dimitte & quaere. Vultu quoq; interrito permansit, cum rostra iuxta custodibus circundatus, uisui populo praeberetur. Cõsularia insignia Coloni, Aquilae pratoria decernuntur. Iisdem consulibus atrox odij Agrippina ac Lolliae infensa, quòd secum de matrimonio principis certauisse, molitur crimina, et accusatorem, qui obijceret Chaldaeos, Magos, interrogatũq; Apollinis Clarij simulacrum super nuptijs imperatoris. Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine eius apud senatũ praefatus, sorore L. Volusij genitam, maioremq; ei patruũ Cottam Messalam esse, Mennio quondam Regulo nuptam (Nam de C. Caesaris nuptijs cõsulto reticebat) addidit perniciosa in Remp. consilia, & materiem sceleri detrahendam. Proin publicatis bonis cederet Italia. Ita quinquagies sestertium ex opibus immensis exuli relictum. Et Calpurnia inlustris foemina peruertitur, quia formam eius laudauerat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. Vnde uis Agrippinae citra ultima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum Cadius Rufus accusantibus Bithynis. Galliae Narbonensi ob egregiam in patres reuerentiam datum, ut senatoribus eius prouinciae, non exquisita principis sententia, iure quo Sicilia haberetur, res suas inuisere liceret. Ituraeiq; & Iudaei defunctis regibus Sohennio atq; Agrippa prouinciae Syriae additi. Salutis augurium quinq; et

uiginti annis omißũ repeti, ac deinde continuari placitũ. Et pomœrium urbis auxit Cæsar more prisco, quo ijs qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani quanquam magnis nationibus subactis, usurpauerãt, nisi L. Sylla, & diuus Augustus. Regũ in eo ambitio, uel gloria uariè uulgata. Sed initium condendi, & quod pomœriũ Romulus posuerit noscere haud absurdũ reor. Igitur à foro boario ubi æreum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animaliũ aratro subditur, sulcus designãdi oppidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatijs interiecti lapides, per ima mõtis Palatini ad aram Consi, mox in Curia uetere, tum ad sacellum Larium: forumq; Romanum et Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu, et publicis actis præscriptum. C. Antistio, M. Suillio Coss. adoptio in Domitium autoritate Pallantis festinatur, qui obstrictus Agrippinæ ut conciliator nuptiarum, & mox stupro eius illigatus, stimulabat Claudium, cõsuleret Reip. Britannici pueritiã robore circũdaret. Sic apud diuum Augustũ quanquam nepotibus subnixum uiguiße priuignos, à Tyberio super propriã stirpem Germanicum aßumptum. Se quoq; accingeret iuueni, partem curarum capeßituro. His eui-

ctus, biennio maiorē natu Domitium filio anteponit, habita apud senatū oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. Adnotabant periti nullam antehac adoptionē inter patricios Claudios reperiri, eosq; ab Appio Clauso continuos durauisset. Cæterum actæ principi grates, exquisitiore in Domitium adulatione. Rogataq; lex, qua in familiam Claudiā & nomen Neronis transiret. Augetur & Agrippina cognomēto Augustæ. quibus patratis, nemo adeò expers misericordiæ fuit, quē non Britannici fortunæ mœror afficeret. Desolatus paulatim etiam seruilibus ministerijs, per intēpestiua nouercæ officia, in ludibria uertebat, intelligens falsi. Neq; enim segnē ei fuisse indolē ferunt, siue uerum seu periculis cōmendatus retinuit famā sine experimēto. Sed Agrippina quò uim suam socijs quoq; nationibus ostentaret, in oppidū Vbiorum, in quo genita erat, ueteranos coloniāq; deduci impetrat, cui nomen inditū ex uocabulo ipsius. Ac fortè acciderat, ut eam gentem Rheno trāsgressam auus Agrippa in fidē acciperet. Iisdē tēporibus in superiore Germania trepidatū, aduentu Cattorum latrocinia agitātium. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas addito equite alario monuit, ut anteirent populatores, uel delapsis improuisi circūfunderenur. Et secuta consilium ducis industria militum, diuisiq; in duo agmina, qui læuū iter petiuerant, recens reuersos, prædaq; per luxū usos, & somno graues

circũuenere. Aucta lætitia, quòd quosdã è clade Variana post quadragesimũ annũ seruitio exemerant. At qui dextris & propioribus compendijs ierant, obuio hosti & in aciẽ auso, plus cladis faciunt. Et præda famaq; onusti, ad montem Taunũ reuertuntur, ubi Põponius cum legionibus opperiebatur, si Catti cupidine ulciscẽdi casum pugnæ præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quîs æternũ discordant, circũgrederẽtur, legatos in urbem & obsides misere, decretusq; Pomponio triũphalis honos, modica pars famæ eius apud posteros, in quîs carminum gloria præcellit. Per idem tẽpus Vãnius Sueuis a Druso Cæsare impositus, pellitur regno, prima imperij ætate clarus acceptusq; popularibus: mox diuturnitatẽ in superbiam mutans, & odiõ accolarum, simul domesticis discordijs circumuentus. Autores fuere Iubilius Hermundurorũ rex, & Vangio ac Sido sorore Vannij geniti. Nec Claudius quanquam sæpe oratus arma certantibus Barbaris interposuit, tutum Vannio perfugium promittens si pelleretur. scripsitq; P. Attilio Histro, qui Pãnoniæ præsidebat, legionem, ipsaq; è prouincia lecta auxilia, pro ripa componeret subsidio uictis, & terrori aduersus uictores, ne fortuna elati, nostram quoq; pacem turbarent. Nam uis innumera Ligij, aliæq; gentes aduentabant, fama ditis regni quod Vãnius xxx. per annos prædationibus & uecti-

galibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eoq; castellis sese defensare, bellumq; ducere statuerat. Sed Iazyges obsidionis impatiẽtes, & proximos per cãpos uagi, necessitudinem pugnæ attulere; quia Ligius, Hermundurusq; illic ingruebant. Igitur digressus castellis Vannius, funditur prælio, quanquã rebus aduersis laudatus, quòd & pugnã manu capessijt, & corpore aduerso uulnera excepit. Cæterùm ad classem in Danubio opperientẽ perfugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se partiti sunt, egregia apud nos fide: subiectis suóne an seruitij ingenio, dum adipiscerẽtur dominationes multa charitate, & maiore odio postquam adepti sunt. At in Britannia P. Ostorium proprætorem turbidæ res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eò uiolentius quòd nouum ducem exercitu ignoto, & cœpta hyeme iturũ obuiã non rebãtur. Ille gnarus primis euẽtibus metum aut fiduciã gigni, citas cohortes rapit: & cæsis qui restiterunt, disiectos cõsectatus, ne rursus cõglobarentur, infensaq; et infida pax non duci, non militi requiẽ permitteret, detrahere arma suspectis, cinctosq; castris Antonam & Sabrinam fluuios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, ualida gens, nec prælijs concussa, quia societatem nostram uolentes accesserant. Hisq; autoribus circumiectæ nationes lo

cum pugna delegere ſeptum agreſti aggere & aditu anguſto, ne peruius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quanquam ſine robore legionū ſociales copias ducebat, perrūpere aggreditur, & diſtributis cohortibus, turmas quoq; peditū ad munia accingit. Tunc dato ſigno perſringūt aggerē, ſuisq; clauſtris impeditos turbāt. Atq; illi conſcientia rebellionis & obſeptis effugijs, multa & clara facinora fecere. Qua pugna filius legati, M. Oſtorius ſeruati ciuis decus meruit. Cæterum clade Icenorū compoſiti qui bellum inter & pacē dubitabāt, & ductus in Cangos exercitus. Vaſtati agri, prædæ paſſim actæ, non auſis aciē hoſtibus, uel ſi ex occulto carpere agmē tentarēt, punito dolo. Iam uētū haud procul mari, quod Hyberniam inſulā aſpectat, cum ortæ apud Brigantes diſcordiæ retraxere ducē, deſtinationis certū, ne noua moliretur, niſi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem paucis qui arma ceptabāt interfectis, in reliquos data uenia, reſedere. Silurū gens nō atrocitate, non clemētia mutabatur, quin bellū exerceret, caſtrisq; legionū premēda foret. Id quo prōptius ueniret, colonia Camulodunū ualida ueteranorū manu deducitur in agros captiuos, ſubſidium aduerſus rebelles, & imbuēdis ſocijs ad officia legū. Itum inde in Syluras ſuper propriā ferociam Caractaci uiribus confiſos, quem multa ambigua, multa proſpera extulerāt, ut cæteros Britannorū imperatores præmineret. Sed tū aſtu, tū locorū frau

de prior, ni militũ inferior, transfert bellũ in Ordouicas, additisq; qui pacẽ nostrã metuebãt, nouissimum casum experitur, sumpto ad prælium loco, ut aditus, abscessus, cũcta nobis importuna, & suis in melius essent. Tũc mõtibus arduis, & si qua clementer accedi poterant, in modũ ualli saxis præstruit: & præfluebat amnis uado incerto, caternaq; maiorũ pro munimẽtis consliterãt. Adhoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, alijsq; belli incitamentis. Enimuero Caractacus huc illuc uolitans, illũ diẽ, illã aciem testabatur, aut recuperãdæ libertatis, aut seruitutis æternæ initiũ fore: uocabatq; nomina maiorum, qui dictatorẽ Cæsarẽ pepulissent: quorũ uirtute uacui à securibus & tributis, intemerata coniugũ & liberorũ corpora retinerẽt. Hæc atq; talia dicẽti adstrepere uulgus, gentili quisq; religioni obstringi, nõ telis, nõ uulneribus cessuros. Obstupefecit ea alacritas ducẽ Romanũ, simul obiectus amnis, additũ uallũ, imminentia iuga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequẽs terrebat. Sed miles præliũ poscere, cuncta uirtute expugnabilia clamitare, præfectiq; ac tribuni paria disserentes, ardorẽ exercitus intẽdebãt. Tũ Ostorius circumspectis quæ impenetrabilia quæq; peruia, ducit infensos, amnẽq; haud difficulter euadit. Vbi uentũ ad aggerẽ, dũ missilibus certabatur, plus uulnerũ in nos, & pleraq; cædes oriebãtur. Postea quam facta testudine, rudes & informes

saxorũ cõpages distracta, parq; cominus acies, decedere Barbari in iugamõtiũ. Sed eò quoque irrupere ferentarius grauisq; miles, illi telis assultãtes, hi conferto gradu, turbatis cõtra Britãnorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearúmue tegmina: & si auxiliaribus resisterent, gladijs ac pilis legionariorum, si huc uerterẽt, spatis & hastis auxiliarium sternebãtur. clara ea uictoria fuit, captaq; uxore & filia Caractaci, fratres quoq; in deditionẽ accepti. Ipse, ut ferme intuta sunt aduersa, cũ fidẽ Cartimãdæ reginæ Brigantum petiuisset, uinctus ac uictoribus traditus est, nono post anno quàm bellum in Britãnia cœptum. Vnde fama eius euecta insulas, & proximas prouincias peruagata, per Italiã quoq; celebrabatur, auebãtq; uisere, quis ille tot per annos opes nostras spreuisset. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat. Et Cæsar dũ suum decus extollit, addidit gloriam uicto. Vocatus quippe ut ad insigne spectaculum populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes campo qui castra præiacet. Tunc incedentibus regijs clientulis phaleræ, torquesq;, quæq; externis bellis quæsierat, traducta, mox fratres & coniunx & filia: postremò ipse ostentatus. Cæterorum preces degeneres fuere ex metu. At non Caractacus aut uultu demisso, aut uerbis misericordiam requirens, ubi tribunali astitit, in hunc modum locutus est: Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum

prosperarũ moderatio fuißet, amicus potius in hanc urbem, quàm captus uenißem: neq; dedignatus eßem claris maioribus ortus, pluribus gentibus imperitans, fœdere pacem accipere. Præsens sors mea ut mihi informis, sic tibi magnifica est. Habui equos, uiros, arma, opes, quid mirum si hæc inuitus amisi? Nam si uos omnibus imperitare uultis, sequitur ut omnes seruitutem accipiãt. Si statim deditus traderer, neq; mea fortuna, neque tua gloria inclaruißet. Et supplicium mei obliuio sequeretur. At si incolumem seruaueris, æternum exemplar clemẽtiæ ero. Ad ea Cæsar ueniam ipsiq́;, & coniugi, & fratribus tribuit. Atq; illi uinclis absoluti, Agrippinã quoq; haud procul alio suggestu conspicuam, ijsdem quibus principem laudibus gratijsq́; uenerati sunt. Nouũ sanè, & moribus ueterum insolitum, fœminam signis Romanis præsidere. Ipsa semet parti à maioribus suis imperij sociã ferebat. Vocati posthac patres multa & magnifica super captiuitate Caractaci disseruere. Neq; minus id clarũ quàm cum Syphacem P. Scipio, Persem L. Paulus, & si qui alij uictos reges Populo Rom. ostendere. Censentur Ostorio triũphi insignia, prosperis ad id rebus eius, mox ambiguis: siue quòd amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit, siue hostes miseratione tanti regis, acrius ad ultionẽ exarsere. Præfectũ castrorum, & legionarias cohortes extruendis apud

Siluras præsidijs relictas, circunfundūt. Ac ni cito uicis & castellis proximis subuentum foret, copiæ tum occidione occubuissent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promptissimus quisq; manipulus cecidere. Nec multo pòst pabulantis nostros, ipsosq; missas ad subsidium turmas profligant. Tum Ostorius cohortes expeditas exposuit, nec ideo fugam sistebat, ni legiones prælium excepissent. Earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prælia, & sæpius in modum latrocinij: per saltus, per paludes, ut cuiq; sors, aut uirtus: temere, prouisa: ob iram, ob prædā: iussu & aliquando ignaris ducibus, ac præcipua Silurum peruicacia, quos accendebat uulgata imperatoris Ro. uox: ut quōdam Sycambri excisi, ut in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus extinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes auaritia præfectorum incautius populantes intercepere. Spoliaq; & captiuos largiendo, cæteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cum tædio curarum fessus Ostorius concessit uita, lætis hostibus, tanquam ducem haud spernendum, & si non prælium, at certè bellum absumpsisset. At Cæsar cognita morte legati, ne prouincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is properè uectus, non tamen integras res inuenit, aduersa interim legionis pugna, cui Manlius Valens

praerat, auctaq; & apud hostes eius rei fama, quò uenientem ducem exterrerent: atq; illo augente audita, ut maior laus compositi, uel si durauißent, uenia iustior tribueretur. Silures id quoq; damnum intulerāt, lateq; persultabant, donec accursu Didij pellerentur. Sed post captum Caractacum, praecipuus scientia rei militaris Venutius è Iugantum ciuitate, ut suprà memoraui, fidusq; diu, & Romanis armis defensus, cum Cartimandam reginam matrimonio teneret: mox orto dißidio, & statim bello, etiam aduersus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisq; Cartimanda artibus, fratrem ac propinquos Venutij intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne fœminæ imperio subderentur, ualida & lecta armis iuuentus regnum eius inuadunt: quod nobis prauisum, & mißæ auxilio cohortes acre prælium fecere, cuius initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari euentu pugnatum à legione, cui Cæsius Nasica praerat. Nam Didius senectute grauis, & multa copia honorum, per ministros agere & arcere hostem satis habebat. Hæc, quanquam à duobus Ostorio Didioq; propratoribus plures per annos gesta, coniunxi, ne diuisa haud perinde ad memoriam sui ualerent. Nunc ad temporum ordinem redeo. T. L. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito Coss. uirilis toga Neroni

roni maturata, quo capeßendæ Reip. habilis ui deretur. Et cæsar adulationibus senatus ceßit, ut uicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atq; interim designatus proconsulare imperium extra urbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur. Additum nomine eius donatiuum militi, congiarium plebi: & ludicro Circensium, quod acquirendis uulgi studijs edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium ueste, transuecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusq; præsumeret. Simulq; qui centurionum tribunorumq; sortem Britãnici miserabantur, remoti fictis causis, & alij per speciem honoris: etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur. Tali occasione obuij inter se, Nero Britannicum nomine, ille Domitium, salutauere. Quod ut discordiæ initium, Agrippina multo questu, ad maritum defert: sperni quippe adoptionem, quæq; cẽsuerint patres, iußerit populus, intra penates abrogari: ac nisi prauitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. Cõmotus his quasi criminibus Claudius, optimum quẽq; educatorem filij exilio ac morte afficit: datosq; à nouerca, custodiæ eius imponit. Nondum tamẽ summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exolueretur Lusius Geta, & Rufius Crispinus, quos Meßalinæ me-

mores

mores & liberis eius deuinctos eredebat. Igitur distrahi cohortes ambitu duorum, & si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam asseuerante uxore, transfertur regimẽ cohortium ad Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarum tamen cuius sponte præficeretur. Suum quoq; fastigium Agrippina extollere altius, carpento Capitolium ingredi: qui mos sacerdotibus, & sacris Druidibus antiquitus cōcessus, uenerationem augebat fœminæ: quam Imperatore genitã, sororẽ eius qui rerum potitus sit, et coniugẽ & matrem fuisse, unicum ad hunc diẽ exemplum est. Inter quæ præcipuus propugnator eius Vitellius, ualidissima gratia, ætate extrema (adeò incertæ sunt potẽtium res) accusatione corripitur, deferẽte Iunio Lupo senatore. Is crimina maiestatis, et cupidinẽ Imperij obiectabat. Præbuissetq; aures Cæsar, nisi Agrippinæ minis magis quã precibus, mutatus esset, ut accusatori aqua atque igne interdiceret. Hactenus Vitellius uoluerat. Multa eo anno prodigia euenere. Insessũ diris auibus Capitoliũ, crebris terræmotibus prorupta domus, ac dũ latius metuitur, trepidatiõe uulgi, inualidus quisq; obtritus. Frugum quoq; egestas, & orta ex eo fames, in prodigiũ accipiebatur. Nec occulti tantum questus: sed iura reddentem Claudiũ, circũuasere clamoribus turbidis, pulsumq; in extremam fori partem urgebant, donec mili

tum

tum globo, infestos perrupit. Quindecim dierũ alimenta urbi non amplius superfuisse cõstitit, magnaq; deûm benignitate, & modestia urbis rebus extremis subuētum. At Hercule olim ex Italiæ regionibus longinquas in prouincias cõmeatus portabant. Nec nunc *infœcunditate laboratur, sed Africam potius & Aegyptum exercemus, nauibúsque & casibus uita populi Romani permissa est. Eodem anno bellum inter Armenios Hyberósque exortum, Parthis quoq; ac Romanis grauissimorum inter se motuum causa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice Græca, cõcessu fratrũ regnũ adeptus. Hyberos, Pharasmanes uetusta possessione, Armenios frater eius Mithridates obtinebat opib⁹ nostris. Erat Pharasmani filius nomine Rhadamistus, decora proceritate, ui corporis insignis, & patrias artes edoctus, claraq; inter accolas fama. Is modicũ Hyberiæ regnũ senecta patris detineri ferocius crebriusq; iactabat quàm ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes iuuenem potẽtiæ promptæ, & studio populariũ accinctũ uergentibus iam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, & Armeniam ostẽtare, pulsis Parthis, datam Mithridati à semet memorãdo: sed uim differendã, & potiorẽ dolum quo incautum opprimerẽt. Ita Rhadamistus simulata aduersus patrẽ discordia, tãquam nouercæ odijs impar*

pergit ad patruum, multaq; ab eo comitate in speciẽ liberûm cultus, primores Armeniorum ad res nouas illicit: ignaro & orante insuper Mithridate, reconciliationis specie aßumpta, regreßus ad patrem, qua fraude confici potuerit promptè nuntiat, cætera armis exequenda. Interim Pharasmanes belli causas cõfingit, prælianti sibi aduersus regem Albanorum, & Romanos auxilio uocanti fratrẽ aduersatũ, eamq; iniuriam excidio ipsius ultum iturum. Simul magnas copias filio tradidit. Ille irruptione subita territum exutumq; cãpis Mithridatem compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac præsidio militum, quîs Celius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarũ Barbaris quàm machinamenta & astus oppugnationum. At nobis ea pars militiæ maximè gnara est. Ita Rhadamistus frustra uel cum damno tẽtatis munitionibus obsidium incipit. Et cum uis negligeretur, auaritiam præfecti emercatur, obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani scelere & pecunia uenderentur. Postremò quia multitudinẽ hostium Pollio, iußa patris Rhadamistus obtendebant, pactus inducias abscedit, ut nisi Pharasmanem bello absterruißet, T. Vinidium Quadratũ præsidẽ Syriæ doceret quo in statu Armeniæ forent. Digreßu centurionis uelut custode exolutus præfectus, hortari Mithridatem adsan

ad sanciẽdum fœdus, coniũctionem fratrum, ac priorem ætate Pharasmanẽ & cætera necessitudinum nomina referens, quòd filiam eius in matrimonio haberet, quòd ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Hyberos, quanquam in tempore ualidiores, & satis cognita Armeniorũ perfidia, nec aliud præsidij quàm castellum cõmeatu egenum, ne dubitaret armis quàm incruentas conditiones malle. Cunctante ad ea Mithridate, & suspectis præfecti consilijs, quod pellicem regiam polluerat, inq; omnẽ libidinẽ uenalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanem peruadit: utq; Hyberi obsidio decedant expostulat. Ille propalam incerta, & sæpius molliora respõdens secretis nuntijs monet Rhadamistum, oppugnationem quoquo modo accelerare. Augetur flagitij merces, & Pollio occulta corruptione impellit milites, ut pacem flagitarent, seq; præsidio abituros minitarentur. Qua necessitate Mithridates diem locumq; fœderi accepit, castelloq; egreditur. Ac primo Rhadamistus in amplexus eius effusus, simulare obsequiũ, socerũ, ac parẽtẽ appellare. Adijcit iusiurãdũ, nõ ferro, non ueneno uim allaturũ: simul in lucũ propinquum trahit, prouisum illic sacrificium imperatũ dictitans, ut dijs testibus pax firmaretur. Mos est regibus quoties in societatem coëant, implicare dextras, pollicesq; inter se uincere, nodoq; perstringere.

Mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atq; inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea uincula admouebat, decidisse simulãs, genua Mithridatis inuadit, ipsumq; prosternit: simulq; cõcursu pluriũ iniiciuntur catenæ ac compedes, quod dedecorum Barbaris trahebatur. Moxq; uulgus duro imperio habitũ, probra ac uerbera intentabat. Et erant cõtra qui tantam fortunæ commotionem miserarẽtur. Secutaq; cum paruis liberis coniunx cuncta lamentatione complebat. Diuersis & contectis uehiculis abduntur, dum Pharasmanis iussa exquirerẽtur. Illi cupido regni fratre & filia potior, animusq; sceleribus paratus. Visui tamẽ cõsuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamistus quasi iurisiurãdi memor, non ferrũ, non uenenum in sororem & patruũ expromit, sed proiectos in humũ, & ueste multa grauiq; opertos necat. Filij quoq; Mithridatis quòd cædibus parentum illacrymauerant, trucidati sunt. At Quadratus cognoscens proditum Mithridatem, & regnum ab interfectoribus obtineri, uocat consiliũ, docet acta, & an ulcisceretur cõsultat. Paucis decus publicum curæ, plures tuta disserunt, omnes scelus externum cum lætitia habendũ. Semina etiam odiorum iacienda, ut sæpe principes Romani eandem Armeniam specie largitionis, turbandis

Barba

Barbarorũ animis præbuerint. Potiretur Rhadamistus malè partis, dũ inuisus, infamis, quando id magis ex usu quàm si cum gloria adeptus foret. In hanc sententiam itum. Ne tamen annuiße facinori uiderẽtur, et diuersa Cæsar præciperet, mißi ad Pharasmanẽ nuntij, ut abscederet à finibus Armenijs, filiumq; abstraheret. Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus ignaui animi, & deridiculo corporis iuxta despiciẽdus: sed Claudio perquàm familiaris, cum priuatas olim cõuersationes curaret, iners otiũ oblectaret. Is Pelignus auxilijs prouincialium contractis, tãquam recuperaturus Armeniam, dũ socios magis quàm hostes prædatur, abscessu suorum, & incursantibus Barbaris, præsidij egens, ad Rhadamistum uenit, donisq; eius euictus, ultro regium insigne sumere cohortatur. Sumentíque adest autor & satelles. Quod ubi turpi fama diuulgatum, ne cæteri quoq; ex Pelignο coniectarentur, Heluidius Priscus legatus cum legionẽ mittitur, rebus turbidis pro tẽpore ut cõsuleret. Igitur propere montem Taurum transgreßus, moderatione plura quàm ui, composuerat, cum redire in Syriam iubetur, ne initium belli aduersus Parthos existeret. Nam Vologeses casum inuadendæ Armeniæ obueniße ratus, quam à maioribus suis poßeßam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremq; Tiridatem deducere in regnum

 parat,

parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Inceßu Parthorũ sine acie pulsi Hyberi: urbesq; Armeniorum Artaxata & Tigranocerta iugum accepere. Deinde atrox hyems, seu parum prouisi cõmeatus, & ortã ex utroq; tabes, perpellũt Vologesen omittere præsentia: uacuamq; rursus Armeniã Rhadamistus inuasit, truculentior quàm antea, tãquam aduersus defectores, & in tempore rebellaturos. Atque illi quamuis seruitio sueti patientiã abrumpunt, armisq; regiam circumueniunt. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quàm pernicitas equorum, quis seq; & coniugem abstulit. Sed cõiunx grauida primam utcunq; fugam ob metum hostilem & mariti charitatem tolerauit. Pòst festinatione cõtinua, ubi quati uterus, et uiscera uibrantur, orare ut morte honesta cõtumelijs captiuitatis eximeretur. Ille primò amplecti, alleuare, adhortari, modò uirtutem admirãs, modò timore æger, ne quis relicta potiretur. Postremò uiolentia amoris, & facinorum non rudis, distringit Acinacem, uulneratámque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. Ipse præceps Hyberos ad patrium regnum peruadit. Interim Zenobiam, id mulieri nomẽ, placida illuuie, spirantem ac uitæ manifestam aduertere pastores, & dignitate formæ haud degenerẽ reputantes, obligant uulnus, agrestia medicamina adhibẽt, cognitoq; nomine & casu, in

ſu,in urbẽ Artaxata ferunt:unde publica cura deducta ad Tiridatem,comiterq; excepta,cultu regio habita eſt. Fauſto Sylla, Silaio Othone COSS. Furius Scribonianus in exiliũ agitur, quaſi finem principis per Chaldæos ſcrutaretur, adnectebatur crimini Iunia mater eiꝰ,ut caſus prioris,nã relegata erat,impatiens. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam mouerat. Idq; ad clemẽtiã trahebat Cæſar, qui ſtirpem hoſtilem iterum conſeruaret. Neq; tamen exuli lõga poſthac uita fuit:morte fortuita, an per uenenum extinctus eſſet, ut quiſq; credidit, uulgauere. De Mathematicis Italia pellendis factum Senatuſconſultũ atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis,qui ob anguſtias familiares ordine ſenatorio ſponte cederent,motiq; qui remanendo impudentiam paupertati adijcerẽt. Inter quæ refertur ad patres de pœna fœminarũ, quæ ſeruis coniungerentur. Statuiturq; ut ignaro domino ad id lapſa,in ſeruitutem ſui cõſenſiſſet,et qui nati eſſent pro libertis haberẽtur. Pallanti quẽ repertorẽ eius relationis ediderat Cæſar,prætoria inſignia, & cẽties quinquagies ſeſtertiũ cenſuit conſul deſignatus Barca Soranus:additũ à Scipione Cornelio grates publicè agendas, qui regibus Arcadiæ ortus,ueterrimã nobilitatem uſui publico poſtponeret, ſéque inter miniſtros principis haberi fineret. Aſſeuerauit Claudius contentũ honore

Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere. Et fixũ est ære publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertij ter millies poßeßor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumulabatur. At non frater eius cognomento Felix pari moderatione agebat, iam pridem Iudææ impositus, & cuncta malefacta sibi impunè ratus, tanta potentia subnixo. Sanè præbuerant Iudæi speciem motus orta seditione, postquam cognita cæde eius, haud obtemperatũ eßet. Sed manebat metus, ne quis principũ eadem imperitaret. Atque interim Felix, intẽpestiuis remedijs delicta accẽdebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars prouinciæ habebatur, ita diuisis, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent, discordes olim, & tum contemptu regentium minus coërcitis odijs. Igitur raptare inter se, immittere latronũ globos, cõponere insidias, & aliquãdo prælijs congredi, spoliaq; & prædas ad procuratores referre. Hiq; primo lætari: mox gliscente pernicie, cum arma militum interiecißent, cæsi milites. Arsißetq; bello prouincia, ni Quadratus Syriæ rector subuenißet. Nec diu aduersus Iudæos, qui in necem militũ proruperant, dubitatũ, quin capite pœnas luerent. Cumanus et Felix cunctationẽ afferebant, quia Claudius causis rebellionis auditis ius statuendi etiã de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices ostentauit, receptum

in trib

in tribunal quo studia accusantiũ deterrerentur. Dãnatusq; flagitiorũ, quæ duo deliquerãt, Cumanus, et quies prouinciæ reddita. Nec multo pòst agrestiũ Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum, sæpe & alias cõmotæ, tunc Trosobore duce, montes asperos castris cepere. Atque inde decursu in litora aut urbes, uim cultoribus, ac oppidanis, ac plerunq; in mercatores et nauicularios audebant. Obsessaq; ciuitas Anemuriensis, & missi è Syria in subsidium equites cum præfecto Curtio Seuero turbãtur, quòd duri circũ loci, peditibusq; ad pugnã idonei, equestre prælium haud patiebantur. Dein rex eius oræ Antiochus blandimentis aduersus plebem, fraude in ducẽ cum Barbarorũ copias dissociasset, Trosobore paucisq; primoribus interfectis, cæteros clementia cõposuit. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemq; Lyrin perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus uiseretur, lacu in ipso nauale præliũ adornatur, ut quondam Augustus structo cis Tyberim stagno, sed leuibus nauigijs & minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesq; & undeuiginti hominũ millia armauit, cincto ratibus ambitu, ne uaga effugia forent: attamẽ spatium amplexus, ad uim remigij, & gubernantium artes, impetusq; nauiũ prælio solitos. In ratibus prætoriarũ cohortiũ manipuli turmæq; adstiterant, antepositis propugnaculis, ex

quis catapultæ balliſtæq; tenderentur. Reliqua lacus claſsiarij rectis nauibus obtinebant. Ripas & colles, ac montiũ edita in modum theatri, multitudo innumera compleuit, proximis è municipijs, & alij urbe ex ipſa, uiſendi cupidine, aut officio in principẽ. Ipſe inſigni paludamẽto, neq; procul Agrippina chlamyde aurata præſidere. Pugnatum, quanquam inter ſontes, fortium uirorũ animo: ac poſt multũ uulnerum, occidioni exempti ſunt. Sed perfecto ſpectaculo apertum aquarũ iter, & incuria operis manifeſta fuit, haud ſatis depreſsi ad lacus ima uel media. Eoq; tẽpore interiecto altius effoſsi ſpecus: & cõtrahendæ rurſus multitudini, gladiatorum ſpectaculum editur, inditis pontibus pedeſtrem ad pugnam. Quin & conuiuiũ effluuio lacus appoſitum magna formidine cunctos affecit, quia uis aquarum prorumpens proxima trahebat, conuulſis ulterioribus, aut fragore & ſonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis uſa, miniſtrum operis Narciſſum incuſat cupidinis, ac prædarum. Nec ille reticet, impotentiam muliebrẽ, nimiasq; ſpes eius arguens. D. Iunio, Q. Auterio COSS. ſedecim annos natus Nero, Octauiam Cæſaris filiam in matrimonium accepit. Vtq; ſtudijs honeſtis, & eloquentiæ gloria niteſceret, cauſa Ilienſium ſuſcepta, Romanum Troia demiſſum, & Iuliæ ſtirpis autorem Aeneam, aliaq; haud procul fabulis

bulis uetera facũdè executus, impetrat ut Ilienses omni publico munere soluerẽtur. Eodẽ oratore Bononiensi coloniæ igni haustæ subuentũ, centies sestertij largitione. Redditur Rhodijs libertas, adempta sæpe aut firmata, prout bellis externis meruerãt, aut domi seditione deliquerant. Tributũq; Apamiensibus terræmotu conuulsis, in quinquẽnium remissum. At Claudius sæuissima quæque promere adigebatur eiusdem Agrippinæ artibus, quæ Statiliũ Taurum opibus inlustrem hortis eius inhians peruertit, accusante Tarquinio Prisco. Legatus is Tauri Africam imperio proconsulari regentis, postquam reuenerant, pauca repetũdarũ crimina, cæterùm magicas superstitiones obiectabat, nec ille diutius falsum accusatorẽ indigna sorte perpessus, uim uitæ suæ attulit ante sententiã senatus. Tarquinius tamen curia exactus est, quod Patres odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ peruicere. Eodem anno sæpius audita uox principis, Parem uim rerum habendã à procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. Ac ne fortuito prolapsus uideretur, Senatus quoq; consulto cautum, plenius quàm antea & uberius. Nam diuus Augustus apud equestres qui Aegypto præsiderent lege agi, decretáque eorũ proinde haberi iusserat, ac si magistratus Romani cõstituissent: mox alias per prouincias & in urbe pleraq; cõcessa sunt, quæ olim à prætoribus

toribus

toribus noscebãtur. Claudi⁹ omne ius tradidit, de quo toties seditione aut armis certatũ, cum Sempronijs rogationibus equester ordo in possessione iudiciorum locaretur, aut rursum Seruiliæ leges senatui iudicia redderent. Mariusq; & Sylla olim de eo uel præcipuè bellarunt. Sed tunc ordinũ diuersa studia: et quæ uicerant, publicè ualebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potuere conditiones pacis & arbitria belli tractare. Matthios posthac et Vedios, et cætera equitũ Romanorum præualida nomina, referre nihil attinuerit, cũ Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, sibiq; & legibus adæquauerit. Retulit dein de immunitate Cois tribuenda. Multaq; super antiquitate eorum memorauit: Argiuos uel cum Latona parente, uetustissimos insulæ cultores: mox aduentu Aesculapij artem medendi illatam, maximeq; inter posteros eius celebrem fuisse, nomina singulorum referens, & quibus quisque ætatibus uiguissent. Quinetiã dixit Xenophontem, cuius scientia ipse uteretur, eadem familia ortum. Precibusq; eius dandũ ut omni tributo uacui in posterum Coi, sacram & tanti dei ministram insulam colerẽt. Neq; dubium haberetur, multa eorundẽ in populum Rom. merita, sociasq; uictorias potuisse tradi. Sed Claudius facilitate solita quod uni cõcesserat, nullis extrinsecus adiumentis uelauit. At Byzantij, data

dicendi

dicēdi copia, cum magnitudinem onerum apud senatum deprecarētur, cuncta repetiuere, orsi à fœdere quod nobiscum iecerāt, qua tempestate bellauimus aduersus regē Macedonum, *cui ut degeneri,* P*seudophilippi uocabulū impositum.* M*issas posthac copias in* Antiochum, P*ersen,* A*ristonicum, & piratico bello adiutum* Anto*nium.* M*emorabántque quæ Syllæ aut* L*ucullo aut* P*ōpeio obtulissent.* M*ox recētia in* C*æsares merita, quādo ea loca insiderēt, quæ transmeantibus terra mariq; ducibus, exercitibusq;, simul uehendo cōmeatui opportuna forēt.* N*anq; arctissimo inter* E*uropam* A*siamq; diuortio* B*yzantium in extrema* E*uropa posuere* G*ræci, quibus* P*ythium* A*pollinem consulentibus ubi conderent urbē, redditum oraculum est: quærerent sedem cæcorū terris aduersam.* E*a ambage* C*halcedonij monstrabantur, quòd priores illuc aduecti, præuisa locorum utilitate, peiora legissent.* Q*uippe* B*yzantium fertili solo fœcundoq; mari, quia uis piscium in* P*ontum erumpens, & obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur.* V*nde primo quæstuosi & opulenti, pòst magnitudine onerum urgente, finē aut modum orabant, annitente principe qui* T*hracio* B*osphoranoq; bello recēs fessos iuuandosq; retulit.* I*ta tributa in quinquennium remissa.* M. A*silino,* M. A*cilio* COSS. *mutationem rerum in deterius portendi*

tendi

tendi cognitum est crebris prodigiis. Signa enim ac tentoria militũ igne cœlesti arsere. Fastigio Capitolij examen apum insedit. Biformes hominum partus. Et suis fœtum editũ, cui accipitrum ungues erant. Numerabatur inter ostenta, diminutus omniũ magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule, paucos intra menses defunctis. Sed in præcipuo pauore Agrippina uocẽ Claudij, quam temulentus iecerat, fatale sibi, ut coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere & celerare statuit, perdita prius Domitia leuibus & muliebribus causis: quia Lepida minore Antonia genita, auunculo Augusto, Agrippinæ sobrina prior, ac Gnei mariti eius soror, parem sibi claritudinẽ credebat. Nec forma, ætas, opes multum distabant, et utraq; impudica, infamis, uinolenta, haud minus uitijs æmulabãtur, quã si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimuero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronẽ praualeret. Nam Lepida blandimentis & largitionibus iuuenilem animũ deuinciebat, truci contrà ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperiũ, tolerare imperitantem nequibat. Cæterùm obiecta sunt quòd cõiugiũ principis deuotionibus petiuisset, quodq; parum coërcitis per Calabriam seruorũ agminibus pacem Italiæ turbaret. Ob hæc mors indicta multum aduersante Narcisso, qui Agrippinã magis

gis

gis magisq; suspectans, prōpsisse inter proximos ferebatur, certā sibi perniciem, seu Britannicus rerū, seu Nero potiretur. Verū ita de se meritū Cæsarē, ut uitā usui eius impenderet. Cōuictam Messalinam & Silium. Pares iterū accusandi causas esse. Si Nero imperitaret Britānico successore, nullū principi meritū, ac nouercæ insidijs domū omnem cōuelli, maiore flagitio, quàm si impudicitiā prioris coniugis reticuisset: quanquam ne impudicitiā quidem nunc abesse, Pallante adultero, ne quis ambigat, decus, pudorē, corpus cuncta regno uiliora habere. Hæc atque talia dictitās, amplecti Britannicū, robur ætatis quàm maturrimū precari, modò ad deos, modò ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret, matris etiam interfectores ulcisceretur. In tāta mole curarū Claudius ualitudine aduersa corripitur, refouēdisq; uiribus mollitie cœli & salubritate aquarū, Sinuessam pergit. Tum Agrippina sceleris olim certa & oblatæ occasionis propera, nec ministrorū egēs, de genere ueneni consultauit: ne repentino & præcipiti facinus proderetur: si lentū et tabidū delegisset, ne admotus supremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorē filij rediret. Exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentē, & mortem differret. Deligitur artifex taliū, uocabulo Locusta, nuper ueneficij damnata, & diu inter instrumēta regni habita. Eius mulieris ingenio

paratum

paratum uirus, cuius minister è spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare gustu solitus. Adeoq; cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, infusum delectabili cibo boletorũ uenenum, nec uim medicaminis statim intellectã, socordiáne Claudij an uinolentia, simul soluta aluus subuenisse uidebatur. Igitur exterrita Agrippina, & quando ultima timebãtur, spreta præsentiũ inuidia, prouisam iã sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille tanquã nisus euomentis adiuuaret, pinnam rapido ueneno illitam faucibus eius demisisse creditur, haud ignar⁹ summa scelera incipi cum periculo, peragi cũ præmio. Vocabatur interim senatus, uotaq; pro incolumitate principis consules & sacerdotes nuncupabant, cum iam exanimis uestibus & fomentis obtegeretur, dum res firmãdo Neronis imperio componũtur. Iam primùm Agrippina uelut dolore uicta et solatia cõquirens, tenere amplexa Britannicũ, ueram paterni oris effigiem appellare, ac uarijs artib⁹ demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoq; & Octauiam sorores eius attinuit. & cunctos aditus custodijs clauserat, crebroq; uulgabat, ire in melius ualitudinem principis, quo miles bona in spe ageret, tẽpusq; prosperum ex monitis Chaldæorũ attentaret. Tunc medio diei, tertio ante Idus Octob. foribus palatij repẽte diductis, comitãte Burro

Nero

Nero egreditur ad cohortem quæ more militiæ excubijs adest. ibi monentę præfecto, festis uocibus exceptus, inditur lectica. Dubitauiße quosdam ferunt respectantes, rogitantesq; ubi Britãnicus eßet: mox nullo in diuersum autore, quæ offerebantur secuti sunt. Illatusq; castris Nero, & congruentia tempori præfatus, promißo donatiuo, ad exemplum paternæ largitionis, Imperator consalutatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta. Nec dubitatum est apud prouincias. Cælestesq; honores Claudio decernuntur, & funeris solenne perinde ac diuo Augusto celebratur, æmulante Agrippina proauiæ Liuiæ magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio priuignus, iniuria & inuidia animos uulgi turbaret.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XIII.

RIMA A *nouo principatu mors Iunij Silani procõsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur, nõ quia ingenij uiolẽtia exitiũ iritauerit, segnis & domi nationibus alijs fastiditus, adeò ut C. Cæsar pe-*

eudem auream cum appellare solitus sit: uerùm Agrippina fratri eius L. Sillano necem molita ultorem metuebat, crebra uulgi fama, anteponẽdum esse uix dum pueritiã egresso Neroni, & imperium per scelus adepto, uirum ætate composita, insontem, nobilẽ, & quod tunc spectaretur, è Cæsarum posteris. quippe & Sillanus diui Augusti abnepos erat. Hæc causa necis: ministri fuere, P. Celerius eques Rom. & Elius libertus, rei familiari principis in Asia impositi. Ab ijs proconsuli uenenũ inter epulas datum est, apertius quàm ut fallerent. Nec minus properato Narcissus Claudij libertus, de cuius iurgijs aduersus Agrippinam retuli, aspera custodia, & necessitate extrema, ad mortem agitur inuito principe, cuius abditis adhuc uitijs per auaritiam ac prodigentiam mire congruebat. Ibaturq; in cædes nisi Afranius Burrus, & Anneus Seneca obuiam issent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ, & pari in societate potentia concordes, diuersa arte ex æquo pollebant, Burrus militaribus curis, & seueritate morum, Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honesta, iuuantes inuicem, quò facilius lubricam principis ætatem si uirtutem aspernaretur, uoluptatibus concessis retinerent. Certamen utriq; unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ cunctis malis dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem, quo autore Claudius nuptijs

incestis

incestis, & adoptione exitiosa semet peruerterat. Sed neq; Neroni infra seruos ingenium, & Pallas tristi arrogantia modũ liberti egressus, tædium sui mouerat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, signumq; more militiæ perẽti tribuno dedit, OPTIMAE MATRIS. *Decreti & à senatu duo lictores, flaminium Claudiale, simul Claudio censoriũ funus, & mox consecratio. Die funeris laudationem eius princeps exorsus est. Dum antiquitatem generis, cõsulatus, ac triumphos maiorum enumerabat, intẽtus ipse & cæteri. Liberalium quoq; artium commemoratio, & nihil regente eo Reipublicæ triste ab externis accidisse, pronis animis audita. Postquam ad prouidentiã sapientiamq; flexit, nemo risui temperare, quãquam oratio a Seneca composita multũ cultus præferret: ut fuit illi uiro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otium est uetera & præsentia contendere, primum ex ijs qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facundiæ eguisse. Nam dictator Cæsar summis oratoribus æmulus, & Augusto prompta ac profluens, quæ deceret principẽ, eloquentia fuit. Tyberius artẽ quoq; callebat, quæ uerba expenderet, tum ualidus sensibus aut consulto ambiguus. Etiã C. Cæsaris turbata mens uim dicendi non corrupit. Nec in Claudio quoties meditata dissereret, elegantiam require-*

res. Nero puerilibus statim annis uiuidum animum in alia detorsit. Cælare & pingere, cantus, aut regimen equorum exercere, & aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat. Cæterum peractis tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, & de autoritate patrum, & consensu militum præfatus, consilia sibi & exempla capessendi egregiè imperij memorauit: nec iuuentam armis ciuilibus, aut domesticis discordijs imbutam, nulla odia, nullas iniurias, nec cupidinem ultionis afferre. Tum formam futuri principatus præscripsit, ea maximè declinãs, quorum recens flagrabat inuidia. Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potẽtia grassaretur. Nihil in penatibus suis uenale, aut ambitioni peruium: discretam domum & Remp. Teneret antiqua munia senatus. Consulum tribunalibus Italia & publicæ prouinciæ assisterent. Illi Patrum aditum præberent, se mandatis exercitibus consulturum. Nec defuit fides. Multaq; arbitrio senatus constituta sunt, Nequis ad causam orandam mercede aut donis emeretur. Ne designatis quidem quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem aduersante Agrippina, tanquam acta Claudij subuerterentur, obtinuere patres, qui in palatium ob id uocabãtur, ut astaret abditis à tergo foribus uelo

discreta

discreta, quod uisum arceret, aditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum causam gentis apud Neronem orantibus, ascendere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat, nisi cæteris pauore defixis Seneca admonuißet, uenienti matri occurreret. Ita specie pietatis, obuiam itum dedecori. Fine anni turbidis rumoribus prorupiße rursum Parthos, & rapi Armeniam allatum est, pulso Rhadamisto, qui sæpe regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in urbe sermonũ auida, quemadmodũ princeps uix septemdecim annos egreßus, suscipere eam molem aut propulsare poßet: quod subsidium in eo qui à fœmina regeretur: num prælia quoque & oppugnationes urbium, & cætera belli per magistros administrari poßent, inquirebant. Contrà alij melius eueniße dixerunt, quàm si inualidus senecta & ignauia Claudius, militiæ ad labores uocaretur, seruilibus iußis obtemperaturus. Burrũ tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos, & imperatori quantum ad robur deeße? cum octauodecimo ætatis anno Gn. Pompeius, nonodecimo Cæsar Octauius ciuilia bella sustinuerint. Pleraq; in summa fortuna auspicijs & cõsilijs quàm telis & manibus geri. Daturum planè documentũ, honestis an secus amicis uteretur, & si ducem amota inuidia egregium, quàm si pecuniosum & gratia subnixum

per ambitũ deligeret. Hæc atq; talia uulgantibus, Nero & iuuentutem proximas per prouincias quæsitã supplendis Orientis legionibus admouere, legionesq́; ipsas propius Armeniam collocari iubet. Duosq́; ueteres reges Agrippam & Iocchum expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarẽt, simul pontes per amnem Euphratem iungi. Et minorem Armeniam Aristobolo, regionem Sophenem Sohemo cum insignibus regijs mandat. Exortusq́; in tempore æmulus Vologeso filius Vardanis. Et abscessere Armenia Parthi, tanquam differrent bellum. Sed apud senatum omnia in maius celebrata sunt, sententijs eorum, qui supplicationes & diebus supplicationum uestem principi triumphalem, utq; ouans urbem iniret, effigiesq́; eius pari magnitudine, ac Martis Vltoris eodem in templo censuere, præter suetam adulationem læti, quòd Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præposuerat. Videbaturq́; locus uirtutibus patefactus. Copiæ Orientis ita diuiduntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud prouinciam Syriam, & legatum eius Quadratum Vinidium remaneret, par ciuium sociorúmque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus, alijsq́;, quæ apud Cappadociam hyemabant. Socij reges prout bello conduceret, parere iussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erãt. Qui ut famæ inseruiret, quæ in nouis cœptis ualidissima

dißima est, itinere propere confecto, apud Egas ciuitatem Ciliciæ obuium Quadratum habuit, illuc progreßum, ne si ad accipiendas copias Syriam intrauißet Corbulo, omnium ora in se uerteret, corpore ingens, uerbis magnificus, & super experientiam, sapientiamq́; , etiam spe inanium ualidus. Cæterum uterq; Vologesem regem nuntijs monebant, pacem quàm bellũ mallet, datisq; obsidibus, solitam prioribus reuerentiã in popu. Rom. continuaret. Et Vologeses quo bellum ex æquo modo pararet; an ut æmulationis suspectos per nomen obsidum amoueret, tradit nobilißimos ex familia Arsacidarum. Accepitq; eos centurio Hosterius ab Vinidio mißus, forte priore de causa adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, ire præfectum cohortis Arriũ Varum, & recipere obsides iubet. Hinc ortũ inter præfectum & centurionem iurgium, ne diutius externis spectaculo eßet, arbitrium rei obsidibus legatisq; qui eos ducebant, permißum. Atq; illi ob recentem gloriam, & inclinationem quãdam etiam hostium, Corbulonẽ prætulere. Vnde discordia inter duces, querente Vinidio prærepta quæ suis consilijs patrauißet: testante contrà Corbulone non prius conuersum regem ad offerendos obsides, quàm ipse dux bello delectus, spes eius ad metum mutaret. Nero quo componeret diuersos, sic euulgari iußit: Ob res à Quadrato & Corbulone prospere gestas laurũ

fascibus imperatorijs addi. Quæ in alios cõsules egreßa, coniunxi. Eodem anno Cæsar effigiem Gn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni, quo tutore usus erat, petiuit à senatu, sibiq; statuas argento uel auro solidas, aduersus offerentes prohibuit. Et quanquam censuißent patres, ut principium anni inciperet mense Decembri, quo ortus erat Nero, ueterẽ religionem calendarũ Ianu. inchoando anno retinuit. Neq; recepti sunt inter reos Carinas Celer senator, seruo accusante, aut Iulius Densus equester, cui fauor in Britannicum crimini dabatur. Claudio Nerone, L. Antistio Coss. cum in acta principis iurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit, magnis patrũ laudibus, ut iuuenilis animus leuium quoq; rerum gloria sublatus, maiores continuaret. Secutaq; lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Meßalinæ ordine remotum, reddidit senatui, clementiã suam obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando quàm honesta præciperet, uel causa iactandi ingenij, uoce principis uulgabat. Cæterum infracta paulatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertæ, cui uocabulum Acte fuit: simul aßumptis in conscientiam Othone & Claudio Senecione adolescẽtulis decoris. quorum Otho familia consulari; Senecio liberto Cæsaris patre genitus, ignara matre, dein frustra obnitente, penitus

nitus irrepserat per luxum et ambigua secreta: ne seuerioribus quidem principis amicis aduersantibus, muliercula nulla cuiusquam iniuria cupidines principis explente: quando uxore ab O*ctauia nobili quidem, & probitatis spectatæ, fato quodam, an quia præualent illicita, abhorrebat, metuebaturq; ne in stupra fœminarum inlustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.* S*ed* A*grippina libertam æmulam, nurum ancillam, aliaq; eundem in modum muliebriter fremere.* N*eq; pœnitentiam filij, aut satietatem opperiri: quãtoq; fœdiora exprobrabat, acrius accẽdere, donec ui amoris subactus, exueret obsequium in matrem,* S*enecæq; permitteret.* E*x cuius familiaribus* A*nneus* S*erenus simulatione amoris aduersus eandem libertam primas adolescentis cupidines uelauerat, præbueratq; nomen, ut quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palàm largiretur.* T*um* A*grippina uersis artibus, per blandimenta iuuenem aggredi, suum potius cubiculum ac sinum offerre contegẽdis quæ prima ætas, & summa fortuna expeterent.* Q*uin & fatebatur intempestiuam seueritatem, & suarum opum quæ haud procul imperatorijs aberãt, copias tradebat, ut nimia nuper coërcendo filio, ita rursum intemperanter demissa.* Q*uæ mutatio neque* N*eronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantq; caueri insidias mulieris semper atrocis, tum &*

falsæ. Forte illis diebus Cæsar inspecto ornatu, quo principum coniuges ac parentes effulserant, deligit uestem & gemmas, misitq; donum matri, nulla parsimonia, cum præcipua & cupita alijs, prior deferret. Sed Agrippina non his instrui cultus suos, sed cæteris arceri proclamat, & diuidere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet. Nec defuere qui in deterius referrent. Et Nero infensus ijs, quibus superbia muliebris innitebatur, demouet Pallantem cura rerũ, quis à Claudio impositus, uelut arbitrum regni agebat. Ferebaturq; digrediente eo, magna prosequẽtium multitudine, non absurde dixisse: Ire Pallãtem, ut eiuraret. Sanè pepigerat Pallas, ne cuius facti in præteritum interrogaretur, paresq; rationes cum Rep. haberet. Præceps post hæc Agrippina, ruere ad terrorem & minas, neque principis auribus abstinere, quò minus testaretur, adultum iam esse Britannicũ, ueram, dignamq; stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus & adoptiuus per iniurias matris exerceret. Nõ abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suæ in primis nuptiæ, suum ueneficium. Id solum dijs & sibi prouisum, quòd uiueret priuignus: Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, inde uilis rursus Burrus & exul Seneca, trunca scilicet manu, & professoria lingua, generis humani regimen expostulantes. Simul intendere manus, aggerere

probra:

probra: cōſecratū Claudiū, infernos Syllanorū manes inuocare, & tot irrita facinora. Turbatus his Nero, & *propinquo die, quo quartūdecimum ætatis annū* Britānicus *explebat, uolutare ſecum, modò matris uiolentiā, modò ipſius indolem, ut quidē experimēto nuper cognitam, quo tamen fauorem latè quæſiuiſſet.* Feſtis Saturno *diebus inter alia æqualiū ludicra, regnū luſu ſortientiū, euenerat ea ſors* Neroni. *Igitur cæteris diuerſa, nec luborē allatura, ubi* Britannico *iuſſit exurgeret, progreſſusq; in mediū, cantum aliquē inciperet, irriſum ex eo ſperans pueri ſobrios quoq; conuictus, nedum temulentos ignorantis: ille constanter exorſus eſt carmen, quo euolutum eum ſede patria rebusq; ſummis ſignificabatur.* Vnde *orta miſeratio manifeſtior, quia diſsimulationem nox & laſciuia exemerat.* Nero *intellecta inuidia, odiū intendit.* Vrgentibusq; Agrippinæ *minis, quia nullum crimen, neque iubere cædem fratris palàm audebat, occulta molitur.* Parari *uenenū iubet, miniſtro* Pollione Iulio *prætoriæ cohortis tribuno, cuius cura attinebatur damnata ueneficij nomine* Locuſta, *multa ſcelerū fama.* Nā *ut proximus quiſq;* Britānico, *neq; fas, neq; fidem penſi habe ret, olim prouiſum erat.* Primū *uenenū ab ipſis educatoribus accepit, trāſmiſitq; exoluta aluo parū ualidū, ſiue tēperamentū inerat, ne ſtatim ſæuiret.* Sed Nero *lenti ſceleris impatiens, minitari*

tari tribuno, iubere supplicium uenefica, quod dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. Promittentibus dein tam præcipitem necem quàm si ferro urgeretur, cubiculum Cæsaris iuxta decoquitur uirus cognitis antea uenenis rapidum. Mos habebatur principũ liberos cum cæteris idem ætatis nobilibus sedẽtes uesci in aspectu propinquorum, propria & parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibus potusq; eius delectus ex ministri gustu explorabatur, ne omitteretur institutum, aut utriusq; morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico. Dein postquã feruore aspernabatur, frigida in aqua affunditur uenenũ, quod ita cũctos eius artus peruasit, ut uox pariter & spiritus eius raperentur. Trepidatũ à circunsedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, resistunt defixi, & Neronem intuentes. Ille ut erat reclinis, & nescio similis, solitum ita ait, per comitialem morbum, quo primũ ab infantia afflictaretur Britannicus, & redituros paulatim uisus sensusq;. At Agrippinæ is pauor, ea consternatio mentis quamuis uultu premeretur, emicuit, ut perinde ignaram fuisse ac Octauiam sororem Britannici constiterit: quippe sibi supremum auxiliũ ereptũ, & parricidij exemplum intelligebat. Octauia quoq;, quamuis ru

uis rudibus annis, dolorem, charitatem, omnis affectus abscondere didicerat. Ita post breue silentium repetita cõuiuij lætitia. Nox eadem necem Britannici & rogũ cõiunxit, prouiso antè funebri apparatu, qui modicus fuit. In cãpo tamen Martio sepultus est, adeò turbidis imbribus, ut uulgus iram deûm portendi crediderit aduersus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebãt, antiquas fratrum discordias, & insociabile regnum existimantes. Tradunt pleriq; eorum temporũ scriptores, crebris ante exitium diebus illusiße pueritiæ Britãnici Neronem, ut iam non præmatura, neque sæua mors uideri queat, quamuis inter sacra mensæ, ne tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quàm ueneno pollutum. Festinationem exequiarum edicto Cæsar defendit, id à maioribus institutum referẽs, subtrahere oculis acerba funera, neq; laudationibus, aut põpa detinere. Cæterũ & sibi amisso fratris auxilio, reliquas spes in Rep. sitas: & tanto magis fouendum patribus populoq; principem, qui unus supereßet è familia summum ad fastigiũ genita. Exin largitione potißimos amicorum auxit. Nec defuerunt, qui arguerẽt uiros grauitatem aßeuerantes, quòd domos uillasq; id temporis quasi prædas diuisißent. Alij neceßitatem adhibitam credebant a principe, sceleris

sceleris sibi conscio, & ueniam sperãte, si largitionibus ualidißimum quenq; obstrinxißet. At matris ira nulla munificentia leniri: sed amplecti Octauiã. Crebra cum amicis secreta habere. Super ingenitã auaritiam, undiq; pecunias quasi in subsidium corripiens, tribunos & centuriones comiter excipere. Nomina & uirtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere, quasi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, excubiasq́; militares, quæ ut coniugi imperatoris soli tum & ut matri seruabantur, & Germanos super eundem honorem custodes additos digredi iubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matremq́; transfert in eam, quæ Antoniæ fuerat, quoties ipse illuc uentitaret, septus turba centurionum, & post breue osculum digrediens. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quàm fama potentiæ, non sua ui nixa. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo solari, nemo adire, præter paucas fœminas. amore an odio incertum. Ex quibus erat Iulia Syllana, quam matrimonio C. Silij à Meßalina depulsam, suprà retuli, insignis genere, forma lasciua, & Agrippinæ diu percbara: mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextiũ Africanum nobilem iuuenẽ à nuptijs Syllanæ deterruerat Agripina, impudicam & uergentem annis dictitans, non ut Africanũ sibi seponeret, sed ne

opibus

opibus & orbitate Syllanæ maritus potiretur. Illa spe ultionis causa oblata, parat accusatores ex clientibus suis Iturium & Caluisium, nõ uetera, & sæpius iam audita deferens, quòd Britannici mortem lugeret, aut Octauiæ iniurias euulgaret: sed destinauisse eam Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu à diuo Augusto, ad res nouas extollere: coniugioq; eius etiam imperio Remp. rursus inuadere. hæc Iturius & Caluisius Atimeto Domitiæ Neronis amitæ liberto aperiũt. Qui lætus oblatis (quippe in Agrippinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionẽ libertũ & ipsum Domitiæ impulit ire propere, crimenq; atrociter deferre. Prouecta nox erat, & Neroni per uinolẽtiã trahebatur. Cum ingreditur Paris, solitus alioquin id tẽporis lusus principis intendere: sed tunc cõpositus ad mœstitiã, expositoq; indicij ordine, ita audiẽtem exterret, ut nõ tantum matrem, Plautumq; interficere, sed Burrum etiã dimouere præfectura destinaret, tanquam Agrippinæ gratia prouectum, & uicem reddentem. Fabius Rusticus autor est, scriptos esse ad Cæcinnam Thuscũ codicillos mandata ei prætoriarum cohortium cura, sed ope Senecæ dignationẽ Burro retentam. Plinius & Cluuius nihil dubitatũ de fide præfecti referunt. Sanè Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cuius amicitia floruit. Nos consensum

autor

autorum secuturi, quæ diuersa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero *trepidus, & interficiendæ matris auidus, nō prius differri potuit, quàm* Burrus *necem eius promitteret, si facinoris coargueretur. Sed cuicunq;, nedum parenti defensionem tribuendam, nec accusatores adesse, sed uocem unius ex inimica domo afferri* Refutare *tenebras, & uigilatam conuiuio noctem, omniaq; temeritati & inscitiæ propiora. Sic lenito principis metu, & luce orta, itur ad* Agrippinam *ut nosceret obiecta, dissoluerétque, uel pœnas lueret.* Burrus *ijs mandatis* Seneca *coram fungebatur.* Aderant *& ex libertis arbitri sermonis.* Deinde *à* Burro *postquam crimina & autores exposuit, minaciter actum.* Agrippina *ferociæ memor,* Non *miror, inquit,* Syllanam *nunquam edito partu, matrum affectus ignotos habere.* Neque *enim perinde à parentibus liberi, quàm ab impudica adulteri mutantur.* Nec *si* Iturius *&* Caluisius *adesis omnibus fortunis, nouissimam suscipiendæ accusationis operam anui re pendunt, ideo aut mihi infamia parricidij, aut* Cæsari *conscientia subeunda est: nam* Domitiæ *inimicitijs gratias agerem, si beniuolentia mecum in* Neronem *meum certaret.* Nunc *per concubinum* Atimetum, *& histrionem* Paridem *quasi scenæ fabulas componit.* Baiarum *suarum piscinas excolebat, cum meis con-*

silijs

filijs adoptio, & proconsulare ius, & designatio consulatus, & cætera adipiscendo imperio præpararētur. Aut existat qui cohortes in urbe tentatas, qui prouinciarum fidem labefactatam, deniq; seruos uel libertos ad scelus corruptos arguat. Viuere ego Britannico potiente rerum poteram? at si Plautus aut quis alius Remp. iudicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non uerba impatientia charitatis aliquando incauta, sed ea crimina obijciant, quibus nisi à filio mater absolui non poßim. Commotis qui aderant, ultroq; spiritus eius mitigantibus, colloquium filij exposcit. Vbi nihil pro innocentia quasi diffideret, nec beneficijs quasi exprobraret dißeruit; sed ultionem in delatores & præmia amicis obtinuit. Præfectura annonæ Senio Rufo, cura ludorum qui à Cæsare parabantur Aruntio Stellæ, Aegyptus C. Balbillo permittuntur. Syria Pantello destinata, & uarijs mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est. At Syllana in exilium acta, Caluisius quoq; & Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, ualidiore apud libidines principis Paride, quàm ut pœna afficeretur. Plautus ad præsens silentio transmißus est. Deferuntur dehinc cōsensiße Pallas, ac Burrus, ut Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudij, qui per nuptias Antoniæ, gener erat, ad imperium

uocaretur. Eius *accuſationis autor exitit* Pætus *quidam, exercendis apud ærarium ſectionibus famoſus,& tum uanitatis manifeſtus.* Nec tam *grata* Pallãtis *innocẽtia, quàm grauis ſuperbia fuit.* Quippe *nominatis libertis eius, quos conſcios haberet, reſpondit, nihil unquam ſe domi, niſi nutu aut manu ſignificaſſe, uel ſi plura demonſtranda eſſent, ſcripto uſum, ne uocem conſociaret.* Burrus *quamuis reus, inter iudices ſententiam dixit.* Exiliumq; *accuſatori irrogatum, & tabulæ exuſtæ ſunt, quib⁹ obliterata ærarij monimẽta retrahebat.* Fine *anni ſtatio cohortis aſſidere ludis ſolita, demouetur, quò maior ſpecies libertatis eſſet, utq; miles theatrali licentiæ non permiſtus, incorruptior ageret, & plebs daret experimentum, an amotis cuſtodibus, modeſtiã retineret.* Vrbem *princeps luſtrauit è reſponſo aruſpicum, quòd* Iouis *ac* Mineruæ *ædes de cœlo tactæ erãt.* Q. Voluſio, P. Cepione Coss. *otium foris, fœda domi laſciuia, qua* Nero *itinera urbis & lupanaria, & diuerticula, ueſte ſeruili in diſſimulationem ſui compoſitus pererrabat, comitãtibus qui raperent ad uenditionẽ expoſita, & obuijs uulnera inferrent aduerſus ignaros, adeò ut ipſe quoq; exciperet ictus, & ore præferret.* Deinde *ubi* Cæſarem *eſſe qui graſſaretur pernotuit, augebãturq; iniuriæ aduerſus uiros fœminasq; inſignes, & quidam ſimili licentia ſub nomine* Neronis, *multi proprij*

prijs cum globis eadem exercebant, & in modum captiuitatis nox agebatur. Iulius quidem Montanus senatorij ordinis, sed qui nondum honorem capeßißet, congreßus fortè per tenebras cum principe quia uim tentantem acriter repulerat, deinde agnitum orauerat, quasi exprobraßet, mori adactus est. Nero autem metuentior in posterũ, milites sibi, & plerosq; gladiatorum circundedit, qui rixarum initia modica, et quasi priuata sinerẽt, si à læsis ualidius ageretur, arma inferebãt. Ludicrã quoq; licentiam, & fautores histrionũ uelut in prælia conuertit impunitate et præmijs, atq; ipse occultꝰ, & plerunq; coram prospectans: donec discordi populo ex grauiorũ motus terrore, nõ aliud remedium repertum est, quàm ut histriones Italia pellerentur, milesq; theatro rursum aßideret. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus libertorum, efflagitatumq; ut aduersus malè meritos, reuocandæ libertatis ius patronis daretur. Nec deerãt qui censerẽt. Sed consules relationem incipere non ausi ignaro principe, perscripsere tamẽ consensum senatus. Ille an autor constitutionis fieret, ut inter paucos & sententiæ aduersos, quibusdam coalitam libertate irreuerentiam, eò prorupisse frementibus, uine an æquo cum patronis iure agerent, sententiam eorum consultarẽt, ac uerberibus manus ultro intenderent, impulere uel pœnam suam dißua-

dentes. Quid enim aliud læso patrono concessum, quàm ut uicesimum ultra lapidem in orã Cãpaniæ libertũ releget? Cæteras actiones promiscuas & pares esse. Tribuẽdum aliquod telũ quod sperni nequeat. Nec graue manumissis, per idem obsequium retinẽdi libertatem, per quod assecuti sint. Ac criminũ manifestos merito ad seruitutẽ retrahi, ut metu coërceãtur quos beneficia non mutauissent. Disserebatur cõtrà, Paucorũ culpã ipsis exitiosam esse debere, nihil uniuersorum iuri derogandum. quippe latè fusum id corpus. Hinc plerunq; tribus, decurias, ministeria magistratibus & sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas, & plurimis equitum, plerisq; senatoribus, non aliunde originem trahi. Si separentur libertini, manifestam fore penuriam ingenuorũ: non frustra maiores cum dignitatem ordinum diuiderent, libertatem in communi posuisse. Quin & manumittẽdi duas species institutas, ut relinqueretur pœnitentiæ aut nouo beneficio locus. Quos uindicta patronus non liberauerit, uelut uinculo seruitutis attineri. Dispiceret quisq; merita, tardeq; concederet, quod datũ non adimeretur. Hæc sententia ualuit. Scripsitq; Cæsar senatui, priuatim expenderent causam libertorum, quoties à patronis arguerentur: in commune nihil derogẽt. Nec multo pòst, ereptus amitæ libertus Paris, quasi iure ciuili, non sine infamia principis, cu-

ius

ius iussu perpetratũ ingenuitatis iudiciũ erat. Manebat nihilominus quædam imago Reip. Nam inter Bibulium prætorem, & plebei tribunum Antistium, ortum certamen: quòd immodestos fautores histrionum & à prætore in uincula ductos, tribunus omitti iussisset, comprobauere patres, incusata Antistij licentia. Simul prohibiti tribuni ius prætorum & consulũ præripere, aut uocare ex Italia cum quibus lege agi posset. Addidit L. Piso designatus consul, ne quid intra domum pro potestate animaduerterent: néue mulctã ab ijs dictam, quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor mẽses referrẽt: medio temporis contradicere liceret. deq; eo cõsules statuerẽt. Cohibita arctius & ædiliũ potestas, statutumq; quantũ curules, quãtum plebei pignoris caperent, uel pœnæ irrogarent. Eo Heluidius Priscus tribunus plebis aduersus Obultronium Sabinum ærarij quæstorem contentiones proprias exercuit, tanquã ius hastæ aduersus inopes inclemẽter augeret. Dein princeps curam tabularũ publicarum à quæstoribus ad præfectos transtulit. Variè habita, ac sæpe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit senatui deligere præfectos: dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebãtur ex numero prætorum qui præessent. Neque id diu mãsit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tũc Claudius quæstores rursum imposuit, ijsq;

ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinẽ honores permisit. Sed deerat robur ætatis eum primum magistratũ capeßentibus. Igitur Nero *præfectura perfunctos, & experientia probatos delegit. Damnatus ijsdem consulibus* Vipsanius Lenâs *ob* Sardiniam *prouinciam auarè habitam.* Absolutus Cestius Proculus *repetundarum, cedentibus accusatoribus.* Clodius Quirinalis, *quòd præfectus remigum qui* Rauennæ *haberentur, uelut infimam nationum,* Italiam *luxuria sæuitiaq; afflictauißet, ueneno damnationem anteuertit.* Aminius Rebius *ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ mißo per uenas sanguine effugit, haud creditus sufficere ad constantiã sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis.* At L. Volusius *egregia fama conceßit, cui tres & nonaginta anni spatiũ uiuẽdi, præcipuaq; opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorũ malitia fuit.* Nerone *secundùm,* L. Pisone *cõsulibus, pauca memoria digna euenere, nisi cui libeat, laudandis fundamẽtis & trabibus, quîs molẽ amphitheatri apud cãpum* Martis Cæsar *extruxerat, uolumina implere, cũ ex dignitate populi* Romani *repertum sit, res inlustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare.* Cæterum Coloniæ Capua *atq;* Nuceria, *additis ueteranis, firmatæ sunt.* Plebeiq; *congiariũ quadrigeni nummi uiritim*

dati,

dati, & sestertium quadringenties ærario illatum est ad retinendam populi fidem. Vectigal quoq; quintæ & uicesimæ uenalium mancipiorum remissum specie magis quàm ui, quia cùm uenditor pendere iuberetur, in partẽ pretij emptoribus accrescebat. Edixit Cæsar ne quis magistratus, aut procurator qui prouinciam obtineret, spectaculum gladiatorũ, aut ferarũ, aut quod aliud ludicrum ederet. Nam antè nõ minus tali largitione, quàm corripiendis pecunijs, subiectos affligebant, dũ quæ libidine deliquerant, ambitu propugnãt. Factum & S. Consultum ultioni iuxta & securitati: ut si quis à suis seruis interfectus esset, ij quoq; qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissẽt, inter seruos supplicia penderent. Redditur ordini Lusius Varius cõsularis, auaritiæ criminibus olim perculsus. Et Pomponia Græcina insignis fœmina Plautio, qui ouans se de Britannijs retulit, nupta, ac superstitionis externæ rea, mariti iudicio permissa. Isq; prisco instituto propinquis coram, de capite famaq; cõiugis cognouit, & insontem nuntiauit. Longa huic Pomponiæ ætas, & cõtinua tristitia fuit. Nam post Iuliam Drusi filiam dolo Messalinæ interfectam, per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mœsto egit. Idq; illi imperitãte Claudio impune, mox ad gloriam uertit. Idem annus plures reos habuit, quorum P. Celerem accusante

cusante Asia, quia absoluere nequibat Cæsar, traxit senecta donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, ut memoraui, Syllano proconsule, magnitudine sceleris cætera flagitia obtegebat. Cossucianum Capitonem Cilices detulerãt, maculosum fœdumq́; & idem ius audaciæ in prouincia ratũ, quod in urbe exercuerat. Sed peruicaci accusatione conflictatus, postremò defensionem omisit, ac lege repetũdarum damnatus est. Pro Eprio Marcello à quo Lycij res repetebant, eò usq; ambitus præualuit, ut quidam accusatorum eius exilio mulctarentur, tanquam insonti periculum fecissent. Nerone tertiũ consule simul inijt consulatum Valerius Messala, cuius proauum autorem Coruinum, diuo Augusto abauo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci iam senum meminerãt. Sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertijs, quibus Messala paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio queq; Cottæ & Aterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamuis per luxũ habitas opes dissipassent. Eius anni principio, mollibus adhuc initijs prolatatũ inter Parthos Romanosq́; de obtinenda Armenia bellum acriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat fratrem Tyridatem dati à se regni expertem esse, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignũ magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à

Lucullo

Lucullo Pompeióque recipere. Ad hac Armenij ambigua fide utraq; arma inuitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, cõnubijsq; permisti, ac libertate ignota illuc magis ad seruitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis aduersus ignauiam militum, quàm contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotæ legiones pace longa segnes, munia Romanorum ægerrimè tolerabãt. Satis constitit fuiße in eo exercitu ueteranos, qui nõ stationem, nõ uigilias inißent: uallum foßamq; quasi noua & mira uiserent: sine galeis, sine loricis, nitidi & quæstuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimißis quibus senecta, aut ualitudo aduersa erat, supplementum petiuit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus. Adiectáq; ex Germania legio cũ equitibus alarijs, & peditatu cohortium. Retentusq; omnis exercitus sub pellibus. Quãuis hyeme sæua adeò ut obducta glacie, nisi effoßa humus, tentorijs locũ non præberet. Ambusti multorum artus ui frigoris, & quidã inter excubias exanimati sunt. Annotatúsque miles, qui fascem lignorum gestabat ita prærigui ße manus, ut oneri adhærentes, truncis brachijs deciderent. Ipse cultu leui, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adeße: laudem strenuis, solatium inualidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam cœli militiæq; multi abnuebãt,

deserebãtq́;, remedium seueritate quæsitum est. Nec enim ut in aliȷs exercitibus primum alterumq́; delictum uenia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idq́; usu salubre, & misericordia melius apparuit. Quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec uer adolesceret, dispositisq́; per idoneos locos cohortibus auxiliarȷs, ne pugnam priores adirent, prædicit. Curam præsidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quanquam incautos Barbaros, & bene gerendæ rei casum offerri scripserat, tenere se munimentis, & maiores copias opperiri iubetur. Sed rupto imperio, postquam paucæ è proximis castellis turmæ aduenerant, pugnamq́; imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno eius exterriti qui subsidiũ ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod grauiter Corbulo accepit. Increpitũq́; Pactiũ, & præfectos, militésque tendere omnes extra uallum iussit. Inq́; ea contumelia detenti, nec nisi precibus uniuersi exercitus exoluti sunt. At Tyridates super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adiutus, non furtim iam, sed palàm bello infensare Armeniam, quósque fidos nobis rebatur depopulari, & si copiæ contrà ducerentur, eludere, huc quoq́; & illuc uolitans,

litans, plura fama quàm pugna extrahere. Igitur Corbulo *quæsito diu prælio, frustra habitus, & exemplo hostium circunferre bellum coactus, dispartit uires, ut legati præfectiq; diuersos locos pariter inuaderent.* Simul Antiochum *regem monet, proximas sibi præfecturas petere.* Nam Pharasmanes *interfecto filio* Rhadamisto, *quasi proditore suo, quo fidem in nos testaretur, uetus aduersus* Armenios *odium promptius exercebat.* Tunc *quoque primùm illecti* Isichi, *gens ante alias socia* Romanis, *auia* Armeniæ *incursauit.* Ita *consilia* Tyridati *in contrarium uertebantur.* Mittebatq; oratores, *qui suo* Parthorumq; *nomine expostularent, cur datis nuper obsidibus, redintegratáque amicitia, quæ nouis quoq; beneficijs locum aperiret, uetere* Armeniæ *possessione depelleretur.* Ideo *nondum ipsum* Vologesem *commotum, quia causa, quàm ui agere mallet.* Sin *perstaretur in bello, non defore* Arsacidis *uirtutem fortunamq; sæpius clade* Romana *expertam.* Ad *ea* Corbulo, *satis comperto,* Vologesem *defectione* Hyrcaniæ *attineri, suadet* Tyridati *precibus* Cæsarem *aggredi: posse illi regnum stabile, et res incruentas contingere, si omissa spe longinqua & sera, præsentem potioremq; sequeretur.* Placitum *dehinc, quia commeantibus inuicem nuntijs, nihil in summa pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumq; destinari.* Mille

equitum

equitum præsidium Tyridates affore sibi dicebat, quantũ Corbuloni cuiusq; generis militum aßisteret, non statuere, dũ positis loricis & galeis, in faciem pacis ueniretur. Cuicunq; mortalium, nedum ueteri & prouido duci, barbaræ astutiæ patuißent. Ideo arctum inde numerum finiri, & hinc maiorem afferri, ut dolus patraretur. Nam equiti sagittarũ usu exercito, si detecta corpora obijcerẽtur, nihil profuturã multitudinem. Dißimulato tamẽ intellectu, rectius de his quæ in publicũ consulerentur, totis exercitibus coràm dißertaturos respondit. Locumq; delegit, cuius pars altera colles erant clementer aßurgẽtes, accipiendis peditum ordinibus, pars in planitiẽ porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieq; pacto, prior Corbulo socias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit: cui accita per noctem alijs ex castris, tria millia tertianorũ permiscuerat, unà cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tyridates uergente iam die procul astitit, unde uideri magis quàm audiri poßet. Ita sine congreßu dux Romanus abscedere militem sua quenq; in castra iubet. Rex siue fraudem suspectãs, quia plura simul in loca ibatur, siue ut cõmeatus nostros Pontico mari, & Trapezunte oppido aduentantes interciperet, properè discedit. Sed neq; commeatibus uim facere potuit, quia per montes ducebãtur præsidijs no-

stris

ſtris inſeſſos: & Corbulo, ne irritum bellũ traheretur, utq; Armenios ad ſua defendenda cogeret, excindere parat caſtella. Sibiq; quod ualidiſſimum in ea præfectura, cognomento Volandum, ſumit. minora Cornelio Flacco legato, & Iſteo Capitoni caſtrorum præfecto mandat. Tum circunſpectis munimentis, & quæ expugnationi idonea, prouiſis, hortatur milites, ut hoſtem uagum, neq; paci aut prælio paratũ, ſed perfidiam & ignauiam fuga confitentẽ, exuerent ſedibus, gloriæq; pariter et prædæ conſulerent. Tum quadripartito exercitu, hos in teſtudine conglobatos, ſubruendo uallo inducit, alios ſcalas mœnibus admouere, multos tormẽtis faces & haſtas incutere iubet. Libratoribus funditoribusq; attributus locus, unde eminus glandes torquerent: ne qua pars ſubſidiũ laborantibus ferret, pari undiq; motu. Tãtus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obijces portarum ſubuerſi, capta aſcenſu munimenta, omneſq; puberes trucidati ſint, nullo milite amiſſo, paucis admodũ uulneratis. et imbelle uulgus ſub corona uenũdatũ: reliqua præda uictoribus ceſſit. Pari fortuna legatus, ac præfectus uſi ſunt, tribúſque una die caſtellis expugnatis, cætera terrore, & alia ſponte incolarum, in deditionẽ ueniebãt. Vnde orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo

mo itinere ductæ legiones, quæ si amnem Araxem, qui mœnia alluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul et latioribus uadis transiere. At Tyridates pudore & metu: ne si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso uideretur: si prohiberet, impeditis locis seq; et equestres copias illigaret: statuit postremò ostendere aciẽ, & dato die prœliũ incipere, uel simulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repentè agmen Romanũ circunfundit, non ignaro duce nostro, qui uiæ pariter & pugnæ cõposuerat exercitũ: Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, medijs decumanorũ delectis: recepta inter ordines impedimẽta, & tergũ mille equites tuebãtur, quibus iusserat, ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur. In cornibus pedes sagittarius, et cætera manus equitum ibat, productior cornu in sinistro per ima collium, ut si hostis intrauisset, fronte simul & sinu exciperetur. Assultare ex diuerso Tyridates, non usq; ad iactũ teli, sed tum minitãs, tum specie trepidantis, si laxare ordines & diuersos consectari posset. Vbi nihil temeritate solutum, nec amplius quàm decurio equitum audentius progressus, & sagittis confixus, cæteros ad obsequium exẽplo firmauerat, propinquis iam tenebris abscessit. Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioneq; circundaret agitauit, concessisse

cessisse illuc Tyridatem ratus. Dein postquam exploratores attulere longinquum regis iter: & Medi an Albani peterentur, incertum, lucem opperitur: præmissaq; leuis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemq; eminus inciperet. Sed oppidani portis sponte patefactis, se suaq; Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit. Artaxatis ignis immissus, deletáque & solo æquata sunt: quia nec teneri sine ualido præsidio, ob magnitudinē mœnium, nec id nobis uirium erat, quod firmando præsidio, & capessendo bello diuideretur. Vel si integra & incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria quòd capta essent. Adijcitur miraculum uelut numine oblatū. Nam cuncta extra tecta hactenus sole inlustria fuere: quod mœnibus cingebatur, ita repentè atra nube coopertum, fulguribusq; discretum est, ut quasi infensantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus imperator Nero, et senatuscō̄sulto supplicationes habitæ, statuæq; et arcus, & continui consulatus principi: utq; inter festos referretur dies, quo patrata uictoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliaq; in eandem formam decernuntur, adeò modum egressa, ut C. Cassius de cæteris honoribus assensus, si pro benignitate fortunæ dijs grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere disseruerit: eoq; oportere diuidi sacros & negotiosos

gotiosôs dies, quîs diuina colerẽtur, & humana non impedirẽt. Varijs deinde casibus iactatus, & multorũ odia meritus reus, haud tamen sine inuidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Suillius imperitante Claudio terribilis ac uenalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demißus, quiq; se nocentem uideri, quàm supplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnaq; Cinciæ legis, aduersus eos qui pretio causas orauißent: nec Suillius questu aut exprobratione abstinebat, præter ferociam animi extrema senecta liber, & Senecam increpans, infensum amicis Claudij, sub quo iustißimũ exilium pertulißet. Simul studijs inertibus, & iuuenũ imperitiæ suetum, inuidere ijs qui uiuidam & incorruptam eloquentiam tuendis ciuibus exercerent. Se quæstorem Germanici, illum domus eius adulterum fuiße. An grauius existimandum sponte litigatoris præmium honestæ operæ aßequi, quàm corrumpere cubicula principum fœminarũ? Qua sapientiã, quibus philosophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies sestertiũ parauißet? Romæ testamenta et orbos, uelut indagine eius capi, Italiam & prouincias immẽso fœnore hauriri. At sibi labore quæsitam, & modicã pecuniam eße. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quàm ueterem ac olim partam dignationem

subitæ

subitæ felicitati submittere. Nec *deerant qui hæc ijsdem uerbis, aut uersa in deterius Senecæ deferrent. Repertiq; accusatores, direptos socios cum Suillius prouinciam Asiam regeret, ac publicæ pecuniæ peculatum detulere. Mox quia inquisitionem annuam impetrauerat, breuius uisum, suburbana crimina incipi, quorum obuij testes erant. Ii acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli ciuilis detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinamq; Poppæam ad mortem actas: & Valerium Asiaticum, Lusium Saturninū, Cornelium Lupum circūuentos, iam equitū Romanorū agmina damnata, omnemq; Claudij sæuitiam Suillio obiectabant. Ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, compertum sibi referens ex commentarijs patris sui, nullam cuiusquā accusationē ab eo coactam. Tum iussa Messalinæ prætendi, & labare defensio. Cur enim neminē alium electum, qui sæuienti impudicæ uocem præberet? Puniendos rerum atrociū ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera ipsa alijs delegent. Igitur adempta bonorum parte (nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturq; etiam quæ testamento matris, aut aui acceperant) in insulas Baleares pellitur, non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo. Ferebaturq; copiosa & molli uita, secretū illud tolerauisse. Filium eius*

uulnere refecta, uerum aperuit, postulatúsque apud consules à patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, & lege Cornelia de Sicarijs condemnatur. Non *minus insignis eo anno impudicitia, maiorum* Reip. *malorum initium fecit.* Erat *in ciuitate Sabina* Poppæa, T. Ollio *patre genita, sed nomen aui materni sumpserat, illustri memoria* Poppæi Sabini *consulari & triumphali decore prafulgentis.* Nam Ollium *honoribus nondũ functum amicitia* Seiani *peruertit.* Huic *mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum.* Quippe *mater eius ætatis suæ fœminas pulchritudine supergreßa, gloriam pariter & formam dederat.* Opes *claritudini generis sufficiebant.* Sermo *comis, nec absurdum ingenium modestiam præferre, et lasciuia uti. rarus in publicũ egreßus: idq; uelata parte oris, ne satiaret aspectum, uel quia sic decebat.* Famæ *nunquã pepercit, maritos & adulteros non distinguens, neq; affectui suo aut alieno obnoxia.* Vnde *utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat.* Igitur *agentem eam in matrimonio* Rufi Crispi *equitis* Romani, *ex quo filiũ genuerat,* Otho *pellexit iuuẽta ac luxu, & quia flagrantißimus in amicitia* Neronis *habebatur.* Nec *mora quin adulterio matrimonium iungeretur.* Otho *siue amore incautus, laudare formã elegantiamq; uxoris apud principem, siue ut accenderet, ac si eadem fœmina potirentur,*

id quoq; uinculum potentiam ei adijceret. Sæpe auditus est consurgens è conuiuio Cæsaris, se ire ad illam, ibi concessam dictitans nobilitatẽ, pulchritudinem, uota omnium, et gaudia felicium. His atq; talibus iritamentis, non longa contatio interponitur. Sed accepto aditu Poppæa primum per blandimenta & artes ualescere, imparem cupidini se, & forma Neronis captam simulans: mox acri iam principis amore, ad superbiam uertens, si ultra unam alteramq; noctẽ attineretur, nuptam esse se dictitans, nec posse matrimoniũ amittere, deuinctã Othoni per genus uitæ, quod nemo adæquaret. Illũ animo & cultu magnificum: ibi se summa fortuna dignam uisere. At Neronem pellice ancilla & assuetudine Actes deuinctum, nil è contubernio seruili, nisi abiectum & sordidum traxisse. Deijcitur familiaritate sueta, pòst congressu & comitatu Otho, & postremò, ne in urbe æmulatus ageret, prouinciæ Lusitaniæ præficitur. Vbi usq; ad ciuilia arma, non ex priore infamia, sed integrè sanctèq; egit, procax otij, & potestatis temperantior. Hactenus Nero flagitijs & sceleribus uelamẽta quæsiuit. Suspectabat maxime Cornelium Syllã, socors ingeniũ eius in contrariũ trahens, callidumq; & simulatorem interpretãdo. Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris, usu & senecta à Tyberio usq; domum principũ edoctus, tali mendacio intendit. Pons Miluius in eo tempore

tempore celebris nocturnis illecebris erat, uentitabatq; illuc Nero, quo ſolutius urbem extra laſciuiret. Igitur regrediēti per uiam Flaminiam compoſitas inſidias, fatoq; euitatas, quoniam diuerſo itinere Salluſtianos in hortos remeauerit, autoremq; eius doli Syllam emētitur: quia forte redeuntibus miniſtris principis, quidam per iuuenilem licētiam, quæ tunc paßim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque ſeruorum quiſquam, neq; clientium Syllæ agnitus. Maximè deſpecta & nullius auſi capax natura eius à crimine abhorrebat: perinde tamē quaſi conuictus eſſet, cedere patria, & Maßilienſium mœnibus coërceri iubetur. Iiſdem conſulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diuerſas ſenatorius ordo plebsq; ad ſenatū miſerant: illi uim multitudinis, hi magiſtratuum & primi cuiuſq; auaritiā increpantes. Cumq; ſeditio ad ſaxa & minas ignium progreßa necē & arma perliceret, C. Caßius adhibēdo remedio delectus. Quia ſeueritatem eius non tolerabant, precante ipſo, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria: cuius terrore & paucorum ſupplicio, rediјt oppidanis concordia. Non referrem uulgatißimum ſenatuſconſultū, quo ciuitati Syracuſanorū egredi numerū edendis gladiatoribus finitum permittebatur, niſi Pætus Thraſea contradixißet, præbuißetq; materiam obtrectatoribus arguendæ ſententiæ. Cur enim ſi Remp.

egere libertate senatoria crederet, tam leuia consectaretur? quin de bello aut pace, de uectigalibus & legibus, quibúsque alijs Romana continentur, suadere dißuaderéue licere patribus: quoties ius dicendæ sententiæ accepißent, quæ uellent expromere, relationemq; in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cætera per omnes imperij partes perinde egregia, quàm si non Nero, *sed* Thrasea *regimen eorum teneret? Quæ si summa dißimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum?* Thrasea *contrà, rationem poscentibus amicis, non præsentium ignarum respondebat, eiusmodi consulta corrigere: sed patrum honori dare, ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dißimulaturos, qui animum etiam leuißimis aduerterent.* Eodem *anno crebris populi flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitauit* Nero *an cuncta uectigalia omitti iuberet: idq; pulcherrimum donum generi mortalium daret.* Sed *impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere senatores, dißolutionem imperij docendo, si fructus quibus* Resp. *sustineretur, diminuerentur: Quippe sublatis portorijs, sequens ut tributorum abolitio expostularetur:* Plerasque *uectigalium societates, à consulibus & tribunis plebis constitutas acri etiam populi* Romani

tum

tum libertate. Reliqua mox ita prouisa, ut ratio quæstuum & necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas planè publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam uerterent. Ergo edixit princeps, ut leges cuiusque publici occultæ ad id tempus, proscriberentur, omissas petitiones non ultra annum resumerent. Romæ prætor, per prouincias qui pro prætore aut consule essent, iura aduersus publicanos extra ordinem redderent. Militibus immunitas seruaretur, nisi in ijs quæ ueno exercerent. Aliáque admodum æqua: quæ breui seruata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæ'que, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud transmarinas prouincias frumenti subuectio. Et ne censibus negotiatorum naues adscriberentur, tributúmque pro illis penderent, constitutum. Reos ex prouincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpitium Camerinum, & Pomponium Syluanum, absoluit Cæsar. Camerinum aduersus priuatos & paucos, sæuitiæ magis quàm captarum pecuniarum crimina obijcientes. Syluanum magna uis accusatorum circumsteterat, poscebátque tempus euocandorum testium: reus illico defendi postulabat. Valuítque pecuniosa orbitate &

te & senecta, quam ultra corũ uitam produxit, quorum ambitu euaserat. Quietæ *ad id tempus res in* Germania *fuerant, ingenio ducũ, qui peruulgatis triumphi insignibus, maius ex eo decus sperabant, si pacem continuauissent.* Paulinus Pompeius, L. Vetus *ea tempestate exercitui præerant.* Ne *tamen segnem militem attinerent, ille inchoatũ ante tres & sexaginta annos à* Druso *aggerem coërcendo* Rheno *absoluit:* Vetus Mosellam *atque* Ararim *facta inter utrunq; fossa cõnectere parabat, ut copiæ per mare, dein* Rhodano *&* Arare *subuectæ, per eam fossam, mox fluuio* Mosella, *in* Rhenum, *exin* Oceanum *decurrerent, sublatisq́; itinerum difficultatibus, nauigabilia inter se* Occidentis Septentrionisq́; *litora fierẽt.* Inuidit *operi* Helius Gracilis Belgicæ Legatus, *deterrendo* Vetere, *ne legiones alienæ prouinciæ inferret, in studiaq́;* Galliarum *affectaret, formidolosum id imperatori dictitans, quo plerunq; prohibentur conatus honesti.* Cæterum *cõtinuo exercituũ otio fama incessit, ereptum ius* Legatis *ducendi in hostẽ.* Eoq́; Frisij *iuuentutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admouere ripæ, agrosq́; uacuos, & militum usui sepositos insédere, autore* Verrito, *&* Malorige, *qui nationem eam regebant, in qua tum* Germanici *regnabant.* Iamq́; *finxerant domos, semina aruis intulerant, utq́; patrium solum exercebant, cum* Dubius Auitus

accepta

accepta à Paulino prouincia, minitãdo uim Romanam, nisi abscederent Frisij ueteres in locos, aut nouam sedem à Cæsare impetrarent, perpulit Verritũ & Malorigem preces suscipere. Profectiq; Romam, dum alijs curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quæ Barbaris ostentantur, intrauere Pompeij theatrum, quo magnitudinem populi uiserent. Illic per otium (neq; enim ludicris ignari oblectabantur) dum cõsessum caueæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus percunctãtur, aduertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: & quinam forẽt rogitantes, postquam audiuerant, earũ gentium Legatis id honoris datum, quæ uirtute & amicitia Romana præcellerent, NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE, *exclamant, digrediũturq; & inter patres considunt. Quod comiter à uisentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bona æmulatio. Nero ciuitate Rom. ambos donauit: Frisios decedere agris iussit. Atque illis aspernantibus, auxiliaris eques repente immissus, necessitatem attulit captis cæsis'ue qui peruicacius restiterant. Eosdẽ agros Ansibarij occupauere, ualidior gens non modò sua copia, sed adiacentium populorum miseratione: quia pulsi à Chaucis & sedis inopes, tutum exilium orabant. Aderatq; ijs clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, uinctum*

 sereb

se rebellione Cherusca, iussu Arminij referens, mox Tyberio & Germanico ducibus, stipendia meruisse, quinquaginta annorum obsequio. Id quoque adiungere, quòd gentem suam ditioni nostræ subijceret. Quotam partem campi iacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur? Seruarent sanè receptos gregibus inter hominum famam, modò ne uastitatem & solitudinem mallent, quàm amicos populos. Chamauorum quondam ea arua, mox Tubantum, & pòst Vsipiorum fuisse. Sicut cœlum dijs, ita terras generi mortalium datas: quæ'que sint uacuæ, eas publicas esse. Solem deinde respiciens, & cætera sydera uocans, quasi coràm interrogabat, uellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent aduersus terrarum ereptores. Et commotus his Auitus, patienda meliorum imperia. Id dijs quos implorarent placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent, neque alios iudices quàm seipsos paterentur. Hæc in publicum Ansibarijs respondit: Ipsi Boiocalo, ob memoriam amicitiæ daturum agros. Quod ille, ut proditionis pretium aspernatus, addidit: Deesse nobis terra, in qua uiuamus, in qua moriamur, non potest. atque ita infensis utrinque animis discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes, sociásque bello uocabant. Auitus

tus

tus scripto ad Curtilium Manciam superioris exercitus legatũ, ut Rhenum transgreßus, arma à tergo ostenderet, ipse legiones in agrum Tencterum induxit, excidium minitans, nisi causam suam dißociarent. Igitur absistentibus his, pari metu exterritis Bructeris, & cæteris quoq; aliena pericula deserentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Vsipios & Tubantes conceßit: quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petißent, errore longo, hospites, egeni, hostes in alieno, quòd iuuentutis erat, cæduntur. Imbellis ætas in prædam diuisa est. Eadem æstate inter Hermunduros Cattosq; certatum magno prælio, dum flumen gignendo sale fœcundum, & conterminum, ui trahunt, super libidinem cũcta armis agendi, religione insita, eos maximè locos propinquare cœlo, precesq; mortaliũ à deis nusquam propius audiri. Inde indulgentia numinum illo in amne, illisq; syluis salem prouenire, non ut alias apud gentes eluuie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, contrarijs inter se elementis, igne atque aquis concreta. Sed bellum Hermunduris prosperum, Cattis exitio fuit: quia uictores diuersam aciem Marti ac Mercurio sacrauere, quo uoto, equi, uiri cuncta uicta occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos uertebãtur. Sed ciuitas Iuhonũ socia nobis malo improuiso afflicta est. Nã ignes terra editi, uillas, arua, uicos, paßim corripie

ripie

ripiebant, ferebanturq; in ipsa condita nuper colonia mœnia. Neq; extingui poterat, non si imbres caderent, non si fluuialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedij, et ira cladis, agrestes quidam eminus saxa iacere, dein residentibus flammis propius suggreßi, ictu fustium, alijsq; uerberibus, ut feras absterrebãt: postremò tegmina corpori direpta inijciunt, quanto magis prophana, & usu polluta, tanto magis oppreßura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & quadraginta ante annos Remi Romulíque infantiam texerat, mortuis ramalibus, & arescente trunco deminutam, prodigij loco habitum est, donec in nouos fœtus reuiuisceret.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XIIII.

AIO Vipsano, Fonteio COSS. diu meditatum scelus non ultrà Nero distulit, uetustate imperij coalita audacia, & fragrantior in dies amore Poppææ, quæ sibi matrimonium, & dißidium Octauiæ incolumi Agrip-

Agrippina haud sperans, crebris criminationibus, aliquãdo per facetias incusaret principem, & pupillũ uocaret, qui iussis alienis obnoxius non modò imperij, sed libertatis etiã indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, & triũphales auos. An fœcũditatem & uerũ animũ timeri? ne uxor saltẽ iniurias patrum, irã populi aduersus superbiã auaritiamq; matris aperiat. Quòd si nurũ Agrippina nõ nisi filio infestam ferre posset, reddatur ipsa Othonis cõiugio, ituram quoquò terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris quàm uiseret periculis eius immista. Hæc atque talia lacrymis & arte adulteræ penetrãtia, nemo prohibebat: cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, usq; ad cædem eius duratura filij odia. Tradit Cliuius ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eò usque prouectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per uinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comptã, & incesto paratam. Iamq; lasciua oscula prænuntias flagitij blanditias annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras, subsidium à fœmina petiuisse: immissámque Acten liburtam, quæ simul suo periculo, & infamia Neronis auxia, deferret; peruulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Rusticus non Agrippinæ, sed

Neroni

Neroni cupitum id memorat, eiusdemq; libertæ astu disiectum. Sed quæ Cliuius, eadem cæteri quoque autores prodidere, & fama huc inclinat, seu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior nouæ libidinis meditatio in ea uisa est, quæ puellaribus annis stuprum cum Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis prouoluta, & exercita ad omne flagitium patrui nuptijs. Igitur Nero uitare secretos eius congressus. Abscedentem in hortos, aut Tusculanum uel Antiatem in agrum, laudare quòd otium lacesseret. Postremò ubicunque haberetur, præ grauem ratus, interficere constituit, hactenus consultans, ueneno, an ferro, uel qua alia ui. Placuitq; primò uenenũ. Sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali iam Britannici exitio. Et ministros tentare arduum uidebatur mulieris usu scelerum aduersus insidias intentæ. atque ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quo nam modo occultaretur nemo reperiebat, & ne quis illi tanto facinori delectus, iussa sperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus Libertus, classis apud Misenum præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odijs Agrippinæ inuisus. Ergo nauem posse componi docet, cuius pars ipso in mari per artem soluta, effunderet ignaram: Nihil

tam

tam capax fortuitorum quàm mare, & si naufragio intercepta sit, quem adeò iniquum, ut sceleri aßignet, quod uenti & fluctus deliquerint? Additurum principem defunctæ templum, & aras, & cætera ostentandæ pietati. Placuit solertia, tempore etiam adiuta, quando Quinquatruum festos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrẽ elicit, ferẽdas parẽtum iracundias, & placandum animum dictitans, quo rumorẽ recõciliationis efficeret, acciperetq́; Agrippinam, facili fœminarum credulitate ad gaudia uenientem. Dehinc obuius in litora (nam Antio aduentabat) excipit manu & complexu, ducitque Baulos: id uillæ nomen est, quæ promontoriũ Misenum inter & Baianum lacum flexo mari alluitur. stabat inter alias, nauis ornatior, tanquam id quoque honori matri daretur. Quippe sueuerat triremi, & claßiariorum remigio uehi. Ac tum inuitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit extitiße proditorem, & Agrippinam, auditis insidijs, an crederet ambiguam, gestamine sellæ Baias peruectam. Ibi blãdimentum subleuauit metum, comiter excepta, superq́; ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus modò familiaritate iuuenili Nero, & rursus adductus quasi seria consociaret, tracto in longum cõuictu, prosequitur abeuntẽ arctius oculis & pectori hærẽs, siue ex-

plen

plenda simulatione, seu peritura matris supremus aspectus, quamuis ferum animum retinebat. Noctem syderibus illustrẽ, & placido mari quietam, quasi conuincendum ad scelus, dij præbuere. Nec multum erat progreßa nauis, duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Crepereius Gallus *haud procul gubernaculis astabat:* Aceronia *super pedes cubitantis recliuis, pœnitentiam filij, & recuperatam matris gratiam per gaudium memorabat: cum dato signo, ruere tectũ loci multo plumbo graue, preßusq́; Crepereius, & statim exanimatus est. Agrippina &* Aceronia *eminentibus tecti parietibus forte ualidioribus, quamuis oneri cederent, protectæ sunt: nec dißolutio nauigij sequebatur turbatis omnibus, & quòd plerique ignari etiam conscios impediebant. Visum dehinc remigibus, ratem unum in latus inclinare, atque ita nauem submergere. Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, & alij contrà nitentes dedere facultatem lenioris in mare iactus. Verùm* Aceronia *imprudens, dum se Agrippinam eße, & ut subueniretur matri principis clamitat, contis & remis, & quæ sors obtulerat, naualibus telis conficitur. Agrippina silens, eoq́; minus agnita, unum tamen uulnus humero excepit. Nando deinde occursu lembunculorum Lucrinum in lacum uecta, uillæ*

suæ

suæ infertur. Illic reputans, ideo se fallacibus literis accitam, & honore præcipuo habitam, quodq; litus iuxta non uentis acta, non saxis impulsa nauis, summa sui parte ueluti terrestre machinamentum concidisset, obseruans etiam Aceroniæ necem, simul suum uulnus aspiciens, solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, benignitate deûm, & fortuna eius euasisse grauem casum: Orare, ut quamuis periculo matris exterritus, uisendi curã differret: sibi ad præsens quiete opus. Atq; interim securitate simulata, medicamina uulneri & fomẽta corpori adhibet. Testamẽtũ Aceroniæ requiri, bonaq; obsignari iubet. id tãtum non per simulationem. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, affertur euasisse ictu leui sauciã, & hactenus adito discrimine ne autor dubitaretur. Tum pauore exanimis, & iam iamq; affore obtestans uindictæ properam, siue seruitia armaret, uel militem accenderet, siue ad senatum & populum peruaderet, naufragium, & uulnus, & interfectos amicos obijciendo: quod contrà subsidium sibi? nisi quid Burrus & Seneca expergiscerentur: quos statim acciuerat, incertum an & antè ignaros. Igitur longum utriusq; silentiũ ne irriti dissuaderẽt, & eò descensum credebãt, ut nisi præueniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Pòst Seneca hac

tenus promptior, respicere Burrum, ac si scitaretur, an militi imperanda cædes esset. Ille prætorianos toti Cæsarum domui obstrictos, & memores Germanici, nihil aduersus progeniē eius atrox ausuros respondit: perpetraret Anicetus promissa. Qui nihil cunctatus, poscit summam sceleris. Ad illam uocem Nero, illo sibi die dari imperium, autoremq́; tanti muneris libertū profitetur. Iret propere, duceretq́; promptissimos ad iussa. Ipse audito, uenisse missu Agrippinæ nuntium Agerinum, scenam ultro criminis parat: gladiúmque dum mandata perfert, abijcit inter pedes eius: tum quasi depræhenso, uincla inijci iubet: ut exitium principis molitam matrem, & pudore depræhensi sceleris sponte mortem sumpsisse confingeret. Interim uulgato Agrippinæ periculo, quasi casu euenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas scaphas scandere. Alij quantum corpus sinebat, uadere in mare, quidam manus protendere. Questibus, uotis, clamore diuersa rogantium, aut incerta respondētium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atq; ubi incolumē esse pernotuit, ut ad gratādum sese expedire, donec aspectu armati & minitātis agminis disiecti sunt. Anicetus uillam statione circundat, refractaq́; ianua, obuios seruorū arripit, donec ad fores cubiculi ueniret, cui pauci adstabant

bant

bant, cæteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarũ una: magis ac magis anxia Agrippina, quòd nemo à filio, ac ne Agerinus quidem: aliam ferè litore faciem, nunc solitudinem ac repẽtinos strepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, Tu quoq; me deseris, prolocuta, respicit Anicetum trierarcho Herculeo et Oloarito centurione Classiario comitatum. Ac si ad uisendum uenisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere, non imperatum parricidium. Circunsistũt lectũ percussores, & prior trierarchus fuste caput eius afflixit. Nam in mortem centurioni ferrum distringenti, protendẽs uterum, Ventrem feri, exclamauit, rogans ministrum, ut utero dirũ ensem cõderet, adijciẽs, hic est, hic est fodiẽdus ferro, monstrũ qui tale tulit. Post hanc uocem, cum supremo mistã gemitu animã tandem post fera tristem uulnera reddidit. Ictibus enim multisq; uulneribus cõfecta est. Hæc consensu tradũtur. Aspexerítne matrẽ exanimẽ Nero, & formam corporis eius laudauerit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuãt. Cremata est nocte eadẽ, conuiuali lecto, & exequijs uilibus. Neq; dum Nero rerum potiebatur congesta aut clausa humo, mox domesticorum cura, leuem tumulum accepit, uiam Miseni propter, & uillam Cæsaris Dictatoris, quæ subiectos sinus editissima

prospectat. Accenso rogo libertus eius cognomento Mnester ipse ferro se transegit: incertum charitate in patronam, an metu exitij. Hunc sui finẽ multos ante annos crediderat Agrippina, contempseratq́;. Nam consulẽti super Nerone, responderunt Chaldæi, fore ut imperaret, matremq́; occideret: atq; illa, Occidat, inquit, dum imperet. Sed à Cæsare perfecto demum scelere, magnitudo eius intellecta est: reliquo noctis, modò per silentium defixus, sæpius pauore exurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, tanquam exitium allaturam. Atque eum autore Burro, prima centurionũ tribunorumq́; adulatio ad spem firmauit, prehensantium manũ, gratantiumq́;, quòd discrimen improuisum, & matris facinus euasisset. Amici dehinc adire templa: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia uictimis & legationibus lætitiam testari. Ipse diuersâ simulatione, mœstus, & quasi incolumitati suæ infensus, ac morte parentis illacrymans, quia tamen non ut hominum uultus, ita locorum facies mutantur, obuersabatur maris illius & litorum grauis aspectus: & erant qui crederent, sonitum tubæ collibus circum editis, planctusq́; tumulo matris audiri: Neapolim concessit, literasq́; ad senatum misit, quarum summa erat, Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis, & luisse eam pœnam

nam ea consciẽtia, qua scelus parauißet. Adÿciebat crimina longius repetita, quòd consortiũ imperÿ, iuraturasq; in fœmina uerba prætorias cohortes, idemq; dedecus senatus & populi sperauißet: ac posteà quàm frustra oblata sint, infensa militibus patribusq; & plebi, dißuasißet donatiuum & congiarium, periculaq; uiris inlustribus instruxißet. Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret. Temporum quoq; Claudianorum oblita insectatione, cuncta eius dominationis flagitia in matrem transtulit, publica fortuna extinctam referens. Nanque & naufragium narrabat. Quod fortuitum fuiße, quis adeò hebes inueniretur, ut crederet? aut à muliere naufraga mißum cum telo unum, qui cohortes, & claßes imperatoris perfringeret? Ergo non iam Nero, cuius immanitas omnium questus anteibat, sed aduerso rumore Seneca erat, quòd oratione tali cõfeßionem scripsißet. Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationes apud omnia puluinaria, útque quinquatria quibus apertæ eßent insidiæ, ludis annuis celebrarentur. Aureum Mineruæ simulacrum in curia, & iuxtà principis imago statueretur. Dies natalis Agrippinæ inter nefastos eßet. Thrasea Pætus silentio uel breui aßensu priores adulationes transmittere solitus, exitium senatui, ac sibi causam periculi fecit: cæ-

teris libertatis initium non præbuit. Prodigia *quoq; crebra & irrita intercessere. Anguem enixa mulier, & alia in concubitu mariti fulmine exanimata: iam sol repẽte obscuratus, & tactæ de cælo quatuordecim urbis regiones. quæ adeò sine cura deûm eueniebãt, ut multos post annos* Nero *imperium & scelera continuauerit. Cæterùm quò grauaret inuidiã matris, eáq; demota, auctam lenitatem suam testificaretur, fœminas illustres* Iuniam *&* Calpurniam: *præfectura functos,* Valerium Capitonem, *&* Licinium Gabolum *sedibus patrijs reddidit, ab Agrippina olim pulsos.* Etiam Lolliæ Paulinæ *cineres reportari, sepulcrumq; extrui permisit, quósque ipse nuper relegauerat,* Iturium *&* Caluisium *pœna exoluit.* Nam Syllana *fato functa erat, longinquo ab exilio* Tarentum *regressa labante iam Agrippina, cuius inimicitijs conciderat, uel tum mitigata. Cunctanti in oppidis Campaniæ, quo nam modo urbem ingrederetur, an obsequium senatus, an studia plebis repeteret anxio, cõtrà deterrimus quisque, quorũ nõ alia regia fœcundior extitit, inuisum* Agrippinæ *nomen, & morte eius accensum populi fauorem disserunt.* Iret *intrepidus, & uenerationem sui coràm experiretur.* Simul *progredi exposcunt, & promptiora quàm promiserant inueniũt: obuias tribus, festo cultu senatum: coniugum ac liberorum*

agmi

agmina, per sexum & ætatem disposita: extructos quà incederet spectaculorum gradus, quo modo triumphi uisuntur. Hinc *superbus ac publici seruitij uictor,* Capitolium *adijt, grates exoluit: séque in omnes libidines effudit, quas malè coërcitas, qualiscunque matris reuerentia tardauerat.* Vetus *illi cura erat curriculo quadrigarum insistere, nec minus fœdum studium cithara ludicrum in modum canere, cum cœnaret, quod regibus & antiquis ducibus factitatum memorabat.* Idq; *uatum laudibus celebre & deorum honori datum.* Enimuero *cantus* Apollini *sacros, taliq; ornatu astare, non modò* Græcis *in urbibus, sed* Romana *apud templa, numen præcipuum, & præscium.* Nec *iam sisti poterat, cum* Senecæ *ac* Burro *uisum, ne utroq; peruinceret, alterum concedere.* Clausúmque *ualle* Vaticana *spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo.* Mox *ultro uocari populus* Romanus, *laudibus extollere, ut est uulgus cupiens uoluptatum, & si eò princeps trahat, lætum.* Cæterùm *euulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit.* Ratusq; *dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate uenales, in scenam deduxit: quos fato perfunctos ne nominatim tradam, maioribus eorum tribuendum puto.* Nam *& eius flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quàm ne de-*

linquerent. Notos quoq; equites Romanos operas arenæ promittere subegit donis ingentibus, nisi quòd merces ab eo qui iubere potest, uim necessitatis affert. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos Iuuenalium uocabulo, in quos passim nomina data. Nō nobilitas cuiquam, non ætas aut acti honores impedimento, quo minus Græci Latiniue histrionis artem exercerent, usq; ad gestus modósque haud uiriles. Quin & fœminæ inlustres deformia meditari. Extructaq; apud nemus, quod nauali stagno circumposuit Augustus, conuenticula & cauponæ, & posita ueno inritamenta luxus. dabanturq; stipes, quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia & infamia, nec ulla moribus corruptis olim plus libidinum circundedit quàm illa colluuies. Vix artibus honestis pudor retinetur, nedum inter certamina uitiorū, pudicitia, aut modestia, aut quicquam probi moris reseruaretur. Postremus ipse scenas incedit, multa cura tentans citharam & præmeditans, assistentibus familiaribus. Abscesserat cohors militum, centuriones tribuníque: & mœrens Burrus, ac laudans. Tuncq; primùm conscripti sunt equites Romani, cognomento Augustanorum, ætate ac robore conspicui, & pars ingenio procaces, alij in spe potentiæ. Hi dies ac noctes plausibus personare. Formā principis uocemq; deûm

uocab

uocabulis appellantes, quaſi per uirtutem clari, honoratiq́; agere. Ne *tamen ludicræ tantum imperatoris artes noteſcerent, carminum quoq; ſtudium affectauit, contractis quibus aliqua pangendi facultas.* Nec*dum inſignis ætatis nati, conſidere ſimul, & allatos uel ibidem repertos uerſus connectere, atq; ipſius uerba quoquo modo prolata ſupplere. quod ſpecies ipſa carminum docet, non impetu & inſtinctu, nec ore uno fluens.* Etiam *ſapientiæ doctoribus tempus impartiebat poſt epulas.* Vt*q́; cõtraria aßeuerantium diſcordiæ eruebantur.* Nec *deerãt qui uoce uultuq́; triſti inter oblectamenta regia ſpectari cuperent.* Sub *idem tempus leui contentione atrox cædes orta inter colonos* Nucerinos Pompeian*óſque, gladiatorio ſpectaculo, quod* Liuidineius Regulus, *quem motum ſenatu retuli, edebat. quippe oppidana laſciuia inuicem inceßente, probra, dein ſaxa, poſtremò ferrum ſumpſere, ualidiore* Pompeianorũ *plebe, apud quos ſpectaculum edebatur.* Ergo *deportati ſunt in urbem multi è* Nucerinis *trunco per uulnera corpore, ac plerique liberorum ac parentum mortes deflebant. Cuius rei iudicium princeps ſenatui, ſenatus conſulibus permiſit.* Et *rurſus re ad patres delata, prohibiti publicè in decem annos eiuſmodi cœtu* Pompeiani, *collegiaq́; quæ contra leges inſtituerant, dißoluta.* Liuidineius *& qui alij ſeditionem cõciuerant,*

 exilio

exilio mulctati sunt. Motus senatu & Pedius Blæsus, *accusantibus Cyrenensibus, uiolatum ab eo thesaurum* Aesculapij, *delectúmque militarem pretio & ambitione corruptum.* Iidem Cyrenenses *reum agebant* Attilium Strabonem, *prætoria potestate usum, & missum disceptatorem à* Claudio *agrorum, quos regis* Apionis *quondam habitos, & populo* Romano *cum regno relictos, proximus quisque possessor inuaserant, diutinaq; licentia & iniuria, quasi iure & æquo nitebantur. Igitur abiudicatis agris, orta aduersus iudicem inuidia, & senatus ignota sibi esse mandata* Claudij, *& consulendum principem respondit.* Princeps *probata* Strabonis *sententia, se nihilominus subuenire socijs, & usurpata concedere scripsit.* Sequuntur *uirorum inlustrium mortes,* Domitij Afri, *&* M. Seruilij, *qui summis honoribus, & multa eloquentia uiguerant. Ille orando causas,* Seruilius *diu foro, mox tradendis rebus* Romanis *celebris, & elegantia uitæ, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diuersus.* Nerone *quartum,* Cornelio Cosso Coss. *quinquennale ludicrum* Romæ *institutum est, ad morem* Græci *certaminis, uaria fama, ut cuncta fermè noua.* Quippe *erant qui* Gn. *quoq;* Pompeium *incusatum à senioribus ferrẽt, quòd mansuram theatri sedem posuisset.* Nam *anteà subitarijs gradibus, & scena in tempus structa,*

cta, ludos edi solitos: uel si uetustiora repetas, stantem populum spectauisse: si consideret, theatro dies totos ignauia continuaret: Ne spectaculorum quidem antiquitas seruaretur, quoties P. R. sederet, nulla cuiquam ciuium necessitate spectandi. Caeterùm abolitos paulatim patrios mores, funditus euerti per accitam lasciuiam, ut quod usquam corrumpi & corrumpere queat, in urbe uisatur, degenerétque studijs externis iuuentus, gymnasia & otia, & turpes amores exercendo, principe & senatu autoribus, qui non modò licentiam uitijs permiserint, sed uim adhibeant: Proceres Romani specie orationum & carminum, scena polluantur: quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent, & caestus assumant, easque pugnas pro militia & armis meditentur? An iustitiam augurij, & decurias equitum, egregium iudicandi munus expleturos, si fractos sonos & dulcedinem uocum peritè audissent? Noctes quoq; dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed coetu promiscuo quod perditissimus quisque per diem concupiuerit, per tenebras audeat. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina praetendebant: Maiores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis, pro fortuna quae tum erat, eoq; à Thuscis accitos histriones, à Thurijs equorum certamina, & possessa Achaia Asiáque, ludos

ludos accuratius editos: neque quenquam Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degenerauisse, ducentis iam annis à L. Mummij triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe præbuerit. Sed & consultum parsimoniæ, quòd perpetua sedes theatro locata sit, potius quàm immenso sumptu, singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi Græca certamina à magistratibus causam fore, cum eo sumptu Respub. fungatur. Oratorum ac uatum uictorias incitamentum ingenijs allaturas: nec cuiquam iudici graue, aures studijs honestis, & uoluptatibus concessit impartire. Lætitiæ magis quàm lasciuiæ dari paucas potius quinquennij noctes, quibus tanta luce ignium nihil illicitum occultari queat. Sanè nullo insigni dehonestamento id spectaculum transit. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditi quanquam scenæ Pantomimi, certaminibus sacris prohibebantur. Eloquentiæ primas partes nemo tulit, sed uictorem esse Cæsarem pronuntiatum. Græci amictus, quos per eos dies plerique incesserant, tum exoleuerant. Inter quæ & sydus cometes effulsit, de quo uulgi opinio est, tanquam mutationem regis portendat. Igitur quasi iam depulso Nerone, quis nam deligeretur inquirebant, & omnium ore Rubellius

Plautus

Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. Ipse placita maiorum colebat habitu seuero, casta & secreta domo, quantoq; metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari uanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia discumbentis Neronis apud Simbruina stagna, cui Sublaqueum nomen est, icta dapes, mensaq; disiecta erat, idq; finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo, hunc illum numine deûm destinari credebant, fouebantq; multi, quibus noua & ancipitia præcolere auida & plerunq; fallax ambitio est. Ergo permotus ijs Nero, componit ad Plautum literas, consuleret sibi, & turbis, seq; praue diffamantibus subtraheret: esse illi per Asiam auitos agros, in quibus tuta & inturbida iuuenta frueretur. Ita illuc cum coniuge Antistia & paucis familiarium concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupido, infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Martiæ ad urbem deductæ nando incesserat, uidebaturq; potus sacros & ceremoniam loci corpore toto polluisse, secutaq; anceps ualitudo iram deûm affirmauit. At Corbulo post deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tygranocerta, quibus excisis, metum hostium intenderet, uel si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur, illuc pergit non infenso exercitu, ne spem ueniæ auferret,

ret, neque tamen remiſſa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut ſegnem ad pericula, ita inſidam ad occaſiones. Barbari pro ingenio quiſque, alij preces offerre, quidam deſerere uicos, & in auia digredi, ac fuere qui ſe ſpeluncis, ac chariſſima ſecum abderent. Igitur dux Romanus diuerſis artibus, miſericordia aduerſus ſupplices, celeritate aduerſus profugos, immitis ijs qui latebras inſederant, ora & exitus ſpecuum ſarmentis uirgultisq́; completos, igni exurit. Atque illum fines ſuos prætergredientem incurſauere Mardi, latrocinijs exerciti, contraq́; irrumpentem montibus defenſi: quos Corbulo immiſſis Hyberis uaſtauit, hoſtilemq́; audaciam externo ſanguine ultus eſt. Ipſe exercitusq́;, ut nullis ex prælio damnis, ita per inopiam & labores fatiſcebant, carne pecudum propulſare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, feruida æſtas, longinqua itinera, ſola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quàm gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos. Demeſſaq́; ſegetes, & ex duobus caſtellis, in quæ confugerant Armenij, alterum impetu, qui primam uim depulerant, obſidione coguntur. Vnde in regionem Tauraunitium tranſgreſſus, improuiſum periculum uitauit. Nam haud procul tentorio eius, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem inſidiarum, ſéque autorem & ſocios per tormenta edidit.

edidit. Cõuictiq́; & puniti ſunt, qui ſpecie amicitiæ dolum parabant. Nec multo pòſt *legati Tygranocerta miſſi, patere mœnia afferunt, intentos populareis ad iuſſa. Simul hoſpitale donum coronam auream tradebant.* Accepítque *cum honore, nec quicquam urbi detractum, quò promptius obſequium integri retinerent.* At *præſidium regium quod ferox iuuentus clauſerat, non ſine certamine expugnatum eſt.* Nam & *prælium pro muris auſi erant, & pulſi intra munimenta aggeris, demum & irrumpentium armis ceſſere.* Quæ *facilius proueniebant, quia* Parthi Hyrcano *bello diſtinebantur. Miſerántque* Hyrcani *ad principem* Romanum *ſocietatem oratum, attineri à ſe* Vologeſen *pro pignore amicitiæ oſtentantes. eos regrediẽtes* Corbulo, *ne* Euphratem *tranſgreſſi hoſtium cuſtodijs circumuenirentur, dato præſidio ad litora maris rubri deduxit.* Vnde *uitatis* Parthorum *finibus patrias in ſedes remeauere.* Quin & Tyridatem *per* Medos *extrema* Armeniæ *intrantem, præmiſſo cum auxilijs* Verulano *legato, atque ipſe legionibus citis abire procul, ac ſpem belli amittere ſubegit: quóſque nobis ob regem auerſos animis cognouerat, cædibus & incendijs perpopulatus, poſſeſſionem* Armeniæ *uſurpabat: cum aduenit* Tygranes *à* Nerone *ad capeſſendum imperium delectus,* Cappadocum *ex nobilitate, re-*

gis Archelai *nepos, sed quòd diu obses apud urbem fuerat, usq; ad seruilem patientiam demißus.* Nec *consensu acceptus, durante apud quosdam fauore* Arsacidarum. At *plerique superbiam* Parthorum *perosi, datum a* Romanis *regem malebant.* Additum *etiam præsidium, mille legionarij, tres sociorum cohortes, duæq; equitum alæ. & quo facilius nouum regnum tueretur, pars* Armeniæ *ut cuique finitima, pars* Nipolíque & Aristobolo *atq;* Antiocho *parere iußæ sunt.* Corbulo *in* Syriam *acceßit, morte* Vmidij *legati uacuam ac sibi permißam.* Eodem *anno ex inlustribus* Asiæ *urbibus,* Laodicea *tremore terræ prolapsa, nullo à nobis remedio, proprijs opibus reualuit.* At *in* Italia *uetus oppidum* Puteoli, *ius* Coloniæ, & *cognomentum à* Nerone *adipiscuntur.* Veterani Tarentum & Antium *ascripti, non tamen infrequentiæ locorum subuenere, dilapsis pluribus in prouincias, in quibus stipendia expleuerant.* Neq; *coniugijs suscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebant.* Non *enim ut olim uniuersæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & sui cuiusque ordinis militibus, ut consensu & charitate* Remp. *efficerent: sed ignoti inter se diuersis manipulis sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis*

gis quàm Colonia. Comitia prætorum arbitrio senatus haberi solita, quòd acriore ambitu exarserant, princeps composuit, tris qui supra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitq; patrum honorem, statuendo, ut qui à priuatis iudicibus ad senatum prouocauißent, eiusdem pecuniæ periculum facerent, cuius ij qui imperatorem appellauere. Nam antea uacuum id solutumq; pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, accusantibus Mauris repetundarum damnatur, atq; Italia exigitur, ne grauiore pœna afficeretur, Vibij Crispi fratris fauore enixus. Cæsonio Pæto, Petronio Turpiliano Coss. grauis clades in Britannia accepta. In qua neq; Auitus legatus, ut memoraui, nisi parta retinuerat, & successor Verannius, modicis excursibus syluas populatus quin ultrà bellum proferret, morte prohibitus est, magna dum uixit seueritatis fama, supremis testamenti uerbis ambitionis manifestus. Quippe multa in Neronem adulatione addidit, subiecturum ei prouincias fuiße, si biennio proximo uixißet. Sed tum Paulinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ & rumore populi, qui neminē sine æmulo sinit, Corbulonis concertator, receptæq; Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam insulam incolis ualidam, & receptaculum perfugarum aggredi parat, nauesq; fabricatur plano alueo aduersus breue

D *litus*

litus & incertum. Sic pedites, equites uado secuti, aut altiores inter undas adnantes, equis transmisere. Stabat pro litore diuersa acies, densa armis uirisq́;, intercursantibus fœminis: in modum Furiarum, *ueste ferali, crinibus deiectis, faces præferebant.* Druidæq́; *circùm, preces diras sublatis ad cœlum manibus fundentes, nouitate aspectus perculere militem, ut quasi hærentibus membris immobile corpus uulneribus præberent.* Dein *cohortationibus ducis & se ipsi stimulantes, ne muliebre & fanaticum agmen pauescerent, inferũt signa, sternuntq́; obuios, & igni suo inuoluunt.* Præsidium *posthac impositum uicis, excisiq́; luci, sæuis superstitionibus sacri.* Nam *cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris consulere deos fas habebãt.* Hæc *agenti* Suetonio, *repentina defectio prouinciæ nuntiatur.* Rex Icenorum Prasutagus, *longa opulentia clarus,* Cæsarẽ *hæredem duasq́; filias scripserat, tali obsequio ratus regnum & domum suam procul iniuria fore.* Quod *contrà uertit, adeò ut regnum per centuriones, domus per seruos, uelut capta uastarentur.* Iam *primùm uxor* Boodicia *uerberibus affecta, & filiæ stupro uiolatæ sunt.* Præcipui *quique* Icenorum, *quasi cunctam regionem muneri accepissent, auitis bonis exuuntur, & propinqui regis inter mancipia habebantur.* Qua *contumelia & metu grauiorum (quando in formam prouinciæ*

cesser

ceßerant) rapiunt arma, commotis ad Rebellionem Trinouantibus, & qui alij nondum seruitio aßuefacti, resumere libertatem occultis coniurationibus pepigerant, acerrimo in ueteranos odio. Quippe in coloniam Camulodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, captiuos, seruos appellando, fouentibus impotentiam ueteranorum militibus, similitudine uitæ, & spe eiusdem licentiæ. Ad hæc templum diuo Claudio constitutum, quasi ara æternæ dominationis aspiciebatur: delectiq; sacerdotes specie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum uidebatur excindere coloniam nullis munimentis septam, quod ducibus nostris parum prouisum erat, dum amœnitati prius quàm usui consulitur. Inter quæ nulla palàm causa delapsum Camuloduni simulacrum uictoriæ, ac retro conuersum, quasi cederet hostibus. Et fœminæ in furore turbatæ, adesse exitium canebant, externosq; fremitus in curia eorũ auditos. Consonuisse ululatibus theatrum, uisamq; speciem in æstuario, notam eße subuersæ coloniæ. Iam Oceanum cruento aspectu. Sic labente æstu, humanorum corporum effigies relictæ. Vt Britanni ad spem, ita ueterani ad metum trahebãtur. Sed quia procul Suetonius aberat, petiuere à Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius quàm ducentos sine iustis armis misit: & inerat modica militũ manus, tutela templi

freti. Et impedientibus qui occulta rebellionis conscij consilia turbabant, neq; fossam aut uallum praduxerunt, neq; motis senibus & foeminis, iuuentus sola restitit: quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumueniuntur. Et catera quidē impetu direpta aut incensa sunt. Templum in quo se miles cōglobauerat, biduo obsessum expugnatumq;. Et uictor Britānus Pato Ceriali legato legionis nona in subsidium aduentanti obuius, fudit legionem, & quod peditū interfecit. Cerialis cum equitibus euasit in castra, & munimētis defensus est. Qua clade & odijs prouincia, quam auaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus, in Galliam transijt. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem colonia non insigne, sed copia negotiatorum & commeatu maximè celebre: ibi ambiguus an illam sedem bello deligeret, circunspecta infrequentia militis, satisq; magnis documentis temeritatem Petilij coërcitam, unius oppidi damno seruare uniuersa statuit. Neque fletu & lacrymis auxilium eius orātium flexus est, quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa atas, uel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppreßi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari omißis castellis, prasidijsq; militarium, quod uberrimum

mum

mum spoliant, & deferentes in tutum, læti præda, & aliorum insignes petebant. At septuaginta millia ciuium & sociorum ijs, quæ memoraui, locis, occidisse constitit. Neque enim capere, aut uenundare, aliúdue quod belli commercium, sed cædes, patibula, ignes, cruces, tanquam redditurі supplicium, ac prærepta interim ultione festinabant. Iam Suetonio quartadecima legio cum uexillarijs uicesimarijs, & è proximis auxiliares, decem ferme millia armatorũ erãt, cum omittere cunctationem, & congredi acie parat. deligitq; locum arctis faucibus, & à tergo sylua clausum, satis cognito, nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, leui circùm armatura cõglobatus, pro cornibus eques astitit. At Britannorum copiæ passim per cateruas & turmas exultabant, quanta non aliàs multitudo, & animo adeò fero, ut coniuges quoq; testes uictoriæ secum traherent, plaustrísq; imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant. Boudicea curru filias præ se uehens ut quanq; nationem accesserat, solitum quidem Britannis fœminarum ductu bellare testabatur, sed tunc non ut tãtis maioribus ortam regnum & opes, uerùm ut unam è uulgo, libertatem amissam, confectum uerberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eò prouectas Romanorum cupidines, ut

non corpora, nec senectam quidẽ, aut uirginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos iusta uindicta. Cecidisse legionẽ, quæ prælium ausa sit: cæteros castris occultari, aut fugã circunspicere. Ne strepitum quidẽ & clamorem tot militum, nedũ impetus & manus perlaturos. Si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, uincendũ illa acie, uel cadendũ esse. Id mulieri destinatum: uiuerent uiri, & seruirent. Ne *Suetonius quidẽ in tanto discrimine silebat, qui quanquã cõfideret uirtuti, tamen exhortationes & preces miscebat. Vt spernerent sonoras* Bar*barorũ & inanes minas.* P*lus illic fœminarum quàm iuuentutis aspici.* I*mbelles, inermes cessuros statim, ubi ferrum uirtutemq; uincentiũ, toties fusi agnouissent.* E*tiam in multis legionibus paucos esse qui prælia profligarẽt.* G*loriaq; eorũ accessurum, quod modica manu uniuersi exercitus famã adipiscerentur. Cõferti tantũ, & pilis emissis, post umbonibus & gladijs stragem, cædemq; cõtinuarent, prædæ immemores.* P*arta uictoria cuncta ipsis cessura.* I*s ardor uerba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat uetus miles & multa præliorũ experientia, ut certus euẽtus Suetonius, daret pugnæ signũ.* A*c primùm legio gradu immota, & angustias loci pro munimento retinẽs, postquã propius suggressus hostis certo iactu tela exhauserat, uelut cuneus erupit.* I*dem auxiliarium impetus, &*

eques

eques protentis hastis, perfringit quod obuium & ualidum erat. Cæteri terga præbuere difficili effugio, quia circumiecta uehicula sepserãt abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat. Confixaq́; telis etiam iumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis uictorijs par ea die laus parta. Quippe sunt qui paulo minus quàm octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis fermè interfectis, nec multo amplius uulneratis. Boudicea uitam ueneno finiuit. Et Pœnius Posthumus præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum uicesimanorúmque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudauerat, abnueratq́; contra ritum militiæ iussa ducis, se ipsum gladio transegit. Contractus deinde omnis exercitus sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitq́; copias Cæsar, missis è Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliariorum cohortibus, ac mille equitibus: quorum aduentu, nonani legionario milite suppleti sunt. Cohortes alæq́; nouis hybernaculis locatæ, quodq́; nationum ambiguum aut aduersum fuerat, igni atq; ferro uastatur. Sed nihil æque quàm fames affligebat serendis frugibus incuriosos, & omni ætate ad bellum uersa, dum nostros commeatus sibi destinant, gentesq́; præferoces tardius ad pacem inclinant: quia Iulius Classicianus

succeßor Cato mißus, & Suetonio discors, bonum publicum priuatis simultatibus impediebat, disperseratq́; nouum legatum opperiendum eße, sine hostili ira & superbia uictoris clementer deditis consulturum: Simul in urbem mandabat, nullum prælio finem expectarent, nisi succederetur Suetonio. Cuius aduersa prauitati ipsius, prospera ad fortunam Reip. referebat. Igitur ad spectandum Britanniæ statum mißus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe: poße autoritate eius, non modò inter legatum procuratoremq́; cõcordiam gigni, sed & rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italiæ Galliæq́; grauis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoq; nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorũ potentia erat. Mirabanturq́; quòd dux & exercitus tanti belli confector seruitijs obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata. Detentusq́; rebus gerundis Suetonius, quòd perpaucas naues in litore, remigiumq́; in ijs amiserat, tanquam durante bello tradere exercitũ Petronio Turpiliano, qui iam consulatu abierat, iubetur. Is non iritato hoste, neq; laceßitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit. Eodem anno Romæ insignia scelera, alterum senatoris, seruili alterum audacia, admißa

missa sunt. Domitius Balbus erat praetorius, simul longa senecta, simul orbitate & pecuniae insidijs obnoxius. Eius propinquus Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, ascitis Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi Antonium Primum & Asinium Marcellum sociauerant. Antonius audacia premptus, Marcellus Asinio Pollione proauo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quòd paupertatem praecipuũ malorum credebat. Igitur Fabianus tabularijs quos memoraui, & alijs minus illustribus, obsignat. Quod apud patres conuictum. Et Fabianus Antoniusq; cum Rufino & Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum, & preces Caesaris, poena magis quàm infamiae exemere. Perculit is dies Pompeium quoq; Helianum iuuenem quaestoriũ, tanquam flagitiorum Fabiani gnarum. Eiq; Italia & Hispania in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Põticus afficitur, quòd reos, ne apud praefectum urbis arguerentur, ad praetorem detulisset, interim specie legum, mox praeuaricando ultionem elusurus. Additur senatusconsultũ, Qui talem operã emptitasset, uẽdidissétue, ut perinde poena teneretur, ac si publico iudicio calumnia condemnatus. Haud multo pòst praefectũ urbis Pedanium Secundum seruus ipsius interfecit, seu negata libertate, cui pretiũ

pepigerat, siue amore exoleti infensus, & dominum æmulum non tolerans. Cæterũ cum uetere ex more familiã omnẽ quæ sub eodẽ tecto mãsitauerat, ad suppliciũ agi oporteret, cõcursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usq; ad seditionem uentũ est: senatusq; (in quo ipso erãt studia nimiam seueritatẽ aspernãtium) pluribus nihil mutandũ censentibus. Ex quibus C. Caßius sententiæ loco in hunc modũ dißeruit: Sæpenumero P. C. in hoc ordine interfui, cum cõtra instituta & leges maiorũ noua senatus decreta postularentur. Neq; sum aduersatus, non quia dubitarem super omnibus negotijs melius atq; rectius olim prouisum, & quæ conuerterentur, in deterius mutari: sed ne nimio amore antiqui moris studium meũ extollere uiderer. Simul quicquid hoc in nobis autoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabã, ut maneret integrum, si quãdo Resp. consilijs eguisset. Quod hodie euenit, Consulari uiro domi suæ interfecto, per insidias seruiles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamuis nondum concußo senatusconsulto, quod supplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem. At quem dignitas sua defendet, cum Præfectura urbis non profuerit? Quem numerus seruorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? Cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula nostra auertit? An ut

quidam

quidam fingere non erubescunt; iniurias suas ultus est interfector? quia de paterna pecunia transegerat, aut auitum mācipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum iure cæsum uideri. Libet argumenta conquirere in eo quod sapiētioribus deliberatū est. Sed & si nunc primum statuēdum haberemus, creditísne seruum interficiendi domini animum sumpsisse, ut non uox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sanè consilium occuluit, telum inter ignaros parauit. Num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret omnibus nescijs? Multa sceleris indicia præueniunt serui, si prodant. Possumus singuli inter plures, tuti inter anxios, postremò si pereundum sit, non inulti inter nocentes agere. Suspecta maioribus nostris fuerūt ingenia seruorum, etiam cum in agris aut domibus ijsdem nascerentur, charitatemq; dominorum statim acciperent. Postquam uerò nationes in familijs habemus, quibus diuersi ritus, externa sacra, aut nulla sunt, colluuiem istam non nisi metu coërcueris. At quidā insontes peribunt. Nam & ex fuso exercitu, cùm decimus quisque fuste feritur, etiā strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos, utilitate publica rependitur. Sententiæ Cassij, ut nemo unus contrà ire ausus est, ita dissonæ uoces respōdebāt, numerum, aut

ætat

ætatem, aut ſexum, ac plurimorum indubiã innocentiam miſerantium. Præualuit tamẽ pars quæ ſupplicium decernebat. Sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine ſaxa ac faces minitante. Tum Cæſar populum edicto increpuit: atq; omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præſidijs ſepſit. Cenſuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque qui ſub eodem tecto fuiſſent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum eſt, ne mos antiquus, quem miſericordia non minuerat, per ſæuitiam incenderetur. Damnatus iiſdem conſulibus Tarquinius Priſcus repetundarum Bithynis interrogantibus, magno patrũ gaudio, quia accuſatum ab eo Statilium Taurum proconſulem ipſius meminerãt. Cenſus per Gallias à Q. Voluſio & Sex. Africano, Trebellióque Maximo acti ſunt, æmulis inter ſe per nobilitatem Voluſio atq; Africano: Trebellium dum uterq; dedignatur, ſuprà tulere. Eo anno mortẽ obijt Memmius Regulus, autoritate, conſtantia, fama (in quantum præumbrante imperatoris faſtigio datur) clarus, adeò ut Nero æger ualitudine, & adulãtibus circũ qui finẽ imperio adeſſe dicebant, ſi quid fato pateretur, reſponderit habere ſubſidium Rempublicã. Rogãtibus dehinc in quo potiſſimũ, addiderit, in Memmio Regulo. Vixit tamen poſt hæc Regulus, quiete defenſus, & quia noua generis claritudine, neque

inuidioſis

inuidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Nerone, prǽbitumq́; oleum equiti ac senatui Grǽca facilitate. P. Mario, L. Asinio consulibus, Antistius prǽtor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoraui probrosa, aduersus principē carmina factitauit: uulgauitq́; celebri conuiuio, dum apud Ostoriū Scapulam epulatur. Exin à Cossutiano Capitone, qui nu per senatorium ordinem precibus Tigillini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. Tū primum reuocata ea lex credebatur, quǽ haud perinde exitium Antistio, quàm imperatori gloriam quǽsiuit, ut condemnatus à senatu, intercessione tribunitia morti eximeretur. Et cū Ostorius nihil audiuisse pro testimonio dixisset, aduersis testibus creditū. Censuitq́; Iunius Marullus consul designatus, adimēdam reo prǽturam, necādumq́; more maiorū. Cǽteris inde assentientibus, Pǽtus Thrasea multo cum honore Cǽsaris, et acerrimè increpito Antistio, nō quicquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe, & nulla necessitate obstricto senatu, statuendum disseruit: carnificē & laqueum pridem abolita: & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicū sǽuitia & tēporum infamia, supplicia decernerentur. Quin insula publicatis bonis, quò longius sontem uitam traxisset, eò priuatim miserior, & publicè clementiǽ maximum exemplum futurum. Libertas Thraseǽ silenti

lentium aliorum rupit. Et *postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam eius iere, paucis exemptis: in quibus adulatione promptissimus fuit* A. *Vitellius, optimũ quenq; iurgio lacessens, & respondenti reticens, ut pauida ingenia solet.* Ac *consules perficere senatus decretum non ausi, de cõsensu scripsere Cæsari.* Ille *inter pudorem & iram cunctatus, postremò rescripsit, nulla iniuria prouocatũ Antistium grauissimas in principẽ contumelias dixisse. earũ ultionem à patribus postulatam.* Et *pro magnitudine delicti pœnam statui par fuisse.* Cæterum *se qui seuiritatem decernentiũ impediturus fuerit, moderationem nõ prohibere. statuerent ut uellent, data etiam absoluendi licentia.* His *atq; talibus recitatis, & offensione manifesta, non ideo aut consules mutauere relationem, aut* Thrasea *decessit sententia, cæteriue quæ probauerant deseruere: pars ne principem obiecisse inuidiæ uiderentur, plures numero tuti,* Thrasea *sueta firmitudine animi, & ne gloria interciderct.* Haud *dispari crimine* Fabricius Veiento *cõflictatus est, qui multa & probrosa in patres & sacerdotes composuisset, ijs libris quibus nomen codicillorũ dederat.* Adijciebat Talius Geminus *accusator, uendita ab eo munera principis & adipiscẽdorum honorũ ius. quæ causa* Neroni *fuit suscipiẽdi iudicij.* Conuictũq; Veientonẽ Italia *depulit, & libros*

libros exuri iußit, cõquisitos, lectitatosq; donec cum periculo parabantur: mox licẽtia habẽdi, obliuionem attulit. Sed grauescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebãtur. Cõceßitq; uita Burrus, incertum ualitudine an ueneno. Valitudo ex eo cõiectabatur, quòd in se tumescẽtibus paulatim faucibus, & impedito meatu, spiritũ finiebat. Plures iußu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum noxio medicamine aßeuerabant: & Burrũ intellecto scelere, cum ad uisendũ princeps uenißet, aspectum eius auersatum, sciscitantiq; hactenus respondiße: Ego me bene habeo. Ciuitati grande desiderium eius mãsit, per memoriã uirtutis, et succeßorum alterius segnẽ innocẽtiam, alterius flagrãtißima flagitia & adulteria. quippe Cæsar duos prætorijs cohortibus imposuerat: Fenium Rufum ex uulgi fauore, quia rem frumẽtariam sine quæstu tractabat: Ofonium Tigillinum, ueterẽ impudicitiam atq; infamiam in eo secutus, ac quæ illi pro cognatis moribus fuere. Validior Tigillinus in animo principis ex intimis libidinib⁹ aßumptus. Prospera populi & militũ fama Rufus, quod apud Neronẽ aduersum experiebatur. Mors Burri infregit Senecæ potentiã, quia nec bonis artibus idẽ uirtũ erat, altero uelut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi uarijs criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes & priuatum

tum

tum supra modum euectas opes adhuc augeret, quodq; studia ciuium in se uerteret, hortorum quoque amœnitate & uillarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Obijciebant etiã eloquẽtiæ laudẽ uni sibi adsciscere, & carmina crebrius factitare, postquã Neroni amor eorum euenißet. Nam oblectamentis principis palam iniquum, detrectare uim eius equos regentis: illudere uoces quoties caneret. Quem ad finem? nihil in Rep. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur. Certè finitã Neronis pueritiam & robur iuuentæ adeße. Exueret magistrũ, satis amplis doctoribus instructus, maioribus suis. At Seneca criminantiũ nõ ignarus, prodentibus ijs quibus aliqua honesti cura, & familiaritatem eius magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat, & accepto, ita incipit: Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum, octauus ut imperiũ obtines. Medio temporis tantũ honorũ atq; opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ. Atauus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense secretum, C. Mecœnati urbe in ipsa, uelut peregrinum otiũ permisit: quorũ alter bellorũ socius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla quidẽ, sed pro ingentibus meritis præmia acceperãt. Ego quid aliud munificẽtiæ adhibere potui quàm studia (ut sic

dixer

dixerim) in umbra educata? è quibus claritudo uenit, quòd iuuẽta tuæ rudimẽtis affuisse uideor, grande huius rei pretium. At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti, adeò ut plerunq; intra me ipse uoluam: Egóne equestri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Vbi est animus ille modicis cõtentus? Tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatijs, tam lato fœnore exuberat? Vna defensio occurrit, quòd muneribus tuis obniti non debui. Sed uterq; mensuram impleuimus, & tu quãtum princeps tribuere amico posset, & ego quantũ amicus à principe accipere. Cætera inuidiam augent. quæ quidẽ, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacent, sed mihi incumbunt. mihi subueniendum est. Quo modo in militia aut uia fessus adminiculum orarem: ita in hoc itinere uitæ, senex, & leuissimis quoque curis impar, cùm opes meas ultrà sustinere non possim, præsidium peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatẽ ipse detrudam, sed traditis. quorum fulgore perstringor, quod tẽporis, hortorum aut uillarum curæ seponitur, in animum reuocabo. Superest tibi robur, & tot per annos nixum fastigij regimen: possumus seniores amici, quiete respondere. Hoc quoq; in tuã glo-

riam cedet, eos ad summa uexisse, qui & modica tolerarent. Ad quæ Nero sic fermè respondit: *Et quòd meditatæ orationi tuæ statim occurrã, id primũ tui muneris habeo, qui me non tantum præuisa, sed subita expedire docuisti. Auus meus Augustus Agrippæ & Mecœnati usurpare otium post labores concessit, sed in ea ipsa ætate, cuius autoritas tueretur quicquid illud & qualecunque tribuisset. attamen neutrum datis à se præmijs exuit.* Bello & pe*riculis meruerant. In his enim iuuẽta Augusti uersata est. Nec mihi tela & manus tuæ defuissent, in armis agenti. Sed quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis pueritiam, dein iuuentã meam fouisti.* Et *tua quidẽ erga me munera, dũ uita suppetet, æterna erũt. Quæ à me habes, horti, & fœnus, & uillæ, casibus obnoxia sunt: ac licet multa uideantur, pleriq; haud quaquã artibus tuis pares, plura tenuerũt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectã tur. Vnde etiã rubori mihi est, quòd præcipuus charitate, nondũ omnes fortuna antecellis. Verum et tibi ualida ætas, rebusq; & fructus rerũ sufficiens, & nos prima imperij spatia ingredimur: nisi forte aut te Vitellio ter consuli, aut me Claudio præponis. Sed quantum Volusio longa parsimonia quæsiuit, tantũ in te mea liberalitas explere nõ potest. Quin si qua in parte lubricum adolescentia nostræ declinat, reuocas, inornatumq; robur subsidio impẽsius regis.* Non tua

moderatio, si reddideris pecuniã: nec quies, si re liqueris principẽ: sed mea auaritia, meæ crudeli tatis metus in ore omnium uersabitur. Quod si maximè continẽtia tua laudetur, non tamen sapiẽti uiro decorũ fuerit, unde amico infamiã parat, inde gloriã sibi recipere. His adijcit cõplexũ & oscula, factus natura, & cõsuetudine exercitus uelare odiũ fallacibus blãditijs. Seneca (q finis omniũ cũ dominãte sermonũ) grates agit: sed instituta prioris potẽtiæ cõmutat: prohibet cœtus salutãtiũ: uitat comitãtes, rarus p urbẽ, quasi ualitudine infensa, aut sapiẽtiæ studijs domi attineretur. Perculso Seneca, prõptum fuit Rufum Feniũ imminuere, Agrippinæ amicitiã in eo criminantibus. Validiorq; in dies Tigillinus, & malas artes, quibus solus pollebat, gratiores ratus si principẽ societate scelerũ obstringeret, metus eius rimatur. Cõpertoq; Plautũ & Syllã maximè timeri, Plautũ in Asiam, Syllam in Galliã Narbonẽsem nuper amotos: nobilitatẽ eorũ, et ppinquos huic Oriẽtis, illi Germaniæ exercitus cõmemorat. Nõ se, ut Burrũ, diuersas spes, sed solã incolumitatẽ Neronis spectare, cui caueri utcũq; ab urbanis insidijs præsentia, longinquos motus quonã modo cõprimi posse? Erectas Gallias ad nomẽ dictatoriũ, nec min⁹ suspectos Asiæ populos, claritudine aui Drusi. Sillã inopẽ, unde præcipuã audaciam: & simulatorem segnitiæ, dum temeritati locum reperiret.

Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otij, sed ueterum Romanorum imitamenta præferre, aſſumpta etiam Stoicorum arrogantia, ſectaq́;, quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat. Nec ultrà mora. *Sylla ſexto die peruectis* Maſſiliam *percuſſoribus, ante metum & rumorem interficitur, cùm epulandi cauſa diſcumberet.* Relatum *caput eius illuſit* Nero *tanquam præmatura canitie deforme.* Plauto *parari necem, non perinde occultũ fuit, quia pluribus ſalus eius curabatur, & ſpatium itineris ac maris tempusq́; interiectum mouerat famam: uulgoq́; fingebant, petitum ab eo* Corbulonem, *tum magnis exercitibus præſidentem, ſi clari atq; inſontes interficerentur, præcipuum ad pericula: quin &* Aſiam *fauore iuuenis arma cepiſſe, nec milites ad ſcelus miſſos aut numero ualidos, aut animo promptos, poſtquam iuſſa efficere nequiuerint, ad ſpes nouas trãſiſſe uná.* Hæc *in ore famæ credentium otio agebantur.* Cæterùm *libertus* Plauti *celeritate uentorum præuenit centurionẽ, & mandata* L. Antiſtij *ſoceri attulit: effugeret ſegnẽ mortẽ: otium, ſuffugiũ, & magni nominis miſerationẽ, reperturum bonos, cõſociaturum audaces, nullum interim ſubſidium aſpernãdum. ſi ſexaginta milites (tot enim aduenieba nt) propuliſſet, dum refertur nũtius* Neroni, *dũ manus alia permeat, multa ſecutura, quæ ad uſque bellum eualeſcerent. deniq; aut ſalutem tali conſilio quæri, aut*

nihil grauius audenti quàm ignauo patiendum eſſe. Sed Plautum ea non mouere, ſiue nullam opem prouidebat inermis atq; exul, ſeu tædio ambiguæ ſpei, an amore coniugis et liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur, nulla ſolicitudine turbatum. Sunt qui alios à ſocero nuntios ueniſſe ferant, tanquam nihil atrox immineret, doctoreſq; ſapientiæ Cæranum Græci, Muſonium Thuſci generis, conſtantiam opperiendæ mortis, pro incerta & trepida uita ſuaſiſſe. Repertus eſt certè per medium diei nudus exercitando corpori. Talem eum centurio trucidauit, coram Pelagone Spadone, quem Nero centurioni & manipulo quaſi ſatellitibus miniſtrum regium præpoſuerat. Caput interfecti relatum. Cuius aſpectu, ipſa principis uerba referam: Quin, inquit, Nero, depoſito metu, nuptias Poppææ ob eiuſmodi terrores dilatas maturare parat, Octauiamq; coniugem amoliri, quamuis modeſte agat, & nomine patris, & ſtudijs populi graue. Sed ad ſenatũ literas miſit, de cæde Syllæ, Plautiq; haud cõfeſſus. Verum utriuſq; turbidum ingenium eſſe, & ſibi incolumitatem Reip. magna cura haberi. Decretæ eo nomine ſupplicationes, útque Sylla & Plautus ſenatu mouerẽtur, grauioribus tamen ludibrijs quàm malis. Igitur accepto patrum conſulto, poſtquã cuncta ſcelerum pro egregijs accipi uidet, exturbat Octauiam, ſterilem dictitãs. Exin

Poppaeae coniungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octauiae impulit, seruilem ei amorem obijcere. Destinaturq; reus cognomento Eucerus, natione Alexandrina, canere tibijs doctus. Actae ob id de ancillis quaestiones, & ui tormentorum uictis quibusdam, ut falsa annuerēt, plures perstitere sanctitatem dominae tueri. Ex quibus una instanti Tigillino, castiora esse muliebria Octauiae respondit, quàm os eius. Mouetur tamē primò ciuilis dissidij specie, domumq; Burri, & praedia Plauti, infausta dona accipit. Mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per uulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunae, pauciora pericula sunt. His, haud quaquam Nero poenitentia flagitij, coniugem reuocauit Octauiam. Exin laeti Capitolium scandunt, deosq; tandem uenerātur. Effigies Poppaeae proruunt. Octauiae imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroq; ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes repetitum uenerantium. Iamq; & palatium multitudine & clamoribus complebāt, cum emissi militum globi uerberibus & intento ferro turbatos disiecere. Mutatáque quae per seditionem uerterant. Poppaeae honos repositus est. Quae semper odio tum et metu atrox, ne aut uulgi acrior uis ingrueret, aut Nero inclinatione populi

mutar

mutaretur, prouoluta genibus eius: Non cò loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quanquā id sibi uita potius) sed uitam ipsam in extremū adductam à clientulis et seruitijs Octauiæ, quæ plebis sibi nomē indiderint, ea in pace ausi, quæ uix bello euenirent. Arma illa aduersus principem sumpta, ducem tantùm defuiße, qui motis rebus facilè reperiretur. Omitteret modò Campaniam & in urbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem? An quia uerā progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle populum Romanum tibicinis Aegyptij sobolem imperatorio fastigio induci? Deniq; si id rebus cōducat, libens quam coactus acciret dominam, uel consuleret securitati iusta ultione. Et modicis remedijs, primos motus consediße. At si desperent uxorē Neronis fore Octauiam, illi maritū daturos. Varius sermo, & ad metum atq; iram accōmodatus, terruit simul audientem & accendit. Sed parum ualebat suspicio in seruo, et quæstionibus ancillarū cluserat. Ergo confeßionem alicuius quæri placet, cui rerum quoq; nouarū crimen affingeretur. Et uisus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, claßi apud Misenum (ut memoraui) præfectus, leui poſt admißum scelus gratia, dein grauiore odio: quia grauiorū facinorū ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum

eum Cæsar operæ prioris admonet. Solum incolumitati principis aduersus insidiantẽ matrem subueniße: locum haud minoris gratiæ instare, si coniugem infensam depelleret. Nec manu aut telo opᵘˢ. Fateretur Octauiæ adulteriũ. Occulta quidẽ ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus amœnos promittit: uel si negauißet, necem intentat. Ille insita uecordia, & facilitate priorũ flagitiorum, plura etiam quàm iußum erat, fingit, fateturq; apud amicos, quos uelut cõsilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi nõ inops exilium tolerauit, & fato obijt. At Nero præfectum spe sociandæ claßis corruptum, & incusatæ paulò antè sterilitatis oblitus, abactos partus conscientia libidinum, eaq; sibi cõperta dicto memorat. Insulaq; Pandataria Octauiam claudit. Non alia exul uisentium oculos maiore misericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ à Tyberio, recentior Iuliæ memoria obuersabatur à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Læta aliqua uiderant, & præsentem sæuitiam melioris olim fortunæ recordatione eleuabant. Huic primùm nuptiarum dies loco funeris fuit, deducta in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per uenenũ patre, et statim fratre. Tum ancilla domina ualidior. Et Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta. Postremò crimẽ omni exitio grauius. Ac puellæ uicesimo ætatis

anno,

anno, inter centuriones et milites, præsagio malorum iam à uita exempta, nondũ tamẽ morte acquiescebat. Paucis dehinc interiectis diebus, mori iubetur, cum iam uiduam se & tantũ sororẽ testaretur, cõmuneq; Germanici, et postremò Agrippinæ nomen cieret, qua incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset. Restringitur uinculis, uenæ'que eius per omnes artus exoluũtur. Et quia pressus pauore sanguis tardius labebatur, præferuidi balnei uapore enecatur. Additurq; atrocior sæuitia, quòd caput amputatũ, latumq; in urbem Poppæa uidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memorauimus, ut quicunq; casus temporum illorum nobis uel alijs autoribus noscent, præsumptũ habeant, quoties fugas & cædes iussit princeps, toties grates deis actas, quæq; rerum secundarũ olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neq; tamen silebimus, si quod senatusconsultum, adulatione nouum, aut patientiæ postremum fuit. Eodem anno libertorum potissimos ueneno interfecisse creditũ est, Doryphorum quasi aduersatum nuptijs Poppææ, Pallantem quòd immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusauerat Senecam ut C. Pisonis socium, sed ualidius à Seneca eodem crimine perculsus est. Vnde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XV.

NTEREA rex Parthorũ Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemq; alienigenã Tygranem Armeniæ impositum: simul fratre Tyridate pulso, spretum Arsacidarum fastigiũ ire ultum uolens, magnitudine rursum Romana et continui fœderis reuerentia, diuersas ad curas trahebatur, cunctator ingenio, & dissensione Hyrcanorum gentis ualidæ, multisq; ex eo bellis illigatus. Atq; illum ambiguum nouus insuper nuntius contumeliæ extimulat. Quippe egressus Armenia Tygranes Adiabenos contermină nationem latius ac diutius quàm per latrocinia uastauerat. Idq; primores gentiũ ægrè tolerabant, eò contemptionis descensum, ut ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter mãcipia habiti. Accendebat dolorẽ eorum Monobazus quem penes Adiabenum regimen, quod præsidium, aut unde peteret rogitans. Iam de Armenia concessum, proxima trahi: & nisi defendãt Parthi, leuius seruitium apud Romanos deditis, quàm captis esse. Tyridates quoq; regni

regni profugus, per silentium haud modicè querendo, grauior erat. Non enim ignauia, magna imperia contineri, uirorum armorumq; faciendum certamen. Id in summa fortuna æquius, quod ualidius. Et sua retinere, priuatæ domus: de alienis certare, regiam laudem esse. Igitur cōmotus his Vologeses concilium uocat, & proximum sibi Tyridatem constituit, atq; ita orditur. *Hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per ætatem summo nomine concessisset, in possessionē Armeniæ deduxi. Qui tertius potentiæ gradus habetur. Nam Medos Pacorus anteceperat, uidebarq; cōtra uetera fratrū odia & certamina, familiæ nostræ penates ritè composuisse. prohibent Romani, & pacem ipsis nunquam prosperè lacessitam, nunc quoque in exitium suū abrumpunt. Non ibo inficias, æquitate quàm sanguine, causa quàm armis retinere parta maioribus malueram. Si cunctatione deliqui, uirtute corrigam. Vestra quidem uis et gloria in integro est, addita modestiæ fama. quæ neq; summis mortalium spernenda est, & à dijs æstimatur.* Simul diademate caput Tyridatis euinxit, promptā equitum manum, quæ regem ex more sectabatur, Monesi nobili uiro tradidit, adiectis Adiabenorū auxilijs: mandauitq; Tygranem Armenia exturbari, dum ipse compositis aduersus Hyrcanos discordijs uires intimas, molemq; belli ciet, prouincijs Romanis minitaus

nitans. Quæ ubi Corbuloni certis nuntijs audita sunt, legiones duas cum Verulano Seuero, & Vectio Bolano, subsidium Tygrani mittit, occulto præcepto, cōpositius cuncta, quàm festinantius ageret. Quippe bellū habere quàm gerere malebat. Scripseratq; Cæsari proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat. Tumultuariā prouincialium manum armat. Hostiles ingressus præsidijs intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita, quosdā riuos congestu arenæ abdidit. Ea dum à Corbulone tuendæ Syriæ parātur, acto raptim agmine Moneses ut famam sui præiret, non ideo nescium aut incautum Tygranem offendit, qui occupauerat Tygranocerta, urbem copia defensorum et magnitudine mœnium ualidam. Ad hæc Nicephorius amnis haud spernēda latitudine partem murorū ambit. & ducta ingens fossa qua fluuio diffidebatur. Inerantq; milites, & prouisi antè commeatus, quorū subuectu pauci auidius progressi, & repentinis hostibus circumuēti, ira magis quàm metu cæteros accenderant. Sed Partho ad exequendas obsidiones nulla cōminus audacia: raris sagittis, neq; clausos exterret, & semet frustratur. Adiabeni cū promouere scalas & machinamēta inciperent, facilè detrusi, mox erumpenti

pentibus nostris caduntur. Corbulo tamen quãuis secundis rebus suis, moderandũ fortunæ ratus misit ad Vologesem qui expostularent uim prouinciæ illatam. Socium amicumq; regem cohortes Romanas circunsedere. omitteret potius obsidionem, aut se quoq; in agro hostili castra positurum. Casperius centurio in eã legationem delectus, apud oppidum Nisibin septem & triginta millibus passuum à Tygranocerta distãtem adit regem, & mandata ferociter edidit. Vologesi uetus & penitus infixum erat, arma Romana uitandi: nec præsentia prosperè fluebant, irritum obsidium, tutus manu & copijs Tygranes, fugati qui expugnationem sumpserant, missæ in Armeniam legiones, & aliæ pro Syria paratæ ultro irrumpere: sibi imbecillum equitem pabuli inopia. Nam exorta uis locustarum abederat quicquid herbidum aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia, & firmanda pace respondet. Monesen omittere Tygranocerta iubet, ipse retro concedit. Hæc plures ut formidine regis, & Corbulonis minus patrata ac magnifica extollebant. Alij occultè pepigisse interpretabantur, ut omisso utrinq; bello, et abeunte Vologese, Tygranes quoque Armenia abscederet. Cur enim exercitum Romanum à Tygranocertis deductum? cur deserta per otium, quæ bello

bello defenderant? An melius hybernauisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quàm in sede regni modò retenti? Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio quàm cũ Corbulone certaret: Corbulo meritæ tot per annos gloriæ, non ultrà periculum faceret. Nam, ut retuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, & aduentare Cesennius Pætus audiebatur: iamq; aderat, copiis ita diuisis, ut quarta & duodecima legiones, addita quinta quæ recens è Mœsis excita erat, simul Pontica & Galatarum Cappadocumq; auxilia Pæto obedirent: tertia & sexta et decima legiones, priorq; Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cætera ex rerum usu sociarent, partirentúrue. Sed neq; Corbulo æmuli patiens, & Pætus cui satis ad gloriã erat si proximus haberetur, despiciebat gesta, nihil cædis aut prædæ, usurpatas nomine tenus urbium expugnationes dictitans. Se tributa ac leges, & pro umbra regis, Romanũ ius uictis impositurum. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoraui, reuertere irriti: bellumq; propalam sumptum à Parthis. nec Pætus detrectauit, sed duab⁹ legionibus, quarũ quartam Famisulanus Vectonianus eo in tẽpore, duodecima Calauius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palàm causa, turbatus equus qui

consul

consularia insignia gestabat, retro euasit. Hostiaq;, quæ muniebantur hybernaculis assistens, semifacta opera fuga perrupit, seq; uallo extulit. & pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat. Cæterùm Pætus spretis ominibus, necdū satis firmatis hybernaculis, nullo rei frumentariæ prouisu, rapit exercitū trans montem Taurum, recipiendis, ut ferebat Tygranocertis, uastādisq; regionibus, quas Corbulo integras omisisset. Et capta quadā castella, gloriæq; & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædā cum cura habuisset. Longinquis itineribus percursando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, ut instāte iam hyeme, reduxit exercitum. Composuitq; ad Cæsarem literas, quasi confecto bello, uerbis magnificis, rerū uacuas. Interim Corbulo nūquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præsidijs insedit: et ne ponti inijciendo impedimentum hostiles turmæ afferrent (iam enim subiectis cāpis magna specie uolitabant) naues magnitudine præstantes, & connexas trabibus. ac turribus auctas, agit per amnem, catapultísque & ballistis proturbat Barbaros, in quos saxa & hastæ longius permeabant, quàm ut cōtrario sagittarum iactu adæquarentur. Dein pons continuatus, collesq; aduersi per socias cohortes, post legionum castris occupantur, tanta

celerit

celeritate & oſtentatione uirium, ut Parthi omiſſo paratu inuadendæ Syriæ, ſpem omnem in Armeniam uerterent. Ibi Pætus imminentium neſcius, quintam legionẽ procul in Ponto habebat. Reliquas promiſcuis militum cõmeatibus infirmauerat, donec aduentare Vologeſem magno & infenſo agmine auditum. Accitur legio duodecima, et unde famam aucti exercitus ſperauerat, prodita infrequentia, qua tamen retineri caſtra, & eludi Parthus tractu belli poterat, ſi Pæto aut in ſuis, aut in alienis cõſilijs conſtantia fuiſſet. Verũ ubi à uiris militaribus aduerſus urgentes caſus firmatus erat, rurſus ne alienæ ſentẽtiæ indigens uideretur, in diuerſa ac deteriora tranſibat. Et tũc relictis hybernis, nõ foſſam neq; uallum ſibi, ſed corpora et arma in hoſtẽ data clamitãs, duxit legiones quaſi prælio certaturus. Deinde amiſſo cẽturione et paucis militibus, quos uiſendis hoſtiũ copijs præmiſerat, trepidus remeauit. Et quia minus acriter Vologeſes inſtiterat, uana rurſus fiducia, tria millia delectorũ proximo Tauri iugo impoſuit, quo tranſitũ regis arcerent. Alares quoq; Pannonios robur equitatus in parte cãpi locat. Coniunx ac filius caſtello, cui Arſamoſata nomen eſt, abditi, data in præſidium cohorte, ac diſperſo milite, qui in unum habitus, uagum hoſtem promptius ſuſtentauiſſet. Aegrè compulſum ferunt, ut inſtantem, Corbuloni fateretur. Nec

à Corb

à Corbulone properatum, quo gliscentibus periculis etiam subsidij laus augeretur. Expediri tamen itineri singula millia ex tribus legionibus, & alarios octingentos, parem numerum è cohortibus iußit. At Vologeses quamuis obseßa à Pæto itinera hinc peditatu, inde equite accepißet, nihil mutato consilio, sed ui ac minis alares exterruit, legionarios obtriuit, uno tantũ cẽturione Tarquitio Crescente turrim, in qua præsidium agitabat, defendere auso: facta sæpius eruptione, & cæsis qui Barbarorũ propius suggrediebãtur, donec igniũ iactu circumueniretur. peditum si quis integer, longinqua & auia, uulnerati castra repetiuere: uirtutẽ regis, sæuitiam & copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorũ qui eadẽ pauebant. Ne dux quidem obniti aduersis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, mißis iterum ad Corbulonẽ precibus, ueniret propere, signa & aquilas, & nomen reliquũ infelicis exercitus tueretur: se fidem interim donec uita suppeditet, retenturũ. Ille interritus & parte copiarũ apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerẽtur, quâ proximũ & commeatibus non egenũ, regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petiuit. Comitabantur exercitũ præter alia aßueta bello, magna uis camelorum onusta frumenti, ut simul hostem famemq; depelleret. Primùm è perculsis Pactium primipili centu-

rionem obuium habuit, dein plerosq; militum: quos diuersas fugæ causas obtẽdentes, redire ad signa, & clementiam Pæti experiri monebat. Se nisi uictoribus immitem esse. Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, nouam gloriam ostendere. Non uicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana, duasq; in ijs legiones pretium laboris peti. Si singulis manipularibus præcipua seruati ciuis corona imperatoria manu tribueretur, quod illud & quantum decus, ubi par eorum numerus adipisceretur, qui attulissent salutem, & qui accepissent? His atq; talibus in commune alacres, & erant quos pericula fratrum, aut propinquorum proprijs stimulis incenderent, cõtinuum die noctuq; iter properabant. Eoq; intentius Vologeses premere obsessos, modò uallum legionum, modò castellum, quo imbellis ætas defendebatur, oppugnare, propius incedens quàm mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi uix contubernijs extracti, nec aliud quàm munimenta propugnabant, pars iussu ducis, & alij propria ignauia, ut Corbulonem opperientes, ac si uis ingrueret, prouisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. Neq; eandem uim Samnitibus Italico populo, aut Pœnis Romani imperij æmulis. Validam quoq; & laudatam antiquitatem, quoties fortuna contrà daret, saluti consuluisse. Qua desperatione exercitus, dux sub-

actus,

actus, primas tamen literas ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, quòd pro Armenijs semper Romanæ ditionis, aut subiectis regi, quem imperator delegißet, hostilia faceret. Pacem ex æquo utilem. Nec præsentia tantum spectaret. Ipsum aduersus duas legiones totis regni uiribus aduenisse: At Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum iuuarent. Ad ea Vologeses, nihil pro causa, sed opperiendos sibi fratres Pacorum ac Tyridatem rescripsit. Illum locum tempúsque consilio destinatum quid de Armenia cernerent. Adiecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statuerent. Mißi pòst à Pato nuntij, & regis colloquium petitum, qui Vasacem præfectum equitatus ire iußit. Tum Pætus, Lucullos, Pompeios, & si qui duces obtinendæ donandæ'ue Armeniæ egerant: Vasaces imaginem retinendi donandiue penes nos, uim penes Parthos memorat. Et multum inuicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis ijs quæ pepigißent, adhibetur. Placuitq; liberari obsidio legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaq́; & commeatus Parthis tradi. Quibus perpetratis copia Vologesi fieret mittendi ad Neronem legatos. Interim fluuio Arsameti (is castra præfluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter experientis. Sed Parthi quasi documentum ui-

ꝺloriæ iusserant. Nanq; ijs usui fuit. Nostri per diuersum iere. Addidit rumor, sub iugum missas legiones, & alia ex rebus infaustis: quorum simulacrum ab Armenijs usurpatum est. Nam & munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum decederet, & circunstetere uias, captiua olim mancipia, aut iumenta agnoscentes, abstrahentesq;. Raptæ etiam uestes, retenta arma, pauido milite, & concedente, ne qua prælij causa existeret. Vologeses armis & corporibus cæsorum aggregatis, quò cladem nostram testaretur, uisu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleuerat. Flumen Arsamętem elephanto insidens, & proximus quisque regi ui equorum perrupere, quia rumor incesserat, pontem cessurum oneri, dolo fabricantium. Sed qui ingredi ausi sunt, ualidum & fidum intellexere. Cæterùm obsessis adeò suppeditauisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem inijcerent: contráque prodiderit Corbulo Parthos inopes copiarum, & pabulo attrito, relicturos oppugnationem, neq; se plus tridui itinere abfuisse. Adiecit, iureiurando Pæti cautum apud signa, adstantibus ijs, quos testificando rex misisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum, donec referrentur literæ Neronis, an paci annueret. Quæ ut augendæ imfamiæ composita, sic reliqua non in obscuro habent

habentur: una die quadraginta millium spatium emensum esse Pætum, desertis passim saucijs: neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quàm si terga in acie uertissent. Corbulo cum suis copijs apud ripam Euphratis obuius, non eam speciem insignium & armorum prætulit, ut diuersitatem exprobraret. Mœsti manipuli, ac uicem commilitonum miserantes, ne lacrymis quidem temperauere. Vix præ fletu usurpata consalutatio. Decesserat certamen uirtutis, & ambitio gloriæ, felicium hominum affectus, sola misericordia ualebat, & apud minores magis. Ducum inter se breuis sermo secutus est, hæc conquerentium: irritum laborem, potuisse bellum fuga Parthorum finiri. Ille integra utrique cuncta respondit, conuerterent aquilas, & iuncti inuaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata Corbulo: periculo legionum commotum, è prouincia egressum. Quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoq; optimam fortunam orandam, ut pedes confectus spatijs itinerum, alacrem & facilitate camporum præuenientem equitem assequeretur. Exin Pætus per Cappadociam hybernauit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntij, detrahere castella trãs Euphratem, amnemq; ut omnium medium faceret. Ille Armeniam quoq; diuersis præsidijs

uacuam fieri expostulabat. Et postremo concessit rex. Diruptaq; quæ ultra Euphratem communierat Corbulo, & Armenij suo arbitrio relicti sunt. At Romæ trophæa de Parthis, arcusq; medio Capitolini montis sistebātur, decreta ab senatu, integro adhuc bello, neque tum omissa, dum aspectui consulitur, spreta consciētia. Quin & dissimulandis rerum externarum curis Nero frumentum plebis uetustate corruptum, in Tyberim iecit, quo securitatem annonæ sustentaret. Cuius pretio nihil additum est, quamuis ducentas ferme naues portu in ipso, uiolentia tempestatis, & centum alias Tyberi subuectas, fortuitus ignis absumpsisset. Tris dein consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminium, Pompeium Paulinum uectigalibus publicis præposuit, cum insectatione priorum principum, qui grauitate sumptuum iustos reditus anteissent, se annuum sexcenties sestertium Reip. largiri. Percrebruerat ea tempestate prauissimus mos, cum propinquis comitijs, aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasq; & prouincias inter patres sortiti; statim emitterent manu quos adoptauerant. Qui magna cum inuidia senatum adeunt, ius naturæ, labores educandi, aduersus fraudem & artes & breuitatem adoptionis enumerant. Satis pretij esse orbis quòd multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta

&

& obuia haberet. Sibi promissa legum diu expectata, in ludibrium uerti, quando quis sine sollicitudine pares, sine luctu orbus, longa patrum uota repente adæquaret. Factū ex eo senatusconsultum, ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici iuuaret, ac ne usurpandis quidem hæreditatibus prodesset. Exin Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, cæteris criminibus, ut solent prævalidi prouincialium, & opibus nimijs ad iniurias minorum elati: una uox eius usq; ad cōtumeliam senatus penetrauerat, quòd dictitasset, in sua potestate situm, an proconsulibus qui Cretam obtinuissent, grates agerētur. Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonū publicum uertens, postquam de reo censuerat, prouincia Creta depellendum, hæc addidit: Vsu probatum est P. C. leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem: candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratuum auaritia, Calpurnia scita, pepererunt. Nam culpa quàm pœnā tempore prior, emendari quàm peccare posterius est. Ergo aduersus nouam prouinciarum superbiam dignum fide constantiáque Romana capiamus consilium, quo tutelæ sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisq; habeatur alibi quàm in ciuium iudicio esse. Olim quidem non modò prætor aut consul, sed priuati etiam mittebantur, qui prouincias

 uiserent,

uiserent, & quid de cuiusq; obsequio uideretur, referrent: trepidabantq; gentes de aestimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicuius grates, ita promptius accusatio decernitur. Decernaturq;, & maneat prouincialibus, potentiã suam tali modo ostentandi. Sed laus falsa & precibus expressa, perinde cohibeantur, quàm malitia, quàm crudelitas. Plura saepe peccãtur, dum demeremur, quàm dum offendimus. Quaedam imò uirtutes odio sunt, seueritas obstinata, inuictus aduersus gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorũ meliora fermè, & finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus. Quae si arceantur, aequalius atque constantius prouinciae regẽtur: nam ut metu repetundarũ infracta auaritia est, ita uetita gratiarũ actione ambitio cohibetur. Magno assensu celebrata sententia. Non tamen senatusconsultum perfici potuit, abnuentibus consulibus ea de re relatum. Mox autore principe sanxere, ne quis ad conciliũ sociorum referret, agẽdas apud senatum propraetoribus próueconsulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagrauit, effigiesq; in eo Neronis ad informe aes liquefacta. Et motu terrae celebre Campaniae oppidum Pompei magna ex parte proruit. Defunctáque uirgo Vestalis Laelia, in cuius locum Cornelia ex

familia

familia Coßorum, capta eſt. Memmio Regulo, & Virginio Rufo COSS. *natam ſibi ex Poppæa filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellauitq; Auguſtam, dato & Poppææ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium, ubi ipſe generatus erat. Iam ſenatus uterum Poppææ commendauerat dijs, uotaq; publice ſuſceperat. Quæ multiplicata, exolutaq;. Et additæ ſupplicationes, templumq; Fœcunditati, & certamen ad exemplar Atticæ religionis decretum. Vtq; Fortunarum effigies aureæ in ſolio Capitolini Iouis collocarentur: ludicrũ Circenſe ut Iuliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæq; apud Antium ederetur. Quæ fluxa fuere, quartum intra menſem defuncta infante. Rurſusq; exortæ adulationes, cẽſentiũ honorem diuæ, & puluinar, ædemq; & ſacerdotem. Atq; ipſe ut lætitiæ, ita mœroris immodicus egit. Adnotatum eſt, omni ſenatu Antiũ ſub recentem partum effuſo, Thraſeam prohibitum, immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepiße. Secutam dehinc uocem Cæſaris ferunt, qua reconciliatũ ſe Trhaſeæ apud Senecam iactauerit, ac Senecam Cæſari gratulatũ. Vnde gloria egregijs uiris, & pericula gliſcebant. Interim ueris principio legati Parthorũ mandata regis Vologeſis, literasq; in eandẽ formam attulere: Se priora et toties iactata ſuper obtinenda Armenia, nunc omittere, quoniam*

dij quamuis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent. Nuper clausum Tygranē, post Pætum legionesq; cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatā uim, datum & lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tyridatem accipiendo diademati in urbem uenire, nisi sacerdotij religione attineretur. Iturum ad signa & effigies principis, ubi legionibus coram, regnum auspicaretur. Talibus Vologesis literis, quia Pætus diuersa tanquā rebus integris scribebat, interrogatus cēturio qui cum legatis aduenerat, quo in statu Armenia esset, omnes inde Romanos excessisse respondit. Tum intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores ciuitatis Nero, bellum anceps, an pax in hoste placeret. Nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inscitia rursum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cū donis tamen, unde spes fieret, non frustra eadem oraturum Tyridatem, si preces ipse attulisset. Syriæq; executio Cintio, copiæ militares Corbuloni permissæ, & quintadecima legio du cente Mario Celso, è Pannonia adiecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus præfectisq; & procuratoribus, & qui prætorum finitimas prouincias regebant, iussis Corbulonis obsequi, in tantum

tum fermè modum aucta potestate, quem populus Romanus Gn. Pompeio bellum Piraticum gesturo dederat. Regressum Pætum cum grauiora metueret, facetijs insectari satis habuit Cæsar his ferme uerbis: Ignoscere se statim, ne tam promptus in pauorem longiore solicitudine ægresceret. At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoq; amisso, & cæteris exterritis, parum habiles prælio uidebãtur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditq; legionem quintam, quæ per Pontũ agens, expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos, & uexilla delectorum ex Illyrico & Aegypto, quodq; alarum cohortiumq;, & auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, quã transmittere Euphratem parabat. Tum lustratum rite exercitum ad concionem uocat, orditurq; magnifica de auspicijs imperatorijs, rebúsque à se gestis, aduersam inscitiam Pæti declinans, multa autoritate, quæ uiro militari pro facundia erat. Mox iter L. Lucullo quondã penetratũ, apertis quæ uetustas obsepserat, pergit. Et uenientes Tyridatis Vologesisq; de pace legatos haud aspernatus, adiũgit ijs cẽturiones cũ mãdatis nõ immitibꝰ. Nõ enim adhuc eò uentũ, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanus secũda,

quædam Parthis euenisse, documento aduersus superbiam: proinde & Tyridati conducere intactum uastationibus regnum dono accipere, & Vologesen melius societate Romana, quàm damnis mutuis genti Parthorum consulturum. Scire quantum intus discordiarum, quamq; indomitas & præferoces nationes regeret. Contra imperatori suo immotam ubiq; pacem, & unum id bellum esse. Simul consilio terrorem adijcere, & Megistanas Armenios qui primi à nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum excindit, plana, edita, ualidos, inualidosq; pari metu complet. Non infensum, necdũ hostili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eoq; consilium eius fidum credebant. Ergo Vologeses neq; atrox in summam, & quibusdam præfecturis inducias petit. Tyridates locum diemq; colloquio poscit. Tempus propinquum, locus in quo nuper obsessæ cum Pæto legiones erant, cum à Barbaris delectus esset ob memoriam lætioris sibi rei, non est à Corbulone uitatus, ut dissimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neq; infamia Pæti augebatur, quod eo maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos, atq; operire reliquias malæ pugnæ imperauit. Die pacta Tyberius Alexander illustris eques Romanus minister bello datus, & Viuianus Annius gener Corbulonis, nondum senatoria ætate, sed pro legato quintæ legioni impositus.

tus, in castra Tyridatis uenere honore eius, ac ne metueret insidias tali pignore. Viceni dehinc equites aßumpti. Et uiso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterq; dextras miscuere. Exin Romanus laudat iuuenẽ, omißis præcipitibus tuta & salutaria capeßentẽ. Ille de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiũgit. Iturum quippe Romã, laturũq; nouũ Cæsari decus, non aduersis Parthorum rebus supplicem Arsacidem. Tum placuit Tyridatem ponere apud effigiẽ Cæsaris insigne regiũ, nec nisi manu Neronis resumere. & colloquiũ osculo finitũ. Dein paucis diebus interiectis, magna utrinq; specie, inde eques compositus per turmas, & insignibus patrijs, hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis, signisq; & simulacris deûm in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, & sedes effigiẽ Neronis sustinebat. Ad quam progreßus Tyridates, cæsis ex more uictimis, sublatum capite diadema imagini subiecit, magnis apud cũctos animorũ motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituũ Romanorum cædes, aut obsidio. At nũc uersos casus: iturum Tyridatẽ ostẽtui gentibus, quanto minus quàm captiuum? Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasq;. & rogitante rege causas, quoties nouum aliquid aduerterat: ut, initia uigiliarũ per centurionem nuntiari, conuiuiũ buccina dimitti,

mitti, & structa ante Auguralem aram subdi ta face accendi: cuncta in maius attollens, admiratione prisci moris affecit. prostremo die spatium orauit, quo tantum itineris aditurus, fratres antè, matremq́; uiseret: obsidem interea filiam tradit, literasq́; supplices ad Neronem. *Et digreßus* Pacorum *apud* Medos, Vologesen Ecbatanis *reperit, non incuriosum fratris: quippe & proprijs nuntijs à* Corbulone *petierat, ne quam imaginem seruitij* Tyridates *perferret, neu ferrum traderet, aut complexu prouincias obtinẽtium arceretur, foribúsue eorum aßisteret, tantusq́;* Romæ *quantus consulibus honor eßet. Scilicet externæ superbiæ sueto, non erat notitia nostri, apud quos ius imperij ualet, inania trãsmittuntur.* Eodem anno Cæsar *nationes alpium maritimarũ in ius* Latij *trãstulit.* Equitum Romanorũ *locos sedilibus plebis antepo suit apud circum. Nanq; ad eam diem indiscreti inibant, quia lex* Roscia *nihil nisi de quatuordecim ordinibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed fœminarũ illustrium senatorumq́; filiorũ plures per arenã fœdati sunt.* C. Lexanio, M. Licinio Coss. *acriore in dies cupidine adigebatur* Nero *promiscuas scenas frequentãdi. Nam adhuc per domũ aut hortos cecinerat* Iuuenalib⁹ *ludis, quos ut parũ celebres & tãta uoci angustos spernebat. Non tamẽ* Ro

mæ incipere ſcenas auſus, Neapolim quaſi Græcam urbem delegit. Inde initium fore, ut transgreſſus ſcenis in Achaiam, inſigneſq; & antiquitus ſacras coronas adeptus, maiore fama, ſtudia ciuium eliceret. Ergo contractum oppidanorum uulgus, & quos è proximis colonijs & municipijs eius rei fama acciuerat, quique Cæſarem per honorem, aut uarios uſus ſectantur, etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complēt. Illic pleriq; ut arbitrabantur, triſte, ut ipſe, prouidū potius & ſecūdis numinibus euenit. Nam egreſſo, qui affuerat, populo, uacuum & ſine ullius noxa theatrū collapſum eſt. Ergo per compoſitos cantus grates dijs, atq; ipſam recētis caſus fortunam celebrās, petituruſq; maris Hadriæ traiectus, apud Beneuentum interim conſedit: ubi gladiatorū munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdiſſima eius aulæ oſtēta fuit, ſutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetijs ſcurrilibus: primo in contumelias aſſumptus, deinde optimi cuiuſq; criminatione eò uſq; ualuit, ut gratia, pecunia, ui nocēdi etiā malis præmineret. Eius munus frequētanti Neroni, ne inter uoluptates quidē à ſceleribus ceſſabatur. Iiſdē quippe illis diebus Torquatus Sillanus mori adigitur, quia ſuper Iuniæ familiæ claritudinem diuum Auguſtū atauum ferebat. Iuſſi id accuſatores obijcere, prodigum largitionibus, neq; aliam ſpem

quàm

quam in nouis rebus eße. quin eum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet, nomina summæ curæ & meditamenta. Tum *intimus quisq; libertorum uincti abreptiq;.* Et *cum damnatio instaret, brachiorũ uenas* Torquatus *interscidit, secutáque* Neronis *oratio ex more:* Quamuis *fontem & defensioni merito diffisum, uicturum tamen fuiße, si clemẽtiam iudicis expectaßet.* Nec *multo pòst omißa in præsens* Achaia *(causæ in incerto fuere) urbem reuisit, prouincias* Orientis, *maximè* Aegyptum, *secretis imaginationibus agitans.* Dein *edicto testificatus nõ longam sui absentiam, & cũcta in* Rep. *exinde immota ac prospera fore, super ea profectione adijt* Capitolium, *illic ueneraturus deos.* Cum Vestæ *quoq; templũ inißet, repentè cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione, nũquam timore uacuus, deseruit incœptum, cũctas sibi curas amore patriæ leuiores dictitans.* Vidiße *ciuium mœstos uultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus eßet iter, cuius ne modicos quidẽ egreßus tolerarẽt, sueti aduersum fortuita aspectu principis refoueri.* Ergo *ut in priuatis neceßitudinibus proxima pignora præualerent, ita populum* Romanum *uim plurimã habere: parendũq; retinenti.* Hæc *atq; talia plebi uolenti fuere, uoluptatum cupidine, & quæ præcipua cura est, rei frumentariæ*

viæ angustias si abesset metuenti. Senatus *&* *primores in incerto erãt, procul an corãm atrocior haberetur, dehinc (quæ natura magnis timoribus) deterius credebant quod euenerat. Ipse quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi publicis locis, struere conuiuia, totaq; urbe quasi domo uti.* Et *celeberrimæ luxu famaq; epulæ fuere, quas* Tigellino *paratas, ut exemplum referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit.* Igitur *in stagno* Agrippæ *fabricatus est ratem, cui superpositum conuiuium aliarum tractu moueretur.* Naues *auro & ebore distinctæ.* Remigesq; *exoleti, per ætates & scientiam libidinum componebantur.* Volucres *& feras diuersis è terris, & animalia maris* Oceano *abusq; petiuerat. Crepidinibus stagni lupanaria astabant, illustribus fœminis cõpleta.* Et *contrà scorta uisebantur nudis corporibus. Iã gestus, motusq; obscœni, & postquã tenebræ incedebãt, quantum iuxtà nemoris, & circuniecta tecta consonare cantu & luminibus clarescere.* Ipse *per licita atq; illicita fœdatus, nihil flagitij reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo cõtaminatorũ grege, cui nomen* Pythagoræ *fuit, in modum solennium coniugiorum denupsisset.* Inditum *imperatori flammeum.* Misit *auspices duos, & genialis torus, & faces nuptiales, cuncta deniq; spectata, quæ etiam in fœmina nox operit.* Se-

quitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam utrunq; autores prodidere: sed omnibus quæ huic urbi per uiolentiā igniū acciderunt, grauior atq; atrocior. Initiū in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioq; montibus contigua est. Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim ualidus, ac uento citus longitudinem Circi corripuit. Neq; enim domus munimentis septæ, uel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interiacebat. Impetu peruagatum incendium, plana primū, deinde in edita assurgēs, rursum inferiora populādo anteijt remedia uelocitate mali, & obnoxia urbe arctis itineribus, hucq; & illuc flexis, atq; enormibus uicis, qualis uetus Roma fuit. Ad hoc lamēta pauentium fœminarū fessa ætate, aut rudis pueritiæ ætas, quiq; sibi, quiq; alijs cōsulebant, dum trahūt inualidos aut opperiūtur, pars morās, pars festinās, cuncta impediebāt: & sæpe dum in tergū respectant, lateribus aut fronte circunueniebātur: uel si in pxima euaserāt, illis quoq; igni correptis, etiā quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebātur. Postremo quid uitarēt, quid peterent ambigui, cōplere uias, sterni per agros: quidam amicis omnibus fortunis diurni quoq; uictus, alij charitate suorum quos eripere nequiuerāt, quamuis patente effugio interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris mul-

torum

torum minis restinguere prohibētium, & quia alij palàm faces iaciebāt, atq; esse sibi autorem uociferabantur: siue ut raptus licentius exercerent, seu iussu. Eo in tēpore Nero Antij agens, non antè in urbem regressus est, quàm domui eius, qua palatium & Mecœnatis hortos continuauerat, igni propinquaret. Neq; tamen sisti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato & profugo, campum Martis ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos patefecit. Et subitaria ædificia extruxit, quæ multitudinē inopē acciperent. Subuectaq; utensilia ab Hostia, & propinquis municipijs, pretiumq; frumenti minutū, usq; ad ternos nummos. Quæ quanquā popularia, in irritum cadebant, quia peruaserat rumor, ipso tempore flagrātis urbis, inisse eum domesticā scenam, & cecinisse Troianum excidium, præsentia mala uetustis cladibus assimulātem. Sexto demum die apud imas Exquilias finis incendio factus, proruptis per immensum ædificijs, ut continuæ uiolentiæ campus, & uelut uacuum cœlum occurreret. Necdum posito metu redibat. Leuius rursum grassatus ignis, patulis magnis urbis locis, eoq; strages hominū minor. delubra deûm, & porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Plusq; infamiæ id incēdiū habuit, quia prædijs Tigillini Aemylianis proruperat. Videbaturq; Nero

condendæ urbis nouæ, & cognomento suo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma diuiditur: quarum quatuor integræ manebant, tres solo tenus deiectæ: septem reliquis pauca tectorum uestigia supererant, lacera & semiusta. Domuum, & insularum, & templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed uetustissima religione, quod Seruius Tullius Lunæ, & Magna ara fanumq; quæ præsenti Herculi Arcas Euander sacrauerat, ædesq; Statoris Iouis uota Romulo, Numæq; regia, & delubrũ Vestæ cum penatibus populi Romani, exusta. Iam opes tot uictorijs quæsitæ, & Græcarum artiũ decora, exin monimẽta ingeniorũ antiqua & incorrupta. quamuis in tanta resurgentis urbis pulchritudine, multa seniores meminerant, quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, XIIII. Kalend. Sextiles principium incendij huius ortũ, quo & Senones captã urbem inflãmauerant. Alij eò usque cura progressi sunt, ut totidẽ annos mensesq;, & dies inter utraq; incendia numerent. Cæterũ Nero usus est patriæ ruinis, extruxitq; domum, in qua haud perinde gẽmæ & aurum miraculo essent, solida pridẽ, & luxu uulgata, quàm arua & stagna, & in modũ solitudinũ hinc syluæ, inde aperta spatia, & prospectus: magistris & machinatoribus Seuero & Celere, quibus ingenium, & audaciæ

erat,

erat, etiam quæ natura denegauißet, per artẽ tentare, & uiribus principis illudere. Nanque *ab lacu* A*uerno nauigabilem foßam usque ad ostia* Tyberina *depreßuros promiserant, squalenti litore, aut per mõtes aduersos.* Neq; *enim aliud humidum gignẽdis aquis occurrit, quàm* Pomptinæ *paludes: cætera abrupta, aut arentia, ac si perrumpi poßent, intolerandus labor, nec satis causæ.* Nero *tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima* Auerno *iuga connixus est: manentq; uestigia irritæ spei.* Cæte*rum urbis quæ domus supererant, non ut post* Gallica *incendia, nulla distinctione, nec paßim erectæ: sed dimensis uicorum ordinibus, & latis uiarum spatijs, cohibita ædificiorũ altitudine, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent.* E*as porticus* Nero *sua pecunia extructurum, purgatásque areas dominis traditurum, pollicitus est.* A*ddidit præmia pro cuiusque ordine, & rei familiaris copijs: finiuitq; tempus, intra quod effectis domibus aut insulis, adipiscerẽtur.* R*uderi accipiendo* Hostienses *paludes destinabat, utq; naues, quæ frumentum* Tyberi *subuectaßent, onustæ rudere decurrerent.* A*edificiáque ipsa certa sui parte, sine trabibus, saxo* Gabino Al*banoq; solidarentur: quòd is lapis igni imperuius est.* I*am aqua priuatorum licentia intercepta, quò largior & pluribus locis in publi-*

cum flueret, custodes: & subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisq; haberet: nec communione parietũ, sed proprijs quæq; muris ambiretur. Ea *ex utilitate accepta decorem quoq; nouæ urbi attulere.* Erat *tamen qui crederent ueterem illam formam salubritati magis cõduxisse, quoniam angustiæ itinerum, & altitudõ tectorum non perinde Solis uapore perrumperentur.* At *nunc patulam latitudinem, & nulla umbra defensam, grauiore æstu ardescere.* Et *hæc quidem humanis consilijs prouidebantur.* Mox *petita à dijs piacula, aditiq; Sibyllæ libri, ex quibus supplicatũ* Vulcano *&* Cereri, Proserpinæq; *, ac propitiata* Iuno *per matronas, primũ in* Capitolio, *deinde apud proximũ mare.* Vnde *hausta aqua, templũ & simulacrũ deæ prospersum est, et lectisternia ac peruigilia celebrauere fœminæ quibus mariti erant.* Sed *non ope humana, non largitionibus principis aut deûm placamentis, decedebat infamia, quin iußum incendium crederetur.* Ergo *abolendo rumori* Nero *subdidit reos, & exquisitißimis pœnis affecit, quos per flagitia inuisos, uulgus* Christianos *appellabat,* Autor *nominis eius* CHRISTVS, *qui* Tyberio *imperitante, per procuratorem* Pontium Pilatum *supplicio affectus erat.* Repreßaq; *in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modò per* Iudæam *originem eius mali, sed per*

urbem etiam: quò cuncta undiq; atrocia aut pudenda confluunt, celebrantúrque. Igitur primò *correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum, multitudo ingens, haud perinde in crimine incendij, quàm odio humani generis cõuicti sunt. Ea pereuntibus addita ludibria, ut ferarũ tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atq; ubi defecißet dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrũ edebat, habitu aurigæ permistus plebi, uel circulo insistens. Vnde quãquam aduersus sontes & nouißima exẽpla meritos, miseratio oriebatur, tanquam non utilitate publica, sed in sæuitiam unius absumerẽtur. Interea conferendis pecunijs peruastata Italia, prouinciæ euersæ, socijq; populi, & quæ ciuitatum liberæ uocantur. Inq; eam prædam etiam dij cessere, spoliatis in urbe templis, egestóque auro, quod triumphis, quod uotis, omnis populi Rom. ætas prospere aut in metu sacrauerat. Enimuero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas prouincias Acrato, ac Secundo Carinate. Ille libertus cuicunq; flagitio promptus: Hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus nõ induerat. Ferebatur Seneca, quo inuidiam sacrilegij à semet auerteret, longinqui ruris secessum orauisse: & post-

quàm non concedebatur, ficta ualitudine quasi æger neruis, cubiculum non egressus. Tradidere *quidam, uenenum ei per libertum ipsius, cui nomen* Cleonicus, *paratum, iussu* Neronis: *uitatumq́; à* Seneca *proditione liberti, seu propria formidine, dum simplici uictu, et agrestibus pomis, ac, si sitis admoneret, profluente aqua uitam tolerat.* Per *idem tempus gladiatores apud oppidum* Praneste, *tentata eruptione, præsidio militis, qui custos adesset, coërciti sunt: iã* Spartacum *et uetera mala rumoribus ferente populo, ut est nouarum rerum cupiẽs, pauidusq́;.* Nec *multo pòst clades rei naualis accipitur, nõ bello (quippe haud aliàs tam immota pax) sed certum ad diem in* Campaniã *redire classem* Nero *iusserat, non exceptis maris casibus.* Ergo *gubernatores quamuis sæuiente pelago à* Formijs *mouere, & graui* Africo, *dum promontorium* Miseni *superare contendunt,* Cumanis *litoribus impacti, triremium plerasq́;, et minora nauigia passim amiserunt.* Fine *anni uulgantur prodigia imminentium malorum nuntia.* Vis *fulgurum non aliàs crebrior, & sydus cometes, sanguine inlustri semper* Neroni *expiatum.* Bicipites *hominum aliorúmue animalium partus abiecti in publicũ, aut in sacrificijs, quibus grauidas hostias immolare mos est, reperti.* Et *in agro* Placẽtino *uiam propter natus uitulus, cui caput in crure esset.* Secutaq́; *aruspicum interpretat*

prefatio: parari rerum humanarũ aliud caput, sed non fore ualidum, neque occultum: quia in utero repreßum, aut iter iuxta editũ sit. Ineunt deinde consulatum Silius Nerua, & Atticus Vestinus, cœpta simul & aucta coniuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, fœmina etiam, cùm odio Neronis, tum fauore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignesq; familias paterna nobilitate complexus, claro apud uulgum rumore erat, per uirtutem aut species uirtutibus similes. Nanque facundiam tuendis ciuibus exercebat, largitionem aduersus amicos, & ignotis quoque comi sermone & congreßu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul grauitas morum, aut uoluptatum parsimonia. Lenitati ac magnificentiæ & aliquando luxui indulgebat. Idq; pluribus probabatur, qui in tanta uitiorũ dulcedine summum imperium non restrictum, nec perseuerũ uolunt. Initiũ coniurationi non à cupiditate ipsius fuit, nec tamen facilè memorauerim, quis primus autor, cuius instinctu concitum sit, quod tam multi sumpserũt. Promptißimos Subrium Flauium tribunum prætoriæ cohortis, & Sulpitiũ Aſprum centurionem extitiße constantia exitus docuit. Et Lucanus Anneus, Plautiúsque Lateranus consul designatus, uiuida odia intulere. Lucanum propriæ causæ accendebant,

quòd famam carminum eius premebat Nero, prohibueratq; ostentare, uanus aßimulatione. Lateranum consulem designatũ, nulla iniuria, sed amor Reipub.*sociauit.* At *Flauius Sceuinus & Afranius Quintilianus, uterque senatorij ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capeßiuere. Nam Sceuino dißoluta luxu mens, & proinde uita somno languida. Quintilianus molli corpore infamis, & à Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias ultũ ibat. Ergo dum scelera principis, & finem adesse imperij, deligendumq; qui feßis rebus succurreret inter se aut inter amicos iaciunt, aggregauere Tullium Senecionem, Ceruariũ Proculum, Vulcatium Traricum, Iulium Aurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Festum, equites Romanos: ex quibus Senecio è præcipua familiaritate Neronis speciem amicitiæ etiam tum retinens, eo proprijs periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretũ Pisoni erat. Cæteris spes ex nouis rebus petebatur. Ascitæ sunt super Subrium & Sulpitium, de quibus retuli, militares manus, Granius Syluan⁹ et Statius Proximus, tribuni cohortiũ prætoriarũ, Maximus Scaurus & Venetus Paulus centuriones. Sed summum robur in Fenio Rufo præfecto uidebatur, quem uita famaq; laudatum, per sæuitiam impudicitiámque Tigillinus in animo principis*

anteibat,

anteibat, fatigabatq; criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi adulterum Agrippinæ & desiderio eius ultioni intentum. Igitur ubi cõiuratis præfectum quoq; prætorij in partes descẽdisse, crebro ipsius sermone facta fides, promptius iam de tempore ac loco cædis agitabant. Et cepisse impetum Subrius Flauius ferebatur, in scena canentem Neronem aggrediendi, aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus. Hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimũ animum extimulauerãt: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus aduersa. Interim cunctantibus prolatantibusq; spem ac metum, Epicharis quædam, incertum quónam modo sciscitata, neque illi antè ulla rerum honestarum cura fuerat, accedere, & arguere coniuratos, ac postremò lentitudinis eorum pertæsa, & in Campania agens, primores classiariorum Misenensium labefacere, & cõscientia illigare connixa est tali initio. Erat nauarchus in classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros non ex magnitudine sceleris prouectus, ut rebatur. Is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum merita erga Neronem sua & quàm in irritum cecidissent, aperit, adijcitq; questus & destinationem uindictæ, si facultas oriretur, spem dedit posse impelli & plures conciliare: nec leue auxilium

in classe

in classe, crebras occasiones, quia Nero multo apud Puteolos & Misenum maris usu lætabatur. Ergo Epicharis plura, & omnia scelera principis orditur. Neque senatui, quod inane esset, prouisum quónam modo pœnas uersæ Reipub. daret: accingeretur modo, nauaret operam, & militum acerrimos duceret in partes, ac digna pretia expectaret. Nomina tamē coniuratorū reticuit. Vnde Proculi indicium irritum fuit, quamuis ea quæ audierat, ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & cum indice composita, nullis testibus innixum facilè confutauit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse etiam quæ uera non probabantur. Coniuratis tamen metu proditionis permotis, placitum maturare cædem apud Baias in uilla Pisonis: cuius amœnitate captus Cæsar crebrò uentitabat, balneásque & epulas inibat omissis excubijs, & fortunæ suæ mole. Sed abnuit Piso, inuidiam prætendens, si sacra mensæ dijq; hospitales cæde qualiscunque principis cruentarentur. Melius apud urbem, in illa inuisa & spolijs ciuium extructa domo, uel in publico patraturos, quod pro Repub. suscepissent. Hæc in commune: cæterum timore occulto, ne L. Syllanus eximia nobilitate disciplinaq; C. Cassij, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium inuaderet, promptè daturis operam

qui

qui à coniuratione integri essent, quiq; miserarentur Neronem tanquam per scelus interfectum. Pleriq; Vestini quoq; Consulis acre ingenium uitauisse Pisonem crediderunt, ne à libertate moueretur, uel delecto imperatore alio, sui muneris Rempub. faceret. Etenim expers coniurationis erat, quamuis super eo crimine Nero uetus aduersus insontem odium expleuerit. Tandem statuere Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exequi destinata: quia Cæsar rarus egressu, domo aut hortis clausus, ad ludicra Circi uentitabat, promptioresq; aditus erant lætitia spectaculi. Ordinem insidijs composuerant, ut Lateranus quasi subsidium rei familiari oraret deprecabundus & genibus principis accidens prosterneret incautum premeretq;, animi ualidus, & corpore ingens. Tum iacentem & impeditum, tribuni & centuriones, & cæterorum ut quisque audiuisset, accurrerent, trucidarentq;: primas sibi partes expostulante Sceuino, qui pugionem templo Salutis in Hetruria, siue, ut alij tradidere, Fortunæ Ferentano in oppido detraxerat, gestabatq;, uelut magni operis sacrum. Interim Piso apud ædem Cereris opperiretur, unde eum præfectus Fenius et cæteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia Claudij Cæsaris filia, ad eliciendum uulgi fauorem. quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum nõ occultare in animo fuit,

quamuis

quamuis absurdum uideretur et inane, aut ipsi Antoniam nomẽ & periculum commodauisse, aut Pisonem notũ amore uxoris, alij matrimonio se obstrinxisse, nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est. Sed mirum quàm inter diuersi generis, ordinis, ætatis, sexus, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohibita sint: donec proditio cœpit è domo Sceuini. Qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignauit: promptum uagina pugionem, de quo supra retuli, uetustate obtusum increpans, asperari saxo, et mucronem ardescere iussit. Eamq; curã liberto Milicho mandauit. Simul affluentius solito conuiuium initum. seruorum charissimi libertate, & alij pecunia donati. Atque ipse mœstus, & magnæ cogitationis manifestus erat, quamuis lætitiam uagis sermonibus simularet. Postremò uulneribus ligamenta, quibusq; sistitur sanguis, parare eundem Milichum monet, siue gnarum coniurationis, & hucusque fidum, seu nescium, & tunc primum arreptis suspicionibus, ut pleriq; tradidere, de cõsequentibus. Nam cum secum seruilis animus præmia perfidiæ reputauit, simulq; immensa pecunia et potentia obuersabantur, cessit fas, & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoq; cõsilium assumpserat, muliebre ac deterius. Quippe ultro metum intentabat, multosq;

tosq; astitisse libertos ac seruos, qui eadē uiderint: nihil profuturum unius silentiū. at præmia penes unum fore, qui indicio præuenisset. Igitur cœpta luce Milichus in hortos Seruilianos pergit: & cum foribus arceretur, magna & atrocia afferre dictitans, deductusq; ab ianitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graues coniurationes, & cætera quæ audierat, coniectaueratq;, docet. Telum quoq; in necem eius paratū ostendit, accirīq; reum iussit. Is raptus per milites, et defensionem orsus, Ferrum cuius argueretur, olim religione patria cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude liberti subreptū respondit: Tabulas testamenti sæpius à se, & incustodita dierum obseruatione, signatas: Pecunias et libertates seruis & antè dono datas: sed ideo tunc largius, quia tenui iam re familiari, & instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enimuero liberales semper epulas struxisse, & uitam amœnam, et duris iudicibus parum probatam. Fomenta uulneribus nulla iussu suo, sed quia cætera palàm uana obiecisset, adiungere crimen uisum, se pariter indicē & testem facere. Adijcit dictis constantiam. Incusat ultro intestabilem, & consceleratū, tanta uocis ac uultus securitate, ut labaret indiciū, nisi Milichum uxor admonuisset, Antonium Natalem multa cum Sceuino, ac secretò collocutū, et esse utrosq;

C. Pisonis

C. Pisonis intimos. Ergo accitus Natalis: & diuersi interrogãtur, quisnam is sermo, qua de re fuißet. Tum exorta suspicio, quia non congruentia responderant. Inditaq; uincla. Et tormẽtorum aspectum ac minas nõ tulere. Prior tamen Natalis totius cõiurationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pisone primùm fatetur. Deinde adijcit Anneum Senecam, siue internuntius inter eũ Pisonemq; fuit, siue ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio, Sceuinus quoq; pari imbecillitate, antè cuncta iam patefacta credens, nec ullum silentij emolumentum, edidit cæteros. Ex quibus Lucanus Quintilianusq;, & Senecio diu abnuere. Pòst promißa impunitate corrupti, quo tarditatẽ excusarent, Lucanus Aciliam matrem suã, Quintilianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem amicorũ præcipuos nominauere. Atque interim Nero recordatus Volusij Proculi indicio Epicharim attineri, ratúsque muliebre corpus impar dolori, tormentis dilacerari iubet. At illam non uerbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium ne à fœmina spernerentur, peruicere quin obiecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero cum ad eosdẽ cruciatus retraheretur gestamine sellæ (nam dißolutis mẽbris insistere nequibat) uinclo fasciæ, quam pectori detraxerat.

traxerat, in modum laquei ad arcũ sellæ restricto, indidit ceruicẽ, & corporis pondere connisa, tenuem iam spiritum expreßit: clariore exemplo libertina mulier in tanta neceßitate alienos ac propè ignotos protegendo, cum ingenui & uiri & equites Romani senatoresq; in tantis tormẽtis charißima quoq; suorũ pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoq; & Senecio & Quintilianus paßim conscios edere, magis magisq; pauido Nerone, quanquam multiplicatis excubijs semet sepsißet. Quin & urbem per manipulos occupatis mœnibus, insesso etiam mari & amne, uelut in custodiam dedit. Volitabantq; per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum pedites, equitesq; permisti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. Continua hinc & iuncta agmina trahi, ac foribus hortorum adiacere. Atque ubi dicendam ad causam introißent, lætatũ erga coniuratos: Si fortuitus sermo, & subiti occursus, si conuiuiũ, si spectaculum simul inißent, pro crimine accipi: cum super Neronis ac Tigillini sæuas percunctationes, Fenius quoq; Rufus uiolenter urgeret, nondũ ab indicibus nominatus, sed quò fidem inscitiæ pararet, atrox aduersus socios. Idem Subrio Flauo aßistenti annuentiq; an inter ipsam cognitionẽ distringeret gladium, cædemq; patraret, retinuit, infregitq; impetum iam manũ ad capulum referẽtis. Fuere qui pro-

dita coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Sceuinus, hortarentur Pisonem pergere in castra, aut rostra conscendere, studiaq; militum & populi tentare: si conatibus eius conscij aggregarẽtur, secuturos etiã integros, magnamq; motæ rei famam, quæ plurimum in nouis cõsilijs ualeret. Nihil aduersum hoc Neroni prouisum: etiam fortes uiros subitis terreri, nedum ille scenicus, Tigillino scilicet cum pellicibus suis comitãte, arma contrà cieret. Multa experiendo fieri, quæ segnibus ardua uideantur. Frustra silentium & fidem in tot consciorum animis & corporibus sperari. Cruciatu, aut præmio cuncta peruia esse. Venturos qui ipsum quoq; uincirent, postremò indigna nece afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur Rempub. dum auxilia libertati inuocat, dum miles potius deesset, & plebes desereret, dum ipse maioribus, dum posteris, si uita prærriperetur mortẽ approbaret? Immotus ijs, & paululum in publico uersatus, pòst domi secretus, animum aduersum suprema firmat, donec manus militum adueniret, quos Nero tirones aut stipendijs recentes delegerat. Nam uetus miles timebatur, tanquam fauore imbutus. Obijt abruptis brachiorum uenis. Testamẽtum fœdis aduersus Neronem adulationibus, amori uxoris dedit, quam degenerem, & sola corporis forma commendatã amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris Arria

Galla,

Galla, priori marito Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagauere. Proximam necem Plautij Laterani consulis designati Nero adiungit, adeò propere, ut non complecti liberos, non illud breue mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum seruilibus pœnis sepositũ, manu Statij tribuni trucidatur, plenus constantis silentij, nec tribuno obijciens eandem conscientiam. Sequitur cædes Annei Senecæ lætißima principi, non quia coniurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando uenenum non processerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompsit: missum se ad ægrotum Senecam ut uiseret conquerereturq́; cur Pisonem aditu arceret: melius fore si amicitiam familiari congreßu exercuißent. Et respondiße Senecam, sermones mutuos & crebra colloquia neutri cõducere: cæterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, suaq́; responsa nosceret, percunctari Senecam iubetur. Is, forte an prudens, ad eum diem ex Campania remeauerat, quartumq́; apud lapidem suburbano rure substiterat. Illò propinqua uespera tribunus uenit, & uillam globus militum sepsit. Tum ipsi cum Pompeia Paulina uxore & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. Seneca missum ad se Natalem, conquestumq́; nomine Pi-

sonis quòd uisendo eo prohiberetur, se ratione ua litudinis & amore quietis, excusauiße respondit. Cur salutem priuati hominis incolumitati suæ anteferret, causam non habuiße, nec sibi promptum in adulationes ingenium: Idq; nulli magis gnarum quàm Neroni, *qui sæpius libertatem* Senecæ, *quàm seruitium expertus eßet.* V*bi hæc à tribuno relata sunt,* Poppæa *&* T*igillino coràm, quod erat sæuienti principi intimum consiliorũ, interrogat, an* Seneca *uoluntariam mortem pararet* Tum *tribunus nulla pauoris signa, nihil triste in uerbis eius, aut uultu deprehensum confirmauit.* Ergo *regredi & indicere mortem iubetur.* Tradit Fabius R*usticus, non eo quò uenerat itinere reditum, sed flexiße ad* Fenium *præfectũ, & expositis* C*æsaris iußis, an obtemperaret interrogauiße: monitumq; ab eo, ut exequeretur, fatali omnium ignauia.* Nam *&* Siluanus *inter cõiuratos erat, augebatq; scelera in quorum ultionem consenserat.* V*oci tamen & aspectui pepercit.* Intromisitq; *ad* Senecam *unum ex centurionibus, qui neceßitatem ultimam denũtiaret.* Ille *interritus, poscit testamenti tabulas: ac denegante centurione, conuersus ad amicos, quando meritis eorũ referre gratiam prohiberetur, quod unũ iam tamẽ & pulcherrimum habebat, imaginẽ uitæ suæ relinquere testatur, cuius si memores eßent, bonarum artium famam tam constantis amicitiæ laturos.*

Simul

Simul lacrymas eorum, modò sermone, modò intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem reuocat, rogitās: ubi præcepta sapientiæ? Vbi tot per annos meditata ratio aduersum imminentia? Cui enim ignaram fuisse sæuitiam Neronis? Neq; aliud superesse post matrem fratremq; interfectos, quam ut educatoris præceptorisq; necem adijceret. Vbi hæc atq; talia uelut in commune disseruit, complectitur uxorem: & paululum aduersus præsentem formidinē mollitus, rogat, oratq; temperaret dolori, ne æternū susciperet, sed in contemplatione uitæ per uirtutē actæ, desideriū mariti solatijs honestis toleraret. Illa contrà, sibi quoque destinatam mortem adseuerat, manumq; percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduersus, simul amore, ne sibi unicè dilectam ad iniurias relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monstrauerā tibi, tu mortis decus mauis. Non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus cōstantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine. Post quæ, eodē ictu brachia ferro exoluunt. Seneca, quoniam senile corpus & paruo uictu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoq; & poplitum uenas abrumpit. Sæuisq; cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atq; ipse uisendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscederet. Et nouissimo quoq; momento suppeditante elo-

quentia aduocatis scriptoribus, pleraq; tradidit, quæ in uulgus edita eius uerbis, inuertere supersedeo. At Nero *nullo in Paulinam proprio odio, ac ne glisceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat.* Hortãtibus *militibus, serui libertiq; obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ.* Nam *ut est uulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem* Neronem *timuerit, famam sociatæ cũ marito mortis petiuisse: deinde oblata mitiore spe, blandimẽtis uitæ euictam: cui addidit paucos postea annos laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset, multũ uitalis spiritus egestum.* Seneca *interim durante tractu, & lenitudine mortis,* Statiũ *Anneum diu sibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat prouisum pridem uenenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio extinguerentur, promeret: allatumq; hausit frustra, frigidis iam artubus, & clauso corpore aduersum uim ueneni.* Po*stremò stagnum calidæ aquæ introijt, respergens proximos seruorũ addita uoce,* Libare *se liquorem illum* Ioui *liberatori.* Exin *balneo illatus, & uapore eius exanimatus, sine ullo funeris solenni crematur.* Ita *codicillis præscripserat, cum etiam tum prædiues & præpotens, supremis suis consuleret.* Fama *fuit,* Subrium Flauiũ *cum centurionibus occulto consilio, neq; tamen ignorãte*

Seneca,

Seneca, destinauisse, ut post occisum ope Pisonis Neronē, Piso quoq; interficeretur, traderetúrq; imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine uirtutum ad summum fastigium delecto. Quin & uerba Flauij uulgabantur, Non referre dedecori, si citharœdus dimoueretur, & Tragœdus succederet. Quia ut Nero cithara, ita Piso Tragico ornatu canebat. Cæterum militaris quoq; cōspiratio non ultrà fefellit, accensis quoq; indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundē conscium & inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitantiq; renitens Sceuinus, neminem ait plura scire quàm ipsum. Hortatúrq; ultro redderet tam bono principi uicem. Non uox aduersum ea Fenio, non silentiū, sed uerba sua præpediens, & pauoris manifestus, cæterisq; ac maximè Ceruario Proculo equite ad conuincēdum eum connisis, iussu imperatoris à Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, uincitúrq;. Mox eorū indicio Subrius Flauius tribunus peruertitur, primo dissimilitudinem morum ad defensionem trahens, neq; se armatum cum inermibus effœminatis tantū facinus consociaturum. Dein postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus, interrogatúsq; à Nerone, quibus causis ad obliuionem sacramenti processisset: Oderam te, inquit, nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari me ruisti. Odisse cœpi postquam parricida matris

& uxoris, auriga, histrio, & incendiarius extitisti. Ipsa retuli uerba, quia non ut Senecæ, uulgata erant. Nec minus nosci decebat militaris uiri sensus & incomptos & ualidos. Nihil in illa coniuratione grauius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. Pœna Flauij Veianio Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi iußit: quem Flauius ut humilem & angustum increpans, circunstantibus militibus: Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina. Admonitus fortiter protendere ceruicem: Vtinam, ait, tu tam fortiter ferias. Et ille multum tremens, cum uix duobus ictibus caput amputauißet, sæuitiam apud Neronem iactauit, sesquiplaga interfectum à se dicendo. Proximum constantiæ exemplum, Sulpitius Asper centurio præbuit, percunctanti Neroni, cur in cædem suam conspirauißet, breuiter respondens: Non aliter tot flagitijs eius subueniri poße. Tum iußam pœnam subijt. Nec cæteri centuriones in perpetiendis supplicijs degenerauere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero ut Vestinus quoq; consul in crimen traheretur, uiolentum & infensum ratus: sed coniurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidam uetustis in eum simultatibus, plures quia præcipitem

&

& insociabilem credebant. Cæterum Neronis odium aduersus Vestinum ex intima sodalitate cœperat, dum hic ignauiam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpe asperis facetijs illusus, quæ ubi multum ex uero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat repens causa, quòd Vestinus Statiliam Messalinam matrimonio sibi iunxerat, haud nescius inter adulteros eius & Cæsarem esse. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem indicij induere non poterat, ad uim dominationis conuersus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit, iubetq́; præuenire conatus consulis, occupare uelut arcem eius, opprimere delectam iuuentutem, quia Vestinus imminentes foro ædes, decoraq́; seruitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleuerat. Conuiuium celebrat, nihil metuens an dissimulando metu, cum ingressi milites uocari eum à tribuno dixere. Ille nihil demoratus exurgit: & omnia simul properantur, clauditur cubiculo, præsto est medicus, abscinduntur uenæ, uigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita uoce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi prouecta nocte emissi sunt, postquam pauorē eorum imminens exitiū opperientium & imaginatus et irridēs Nero, satis sup-

plicij luiſſe ait pro epulis conſularibus. Exin M. Annei Lucani cædem imperat. *Is profluēte ſanguine, ubi frigeſcere pedes manuſq;, et paulatim ab extremis cedere ſpiritum, feruido adhuc & cōpote mentis pectore intelligit, recordatus carmen à ſe compoſitum, quo uulneratū militem per eiuſmodi mortis imaginē obijſſe tradiderat, uerſus ipſos retulit. Eaq; illi ſuprema uox fuit. Senecio poſthac & Quintilianus et Sceuinus, non ex priore uitæ mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictóue memorando. Sed cōpleri interim urbs funeribus, Capitolium uictimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipſius aduolui, & dextram oſculis fatigare. Atq; ille gaudium id credens, Antonij* Natalis & *Ceruarij Proculi feſtinata indicia impunitate remuneratur: Milichus præmijs ditatus,* Conſeruatoris *ſibi nomen Græco eius rei uocabulo aſſumpſit.* E' *tribunis* Granius Silanus *quamuis abſolutus, ſua manu cecidit: Statius* Proximus *ueniam quam ab imperatore acceperat, uanitate exitus corrupit.* Exuti *dehinc tribunatu* Pompeius, Cornelius Martialis, Flauius Nepos, *Statius* Domitius, *quaſi principem non quidem odiſſent, ſed tamen exiſtimarentur.* Nouio *Priſco per amicitiam Senecæ, & Glitio* Gallo *atque* Annio Pollioni *imfamatis magis quàm conuictis, data exilia. Priſcum* Antonia

Flacilla

Flacilla coniunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum & in integris opibus, pòst ademptis. Quæ utraq; gloriam eius auxere. Pellitur & Rufrius Crispinus occasione cõiurationis, sed Neroni inuisus, quòd Poppæam quõdam matrimonio tenuerat. Virginium Rufum claritudo nominis expulit. Nam Virginius studia iuuenũ eloquentia, Mosonius præceptis sapientiæ fouebat. Cluuidieno Quieto, Iulio Agrippæ, Blitio Catullino, Petronio Prisco, Iulio Altino, uelut in agmen & numerum, Aegei maris insulæ permittuntur. At Cadicia uxor Sceuini, & Cesenius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum pœna experti. Acilia mater Annei Lucani sine absolutione in supplicio dissimulata. Quibus perpetratis Nero, & concione militum habita, bina nummûm millia uiritim manipularibus diuisit, addiditq; sine pretio frumentum, quo antè ex modo annonæ utebantur. Tum quasi gesta bello expositurus uocat senatum, & triũphale decus Petronio Turpiano consulari, Cocceio Neruæ prætori designato, Tigillino præfecto prætorij tribuit. Tigillinum & Neruam ita extollens, ut super triumphales in foro imagines, apud palatium effigies eorum quoq; sisteret. Dedit etiam cõsularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primũ oblatus est, pauca repetam. Nam & ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus,

ortus, quæ corpus decorũ inter seruos libertosq́; principũ uulgauerat, ex C. Cæsare se genitũ ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & toruo uultu erat: siue C. Cæsar scortorũ quoque cupiẽs, etiã matri eius illusit. Sed Nero uocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, cõfeßionesq́; damnatorum adiunxit. Etenim crebro uulgi rumore lacerabatur, tanquã uiros & insontes ob inuidiam aut metũ extinxißet. Cæterum cœptam, adultamq́;, & reuictam coniurationem neq; tunc dubitauere, quibus uerum noscendi cura erat, & fatentur qui post interitũ Neronis in urbẽ regreßi sunt. At in senatu cunctis ut cuiq; plurimũ mœroris, in adulationem demißis, Iunium Gallionẽ Senecæ fratris morte pauidum, & pro sua incolumitate supplicem increpuit Salienus Clemens, hostem & parricidam uocans: donec cõsensu patrũ deterritus est, ne publicis malis abuti ad occasionem priuati odij uideretur, neu compositam, & obliteratã mãsuetudinem principis nouã ad sæuitiã retraheret. Tum decreta dona & grates deis decernuntur, propriusq́; honos Soli, cui est uetus ædes apud Circũ, in quo facinus parabatur, qui occulta coniurationis, numine retexißet: Vtq́; Circensium cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisq́; Aprilis Neronis cognomentũ acciperet: templum Saluti ex-

trueret

trueretur, eo loci, ex quo Sceuinus ferrũ prompserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacrauit, inscripsitq; IOVI VINDICI. In præsens haud animaduersum, post arma Iulij Vindicis ad auspicium & præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentarijs senatus, Cerialem Anicium consulem designatum, pro sententia dixisse, ut templum diuo Neroni quàm maturrimè publica pecunia poneretur, Quod quidem ille decernebat, tanquã mortale fastigium egresso, & uenerationem hominum merito: quod ad omina olim sui exitus uerteretur. Nam deûm honor principi non antè habetur, quàm agere inter homines desierit.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XVI.

ILLVSIT dehinc Neroni fortuna per uanitatem ipsius, ex promisso Cesellij Bassi, qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit. Vectusq; Romam, principis aditum emercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna uis auri contineretur, non

non in formam pecuniæ, sed rudi & antiquo pōdere. Lateres quippe prægraues iacere, astātibus parte alia columnis, quæ per tantū æui occulta, augendis præsentibus bonis latuerint. Cæterùm ut coniectura demonstrat, Didonem *Phœnissam* Tyro *profugam, condita* Carthagine, *illis opes abdidisse, ne nouus populus nimia pecunia lasciuiret: aut reges* Numidarum *& aliâs infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.* Igitur Nero *non autoris, non ipsius negotij fide satis spectata, nec missis uisoribus per quos nosceret, an uera asserentur, auget ultro rumorem, mittitq; qui uelut partam prædam aduehèrent.* Dantur *triremes & delectū nauigium, iuuandæ festinationi. nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diuersa fama tulerat.* Ac *forte quinquennale ludicrum secūdo lustro celebrabatur: oratoribusq; præcipua materia in laudem principis assumpta est.* Non *enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed noua ubertate prouenire terra, & obuias opes deferre deos.* Quæq; *alia summa facundia, nec minore adulatione seruilia fingebant, securi de facilitate credentis.* Gliscebat *interim luxuria spe inani, consumebanturq; ueteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret.* Quin *& inde iam largiebatur.* Et *diuitiarum expectatio inter causas paupertatis publica*

blicæ erat. Nam Baßus effoßo agro suo, latisq; circùm aruis, dum hunc uel illum locũ promißi specus adseuerat, sequũturq; non modò milites, sed populus agrestium efficiendo operi aßumptus, tandem posita uæcordia, non falsa antè somnia sua, seq; tunc primum elusum admirans, pudorem & metum morte uolũtaria effugit. Quidam uinctum ac mox dimißum tradidere, ademptis bonis in locum regiæ gazæ. Interea senatus propinquo iam Lustrali certamine, ut dedecus auerteret, offert imperatori uictoriam cantus, adijcit facundiæ coronam, qua ludicra deformitas uelaretur. Sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus eße dictitans, se æquum aduersus æmulos, & religione iudicum meritam laudem aßecuturum, primo carmen in scena recitat: mox flagitãte uulgo, ut omnia studia sua publicaret (hæc enim uerba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtẽperans: ne feßus resideret, ne sudorẽ, nisi ea quam indutui gerebat ueste detergeret, ut nulla oris aut narium excrementa uiserentur. Postremò flexus genu, & cœtũ illum manu ueneratus, sentẽtias iudicum opperiebatur ficto pauore. Et plebs quidem urbis, histrionum quoq; gestus iuuare solita, personabat certis modis, plausuq; cõposito. Crederes lætari, ac fortaße lætabantur per iniuriam publici flagitij. Sed qui remotis è municipijs, seueramq; adhuc, &

huc, & antiqui moris retinẽtes Italiã, quiq; per longas prouincias lasciuiæ inexperti officio legationũ aut priuata utilitate aduenerant, neq; aspectum illum tolerare, neq; labori inhonesto sufficere: cum manibus nescij fathiscerẽt, turbarent gnaros, ac sæpe à militibus uerberarẽtur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut silentio segni præteriret. Cõstitit plerosq; equitũ, dum per angustias aditus & ingruentem multitudinem enitũtur, obtritos: & alios dum diem noctemq; sedilibus cõtinuant, morbo exitiabili correptos. quippe grauior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palàm & pluribus occultis, ut nomina ac uultus, alacritatẽ, tristitiãq; coëuntiũ scrutarentur. Vnde tenuioribus statim irrogata supplicia, aduersus illustres dißimulatum ad præsens, & mox redditũ odium. Ferebantq; Vespasianũ tanquã somno conniueret, à Phœbo liberto increpitũ, ægreq; meliorum precibus obtectũ, mox imminentẽ perniciem maiore fato effugiße. Post finẽ ludicri Poppæa mortẽ obijt, fortuita mariti iracundia, à quo grauida ictu calcis afflicta est: Neq; enim uenenũ crediderim, quamuis quidã scriptores tradant, odio magis quàm ex fide. Quippe liberorũ cupiẽs, & amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos: sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloq;

muloq; Iuliorum infertur. Ducta tamen publica exequiæ, laudauitq; ipse apud rostra formã eius, & quòd diuinæ infantis parens fuisset, aliaq; fortunæ munera pro uirtutibus. Mortem Poppææ ut palam tristem, ita recordantibus lætam ob impudicitiam eius sæuitiámque, noua insuper inuidia Nero compleuit, prohibendo C. Caßium officio exequiarũ. quod primum indicium mali. neq; in longum dilatũ est. Sed Syllanus additur, nullo crimine, nisi quòd Caßius opibus uetustis, & grauitate morũ, Syllanus claritudine generis, & modesta iuuenta præcellebãt. Igitur mißa ad senatũ oratione, remouẽdos à Rep. utrosq; dißeruit. Obiectauitq; Caßio, quòd inter imagines maiorum, etiã C. Caßij effigiem coluißet, ita inscriptam, DVCI PARTIVM. *Quippe semina belli ciuilis, & defectionem à domo Cæsarum quæsitam. Ac ut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, aßumpsiße L. Syllanum iuuenem genere nobilem, animo promptum, quem nouis rebus ostentaret. Ipsum dehinc Syllanũ increpuit ijsdem quibus patruum eius Torquatum, tanquam disponeret iã imperij curas, præficeretq; rationibus & libellis & epistolis libertos: & inania simul & falsa. Nam Syllanus intentior metu, & exitio patrui ad præcauendum exterritus erat. Inducit posthac uocabulo indicum, qui in Lepidam Caßij uxorem, Syl-*

lani amitam, incestum cum fratris filio & diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur ut conscij Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius senatores, & Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum, quasi minores eua sere. Tunc senatusconsulto Cassio & Syllano exilia decernuntur, de Lepida Cæsar statueret. Deportatusq; in insulam Sardiniam Cassius, & senatus ius expectabatur. Syllanus tanquā Naxum deueheretur Hostia amotus, post municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad cædem misso corripitur. Suadentiq; uenas abrumpere, animum quidem morti destinatum ait, sed non permittere percussori gloriam ministerij. At centurio quamuis inermem, præualidum tamen, & iræ quàm timori propiorem cernēs, premi à militibus iubet. Nec omisit Syllanus obniti, & intendere ictus quantum manibus nudis ualebat, donec à cēturione uulneribus aduersis tanquā in pugna caderet. Haud minus prōptè L. Vetus, socrusq; eius Sextia & Pollutia filia necē subiere, inuisi principi tanquā uiuendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plautum generum Lucij Veteris. Sed initium detegēdæ sæuitiæ præbuit interuersis patroni rebus ad accusandum trāsgredie

grediens Fortunatus libertus, aſcito Claudio Demiano, quem ob flagitia uinctum à Vetere Aſiæ proconſule, exoluit Nero in præmium accuſationis. Quod ubi cognitum reo, ſéq; & libertum pari ſorte cōponi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circundant. Aderat filia ſuper ingruens pericu lum longo dolore atrox, ex quo percuſſores Plauti mariti ſui uiderat. Cruentamq́; ceruicem eius amplexa ſeruabat ſanguinem, & ueſtes reſperſas, uidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, niſi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egreſſus obſidens, audiret inſontem, néue conſulatus ſui quondam collegam dederet liberto, modò muliebri eiulatu, aliquando ſexum egreſſa, uoce infenſa clamitabat, donec princeps immobilem ſe precibus & inuidiæ iuxtà oſtendit. Ergo nuntiat patri abijcere ſpem, & uti neceſſitate. Simul affertur parari cognitionem ſenatus, & trucem ſententiam. Nec defuere qui monerent magna ex parte hæredem Cæſarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo conſulere. quod aſpernatus, ne uitam proxime libertatem actam nouiſſimo ſeruitio fœdaret, largitur in ſeruos quantū aderat pecuniæ: & ſi qua aſportari poſſent, ſibi quenque deducere, tris modò lectulos ad ſuprema retineri iubet. Tunc eo-

dem in cubiculo, eodem ferro abſcindunt uenas, properiq́; & ſingulis ueſtibus ad uerecundiam uelati, balneis inferuntur, pater filiam, auia neptem, illa utroſq; intuens, & certatim precantes labenti animæ celerem exitum, ut relinquerent ſuos ſuperſtites & morituros. Seruauitq́; *ordinē fortuna: ac ſenior prius, tum cui prima ætas, extinguuntur.* Accuſati *poſt ſepulturam, decretumq́; ut more maiorū punirētur.* Et Nero *interceſſit, mortem ſine arbitrio permittēs. ea cædibus peractis ludibria adijciebantur.* P. Gallus *eques* Ro. *quòd* Fenio Ruſo *intimus, & Veteri non alienus fuerat, aqua atq; igni prohibitus eſt.* Liberto *& accuſatori præmiū operæ, locus in theatro inter uiatores tribunitios datur.* Et *mēſis qui Aprilem eūdemq́;* Neronem *ſequebatur,* Maius Claudij, Iunius Germanici, *uocabulis mutantur: teſtificante* Cornelio Orfito *qui id cenſuerat, ideo* Iunium *menſem tranſmiſſum, quia duo iam* Torquati *ob ſcelera interfecti, infauſtū nomen* Iunij *tum feciſſent.* Tot *facinoribus fœdum annum etiam dij tempeſtatibus & morbis inſigniuere.* Vaſtata Cāpania *turbine uentorū, qui uillas, arbuſta, fruges paſſim diſiecit.* Pertulitq́; *uiolentiam ad mœnia urbis.* In *qua omne mortalium genus uis peſtilentiæ depopulabatur, nulla cœli intemperie quæ occurreret oculis.* Sed *domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur.* Non

ſexus

sexus, nō ætas periculo uacua. Seruitia perinde ac ingenua plebes raptim extingui, inter coniugum & liberorum lamenta, qui dum assident, dum deflent, sæpe eodē rogo cremabātur. Equitum senatorumq; interitus quamuis promiscui, minus flebiles erant, tanquam cōmuni mortalitate sæuitiam principis præuenirent. Eodem anno delectus per Galliā Narbonensem, Africamq; & Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut ualitudine fessi, sacramento soluebantur. Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerēt. quam pecuniam Lugdunenses antè obtulerant, turbidis casibus.

C. Suetonio, L. Telesino Coss. *Antistius Sosianus factitatis in Neronem carminibus probrosis, exilio, ut dixi, mulctatus, postquam id honoris indicibus, tamq; promptum ad cædes principem accepit, inquietus animo, & occasionum haud segnis, Parmenem eiusdem loci exulem, & Chaldæorum arte famosum, eoq; multorum amicitijs innixū, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios & consolationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam à P. Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium charitate Agrippinæ inuisum Neroni, opésque eius præcipuas ad eliciendam cupidinem, eámque causam multis exitio esse. Igitur interceptis Antei literis, fu-*

ratus etiam libellos, quibus dies genitalis eius, & euentura, secretis Parmenis occultabantur, simul repertis quæ de ortu uitaq; Ostorij Scapulæ composita erant, scribit ad principem, magna se & quæ incolumitati eius conducerent, allaturum, si breuem exilij ueniam impetrauisset. quippe Anteium & Ostoriũ imminere rebus, & sua Cæsarisq; fata scrutari. Exiñ missæ Liburnicæ, aduehiturq; propere Sosianus. Ac uulgato eius indicio, inter damnatos magis quàm inter reos Anteius Ostoriusq; habebantur: adeò ut testamentum Antei nemo obsignaret, nisi Tigillinus autor extitisset. Monitus prius Anteius ne supremas tabulas moraretur. Atq; ille hausto ueneno, tarditatem eius perosus, intercisis uenis, mortem approperauit. Ostorius longinquis in agris apud finem Ligurum id temporis erat. eò missus centurio, qui cædem eius maturaret. Causa festinãdi ex eo oriebatur, quòd Ostorius multa militari fama, & ciuicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore armorumq; sciẽtia, metum Neroni fecerat, ne inuaderet pauidũ semper, & reperta nuper coniuratione magis exterritum. Igitur centurio ubi effugia uillæ clausit, iussa imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem aduersum hostes sæpe spectatã in se uertit. Et quia uenæ quanquam interruptæ parum sanguinis effundebant, hactenus manu

serui usum ut immotum pugionē extolleret, adpreßit dextrā eius, iuguloq; occurrit. Etiam si bella externa, et obitas pro Repub. mortes tanta casuum similitudine memorarē, meq; ipsum satietas cepißet, aliorúmque tædium expectarem, quamuis honestos ciuium exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia seruilis, tātumq; sanguinis domi perditum, fatigant animum & mæstitia restringunt. Neq; aliam defensionem ab iis quibus ista noscentur, exegerim, quam ne oderim tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quā non ut in cladibus exercituum, aut captiuitate urbium semel editam transire licet. Detur hoc illustrium uirorum posteritati, ut quomodo exequijs à promiscua sepultura separantur, ita in traditione supremorum accipiant habeantq; propriam memoriam. Paucos quippe intra dies eodem agmine Anneus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Crispinus, ac C. Petronius cecidere: Mella & Crispinus equites Romani, dignitate senatoria. Nam hic quōdam præfectus prætorij, & consularibus insignibus donatus, ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iußæ mortis nuntio semet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentia æquaretur. Simul

acquirendæ pecuniæ breuius iter credebat, per procurationes administrandis principis negotijs. Idem Anneum Lucanum genuerat grande adiumentum claritudinis. quo interfecto, dũ rem familiarem eius acriter requirit, accusatorem cõciuit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mista inter patrem filiúmque coniurationis scientia fingitur. aßimulatis Lucani literis. quas inspectas Nero, ferri ad eum iußit, opibus eius inhians. At Mella (quæ tum promptißima mortis uia) exoluit uenas, scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigillinum, generumq; eius Coßutianum Capitonem erogabat, quo cætera manerent. Additur codicillis, tanquam de iniquitate exitij querens ita scripsißet: se quidem mori nullis supplicij caussis, Rufum autem Crispinum & Anicium Cerialem uita frui, infensos principi. Quæ cõposita credebantur, de Crispino quia interfectus erat, de Ceriale ut interficeretur. Neque enim multo pòst uim sibi attulit, minore quàm cæteri miseratione, quia proditam C. Cæsari coniurationẽ ab eo meminerant. De C. Petronio suprá. Pauca repetenda sunt. Nam illi dies per somnũ, nox officijs et oblectamẽtis uitæ transigebatur. Vtq; alios industria, ita hunc ignauia ad famã protulerat, habebaturq; non ganeo et profligator, ut pleriq; sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaq; eius quantò solutiora, & quandã

sui negligentiam præferentia, tantò gratiùs in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul uigentem se ac parem negotijs ostendit: dein reuolutus ad uitia, seu uitiorum imitatione inter paucos familiarium Neroni aßumptus est, elegātiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbauißet. Vnde inuidia Tigillini, quasi aduersus æmulū & scientia uoluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui cæteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Sceuini Petronio obiectans, corrupto ad indiciū seruo, ademptaq; defensione, & maiore parte familiæ in uincla rapta. Forte illis diebus Campaniam petiuerat Cæsar, & Cumas usq; progreßus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultrà timoris aut spei moras. Neq; tamen præceps uitam expulit, incisas uenas ut libitū obligatas, aperire rursum, & alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebátque referentes, nihil de immortalitate animæ, & sapientium placitis, sed leuia carmina et faciles uersus. Seruorum alios largitione, quosdā uerberibus affecit. Inijt & uias, somno indulsit, ut quanquam coacta mors, fortuitæ similis eßet. Ne codicillis quidem (quod pleriq; pereuntium) Neronē aut Tigillinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis sub nominibus exo-

letorum fœminarumq́;, & nouitate cuiusq; stupri perscripsit, atq; obsignata misit Neroni. fregitq; annulum, ne mox usui esset ad facieda pericula. Ambigenti Neroni quónam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia matrimonio senatoris haud ignota, & ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquàm familiaris. Agitur in exilium tanquam non siluisset quæ uiderat pertulerátque, proprio odio. At Numicium Thermum prætura functum Tigillini simultatibus dedidit, quia libertus Thermi quædã de Tigillino criminose detulerat, quæ cruciatibus tormentorum, ipse patronus eius nece immerita lueret. Trucidatis tot insignibus uiris ad postremum Nero uirtutem ipsam excindere concupiuit, interfecto Barea Sorano & Thrasea Pæto, olim utrisque infensus, & accedentibus causis in Thraseam: quòd senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoraui: quódque Iuuenalium ludicro parum expetibilem operã præbuerat: eaq́; offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patauij unde ortus erat, ludis Ceskicis à Troiano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. Die quoque quo prætor Antistius ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit, obtinuitq́;: & cum deûm honores Poppææ decernuntur, sponte absens, funeri non interfuit. Quæ obliterari non sinebat Capito

pito Coßutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thrasea, quòd autoritate eius concidißet iuuantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetūdarum interrogant. Quin et illa obiectabat: principio anni uitare Thraseam solenne iusiurādum: nuncupationibus uotorum non adeße, quamuis Quindecimuirali sacerdotio præditum, nunquam pro salute principis, aut cœlesti uoce immolauiße: aßiduum olim & indefeßum, qui uulgaribus quoque patrum consultis semet fautorem aut aduersarium ostenderet, triennio non introijße curiam: nuperrimeq́; cum ad coërcendos Syllanum & Veterem certatim concurreretur, priuatis potius clientium negotijs uacauiße: seceßionem iam id & partes, &, si multi idem audeant, bellum eße. Vt quondam C. Cæsarem, inquit, & M. Catonem, ita nunc te Nero & Thraseam auida discordiarum ciuitas loquitur. Et habet sectatores, uel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum uultúmque eius sectantur, rigidi et tristes, qui tibi lasciuiam exprobrent. Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore. Prosperas principis res spernit, etiámne luctibus & doloribus non satiatur? Eiusdem animi est, Poppæam diuam non credere, cuius in acta diui Augusti & diui Iudij non iurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi Romani

per

per prouincias, per exercitus, accuratius leguntur, ut noscatur quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut noua cupientibus auferatur dux & autor. Ista secta Tuberones & Fauonios ueteri quoque Reipub. ingrata nomina genuit. Vt imperium euertant, libertatem præferunt: si peruerterint, ipsam aggredientur. Frustra Caßium amouisti, si gliscere & uigere Brutorum æmulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorem senatum nobis relinque. Extollit ira promptum Coßutiani animum Nero: adijcitque Marcellum Eprium acri eloquẽtia. At Baream Soranum iam sibi Torius Sabinus eques Romanus popoſcerat reum ex proconsulatu Asiæ, in qua offensiones principis auxit, iustitia atque industria: & quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat: uimque ciuitatis Pergamenæ prohibẽtis Acratum Cæsaris libertum statuas & picturas auehere, inultam omiserat. Sed crimini dabatur amicitia Plauti & ambitio conciliandæ prouinciæ ad spes nouas. Tempus damnationi delectum, quo Tyridates accipiendo Armeniæ regno aduentabat: ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an ut magnitudine imperatoriam cæde insignium uirorum quasi regio facinore ostentaret. Igitur omni ciuitate ad excipiendum principẽ spectandumq; regem effusa,

Thrasea

Thrasea occursu prohibitus nõ demisit animũ: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens obiecta, & expurgaturũ aßeuerãs, si notitiam criminum & copiam diluendi habuißet. Eos *codicillos* Nero *properanter accepit, spe exterritum* Thrasea*m sensiße per qua claritudinem principis extolleret, suamq́; famam dehonestaret. Quod ubi non euenit, uultumq́; & spiritus & libertatẽ insontis ultro extimuit, uocari patres iußit.* Tum *Thrasea inter proximos consultauit, tentarétne defensionem, an sperneret. Diuersa consilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, securos eße de constantia eius dixerunt, nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes & pauidos supremis suis secretum otium dare. Aspiceret populus uirũ morti obuium, audiret senatus uoces quasi ex aliquo numine supra humanas: poße ipso miraculo etiam* Neronem *permoueri: sin crudelitas persisteret, distingui certè apud posteros memoriam honesti exitus ab ignauia per silentium pereuntium. Contrà qui opperiẽdum domi censebant, de ipso* Thrasea *eadem, sed ludibria & contumelias imminere. Subtraheret aures conuiciis & probris.* Non *solum Coßutianum aut* Eprium *ad scelus promptos, supereße qui forsitan manus ictusq́; per immanitatem* Augusti. *etiam bonos metu sequi.* Detraheret *potius senatui, quem perornauißet, infamiam tanti flagitii:*

gitij: & relinqueret incertũ, quid uiso Thrasea reo decreturi patres fuerint. ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari: multóque magis timendum, ne in coniugem, in familiam, in cætera pignora eius sæuiret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum uestigijs & studijs uitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrans iuuenis, & cupidine laudis offerebat se intercessurum senatuscõsulto. Nam plebis trib. erat. Cohibuit spiritus eius Thrasea, ne uana & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi actam ætatem, & tot per annos continuum uitæ ordinem non deserendum: illi initium magistratuum, & integra quæ supersint. Multùm antè secum expenderet, quod tali tempore capessendæ Reipub. iter ingrederetur. Cæterùm ipse an uenire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit. At postera luce duæ prætoriæ cohortes armatæ templum genitricis Veneris insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladijs. Dispersiq́; per fora ac basilicas cunei militares. inter quorum aspectus & minas ingressi curiam senatores. Et oratio principis per Quæstorem eius audita est. Nemine nominatim compellato patres arguebat, quòd publica munia desererent, eorumq́; exemplo equites Rom. ad segnitiam uerterẽtur. Etenim quid mirum è longinquis prouincijs

uincijs aduenire, cùm plerique adepti consulatum & sacerdotia, hortorum potius amœnitati inseruirent? quod uelut telum arripuere accusatores. Et *initium faciente* Coßutiano, *maiore ui* Marcellus *summam* Reipub. *agi clamitabat: contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis diminui.* Nimium *mites ad eam diem patres, qui* Thrasceam *desciscentem, qui generum eius* Heluidium Priscum *in ijsdem furoribus, simul* Paconium Agrippinum *paterni in principes odij hæredem, &* Curtium Montanum *detestanda carmina factitantem, eludere impunè sinerent.* Requirere *se in senatu consularem, in uotis sacerdotem, in iureiurando ciuem: nisi contra instituta & ceremonias maiorum, proditorem palàm & hostem* Thrasea *induißet.* Deniq; *agere senatorem, & principis obtrectatores protegere solitus, ueniret, censeret quid corrigi aut mutari uellet: facilius perlaturos singula increpantem, quàm nunc silentium perferrent omnia damnantis.* Pacem *illi per orbem terræ, an uictorias sine damno exercituũ displicere?* Ne *hominem bonis publicis mœstum, & qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exilium suum, ambitionis praua compotem facerent.* Non *illi consulta hæc, non magistratus, aut* Romanam *urbem uideri.* Abrumperet *uitam ab ea ciuitate, cuius charitatem olim, nunc & aspectum exuißet.*

exuißet. Cum per hæc atq; talia Marcellus inueheretur. toruus & minax uoce, uultu, oculis ardesceret, non illa nota & celebritate periculorum sueta iam senatus mœstitia, sed nouus, & altior pauor, manus & tela militum cernentibus, simul ipsius Thraseæ uenerabilis species obuersabatur: & erant qui Heluidium quoq; miserarentur, innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino obiectum, nisi tristem patris fortunam? Quando & ille perinde innocens Tyberij sæuitia concidißet. Enimuero Montanum probè uiuentem, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi. Atq; interim Torius Sabinus Sorani accusator ingreditur, orditúrque de amicitia Rubellij Plauti, quódque proconsul Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quàm ex utilitate communi egißet, alendo seditiones ciuitatum. Vetera hæc. sed recens, discrimini patris filiam connectebat, quòd pecuniam Magis dilargita eßet. Acciderat sanè pietate Seruiliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ charitate erga parentem; simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultauerat, quàm de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum, steteruntq; diuersi ante tribunal consulum, grandis æuo parens, contrà filia intra uicesimum ætatis annum, nuper marito Annio

Pollione

Pollione in exilium pulso, uiduata, desolataq;, ac ne patrẽ quidem intuens, cuius onerasse pericula uidebatur. Tum interrogante accusatore, an cultus dotales, an detractum ceruici monile uenundedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret: primùm strata humi, longoq; fletu & silentio, pòst, altaria & aram complexa: Nullos, inquit, impios deos, nullas deuotiones, nec aliud infelicibus precibus inuocaui, quàm ut hunc optimum patrem tu Cæsar & uos patres seruaretis incolumem. Sic gemmas & uestes & dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem & uitam poposcissent. Viderint isti antehac mihi ignoti quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater. & si crimen est, sola deliqui. Loquentis adhuc uerba excipit Soranus, proclamatq;, non illam in prouinciam secum profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse, non criminibus mariti cõnexam, nimiæ tantum pietatis ream, separarent à se quamcunq; sortem subiret. Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interiecti lictores utrisq; obstitissent. Mox datus testibus locus, & quantum nunc sæuitia accusationis permouerat, tantum ira P. Egnatius testis conciuit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum amicum, autoritatẽ Stoicæ sectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem

ginem honesti & exerciti, cæterum animo perfidiosus, & subdolus, auaritiam ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcauendi, quomodo fraudibus inuolutos, aut flagitiis commaculatos; sic specie bonarum artium falsos & amicitiæ fallaces. Idem tamen dies & honestum exemplum tulit Cassij Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebrauerat, labentem non deseruit. Exutusq; omnibus fortunis, & in exiliũ actus, æquitate deûm erga bona malaq; documenta Thraseæ Soranoq; & Seruiliæ datur mortis arbitrium. Heluidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, prædicto ne in Rep. haberetur. Accusatoribus Eprio & Cossutiano quinquagies sestertiũ singulis, Ostorio duodecies, & quæstoria insignia tribuuntur. Tum ad Thraseam in hortis agentem quæstor consulis missus, uesperascente iam die. Illustrium uirorum fœminarumq; cœtus frequentes egerat, maximè intentus Demetrio Cynicæ institutionis doctori: cum quo, ut coniectare erat intentione uultus, & auditu si qua clarius proloquebãtur, de natura animæ, & dissociatione spiritus corporísque inquirebat: donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes queritantesq; qui aderant; facessere propere Thra-

sea,

sca, neu pericula sua miscere cum sorte damnati hortatur. Arriamq; tentantem mariti suprema, & exemplum Arriæ matris sequi, monet retinere uitam, filiæq; communi subsidium unicum non adimere. Tum progressus in porticum, illic à quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Heluidium generum suum Italia tantum arceri cognouerat. Accepto dehinc senatusconsulto, Heluidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectis utriusq; brachij uenis, postquam cruorem effudit, humum superspargens, propius uocato quæstore, Libemus, inquit, Ioui Liberatori. Specta iuuenis, & omen quidem dij prohibeant, cæterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis. Post lentitudine exitus graues cruciatus afferente, obuersis in Demetrium

*

Hic multa desunt.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XVII.

NITIVM mihi operis Ser. Galba iterũ, T. Iunius consules erũt. Nam post conditã urbem DCC. & XX. prioris aui annos multi autores retulerunt, dum res pop. Rom. memorabantur, pari eloquentia ac libertate. Postquam bellatũ apud Actium, atq; omnẽ potestatem ad unum cõferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere. Simul ueritas pluribus modis infracta, primùm inscitia Reip. ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio aduersus dominantes. Ita neutris cura posteritatis inter infensos uel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facilè auerseris. Obtrectatio & liuor pronis auribus accipiuntur, quippe adulationi fœdum crimen seruitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius nec beneficio nec iniuria cogniti. Dignitatem nostram à Vespasiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius prouectam non abnuerim. Sed incorruptã fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicẽdus est. Quod si uita suppeditet, principatum diui Neruæ & imperium

Traiani,

Traiani, uberiorem securioremq; materiam senectuti seposui, rara temporũ felicitate, ubi sentire quæ uelis, & quæ sentias dicere licet. Opus *aggredior plenum uarijs casibus, atrox prælijs, discors seditionibus, ipsa etiã pace sæuum. Quatuor principes ferro interempti. Tria bella ciuilia, plura externa, ac plerunq; permista. Prosperæ in* Oriente, *aduersæ in* Occidente *res. Turbatum* Illyricum, Galliæ *nutantes, perdomita* Britannia, *& statim missa coborte in* Sarmatarum *ac* Sueuorum *gentes, nobilitatus cladibus mutuis* Dacus. *Mota etiam propè* Parthorum *arma falsi* Neronis *ludibrio. Iam uerò* Italia *nouis cladibus, uel post longam seculorum seriem repetitis, afflicta. Hausta aut obrutæ urbes. Fœcundissima* Campaniæ *ora, & urbs incendijs uastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso* Capitolio *ciuium manibus incenso. Polluta ceremoniæ. Magna adulteria. Plenum exilijs mare. Infecti cædibus scopuli. Atrocius in urbe sæuitum. Nobilitas, opes, omissi, gestiq; honores pro crimine, et ob uirtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum inuisa quàm scelera, cum alij sacerdotia & consulatus ut spolia adepti, procurationes alij, & interiorem potentiam, agerent, ferrent cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos serui, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Non tamen adeò uirtutum sterile*

seculum, ut non & bona exempla prodiderit. Comitatæ profugos liberos matres, secutæ maritos in exilia coniuges, propinqui audientes, constantes generi. Cõtumax etiam aduersus tormenta seruorum fides. Supremæ clarorum uirorum necessitates. Ipsa necessitas fortiter tolerata, & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cœlo terraq; prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus populi Roma. cladibus, magísue iustis iudicijs approbatum est, non esse curæ deis securitatem nostram, esse ultionem. Cæterum antequam destinata componam, repetendum uidetur, qualis status urbis, quæ mens exercituum, quis habitus prouinciarum, quid in toto terrarum orbe ualidum, quid ægrum fuerit: ut non modò casus euentusq; rerum, qui plerunq; fortuiti sunt, sed ratio etiam causæq; noscantur. Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita uarios motus animorum, non modò in urbe apud patres, apud populum, apud urbanum militem, sed omnes legiones ducesq; conciuerat, euulgato imperij arcano, posse principem alibi quàm Romæ fieri. Sed patres læti usurpata statim libertate, licentius ut erga principem nouum & absentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis do-

mibus

mibus annexa, clientes libertíque damnatorum & exulum, in spem erecti. Plebs sordida & circo ac theatris sueta. Simul deterrimi seruorum, aut qui adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mœsti & rumorum auidi. Miles urbanus longo Cæsarum sacramento imbutus, & ad destituendum Neronem arte magis & impulsu, quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donatiuum sub nomine Galbæ promissum, neq; magnis meritis ac præmijs eundem in pace qui in bello locum, prauentámque gratiam, intelligit, apud principem à legionibus factum, pronus ad nouas res, scelere insuper Nymphidij Sabini præfecti imperium sibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppreßus. Sed quamuis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia: nec deerant sermones, senium atque auaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim & militari fama celebrata seueritas eius, angebat coaspernantes ueterem disciplinam, atque ita XIIII. annis à Nerone aßuefactos, ut haud minus uitia principum amarent, quàm olim uirtutes uerebantur. Aceßit Galbæ uox pro Repub. honesta, ipsi anceps, legi à se militem, non emi. Nec enim ad hanc formam cætera erant. Inualidum senem T. Iunius & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignauißimus, odio flagitio-

rum, contemptu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis Ciconio Varrone consule designato, & Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidij socius, hic ut dux Neronis, inauditi, atque indefensi tanquam innocentes perierant. Introitus in urbem trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea quam è classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito: multi adhoc & innumeri è Germania ac Britannia & Illyrico, quos idem Nero electos præmissosq; ad claustra Caspiarum, & bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis reuocauerat, ingens nouis rebus materia, ut non in unum aliquem prono fauore ita audenti parata. Forte congruerat ut Clodij Macri & Fontei Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africa res haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus procurator, iussu Galbæ: Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant antequam iuberentur. Fuere qui crederent Capitonem ut auaritia & libidine fœdum, ac maculosum, ita cogitatione rerum nouarum abstinuisse: sed à legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiuerint, crimen ac dolum compositum ultro: & Galbam

mobili

mobilitate ingenij, ánne altius scrutaretur, quo quo modo acta, quia mutari non poterant, comprobaße. Ceterùm utraque cædes sinistrè accepta. Et inuiso semel principe, seu bene seu male facta premunt. Iam afferebant uenalia cuncta, præpotentes liberti. Seruorum manus subitis auidæ, & tanquam apud senem festinantes. Eademq; nouæ aulæ mala, æquè grauia, non æquè excusata. Ipsa ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat, aßuetis iuuentæ Neronis: & imperatores forma ac decore corporis (ut est mos uulgi) comparantibus. Et hic quidem Romæ tanquam in tanta multitudine habitus animorum fuit. E' prouincijs, Hispaniæ præerat Cluuius Rufus, uir facundus, & pacis artibus belli inexpertus. Galliæ super memoriam. Vindicis obligatæ recenti dono Romanæ ciuitatis, & in posterum tributi leuamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum ciuitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosißimum in tantis uiribus, soliciti & irati superbia recentis uictoriæ, & metu, tanquam alias partes fouißent. Tarde à Nerone desciuerant: nec statim pro Galba Verginius. An imperare uoluißet dubium: delatum ei à milite imperium conueniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non

poterant, tamen indignabantur. Dux *deerat abducto* Verginio *per simulationem amicitiæ, quem non remitti, atque etiam reum esse, tanquam suum crimen accipiebant. Superior exercitus legatum* Hordeonium Flaccum *spernebat, senecta ac debilitate pedum inualidum. Sine constantia, sine autoritate, ne quieto quidem milite, regimen: adeò furentes infirmitate retinentis ultro etiam accendebantur.* I*nferioris* Germaniæ *legiones diutius sine consulari fuere, donec missu* Galba Vitellius *aderat, censoris* Vitellij *ac ter consulis filius.* Id *satis uidebatur.* In Britannico *exercitu nihil irarum.* Non *sanè aliæ legiones per omnes ciuilium bellorum motus innocentius egerunt: seu quia procul, &* Oceano *diuisæ, seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse.* Quies *&* Illyrico *quanquam excitæ à* Nerone *legiones, dum in* Italia *cunctantur,* Verginium *legationibus adissent.* Sed *longis spatijs discreti exercitus, quod saluberrimum est ad cõtinendam militarem fidem, nec uitijs nec uiribus miscebãtur.* Oriens *adhuc immotus.* Syriam *& quatuor legiones obtinebat* Licinius Mutianus, *uir secundis aduersisq; iuxtà famosus: insignes amicitias iuuenis ambitiose coluerat.* Mox *attritis opibus lubrico statu, suspecta etiam* Claudij *iracundia, in secretum* Asiæ *repositus, tam propè ab exule fuit, quam postea à principe.* Luxuria, *industria, comitate,*

nitate, arrogantia, malis, bonisq; artibus mistus, nimiæ uoluptates, cũ uacaret: quoties expedierat, magnæ uirtutes. Palam laudares, secreta malè audiebãt. Sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas, uarijs illecebris potẽs, & cui expeditius fuerat tradere imperiũ quàm obtinere. Bellum Iudaicum Flauius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano aduersus Galbã uotum aut animus. Quippe T. filium ad uenerationem cultumq; eius miserat, ut suo loco memorauimus. Occulta lege fati, & ostentis ac responsis destinatum Vespasiano, liberisq; eius imperium post fortunã credidimus. Aegyptum copiasq; quibus coërceretur, iã inde à diuo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita uisum expedire, prouinciã aditu difficilem, annonæ fœcũdã, superstitione ac lasciuia discordẽ & mobilẽ, insciam legum, ignaram magistratuum domi retinere. Regebat tum Tyberius Alexander eiusdem nationis. Africa ac legiones in ea interfecto Clodio Macro cõtentæ qualicunque principe, post experimentum domini minoris. Duæ Mauritaniæ, Rhetia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui uicinæ, ita in fauorem aut odium contactu ualentiorum agebantur. Inermes prouinciæ atque ipsa in primis Italia cuicũq; seruitio exposita, in pretiũ belli cessuræ erant.

erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Iunius cõsules inchoauere annum sibi ultimũ Reip. propè supremũ. Paucis post Kalen. Ian. diebus Põpeij Propinqui procuratoris è Belgica literæ afferuntur, superioris Germaniæ legiones rupta sacramẽti reuerẽtia, imperatorem alium flagitare, & senatui ac Po. Ro. arbitrium eligẽdi permittere, quo seditio mollius acciperetur. Maturauit ea res consilium Galbæ iam pridem de adoptione secum & cum proximis agitãtis. Non sanè crebrior tota ciuitate sermo per illos mẽses fuerat. primũ licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa iam ætate Galbæ. Paucis iudicũ aut Reip. amor: multi occulta spe, prout quis amicus uel cliens, hunc uel illum ambitionis rumoribus destinabant. Et iam in T. Iunij odium diuerterant, qui in dies quanto potentior, eodem actu inuisior erat. Quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates ipsa Galbæ facilitas intendebat, cum apud infirmum & credulum, minore metu & maiore præmio peccaretur. Potentia principatus diuisa in T. Iunium consulem, & Cornelium Laconem prætorij præfectum. Nec minor gratia Hycello Galbæ liberto, quem annulis donatum equestri nomine Martianum uocitabant. Hi discordes & rebus minoribus sibi quisq; tendẽtes, circa cõsiliũ eligendi successoris in duas factiones scindebantur.

bantur. Iunius pro M. Othone, Laco atq; Hycellus consensu nō tam unum aliquem fouebāt, quàm alium. Neq; erat Galbæ ignota Othonis ac T. Iunij amicitia ex rumoribus nihil silentio transmittentium: quia Iunio uidua filia, cælebs Otho, gener ac socer destinabantur. Credo & Reip. curam subiisse, frustra à Nerone trāslatæ, si apud Othonem relinqueretur. nāq; Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat, gratus Neroni æmulatione luxus. Eoq; iam Poppæam Sabinam principale scortū, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octauia uxor amoueretur. Mox suspectum in eadem Poppæa, in prouinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Otho comiter administrata prouincia primus in partes transgressus, nec segnis, & donec bellum fuit, inter præsentes splēdidissimus, spem adoptionis statim conceptam acrius in dies rapiebat, fauentibus plerisq; militum, prona in eum aula Neronis ut similem. Sed Galba post nuntios Germanicæ seditionis, quanquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quónam exercituum uis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperij transigit. Adhibitoq; super Iunium ac Laconē Mario Celso consule designato, ac Ducenio Gemino præfecto urbis, pauca præfatus de sua senectute, Pisonem Licinianū accersiri iubet, seu propria ele-
ctione

exuißet. Cum per hæc atq; talia Marcellus inueheretur. toruus & minax uoce, uultu, oculis ardesceret, non illa nota & celebritate periculorum sueta iam senatus mœstitia, sed nouus, & altior pauor, manus & tela militum cernentibus, simul ipsius Thraseæ uenerabilis species obuersabatur: & erant qui Heluidium quoq; miserarentur, innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino obiectum, nisi tristem patris fortunam? Quando & ille perinde innocens Tyberij sæuitia concidißet. Enimuero Montanum probè uiuentem, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi. Atq; interim Torius Sabinus Sorani accusator ingreditur, orditúrque de amicitia Rubellij Plauti, quódque proconsul Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quàm ex utilitate communi egißet, alendo seditiones ciuitatum. Vetera hæc. sed recens, discrimini patris filiam connectebat, quòd pecuniam Magis dilargita eßet. Acciderat sanè pietate Seruiliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ charitate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultauerat, quàm de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum, steteruntq; diuersi ante tribunal consulum, grandis æuo parens, contrà filia intra uicesimum ætatis annum, nuper marito Annio

Pollione

Pollione in exilium pulso, uiduata, desolataq́;, ac ne patrē quidem intuens, cuius onerasse pericula uidebatur. Tum *interrogante accusatore, an cultus dotales, an detractum ceruici monile uenundedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret: primùm strata humi, longoq́; fletu & silentio, pòst, altaria & aram complexa:* Nullos, *inquit, impios deos, nullas deuotiones, nec aliud infelicibus precibus inuocaui, quàm ut hunc optimum patrem tu* Cæsar *& uos patres seruaretis incolumem. Sic gemmas & uestes & dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem & uitam poposcissent. Viderint isti antehac mihi ignoti quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit.* Nescit *tamen miserrimus pater. & si crimen est, sola deliqui. Loquentis adhuc uerba excipit* Soranus, *proclamatq́;, non illam in prouinciam secum profectam, non* Plauto *per ætatem nosci potuisse, non criminibus mariti cōnexam, nimiæ tantum pietatis ream, separarent à se quamcunq́; sortem subiret.* Simul *in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interiecti lictores utrisq́; obstitissent.* Mox *datus testibus locus, & quantum nunc sæuitia accusationis permouerat, tantum ira* P. Egnatius *testis conciuit.* Cliens *hic* Sorani, *& tunc emptus ad opprimendum amicum, autoritatē* Stoicæ *sectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem*

ginem honesti & exerciti, cæterum animo perfidiosus, & subdolus, auaritiam ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcauendi, quomodo fraudibus inuolutos, aut flagitijs commaculatos, sic specie bonarum artium falsos & amicitiæ fallaces. Idem tamen dies & honestum exemplum tulit Cassij Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos*, quo obsequio florentem* Soranum *celebrauerat, labentem non deseruit. Exutusq; omnibus fortunis, & in exiliũ actus, æquitate deûm erga bona malaq; documenta Thraseæ* Soranoq; *& Seruiliæ datur mortis arbitrium.* Heluidius *&* Paconius *Italia depelluntur.* Montanus *patri concessus est, prædicto ne in* Rep. *haberetur.* Accusatoribus *Eprio & Cossutiano quinquagies sestertiũ singulis, Ostorio duodecies, & quæstoria insignia tribuuntur. Tum ad* Thraseam *in hortis agentem quæstor consulis missus, uesperascente iam die. Illustrium uirorum fœminarumq; cœtus frequentes egerat, maximè intentus* Demetrio *Cynicæ institutionis doctori: cum quo, ut conicctare erat intentione uultus, & auditu si quã clarius proloquebãtur, de natura animæ, & dissociatione spiritus corporisque inquirebat: donec aduenit* Domitius Cæcilianus *ex intimis amicis, & ei quid senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes queritantesq; qui aderant, facessere propere* Thra-

sea,

ſca, neu pericula ſua miſcere cum ſorte damnati hortatur. Arriamq́; tentantem mariti ſuprema, & exemplum Arriæ matris ſequi, monet retinere uitam, filiæq́; communi ſubſidium unicum non adimere. Tum progreſſus in porticum, illic à quæſtore reperitur, lætitiæ propior, quia Heluidium generum ſuum Italia tantum arceri cognouerat. Accepto dehinc ſenatuſconſulto, Heluidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectis utriuſq; brachij uenis, poſtquam cruorem effudit, humum ſuperſpargens, propius uocato quæſtore, Libemus, inquit, Ioui Liberatori. Specta iuuenis, & omen quidem dij prohibeant, cæterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat conſtantibus exemplis. Poſt lentitudine exitus graues cruciatus afferente, obuerſis in Demetrium

*

Hic multa deſunt.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XVII.

NITIVM *mihi operis Ser. Galba iterũ, T. Iunius consules erũt. Nam post conditã urbem* DCC. *&* XX. *prioris aui annos multi autores retulerunt, dum res pop. Rom. memorabantur, pari eloquentia ac libertate. Postquam bellatũ apud Actium, atq; omnẽ potestatem ad unum cõferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere. Simul ueritas pluribus modis infracta, primùm inscitia Reip. ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio aduersus dominantes. Ita neutris cura posteritatis inter infensos uel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facilè auerseris. Obtrectatio & liuor pronis auribus accipiuntur, quippe adulationi fœdum crimen seruitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius nec beneficio nec iniuria cogniti. Dignitatem nostram à Vespasiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius prouectam non abnuerim. Sed incorruptã fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicẽdus est. Quod si uita suppeditet, principatum diui Neruæ & imperium*

Traiani,

Traiani, uberiorem securioremq; materiam senectuti seposui, rara temporũ felicitate, ubi sentire quæ uelis, & quæ sentias dicere licet. Opus *aggredior plenum uarijs casibus, atrox prælijs, discors seditionibus, ipsa etiã pace sæuum.* Quatuor principes ferro interempti. Tria bella ciuilia, plura externa, ac plerunq; permista. Prospera in Oriente, aduersa in Occidente res. Turbatum Illyricum, Galliæ nutantes, perdomita Britannia, & statim missa cohorte in Sarmatarum ac Sueuorum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam propè Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. Iam uerò Italia nouis cladibus, uel post longam seculorum seriem repetitis, afflicta. Haustæ aut obrutæ urbes. Fœcundissima Campaniæ ora, & urbs incendijs uastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio ciuium manibus incenso. Pollutæ ceremoniæ. Magna adulteria. Plenum exilijs mare. Infecti cædibus scopuli. Atrocius in urbe sæuitum. Nobilitas, opes, omissi, gestiq; honores pro crimine, et ob uirtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum inuisa quàm scelera, cum alij sacerdotia & consulatus ut spolia adepti, procurationes alij, & interiorem potentiam, agerent, ferrent cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos serui, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Non tamen adeò uirtutum sterile

seculum, ut non & bona exempla prodiderit. Comitatæ profugos liberos matres, secutæ maritos in exilia coniuges, propinqui audientes, constantes generi. Cõtumax etiam aduersus tormenta seruorum fides. Supremæ clarorum uirorum necessitates. Ipsa necessitas fortiter tolerata, & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cœlo terraq; prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus populi Roma. cladibus, magísue iustis iudicijs approbatum est, non esse curæ deis securitatem nostram, esse ultionem. Cæterum antequam destinata componam, repetendum uidetur, qualis status urbis, quæ mens exercituum, quis habitus prouinciarum, quid in toto terrarum orbe ualidum, quid ægrum fuerit: ut non modò casus euentusq; rerum, qui plerunq; fortuiti sunt, sed ratio etiam causæq; noscantur. Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita uarios motus animorum, non modò in urbe apud patres, apud populum, apud urbanum militem, sed omnes legiones ducesq; conciuerat, euulgato imperij arcano, posse principem alibi quàm Romæ fieri. Sed patres læti usurpata statim libertate, licentius ut erga principem nouum & absentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis do-

mibus

mibus annexa, clientes libertíque damnatorum & exulum, in spem erecti. Plebs sordida & circo ac theatris sueta. Simul deterrimi seruorum, aut qui adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mœsti & rumorum auidi. Miles urbanus longo Cæsarum sacramento imbutus, & ad destituendum Neronem arte magis & impulsu, quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donatiuum sub nomine Galbæ promissum, neq; magnis meritis ac præmijs eundem in pace qui in bello locum, prauentámque gratiam, intelligit, apud principem à legionibus factum, pronus ad nouas res, scelere insuper Nymphidij Sabini præfecti imperium sibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed quamuis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia: nec deerant sermones, senium atque auaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim & militari fama celebrata seueritas eius, angebat coaspernantes ueterem disciplinam, atque ita XIIII. annis à Nerone assuefactos, ut haud minus uitia principum amarent, quàm olim uirtutes uerebantur. Accessit Galbæ uox pro Repub. honesta, ipsi anceps, legi à se militem, non emi. Nec enim ad hanc formam cætera erant. Inualidum senem T. Iunius & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignauissimus, odio flagitio-

rum,contemptu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis Ciconio Varrone consule designato, & Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidij socius, hic ut dux Neronis, inauditi, atque indefensi tanquàm innocentes perierant. Introitus in urbem trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine,atque ipsis etiam qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea quam è classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito: multi adhoc & innumeri è Germania ac Britannia & Illyrico, quos idem Nero electos præmissosq; ad claustra Caspiarum, & bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis reuocauerat,ingens nouis rebus materia,ut non in unum aliquem prono fauore ita audenti parata. Forte congruerat ut Clodij Macri & Fontei Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africa res haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus procurator, iussu Galbæ: Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant antequam iuberentur. Fuere qui crederent Capitonem ut auaritia & libidine fœdum, ac maculosum, ita cogitatione rerum nouarum abstinuisse: sed à legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiuerint, crimen ac dolum compositum ultro: & Galbam

mobili

mobilitate ingenij, ánne altius scrutaretur, quo quo modo acta, quia mutari non poterant, comprobaße. Caeterùm utraque cædes sinistrè accepta. Et inuiso semel principe, seu bene seu male facta premunt. Iam afferebant uenalia cuncta, præpotentes liberti. Seruorum manus subitis auidæ, & tanquam apud senem festinantes. Eademq; nouæ aulæ mala, æquè grauia, non æquè excusata. Ipsa ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat, aßuetis iuuentæ Neronis: & imperatores forma ac decore corporis (ut est mos uulgi) comparantibus. Et hic quidem Romæ tanquam in tanta multitudine habitus animorum fuit. E' prouincijs, Hispaniæ præerat Cluuius Rufus, uir facundus, & pacis artibus belli inexpertus. Galliæ super memoriam. Vindicis obligatæ recenti dono Romanæ ciuitatis, & in posterum tributi leuamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum ciuitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosißimum in tantis uiribus, soliciti & irati superbia recentis uictoriæ, & metu, tanquam alias partes fouißent. Tarde à Nerone desciuerant: nec statim pro Galba Verginius. An imperare uoluißet dubium: delatum ei à milite imperium conueniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non

 poterant,

poterant, tamen indignabantur. Dux *deerat abducto* Verginio *per simulationem amicitiæ, quem non remitti, atque etiam reum esse, tanquam suum crimen accipiebant. Superior exercitus legatum* Hordeonium Flaccum *spernebat, senecta ac debilitate pedum inualidum. Sine constantia, sine autoritate, ne quieto quidem milite, regimen: adeò furentes infirmitate retinentis ultro etiam accendebantur. Inferioris* Germaniæ *legiones diutius sine consulari fuere, donec missu* Galbæ Vitellius *aderat, censoris* Vitellij *ac ter consulis filius.* Id *satis uidebatur.* In Britannico *exercitu nihil irarum.* Non *sanè aliæ legiones per omnes ciuilium bellorum motus innocentius egerunt: seu quia procul, &* Oceano *diuisæ, seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse.* Quies *&* Illyrico, *quanquam excitæ à* Nerone *legiones, dum in* Italia *cunctantur,* Verginium *legationibus adissent.* Sed *longis spatijs discreti exercitus, quod saluberrimum est ad cõtinendam militarem fidem, nec uitijs nec uiribus miscebãtur.* Oriens *adhuc immotus.* Syriam *& quatuor legiones obtinebat* Licinius Mutianus, *uir secundis aduersisq; iuxtà famosus: insignes amicitias iuuenis ambitiose coluerat.* Mox *attritis opibus lubrico statu, suspecta etiam* Claudij *iracundia, in secretum* Asiæ *repositus, tam propè ab exule fuit, quam postea à principe.* Luxuria, *industria, comitate,*

mitate, arrogantia, malis, bonisq; artibus mistus, nimiæ uoluptates, cũ uacaret: quoties expedierat, magnæ uirtutes. Palam laudares, secreta malè audiebāt. Sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas, uarijs illecebris potēs, & cui expeditius fuerat tradere imperiũ quàm obtinere. Bellum Iudaicum Flauius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano aduersus Galbā uotum aut animus. Quippe T. filium ad uenerationem cultumq; eius miserat, ut suo loco memorauimus. Occulta lege fati, & ostentis ac responsis destinatum Vespasiano, liberisq; eius imperium post fortunā credidimus. Aegyptum copiasq; quibus coërceretur, iā inde à diuo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita uisum expedire, prouinciā aditu difficilem, annonæ fœcũdā, superstitione ac lasciuia discordē & mobilē, insciam legum, ignaram magistratuum domi retinere. Regebat tum Tyberius Alexander eiusdem nationis. Africa ac legiones in ea interfecto Clodio Macro cōtentæ qualicunque principe, post experimentum domini minoris. Duæ Mauritaniæ, Rhetia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui uicinæ, ita in fauorem aut odium contactu ualentiorum agebantur. Inermes prouinciæ atque ipsa in primis Italia cuicũq; seruitio exposita, in pretiũ belli cessuræ

erant.

bantur. Iunius *pro* M. Othone, Laco *atq;* Hycellus *consensu nō tam unum aliquem fouebāt, quàm alium.* Neq; *erat* Galbæ *ignota* Othonis *ac* T. Iunij *amicitia ex rumoribus nihil silentio transmittentium: quia* Iunio *uidua filia, cælebs* Otho, *gener ac socer destinabantur.* Credo *&* Reip. *curam subiisse, frustra à* Nerone *trāslatæ, si apud* Othonem *relinqueretur. nāq;* Otho *pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat, gratus* Neroni *æmulatione luxus.* Eoq; *iam* Poppæam Sabinam *principale scortū, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec* Octauia *uxor amoueretur.* Mox *suspectum in eadem* Poppæa, *in prouinciam* Lusitaniam *specie legationis seposuit.* Otho *comiter administrata prouincia primus in partes transgressus, nec segnis, & donec bellum fuit, inter præsentes splēdidissimus, spem adoptionis statim conceptam acrius in dies rapiebat, fauentibus plerisq; militum, prona in eum aula* Neronis *ut similem.* Sed Galba *post nuntios* Germanicæ *seditionis, quanquam nihil adhuc de* Vitellio *certum, anxius quónam exercituum uis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperij transigit.* Adhibitoq; *super* Iunium *ac* Laconē Mario Celso *consule designato, ac* Ducenio Gemino *præfecto urbis, pauca præfatus de sua senectute;* Pisonem Licinianū *accersiri iubet, seu propria ele-*

ctione, siue, ut quidam tradiderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia, sed callide ut ignotum fouebat, & prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso M. Crasso & Scribonia genitus, nobilis utrinq; , uultu habituq; moris antiqui, & æstimatione recta seuerus, deterius interpretantibus tristior habebatur. Ea pars morum eius quo suspectior solicitis, adoptanti placebat. Igitur Galba apprahēsa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: Si te priuatus lege Curiata apud Pontifices, ut moris est, adoptarem, & mihi egregium erat tunc Pompeij & M. Crassi sobolē in penates meos asciscere, & tibi insigne Sulpitiæ ac Luctatiæ decora, nobilitati tuæ adiecisse. Nūc me deorū hominumq; consensu ad imperiū uocatū præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, ut principatū, de quo maiores nostri armis certabāt, bello adeptus, quiescēti offeram, exēplo diui Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremò Tyberiū Neronem priuignum, in proximo sibi fastigio collocauit. Sed Augustus in domo successorem quæsiuit, ego in Rep. Non quia propinquos, aut socios belli non habeā, sed neq; ipse imperiū ambitione accepi, ut iudicij mēi documentū sit, non meæ tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed tua. Est tibi frater pari nobilitate,

natu

natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea ætas tua, quæ cupiditates adolescẽtia iam effugerit: ea uita, in qua nihil præteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tãtum aduersam tulisti. Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis. Sed alij licet per obsequium annuant. Irrumpet adulatio, blanditiæ pessimum ueri affectus uenenum, sua cuiq; utilitas. Etiam ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur, cæteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum. Nam suadere principi quod oporteat, multi laboris. Assentatio erga principem quencunque, sine affectu peragitur. Si immẽsum imperij corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram à quo Resp. inciperet. Nũc eò necessitatis iampridem uentum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Ro. possit quàm bonum successorem, nec tua plus iuuenta quàm bonum principem. Sub Tyberio, & Caio, & Claudio unius familiæ quasi hæreditas fuimus. loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Iuliorũ Claudiorumq; domo, optimum quenq; adoptio inueniet. Nam generari & nasci à principibus, fortuitum, nec ultra æstimatur. Adoptandi iudicium integrum, & si uelis eligere, consensu monstratur.

Sit

Sit ante oculos Nero,*quem longa* C*æsarum se-rie tumentem non* Vindex *cum inermi prouin-cia,aut ego cum una legione, sed sua immani-tas, sua luxuria ceruicibus publicis depulere.* Neq; *erat adhuc damnati principis exemplum.* Nos *bello & ab æstimantibus asciti,cum inui-dia quamuis egregij erimus.* Ne *tamen territus fueris,si duæ legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescũt.* Ne *ipse quidẽ ad securas res accessi:& audita adoptione, desinam uideri se-nex,quod nũc mihi unũ obijcitur.* Nero *à pessi-mo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi prouidendum est, ne etiam à bonis desideretur.* Monere *diutius neque temporis huius, & im-pletum est omne consilium,si te bene elegi.* Vti-*lissimus quidem ac breuissimus bonarum ma-larumq; rerũ delectus, cogitare quid aut nolue ris sub alio principe,aut uolueris.* Neque *enim hic ut in cæteris gentibus quæ regnantur,certa dominorum domus, & cæteri serui: sed impe-raturus es hominibus, qui nec totam seruitu-tem pati possunt,nec totam libertatem.* Et Gal *ba quidem hæc ac talia tanquam principem fa ceret, cæteri tanquam cum facto loquebantur.* Pisonem *ferunt statim intuentibus,& mox cõ-iectis in eum omniũ oculis,nullum turbati, aut exultãtis animi motum prodidisse.* Sermo *erga patrẽ imperatorẽq; reuerens, de se moderatus, nihil in uultu habituq; mutatũ,quasi imperare*

posset

poßet magis quàm uellet. Consultatũ inde, pro rostris, an in senatu, an in castris adoptio nũcuparetur. Iri in castra placuit. honorificũ id militibus fore, quorũ fauorẽ ut largitione & ambitu male acquiri, ita per bonas artes haud spernendum. Circũsteterat interim palatiũ publica expectatio magni secreti impatiens, &, male coërcitam famã supprimentes augebant. Quartum idus Ianu. fœdũ imbribus diẽ, tonitrua & fulgura, & cœlestes minæ ultra solitũ turbauerant. Obseruatum id antiquitus comitijs dirimẽdis, non terruit Galbam quo minus in castra pergeret, contẽptorem talium ut fortuitorũ: seu quæ fato manent, quamuis significata, non uitantur. Apud frequentem militum concionem imperatoria breuitate, adoptari à se Pisonem more diui Augusti, & exẽplo militari, quo uir uirũ legeret, pronũtiat: ac ne dißimulata seditio in maius crederetur, ultro aßeuerat, quartã & duodeuicesimam legiones paucis seditionis autoribus non ultra uerba ac uoces erraße, & breui in officio fore. Nec ullũ orationi aut lenocinium additum, aut pretiũ. Tribuni tamen cẽturionesq; & proximi militum gratabũdi respondent. per cæteros mœstitia ac silentium, tanquam usurpatam etiam in pace donatiui neceßitatem, bello perdidißent. Constat potuiße conciliari animos quantulacunque parci senis liberalitate. Nocuit antiquus rigor, & nimia

seueritas, cui iam pares non sumus. Inde *apud senatum non cōptior* Galba,*non longior quàm apud milites sermo*: Pisonis *comis oratio.* Et *patrum fauor aderat,multi uoluntate effusius, qui noluerant mediè,ac plurimi obuio obsequio priuatas spes agitantes, sine publica cura.* Nec *aliud sequenti quatriduo(quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum à* Pisone *in publicum factúmue.* Crebrioribus *in dies* Germanicæ *defectionis nuntijs, & facili ciuitate ad accipienda credendaq; omnia noua, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad* Germanicum *exercitum legatos.* Agitatum *secreto, num &* Piso *proficisceretur maiore prætextu:illi autoritatem senatus, hic dignationē* Cæsaris *laturus.* Placebat & Laconem *prætorij præfectum simul mitti. Is cōsilio interceßit.* Legati *quoq; (nam senatus electionem* Galbæ *permiserat) fœda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quenq; metus uel spes impulerat.* Proxima *pecuniæ cura. & cūcta scrutantibus iustißimum uisum est, inde repeti, ubi inopiæ causa erat.* Bis *& uicies mille sestertiûm donationibus* Nero *effuderat.* Appellari *singulos iußit, decuma parte liberalitatis apud quenq; eorum relicta.* At *illis uix decumæ super portiones erant.* Iisdem *erga aliena sumptibus quibus sua prodegerant, cum rapacißimo cuiq; ac perditißimo*

non,

non agri, aut fœnus, sed sola instrumenta uitiorum manerēt. Exactioni XXX. *equites Romani præpositi, nouum officij genus & ambitu ac numero onerosum: ubiq; hasta, & sector: & inquieta urbs actionibus.* Attamē *grande gaudium, quòd tam pauperes forent quibus donasset* Nero, *quàm quibus abstulisset.* Exautorati *per eos dies tribuni, è prætorio* Antonius Taurus, & Antonius Naso: *ex urbanis cohortibus* Aemylius Pacēsis: *è uigilijs* Iulius Frōto. Nec *remediū in cæteros fuit, sed metus initium: tanquam per artem & formidinē singuli pellerentur, omnibus suspectis.* Interea Othonē, *cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido cōsiliū, multa simul extimulabāt: luxuria etiam principi onerosa, inopia uix priuato toleranda, in* Galbā *ira, in* Pisonē *inuidia.* Fingebat & *metum, quo magis concupisceret.* Prægrauē *se* Neroni *fuisse.* Nec *Lusitaniam rursus aut alterius exilij honorem expectandum.* Suspectum *semper inuisumq; dominantibus, qui proximus destinaretur.* Nocuisse *id sibi apud senem principem: magis nociturum apud iuuenem ingenio trucem, & longo exilio efferatū.* Occidi Othonem *posse; proin agēdum audēdumq; dum* Galbæ *autoritas fluxa,* Pisonis *nondum coaluisset.* Opportunos *magnis conatibus transitus rerum: nec cūctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quàm temeritas.* Mortem *omnibus ex natura*

æqualem, obliuione apud posteros, uel gloria distingui. Ac si nocẽtem innocentéq; idem exitus maneat, acrioris uiri eße, merito perire. Non erat Othonis mollis & corpori similis animus. Et intimi libertorũ seruorũq; corruptius quàm in priuata domo habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, cæterasq; regnorũ libidines auido talium si auderet, ut sua ostentantes, quiescenti, ut aliena exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum nouos motus, & clarum Othoni annũ obseruatione syderum affirmant: genus hominũ potentibus infidum, sperãtibus fallax, quod in ciuitate nostra & uetabitur semper & retinebitur. Multos secreta Poppæa mathematicos, peßimum principalis matrimonij instrumentum, habuerant: è quibus Ptolemæus Othoni in Hispania comes, cùm superfuturũ eum Neroni promisißet, postquam ex euẽtu fides, coniectura iam & rumore, senium Galbæ, & iuuentam Othonis computantium, persuaserat fore, ut in imperium asscisceretur. Sed Otho tãquã peritia, & monitu fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenij humani libẽtius obscura credi. Nec deerat Ptolemæus, iam & sceleris instinctor, ad quod facillime ab eiusmodi uoto transitur. Sed sceleris cogitatio incertum an repens, studia militum iã pridem spe succeßionis, aut paratu facinoris affectauerat. In itinere, in agmine, in stationibus

uetustißimum quenq; militum nomine uocans, ac memoria Neroniani comitatûs contuberna les appellando, alios agnoscere, quosdã requirere, & pecunia aut gratia iuuare: inserendo sæpius querelas, & ambiguos de Galba sermones, quæq; alia turbamenta uulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperij, atrocius accipiebantur, cum Campaniæ lacus & Achaiæ urbes claßibus adire soliti, Pyreneum & Alpes, & immensa uiarum spatia, ægrè sub armis eniterentur. Flagrantibus iam militum animis, uelut faces addiderat Meuius Pudens è proximis Tigillini. Is mobilißimum quenq; ingenio aut pecuniæ indigum, & in nouas cupiditates præcipitem alliciendo, eò paulatim progreßus est, ut per speciẽ conuiuij quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agẽti, uiritim cẽtenos nũmos diuideret. quam uelut publicã largitionẽ Otho secretioribus apud singulos præmijs intẽdebat, adeò animosus corruptor, ut Cocceio Proculo spiculatori de parte finium cum uicino ambigenti, uniuersum uicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per socordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebãt. Sed tũ è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, à quo Barbium Proculum Teßeranum spiculatorem & Veturium Othonem eôdem perductos, postquã uario sermone callidos, audacesq; cognouit, pretio &

promißis onerat, data pecunia ad pertentãdos plurium animos. Suscepere duo manipulares imperium pop. Rom. transferendum, & transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci asciti, suspensos cæterorum animos, diuersis artibus stimulant: primores militum per beneficia Nymphidij ut suspectos: uulgus & cæteros ira et desperatione dilati toties donatiui. Erãt quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiæ accenderet. In commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur. Infecit ea tabes legionum quoq; & auxiliorum motas iam mentes, postquam uulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. Adeóque parata apud malos seditio, etiam apud integros dißimulatio fuit, ut postero Iduum die, redeũtem à cœna Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, & tota urbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulentos consensum timuißent: non Reipub. cura, quam fœdare principis sui sanguine sobrij parabant, sed ne per tenebras, ut quisq; Pannonici uel Germanici exercitus, militibus oblatus eßet, ignorantibus plerisq; pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppreßa, quædam apud Galbæ aures præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorũ, consilijq; quamuis egregij, quod non ipse afferret, inimicus, & aduersus peritos peruicax. XVIII. kalend. Febr. sacrificanti pro æde

Apol

Apollinis Galba haruspex Vmbricius tristia exta & instantes insidias, ac domesticum hostem prædicit, audiente Othone, nam proximus adstiterat, idq; ut lætum è contrario & suis cogitationibus prosperum interpretante. Nec multo pòst libertus Onomastus nuntiat expectari eum ab architecto et redemptoribus. quæ significatio coëuntium iam militum & paratæ coniurationis conuenerat. Otho causam digreßus requirentibus, cum emi sibi prædia uetustate suspecta, eoq; prius exploranda finxißet, innixus liberto, per Tyberianam domum in Velabrum, inde ad Miliarium aureũ sub ædem Saturni pergit. Ibi tres & uiginti speculatores cõ salutatum imperatorem, ac paucitate salutantium trepidum, & sellæ festinantur impositum strictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur, alij conscientia, pleriq; miraculo pars clamore & gladijs, pars silentio, animos ex euentu sumpturi. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. Is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra, ac si contrà tenderet, exitium metuens, præbuit plerisque suspicionem conscientiæ. Antepofuere cæteri quoque tribuni centurionesq; præsentia dubijs & honestis. Isq; habitus animorum fuit, ut peßimum facinus auderent pauci, plures uellent, omnes paterentur. Ignarus interim Galba et sacris intentus fatigabat alienũ

iam imperij deos, cũ affertur rumor rapi in castra incertum quem senatorem, mox Othonem esse qui raperetur. Simul ex tota urbe ut quisq; obuius fuerat, alij formidinem augẽtes, quidam minora uero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit tentari animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius integra autoritas maioribus remedijs seruabatur. Piso pro gradibus domus uocatos, in hunc modum allocutus est: Sextus dies agitur commilitones, ex quo ignarus futuri, & siue optãdum hoc nomen, siue timendum erat, Cæsar ascitus sum: quo domus nostræ aut Reipub. fato, in uestra manu positum est: non quia meo nomine tristiorem casum paueam, ut qui aduersa expertus cũ maximè, ducam ne secunda quidem minus discriminis habere. Patris & senatus & ipsius imperij uicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est, aut, quod æque apud bonos miserũ est, occidere. Solatium proximi motus habebamus, incruentam urbem & res sine discordia translatas. Prouisum adoptione uidebatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset. Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiæ. Neq; enim relatu uirtutum in comparatione Othonis opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, euertêre imperiũ, etiam cum amicum imperatoris ageret. Habitúne & incessu, an illo muliebri ornatu mereretur imperium?

rium? Falluntur quibus luxuria speciẽ liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc & comessationes & fœminarum cœtus uoluit animo. Hæc principatus præmia putat, quorũ libido ac uoluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim unquam imperiũ flagitio quæsitum bonis artibus exercuit. Galbam cõsensus generis humani, me Galba consentientibus uobis Cæsarem dixit. Si Resp. & senatus & populus uana nomina sunt, uestra cõmilitones interest, ne imperatorẽ pessimi faciant. Legionum seditio aduersum duces suos audita est aliquando. Vestra fides famaq; illæsa ad hunc diem mansit, & Nero quoq; uos destituit, non uos Neronẽ. Minus XXX. transfugæ et desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligẽtes nemo ferret, imperiũ assignabunt? Admittitis exẽplum? & quiescendo cõmune crimen facitis? Transcendet hæc licentia in prouincias, & ad nos scelerum exitus, bellorum ad uos pertinebunt. Nec est plus quod pro cæde principis quàm quod innocentibus datur. sed proinde à nobis donatiuo ob fidem quàm ab alijs pro facinore accipietis. Dilapsis spiculatoribus, cætera cohors non aspernata concionantem, ut turbidis rebus euenit, timore magis, & nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod postea creditum est, insidijs & simulatione. Missus & Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus,

Vipsani in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites è Libertatis atrio accerserent. Legioni claßicæ diffidebat, infestæ ob cædem commilitonum, quos primo statim introitu trucidauerat Galba. Pergunt etiam in castra prætorianorũ tribuni Cerius Seuerus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc & nondum adulta seditio melioribus consilijs flecteretur. Tribunorũ Subrium & Cerium milites adorti minis. Lõginum manibus coërcent, exarmantq́;, quia non ordine militiæ, sed è Galbæ amicis fidus principi suo, & desciscentibus suspectior erat. Legio Claßica nihil cunctata prætorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbãt. Germanica uexilla diu nutauere inualidis adhuc corporibus, & placatis animis, quòd eos à Nerone Alexandriam præmißos, atque inde rursus longa nauigatione ægros, impensiore cura Galba refouebat. Vniuersa iam plebs palatium implebat, mistis seruitijs, et dißono clamore cædem Othonis, & coniuratorum exilium poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent. Neq; illis iudicium aut ueritas: quippe eodem die diuersa pari certamine postulaturis: sed tradito more quemcunq; principem adulandi, licentia acclamationum, et studijs inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebãt. Titus

tus Iunius *manendum intra domum, opponenda seruitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos censebat*: Daret *malorum pœnitētiæ, daret bonorum consensui spatium*: Scelera *impetu, bona consilia mora ualescere*: Deniq; *eundi ultro si ratio sit, eandem mox facultatem: regreßus, si pœniteat, in aliena potestate*. Festinandum *cæteris uidebatur antequam cresceret inualida adhuc coniuratio paucorum*: Trepidaturū *etiam* Othonem, *qui furtim digreßus, ad ignaros illatus, cunctatione nūc & segnitia terentium tempus, imitari principē discat*. Non *expectandum ut compositis castris forum inuadat, & prospectāte* Galba Capitolium *adeat, dum egregius imperator cū fortibus amicis ianua, ac limine tenus domū claudit, obsidionem nimirum toleraturus*. Et *præclarum in seruis auxilium, si consensus tantæ multitudinis, & quæ plurimum ualet, prima indignatio languescat*. Proinde *intuta quæ indecora*: Vel *si cadere neceße sit, occurrendum discrimini*: Id Othoni *inuidiosius, & ipsis honestum*. Repugnantem *huic sententiæ* Iunium, Laco *minaciter inuasit, stimulante* Hycelo *priuati odij pertinacia in publicum exitium*. Nec *diutius* Galba *cunctatus, speciosiora suadentibus acceßit*. Præmißus *tamen in castra* Piso, *ut iuuenis magno nomine, recenti fauore, & infensus* T. Iunio, *seu quia erat, seu quia irati ita uolebant*. Et

facilius

facilius de odio creditur. Vixdum egreßo Pisone, occisum in castris Othonem, uagus primùm & incertus rumor, mox ut in magnis mendacijs, interfuiße se quidam, & uidiße affirmabant, crėdula fama inter gaudentes et incuriosos. Multi arbitrabãtur compositum auctumq́; rumorem, mißis iam Othonianis, qui ad euocandum Galbam, læta falso uulgauerint. Tum uerò non populus tantum & imperita plebs in plausus & immodica studia, sed equitum plerîq; ac senatorum posito metu incauti, refractis palatij foribus, ruere intus, ac se Galbæ ostentare, præreptam sibi ultionem querentes. Ignauißimus quisq;, & (ut res docuit) in periculo non ausurus, nimij uerbis, lingua ferocis: nemo scire, & omnes affirmare: donec inopia ueri, & consensu errantium uictus, sumpto thorace Galba irruenti turbæ neque ætate neque corpore sistens, sella leuaretur. Obuius in palatio Iulius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, occisum à se Othonem clamauit. Et Galba, Commilito, inquit, quis iußit? insigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, aduersus blandientes incorruptus. Haud dubiæ iam in castris omnium mentes, tantusq́; ardor, ut non contenti agmine & corporibus, in suggestu in quo paulò antè aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonẽ uexillis circundarent. Nec tribunis aut

centur

cēturionibus adeundi locus. gregàrius miles ca ueri insuper præpositos iubebat. Strepere cūcta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutua, non tanquam in populo ac plebe uarijs segni adulatione uocibus, sed ut quenq; affluentium militum aspexerant, prehēsare manibus, complecti armis, collocare iuxtà, præire sacramentum, modò imperatorē militibus, modò imperatori milites cōmendare. Nec deerat Otho protēdens manus, adorare uulgum, iacere oscula, & omnia seruiliter pro dominatione. Postquam uniuersa classiariorum legio sacramentum eius accepit, fidens uiribus, & quos adhuc singulos extimulauerat, accendendos in commune ratus, pro uallo castrorū ita cœpit: Quis ad uos processerim cōmilitones, dicere non possum, quia nec priuatum me uocari sustineo, princeps à uobis nominatus, nec principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperatorem populi Rom. in castris, an hostem habeatis. Auditísne ut pœna mea & supplicium uestrum simul postulentur? adeò manifestum est, neq; perire nos, neque saluos esse, nisi unà, posse. Et cuius leuitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut qui nullo exposcente, tot millia innocentissimorum ciuium trucidauerit. Horror animum subit, quoties recordor feralem introitum, & hanc solam Galbæ uictoriā, cùm in oculis urbis decumari deditos

iube

iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspicijs urbem ingressus, quam gloriã ad principatum attulit, nisi occisi Obultronij Albini & Marcelli in Hispania, Beruichilonis in Gallia, Fontei Capitonis in Germania, Clodij Macri in Africa, Ciconij in uia, Turpiliani in urbe, Nymphidij in castris? Quæ usquã prouincia, quæ castra sunt nisi cruenta & maculata? aut (ut ipse prædicat) emẽdata et correcta? Nam quæ alij scelera, hic remedia uocat, dum falsis nominibus seueritatem pro sæuitia, parsimoniam pro auaritia, supplicia & contumelias uestras disciplinam appellat. Septem à Neronis fine menses sunt, & iam plus rapuit Hycelus, quàm quod Polycleti & Vatinij & Egij & alij parauerunt. Minore auaritia aut licentia graßatus eßet T. Iunius, si ipse imperaßet. Nũc & subiectos nos habuit, tanquam suos, & uiles ut alienos. Vna illa domus sufficit donatiuo, quod uobis nunquam datur, & quotidie exprobratur. Ac ne qua saltem in succeßore Galbæ spes eßet, accersit ab exilio, quem tristitia & auaritia sui simillimum iudicabat. Vidistis commilitones notabili tempestate etiam deos infaustam adoptionem aduersantes. Idem senatus, idem populi Rom. animus est. Vestra uirtus expectatur, apud quos omne honestis consilijs robur, & sine quibus quamuis egregia inualida sunt. Non ad bellum uos, nec ad periculum

lum uoco: omniũ militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cum uos aspexerit, cũ signũ meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum. Aperire deinde armamentarium iussit. rapta statim arma, sine more & ordine militiæ, ut prætorianus, aut legionarius insignibus suis distingueretur. Miscentur auxiliaribus, galeis scutisq;. Nullo tribunorum centurionúmuè adhortante, sibi quisque dux & instigator. Et præcipuum pessimorum incitamentũ, quod boni mœrebant. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, & uocibus in urbem usq; resonantibus, egressum interim Galbam & foro appropinquantem assecutus erat, iam Marius Celsus haud læta retulerat, cũ alij in palatium redire, alij Capitolium petere, pleriq; rostra occupanda censerẽt, plures tantum sentẽtijs aliorum contradicerent, utq; euenit in consilijs infelicibus, optima uiderentur quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Iunio dicitur, siue ut pœna eius animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postrerum uel odio. Hæsitationem attulit tempus ac locus; quia initio cædis orto difficilis modus. & turbauere consilium trepidi nuntij, ac proximorum diffugia, languentibus

omnium

omnium studijs, qui primò alacres fidem atque animum ostentauerant. Agebatur huc illuc Galba, uario turbæ fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis lugubri prospectu. Neq; populi aut plebis ulla uox, sed attoniti uultus, & conuersæ ad omnia aures. non tumultus, non quies, quale magni metus et magnæ iræ silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur. Ire præcipites, & occupari pericula iubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum auito Arsacidarum solio depulsuri, ac non imperatorem suum inermem & senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt. Nec illos Capitolij aspectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri principes terruere, quo minus facerent scelus, cuius ultor est quisquis successit. Viso cominus armatorum agmine uexillarius comitantis Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo afflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, districta aduersus dubitantes tela. Iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba proiectus è sella, ac prouolutus est. Extremam eius uocē, ut cuiq; odium aut admiratio fuit, uariè prodidere. Alij suppliciter interrogaße, quid mali meruißet? paucos dies exoluendo

uēdo donatiuo deprecatum. Plures obtulisse ultro percussoribus iugulum, agerent ac ferirent, si ita è Repub. uideretur. Non interfuit occidentiū quid diceret. De percussore non satis cōstat. Quidam Terentium Euocatum, alij Lecanium, crebrior fama tradidit Camuriū XV. legionis militem impresso gladio iugulū eius hausisse. Caeteri crura brachiaq; (nam pectus tegebatur) fœdè laniauere. Pleraq; uulnera feritate & sæuitia trunco iam corpori adiecta. Titum inde Iunium inuasere. De quo & ipso ambigitur, consumpseritne uocem eius instans metus, an proclamauerit, non esse ab Othone mandatum ut occideretur. Quod seu finxit formidine, seu conscientia coniurationis confessus est, huc potius eius uita famaq; inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cuius causa erat. Ante ædem diui Iulij iacuit primò ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in utrunq; latus transuerberatus. Insignē illa die uirū Sempronium Densum ætas nostra uidit. Centurio is prætoriæ cohortis ad Galbæ custodiam à Pisone additus, stricto pugione occurrens armatis, & scelus exprobrans, ac modò manu, modò uoce uertēdo in se percussores, quanquam uulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ peruasit, exceptusq; misericordia publici serui, & contubernio eius abditus, non religione, nec ceremonijs, sed latebra imminens exitium differebat, cum aduenere iussu Othonis

nominatim in cædem eius ardentes, Sulpitius Florus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba ciuitate donatus, & Statius Murcus ſpeculator. A' quibus protractus Piſo, in foribus templi trucidatur. Nullam cædem Otho maiore lætitia excepiſſe, nullum caput tam inſatiabilibus oculis perluſtraſſe dicitur: ſeu tum primùm leuata omni ſolicitudine mens, uacare gaudio cœperat, ſeu recordatio maieſtatis in Galba, amicitiæ in T. Iunio, quamuis immitem animum imagine triſti confuderat. Piſonis ut inimici & æmuli cæde lætari, ius faſq; credebat. Præfixa cõtis capita geſtabantur inter ſigna cohortium iuxta Aquilam legionis, certatim oſtentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, quíue uerè, quíue falſò, ut pulchrum & memorabile facinus iactabant. Plures quàm CXX. *libellos præmia expoſcẽtium ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius poſtea inuenit. Omneſq; conquiri & interfici iuſſit, non honore Galbæ, ſed tradito principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum, ultionem. Alium crederes ſenatum, alium populum. Ruere cuncta in caſtra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exoſculari Othonis manum: quantoq; magis falſa erant quæ fiebant, tanto plura facere. Nec aſpernabatur ſingulos Otho, auidum & minacem militum animum*

uoce

noce uultuq; temperans. Marium Celsum consulem designatum, & Galbæ usque in extremas res amicum fidumq; ad supplicium expostulabant, industriæ eius innocentiæq; quasi malis artibus infensi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat. Sed Othoni nondum autoritas inerat ad prohibendum scelus, iubere iam poterat. Ita simulatione iræ, uinciri iussum, & maiores pœnas daturum affirmans, præsenti exitio subtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorij præfectos sibi ipsi legere: Plotium Firmum è manipularibus quondam, tum uigilibus præpositum, & incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum. Adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis suspectus consilia eius fouisse: urbi Flauium Sabinum præfecere, iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat, plerisq; Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum ut uacationes præstari centurionibus solitæ remitterentur. Namq; gregarius miles ut tributum annuum pendebat. Pars manipulis, pars per commeatus, aut in ipsis castris uaga, dum mercedem centurioni exolueret, neq; modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat. Per latrocinia & raptus, aut seruilibus ministerijs militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles labore ac sæuitia fatigari, donec uacationem emeret.

Vbi sumptibus exhaustus, socordia miser elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo in manipulum redibat. Ac rursus alius atq; alius eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditionem & discordias, & ad extremum bella ciuilia ruebãt. Sed Otho ne uulgi largitione centurionum animos auerteret, ex fisco suo uacationes annuas exoluturũ promisit: rem haud dubie utilẽ, & à bonis postea principibus perpetuitate disciplinæ firmatam. Laco præfectus, tanquam in insulam seponeretur, ab Euocato, quem ad cædem eius Otho præmiserat, cõfossus. In Martianum Icellum, ut in libertum palàm animaduersum. Exacto per scelera die nouissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor urbanus, certant adulationibus cæteri magistratus. Accurrunt patres. Decernitur Othoni tribunitia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores, annitentibus cunctis abolere conuicia ac probra, quæ promiscuè iacta hæsisse animo eius nemo sensit. Omisisset tot offensas an distulisset, breuitate imperij in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro per strages iacentium in Capitolium, atque inde in palatium uectus, concedi corpora sepulturæ, cremaríque permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Iunium Crispina filia composuere, quæsitis redemptisq; capitibus, quæ uenalia interfectores seruauerant. Piso unum & tricesimum

mum

mum ætatis annū explebat, fama meliore quam fortuna. Fratres eius Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerat. Ipse diu exul, quatriduo Cæsar properata adoptione, adhoc tantum maiori fratri prælatus est, ut prior occideretur. T. Iunius XLVII. *annos uarÿs moribus egit. Pater illi è prætoria familia, maternus auus è proscriptis. Prima militia infamis. Legatum Caluisium Sabinum habuerat: cuius uxor mala cupidine uisendi situm castrorum per noctem militari habitu ingressa, cum uigilias & cætera militiæ munia eadem lasciuia tentasset, in ipsis principÿs stuprum ausa, & criminis huius T. Iunius arguebatur. Igitur iussu C. Cæsaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post præturam præpositus, probatusq;. seruili deinceps probro respersus est, tanquam scyphum aureum in conuiuio Claudÿ furatus. Et Claudius postera die soli omnium Iunio fictilibus ministrari iussit. Sed Iunius proconsulatu Galliam Narbonensem seuerè integréque rexit. Mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, et prout animum intendisset, prauus aut industrius eadem ui. Testamentum T. Iunÿ magnitudine opum irritum. Pisonis supremam uoluntatem paupertas firmauit. Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibrÿs uexatum dispensator Argius è*

prioribus seruis humili sepultura in priuatis eius hortis contexit. Caput per lixas calonesq́; suffixum, laceratúmque ante Patrobij tumulum (libertus is Neronis punitus à Galba fuerat) postera demum die repertum, & cremato iam corpori admistum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus & septuaginta annis, quinque principes prospera fortuna emensus, & alieno imperio felicior quàm suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes. Ipsi medium ingenium, magis extra uitia quàm cum uirtutibus. Famæ nec incuriosus, nec uendicator. Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ auarus. Amicorum libertorumq́; ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, usq; ad culpam ignarus. Sed claritas natalium & metus temporũ obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia uocaretur. Dum uigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit. Proconsul Africam moderatè, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit. Maior priuato uisus, dum priuatus fuit, & omnium consensu capax imperij, nisi imperasset. Trepidam urbem ac simul atrocitatem recẽtis sceleris, simul ueteres Othonis mores pauentem, nouus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante cædẽ Galbæ suppressus, ut tantum superioris Germaniæ exercitum desciuisse crederetur. Tum duos omniũ mortalium impudicitia, ignauia, luxuria deterrimos, uelut

ad

ad partiendum imperium fataliter electos, non senatus modò & eques, quis aliqua pars & cura Reip. sed uulgus quoque palàm mœrere. Nec iam recentia sæua pacis exempla, sed repetita bellorum ciuiliũ memoria, captam toties suis ciuibus urbem, uastitatem Italiæ, direptiones prouinciarum, Pharsaliam, Philippos, & Perusiam ac Mutinam nota publicarum cladium nomina loquebantur. Propè euersum orbem etiã cum de principatu inter bonos certaretur. Sed mansiße C. Iulio, mansiße Cæsare Augusto uictore imperium: mansuram fuiße sub Pompeio Brutoq; Remp. Nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? Vtrasq; impias preces, utraque detestanda uota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorẽ fore qui uicißet. Erant qui Vespasianũ & arma Orientis augurarẽtur. Et ut potior utroq; Vespasianus, ita bellum aliud atq; alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama: solusq; omnium ante se principum, in melius mutatus est. Nunc initia causasq; motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copijs Iulo Vindice, ferox præda gloriaq; exercitus, ut cui sine labore ac periculo, ditißimi belli uictoria euenißet, expeditionem & aciem, præmia quàm stipendia malebat: diuq; infructuosam & asperam militiam tolerauerat, ingenio loci cœliq; & seueritate disciplinæ, quam in pace inexorabilem discordiæ ciuium resoluunt: pa-

 ratis

ratis utrinq; corruptoribus, & perfidia impunita, uiri, arma, equi, ad usum & ad decus superant. Sed ante bellum, centurias tantũ suas turmasq; nouerant, exercitus finibus prouinciarum discernebantur. Tum aduersus Vindicem contractæ legiones, seq; & Gallias expertæ, quærere rursus arma, nouasq; discordias: nec socios ut olim, sed hostes & uictos uocabant. Nec deerat pars Galliarum quæ Rhenum accolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix aduersus Galbianos. Hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis Heduisq;, ac deinde prout opulentia ciuitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo, secundum auaritiam & arrogantiam præcipua ualidiorum uitia, contumacia Gallorum iritati, qui remißam sibi à Galba quartam tributorum partem, & publicè donatos in ignominiam exercitus iactabant. Acceßit callide uulgatum, temere creditum, decumari legiones, & promptißimum quenque centurionum dimitti. undique atroces nuntij, sinistra ex urbe fama. infensa Lugdunemsis colonia, & pertinaci pro Nerone fide fœcunda rumoribus. Sed plurima ad fingendũ credendumq; materies in ipsis castris, odio, metu, & ubi uires suas respexerant, securitate. Sub ipsas superioris anni Calen. Decemb. Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus,

sus, hyberna legionum cum cura adierat: redditi plerisq; ordines, remissa ignominia, alleuata notæ: plura ambitione, quedam iudicio: in quibus sordem & auaritiã Fontei Capitonis, adimendis aßignandísue militiæ ordinibus integre mutauerat. Nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud seueros humilis. Ita comitatem bonitatemq; fauentes uocabant, quòd sine modo, sine iudicio donaret sua, largiretur aliena. Simul auiditate imperandi ipsa uitia pro uirtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu sicut modesti quietiq;, ita mali & strenui. Et profusa cupidine, insigni temeritate legati legionum, A. Cæcina, & Fabius Valens: è quibus Valens infensus Galbæ, tanquam detecta à se Virginij cunctatione, oppreßa Capitonis consilia ingratè tulisset, instigare Vitelliũ, ardorem militũ ostentans. Ipsum celebri ubiq; fama: nullam in Flacco Ordeonio moram, affore Britanniã, secutura Germanorum auxilia, malè fidas prouincias, precarium seni imperium, & breui transiturum: panderet modò sinum, & uenienti fortunæ occurreret. Merito dubitaße Virginiũ, equestri familia, ignoto patre: imparẽ si recepißet imperiũ, tutum si recusaßet. Vitellio tres patris consulatus, cẽsuram, collegium Cæsaris, imponere iampridem imperatoris dignationẽ, & auferre priuati securitatem. Quatiebatur his segne inge-

nium, ut concupisceret magis quàm speraret. At *in superiore Germania Cæcinna decora iuuēta, corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incessu, studia militum allexerat.* Hunc *iuuenem* Galba *quæstorem in Bætica impigre in partes suas transgressum, legioni præposuit. Mox compertum publicam pecuniam auertisse, ut peculatorē flagitari iussit. Cæcinna ægrè passus, miscere cuncta, & priuata uulnera* Reip. *malis operire statuit.* Nec *deerant in exercitu semina discordiæ, quòd & bello aduersus* Vindicem *uniuersus affuerat, nec nisi occiso* Nerone *translatus in* Galbam, *atq; in eo ipso sacramento uexillis inferioris* Germaniæ *præuentus erat.* Et Treuiri *ac* Lingones *quasq; alias ciuitates atrocibus edictis, aut damno finium* Galba *perculerat, hybernis legionum propius miscentur.* Vnde *seditiosa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in* Virginium *fauor cuicunq; alij profuturus.* Miserat *ciuitas* Lingonum *uetere instituto dona legionibus, dextras hospitij insigne.* Legati *eorū in squalorem mæstitiamq; compositi, per principia, per contubernia, modò suas iniurias, modò ciuitatum uicinarum præmia, & ubi pronis militum animis accipiebantur, ipsius exercitus pericula & cōtumelias conquerentes, accendebant animos.* Nec *procul seditione aberant, cum* Hordeonius Flaccus *abire legatos, útque occultior digressus esset, nocte*

castris

castris excedere iubet. Inde atrox rumor, affirmantibus plerisq; interfectos, ac ni sibi consulerent, fore ut acerrimi militũ & præsentia conquesti, per tenebras & inscitiam cæterorũ occiderentur. Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Asciscitur auxiliorum miles, primò suspectus, tanquã circũdatis cohortibus, aliúq;, impetus in legiones pararetur: mox eadẽ acrius uolens, facilióre inter malos consensu ad bellũ, quàm in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniæ legiones solenni Kal. Ianua. sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione, & raris primorũ ordinum uocibus: cæteri silentio, proximi cuiusq; audaciã expectantes, insita mortalibus natura properè sequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diuersitas animorum: primani quintanı́q; turbidi, adeò ut quidã saxa in Galbæ imagines iecerint: quindecima ac sextadecima legiones nihil ultra fremitum & minas ausæ, initium erumpendi circunspectabant. At in superiori exercitu, quarta ac duodeuicesima legiones ijsdem hybernis tendentes, ipso Kalend. Ianua. die dirumpunt imagines Galbæ, quarta legio promptius, duodeuicesima cunctanter. Mox consensu, ac ne reuerentiam imperij exuere uiderentur in S.P.Q.R. obliterata iam nomina, sacramenta aduocabãt, nullo legatorũ tribunorúmue pro Galba nitẽte, quibusdã, ut in tumultu, notabilius turbantibus.

bantibus. Non tamen quisquã in modũ concionis, aut suggestu locutus. neq; enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius *Flaccus cõsularis legatus aderat, non cõpescere ruentes, nõ retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed segnis, pauidus, & socordia innocens. Quatuor centuriones duodeuicesimæ legionis,* Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, *cum protegerent Galbæ imagines, impetu militũ abrepti uinctiq;. Nec cuiquã ultra fides, aut memoria prioris sacramẽti. sed (quod in seditionibus accidit) unde plures erãt, omnes fuere. Nocteìque* Kal. Ianu. *secuta est, coloniam Agrippinẽsem Aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nũtiat, quartã & duodeuicesimã legiones, proiectis Galbæ imaginibus, in senatus & pop.* Ro. *uerba iuraſse. Id sacramentũ inane uisum. occupari nutãtẽ fortunam, & offerri principẽ placuit. Miſsi à Vitellio ad legiones legatosq;, qui desciuiſse à Galba superiorem exercitum nuntiarent, proinde aut bellandum aduersus descissentes, aut si concordia & pax placeat, faciendum imperatorem: & minore discrimine sumi principẽ quàm quæri. Proxima legionis primæ hyberna erant, & promptiſsimus è legatis Fabius* Valens. *Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliariorumq; ingreſsus, imperatorem Vitellium consalutauit.*

Secu

Secutæ ingẽti certamine eiusdẽ prouinciæ legiones: & superior exercitus, speciosis senatus populiq; Romani nominibus relictis, III Non. Ian. Vitellio accessit, scires illũ priore biduo non penes Remp. fuisse, ardorem exercituum Agrippinenses, Treuiri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, ut quisq; corpore, opibus, ingenio ualidus. Nec principes modo coloniarum aut castrorũ, quibus præsentia ex affluenti, & parta uictoria magnæ spes: sed manipuli quoq;, & gregarius miles uiatica sua, & balteos, phalerasq; insignia armorum argentoq; decora, loco pecuniæ tradebãt, instinctu, & impetu, & auaritia. Igitur laudata militum alacritate Vitellius, ministeria principatus per libertos agi solita, in equites Romanos disponit. Vacationes centurionibus ex fisco numerat. Sæuitiã militum plerosq; ad pœnam exposcentium sæpius approbat, pari simulatione uinculorũ frustratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicæ statim interfectus. Iulium Burdonẽ Germanicæ classis præfectũ astu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tanquã crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset: grata erat memoria Capitonis, et apud sæuientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita in custodia habitus: & post uictoriam demum, stratis iam militum odijs, dimissus est. Interim ut piaculũ obijcitur

centu

centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentauerat: eoq; & postulantibus manifestior, & punienti uilior fuit. Iulius deinde Ciuilis periculo exemptus, præpotens inter Batauos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur. Et erāt in ciuitate Lingonum octo Batauorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum à legione digressæ, prout inclinaßent, grande momentum sociæ, aut aduersæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus suprà retulimus, occidi iußit, damnatos fidei crimine, grauißimo inter desciscentes. Acceßere partibus Valerius Asiaticus Belgicæ prouinciæ legatus, quem mox Vitellius generum adsciuit: & Iunius Blæsus Lugdunensis Galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Rhæticis copijs mora quò minus statim adiūgerentur. Ne in Britannia quidē du bitatū. Præerat Trebellius Maximus, per auaritiā ac sordes cōtēptus exercitui, inuisusq;. Accēdebat odiū eius Roscius Cælius legatus uicesimæ legionis olim discors, sed occasione ciuiliū armorū atrocius proruperāt. Trebellius seditionē & cōfusum ordinē disciplinæ Cælio spoliatas et inopes legiones Cælius Trebellio obiectabat, cū interim fœdis legatorū certaminibus modestia exercitus corrupta, eoq; discordiæ uentum, ut auxiliarium quoque militum conuicijs proturbantib

bantibus, & aggregantibus se Cælio cohortibus alijsq;, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. Quies prouinciæ, quanquam remoto consulari, mansit. Rexere legati legionum, pares iure, Cælius audendo potentior. Adiuncto Britannico exercitu, ingens uiribus opibúsque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinauit. Fabius Valens allicere, uel si abnueret, uastare Gallias, & Cotianis Alpibus Italiam irrumpere: Cæcinna propiore trāsitu, Pœninis iugis digredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum Aquila quintæ legionis, & cohortibus alijsq; ad XL. millia armatorū data. XXX. millia Cæcinna è superiore Germania ducebat, quorū robur legio una prima & uicesima fuit. addita utriq; Germanorū auxilia, è quib⁹ Vitellius suas quoq; copias suppleuit, tota mole belli secuturus. Mira inter exercitum imperatoremq; diuersitas. Instare miles, arma poscere, dum Galliæ trepident, dum Hispaniæ cunctentur, non obstare hyemē, neq; ignauæ pacis moras inuadēdam Italiam, occupandā urbem. nihil in discordijs ciuilibus festinatione tuti⁹, ubi facto magis quàm cōsulto opus esset. Torpebat Vitellius, & fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis præsumebat, medio die temulentus, & sagina grauis: cum tamen ardor & uis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator, & strenuis uel ignauis spem

metum

metumq; adderet. Instructi interritiq; signum profectionis exposcunt, nomine Germanici Vitellio statim addito. Cæsarem se appellari etiã uictor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti exercituiq;, quem in bellum cogebat, ipso profectionis die, aquila leui meatu prout agmẽ incederet, uelut dux uiæ præuolauit. longumq; per spatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium magnæ & prosperæ rei omen acciperetur. Et Treuiros quidem ut socios securi adiere. Diuoduri (Mediomatricorum id oppidum est) quãquam omni comitate exceptos, subitus pauor exterruit raptis repente armis, ad cædem innoxiæ ciuitatis, non ob prædam, aut spoliandi cupidinem, sed furore & rabie, & causis incertis, eoq; difficilioribus remedijs, donec precibus ducis mitigati ab excidio ciuitatis temperauere. Cæsa tamen ad quatuor millia hominum. Isq; terror Gallias inuasit, ut uenië̃ti mox agmini uniuersæ ciuitates cum magistratibus & precibus occurrerẽt, stratis per uias pueris fœminisq;, quæq; alia placamẽta hostilis iræ, non quidẽ in bello, sed pro pace tendebãtur. Nuntiũ de cæde Galbæ & imperio Othonis Fabius Valẽs in ciuitate Leucorũ accepit. Nec militũ animus in gaudiũ, aut formidinem permotus, bellum uoluebat. Gallis cunctatio exempta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus.

Proxi

Proxima Lingonum ciuitas erat, fida partibus. benigne excepti, modestia certauere. Sed breuis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas à legione quartadecima, ut suprà memorauimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adiunxerat. Iurgia primũ, mox rixa inter Batauos & legionarios. dum his aut illis studia militũ adgregantur, propè in præliũ exarsere, ni Valens animaduersione paucorum, oblitos iam Batauos imperij admonuisset. Frustra aduersus Heduos quæsita belli causa. Iussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper cõmeatus præbuere. quod Hedui formidine, Lugdunẽses gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ. Cohortes XVIII. Lugduni solitis ibi hybernis relinqui placuit. Manlius Valens legatus Italicæ legionis, quanquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitelliũ honore fuit. Secretis eum criminationibus infamauerat Fabius ignarũ, & quo incautior deciperetur, palàm laudatũ. Veterem inter Lugdunenses Viennensesq; discordiam proximum bellum accẽderat. multæ inuicem clades, crebrius infestiusq;, quàm ut tantũ propter Neronẽ Galbamq; pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunẽsium occasione iræ in fiscum uerterat. Multus cõtrà in Viennenses honor. Vnde æmulatio, & inuidia, & uno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses extimulare singulos mili-

tum, & in euersionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniā suam, adiutos Vindicis conatꝰ, cōscriptas nuper legiones in præsidiū Galbæ referēdo. Et ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant. Nec iam secreta exhortatio, sed publicæ preces: Irēt ultores, excinderent sedem Gallici belli: cuncta illic externa & hostilia, se coloniam Romanam & partem exercitus, & prosperarum aduersarumq; rerū socios: si fortuna cōtrà daret, iratis ne relinquerentur. His & pluribus in eundem modum perpulerant, ut nec legati quidem ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur: cū haud ignari discriminis sui Viennenses uelamenta & infulas præferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, uestigia prēhēsando flexere militū animos. Addidit Valens tricenos singulis militibus sestertios. Tū uetustas dignitasq; coloniæ ualuit. Et uerba Fabij salutē incolumitatemq; Viennensiū cōmendantis æquis auribus accepta. Publice tamen armis mulctati, priuatis & promiscuis copijs iuuere militē. Sed fama cōstans fuit, ipsum Valentē magna pecunia emptum. Is diu sordidus, repētè diues, mutationē fortunæ male tegebat, accēsis egestate longa cupidinibus, immoderatus, & inopi iuuēta, senex prodigus. Lēto deinde agmine per fines Allobrogum & Vocontiorū ductus exercitus, ipsa itinerum spatia,

& sta

& statiuorum mutationes uenditante duce fœdis pactionibus, aduersus possessores agrorum, & magistratus ciuitatum, adeò minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admouerit, donec pecunia mitigaretur. quoties pecuniæ materia deesset, & stupris & adulterÿs exorabatur. Sic ad Alpes peruentum. Plus prædæ ac sanguinis Cæcinna hausit. Irritauerăt turbidum ingenium Heluetÿ Gallica gens, olim armis, uirísque, mox memoria nominis, clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellÿ imperium abnuentes. Initium bello fuit auaritia ac festinatio undeuicesimæ legionis. Rapuerunt pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Heluetÿ suis militibus ac stipendÿs tuebătur. ægre id passi Heluetÿ, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem & quosdam militum in custodia retinebăt. Cæcinna belli auidus, proximă quanq; culpam antequă pœniteret ultŭ ibat. Mota propere castra. Vastati agri. Direptus lõga pace in modŭ municipÿ extructus loc⁹, amœno salubriŭ aquarŭ usu frequẽs. Missi ad Rhætica auxilia nŭtÿ, ut uersos in legionẽ Heluetios à tergo aggrederentur. Illi ante discrimẽ feroces, in periculo pauidi, quanquam primo tumultu Claudium Seuerum ducem legerant, non arma noscere, nõ ordines sequi, nõ in unum cõsulere. exitiosum aduersus

uersus ueteranos prælium. intuta obsidio, dilapsis uetustate mœnibus. hinc Cæcinna cũ ualido exercitu, inde Rhætica alæ, cohortesq;, & ipsorum Rhætorum iuuentus sueta armis, & more militiæ exercita. undique populatio & cædes. Ipsi in medio uagi abiectis armis, magna pars saucij aut palantes montem Vocecium perfugere. Ac statim immissa cohorte Thracum depulsi, & consectantibus Germanis, Rhætisq; per syluas, atq; in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub corona uenundata. Cumq; diruptis omnibus Auenticum gentis caput iusto agmine peteretur, missi qui dederent ciuitatem, & deditio accepta. In Iulium Apinum è principibus ut concitorem belli Cæcinna animaduertit. Cæteros ueniæ uel sæuitiæ Vitellij reliquit. Haud facile dictu est, legati Heluetiorũ minus placabilẽ imperatorẽ an militẽ inuenerint. Ciuitatis excidiũ poscũt, tela ac manus in ora legatorũ intentant. Ne Vitellius quidẽ minis ac uerbis tẽperabat: cũ Claudius Cossus unus ex legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem apta trepidatione occultãs, atq; eo ualidior, militis animũ mitigauit: ut est mos uulgo mutabili subitis, & tam prono in misericordiam, quàm immodicũ sæuitia fuerat. effusis lacrymis, & meliora constantius postulando, impunitatem, salutemq; ciuitati impetrauere. Cæcinna paucos in Heluetijs moratus dies, dum

senten

sententia Vitellij certior fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, alam Syllanam circa Padum agentem sacramento Vitellij accessisse. Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox à Nerone ut in Aegyptum præmitterentur exciti, & ob bellum Vindicis remorati, ac tũ in Italia manentes, instinctu decurionũ, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur aduentantium legionum, & famã Germanici exercitus attollebant, transiere in partes, & ut donũ aliquod nouo principi, firmissima Transpadanæ regionis municipia Mediolanum ac Nouariam & Eporediam ac Vercellas adiunxere. Id Cæcinnæ per ipsos cõpertum. Et quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumq; cohortibus, & Germanorum uexillis, in alpe Graia ipse paululum cũctatus, num Rhæticis iugis in Noricũ flecteret, aduersus Petronium urbis procuratorem, qui concitis auxilijs, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu ne amitteret præmissas iam cohortes, alasq;, simul reputans plus gloriæ retenta Italia, & ubicunq; certatum foret, Noricos in cætera uictoriæ præmia accessuros, Pœnino subsignanum militem itinere & graue legionum agmen, hybernis adhuc niuibus traduxit. Otho interim contra spem omnium non

deliciјs, neq; desidia torpescere. dilatæ uoluptates, dißimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperij composita. Eóque *plus formidinis afferebant falsæ uirtutes & uitia reditura.* Marium Celsum *consulem designatum, per speciem uinculorum sæuitiæ militum subtractum, acciri in* Capitolium *iubet. Clementiæ titulus è uiro claro et partibus inuiso petebatur.* Celsus *constanter seruatæ erga* Galbam *fidei crimen confeßus, exēplum ultro imputauit.* Nec Otho *quasi ignosceret, sed ne hostis metum reconciliationis adhiberet, statim intra intimos amicos habuit, & mox bello inter duces delegit.* Mansitq; Celso *uelut fataliter etiam pro* Otho*ne fides integra & infelix.* Læta *primoribus ciuitatis, celebrata in uulgus* Celsi *laus, ne militibus quidem ingrata fuit eandem uirtutem admirantibus cui irascebantur.* Par *inde exultatio, dispáribus causis consecuta, impetrato* Tigillini *exitio.* Ophonius Tigillinus *obscuris parētibus, fœda pueritia, impudica senecta, præfecturā uigilum & prætorij, & alia præmia uirtutū, quia uelocius erat, uitijs adeptus, crudelitatē mox, deinde auaritiā, et uirilia scelera exercuit, corrupto ad omne facinus* Nerone, *quædā ignaro ausus, ac postremò eiusdē desertor ac proditor.* Vnde *non alium pertinacius ad pœnā flagitauere, diuerso affectu, quibus odium* Neronis *inerat, & quibus desideriū.* Apud Galbam

T. Iunij

T.Iunij potētia defensus prætexentis seruatam ab eo filiam: & haud dubie seruauerat, non clementia (quippe tot interfectis) sed effugio in futurum: quia pessimus quisq; diffidentia præsentium mutationem pauens, aduersus publicum odium, priuatā gratiam præparat. Vnde nulla innocentiæ cura, sed uita impunitatis. Eo infensior populus, addita ad uetus Tigillini odium recenti T.Iunij inuidia, concurrere è tota urbe in palatium ac fora, & ubi plurima uulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis uocibus obstrepere, donec Tigillinus accepto apud Sueßanas aquas supremæ neceßitatis nuntio, inter stupra concubinarum, & oscula, & deformes moras, sectis nouacula faucibus infamē uitam fœdauit etiam exitu sero et inhonesto. Per idem tempus expostulata ad suppliciū Galuia Crispinilla, uarijs frustrationibus, & aduersa dissimulantis principis fama, periculo exempta est, magistra libidinum Neronis, transgreßa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populi Rom. haud obscure molita. Totius postea ciuitatis gratiā obtinuit consulari matrimonio innixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium illæsa: mox potēs pecunia, & orbitate, quæ bonis malisq; tēporibus iuxta ualent. Crebræ interim & muliebribus blandimentis infectæ ab Othone ad Vitellium epistolæ offerebant pecuniam & gratiam, & quem-

cunq; quietis locum prodigæ uitæ legißet. Paria Vitellius ostendebat, primo mollius, stulta utrinq; & indecora simulatione: mox quasi rixantes, stupra & flagitia inuicem obiectauere, neuter falso. Otho reuocatis quos Galba miserat legatis, rursus ad utrunq; Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, eásque, quæ Lugduni agebant, copias, specie senatus misit. Legati apud Vitellium remansere, promptius quam ut retenti uiderẽtur. Prætoriani quos per simulationem officij legatis Otho adiunxerat, remißi antequam legionibus miscerentur. Addit epistolas Fabius Valens nomine Germanici exercitus, ad prætorias & urbanas cohortes, de uiribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabant ultro, quòd tanto antè traditum Vitellio imperium, ad Othonem uertißent. Ita promißis simul ac minis tentabãtur, ut bello impares, in pace nihil amißuri. Neq; ideo prætorianorum fides mutata. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, à Vitellio in urbem mißi. Vtrisq; frustra fuit: Vitellianis impune, per tantã hominum multitudinem mutua ignorantia fallentibus: Othoniani nouitate uultus, omnibus inuicem gnaris prodebantur. Vitellius literas ad Titianum fratrẽ Othonis composuit, exitium ipsi filioq; eius minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi seruarẽtur. Et stetit domus utraq; sub Othone, incertũ an me-

tu.

tu. Vitellius uictor clementiæ gloriā tulit. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, iuraſſe in eum Dalmatiæ ac Pannoniæ & Mœſiæ legiones. Idem ex Hiſpania allatū. laudatusq́; per edictū Cluuius Rufus. & ſtatim cognitum eſt, cōuerſam ad Vitellium Hiſpaniam. Nec Aquitania quidem quāquam à Iulio Cordo in uerba Othonis obſtricta, diu manſit. Nuſquam fides aut amor, metu ac neceſſitate huc illuc mutabantur. Eadem formido prouinciam Narbonenſem ad Vitelliū uertit, facili tranſitu ad proximos et ualidiores. Longinquæ prouinciæ, & quicquid armorū mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partiū ſtudio, ſed erat grande momētum in nomine urbis ac prætextu ſenatus. Et occupauerat animos prior auditus. Iudaicum exercitū Veſpaſianus, Syriæ legiones Mutianus ſacramento Othonis adegere. Simul Aegyptus, omnesq́; uerſæ in Orientem prouinciæ nomine eius tenebantur. Idem Africæ obſequiū, initio à Carthagine orto. Neq; expectata Vipſani Aproniani proconſulis autoritate, Creſcens Neronis libertus (nam in malis temporibus partem ſe Reip. fecerat) epulum plebi ob lætitiam recentis imperij obtulerat, & populus pleraq; ſine modo feſtinauit. Carthaginem ceteræ ciuitates ſecutæ. Sic diſtractis exercitibus ac prouincijs, Vitellio quidem ad capeſſendam principatus fortunam bello opus erat. Otho ut

in multa pace munia imperij obibat, quædam ex dignitate Reip. pleraq; contra decus ex præsenti usu properando. Consul cum Titiano fratre in Kalend. Martias ipse, proximos menses Virginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentũ. Iungitur Virginio Pompeius Vopiscus, prætextu ueteris amicitiæ. Plerique Viennensium honori datum interpretabantur. Cæteri consulatus ex destinatione Neronis aut Galbæ mansere. Cælio ac Flauio Sabinis in Iulias, Ario Antonio & Mario Celso in septembres, quorum honori ne Vitellius quidem uictor intercesßit. Sed Otho pontificatus auguratusq; honoratis iam senibus cumulum dignitatis addidit, & recens ab exilio reuersos nobiles adulescentulos auitis ac paternis sacerdotijs in solatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso, Seuino Pontio senatorius locus, qui repetundarũ criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant. Placuit ignoscentibus uerso nomine quod auaritia fuerat, uideri maiestatem, cuius tum odio etiã bonæ leges peribant. Eadem largitione ciuitatum quoq; ac prouinciarũ animos aggreßus, Hispaliensibus & Emeritensibus familiarum adiectiones, Lingonibus uniuersis ciuitatem Romanam, prouinciæ Bæticæ Maurorum ciuitates dono dedit. Noua iura Cappadociæ, noua Africæ, ostentui magis quàm mansura. Inter quæ neceßitate præsentiũ rerum &

instantib

instantibus curis excusatus, ne tum quidem immemor amorũ, statuas Poppææ per senatusconsultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitauisse, spe uulgũ alliciendi. Et fuere qui imagines Neronis proponerent: atq; etiam Othoni quibusdam diebus populus & miles tanquam nobilitatem, ac decus astruerent, NERONI OTHONI acclamauit. Ipse in suspenso tenuit, uetandi metu uel cognoscendi pudore. Conuersis ad ciuile bellum animis, externa sine cura habebãtur. Eò audentius Roxolani Sarmatica gẽs priore hyeme cæsis duabus cohortibus, magna spe ad Mœsiam irruperant, nouem millia equitũ ex ferocia & successu, prædæ magis quàm pugnæ intenta. Igitur uagos & incuriosos tertia legio adiunctis auxilijs repentè inuasit. Apud Romanos omnia prælio apta. Sarmatæ dispersi, aut cupidine prædæ graues onere sarcinarum, & lubrico itinerũ adempta equorum pernicitate, uelut uincti cædebantur. Nanq; mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum uirtus, uelut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignauum: ubi per turmas aduenere, uix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die & soluto gelu, neq; conti neq; gladij, quos prælongos utraq; manu regũt, usui, lapsantibus equis, & cataphractarum pondere. Id principibus & nobilissimo cuiq; tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio cõsertum, ut aduersus

sus ictus impenetrabile, ita impetu hostium prouolutis inhabile ad resurgendum. Simul altitudine & mollitia niuis hauriebantur. Romanus miles facili lorica, & missili pilo aut lanceis assultans, ubi res posceret leui gladio inermem Sarmatam, neq; enim defendi scuto mos est, cominus fodiebat, donec pauci qui prælio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi sæuitia, hic miseria uulnerum absumpti. Postquam id Romæ compertum, M. Aponius Mœsiam obtinens, triumphali statua, Fuluius Aurelius & Iulianus Titius ac Numisius Lupus legati legionum consularibus ornamentis donantur, læto Othone & gloriam in se trahente, tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus, suisq; exercitibus Rempub. auxisset. Paruo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio, propè urbi excidio fuit. Septimamdecimam cohortem colonia Hostiensi in urbem acciri Otho iusserat. Armandæ eius cura Vario Crispino tribuno è prætorianis data. Is quo magis uacuus quietis castris iussa exequeretur, uehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamẽtario iubet. Tempus in suspicionẽ, causa in crimen, affectatio quietis in tumultum eualuit. Et uisa inter temulẽtos arma, cupidinem sui mouere. Fremit miles, et tribunos, centurionesq; proditionis arguit, tanquã familiæ senatorũ ad perniciem Othonis armarẽtur. Pars ignari et uino graues.

pessim

peßimus quisq; in occasionem prædarũ. uulgus, ut mos est, cuiusq; motus noui cupidum. et obsequia meliorũ nox abstulerat. Resistentẽ seditioni tribunum, et seuerißimũ centurionũ obtruncant. rapta arma, nudati gladij, insidẽtes equis urbem ac palatiũ petunt. Erat Othoni celebre conuiuiũ primoribus fœminis uirisq;. qui trepidi, fortuitúsne militũ furor, an dolus imperatoris, manere ac deprahẽdi, an fugere & dispergi, periculosius foret, modò constantiã simulare, modò formidine detegi, simul Othonis uultũ intueri. Vtq; euenit inclinatis ad suspicionẽ mentibus, cũ timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine senatus quã suo territus, et præfectos prætorij ad mitigãdas militũ iras statim miserat, et abire properè omnes è conuiuio iussit. Tum uerò paßim magistratus proiectis insignibus, uitata comitũ & seruorum frequẽtia, senes, fœminæq; per tenebras, diuersa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorũ tecta, & ut cuiq; humillimus cliẽs, incertas latebras petiuere. Militũ impetus ne foribus quidẽ palatij coërcitus, quò minus conuiuiũ irrumperent, ostendi sibi Othonẽ expostulãtes, uulnerato Iulio Martiale tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Vndiq; arma & minæ. Modò in cẽturiones tribunosq;, modò in senatum uniuersum, lymphatis cæco pauore animis, & quia neminem unum destinare iræ

poterant,

poterant, licentiam in omnes poscentibus, donec Otho contra decus imperij toro insistens, precibus & lacrymis ægrè cohibuit. Redieruntq; in castra inuiti, neq; innocentes. Postera die uelut capta urbe, clausæ domus, rarus per uias populus, mœsta plebs, deiecti in terram militum uultus, ac plus tristitiæ quàm pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus & Plotius Firmus præfecti, ex suo quisq; ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummûm singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus. Atq; illum tribuni centurionesq; circunsistunt, abiectis militiæ insignibus, otium & salutem flagitantes. Sensit inuidiam miles, & compositus in obsequium, autores seditionis ad supplicium ultro postulabat. Otho quanquam turbidis rebus, & diuersis militũ animis, cum optimus quisq; remediũ præsentis licentiæ posceret: uulgus et plures seditionibus & ambitioso imperio læti, per turbas & raptus facilius ad ciuile bellum impellerentur: simul reputans non posse principatum scelere quæsitum, subita modestia et prisca grauitate retineri, sed discrimine urbis & periculo senatus anxius, postremò ita disseruit: Neq; ut affectus uestros in amorem mei accenderem commilitones, neq; ut ad animũ, ad uirtutem cohortarer (utraq; enim egregiè supersunt) sed ueni postulaturus à uobis tẽperamentũ

uestra

uestræ fortitudinis, & erga me modum charitatis. Tumultus proximi initium nõ cupidine uel odio, quæ multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem, aut formidine periculorũ, nimia pietas uestra acrius quàm consideratius excitauit. Nam sæpe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum. num omnes nũtios palam audiri, omnia consilia cũctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum uelocitas patitur? Tam nescire quædam milites quàm scire oportet. Ita se ducum autoritas, sic rigor disciplinæ habet, ut multa per cẽturiones tribunosq; tantũ iuberi expediat. Si ubi iubeãtur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperiũ intercidit. An & illic nocte intempesta rapientur arma? Vnus alterue perditus ac temulentus (neq; enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? Imperatoris sui tentorium irrumpet? Vos quidem istud pro me. Sed in discursu ac tenebris, & rerũ omniũ cõfusione patefieri occasio etiã aduersus me potest. Si Vitellio et satellitibus eius eligẽdi facultas detur, quẽ nobis animum, quas mentes imprecentur, quid aliud quàm seditionẽ & discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne cẽturio tribuno obsequatur: hinc confusi pedites equitésque in exitium ruamus. Parendo potius,

comm

cõmilitones, quàm imperia ducũ sciscitando res militares continentur. Et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma & animus sit, mihi consiliũ & uirtutis uestræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit. Cæteri abolete memoriam fœdissimæ noctis. Nec illas aduersus senatum uoces ullus unquam exercitus audiat. Caput imperij & decora omnium prouinciarum ad pœnã uocare, non hercle illi, quibus cum maximè Vitellius in nos ciet, Germani audiant. Vllíne Italiæ alumni, & Romana uerè iuuentus, ad sanguinem & cædem deposcerent ordinẽ, cuius splendore & gloria sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas occupauit Vitellius: imaginem quandam exercitus habet. Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Respub. inde hostes Reip. constiterint. Quid uos pulcherrimã hanc urbem domibus & tectis, & congestu lapidum stare creditis? Muta ista & inania intercidere ac reparari promiscuè possunt. Aeternitas rerum, & pax gentiũ, & mea cum uestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato à parente et cõditore urbis nostræ institutũ, & à regibus usq; ad principes continuũ & immortalem, sicut à maioribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam ut ex uobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur. Et oratio ad

perstring

perstringendos mulcẽdosq; militum animos, & seueritatis modus (neq; enim in plures quàm in duos animaduerti iusserat) gratè accepta. Compositiq; ad præsens, qui coërceri non poterant. Non tamen quies urbi. Sed erat strepitus telorũ, & facies belli: & militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu: & maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoq; milites uenisse in urbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Vnde plena omnia suspicionum, & uix secreta domuũ sine formidine. Sed plurimũ trepidationis in publico: ut quenq; nuntiũ fama attulisset, animum uultumq; conuersi, ne diffidere dubijs; ac parum gaudere prosperis uiderentur. Coacto uerò in curiã senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas & priuato Othoni nuper, atq; eadem dicendi adulatio. Igitur uersare sententias, & huc atq; illuc torquere, hostem & parricidam Vitellium uocantes. Prouidentissimus quisq; uulgaribus cõuicijs, quidam uera probra iacere, in clamore tamen, & ubi plurimæ uoces, aut tumultu uerborũ sibi ipsi obstrepẽtes. Prodigia insuper terrebant diuersis autoribus uulgata. In uestibulo Capitolij omissas habenas bigæ, cui Victoria insliterat. Erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem. Statuam diui Iulij,

in insula Tyberini amnis sereno & immoto die ab Occidente in Orientem conuersam. Prolocutum in Ethruria bouem. Insolitos animalium partus, & plura alia rudibus seculis etiam in pace obseruata, quæ nunc tantùm in metu audiuntur. Sed præcipuus & cum præsenti exitio etiã futuri pauor, subita inundatione Tyberis: qui immenso auctu, prorupto ponte Sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modò iacentia & plana urbis loca, sed secura huiusmodi casuum impleuit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Fames in uulgus, inopia quæstus, & penuria alimẽtorum, corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. Vtq; primùm uacuus à periculo animus fuit, id ipsum quòd paranti expeditionẽ Othoni campus Martius & uia Flaminia iter belli esset obstructum à fortuitis uel naturalibus caufis, in prodigium & omen imminentiũ cladium uertebatur. Otho lustrata urbe, & expensis belli consilijs, quando Pœninæ Cottiæq; alpes, & cæteri Galliarũ aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonẽsem Galliam aggredi statuit, classe ualida & partibus fida: quòd reliquos cæsorũ ad pontem Miluium, & sæuitia Galbæ in custodiam habitos, in numero legionis composuerat: facta & reliquis spes honoratioris in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes, & ple-

rosque è prætorianis uiris, ut robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium & custodes. Summa expeditionis Antonio Nouellio, Suedio Clementi primipilaribus, Aemylio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. Curam nauium Oscus libertus retinebat, ad obseruandam honestiorum fidem inuitatus. Peditum equitúmque copijs Suetonius Paulinus, Marius Celsus, Annius Gallus rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo prætorij præfecto. Is urbanæ militiæ impiger, bellorum insolens, autoritatem Paulini, uigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando (quod facillimum factu est) prauus & callidus, bonos & modestos anteibat. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arcta custodia, neque obscura, nullum ob crimen, sed uetusto nomine & propinquitate Galbæ monstratus. Multos è magistratibus, magnam consularium partem Otho non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire iubet. In quis & L. Vitellium eodem quo cæteros cultu, nec ut imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur motæ urbis cura, nullus ordo metu aut periculo uacuus. Primores senatus ætate inualidi, & longa pace desides; segnis & oblita bellorũ nobilitas, ignarus militiæ eques, quãto magis occultare & abdere pauorem nitebantur, manifestius pauidi.

Nec deerant è contrario qui ambitione stolida, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conuiuiorum & inritamenta libidinũ, ut instrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis & Reip. cura. leuissimus quisq;, & futuri improuidus spe uana tumens. Multis afflicta fides in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutissimi. Sed uulgus & magnitudine nimia communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala; conuersa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretijs, quæ motu Vindicis haud perinde plebẽ attriuerãt, secura tum urbe & prouinciali bello, quod inter legiones Galliasq; uelut externum fuit. Nam ex quo diuus Augustus res Cæsarum composuit, procul & in unius solicitudinem aut decus populus Romanus bellauerat. Sub Tyberio & Caio tantum pacis aduersa Reip. pertimuere. Scriboniani contra Claudium incœpta, simul audita & coërcita: Nero nuntijs magis & rumoribus, quàm armis depulsus. Tum legiones classesq;, & quod raro aliâs, prætorianus urbanusq; miles, in aciem deducti, Oriens Occidensq; & quicquid utrinq; uirium est à tergo, sub ducibus alijs si bellatum foret, longo bello materia. Fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemq; nondum conditorum ancilium afferrent. Aspernatus omnem cũctationem, ut Neroni quoq; exitiosam. Et Cæcinna iã alpes transgressus

greßus extimulabat. Pridie Idus Mar. commendata patribus Rep. reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscũ conuersas, reuocatis ab exilio concesßit: iustisßimũ donum, & in speciem magnificum, sed festinata exactione usu sterili. Mox uocata concione, maiestatem urbis, & consensum populi ac senatus pro se attollens, aduersum Vitellianas partes modeste dißeruit: inscitiam potius legionum quam audaciã increpans, nulla Vitellij mentione. siue ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens, contumelijs in Vitellium abstinuit: quando ut in consilijs militiæ Suetonio Paulino & Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerij Trachali ingenio Othonem uti credebatur. Et erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, & ad implendas populi aures, latũ & sonans. Clamor uocesq; uulgi ex more adulandi nimiæ & falsæ, quasi dictatorem Cæsarem, aut imperatorem Augustum prosequerentur: ita studijs uotisq; certabant. Nec metu aut amore, sed ex libidine seruitij, ut in familijs, priuata cuiq; stimulatio, & uile iam decus publicum.

Profectus Otho quietem urbis curasq; imperij Saluio Titiano fratri permisit.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XVIII.

TRVEBAT *iam fortuna in diuersa parte terrarum initia causasq; imperio, quod uariè ortum, lætum Reip. aut atrox, ipsis principibus prosperũ aut exitio fuit. Titus Vespasianus è Iudæa incolumi adhuc Galba missus a patre, causam profectionis, officium erga principem, & maturam petendis honoribus iuuentam ferebat. Sed uulgus fingendi auidum disperserat, accitum in adoptionem. materia sermonibus, senium & orbitas principis, & intẽperantia ciuitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingeniũ quantæcunq; fortunæ capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperæ Vespasiani res, præsaga responsa, & inclinatis ad credendum animis loco omnium etiam fortuna. Vbi Corinthi Achaiæ urbe certos nuntios accepit de interitu Galbæ (& aderant qui arma Vitellij belluműq; affirmarent) anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrinq; perlustrat. Si pergeret in urbem, nullam officij gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, siue Othoni, obsidẽ*

fore.

fore. Sin rediret, offensam haud dubiũ uictoris. Sed incerta adhuc uictoria, & concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Remp. susciperet, obliuiscendum insensarum de bello agitantibus. His ac talibus inter spem metumq; iactatum, spes uicit. Fuere qui accensum desiderio Beronices reginæ, uertisse iter crederent. Neq; abhorrebat a Beronice iuuenilis animus. Sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. Lætam uoluptatibus adolescentiã egit, suo quàm patris imperio modestior. Igitur oram Achaiæ & Asiæ ac læua maris prætervectus, Rhodũ & Cyprum insulas inde Syriam audentioribus spatijs petebat. Atq; illũ cupido incesßit, adeundi uisendiq; templum Paphiæ Veneris inclytũ per indigenas aduenasq;. Haud fuerit longum initia religionis, templi situm, formam deæ (neq; enim alibi sic habetur) paucis dißerere. Conditorem templi regem Aeriam uetus memoria, quidã ipsius deæ nomen id perhibent. Fama recentior tradit, à Cinara sacratum templum, deamq; ipsam conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiã artemq; aruspicũ accitam, & Cilicem Thamyrã intulisse. Atq; ita pactũ, ut familiæ utriusq; posteri ceremonijs præsiderent. Mox ne honore nullo regiũ genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites ceßere. Tantum Cinarades sacerdos consulitur. Hostiæ ut quisque nouißet, mares deli-

guntur. Certißima fides hœdorũ fibris. Sanguinem aræ offundere uetitũ. Precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quanquam in aperto madeſcunt. Simulacrũ deæ non effigie humana. Continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exurgẽs. Et ratio in obſcuro. Titus ſpectata opulentia donisq́; regum, quæq́; alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ uetuſtati affingit, de nauigatione primùm conſuluit. Poſtquam pandi uiam, & mare proſperum accepit, de ſe per ambages interrogat, cæſis compluribus hoſtijs. Soſtratus (ſacerdotis id nomen erat) ubi læta & cõgruentia exta, magnisq́; cõſultis annuere deam uidet, pauca in præſens & ſolita reſpondens, petito ſecreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem peruectus, ſuſpẽſis prouinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiducia acceßit. Profligauerat bellum Iudaicum Veſpaſianus, oppugnatione Hieroſolymorũ reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium gentis & peruicaciam ſuperſtitionis, quàm quod ſatis uirium obſeßis ad tolerandas neceßitates ſupereßet. Tres, ut ſuprà memorauimus, ipſi Veſpaſiano legiones erant, exercitæ bello: quatuor Mutianus obtinebat in pace. Sed æmulatio & proximi exercitus gloria repulerat ſegnitiam. Quantumq́; illis roboris diſcrimina & labor, tantum his uigoris addiderat integra quies, & inexpertus

pertus belli labor. Auxilia utriq; cohortiũ alarumq́;, & claßes regesq́;, ac nomen dispari fama celebre. Vespasianus acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuq; consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, ueste habituq; uix à gregario milite discrepans, prorsus, si auaritia abeßet, antiquis ducibus par. Mutianum è contrario magnificentia & opes & cuncta priuatum modum supergreßa extollebant. Aptior sermone, dispositu, prouisuq; ciuiliũ rerum peritus. Egregium principatus temperamẽtum, si demptis utriusq; uitijs, solæ uirtutes miscerẽtur. Cæterum hic Syriæ, ille Iudææ præpositus, uicinis prouinciarum administrationibus inuidia discordes, exitu demum Neronis, positis odijs in medium cõsuluere, primùm per amicos: dein præcipua concordiæ fides: Titus praua certamina communi utilitate aboleuerat, natura atq; arte compositus alliciendis etiam Mutiani moribus. Tribuni centurionesq́; & uulgus militum, industria, licentia, per uirtutes, per uoluptates, ut cuique ingenium adsciscebantur. Antequam Titus aduentaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus præcipitibus, ut aßolet, nuntijs, & tarda mole ciuilis belli, quod longa concordia quietus oriens, tunc primùm parabat. Nanque olim ualidißima inter se ciuiũ arma in Italia Galliáue, uiribus Occidentis cœpta. Et Pom-

peio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est ciuile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditíque sæpius in Syria Iudæaq; Cæsares quàm inspecti. Nulla seditio legionum, tantum aduersus Parthos minæ uario euentu. Et proximo ciuili bello turbatis alijs inconcussa ibi pax. Dein fides erga Galbam. Mox ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, uulgatum est, ne penes cæteros imperij præmia, penes ipsos tantum seruitij necessitas esset, fremere miles, & uires suas circunspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxilijs Syria Iudæaq;: inde continua Aegyptus duæq; legiones, hinc Cappadocia Pontusq;, & quicquid castrorum Armenijs prætenditur. Asia & cætera prouinciæ, nec uirorum inopes, & pecuniæ opulentæ. quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello seclusum tutumq; ipsum mare. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus alijs placuit expectari bellum, cùm in uictores uictosq; nunquam solida fides coalesceret. Nec referre Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere. Discordiam his, ignauiam, luxuriem, & suismet uitijs alterum bello, alterum uictoria periturum. Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mutianusq; nuper, cæteri olim mistis consilijs, optimus quisque amore

Reipub.

Reipub. Multos dulcedo prædarum stimulabat, alios ambiguæ domi res. Ita boni maliq; causis diuersis, studio pari, bellũ omnes cupiebant. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritæ uelut Nero adueniret, uario super exitu eius rumore, eoq; pluribus uiuere eum fingentibus, credentibusq;. Cæterorũ casus conatusq; in contextu operis dicemus. Tunc seruus è Ponto, siue, ut alij tradidere, libertinus ex Italia, citharæ & cantus peritus (unde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides) adiunctis desertoribus, quos inopia uagos ingẽtibus promissis corruperat, mare ingreditur: ac ui tempestatum Scythinum insulam detrusus, & militum quosdam ex Oriente commeantium asciuit, & abnuentes interfici iussit, & spoliatis negotiatoribus mancipiorum ualentissimum quenq; armauit. Centurionemq; Sisennam dextras, concordiæ insignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem, uarijs artibus aggressus est, donec Sisenna clam relicta insula, trepidus & uim metuens aufugeret. Inde latè terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerũ nouarum cupidine & odio præsentium. Gliscẽtem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliã prouincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. Datæ è classe Misenensi duæ triremes ad prosequẽdum, cum quibus Scythinum insulam tenuit. Nec defuere qui trierarchos nomine

mine

mine Neronis *accirent. Is in mœstitiam composi tus, & fidē suorum quondam militum inuocans, ut eum in* Syria, *aut* Aegypto *sisterent orabat.* Trierarchi *nutantes, seu dolo, alloquendos sibi milites, & paratis omnium animus reuersuros firmauerunt.* Sed Asprenati *cuncta ex fide nuntiata. Cuius cohortatione expugnata nauis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis comaq; & toruitate uultus, in* Asiam, *atque inde* Romam *prouectum est. In ciuitate discordi & ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta, parua quoque res magnis motibus agebantur.* Vibius Crispus, *pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quàm inter bonos,* Annium Faustum *equestris ordinis, qui tēporibus* Neronis *delationes factitauerat, ad cognitionem senatus uocabat.* Nam *recens* Galbæ *principatu censuerant patres, ut accusatorū causæ noscerentur. Id senatusconsultū uariè iactatū, & prout potens uel inops reus inciderat, infirmum aut ualidū retinebatur. Ad hæc terrore & propria ui* Crispus *incubuerat delatorem fratris sui peruertere, traxeratq; magnam senatus partem, ut indefensum, & inauditum dedi ad exitium postularet. Contrà apud alios nihil æquè reo proderat quàm nimia potētia accusatoris: dari tēpus, edi crimina, quamuis inuisum ac nocentē, more tamen audiendum censebant. Et ualuere primo: dilataq; in paucos*

dies

dies cognitio. mox dãnatus est Faustus, nequaquam eo assensu ciuitatis, quem pessimis moribus meruerat. quippe ipsum Crispum easdẽ accusationes cum præmio exercuisse meminerãt. Nec pœna criminis, sed ultor displicebat. Læta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius è Dalmatia Pãnoniaq; exercitibus. Fuere quatuor legiones, è quibus bina millia præmissa. Ipsæ modicis interuallis sequebantur: septima à Galba conscripta: ueterana, undecima ac tertiadecima, & præcipui fama Quartadecumani rebellione Britanniæ compressa. Addiderat gloriam Nero eligendo ut potissimos. Vnde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonẽ studia. Sed quò plus uiriũ ac roboris, è fiducia tarditas inerat. agmẽ legionũ, alæ cohortesq; præueniebant. Et ex ipsa urbe haud spernẽda manus, quinq; prætoriæ cohortes, & equitũ uexilla cũ legione prima: ac deforme insuper auxiliũ duo millia gladiatorũ, sed per ciuilia arma etiã seueris ducibus usurpatum. His copijs rector additus Annius Gallus, cũ Vestricio Spurina ad occupandas Padi ripas præmissus: quoniã prima cõsiliorũ frustra ceciderãt, trãsgresso iam alpes Cæcinna, quẽ sisti inter Gallias posse sperauerat. Ipsum Othonẽ comitabãtur speculatorũ lecta corpora, cum cæteris prætorijs cohortib⁹, ueterani è prætorio, classicorũ ingẽs numerus. Nec illis segne aut corrupt

ruptum luxu iter. sed lorica ferrea usus, & ante signa pedester, horridus, incomptus, famaeq; dissimilis. Bladiebatur coeptis fortuna, possessa per mare et naues maiore Italiae parte, penitus usq; ad initium maritimarum alpium: quibus tentandis aggrediendisq;, prouinciae Narbonēsi Suedium Clementem, Antonium Nouellum, Aemylium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum uinctus, Antonio Nouello nulla autoritas. Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut aduersus modestiā disciplinae corruptus, ita praeliorum auidus. Videbatur non Italia adiri, nec loca sedesq; patriae: iubebātur tanquā externa litora et urbes hostium urere, uastare, rapere, eò atrocius quòd nihil usquam prouisum aduersum metus. pleni agri, apertae domus. occursantes domini iuxta coniuges & liberos, securitate pacis, & belli malo circumueniebātur. Maritimas tum alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is cōcita gente, nec deest iuuentus, arcere prouinciae finibus Othonianos intēdit Sed primo impetu caesi disiectiq; montani, ut quibus temere collectis, nō castra, nō ducē noscitātibus, neq; in uictoria decus esset, neq; in fuga flagitium. Irritatus eo praelio Othonis miles, uertit iras in municipium Albintimilium quippe in acie nihil praedae, inopes agrestes, & uilia arma nec capi poterāt pernix genus, & gnari locorū. sed calamitatibus, infso

insontium expleta auaritia. Auxit inuidiam præclaro exemplo fœmina Ligus, quæ filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoq; per cruciatus interrogarent ubi filium occuleret, uterum ostendẽs, latere respondit. Nec ullis deinde tortoribus, aut morte, constantiam uocis egregiæ mutauit. Imminere prouinciæ Narbonensi, in uerba Vitellij adactæ, classem Othonis, Fabio Valenti trepidi nuntij attulere. Aderãt legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, uniuersam Treuirorum alam cũ Iulio Classico præfecto misit. è quibus pars in colonia Foroiuliẽsi retẽta: ne omnibus copijs, in terrestre iter uersis, uacuo mari classis accelerarent. Duodecim equitũ turmæ & lecti è cohortibus aduersus hostẽ iere: quibus adiũcta Ligurum cohors, uetus loci auxilium, & quingenti Pannonij nondum sub signis. Nec mora prælio: sed acie ita instructa, ut pars classicorum mistis paganis in colles mari propinquos exurgeret, quantũ inter colles ac litus æqui loci prætorianus miles expleret, in ipso mari ut annexa classis & pugnæ parata, conuersa, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani quibus minor peditum uis, in equite robur, alpinos proximis iugis, cohortes densis ordinibus post equitem locãt. Treuirorum turmæ obtulere se hosti incautè, cum exciperet cõtra ueteranus miles, simul à

latere

latere saxis urgeret apta ad iaciendum paganorum manus, qui sparsi inter milites strenui ignauiq; in uictoria idem audebant. Additus perculsis terror, inuecta in terga pugnantium classe. Ita undiq; clausi. Deletæq; omnes copiæ forent, ni uictorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus. Nec *Vitelliani quanquam uicti quieuere. accitis auxilijs, securum hostẽ, ac successu rerum socordius agẽtem inuadunt. cæsi uigiles, perrupta castra, trepidatum apud naues, donec sidente paulatim metu, occupato iuxtà colle defensi mox irrupere. Atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, sustentata diu acie, telis obruũtur.* Ne *Othonianis quidẽ incruẽta uictoria fuit, quorũ improuidè secutos conuersi equites circumuenerunt. Ac uelut pactis inducijs, ne hinc classis, inde equites subitã formidinem inferrẽt, Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliæ municipium, Othoniani Albingaunum interioris Liguriæ reuertere. Corsicam ac Sardiniã, cæterasq; proximi maris insulas, fama uictricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicã propè afflixit Decumi Pacarij procuratoris temeritas, tãta mole belli nihil in summa profutura, ipsi exitiosa. Nanque Othonis odio iuuare Vitelliũ Corsorũ uiribus statuit, inani auxilio etiam si prouenisset. Vocatis principibus insulæ consilium aperit. Et contradicere ausos Claudium*

dium Phirrhicum trierarchum liburnicarum ibi nauium, Quintium Certum equitem Romanum interfici iubet, quorũ morte exterriti qui aderãt, simul ignara & alieni metus socia imperitorũ turba, in uerba Vitellij iurauere. Sed ubi delectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occœpit, laborum insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant: Insulam esse quam incolerẽt, & longe Germaniã uiresq; legionũ: Direptos uastatosq; classe etiam quos cohortes alæq; protegerent. Et auersi repente animi, nec tamen aperta ui: aptum tẽpus insidijs legere. Digressis qui Pacarium frequentabant; nudus & auxilij inops balneis interficitur. Trucidati & comites, Capita, ut hostiũ ipsi interfectores ad Othonem tulere. Neq; eos aut Otho præmio affecit, aut puniuit Vitellius, in multa colluuie rerum maioribus flagitijs permistos. Aperuerat iam Italiã, bellumq; transmiserat, ut suprà memorauimus, ala Syllana, nullo apud quenquam Othonis fauore, nec quia Vitellium mallent, sed lõgà pax ad omne seruitiũ fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incuriosos. Florentissimum Italiæ latus, quantũ inter Padum alpesq; camporũ & urbium, armis Vitellij (nanq; & præmissæ à Cæcinna cohortes aduenerãt) tenebatur. Capta Pannoniorũ cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille clas-

 sici

sici inter Placentiam Ticinumq́; : quo successit Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebatur. Inritabat quin etiam Batauos Transrhenanosq́; Padus ipse, quem contra Placentiam transgressi, raptis quibusdã exploratoribus ita cæteros terruere, ut adesse omnem Cæcinnæ exercitũ trepidi ac falsi nuntiarent. Certum erat Spurinæ (is enim Placentiam obtinebat) necdum uenisse Cæcinnã: & si propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tres prætorias cohortes, & mille uexillarios cũ paucis equitibus, ueterano exercitui obijcere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis signis uexillisq́; ruere, & retinẽti duci tela intentare, spretis cẽturionibus tribunisq́; prouidẽtiã ducis laudãtibus, qui pro Othone et accitũ Cæcinnã clamitabãt. Fit temeritatis alienæ comes Spurina, primò coactus, mox uelle simulãs, quo plus autoritatis inesset cõsilijs, si seditio mitesceret. Postquã in conspectu Padus, & nox appetebat, uallari castra placuit. Is labor urbano militi insolitus cõtudit animos. Tum uetustissimus quisq́; castigare credulitatẽ suam; metũ ac discrimen ostẽdere, si cum exercitu Cæcinna patentibus campis tam paucas cohortes circumfudisset. Iamq́; totis castris modesti sermones, & inserẽtibus se centurionibus tribunisq́;, laudare prouidentiam ducis: quòd coloniam uirium & opum ualidã, robur ac sedẽ bello legisset. Ipse

postremò Spurina non tam culpam exprobrãs, quam rationẽ ostendẽs, relictis exploratoribus, cæteros Placẽtiam reduxit, minus turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, prouisa parataq; nõ arma modò, sed obsequiũ & parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cum uirtutis haud pœniteret. At Cæcinna uelut relicta post alpes sæuitia ac licẽtia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius municipia & coloniæ in superbiam trahebant, quòd uersicolore sagulo, brachas, tegmẽ barbarũ indutus, togatos alloqueretur. Vxorem quoq; eius Saloninã, quanquam in nullius iniuriam insigni equo ostroq; ueheretur, tanquam læsi grauabantur. Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumq; fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo uidere. Cæcinna Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium & promissa, ijsdem petitus, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus iactata sunt, consilia curasq; in oppugnationem Placentiæ magno terrore uertit, gnarus ut initia belli prouenissent, famam in cætera fore. Sed primus dies impetu magis quam ueterani exercitus artibus transactus. Aperti incautique muros subiere, cibo uinoq; prægraues. In eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus situm extra

muros conflagrauit, siue ab oppugnatoribus incẽsum, dum faces & glãdes ac mißilem ignem in obsessos iaculantur: siue ab obsessis, dum regerũt. Municipale uulgus pronum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, & quibusdã uicinis colonijs inuidia æmulatione, quòd nulla in Italia moles tã capax foret. quocunq; casu acciderat, dum atrociora metuebantur, in leui habitũ: reddita securitate, tãquã nihil grauius pati potuißent, mœrebãt. Cæterùm multo suorũ cruore pulsus Cæcinna. Et nox parandis operibus aßumpta. Vitelliani pluteos cratesq; & uineas suffodiendis muris protegendisq; oppugnatoribus: Othoniani sudes & immẽsas lapidum ac plumbi ærisq; moles perfringẽdis operibus, obruendisq; hostibus expediũt. Vtrinq; pudor, utrinq; gloria, & diuersæ exhortationes, hinc legionũ & Germanici exercitus robur, inde urbanæ militiæ et prætoriarũ cohortium decus attollẽtium. Illi ut segnem ac desidem, & circo ac theatris corruptum militem, hi peregrinum & externum increpabant. simul Othonem ac Vitellium celebrantes culpantesq;, uberioribus inter se probris, quàm laudibus stimulabãtur. Vixdum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis utrinq; campi, densum legionum agmẽ, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis inceßere, neglecta aut æuo fluxa comminus

aggre

aggredi. Ingerũt desuper Othoniani pila librato magis & certo ictu, aduersus temere subeuntes cohortes Germanorum cantu truci, & more patrio nudis corporibus super humeros scuta quatientium. Legionarius pluteis & cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Cõtrà prætoriani dispositos ad id ipsos molares ingenti pondere ac fragore prouoluũt. pars subeuntium obruti: pars confici, & exangues aut laceri, cũ augeret stragem trepidatio, eóq; acrius è mœnibus uulnerarentur, rediere infracta partium fama. Et Cæcinna fama & pudore cœptæ temere oppugnationis, ne irrisus ac uanus iisdem castris asideret, traiecto rursus Pado Cremonã petere intendit. Tradidere se abeũti Turullius Cerialis, cum compluribus classicis, & Iulius Brigãticus cum paucis equitum. Hic præfectus alæ in Batauis genitus, ille primipilaris & Cæcinnæ haud alienus, quòd ordines in Germania duxerat. Spurina cõperto itinere hostium, defensam Placentiam, quæq; acta, & quid Cæcinna pararet, Annium Gallum per literas docet. Gallus legionẽ primã in auxilium Placentiæ ducebat, diffisus paucitate cohortium, ne longius obsidium & uim Germanici exercitus parũ tolerarent. Vbi pulsum Cæcinnam pergere Cremonã accepit, ægre coërcitã legionem & pugnãdi ardore usq; ad seditionẽ progressam, Bebriaci sistit. Inter Veronam Cremonamq;

monemq; situs est uicus, duabus iam Romanis cladibus notus, infaustusq;. Iisdē diebus à Martio Macro haud procul Cremona prosperè pugnatū. Nanq; promptus animi Martius transuectos nauibus gladiatores in aduersam Padi ripam repentè effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & cæteris Cremonam fugientibus, cæsi qui restiterant. Sed repreßus uincentium impetus, ne nouis præsidijs firmati hostes, fortunam prælij mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia, quæcunq; facta, prauè æstimantibus. Certatim ut quisq; animo ignauus, procax ore, Annium Gallum & Suetonium Paulinum & Marium Celsum (nam eos Otho quoq; præfecerat) uarijs criminibus inceßerāt. Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta interfectores Galbæ, scelere & metu uecordes, miscere cuncta, modò palam turbidis uocibus, modò occultis ad Othonem literis. qui humillimo cuiq; credulus, bonos metuens, trepidabat, rebus prosperis incertus, & inter aduersa melior. Igitur Titianū fratrē accitū bello præposuit. Interea Paulini & Celsi ductu res egregiæ gestæ. Angebant Cæcinnam, nequicquā omnia cœpta, & senescens exercitus sui fama. pulsus Placentia, cæsis nuper auxilijs, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quàm digna memoratu prælia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet,

deret, recuperare gloriã auidius quàm consultius properabat. Ad duodecimum à Cremona, locus castrorũ uocatur, ferocissimos auxiliariũ imminẽtibus uiæ lucis occultos imponit. equites procedere longius iussi, et irritato prælio sponte refugi, festinationem sequentium elicere, donec insidiæ coorirẽtur. Proditum id Othonianis ducibus. & curã peditum Paulinus, equitum Celsus, sumpsere. Tertiædecimæ legionis uexillum quatuor auxiliorũ cohortes & quingenti equites in sinistro locãtur. Aggerem uiæ tres prætoriæ cohortes arctis ordinibus obtinuere. Dextra fronte prima legio incessit, cum duabus uexillariis cohortibus & quingẽtis equitibus. Super hos è prætorio auxilijsq; mille equites, cumulus prosperis aut subsidium laborantibus, ducebantur. Antequam miscerentur acies, terga uertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exurgẽtes cedente sensim Celso longius secuti, ultro in insidias præcipitantur. Nam a lateribus cohortes legionum, aduersa fronte, & subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non statim à Suetonio Paulino pediti datum. Cunctator natura, & cui cauta potius consilia cum ratione, quàm prospera ex casu placerent, compleri fossas, aperiri campum pandi aciem iubebat, satis cito incipi uictoriam ratus, ubi prouisum foret ne uincerentur. Ea cunctatione spatium Vitel-

 lianis

lianis datũ in uineas nexu traducum impeditas refugiendi. Et modica ſylua adhærebat, unde rurſus auſi, promptiſſimis prætorianorum equitum interfecere: uulneratur rex Epiphanes impigre pro Othone pugnã ciens. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hoſtium acie, uerſi in fugam etiam qui ſubueniebant. Nam Cæcinna non ſimul cohortes, ſed ſingulas acciuerat: quæ res in prælio trepidationẽ auxit, cum diſperſos nec uſquam ualidos pauor fugientiũ abriperet. Orta & in caſtris ſeditio, quòd nõ uniuerſi ducerentur. Vinctus præfectus caſtrorum Iulius Gratus, tanquam fratri apud Othonẽ militãti proditionem ageret, cum fratrem eius Iulium Frontonem tribunũ Othoniani ſub eodem crimine uinxiſſent. Cæterũ ea ubiq; formido fuit, apud fugiẽtes, occurſantes, in acie, pro uallo, ut deleri cũ uniuerſo exercitu Cæcinnã potuiſſe, ni Suetonius Paulinus receptui ceciniſſet, utriſque in partibus percrebruerit. Timuiſſe ſe Paulinus ferebat, tantum inſuper laboris atq; itineris, ne Vitellianus miles recens caſtris feſſos aggrederetur, perculſis nullum retro ſubſidiũ foret. Apud paucos ea ducis ratio probata, in uulgus aduerſo rumore fuit. Haud perinde damnũ Vitellianos in metum cõpulit, quàm ad modeſtiã cõpoſuit: nec ſolum apud Cæcinnã, qui culpam in militẽ conferebat, ſeditioni magis quàm prælio paratum: ſed Fabij quoque Valentis copiæ,

iam

iam enim Ticinum uenerat, posito hostium contemptu, & recuperandi decoris cupidine, reuerentius & æqualius duci parebăt. Grauis alioquin seditio exarserat, quam altiori initio (neq; enim rerum à Cæcinna gestarũ ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batauorum, quas bello Neronis à quartadecima legione digreßas, cum Britanniam peterent, audito Vitellij motu in ciuitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas retulimus, superbè agebant, ut cuiusq; legionis tentoria acceßißent, coërcitos à se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atq; omnem belli fortunam in ipsorum manu sitã iactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci, corrupta iurgijs aut rixis disciplina. Ad postremum Valens è petulantia etiam perfidiam suspectabat. Igitur nuntio allato pulsam Treuirorum alam Tungrosq; à claße Othonis, & Narbonensem Galliam circumiri, simul cura socios tuendi, & militari astu, cohortes turbidas, ac si unà forent prævalidas, dispergendi, partem Batauorum ire in subsidiũ iubet. Quod ubi auditum, uulgatumq;, mœrere socij, fremere legiones, orbari se fortißimorũ uirorum auxilio. Veteres illos & tot bellorum uictores, postquàm in cõspectu sit hostis, uelut ex acie abduci. Si prouincia urbe et salute imperij potior sit, omnes illuc sequerentur: sin uictoriæ sanitas, sustentaculum, columen in Italia uerteretur, non

abrumpēdos ut corpori ualidißimos artus. Hæc ferociter iactādo, postquam immißis lictoribus Valēs coërcere seditionem cœptabat, ipsum inuadunt, saxa iaciunt, fugientē sequuntur. Spolia Galliarum & Viennensium aurum & præmia laborum suorum occultare clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamq́; humum pilis & lanceis rimabantur. Nam Valens seruili ueste apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus præfectus castrorum, deflagrante paulatim seditione addit consilium, uetitis obire uigilias cēturionibus, omißo tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cūcti, circunspectare inter se attoniti: & id ipsum quòd nemo regeret pauentes; silentio, patientia, postremò precibus ac lacrymis ueniam quærebant. Vt uerò deformis & flens, & præter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, fauor: uersi in lætitiam (ut est uulgus utroq; immodicum) laudantes gratantésque circundatum aquilis signisq́; in tribunal ferunt. Ille utili moderatione non suppliciū cuiusquam poposcit: ac ne dißimulans suspectior foret, paucos incusauit: gnarus ciuilibus bellis plus militibus quàm ducibus licere. Munientibus castra apud Ticinum de aduersa Cæcinnæ pugna allatum, et propè renouata seditio, tanquam fraude & cunctationibus Valentis prælio defuißent. Nolle requiem, non expectare du-

cem, anteire signa, urgere signiferos. rapido agmine Cæcinnæ iunguntur. Improspera Valentis fama apud exercitum Cæcinnæ erat: expositos se tanto pauciores integris hostiū uiribus quere bantur, simul in suam excusationem & aduentantium robur per adulationem attollentes, ne ut uicti & ignaui despectarentur. Et quanquā plus uirium, propè duplicatus legionū auxiliorumq; numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cæcinnam inclinabant, super benignitatem animi qua promptior habebatur, etiam uigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani fauore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcinna ut fœdum & maculosum: ille ut uanum ac tumidum, irridebant. Sed condito odio, eandē utilitatem fouere, crebris epistolis sine respectu ueniæ probra Othoni obiectantes, cùm duces partium Othonis quamuis uberrima conuiciorū in Vitelliū materia abstinerēt. Sanè ante utriusq; exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam meruere, minus Vitellij ignauæ uoluptates quàm Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atq; odium cædes Galbæ. Contra illi initiū belli nemo imputabat. Vitellius uentre & gula sibi ipsi hostis. Otho luxu, sæuitia, audacia, Reipub. exitiosior ducebatur. Cōiunctis Cæcinnæ ac Valentis copijs, nulla ultrà penes Vitellianos mora, quin totis uiribus certarent. Otho consulta-

uit,

uit, trahi bellum, an fortunā experiri placeret. Tum Suetonius Paulinus dignū sua fama ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, festinationem hostibus, moram ipsis utilem disseruit. Exercitum Vitellij uniuersum aduenisse: nec multū uirium à tergo, quoniam Galliæ tumeant, deserere Rheni ripam irrupturis tā infestis nationibus non conducat. Britannicū militem hoste & mari distineri: Hispanias armis non ita redundare: prouinciam Narbonensem incursu classis, & aduerso prælio contremuisse: clausam alpibus et nullo maris subsidio Transpadanam Italiam atq; ipso transitu exercitus uastatam: non frumētum usquam exercitui, nec exercitū sine copijs retineri posse. Iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello, fluxis corporibus mutationem soli cœliq; haud toleraturos. Multa bella impetu ualida, per tædia & moras euanuisse. Contrà ipsis omnia opulenta & fida: Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orientem cum integris exercitibus: Italiā & caput rerū urbem, senatumq; & populum nunquam obscura nomina etsi aliquando obumbrentur: publicas priuatasq; opes, & immensam pecuniam inter ciuiles discordias ferro ualidiorem: corpora militum aut Italiæ sueta, aut æstibus. Obiacere flumen Padum, tutas uiris murísque

urbes

urbes, è quibus nullam hosti cessuram, Placētia defensione exploratū: proinde duceret bellū paucis diebus. Quartamdecimā legionem magnam ipsam fama Mœsiacis copijs affore. Tum rursus deliberaturū, et si prælium placuisset, auctis uiribus certaturos. Accedebat sententiæ Paulini Marius Celsus. Idem placere Annio Gallo paucos ante dies lapsu equi afflicto, missi qui consilium eius sciscitarētur, retulerant. Otho pronus ad decertandum. Frater eius Titianus, & præfectus prætorij Proculus, imperitia properātes, fortunā & deos & numen Othonis adesse consilijs, affore conatibus testabantur. Neu quis obuiam ire sentētiæ auderet, in adulationē concesserāt. Postquam pugnari placitum, interesse pugnæ imperatorem, an seponi melius foret, dubitauere. Paulino & Celso iam non aduersantibus ne principem obiectare periculis uiderentur, ijdem illi deterioris cōsilij autores perpulere, ut Brixellum cōcederet, ac dubijs præliorum exemptus, summæ rerum et imperij se ipsum reseruaret. Is primus dies Othonianas partes afflixit. Namq; et cum ipso prætoriarum cohortium & speculatorū equitumq; ualida manus discessit, & remanentiū fractus animus, quando suspecti duces, & Otho, cui uni apud militē fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris ut in ciuili bello trāsfugijs,

fugijs,& exploratores cura diuersa sciscitādi, sua non occultabant. Quieti intentiq; Cæcinna ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiā opperiebātur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, aduersus oppositam gladiatorum manū. ac ne ipsorum miles segne otium tereret, naues pari inter se spatio ualidis utrinq; trabibus cōnexæ, aduersum in flumen dirigebantur, iactis insuper anchoris quæ firmitatē pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine, inoffensus ordo nauium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremā nauem educta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarētur. Othoniani in ripa turrim struxerāt, saxaq; & faces iaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores nauibus molientes, Germani nando prælabebātur. Ac forte plures trāsgressos, cōpletis liburnicis per prōptißimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neq; ea constantia gladiatoribus ad prælia quæ militibus, nec perinde nutātes è nauibus, quam stabili gradu è ripa uulnera dirigebant. Et cum uarijs trepidantium inclinationibus immisti remiges propugnatoresq; turbarentur, desilire in uada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere. Quæ cuncta in oculis utriusq; exercitus, quanto lætiora Vitellianis,

tantò

tantò acrius Othoniani causam autoremq́; cladis detestabantur. Et prælium quidem abruptis quæ superfuerant nauibus, fuga diremptũ. Macer ad exitium poscebatur. Iamq́; uulneratum eminus lancea, strictis gladijs inuaserant, cum intercursu tribunorum centurionumq́; protegitur. Nec multò pòst Vestricius Spurina iussu Othonis, relicto Placẽtiæ modico præsidio, cum cohortibus subuenit. Dein Flauium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copijs misit, quibus Macer præfuerat, læto milite ad mutationem ducum, & ducibus ob crebras seditiones, tam infestam militiam aspernantibus. Inuenio apud quosdam autores, pauore belli, seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur; dubitasse exercitus, num posito certamine, uel ipsi in medium consultarent, uel senatui permitterent legere imperatorem. Atque eò duces Othonianos spatium ac moras suasisse, præcipuè Paulinum: quòd uetustissimus consularium, & militia clarus, gloriã nomenq́; Britannicis expeditionibus meruisset. Ego ut concesserim apud paucos tacito uoto quietem pro discordia, bonum et innocentem principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum: ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse corruptissimo seculo tãtam uulgi moderationẽ reor, ut qui pacem belli amore turbauerant, bellum

pacis

pacis charitate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusq; dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere: aut legatos ac duces magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumq; meritis suis principem passuros. Vetus ac iam pridem *insita mortalibus potentiæ cupido cum imperij magnitudine adoleuit, erupitq;.* Nam *rebus modicis æqualitas facile habebatur.* Sed *ubi subacto orbe, & æmulis urbibus regibúsue excisis, securas opes concupiscere uacuum fuit, primæ inter patres plebemq; certamina exarsere.* Mo*dò turbulenti tribuni, modò consules præualidi, & in urbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum.* Mox *è plebe infima,* C. Marius, & *nobilium sæuissimus* L. Sylla, *uictam armis libertatem in dominationem uerterunt.* Post *quos* Gn. Pompeius *occultior, non melior.* Et *nunquam postea nisi de principatu quæsitum.* Non *discessere ab armis in* Pharsalia *ac* Philippis *ciuium legiones, nedum* Othonis *ac* Vitellij *exercitus sponte posituri bellum fuerint.* Eadem *illos deûm ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum causæ in discordiam egere.* Quòd *singulis uelut ictibus transacta sunt bella, ignauia principum factum est.* Sed *me ueterum nouorumq; morum reputatio longius tulit.* Nunc *ad rerum ordinem uenio.* Profecto Brixellum Othone, *honor imperij penes* Titianũ *fratrem,*

ius ac potestas penes Proculum praefectum. Celsus & Paulinus, cùm prudentia torũ nemo uteretur, inani nomine ducum, alienaq; culpa praetendebantur. Tribuni centurionesq; ambigui, quòd spretis melioribus, deterrimi ualebant. Miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari quàm exequi mallet. Promoueri ad quartum à Bebriaco castra placuit, adeò imperitè, ut quanquam uerno tempore anni, & tot circum amnibus, penuria aquae fatigarentur. Ibi de praelio dubitatum, Othone per literas flagitãte, ut maturarent: militibus, ut imperator pugnae adesset poscentibus: pleriq; copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde diiudicari potest quid optimum factu fuerit, quàm pessimum fuisse quod factum est. Non ut ad pugnam, sed ad bellandũ profecti. Confluentes Padi & Abduae fluminum, XVI. inde millium spatio distantes petebant. Celso & Paulino abnuentibus, militem itinere fessum, sarcinis grauẽ, obiicere hosti, non admissuro quo minus expeditus & uix quatuor millia passuum progressus, aut incompositos in agmine, aut dispersos, & uallum molientes aggrederetur, Titianus & Proculus, ubi consiliis uincerentur, ad ius imperii transibant. Aderat sanè citus equo Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho increpita ducum segnitia rem in discrimen mitti iubebat, aeger mora & spei impatiens. Eodem die ad Caecin-

nam operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni colloquium eius postulantes uenerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cum præcipites exploratores adesse hostem nũtiauere. Interruptus tribunorum sermo. Eoq; incertum fuit, insidias, an proditionem, uel aliquod honestum consilium cœptauerint. Cæcinna dimissis tribunis, reuectus in castra. Datum iussu Fabij Valentis pugnæ signum, & militem in armis inuenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis quò minus in uallum impingerentur, Italicæ legionis uirtute deterriti sunt. Ea strictis mucronibus redire pulsos, & pugnam resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legionum acie sine trepidatione, & enim (quanquam uicino hoste) aspectus armorum densis arbustis prohibebatur, apud Othonianos pauidi duces, miles ducibus infensus, mista uehicula & lixæ, & præruptis utrinque fossis uia quieto quoq; agmini angusta. Circumsistere alij, signa sua quærere alij: incertus undique clamor accurrentium, clamantium: & ut cuiq; audacia uel formido, in primam postremámue aciem prorumpebant, uel reuehebãtur. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem uertit, repertis qui desciuisse à Vitellio exercitum ementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellij dispersus, an in ipsa

Othonis

Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnæ ardore Othoniani ultro salutauere, & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris quæ causa salutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hostium acies integris ordinibus, robore & numero præstantior. Othoniani quanquam dispersi, pauciores, fessi, prælium tamen acriter sumpsere. Et per locos arboribus ac uineis impeditos, non una pugnæ facies. cominus, eminusq́; , cateruis & cuneis concurrebant: in aggere uiæ collato gradu, corporibus & umbonibus, omisso pilorum iactu, gladijs & securibus galeas loricasq́; perrumpere, noscentes inter se, cæteris conspicui, in euentum totius belli certabant. Forte inter Padum uiamq́;, patenti campo duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio Vnaetuicesima, cui cognomen Rapaci, uetere gloria insignis: è parte Othonis, prima Adiutrix, non antè in aciem deducta, sed ferox & noui decoris auida. Primani stratis Vnaetuicesimanorum principijs aquilam abstulere. Quo dolore accensa legio, & impulit rursus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima signa uexilláque ex hostibus rapuit. A' parte alia, propulsa Quintanorum impetu tertiadecima legio: circumuenti plurium accursu quartadecimani. Et ducibus Othonis iam pridem profugis, Cæcinna ac Valens sub-

fidijs suos firmabant. Accesßit recens auxilium Varus Alphenus cum Batauis, fusa gladiatorum manu, quam nauibus transuectam oppositæ cohortes in ipso flumine trucidauerant. Ita uictores latus hostium inuecti. Et media acie perrupta, fugere paßim Othoniani Bebriacum petentes. Immensum id spatium. Obstructæ strage corporum uiæ. Quo plus cædis fuit. Neque enim ciuilibus prælijs, capti in prædam uertuntur. Suetonius Paulinus & Licinius Proculus diuersis itineribus castra uitauere. Vedium Aquilam tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconsultus pauor obtulit. Multo adhuc die uallum ingreßus, clamore seditiosorum & fugacium circunstrepitur. Non probris, nō manibus abstinent, desertorem proditoremq; increpant, nullo proprio crimine eius, sed more uulgi suum quisq; flagitium alijs obiectantes. Titianum & Celsum nox iuuit, dispositis iam excubijs, compreßisq; militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, autoritate flexerat, ne super cladem aduersæ pugnæ suismet ipsi cædibus sæuirent. Siue finis bello uenißet, seu resumere arma mallent, unicum uictis in consensu leuamentum. Cæteris fractus animus Prætorianus miles, non uirtute se, sed proditione uictum fremebat: Ne Vitellianis quidem incruentam fuiße uictoriam, pulso equite, rapta legionis aquila: Supereße cum ipso Othone militū quod

trans

trans Padum fuerit: Venire Mœsicas legiones. Magnam exercitus partem Bebriaci remansisse. Hos certè nondum uictos, & si ita ferret, honestius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pauidi, extrema desperatione ad iram sæpius quam in formidinem stimulabantur. At Vitellianus exercitus ad quintum à Bebriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eodem die oppugnationem castrorum. Simul uoluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis & tantum ad prælium egreßis, munimentum fuere arma & uictoria. Postera die haud ambigua Othoniani exercitus uoluntate, &, qui ferociores fuerant, ad pœnitentiam inclinantibus, mißa legatione, apud duces Vitellianos dubitatum quo minus pacem concederent. Legati paulisper retenti. Ea res hæsitationem attulit, ignaris adhuc an impetraßent. Mox remißa legatione patuit uallum. Tum uicti uictoresq; in lacrymas effusi, sortem ciuilium armorum misera lætitia detestantes. Iisdem tentorijs alij fratrum, alij propinquorum uulnera fouebant. Spes & præmia in ambiguo: certa, funera & luctus. Nec quisquam adeò mali expers, ut non aliquam mortem mœreret. Requisitum Orphidij legati corpus honore solito crematur. Paucos, neceßarij ipsorum sepeliuere. Cæterum uulgus super humum relictum. Opperiebatur Otho nuntium pugnæ nequaquam trepidus, & con-

filij certus. Mœsta primùm fama, dein profugi è prælio perditas res patefaciunt. Non expectauit militum ardor uocem imperatoris. Bonum habere animum iubebant. Superesse adhuc nouas uires, & ipsos extrema passuros, ausurosq;. Neq; erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & instinctu flagrabant. Qui procul astiterant, tendere manus, & proximi prehensare genua: promptissimo Plotio Firmo. Is prætorij præfectus, identidem orabat, ne fidissimum exercitum, ne optimè meritos milites desereret: maiore animo tolerari aduersa quàm relinqui: fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei: timidos & ignauos ad desperationem formidine properare. Quas inter uoces ut flexerat uultum, aut indurauerat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantum proprius Othonis miles, sed præmissi Mœsia eandem obstinationem aduentantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas, nuntiabant: ut nemo dubitet potuisse renouari bellum atrox, lugubre, incertum uictis & uictoribus. Ipse uersus à consilijs belli, Hunc, inquit, animum, hanc uirtutem uestram ultro periculis obijcere, nimis grande uitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si uiuere placeret, pulchrior mors erit. Experti inuicem sumus ego ac fortuna. Ne tempus computaueritis. Difficilius est temperare, qua te non putes diu usurum.

Ciuile

Ciuile bellum à Vitellio cœpit, & ut de principatu certaremus armis, initium ille fuit. Ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit. Hinc Othonem posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis. Mihi non ultione neque solatijs opus est. Alij diutius imperium tenuerunt, nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus sterni rursus, & Reipub. eripi patiar? Eat hic mecum animus, tanquam perituri pro me fueritis. Sed este superstites, nec diu moremur, ego incolumitatem uestram, uos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignauiæ est. Præcipuum destinationis meæ documentum habete, quòd de nemine queror. Nam incusare deos uel homines, eius est, qui uiuere uelit. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, irent properè, neu remorando iram uictoris asperarent, iuuenes autoritate, senes precibus monebat, placidus ore, intrepidus uerbis intempestiuas suorum lacrymas coërcens. Dari naues ac uehicula abeuntibus iubet. Libellos epistolasq; studio erga se, aut Vitellium contumelijs, insignes abolet. Pecunias distribuit parcè, nec ut periturus. Mox Saluium Cocceianum fratris filium prima iuuenta trepidum & mœrentem, ultro solatus est, laudando pietatem eius, castigando formidinem. An Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolum tota

domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? Mereri se festinato exitu clementiam victoris: Non enim ultima desperatione, sed poscente prælium exercitu, remisisse Reipub. nouissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quæsitum: Post Iulios, Claudios, Sergios, se primum in familiam nouam imperium intulisse: Proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse, aut obliuisceretur unquam, aut nimium meminisset. Post quæ dimotis omnibus, paulum requieuit: atque illum iam supremas curas agentem repens tumultus auertit, nuntiata consternatione ac licentia militum: nanque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Virginium ui, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis autoribus regressus, uacauit abeuntium alloquijs, donec omnes inuiolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidæ aquæ sedauit. Tum allatis pugionibus, cum utrunque pertentasset, alterum capiti subdit. Et explorato iam profectos amicos, noctē quietam, utq; affirmatur, non insomnem egit. Luce prima in ferrum pectore incubuit. Ad gemitum morientis ingressi liberti, seruiq;, & Plotius Firmus prætorij præfectus, unum uulnus inuenere. Funus maturatum. Ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. Tulere corpus prætoriæ cohortes,

tes, cum laudibus & lacrymis, uulnus manus᷈q; eius exosculantes. Quidam militum iuxta rogum interfecere se, non noxa neque ob metum, sed æmulatione decoris, & charitate principis. Ac postea promiscuè Bebriaci, Placentiæ, alijs in castris celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum extructum est modicum & mansurum. Hunc uitæ finem habuit septimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino. Pater consularis, auus prætorius, maternum genus impar, nec tamẽ indecorum. Pueritia ac iuuenta qualem monstrauimus. Duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Vt conquirere fabulosa & fictis oblectare legentium animos procul grauitate cœpti operis crediderim, ita uulgatis traditísque demere fidem non ausim. Die quo Bebriaci certabatur, auem inusitata specie apud Regium Lepidum celebri luco consedisse, incolæ memorant, nec deinde cœtu hominum circumuolitãtem alitem territam pulsam'ue, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: & tempora reputantibus, initium finémque miraculi cum Othonis exitu competisse. In funere eius nouata luctu ac dolore militum seditio. Nec erat qui coërceret. Ad Virginium uersi, modò ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Cæcinnam ac Valen-

tem fungeretur, minitantes orabant. Virginius per aduersam domus portam furtim digressus, irrumpentes frustratus est. Earum quæ Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et uenia statim impetrata, concedentibus ad uictorem per Flauium Sabinum ijs copijs quibus præfuerat. Posito ubique bello, magna pars senatus extremum discrimen adijt, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relicta illuc de aduerso prælio allatum. Sed milites ut falsum rumorem aspernantes, quòd infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, uultum habitúmque trahere in deterius. conuicijs postremò ac probris causam & initium cædis quærebant, cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne præualidis iam Vitellij partibus cunctanter excepisse uictoriam crederentur. Ita trepidi & utrinque anxij coëunt. Nemo priuatim expedito consilio, inter multos societate culpæ tutior. Onerabat pauentium curas ordo Mutinensis, arma & pecuniam offerendo, appellabátque Patres Conscriptos intempestiuo honore. Notabile iurgium inde fuit, quo Licinius Cæcinna Marcellum Eprium ut ambigua disserentem inuasit. Nec cæteri sentẽtias aperiebant. Sed inuisum memoria delationũ expositumq́; ad inuidiam Marcelli nomẽ iritauerat Cæcinuam, ut nouus adhuc, & in senatum nuper adscitus magnis inimici-

tijs

tijs clarescceret. Moderatione *meliorum dirempti.* Et *rediere omnes* Bononiam, *rursus consiliaturi. Simul medio tempore plures nuntij sperabãtur.* Bononiæ *diuisis per itinera qui recentißimum quenq; percunctarentur, interrogatus* Othonis *libertus causam digreßus, habere se suprema eius mandata respõdit. Ipsum ui uẽtem quidem relictũ, sed sola posteritatis cura, & abruptis uitæ blandimentis.* Hinc *admiratio, & plura interrogãdi pudor. Atq; omniũ animi in Vitelliũ inclinauere. Intererat consilijs frater eius* L. *Vitellius, seq; iam adulantibus offerebat, cum repentè* Cenus *libertus* Neronis, *atroci mendacio uniuersos perculit, affirmans superuentu* XIIII. *legionis, iunctis a* Brixello *uiribus, cæsos uictores, uersam partium fortunam.* Causa *fingendi fuit, ut diplomata* Othonis, *quæ neglegebantur, lætiore nuntio reualescerent.* Et Cenus *quidem rapidus in urbem uectus, paucos post dies iussu* Vetellij *pœnas luit.* Senatorum *periculum auctum, credentibus* Othonianis *militibus uera esse quæ afferebantur.* Intendebat *formidinẽ quod publici consilij facie, discessum* Mutina, *desertæq; partes forent.* Nec *ultra in commune congreßi, sibi quisque consuluere, donec missæ à* Fabio Valente *epistolæ demerent metum.* Et *mors* Othonis *quo laudabilior, eo uelocius audita.* At Romæ *nihil trepidationis: Cereales ludi ex more*

more spectabātur: ut cessisse uita Othonem, & à Flauio Sabino præfecto urbis, quod erat in urbe militum sacramēto Vitellij adactum, certi autores in theatrū attulerunt, Vitellio plausere: populus cum lauru ac floribus Galbæ imagines circum templa tulit, congestus in modum tumuli coronis iuxta lacum Curtij, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu, cuncta longis aliorum principatibus cōposita, statim decernuntur. Additæ erga Germanicos exercitus laudes gratesq́;, & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabij Valentis epistolæ ad cōsules scriptæ, haud immoderatæ. Gratior Cæcinnæ modestia fuit, quòd non scripsisset. Cæterum Italia grauius atque atrocius quàm bello afflictabatur. Dispersi per municipia & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, ui & stupris polluere, in omne fas nefasq́; auidi, aut uenales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent. Ipsiq́; milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium destinabāt, obnoxijs ducibus, & prohibere non ausis. Minus auaritiæ in Cæcinna, plus ambitionis. Valēs ob lucra & quæstus infamis, eoq́; alienæ etiā culpæ dissimulator. Iam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditū equitumq́;, uis damnaq́; & iniuriæ, ægrè tolerabātur. Interim Vitellius uictoria

ctoriæ suæ nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus uires trahebat. Pauci ueterum militum in hybernis relicti, festinatis per Gallias delectibus ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura belli Hordeonio Flacco permissa. Ipse è Britannico delectu octo millia sibi adiunxit. Et paucorum dierum iter progressus, prosperas apud Bebriacū res, ac morte Othonis cōcidisse bellum accepit. Vocata concione uirtutem militum laudibus cumulat. Postulāte exercitu, ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem compescuit. Dein mobilitate ingenij, quod palàm abnuerat, inter secreta cōuiuij largitur, honorauitq; Asiaticum annulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitiosum. Iisdem diebus accessisse partibus utranq; Mauritaniā interfecto procuratore Albino, nūtij uenere. Luceius Albinus à Nerone Mauritaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ prouinciæ administratione, haud spernendis uiribus agebat. XVIII. cohortes, quinq; alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. cæso Galba in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniæ angusto freto diremptæ imminebat. Inde Cluuio Rufo metus, & decimam legionem propinquare litori, ut transmissurus iussit. Præmissi centuriones qui Maurorum

rorum animos Vitellio conciliarent. Neque arduum fuit magna per prouincias Germanici excercitus fama. Spargebatur insuper spreto procuratoris uocabulo, Albinũ insigne regis, & Iubæ nomẽ usurpare. Ita mutatis animis, Asinius Pollio alæ præfectus, è fidißimis Albino, & Festus ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipse Albinus dum è Tingitana prouincia Cæsariensem Mauritaniam petit, appulsus litori, trucidatus. Vxor eius cùm se percußoribus obtulißet, simul interfecta est, nihil eorum quæ fierent Vitellio inquirente. Breui auditu, quamuis magna trãsibat, impar curis grauioribus. Exercitum itinere terrestri pergere iubet. Ipse Arare flumine deuehitur, nullo principali paratu, sed uetere egestate cõspicuus, donec Iunius Blæsus Lugdunensis Galliæ rector, genere illustri, largus animo & par opibus, circundaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamuis odium Vitellius humilibus blanditijs uelaret. Præsto fuere Lugduni uictricium uictarumq; partiũ duces. Valentem & Cæcinnã pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox uniuersum exercitum occurrere infanti filio iubet. Perlatum & paludamento opertum sinu retinens, Germanicum appellauit, cinxitq; cunctis fortunæ Principalis insignibus. Nimius honos inter secunda, rebus aduersis in solatium ceßit.

Tum

Tum interfecti centuriones promptißimi Othonianorum, unde præcipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus. Simul cæteræ legiones contactu, & aduersus Germanicos milites inuidia, bellum meditabantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum tristi mora squalidos tenuit, donec auditi, neceßarijs magis defensionibus quàm honestis uterentur. Proditionem ultro imputabant: spatium longi antè prælium itineris, fatigationem Othonianorũ, permißum uehiculis agmen, ac pleraque fortuita fraudi suæ aßignantes. Et Vitellius credidit de perfidia, & fidem absoluit. Saluius Titianus Othonis frater nullum discrimen adijt, pietate & ignauia excusatus. Mario Celso consulatus seruatur. Sed creditum fama, obiectumq; mox in senatu Cæcilio Simplici, quòd eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi uoluißet. Restitit Vitellius, deditq; postea cõsulatũ Simplici innoxium & inemptum. Trachalum aduersus criminantes Galeria uxor Vitellij protexit. Inter magnorum uirorum discrimina (pudendum dictu) Maricus quidam è plebe Boiorum inserere sese fortunæ, & prouocare arma Romana, simulatione numinũ ausus est. Iamq; aßertor Galliarum & deus (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Heduorum pagos trahebat, cum grauißima ciuitas electa iuuentute adiectis à Vitellio co

bo cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. Captus in eo prælio Maricus, ac mox feris obiectus quia non laniabatur, stolidum uulgus inuiolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est. Nec ultrà in defectores aut bona cuiusquam sæuitum. Rata fuere eorum qui acie Othoniana ceciderant testamenta, aut lex intestatis. Prorsus si luxuriam temperaret, auaritiam non timeres. Epularum fœda & inexplebilis libido. Ex urbe atq; Italia inritamēta gulæ gestabantur, strepentibus ab utroq; mari itineribus. exhausti conuiuiorum apparatibus principes ciuitatum. uastabantur ipsæ ciuitates. degenerabat à labore ac uirtute miles, assuetudine uoluptatum, & contemptu ducis. Præmisit in urbem edictum, quo uocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cùm de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum seuerè, ne equites Ro. ludo & arena pollueruntur. Priores id principes pecunia & sæpius ui perpulerant. Ac pleraque municipia & coloniæ æmulabantur corruptissimum quenque adulescentium pretio illicere. Sed Vitellius aduentu fratris, & irrepentibus dominationis magistris, superbior & atrocior, occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone retulimus. Dolabella audita morte Othonis urbem introierat. Id ei Plautius Varus prætura functus, ex

intimis

intimis Dolabellæ amicis apud Flauium Sabinum præfectum urbis obiecit, tanquam rupta custodia, ducem se uictis partibus ostentasset. Addidit tentatam cohortem, quæ Hostiæ ageret. nec ullis tãtorum criminum probationibus in pœnitentiam uersus, secundam ueniam post scelus quærebat. Cunctantem *super tanta re Flauium* Sabinum Triaria L. Vitellij *uxor, ultra fœminam ferox, terruit è periculo principis famam clementiæ affectare.* Sabinus *suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, & in alieno discrimine sibi pauens, ne alleuasse uideretur, impulit ruentem.* Igitur Vitellius *metu & odio,* quòd Petroniam *uxorem eius mox* Dollabella *in matrimoniũ accepisset, uocatũ per epistolas, uitata* Flaminiæ *uiæ celebritate, diuertere* Interamnã, *atq; ibi interfici iussit.* Longum *interfectori: in itinere uisum, ac taberna proiectũ humi iugulauit, magna cum inuidia noui principatus, cuius hoc primũ specimen noscebatur.* Et Triariæ *licẽtiam modestũ è proximo exẽplum onerabat* Galeria *imperatoris uxor, non minax tristibus: & pari probitate mater* Vitelliorũ Sextilia, *ántiqui moris.* Dixisse *quin etiam ad primas filii sui epistolas ferebatur, non* Germanicũ *à se, sed* Vitelliũ *genitũ.* Nec *ullis postea fortunæ illecebris, aut ambitu ciuitatis in gaudium euicta, domus sua tãtum aduersa sensit.* Digressum *à* Lugduno Vi-

 tellium

telliū M. Cluuius Rufus aßequitur omißa Hispania, lætitiam & gratulationem uultu ferēs, animo anxius, & petitum se criminationibus gnarus. Hilarius Cæsaris libertus detulerat, tā quam audito Vitellij & Othonis principatu, propriam ipse potentiam, & poßeßionem Hispaniarum tentaßet: eoq; diplomatibus nullum principem præscripsißet. Interpretabatur quædam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium, & pro seipso popularia. Autoritas Cluuij præualuit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius iuberet. Cluuius comitatui principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Aruntij, quem Tyberius Cæsar ob metū, Vitellius Cluuiū nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. Profugerat Britannia ob iracundiam militum. Mißus est in locum eius Vectius Bolanus. E' præsentibus angebat Vitelliū uictarum legionum haud quaquā fractus animus. Sparsæ per Italiam & uictoribus permistæ hostilia loquebantur, præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se uictos abnuebant. quippe Bebriacensi acie uexillarijs tantum pulsis uires legionis non affuiße. Remitti eos in Britanniam, unde à Nerone exciti erant, placuit, atq; interim Batauorum cohortes unà tendere, ob ueterem aduersus quartadecimanos discordiā. Nec diu in tantis armatorum odijs quies fuit. Au-

gustæ

gustæ Taurinorum dum opificem quẽdam Batauus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuiq; commilitones aggregati, à conuicijs ad cædem transiere. & præliũ atrox arsißet, ni duæ prætoriæ cohortes causam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, & metum Batauis fecißent. quos Vitellius agmini suo iungi ut fidos, legionem Graijs alpibus traductã eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam uitarent. Nanq; & Viennenses timebãtur. Nocte qua proficiscebatur legio, relictis paßim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambusta: quod damnum ut pleraq; belli mala, maioribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani postquã alpibus digreßi sunt, seditiosisßimus quisque signa Viennam ferebãt. consensu meliorũ compreßi: & legio in Britanniã transuecta. Proximus Vitellio è prætorijs cohortibus metus erat. Separati primũ, deinde addito honestæ mißionis lenimẽto arma ad tribunos suos ferebant, donec motum à Vespasiano bellũ crebresceret. Tum resumpta militia, robur Flauianarum partiũ fuere. Prima claßicorum legio in Hispaniam mißa, ut pace & otio mitesceret. Vndecima ac septima suis hybernis redditæ. Tertiadecimani struere amphitheatra iußi. Nam Cæcinna Cremonæ, Valens Bononiæ spectaculum gladiatorum edere parabant, nunquã ita ad curas intento Vitellio, ut uoluptatis

obliuisceretur. Et quidē partes modestè distinxerat. Apud uictores orta seditio ludicro initio, nisi numerus cæsorum inuidiam bello auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Virginio. Legati tribuniq; ex moribus imperatorum seueritatem æmulantur, uel tempestiuis conuiuijs gaudent. perinde miles intentus aut licentior. Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta peruigilijs ac Bacchanalibus quàm disciplinæ & castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero è Gallis auxiliaribus, per lasciuiam ad certamen luctandi accensis, postquā legionarius prociderat, insultante Gallo, & ijs qui ad spectandum conuenerant in studia deductis, erupere legionarij in perniciem auxiliorum: ac duæ cohortes interfectæ. Remediū tumultus fuit alius tumultus. Puluus procul & arma aspiciebantur. Conclamatum repentè XIIII. legionem uerso itinere ad prælium uenire. sed erant agminis coactores. Agniti dempsere solicitudinem. Interim Virginij seruus forte obuius, ut percussor Vitellij insimulatur. Et ruebat ad conuiuium miles mortem Virginij exposcens. Ne Vitellius quidem quanquam ad omnes suspiciones pauidus, de innocentia eius dubitauit. ægrè tamē cohibiti qui exitium uiri consularis, & quondā ducis sui flagitabāt. Nec quēquam sæpius quàm Virginiū omnis seditio infestauit.

Mane

Manebat admiratio uiri & fama, sed oderant ut fastiditi. Postero die Vitellius senatus legatione quam ibi opperiri iusserat audita, transgressus in castra, ultro pietatẽ militum collaudauit, frementibus auxilijs, tãtum impunitatis atq; arrogantiæ legionarijs accessisse. Cohortes Batauorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ, principium interno simul externoq; bello parantibus fatis. Reddita ciuitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & prima statim defectione inter inania belli assumptus. Cæterùm ut largitionibus affectæ tamen imperij opes sufficerẽt, amputari legionum auxiliorumq; numeros iubet, uetitis supplementis. Et promiscuæ missiones offerebantur. Exitiale id Reip. ingratũ militi, cui eadem munia inter paucos, periculaq; ac labor crebrius redibãt: & uires luxu corrumpebantur, contra ueterem disciplinam, & instituta maiorum, apud quos uirtute quàm pecunia res Romana melius stetit. Inde Vitellius Cremonã flexit, & spectato munere Cæcinnæ, insistere Bebriacẽsibus cãpis, ac uestigia recẽtis uictoriæ lustrare oculis cõcupiuit. Fœdũ atq; atrox spectaculũ, intra XL. pugnæ diẽ lacera corpora, trũci artus, putres uirorũ equorũq; formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus atq; frugibus dira uastitas. nec minus inhumana, pars uiæ, quam Cremonenses lauro rosisq; constrauerãt, extructis altaribus,

 cæsisq;

cæsisq; uictimis, regium in morem, quæ læta in præsens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens & Cæcinna, monstrabantq; pugnæ locos. Hinc erupisse legionum agmen, hinc equites coortos: inde circunfusas auxiliorũ manus. Iam tribuni præfectiq; sua quisq; facta extollentes, falso uera aut maiora uero miscebant. Vulgus quoq; militũ clamore & gaudio, deflectere uia, spatia certaminũ recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirariq;. Et erãt quos uaria sors rerum, lacrymæq; et misericordia subiret. At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum ciuium exhorruit. Lætus ultro, & tam propinquæ sortis ignarus instaurabat sacrum dijs loci. Exin Bononiæ à Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, aduecto ex urbe cultu. Quantoq; magis propinquabat, tanto corruptius iter immistis histrionibus & spadonum gregibus, & cætero Neronianæ aulæ ingenio. Nanq; & Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate qua honestissimus quisq;, sed luxu & saginæ mãcipatus emptusq;. Vt Valenti & Cæcinnæ uacuos honoris menses aperiret, coarctati aliorum consulatus, dissimulatus M. Macri, tanquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum destinatum à Galba consulem distulit, nulla offensa, sed mitẽ, & iniuriam segniter laturũ.

Pedanius

Pedanius Costa omittitur ingratus principi, ut aduersus Neronē ausus, & Virginij extimulator. Sed alias protulit causas. acläq; insuper Vitellio gratiæ, consuetudine seruitij. Non ultra paucos dies, quanquam acribus initijs cœptum, mendaciū ualuit. Extiterat quidam Scribonianum se Camerinū ferens, Neronianorum tēporum metu in Histria occultatū, quòd illic clientelæ et agri ueterum Crassorum, ac nominis fauor manebat. Igitur deterrimo quoq; in argumentum fabulæ assumpto, uulgus credulum, & quidam militū errore ueri, seu turbarū studio, certatim aggregabantur: cū pertractus ad Vitellium, interrogatusq; quis nā mortaliū esset, postquā nulla dictis fides, & à domino noscebatur, conditione fugitiuus, nomine Geta, sumptum de eo suppliciū in seruilem modū. Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ socordiæq; Vitellio adoleuerit, postquā speculatores Syriæ Iudæaq; adactum in uerba eius Oriētem nuntiauere. Nā etsi uagis adhuc et incertis autoribus, erat tamen in ore famaq; Vespasianus, ac plerunq; ad nomen eius Vitellius excitabatur. Tū ipse exercitusq; ut nullo æmulo, sæuitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant: At Vespasianus bellū armaq; , procul uel iuxtà sitas uires circunspectabat. Miles ipsi adeò paratus, ut præeuntem sacramentum, & fausta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint.

rint. Mutiani animus nec Vespasiano alienus, & in Titum pronior. præfectus Aegypti Alexander consilia sociauerat. Tertiam legionem, quòd de Syria in Mœsiam transisset, suam numerabat. Cæteræ Illyrici legiones secuturæ sperabãtur. Nanq; omnes exercitus flammauerat arrogantia uenientiũ à Vitellio militum, quòd truces corpore, horridi sermone cæteros ut impares irridebãt. Sed inerat à mole belli plerũq; cũctatio, et Vaspasianus modò in spem erectus, aliquando aduersa reputabat: Quis ille dies foret, quo LX. ætatis annos, & duos filios iuuenes bello permitteret: Esse priuatis cogitationibus progressum, & prout uelint plus minúsue sumi ex fortuna. Imperium cupiẽtibus, nihil medium inter summa aut præcipitia. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum uiro militari. Suas legiones ciuili bello inexpertas, Vitellij uictrices. & apud uictos plus querimoniarum quàm uirium. Fluxam per discordias militum fidem, & periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasq́; si unus alterq́; præsenti facinore paratũ ex diuerso præmium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum, sic percussorem eius Volaginium è gregario ad summa militiæ prouectum. Facilius uniuersos impelli, quàm singulos uitari. His pauoribus nutantẽ, et alij legati amiciq; firmabant, & Mutianus post multos secretósque sermones,

iam

iam & coràm ita locutus: Omnes qui magnarũ rerum consilia suscipiunt, æstimare debẽt, an quod inchoatur, Reip. utile, ipsis gloriosum, aut promptũ effectu, aut certè non arduũ sit. Simul ipse qui suadet considerãdus est, adijciátne consilio periculũ suum: et si fortuna cœptis affuerit, cui summũ decus acquiratur. Ego te Vespasiane ad imperium uoco, tam salutare Reip. quàm tibi magnificũ. Iuxta deos in tua manu positum est. Nec speciẽ adulantis expaueris, à contumelia quàm à laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non aduersus diui Augusti acerrimam mentem, nec aduersus cautissimã Tyberij senectutem, nec contra Cai quidem aut Claudij uel Neronis fundatam longo imperio domũ exurgimus. Cessisti etiã Galbæ imaginibus. Torpere ultrà, & polluendã perdendamq; Remp. relinquere, sopor et ignauia uideretur, etiã si tibi, quàm inhonesta, tam tuta seruitus esset. Abijt iam & transuectũ est tempus, quo posses uideri concupisse. Confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splẽdidior origine quàm nos sumus, fateor. Sed et Nero nobilitate natalium Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem quisquis timetur. Et posse ab exercitu principem fieri, sibi ipse Vitellius documento est, nullis stipendijs, nulla militari fama, Galbæ odio prouectus. Ne Othonem quidem ducis arte, aut exercitus ui, sed præpropera

ipsius desperatione uictum, iam desiderabilem & magnũ principẽ fecit. Cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, noua quotidie bello semina ministrat. Si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis & comessationibus & principis imitatione deteritur. Tibi è Iudæa & Syria & Aegypto nouem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia corruptæ. Sed firmatus usu miles, et belli domitor externi. Classium, alarum, cohortium robora, et fidissimi reges, & tua ante omnes experientia. Nobis nihil ultrà arrogabo, quàm ne post Valentem & Cæcinnam numeremur. Ne tamen Mutianum socium spreueris, quia æmulum non experiris: me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo iuuenes, capax iam imperij alter, et primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cuius filiũ adoptaturus essem, si ipse imperarem. Cæterùm inter nos non idem prosperarũ aduersarumq; rerũ ordo erit. Nam si uincimus, honorẽ quem dederis habebo, discrimen ac periculum ex æquo partiemur: imò ut melius est, tu hos exercitus rege, mihi bellum, & præliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina uicti quàm uictores agunt. Hos ira, odium, ultionis cupiditas ad uirtutem accendit: illi per fastidium, & contumaciam hebescunt. Aperiet & recludet contecta uictricium par-

tium

tium & tumescẽtia uulnera bellum ipsum. Nec mihi maior in tua uigilantia, parsimonia, sapientia, fiducia est, quàm in Vitellij torpore, inscitia, sæuitia. Sed et meliorem in bello causam, quàm in pace habemus. Nam qui deliberant, desciuerunt. Post Mutiani orationem cæteri audentius circumsistere, hortari, responsa uatum, & syderũ motus referre. Nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem et præscium palàm habuerit. Recursabant animo uetera omina. Cupressus arbor in agris eius cõspicua altitudine repentè prociderat, ac postera die, eodem uestigio resurgens, procera & latior uirebat. Grãde id, prosperumq; cõsensu aruspicum. Et summa claritudo iuueni admodũ Vespasiano promissa. Sed primò triumphalia, & consulatus, & Iudaicæ uictoriæ decus, impleſſe fidem ominis uidebantur. Vt hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Iudæam inter Syriamq; Carmelus, ita uocant montem deumq;. Nec simulacrum deo, aut templum, sic tradidere maiores aram tantũ & reuerẽtiam. Illic sacrificanti Vespasiano, cùm spes occultas uersaret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis, Quicquid est, inquit, Vespasiane quod paras, seu domũ extruere, seu prolatare agros, siue ampliare seruitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum. Has

ambages et statim exceperat fama, & tūc aperiebat. Nec quicquam magis in ore uulgi: crebriores apud ipsum sermones, quātò sperātibus plura dicuntur. Haud dubia destinatione discessere, Mutianus Antiochiam, Vespasianus Cæsaream. Illa Syriæ, hæc Iudææ caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperij Alexandriæ cœptum, festinante Tyberio Alexandro, qui Kalen. Iul. sacramēto eius legiones adegit. Isq; primus principatus dies in posterum celebratus, quāuis Iudaicꝰ exercitus v. Nonas Iul. apud ipsum iurasset. Vt ne Titus quidem filius expectaretur, Syria remeans, & cōsiliorū inter Mutianū ac patrem nuntius, cuncta impetu militū acta: non parata cognitione, non coniunctis legionibus, dū quæritur tempus locusq;, quodq; in re tali difficillimū est, prima uox, dum animo spes, timor, ratio, casus obuersantur. Egressum cubiculo Vespasianum pauci milites solito assistunt ordine, ut legatū salutaturi, Imperatorem salutauerūt. Tum cæteri accurrere, Cæsarē, & Augustum, & omnia principatus uocabula cumulare. Mens à metu ad fortunā transierat. In ipso nihil tumidū, arrogans, aut in rebus nouis nouum fuit. Vt primùm tantæ multitudinis offusam oculis caliginē disiecit, militariter lautus, læta omnia, & affluentia excepit. Nam id ipsum opperiens Mutianus, alacrem militem in uerba Vespasiani adegit. Tum Antiochensium

theatr

theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes & in adulationē effusos alloquitur. Satis decorus etiā Græca facūdia, omniūq; quæ diceret atq; ageret arte quadā ostentator. Nihil æquè prouinciam exercitumq; accendit, quàm quod asseuerabat Mutianus, statuisse Vitellium ut Germanicas legiones in Syriam ad militiā opulentā quietamq; trāsferret. Contrà Syriacis legionibus Germanica hyberna cœlo ac laboribus dura mutarentur. Quippe et prouinciales sueto militū contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus & propinquitatibus misti: & militibus uetustate stipendiorum nota & familiaria castra, in modum penatium diligebantur. Ante Idus Iul. Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere, cum regno Sohemus, haud spernendis cū uiribus Antiochus, uetustis opibus ingens, & inseruientium regum ditissimus. Mox per occultos suorū nūtios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio celeri nauigatione properauerat. Nec minore animo regina Berenice partes iuuabat, florens ætate formaq;, & seni quoque Vespasiano magnificētia munerū grata. Quicquid prouinciarum alluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantumq; introrsus in Pontum & Armenios patescit, iurauere. Sed inermes legati regebant, nōdum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerū Beryti habitū. Illuc Mutianus

tianus cum legatis tribunisq;,et splendidissimo quoq; centurionum ac militum uenit. Et è Iudaico exercitu lecta decora. Tantum simul peditum equitumq;,& æmulantiũ inter se regum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerãt. Prima belli cura, agere delectus, reuocare ueteranos. Destinantur ualidæ ciuitates exercendis armorum officinis. Apud Antiochenses aurum argentumq; signatur. Eaq; cuncta per idoneos ministros suis quæque locis festinabantur. Ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes exẽplo incitare sæpius quàm coërcere, uitia magis amicorum quàm uirtutes dissimulans. Multos præfecturis & procurationibus, plerosq; senatorij ordinis honore percoluit, egregios uiros, et mox summa adeptos. quibusdam fortuna pro uirtutibus fuit. Donatiua militi neq; Mutianus prima concione, nisi modicè ostenderat. Ne Vespasianus quidẽ plus ciuili bello obtulit, quàm alij in pace, egregie firmus aduersus militarem largitionẽ, eoq; exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumq; legati. Prouisumq; ne uersis ad ciuile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Iudææ, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit. Sufficere uidebantur aduersus Vitellium pars copiarum et dux Mutianus, et Vespasiani nomen, ac nihil arduũ fatis. Ad omnes exercitus legatosq; scriptæ epistolæ, præceptumq; ut prætorianos Vitellio infensos,

sos,

sos recuperandæ militiæ præmio inuitarẽt. Mu*tianus cũ expedita manu, socium magis imperij quàm ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari uideretur, neq; tamen properans, gliscere famã ipso spatio sinebat, gnarus modicas uires sibi, & maiora credi de absentibus.* Sed *legio sexta & tredecim uexillariorũ millia ingẽti agmine sequebantur.* Classem è Ponto By*zantiũ adigi iusserat: ambiguis cõsilij, nũ omissa* Mœsia Dyrrhachiũ *pedite atq; equite peteret: simul lõgis nauibus uersum in* Italiam *mare clauderet, tuta pone tergum* Achaia Asiaq;: *quas inermes exponi* Vitellio, *ni præsidijs firmarentur: atq; ipsum* Vitellium *in incerto fore, quam partem* Italiæ *protegeret, si simul* Brundisium Tarentúmque & Lucaniæ Calabriæq; *litora infestis classibus peterentur.* Igitur *nauium, militum, armorum paratu strepere prouinciæ.* Sed *nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquisitio: eos esse belli ciuilis neruos dictitans* Mutianus, *non ius aut uerum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat.* Passim *delationes, & locupletissimus quisque in prædam correpti.* Quæ *grauia atq; intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere: ipso* Vespasia*no inter initia imperij ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato, donec indulgentia fortunæ & prauis magistris didicit, ausúsq; est.*

Proprijs

Proprijs quoq; opibus Mutianus bellum iuuit, largus priuatim, quod auidius de Rep. sumeret. Cæteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti, rarißimus quisq; eandem in recuperãdo licentiam habuerunt. Accelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio in partes. Tertia legio exemplum cæteris Mœsiæ legionibus præbuit. Octaua erat ac septima Claudiana imbutæ fauore Othonis, quamuis prælio non interfuißent: Aquileiam iam progreßæ, proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratisq; uexillis nomen Vitellij præferẽtibus, rapta postremò pecunia, & inter se diuisa, hostiliter egerant. Vnde metus, & ex metu consiliũ, poße imputari Vespasiano, quæ apud Vitellium excusanda erant. Ita tres Mœsicæ legiones per epistolas alliciebant. In eo metu Aponius Saturninus Mœsiæ rector, peßimum facinus audet, mißo centurione ad interficiendũ Tectium Iulianum septimæ legionis legatũ, ob simultates, quibus causam partium prætẽdebat. Iulianus comperto discrimine, et gnaris locorum adscitis, per auia Mœsiæ ultra montem Hemum profugit. nec deinde ciuili bello interfuit, per uarias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, & ex nuntijs cunctabundus, aut properans. At in Pannonia XIII. legio ac VII. Galbiana, dolorem iramq; Bebriacensis pugnæ retinentes, haud cunctanter Vespasiano acceſ-

ſere,

ſere, ui præcipua Primi Antonij. *Is legibus nocens, & tempore* Neronis *falſi damnatus, inter alia belli mala, ſenatorium ordinem recuperauerat, præpoſitus à* Galba *ſeptimæ legioni.* Scriptitaſſe Othoni *credebatur, ducem ſe partibus offerens. A quo neglectus, in nullo* Othoniani *belli uſu fuit.* Labantibus Vitellij *rebus* Veſpaſianum *ſecutus, grande momentum addidit, ſtrenuus manu, ſermone promptus, ſerendæ in alios inuidiæ artifex, diſcordijs & ſeditionibus potens, raptor, largitor, pace peßimus, bello non ſpernendus.* Iuncti *inde* Mœſici *ac* Pannonici *exercitus,* Dalmaticum *militem traxere, quanquã conſularibus legatis nihil turbãtibus.* Titus Fabianus Pãnoniam, Pompeius Syllanus Dalmatiam *tenebant, diuites ſenes.* Sed *procurator aderat* Cornelius Fuſcus *uigens ætate, claris natalibus.* Prima *iuuenta quietis cupidine ſenatorium ordinem exuerat.* Idem *pro* Galba *dux coloniæ ſuæ, eaq́; opera procurationem adeptus, ſuſceptis* Veſpaſiani *partibus, acerrimam bello facem prætulit.* Non *tam præmijs periculorũ, quàm ipſis periculis lætus, pro certis & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malebat.* Igitur *mouere et quatere quicquid uſquam ægrum foret, aggreditur.* Scriptæ *in* Britanniã *ad quartadecimanos, in* Hiſpaniam *ad primanos epiſtolæ: quòd utraq; legio pro* Othone *aduerſa* Vitellio *fuerat.* Sparguntur *per* Gallias *literæ, mo-*

mentoq; temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palàm desciscentibus : cæteris fortunam secuturis. Dum hæc per prouincias à Vespasiano ducibusq; partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorq;, ad omnis municipiorum uillarumq; amœnitates resistens, graui urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorū sequebātur, licentia corrupta. Calonum numerus amplior, procacißimis etiam inter seruos lixarum ingenÿs. Tot legatorū amicorumq; comitatus, inhabilis ad parēdum, etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem obuÿ ex urbe senatores equitesq;, quidam metu, multi per adulationem : cæteri ac paulatim omnes, ne alÿs proficiscentibus, ipsi remanerent. Aggregabantur è plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mirè gaudebat. Nec coloniæ modò aut municipia congestu copiarum, sed ipsi cultores aruaq; maturis iam frugibus ut hostile solum uastabantur. Multæ & atroces inter se militum cædes, post seditionem Ticini cœptam, manente legionum auxiliorumq; discordia, ubi aduersus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages ad septimum ab urbe lapidem. Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos ut gladiatoriam saginā diuidebat. Et effusa plebs totis se castris miscuerat. Incuriosos milites uernacula urbanitate

nitate quidam spoliauere abscißis furtim balteis, an accincti forent rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliæ animus. Inermem populum gladijs inuasere. Cæsus inter alios pater militis cùm filium comitaretur, deinde agnitus, & uulgata cæde, temperatū ab innoxijs. In urbe tamen trepidatum præcurrentibus paßim militibus. Forum maxime petebāt, cupidine uisendi locum, in quo Galba iacuißet. Nec minus sæuum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum uitarent, aut ubi lubrico uiæ uel occursu alicuius procidißent, ad iurgiū, mox ad manus & ferrum transirent. Quin & tribuni præfectiq; cum terrore & armatorū cateruis uolitabant. Ipse Vitellius à ponte Miluio, insigni equo paludatus accinctusq; senatum & populum ante se agēs, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta prætexta & composito agmine inceßit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemq; circà è legionibus alijs uexilla, mox XII. alarum signa, & post peditum ordines, eques, dein quatuor & XXX. cohortes, ut nomina gentium aut species armorū forent, discretæ. Ante aquilam præfecti castrorum, tribuniq;, & primi centurionū candida ueste, cæteri iuxta suam quisq; centuriam armis donisq; fulgentes. Et militum phaleræ, torquesq; splendebant: de-

cora facies, & nõ Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreßus, atq; ibi matrem complexus, Augustæ nomine honorauit. Postera die tanquam apud alterius ciuitatis senatum populumq; magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam temperantiamq; suam laudibus attollens, conscijs flagitiorũ ipsis qui aderãt, omniq; Italia, per quam somno & luxu pudendus inceßerat. Vulgus tamen uacuum curis, & sine falsi ueriq; discrimine solitas adulationes edoctum, clamore & uocibus adstrepebat: abnuentiq; nomẽ Augusti, expreßere ut aßumeret, tam frustra quàm recusauerat. Apud ciuitatem cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quòd maximum Pontificatũ adeptus Vitellius, de ceremonijs publicis XV. Calen. Aug. edixißet, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensiq; cladibus. Adeò omnis humani diuiniq; iuris expers, pari libertorum amicorumq; socordia, uelut inter temulentos agebat. Sed comitia consulum cum candidatis ciuiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut spectator, in Circo ut fautor affectauit. Quæ grata sanè & popularia si à uirtutibus proficiscerentur, memoria uitæ prioris indecora & uilia accipiebãtur. Ventitabat in senatum, etiam cùm paruis de rebus patres consulerentur. Ac forte Priscus Heluidius prætor designatus, contra studium eius censuerat. Commotus,

primò

primò Vitellius, non tamen ultrà quàm Tribunos plebis in auxilium spretæ potestatis aduocauit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius uerebātur, nihil noui accidisse respondit, quòd duo senatores in Rep. dissentirent: solitum se etiam Thrasea contradicere. Irrisere pleriq; impudentiam æmulationis. Alijs id ipsum placebat, quòd non ex præpotentibus, sed Thraseā ad exemplar ueræ gloriæ legisset. Præposuerat prætorianis P. Sabinum, ad præfecturam cohortis Iulium Priscū, dum centurio esset. Priscus Valentis, Sabinus Cæcinnæ gratia pollebant. Inter discordes Vitellio nihil autoritatis. Munia imperij Cæcinna ac Valens obibant, olim anxij odijs, quæ bello & castris male dissimulata, prauitas amicorum, & fœcunda gignēdis inimicitijs ciuitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immensis salutantium agminibus contendunt, comparanturq; uarijs in hunc aut illum Vitellij inclinationibus. Nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestiuis blanditijs mutabilem, contemnebant, metuebantq;. Nec eo segnius inuaserant domos, hortos, opesq; imperij, cum flebilis & egens nobilium turba, quos ipsos liberosq; patriæ Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuuarentur. Gratum primoribus ciuitatis, etiam plebs approbauit, quòd reuersis ab exilio iura libertorum con-

 cessisset.

cessisset, quanquam id omnino seruilia ingenia corrumpebat, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus. Et quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores. Sed miles plenis castris, & redundante multitudine, in porticibus aut delubris, & urbe tota uagus, non principia noscere, non seruare uigilias, neq; labore firmari: per illecebras urbis, & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. Postremò ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit. unde crebræ in uulgus mortes. Et adiacētia Tyberi Germanorum Gallorumq; obnoxia morbis corpora, fluminis auiditas, & æstus impatientia labefecit. Insuper confusus prauitate uel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ, quatuor urbanæ cohortes scribebantur, quîs singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tanquam ipsum Cæcinnam periculo exemisset. Sanè aduentu eius partes conualuerant, & sinistrum lenti itineris rumorem prospero prælio uerterat. Omnisq; inferioris Germaniæ miles Valentem assectabatur. Vnde primùm creditur Cæcinnæ fides fluitasse. Cæterùm non ita ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi liceret. Sibi quisque militiā sumpsere. Quamuis indignus, si ita maluerat, urbanæ militiæ ascribebatur. Rursus bonis remanere inter legionarios aut alares uolentibus permissum. Nec deerant qui uellent, fessi

morbis

morbis, & intemperiem cœli incusantes. Robo- *ra tamen legionibus aliisq; subtracta, cõuulsum castrorum decus, XX. millibus è toto exercitu permistis magis quàm electis.* Concionante Vi- *tellio postulantur ad supplicium Asiaticus & Flauius & Rufinus duces Galliarum, quòd pro* Vindice *bellassent.* Nec coërcebat eiusmodi no- *ces Vitellius. super insitam animo ignauiam, cõ- scius sibi instare donatiuũ & deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur.* Liberti princi- *pum conferre pro numero mancipiorum ut tri- butum iussi. Ipse sola perdendi cura, stabula au- rigis extruere. Circum gladiatorum ferarumq; spectaculis opplere. Tanquam in summa abun- dantia, pecuniæ illudere. Quin & natalem Vi- tellij diem Cæcinna ac Valens editis tota urbe uicatim gladiatoribus, celebrauere ingenti pa- ratu, & ante illũ diem insolito. Lætum fœdissi- mo cuiq;, apud bonos inuidiæ fuit, quòd extru- ctis in campo Martio aris, inferias Neroni fecis- set. Cæsæ publicè uictimæ crematæq; : faces Au- gustales subdidere : quod sacerdotium, ut Ro- mulus Tatio regi, ita Cæsar Tyberius Iuliæ gen ti sacrauit. Nondum quartus à uictoria mensis, & libertus Vitellij Asiaticus Polycletos, Pa- trobios, & uetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula probitate aut industria cer- tauit. Vnum ad potentiam iter, prodigis epulis, & sumptu Caianæ aquæ satiare inexplebiles*

Vitellij libidines. Ipse abundè ratus, si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, nouies millies sestertium paucissimis mensibus interuertisse creditur. Magna & misera ciuitas eodem anno Othonem Vitelliumq; passa, inter Iunios, Fabios, Icellos, Asiaticos, uaria & pudenda sorte agebat, donec successere Mutianus & Marcellus, & magis alij homines, quàm alij mores. Prima Vitellio tertiæ legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoq; Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, & amici adulantes mollius interpretabantur: Vnius legionis eam seditionem: cæteris exercitibus constare fidem. In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exautoratos insectatus, a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum ciuilis belli metum asseuerabat, suppresso Vespasiani nomine, & uagis per urbem militibus, qui sermones coërcerent. Id præcipuum alimentum famæ erat. Auxilia tamen è Germania Britanniaq; & Hispanijs exciuit, segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati, prouinciæq; cunctabatur. Hordeonius Flaccus suspectis iam Batauis anxius proprio bello, Vectius Bolanus nunquàm satis quieta Britannia, & uterque ambigui. Neque ex Hispanijs properabatur, nullo tum ibi consulari. Trium legionum legati

pares

pares iure, & prosperis Vitellij rebus certaturi ad obsequium, aduersam eius fortunam ex aequo detrectabant. In Africa legio cohortesq́; delectae à Clodio Macro, mox à Galba dimissae, rursus iussu Vitellij militiam coepere. Simul caetera iuuentus dabat impigrè nomina. Quippe integrũ illic ac fauorabilem procõsulatum Vitellius, famosum inuisumq́ Vespasianus egerat: perinde socij de imperio utriusq; coniectabant. sed experimentum contrà fuit. Ac primò Valerius Festus legatus studia prouincialiũ cum fide iuuit. Mox nutabat, palam epistolis edictisq; Vitellium, occultis nuntijs Vespasianum fouens, & haec illáue defensurus, prout inualuissent. Deprehensi cum literis edictisq; Vespasiani per Rhaetiam & Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur. Plures fefellere, fide amicorum, aut suomet statu occultati. Ita Vitellij paratus noscebantur. Vespasiani cõsiliorum pleraq; ignota: primùm socordia Vitellij, deinde Pãnonicae alpes praesidijs infessae nuntios retinebant. Mare quoq; Etesiae flabant. Harum flatus in Orientem nauigantibus secundus, inde aduersus erat. Tandem irruptione hostium, atrocibus undiq; nuntijs exterritus, Caecinnã ac Valentem expediri ad bellũ iubet. Praemissus Caecinna. Valentẽ è graui corporis morbo tum primùm assurgentem infirmitas tardabat. Longè alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus

species. Non uigor corporibus, non ardor animis. lentum & rarum agmen, fluxa arma, segnes equi. Impatiens solis, pulueris, tempestatū, quantumq; hebes ad sustinēdum laborem miles, tantò ad discordias promptior. Accedebat huc Cæcinnæ ambitio uetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum: seu perfidiā meditanti, infringere exercitus uirtutē, inter artes erat. Credidere pleriq; Flauij Sabini cōsilijs concussam Cæcinnæ mentem, ministro sermonū Rubrio Gallo, rata apud Vespasianum fore pacta transitionis. Simul odiorum inuidiæq; erga Fabium Valentem admonebatur, ut impar apud Vitellium, gratiā uiresq; apud nouū principem pararet. Cæcinna complexu Vitellij multo cum honore digressus, partem equitū ad occupādam Cremonā præmisit. Mox uexillarij quartædecimæ & sextædecimæ legionum, dein quinta & duodeuicesima secutæ: postremo agmine Vnaetuicesima Rapax, & prima Italica incessere cum uexillarijs trium Britannicarū legionum & electis auxilijs. Profecto Cæcinna, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductauerat, ut in itinere opperiretur: sic sibi cum Cæcinna conuenisse. Qui præsens, eoq; ualidior, immutatū id consilium finxit, ut ingruenti bello tota mole occurreretur. Ita accelerare legiones Cremonam, pars Hostiliam petere iussæ. Ipse Rauennam diuertit, prætextu classem alloquendi. Mox Patauij secretum componendæ proditionis quæsitum.

nanq; Lucilius Baßus post præfecturã alæ, Rauennati simul ac Misenensi claßibus à Vitellio præpositus, quòd non statim præfecturã prætorij adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscebatur. Nec sciri potest traxeritne Cæcinnã, an (quod euenit inter malos, ut & similes sint) eadem illos prauitas impulerit. Scriptores tẽporũ, qui potiente rerũ Flauia domo, monumenta huiusce belli composuerunt, curam pacis & amorẽ Reip. corruptas in adulationẽ causas tradidere. Nobis super insitam leuitatem, & prodito Galba mox uilem fidem æmulatione inuidiaq;, ne ab alijs apud Vitelliũ anteirentur, peruertiße ipsum Vitelliũ uidẽtur. Cæcinna legiones aßecutus, cẽturionũ militũq; animos obstinatos pro Vitellio, uarijs artibus subruebat. Baßo eadẽ molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutãdam fidẽ claße, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER XIX.

ELIORE *fato fideq; Flauianarũ partiũ duces cõsilia belli tractabãt. Petouionem in hyberna Tertiædecimæ legionis conuenerant. illic agitauere, placerétne*

obstrui Pannoniæ alpes, donec à tergo uires uniuersæ consurgerent, an ire cominus, & certare pro Italia constantius foret. Quibus opperiri auxilia, & trahere bellũ uidebatur, Germanicarũ legionũ uim famamq; extollebant, & aduenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: Ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum: & quanquam atrociter loquerentur, minorem esse apud uictos animum. Sed insessis interim alpibus, uenturum cum copijs Orientis Mutianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia prouinciarum, per quas uelut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora, nouas uires affore, & præsentibus nihil periturum. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam disseruit. plus socordiæ quàm fiduciæ accessisse uictoribus. Neque enim in procinctu & castris habitos, per omnia Italiæ municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quantò ferocius ante se egerint, tantò cupidius insolitas uoluptates hausisse. Circo quoque ac theatris & amœnitate urbis emollitos, aut ualetudinibus fessos. Sed addito spatio, rediturũ & his robur meditatione belli. Nec procul Germaniam unde uires, Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias Hispaniasq; utrinq; uiros, equos, tributa. ipsamq; Italiã & opes urbis. Ac si inferre arma ultro uelint, duas classes, uacuumq;

Illyri

Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in æstatem aliam bellum? unde interim pecuniam & commeatus? Quin potius eo ipso uterentur, quòd Pannonicæ legiones deceptæ magis quàm uictæ, resurgere in ultionem properent: Mœsici exercitus integras uires attulerint. Si numerus militũ potius quàm legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuisse disciplinæ ipsum pudorem. Equites uerò ne tum quidem uictos, sed quanquam rebus aduersis, disiectam Vitellij aciem. Duæ tunc Pannonicæ ac Mœsicæ alæ perrupere hostem. Nunc XVI. alarum coniuncta signa, pulsu sonituq; & nube ipsa operient ac superfundẽt oblitos præliorũ equites equosq;. Nisi quis retinet, idem suasor autorq; consilij ero. Vos quibus fortuna in integro est, legiones cõtinete, mihi expeditæ cohortes sufficient. Iam reserata militia impulsas Vitellij res audietis: iuuabit sequi, & uestigijs uincentis insistere. Hæc atq; talia flagrans oculis, truci uoce, quò latius audiretur (& enim se cẽturiones & quidam militum cõsilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoq; ac prouidos permoueret: uulgus & cæteri unum uirum ducemq; spreta aliorũ segnitia laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione commouerat, qua recitatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout

prout conduxißet. Apertè descendiße in causam uidebatur: eoq; gratior militibus erat culpæ uel gloriæ socius. Proxima Cornelij Fusci procuratoris autoritas. Is quoq; inclementer in Vitelliũ inuehi solitus, nihil spei sibi inter aduersa reliquerat. Titus Appius Flauianus natura ac senecta cunctatior, suspiciones militum inritabat, tanquam affinitatis cum Vitellio meminißet. Idemq; quòd cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeauerat, perfidiæ locũ quæsisse credebatur. Nam Flauianum omißa Pannonia ingreßum Italiam, & discrimini exemptum, rerum nouarum cupido legati nomen resumere, & misceri ciuilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flauiani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus tum maximè partibus, honesta specie prætenderetur. Cæterùm ut trãsmitteret in Italiã impunè, & eo usui foret, scriptum Aponio socium reuirescere crederet. Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur. Verona potior uisa, patẽtibus circùm campis ad pugnam equestrẽ, qua præualebant: simul coloniam copijs ualidã auferre Vitellio, in rem famãq; uidebatur. Poßeßa ipso transitu Vicentia: quod per se parũ (etenim modicæ municipio uires) magni momenti locũ obtinuit, reputantibus illic Cæcinnã genitũ, & patriam hostium duci ereptã. In Veronensibus pretium fuit. exẽplo opibusq; partes

iuuere.

iuuere. Et interceptus exercitus per Rhætiam Iuliasq; alpes. ac ne peruium illà Germanicis exercitibus foret, obsepserat. Quæ ignara Vespasiano aut uetita. quippe Aquileiæ sisti bellum, expectariq; Mutianũ iubebat. Adijciebatq; imperio consilium, quando Aegyptus, claustra annonæ, uectigalia opulentissimarum prouinciarum obtineretur, posse Vitellij exercitum egestate stipendij frumẽtiq; ad deditionem subigi. Eadem Mutianus crebris epistolis monebat; incruentam & sine luctu uictoriam, & alia huiusmodi prætexendo, sed gloriæ auidus, atq; omne belli decus sibi retinens. Cæterùm ex distantibus terrarum spatijs consilia post res afferebantur. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium irrupit, tentatisq; leui prælio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcinna inter Hostiliam uicum Veronensium, & paludes Tartari fluminis, castra permunijt, tutus loco, cùm terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quòd si affuisset fides, aut opprimi uniuersis Vitellianorũ uiribus duæ legiones nondũ coniuncto Mœsico exercitu potuere, aut retro actæ, deserta Italia turpem fugam cõsciuissent. Sed Cæcinnà per uarias moras prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptũ erat, epistolis increpat, donec per nũtios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana

adue

aduenit. Legioni tribunus Vipsanius Meßala praerat, clarus maioribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellū artes bonas attulißet. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erāt) misit epistolas Cacinna, temeritatem uicta arma tractantium incusans. Simul uirtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellij modica & uulgari mentione, nulla in Vespasianū contumelia. Nihil prorsus quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flauianarū partiū duces, omißa prioris fortunae defensione, pro Vespasiano magnificè, pro causa fidēter, de exercitu securi, Vitellium ut inimici, ut innocuum exercitum Mœsicū celebrare. At ne inermes prouinciae barbarus nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum, penes quos ciuitatis regimen, in commilitium adsciti, plebem quoq; & uim equitū, qua sola ualēt, offerebant. Remißum id munus, ne inter discordias externa molirētur, ac maiore ex diuerso mercede, ius fasq; exuerēt. Trahuntur in partes Sido atq; Italicus reges Sueuorum, quibus uetus obsequium erga Romanos, & gens fidei cōmißae patientior: opposita in latus auxilia infesta Rhaetiae, cui Porcius Septimius procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Tauriana & VIII. cohortibus, ac Noricorum iuuentute, ad occupandam ripam Aeni fluminis

minis, quod Rhætos Noricosq; interfluit, missus. Nunc illis, aut his prælium tentantibus, fortuna partium alibi transacta. Antonio uexillarios è cohortibus, & partem equitum ad inuadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus strenuus bello, quam gloriam & dux Corbulo, & prospera in Armenia res addiderant. Idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis uirtutes criminatus. Vnde infami gratia primumpilum adepto, læta ad præsens male parta, mox in perniciem uertere. Sed Primus ac Varus occupantes Aquileiæ proxima quæq;, & Opitergij & Altini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præsidium, aduersus classem Rauennatem, nondum defectione eius audita. Inde Patauium & Ateste partibus adiunxere. Illic cognitum tris Vitellianas cohortes, & alam cui Scriboniana nomẽ, ad Forũ Alieni ponte iuncto consedisse. Placuit occasio inuadendi incuriosos. nã id quoq; nuntiabatur. luce prima inermes plerosq; oppressere. Prædictum ut paucis interfectis, cæteros pauore ad mutandam fidem cogerent. Et fuere qui se statim dederẽt. plures abrupto põte, instanti hosti uiam abstulerunt. Vulgata uictoria post principia belli secũdum Flauianos, duæ legiones septima Galbiana, Tertiadecima Gemina cum Vedio Aquila legato Patauium alacres ueniunt. Ibi pauci dies ad

T requi

requiem sumpti, & Minutius Iustus præfectus castrorũ legionis septimæ, quia audacius quàm ciuili bello imperitabat, subtractus militũ iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res interpretatione gloriæ in maius accipitur, postquam Galbæ imagines discordia tẽporum subuersas in omnibus municipijs recoli iussit Antonius, decorũ pro causa ratus, si placeret Galbæ principatus. Et partes præsumpsere, facta tribunis & centurionibus retinendi quæ Vitellius indulsisset spe, atq; ipsum Cæcinnã non obscurè ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epistolæ addidere fiduciam, quòd submisse Cæcinna uelut offendere Vespasianum timẽs, ipsorum duces contemptim, tanquam insultantes Vitellio scripsissent. Aduentu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, Octauam Numisius Lupus ducebant, ostentare uires, & militari uallo Veronam circundare placuit. Forte Galbianæ legioni in aduersa fronte ualli opus cesserat, & uisi procul sociorum equites, uanam formidinem ut hostes fecere. Rapiũtur arma, & ut proditionis ira militũ in T. Appium Flauianum incubuit, nullo criminis argumento. Sed iam pridẽ inuisus turbine quodam ad exitium poscebatur. propinquum Vitellij, proditorem Othonis, interceptorem donatiui clamitabant. Nec defensioni locus, quanquam supplices manus tenderet,

deret, humi plerunq; stratus, lacera ueste, pectus atq; ora singultu quatiens. Id ipsum apud infensos incitamentum erat, tanquam nimius pauor conscientiam argueret. Obturbabatur militum uocibus cum loqui cœptaret. fremitu & clamore cæteros aspernātur, uni Antonio aperta militum aures. Nanque & facundia aderat mulcendiq; uulgū artes, & autoritas. Vbi crudescere seditio, & à cōuiciis & probris, ad tela & manus transibant, iniici catenas Flauiano iubet. Sēsit ludibriū miles, disiectisq; qui tribunal tuebantur, extrema uis parabatur. Opposuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se manibus, aut suis moriturum obtestans: ut quenq; notum, & aliquo militari decore insignem aspexerat, adferendam opem nomine ciens. Mox cōuersus ad signa & bellorū deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam iniicerent, orabat, donec fathisceret seditio, & extremo iam die sua quisq; in tentoria dilaberetur. Profectus eadē nocte Flauianus, obuiis Vespasiani literis, discrimini exemptus est. Legiones ueluti tabe infectæ Aponium Saturninū Mœsici exercitus legatū, eò atrocius aggrediūtur, quòd nō ut prius labore & opere fessæ, sed medio diei exarserant, uulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitelliū scripsisse credebatur. ut olim uirtutis modestiæq;, tūc procacitatis & petulātiæ certamē erat, ne minus uiolen-

ter Aponium quàm Flauianum ad supplicium deposcerent. Quippe Mœsici adiutã a se Pannoniorum ultionem referentes, & Pannonici uelut absoluerentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebãt. In hortos in quibus diuertebatur Saturninus, pergunt. Nec tam Primus, Aponianus, & Messala (quanquã omni modo nixi) eripuere Saturninũ, quàm obscuritas latebrarum, quibus occulebatur uacãtium forte balnearum fornacibus abditus. Mox omissis lictoribus Patauium concessit. Digressu cõsulariũ uni Antonio uis ac potestas in utrũq; exercitum fuit, cedẽtibus collegis, & obuersis militum studijs. Nec deerant qui crederent utrãq; seditionẽ fraude Antonij cœptã, ut solus bello frueretur. Ne in Vitellij quidem partibus quietæ mẽtes, exitiosiore discordia. nõ suspicionibus uulgi, sed perfidia ducũ turbabantur. Lucilius Bassus classis Rauennatis præfectus, ambiguos militum animos, quòd magna pars Dalmatæ Pannonijq; erãt, quæ prouinciæ Vespasiano tenebãtur, partibus eius aggregauerat. Nox proditioni electa, ut cæteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus pudore seu metu quis nam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi magno tumultu Vitellij imagines inuadunt, & paucis resistentium obtruncatis, cæterum uulgus rerum nouarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius

cilius autorem se palam præbet, classis Corneliuni Tuscum præfectum sibi destinat, qui prope accurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis nauibus Hadriam prouectus, à præfecto alæ Mennio Rufino præsidiũ illic agitante uincitur. Sed exoluta statim uincula interuentu Hormi Cæsaris liberti.is quoq; inter duces habebatur. At Cæcinna defectione classis uulgata, primores centurionum, & paucos militum, cæteris per militiæ munera dispersis, secreta castrorum affectans, in Principia uocat. Ibi Vespasiani uirtutem uiresq; partium extollit: trãsfugisse classem inopia commeatuum, aduersas Gallias Hispaniasq;, nihil in urbe fidum, atq; omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus qui conscij aderant, cæteros re noua attonitos, in uerba Vespasiani adigit. Simul Vitellij imagines direptæ, & missi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles præscriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellij effigies aspexit. uastum primò silentium, mox cuncta simul erumpunt: huc cecidisse Germanici exercitus gloriã, ut sine prælio, sine uulnere, uinctas manus & capta traderẽt arma? Quas enim ex diuerso legiones? Nempe uictas. & abesse unicum Othoniani exercit⁹ robur, primanos quartadecimanosq;, quos tum ijsdem cãpis illis fuderint strauerintq;, ut tot armatorũ millia uelut grex

T 3 uenali

uenaliũ exuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones unius classis accessionẽ fore. Id Basso, id Cæcinnæ uisum, postquam domos, hortos, opes principi abstulerint, etiam militibus principẽ auferre, licet integros incruentosq́;. Flauianis quoq; partibus uiles. quid dicturos re poscentibus aut prospera, aut aduersa? Hæc singuli, hæc uniuersi, ut quenque dolor impulerat, uociferantes, initio à quinta legione orto, repositus Vitellij imaginibus, uincla Cæcinnæ iniijciunt. Fabium Fabulũ quintæ legionis legatum, & Cassium Longum præfectum castrorum, duces deligunt. Forte oblatos trium liburnicarum milites, ignaros & insontes trucidant. Relictis castris abrupto ponte Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primæ Italicæ & Vnietuicesimæ Rapaci iungerentur, quas Cæcinna ad obtinendam Cremonam cum parte equitum præmiserat. Vbi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos uiribus hostium exercitus aggredi statuit, antequam ducibus autoritas, militi obsequium, & cunctis legionibus fiducia rediret. Nanq; Fabium Valentem profectum ab urbe, acceleraturumq́; cognita Cæcinnæ proditione coniectabat. Et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum uis, per Rhætiam timebatur: & Britannia Galliáque & Hispania auxilia Vitellius acciuerat, immensam belli luem,

ni An

ni Antonius id ipsum metuens festinato prælio uictoriam præcepisset. Vniuerso cum exercitu secundis à Verona castris Bebriacũ uenit. Postero die legionibus ad muniẽdum retentis, auxiliares cohortes in Cremonẽsem agrum missæ, ut specie parandarũ copiarũ, ciuili præda miles imbueretur. Ipse cũ quatuor millibus equitum ad octauum à Bebriaco progressus, quò licentius popularetur, exploratores (ut mos est) longius curabãt. Quinta fermè hora diei erat, cùm citus eques aduẽtare hostes, prægredi paucos, motum fremitumq́; latè audiri nuntiauit. Dum Antonius quidnam agendum consultat, auiditate nauandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit. Impulitq́; Vitellianos modica cæde. Nam plurium accursu uersa fortuna, & acerrimus quisq; sequẽtium, fugæ ultimus erat. Nec sponte Antonij properatum. & fore quæ acciderant rebatur. Hortatus suos ut magno animo capesserent pugnã, diductis in latera turmis, uacuum in medio reliquit iter, quo Varum equitesq́; eius reciperet. Iussæ armari legiones, datum per agros signũ, ut quâ cuiq; proximum omissa præda, prælio occurrerent. Pauidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulítque formidinem. Pulsi cum saucijs integri, suometipsi metu, & angustijs uiarum conflictabantur. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis aut fortissimi mi-

litis officium omisit. Occurrere pauentibus, retinere cedentes. Vbi plurimus labor, unde aliqua spes, cōsilio, manu, uoce insignis hosti, conspicuus suis, eò postremò ardoris prouectus est, ut uexillarium fugientem hasta transuerberaret. Mox *raptum uexillum in hostem uertit. Quo pudore haud plures quàm centum equites restitere. Iuuit locus arctiore illic uia: & fracto interfluentis riui ponte, qui incerto alueo, & præcipitibus ripis fugam impediebat.* Ea *necessitas seu fortuna lapsas iam partes restituit. Firmati inter se densis ordinibus, excipiunt* Vitellianos *temere effusos, atque illi consternantur.* Antonius *instare perculsis, sternere obuios. Simul cæteri ut cuiq; ingeniū, spoliare, capere arma, equos abripere.* Exciti *prospero clamore qui modò per agros fuga palabantur, uictoriæ se miscebant.* Ad *quartum à* Cremona *lapidem fulsere legionum signa,* Rapacis *atq;* Italicæ*, læto inter initia equitum suorum prælio illuc usq; prouecta.* Sed *ubi fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obuiam ire, ultróque aggredi hostem, tantum per spatium cursu et pugnādo fessum.* Forte *uicti, haud perinde rebus prosperis ducem desiderauerāt, atq; in aduersis deesse intelligebant.* Nutantē *aciem uictor equitatus incursat.* Et Vipsanus Messala *tribunus cum* Mœsicis *auxiliaribus assequitur, quos militiæ gloria legionarijs quanquam*

raptim

raptim ductos, æquabat. Ita mistus pedes equesq; rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonẽsium mœnia quantò plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant. Nec Antonius ultrà institit, memor laboris ac uulnerum, quibus tam anceps belli fortuna quãuis prospero fine, equites equosq; afflictauerat. Inumbrante uespera uniuersum Flauiani exercitus robur aduenit. Vtq; cumulos super & recentia cæde uestigia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam, & uictos in deditionem accipere, aut expugnare deposcũt. Hæc in medio pulchra dictu. Illa sibi quisque, posse coloniam plano sitam impetu capi, Idem audaciæ per tenebras irrumpentibus, & maiorem rapiendi licentiam. Quod si lucem opperiantur, iam pacem, iam preces, & pro labore ac uulneribus, clementiam & gloriam inania laturos. Sed opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumq; fore. Expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad duces pertinere. Spernuntur centuriones tribunique, ac ne uox cuiusquam audiatur, quatiunt arma, rapturi imperium ni ducantur. Tum Antonius inserens se manipulis, ubi aspectu & autoritate silentium fecerat: non se decus neque pretium eripere tã bene meritis affirmabat. Sed diuisa inter exercitum ducesq; munia, militibus cupidinem pugnandi conuenire, duces prouidendo,

consultando, cunctatione sæpius quàm temeritate prodesse. Vt pro uirili portione armis ac manu uictoriam iuuerit, ratione & cõsilio proprijs ducis artibus profuturum. Neq; enim ambigua esse quæ occurrant, noctem, & ignotæ situm urbis, intus hostes, & cũcta insidijs opportuna. Non si pateant portæ, nisi explorato, nisi die intrandum. An oppugnationem inchoaturos adempto omni prospectu? quis æquus locus, quanta altitudo mœnium: tormentisne & telis, an operibus & uineis aggredienda urbs foret? Mox conuersus ad singulos, num secures, dolabras, & cætera expugnãdis urbibus, secum attulissent, rogitabat. Et cùm abnuerent, gladijs'ne, inquit, & pilis perfringere ac subruere muros ulla manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibúsue protegi necesse fuerit, ut uulgus improuidũ irriti stabimus, altitudinem turrium & aliena munimẽta mirantes? Quin potius mora noctis unius aduectis tormẽtis machinisq;, uim uictoriamq; nobiscum ferimus. Simul lixas calonesq; cum recentissimis equitum Bebriacum mittit, copias cæteraq; usui allaturos. Id uerò ægre tolerante milite propè seditionem uentũ, cùm progressi equites sub ipsa mœnia, uagos ex Cremonensibus corripiunt. Quorum indicio noscitur, sex Vitellianas legiones, omnemq; exercitum qui Hostiliæ egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, comperta suor

ta suorum clade, in prælium accingi, ac iam affore. Is terror obstructas mentes consilijs ducis, aperuit. Sistere tertiam legionem in ipso uiæ Posthumiæ aggere iubet, cui iuncta a læuo septima Galbiana patenti cāpo stetit: dein septima Claudiana agresti fossa (ita locus erat) præmunita, dextro octaua per apertum limitem, mox tertiadecima densis arbustis intersepta. Hic aquilarum signorumq; ordo. Milites mistι per tenebras, ut fors tulerat. Prætorianum uexillum proximum tertianis. Cohortes auxiliorum in cornibus, latera ac terga equite circundata. Sido atq; Italicus Sueui cum delectis popularium primori in acie uersabantur. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonæ, & recuperatis cibo somnoq; uiribus, confectum algore atq; inedia hostem postera die profligare ac proruere ratio fuit: indigus rectoris, uacuus consilij, tertia fermè noctis hora, paratis, iamq; dispositis Flauianis impingitur. Ordinem agminis disiecti per irā ac tenebras, asseuerare non ausim, quāquam alij tradiderint: quartam Macedonicam dextro suorum cornu, quintam & quintamdecimam cum uexillis nonæ secundæq; et uicesimæ Britannicarum legionum, mediam aciē, sextadecimanos duoetuicesimanosq; & primanos læuum cornu complesse. Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerāt. Eques auxiliáque sibi ipsi locum legere. Prælium

lium tota nocte uarium, anceps, atrox, his, rursus illis exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidē prouisu iuuabant. Eademq; utraq; acie arma crebris interrogationibus notum pugnæ signum, permista uexilla, ut quisq; globus capta ex hostibus huc uel illuc raptabat. Vrgebatur maximè septima legio, nuper à Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones. Abrepta quædam signa. Ipsam Aquilam Atilius Verus primipili centurio multa cum hostium strage, & ad extremum moriens, seruauerat. Sustinuit labantem aciem Antonius accitis prætorianis. Qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Nanque Vitelliani tormenta in aggerem uiæ contulerant, ut tela uacuo atque aperto excuterentur, dispersa primò & arbustis sine hostium noxa illisa. Magnitudine eximia quartadecimæ legionis ballista, ingentibus saxis hostilem aciem proruebat: lateq; cladem intulisset, ni duo milites præclarum facinus ausi, arreptis è strage scutis ignorati uincula ac libramenta tormentorū abscidissēt. Statim cōfossi sunt, eoq; intercidêre nomina. De facto haud ambigitur. Neutrò inclinauerat fortuna, donec adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque. Sed Flauianis æquior à tergo. Hinc maiores equorū uirorumq; umbræ, & falso ut in corpore ictu tela hostium citra cadebant. Vitelliani aduerso lumine collucentes,

lucentes, uelut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur. Igitur Antonius ubi noscere suos, nosciq; poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes spe, promissisq; accendens, cur rari sumpsissent arma Pannonicas legiones interrogabat. Illos esse campos, in quibus abolere labẽ prioris ignominiæ, ubi recuperare gloriam possent. Tum ad Mœsicos conuersus, principes autoresq; belli ciebat: Frustra minis & uerbis prouocatos Vitellianos, si manus eorum oculosq; nõ tolerent. Hæc ut quosq; accesserat. Plura ad Tertianos, ueterum recentiumq; admonens: ut sub Mar. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. Mox infensus prætorianis: Vos, inquit, nisi uincitis pagani, quis alius imperator, quæ castra alia excipient? Illic signa armaq; uestra sunt, & mors uictis. Nam ignominiam consumpsistis. Vndiq; clamor & orientem solem (ita in Syria mos est) Tertiani salutauere. Vagus inde cõsilio ducis subditus rumor, aduenisse Mutianum, exercitus inuicẽ salutasse. Gradum inferunt, quasi recentibus auxilijs aucti, rariore iam Vitellianorum acie, ut quos nullo rectore, suus quenq; impetus uel pauor contraheret diceretue. Postquam pulsos sensit Antonius, denso agmine obturbat. Laxati ordines abrumpũtur. Nec restitui quiuere impedientibus uehiculis tormẽtisq;. Per limitem uiæ sparguntur con-

sectandi

fectandi festinatione uictores. eò notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nominaq; autore Vipsano Messala tradã. Iulius Mansuetus ex Hispania Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus inter septimanos à Galba conscriptus, oblatum forte patrẽ & uulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensq;, & exanguem amplexus, uoce flebili precabatur placatos patris manes, néue se ut parricidam aduersarentur: publicum id facinus: & unum militem quotam ciuilium armorum partem. Simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Aduertêre proximi, deinde plures. Hinc per omnẽ aciem miraculum, & questus, & sæuissimi belli execratio. Nec eò segnius propinquos, affines, fratres trucidatos spoliant. Factum esse scelus loquuntur, faciũtq;. Vt Cremonam uenere, nouum immensumq; opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua, castris uallum circumiecerat. Eaq; munimenta rursus auxerat. Quorum aspectu hæsere uictores incertis ducibus quid iuberent. Incipere oppugnationem fesso per diem noctémque exercitu, arduum, & nullo iuxtà subsidio anceps. Si Bebriacum redirent, intolerãdus tam longi itineris labor: et uictoria ad irritũ reuoluebatur. Munire castra, id quoque propinquis hostibus

formid

formidolosum, ne dispersos & opus molientes subita eruptione turbarent. Quæ super cuncta, terrebat ipsorũ miles periculi quàm moræ patientior. Quippe ingrata quæ tuta, et temeritate spes. omnísque cædes, & uulnera & sanguis auiditate prædæ pensabantur. Huc inclinauit Antonius, cingique uallum corona iußit. Primò sagittis saxisq; eminus certabant, maiore Flauianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur. Mox uallum portasq; legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignauosq; distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bebriacensi uiæ tertiani septimaniq; sumpsere, dexteriora ualli, octaua ac septima Claudiana: tertiadecimanos ad Brixianam portã impetus tulit. Paulùm inde moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces scalasq; conuectant. Tum elatis super capita scutis densa testudine succedũt. Romanæ utrinq; artes. Põdera saxorum Vitelliani prouoluunt, disiectam fluitantemq; testudinẽ lanceis contisq; scrutantur, donec soluta compage scutorum, exangues aut laceros prosternerent. Multa cum strage inceßerat cũctatio, ni duces fesso militi, & uelut irritas exhortationes abnuenti, Cremonã monstraßent. Hormíne id ingeniũ, ut Meßala tradit, an potior autor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facilè discreuerim, nisi quòd neq; Antoni⁹ neq; Hormus

à fama

à fama uitáque sua, quamuis peßimo flagitio degenerauere. Non iam sanguis neque uulnera morabantur, quin subruerent uallum, quaterentq; portas, innixi humeris, & super iteratam testudinem scandentes, prehensarent hostium tela brachiaq;. integri cum saucijs, semineces cum expirantibus uoluuntur, uaria pereuntium forma, & omni imagine mortium. Acerrimum septimæ tertiaq; legionum certamen. Et dux Antonius cum delectis auxiliaribus eôdem incubuerat. Obstinatos inter se, cùm sustinere Vitelliani nequirent, & superiecta tela testudine laberentur, ipsam postremò ballistam in subeuntes propulere: quæ ut ad præsens disiecit obruitq; quos inciderat, ita pinnas ac summa ualli ruina sua traxit. Simul iuncta turris ictibus saxorum cessit. quâ septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladijsq; portã perfregit. Primùm irrupiße C. Volusium tertiæ legionis militem inter omnes autores constat. Is in uallum egreßus deturbatis qui resisterent, conspicuus manu ac uoce capta castra conclamauit. Cæteri trepidis iam Vitellianis, seq; è uallo præcipitantibus perrupere. Completur cæde quantum inter castra murósque uacui fuit. Ac rursus noua laborum facies, ardua urbis mœnia, saxea turres, ferrati portarum obijces, uibrans tela miles, frequens obstrictusq; Vitellianis partibus Cremonensis populus,

populus, magna pars Italiæ ſtato in eoſdem dies mercatu cõgregata: quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnãtibus incitamentum ob prædam erat. Rapi ignes Antonius, inferriq; amœniſsimis extra urbẽ ædificijs iubet, ſi dãno rerum ſuarum Cremonenſes ad mutandã fidem traherentur. Propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egreſſa, fortiſsimo quoq; militum complet. Illi trabibus teguliſq; & facibus propugnatores deturbant. Iam legiones in teſtudinem glomerantur, & alij tela ſaxaq; incutiebant, cùm languere paulatim Vitellianorum animi, & ut quiſq; ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cremona quoq; exciſa, nulla ultrà uenia, omniſq; ira uictoris non in uulgus inops, ſed in tribunos centurioneſq;, ubi pretiũ cædis erat, reuerteretur. Gregarius miles futuri ſocors, & ignobilitate tutior, perſtabat. Vagi per uias, in domibus abditi, pacem ne tum quidẽ orabant, cùm bellum poſuiſſent. Primores caſtrorũ nomẽ atq; imagines Vitellij amoliũtur. Catenas Cæcinnæ (nam etiam tum uinctus erat) exoluunt, orantq; ut cauſæ ſuæ deprecator aſsiſtat. Aſpernantem, tumentemq;, lacrymis fatigant extremum malorũ: ac fortiſsimi uiri, proditoris opem inuocantes, mox uelamenta & infulas pro muris oſtentant. Cùm Antonius inhiberi tela iuſſiſſet, ſigna aquilaſq; extulere. Mœſtum inermium agmen deiectis in terram oculis ſequeba-

 tur.

tur. Circumstiterant uictores, & primò ingerebant probra, intentabant ictus. Mox ut præberi ora contumelijs, & posita omni ferocia cuncta uicti patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bebriaci uictoria temperaßent. Sed ubi Cæcinna prætexta lictoribusq; insignis dimota turba consul inceßit, exarsere uictores. Superbiam sæuitiamq; (adeò inuisa scelera sunt) etiã perfidiam obiectabãt. Obstitit Antonius, datusq; defensoribus, ad Vespasianum dimisit. Plebs interim Cremonẽsium inter armatos conflictabatur. nec procul cæde aberant, cùm precibus ducum mitigatus est miles. Et uocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnificè uictores, uictos clementer. de Cremona in neutrum. Exercitus præter insitam prædandi cupidinem uetere odio ad excidium Cremonensium incubuit. Iuuiße partes Vitellianas Othonis quoq; bello credebantur. Mox tertiadecimanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus iurgijs illuserant. Auxit inuidiam editum illic à Cæcinna gladiatorum spectaculum, eademq; rursus belli sedes, & præbiti in acie Vitellianis cibi: cæsæ quædam fœminæ, studio partium ad prælium progreßæ. Tempus quoq; mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum specie cõplebat. Cæteri duces in obscurò, Antonium fortuna famaq; omniũ oculis exposuerat. Is balneas abluendo cru

do cruori properè petit. Excepta uox est, cùm tepore incusaret, statim futurum ut incalescerent. Vernile dictum omnem inuidiam in eum uertit, tanquam signum incēdendæ Cremonæ dedisset, quæ iam flagrabat. Quadraginta armatorum millia irrupere. Calonū lixarumq; amplior numerus, & in libidinē ac sæuitiā corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quò minus stupra cædibus, cædes stupris miscerentur. Grādæuos senes exactā ætate fœminas, uiles ad prædam, in ludibrium trahebāt. Vbi adulta uirgo, aut quis forma conspicuus incidisset, ui manibusq; rapiētium diuulsus, ipsos postremò direptores in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniā uel grauia auro templorū dona sibi quisq; trahunt, maiore aliorum ui truncabantur. Quidam obuia aspernati, uerberibus tormentisq; dominorum abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus, quas ubi prædam egesserant, in uacuas domos, & inania tēpla per lasciuiam iaculabantur. Vtq; exercitu uario linguis, moribus, cui ciues, socij, externi interessent, diuersæ cupidines, & aliud cuiq; fas, nec quicquam illicitum. Per quatriduum Cremona suffecit, cùm omnia sacra profanaq; in igne considerent. Solum Mephitis templum stetit ante mœnia, loco seu numine defensum. Hic exitus Cremonam habuit anno CCLXXXVI. *à primordio sui. Condita erat* T. Sempronio & P. Cornelio *cōsulibus ingruen-*

te in Italiā Hannibale, propugnaculū aduersus Gallos trans Padum agentes, & si qua alia uis per alpes rueret. Igitur numero colonorū, opportunitate fluminum, ubere agri annexu, connubijsq; gentium adoleuit floruitq;, bellis externis intacta, ciuilibus infelix. Antonius post rem, flagitij crebrescente inuidia, edixit, ne quis Cremonenses captiuos detineret. Irritamq; prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emptionem talium mancipiorū aspernantis. Occidi cœpere, quod ubi enotuit, à propinquis affinibusq; occultè redimebantur. Mox redijt Cremonam reliquus populus. reposita fora, templaq;, magnificentia municipum, & Vespasianus hortabatur. Ceterū aßidere sepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permisit. Ad tertium lapidem progreßi, uagos pauentesq; Vitellianos sua quenq; apud signa componunt. Et uictæ legiones ne manente adhuc ciuili bello ambiguè agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde & Hispanias nuntios famamq;, in Galliam Iulium Calenum tribunū, in Germaniam Alpinum Montanum præfectum cohortis, quòd hic Treuir, Calenus Heduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus alpium præsidijs occupati: suspecta Germania, tanquam in auxilium Vitellij accingeretur. At Vitellius profecto Cæcinna, cùm Fabium Valentē paucis pòst diebus ad bellum impulißet, curis luxū ob-

t endeb

tendebat: non parare arma, non alloquio exercitioq; militem firmare, non more uulgi agere, sed umbraculis hortorũ abditus, ut ignaua animalia, quibus si cibũ suggeras, iacẽt, torpentq;, præterita, instantia, futura, pari obliuione dimiserat. Atque illum in nemore Aricino desidem & marcentem proditio Lucillij Baßi, ac defectio claßis Rauennatis perculit. Nec multo pòst de Cæcinna affertur mistus gaudio dolor, & desciuiße, & ab exercitu uinctũ. Plus apud socordem animum lætitia quàm cura ualuit. Multa cum exultatione in urbẽ reuectus, frequenti concione pietatem militũ laudibus cumulat. P. Sabinum prætorij præfectum ob amicitiam Cæcinnæ uinciri iubet, substituto in locum eius Alpheno Varo. Mox senatum composita in magnificentiam oratione allocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinnam sententiæ à L. Vitellio factum. Dein cæteri composita indignatione, quòd consul rempublicam, dux imperatorẽ, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum prodidißet, uelut pro Vitellio conquerentes, suũ dolorem proferebant. Nulla in oratione cuiusquam erga Flauianos duces obtrectatio. Errorẽ imprudẽtiamq; exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensi & uitabundi circumibant. Nec defuit qui unũ consulatus diem (is enim in locum Cæcinnæ supererat) magno cum irrisu accipientis tribuentiũq;

eblādiretur. Pridie Calen. Nouembris Roßius Regulus inijt, eiurauitq;. Annotabant periti, nunquam antea non abrogato magiſtratu, neq; lege lata, alium ſuffectum. Nam conſul uno die & antè fuerat Caninius Rebilus, C. Cæſare dictatore, cum belli ciuilis præmia feſtinarentur. Nota per eos dies Iunij Blæſi mors, & famoſa fuit, de qua ſic accepimus. Graui corporis morbo æger Vitellius Seruilianis hortis, turrim uicino ſitam collucere per noctem crebris luminibus animaduertit. Sciſcitanti cauſam, apud Cæcinnam Thuſcum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæſum nuntiatur. Cætera in maius de apparatu, & ſolutis in laſciuiam animis. Nec defuere, qui ipſum Thuſcum & alios, ſed criminoſius Blæſum incuſarent, quòd ægro principe lætos dies ageret. Vbi aſperatum Vitellium, & poſſe Blæſum peruerti, ſatis patuit ijs qui principum offenſas acriter ſpeculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille infenſus Blæſo æmulatione praua, quòd eum omni dedecore maculoſum, egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reſerat: filiũ eius ſinu complexus, et genibus accidens, cauſam confuſionis quærenti, Non ſe proprio metu, nec ſui anxium, ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymasq; attuliſſe. Fruſtra Veſpaſianũ timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot prouinciæ uirtute ac fide, tantũ deniq; terrarũ ac maris immẽſis ſpatijs arceat. In urbe,

ac ſinu

ac sinu cauendum hostem, Iunios Antoniósque auos iactãtem, qui se stirpe imperatoria comem ac magnificum militibus ostentet. Versas illuc omnium mẽtes, dum Vitellius amicorum inimicorumq; negligens, fouet æmulum, principis labores è conuiuio prospectãtem. Reddendam pro intempestiua lætitia mœstam & funebrẽ noctẽ, qua sciat & sentiat uiuere Vitellium, & imperare, & si quid fato accidat, filium habere. Trepidanti inter scelus metúmque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palàm iußa atrocem inuidiam ferret, placuit ueneno graßari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio Blæsum uisendo. Quin & audita est sæuißima Vitellij uox, qua (ipsa enim uerba referam) se pauiße oculos spectata inimici morte iactauit. Blæso super claritatem natalium & elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoq; rebus à Cæcinna & primoribus partium iam Vitelliũ aspernantibus ambitus, abnuere perseuerauit: sanctus, inturbidus: nullius repentini honoris, adeò non principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur. Fabius interim Valens multo ac molli concubinarum spadonumq; agmine, segnius quàm ad bellum incedens, proditã à Lucillio Baßo Rauennatẽ claßem, pernicibus nuntijs accepit. Et si cœptum iter properaßet, nutantẽ Cæcinnam præuenire, aut ante discrimen pugnæ aßequi legiones potuißet. Nec deerant

qui monerent, ut cum fidißimis per occultos tramites uitata Rauenna Hostiliam Cremonámue pergeret. Alijs placebat accitis ex urbe prætorijs cohortibus, ualida manu perrumpere. Ipse inutili cunctatione, agendi tempora consultando consumpsit. Mox utrunque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec prouidit. Mißis ad Vitellium literis auxilium postulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto discrimine quidem, infamia caruit, quo minus illicitas rapere uoluptates, adulterijsq́; ac stupris polluere hospitum domus crederetur. Aderant uis & pecunia, & ruentis fortunæ nouißima libido. Aduentu demum peditũ equitúmque prauitas consilij patuit, quia nec uadere per hostes tam parua manu poterat, etiam si fidißima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen & præsentis ducis reuerentia morabatur, haud diuturna uincula apud auidos periculorum, & decoris securos. Eo metu & paucis, quos aduersa non mutauerant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit, Alam tueri terga iubet. Ipse flexit in Vmbriã, atque inde in Ethruriam. ubi cognito pugnæ Cremonensis euentu, non ignauum, &, si prouenißet, atrox consilium inijt, ut arreptis

nauibus

nauibus in quamcunque partem, Narbonensis *prouinciæ egressus,* Gallias *&* *Germaniæ gentes, nouumq́; bellum cieret.* Digresso Valente, *trepidos, qui Ariminum tenebant,* Cornelius Fuscus *admoto exercitu, & missis per proxima litorum liburnicis, terra mari'que circumuenit.* Occupantur plana Vmbriæ, *& quam* Picenus *ager* Hadria *alluitur,* Omnis'que Italia *inter* Vespasianum *ac* Vitellium Apennini *iugis diuidebatur.* Fabius Valens *è sinu* Pisano *sæuitia maris, aut aduersante uento* Portum Herculis Monœci *depellitur.* Haud *procul inde agebat* Marius *Maturus alpium maritimarum procurator, fidus* Vitellio, *cuius sacramentum cunctis circà hostilibus non exuerat.* Is Valentem *comiter exceptum, ne* Galliam Narbonensem *temere ingrederetur monendo terruit, simul cæterorum fides metu intacta.* Nam *circumiectas ciuitates procurator* Valerius Paulinus, *strenuus militiæ, &* Vespasiano *ante fortunam amicus, in uerba eius adegerat.* Concitísque *omnibus, qui exautorati à* Vitellio *bellum sponte sumebant,* Foroiuliensem *coloniam claustráque maris præsidio tuebatur, eò grauior autor, quòd* Paulino *patria* Forum *Iulij, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat.* Ipsiq́; *pagani fauore municipali, & futuræ potentiæ spe, iuuare partes annitebantur.* Quæ *ubi para-*

tu firma, & aucta rumore apud uarios Vitellianorum animos increbruere, Fabius Valens cum quatuor spiculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus ad naues regreditur maturè: cæterisq; remanere, & in uerba Vespasiani adigi uolentibus liberum fuit. Cæterùm ut mare tutius Valenti quàm litora aut urbes: ita futuri ambiguus, & magis quid uitaret quàm cui fideret certus, aduersa tempestate Stœchadas Maßiliensium insulas affertur. Ibi eum missæ à Paulino liburnicæ oppreßere. Capto Valente cuncta ad uictoris opes conuersa, initio per Hispaniam à prima Adiutrice legione orto, quæ memoria Othonis infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam inclytus erga Vespasianum fauor, quòd illic secundæ legioni à Claudio præpositus, & bello clarus egerat, non sine motu adiunxit cæterarum: in quibus plerique centuriones ac milites à Vitellio prouecti, expertum iam principem anxij mutabant. Ea discordia & crebris belli ciuilis rumoribus Britanni sustulere animos, autore Venusio: qui super insitam ferociam & Romani nominis odium, proprijs in Carthimanduam reginam stimulis accendebatur. Carthimandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat potentiam postquam capto per dolum rege Caractaco, instruxiße triumphum Claudij

Cæsaris

Cæsaris uidebatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus. Spreto Venusio, is fuit maritus, armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnumq́; accepit. Cōcussa statim flagitio domus. Pro marito studia ciuitatis. Pro adultero libido reginæ & sæuitia. Igitur Venusius accitis auxilijs, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Carthimanduam adduxit. Tū petita à Romanis præsidia. Et cohortes alæq; nostræ uarijs prælijs exemere tamen periculo reginam. Regnum Venusio, bellum nobis relictum. Turbata per eosdem dies Germania, & socordia ducum & seditione legionum. Externa ui et perfidia sociali propè afflicta Romana res. Id bellum cum causis & euentibus (etenim lōgius prouectum est) mox memorabimus. Mota & Dacarum gens, nunquam fida, tunc sine metu, abducto è Mœsia exercitu. Sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiā bello, cūcta inuicem hostilia, accepere, expugnatis cohortiū alarumq́; hybernis, utraq; Danubij ripa potiebātur. Iamq́; castra legionū excindere parabāt, ni Mutianus sextā legionem opposuisset, Cremonēsis uictoriæ gnarus, ac ne externa moles utrinq; ingrueret, si Dacus Germanusq́; diuersi irrupissent. Affuit ut sæpe aliâs fortuna populi Rom. quæ Mutianum uiresq́; Orientis illuc tulit: & quod Cremonæ interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (proconsul eā prouin-

ciam

ciam annuo imperio tenuerat) Mœsiæ præpositus est, additis copijs è Vitelliano exercitu, quem spargi per prouincias, & externo bello illigari, pars consilij pacisq; erat. Nec cæteræ nationes silebãt. Subita per Pontũ arma Barbarũ mancipiũ regiæ quondam claßis præfectus mouerat. Is fuit Anicetus Polemonis libertus præpotens olim, & postquam regnum in formam prouinciæ uerterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellij nomine adscitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in spem rapinarum egentißimo quoq;, haud temnẽdæ manus ductor, Trapezuntem uetustam admodum ciuitatem à Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam subitus irrupit. Cæsa ibi cohors, regium auxilium olim. Mox donati ciuitate Romana, signa armaq; in nostrum modũ, desidiam licentiamq; Græcorum retinebant. Claßi quoq; faces intulit, uacuo mari eludens, quia lectißimas liburnicarũ, omnemq; militẽ Mutianus Byzantiũ adegerat. Quin et Barbari contẽptius uagabantur, fabricatis repentè nauibus, quas cameras uocant, arctis lateribus latam aluum sine uinculo æris aut ferri connexam. Et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa nauiũ tabulis augẽt, donec in modũ tecti claudantur. Sic inter undas uoluuntur, pari utrinq; prora et mutabili remigio, quando hinc uel illinc appellere indiscretũ & innoxium est. Aduertit ea res Vespasiani animum, ut uexillarios

larios è legionibus, ducemq; Virdium Geminũ spectatæ militiæ deligeret. Ille incompositũ & prædæ cupidine uagum hostem adortus, cogit in naues: effectisq; raptim liburnicis, aßequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisq; ad societatem perpulerat. Ac primò rex minis armisq; supplicẽ tueri. Postquam merces proditionis aut bellũ ostendebatur, fluxa, ut est Barbaris, fide pactus Aniceti exitiũ perfugas tradidit, belloq; seruili finis impositus. Lætũ ea uictoria Vespasianũ, cunctis super uota fluentibus Cremonensis prælij nuntius in Aegypto aßequitur. Eò properantius Alexãdriam pergit, ut fracto Vitellij exercitu, urbẽ quoq; externæ opis indigã fame urgeret. Nãq; & Africã eodem latere sitã, terra mariq; inuadere parabat, clausis annonæ subsidijs, inopiam ac discordiam hosti facturus. Dum hac totius orbis mutatione fortuna imperij transit, Primus Antonius nequaquã pari innocentia post Cremonã agebat. satisfactũ bello ratus & cætera ex facili: seu felicitas in tali ingenio, auaritiã, superbiam, cæteraq; occulta mala patefecit: ut captã Italiã persultare, ut suas legiones colere, omnibus dictis factisq; uim sibi ad potentiã struere. utq; licentia militem imbueret, interfectorũ cẽturionũ ordines legionibus offerebat. eo suffragio turbidißimus quisq; delecti. nec miles in arbitrio

bitrio ducum, sed duces militari uiolentia trahebantur. quæ seditiosa & corrumpendæ disciplinæ mox in prædam uertebat, nihil aduentantẽ Mutianũ ueritus, quod exitiosius erat quàm Vespasianum spreuisse. Cæterũ propinqua hyeme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæq; uictricium legionum, milites uulneribus aut ætate graues, pleriq; etiam integri Veronæ relicti. Sufficere cohortes alæq;, & è legionibus lecti, profligato iam bello uidebantur. Vndecima legio sese adiunxerat initio cunctata, sed prosperis rebus anxia quòd defuisset. Sex millia Dalmatarũ recens delectus comitabãtur. Ducebat Pompeius Siluanus consularis. Vis consiliorũ penes Annium Bassum legionis legatum. Is Siluanũ socordem bello, & dies rerum uerbis terentem, specie obsequij regebat, ad omniaq; quæ agẽda forent, quieta cum industria aderat. Ad has copias è classicis Rauennatibus legionariã militiam poscentibus, optimus quisque adsciti. Classem Dalmatæ suppleuere. Exercitus ducesq; ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quòd motas ex urbe prætorias cohortes audierant, & teneri præsidijs Apenninũ rebantur, & ipsos in legione bello attrita, inopia & seditiosæ militũ uoces terrebant, Clauariũ (donatiui nomẽ est) flagitãtiũ. nec pecuniã aut frumentum prouiderant: & fe-

stinatio

ſtinatio atq; auiditas præpediebant, dum quæ accipi poterãt, rapiũtur. Celeberrimos autores *habeo, tantam uictoribus aduerſus fas nefaſq; irreuerentiã fuiſſe, ut gregarius eques occiſum à ſe proxima acie fratrẽ profeſſus, præmium à ducibus petierit.* Nec illis *aut honorare eam cædem ius hominum, aut ulciſci ratio belli permittebat.* Diſtulerant *tanquam maiora meritum quàm quæ ſtatim exoluerent, nec quicquã ultrà traditur.* Cæterum *& prioribus ciuium bellis par ſcelus inciderat.* Nam *prælio quo apud* Ianiculum *aduerſum* Cinnam *pugnatum eſt,* Pompeianus *miles fratrem ſuum, dein cognito facinore, ſeipſum interfecit, ut* Siſenna *memorat. tanto acrior apud maiores ſicut uirtutibus gloria, ita flagitijs pœnitentia fuit.* Sed *hæc aliaq; ex ueteri memoria repetita, quoties res locuſq; exẽpla recti, aut ſolatia mali poſcent, haud abſurde memorabimus.* Antonio *ducibuſq; partium præmitti equites, omnemq;* Vmbriã *explorari placuit, ſi quà* Apennini *iuga clementius adirentur: acciri aquilas ſignaq;, & quicquid* Veronæ *militũ foret:* Padumq; *& mare cõmeatibus cõpleri.* Erant *inter duces qui necterent moras.* Quippe *nimius iam* Antonius, *& certiora de* Mutiano *ſperabãtur.* Nãq; Mutianus *tam celeri uictoria anxius, & ni præſens urbe potiretur, expertẽ ſe belli gloriæq; ratus, ad* Primũ *&* Varũ *media ſcriptitabat, inſtandũ cœ-*

ptis,

Gallias Hispaniasq; ualidißimam terrarũ partem ad Vespasianum conuersas. sed cecidiße in irritum labores, si præmia periculorum soli aßequantur, qui periculis non affuerint. Nec fefellere ea Mutianũ. *Inde graues simultates: quas Antonius simplicius, Mutianus callidè, eoq; implacabilius nutriebat. At Vitellius fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultãs stulta dißimulatione, remedia potius malorum quàm mala differebat. Quippe confitenti consultantiq; supererant spes uiresq;. Cùm è cõtrario læta omnia fingeret, falsis ingrauescebat. Mirum apud ipsum de bello silentium. prohibiti per ciuitatem sermones, eoq; plures: ac si liceret, uera narraturi, quia uetabantur, atrociora uulgauerant. Nec duces hostium augendæ famæ deerant, captos Vitellij exploratores, circunductosq; ut robora uictoris exercitus noscerent, remittendo. quos omnes Vitellius secreto percontatus, interfici iußit. Notabili constantia cẽturio Iulius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad uirtutem frustra accendebat, perpulit ad uires hostiũ spectandas, quæq; apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentauit, sed mandata imperatoris. suumq; animum profeßus, ut cuncta uiseret postulat. Mißi qui locum prælij, Cremonæ uestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeauit,*

abnuētiq; uera eſſe quæ referret, atq; ultro corruptum arguenti: quādoquidem, inquit, magno documento opus eſt, nec alius iam tibi aut uitæ aut mortis meæ uſus, dabo cui credas. atque ita digreſſus, uolūtaria morte dicta firmauit. Quidam iuſſu Vitellij interfectum, de fide constantiaq; eadem tradidere. Vitellius ut è ſomno excitus, Iulium Priſcum & Alphenum Varum cum XIIII. prætorijs cohortibus & omnibus equitum alis obſidere Apenninum iubet. Secuta è claſſicis legio. Tot millia armatorum lecta equis uiriſq;, ſi alius dux foret, inferendo quoq; bello ſatis pollebant. Cæteræ cohortes ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datæ. Ipſe nihil è ſolito luxu remittens, & diffidētia properus, feſtinare comitia, quibus cōſules in multos annos deſtinabat: fœdera ſocijs, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere, alios immunitatibus iuuare, deniq; nulla in poſterū cura lacerare imperium. Sed uulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat. Stultiſſimus quiſq; pecunijs mercabatur. Apud ſapiētes caſſa habebantur, quæ neq; dari, neq; accipi ſalua republica poterant. Tandē flagitāte exercitu (Meuaniam inſederat) magno ſenatorum agmine, quorū multos ambitione, plures formidine trahebat, in caſtra uenit, incertus animi, & infidis conſilijs obnoxius. Concionāti (prodigioſum dictu) tantum fœdarum auium ſuperuolitauit,

ut nu

ut nube atra diem obtunderent. Acceßit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, lōgè ubi ferire hostias mos est, confoßus. Sed præcipuū ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ, improuidus consilij: quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendóue bello modus, alios rogitans, & ad omnes nuntios uultu quoque & inceßu trepidus, dein temulentus. Postremò tædio castrorum, & audita defectione Misenensis claßis, Romā reuertit, recentißimum quodq; uulnus pauens, summi discriminis incuriosus. Nam cùm transgredi Apenninum integro exercitus sui robore, & feßos hyeme atq; inopia hostes aggredi in aperto foret, dū dispergit uires, acerrimum militem, & usque in extrema obstinatum, trucidādum, capiendumq; tradidit, peritißimis centurionum dißentientibus, & si consulerentur, uera dicturis. Arguere eos intimi amicorum Vitellij. Ita formatis principis auribus, ut aspera quæ utilia, nec quiquam nisi iucundum & læsurum acciperet. Sed classem Misenensem (tantum ciuilibus discordijs etiam singulorū audacia ualet) Claudius Fauētinus centurio per ignominiam à Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis, pretium proditionis ostentans. præerat claßi Claudius Apollinaris, neq; fide constans, neque strenuus in perfidia. & Apinius Tiro
 prætu

prætura functus, ac tum forte Minturnis agẽs, ducẽ se defectoribus obtulit. à quibus municipia coloniæq; impulsæ. præcipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contrà Capua Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis ciuilibus miscebãt. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper classem Misenẽsem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit, data in auxilium urbana cohors, & gladiatores, quibus Iulianus præerat. Vt collata utrinq; castra, haud magna cũctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupauere, mœnibus situq; magis quàm ipsorũ ingenio tutam. Quæ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorij relicta, L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus & quingẽtis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studijs militũ & clamoribus populi arma poscentis refouebatur, dum uulgus ignauũ & nihil ultra uerba ausurum, falsa specie, exercitus & legiones appellat. Hortantibus libertis (nam amicorũ eius quãto quis clarior, minus fidus) uocari tribus iubet, dantes nomina sacramento adigit. Superfluẽte multitudine, curam delectus in consules partitur. Seruorum numerum, & pondus argenti senatoribus indicit. Equites Romani obtulere operam pecuniasq;, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio officia metu profecta

fecta

fecta uerterat in fauorem. Et pleriq; haud perinde Vitellium, quàm casum locumq; principatus miserabantur. nec deerat ipse uultu, uoce, lacrymis misericordiam elicere, largus promissis, &, quæ natura trepidãtum est, immodicus, Quin & Cæsarem se dici uoluit, aspernatus antea. sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentiũ, & uulgi rumor iuxtà audiuntur. Cæterùm ut omnia inconsulti impetus cœpta, initijs ualida, spatio languescunt, dilabi paulatim senatores, equitesq;, primò cunctanter, & ubi ipse non aderat, mox conterriti, mœstiue discrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quæ non dabantur omisit. Vt terrorem Italiæ possessa Meuania, ac ueluti renatum ex integro bellum intulerat, ita haud dubium erga Flauianas partes studium, tam paui dus Vitellij discessus addidit. Ereptus Samnis, Pelignusq;, & Marsi æmulatione, quod Campania præuenisset, ut in nouo obsequio ad cũcta belli munia acres erant. Sed fœda hyeme per transitum Apennini conflictatus exercitus: & uix quieto agmine niues eluctantibus, patuit quãtum discriminis adeundum foret, ni Vitelliũ retro fortuna uertisset, quæ Flauianis ducibus non minus sæpe quàm ratio affuit. Obuium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu, & notitia locorum, custodias Vitellij elapsum. Propinqua affinitas Ceriali cum Vespasiano,

nec ipse inglorius militiæ, eóque inter duces assumptus est. Flauio quoq; Sabino, ac Domitiano patuisse effugium, multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntij, per uarias fallendi artes penetrabant, locum ac præsidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori & audaciæ ualetudinem causabatur. Domitiano aderat animus. sed custodes à Vitellio additi, quanquã se socios fugæ promitterent, tanquam insidiantes timebantur. Atq; ipse Vitellius respectu suarum necessitudinũ, nihil in Domitianũ atrox parabat. Duces partiũ ut Carsulas uenere, paucos ad requiẽ dies sumunt, donec aquilæ signaq; legionũ assequerentur. Et locus ipse castrorũ placebat, latè prospectãs, tuto copiarum aggestu, florentissimis pone tergũ municipijs. Simul colloquia cum Vitellianis decem milliũ spatio distantibus & proditio sperabatur. Aegrè id pati miles & uictoriã malle quàm pacẽ. ne suas quidẽ legiones opperiebãtur, ut prædæ quàm periculorũ socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, esse adhuc Vitellio uires, ambiguas si deliberarẽt, acres si desperassẽt. Initia bellorũ ciuilium fortunæ permittẽda, uictoriam consilijs et ratione proficisci. Iam Misenensem classem & pulcherrimam Campaniæ oram desciuisse, nec plus è toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quàm quod inter Tarracinam Narniamq; iaceat. Satis gloriæ prælio Cremonensi partũ, &

exitio

exitio Cremonæ nimium inuidiæ, ne concupiscerent Romam capere potius quàm seruare. Maiora illis præmia & multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoq; Rom. sine sanguine quæsissēt. His ac talibus mitigati animi. Nec multò pòst legiones uenere. Et terrore famaq; aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasq; tradere donum uictori, et sibi in posterum gratiam certabant. Per eos cognitum est Interamnam proximis cāpis præsidio quadringētorum equitum teneri. Missus extemplo Varus cum expedita manu, paucos repugnantiū interfecit. Plures abiectis armis, ueniam petiuere. quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus uirtutem copiasq; hostiū, quo amissi præsidij dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitij pœna. & præmijs defectorum uera fides. ac reliquum perfidiæ certamen, crebra transfugia tribunorum centurionumq;. Nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus & Alphenus desertis castris ad Vitellium regressi pudore proditionis cunctos exoluerent. Iisdem diebus Fabius Valens Vrbini in custodia interficitur. Caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem fouerent: nam persuasisse in Germanias Valentem, & ueteres illic nouosq; exercitus ciere credebant

debant. Visa cæde, in desperationē uersi. et Flauianus exercitus immane quantū animo exitiū Valentis, ut finem belli accepit. Natus erat Valens *Anagniæ equestri familia, procax moribus, neq; absurdus ingenio famam urbanitatis per lasciuiam petere.* Ludicro *iuuenū sub* Nerone, *uelut ex necessitate, mox sponte mimos actitauit, scitè magis quàm probé.* Legatus *legionis & fouit* Virginiū, *& infamauit.* Fonteium Capitonem *in proditionē corruptum, seu quia corrūpere nequiuerat, interfecit,* Galbæ *proditor,* Vitellio *fidus, et aliorū perfidia illustratus. Abrupta undique spe* Vitellianus *miles transiturus in partes, id quoq; non sine dedecore, sed sub signis uexillisq; in subiectos* Narniæ *campos descendere.* Flauianus *exercitus ut ad prælium intētus armatusq;, densis circa uiam ordinibus adstiterat.* Accepti *in medium* Vitelliani. *& circundatos* Primus Antonius *clementer alloquitur. pars* Narniæ, *pars* Interamnæ *subsistere iussi. relictæ simul è uictricibus legiones neq; quiescentibus graues, & aduersus cōtumaciam ualidæ.* Non *omisere per eos dies* Primus *ac* Varus *crebris nuntijs salutem, & pecuniam et secreta* Cāpaniæ *offerre* Vitellio, *si positis armis, seq; ac liberos suos* Vespasiano *permisisset.* In *eundem modū &* Mutianus *cōposuit epistolas: quibus plerunq; fidere* Vitellius, *ac de numero seruorum, electione lictorū loqui. tanta torpedo*

inuaser

inuaserat animũ, ut si principem eũ fuiße cæteri nõ meminißẽt, ipse obliuisceretur. At primores *ciuitatis*, Flauiũ Sabinum *præfectum urbis secretis sermonibus incitabant, uictoriæ famæq; partem capeßeret.* Eße *illi propriũ militem cohortium urbanarũ, nec defuturas uigilum cohortes, seruitia ipsorum, fortunam partium, & omnia prona uictoribus.* Ne Antonio Varóque *de gloria concederet.* Paucas Vitellio *cohortes, & mœstis undiq; nuntijs trepidas. populi mobilem animũ: & si se ducẽ præbuißet, easdem illas adulationes pro* Vespasiano *fore.* Ipsum Vitellium *ne prosperis quidem parem, adeò ruẽtibus debilitatum. gratiã patrati belli penes eũ, qui urbem occupaßet.* Id Sabino *cõuenire, ut imperium fratri reseruaret : id* Vespasiano, *ut cæteri post* Sabinum *haberentur.* Haudquaquam *erecto animo eas uoces accipiebat inualidus senecta.* Erant *qui occultis suspicionibus inceßerẽt, tanquam inuidia et æmulatione fortunã fratris moraretur.* Nãq; Flauius Sabinus *ætate prior, priuatis utriusque rebus, autoritate pecuniaq;* Vespasianũ *anteibat.* Et *credebatur affectam eius fidem præiuuiße, domo agrisq; pignori acceptis.* Vnde *quanquã manente in speciem concordia, offensarum opera metuebantur.* Melior *interpretatio, mitẽ uirũ abhorrere à sanguine & cædibus : eoq; crebris cum* Vitellio *sermonibus de place, ponendisq; per conditionem armis*

agitare. Sæpe domi congreßi, postremò in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba uocesq; duos testes habebant, Cluuium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul uisentibus notabantur, Vitellij proiectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti propior. Quòd si tam facilè suorum mentes flexißet Vitellius, quàm ipse ceßerat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intraßet. Cæterùm ut quisq; Vitellio fidus, ita pacē et conditiones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, & fidem in libidine uictoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut priuatum Vitellium pateretur, ne uictos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senē, & prosperis aduersisq; satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? Nunc pecuniā, & familiam, & beatos Campaniæ sinus promitti. Sed ubi imperium Vespasianus inuaserit, non ipsi, non amicis eius, non deniq; exercitibus securitatem, nisi extincto æmulatore redituram. Fabium illis Valentem captiuum & casibus dubijs reseruatum, prægrauem fuiße, nedum Primus ac Fuscus, & specimen partium Mutianus, ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. Non à Cæsare Pompeium, non ab Augusto Antonium incolumes relictos. Nisi fortè Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellij cliēs, cum Vitellius collega Claudio foret. Quin

at

ut censurā patris, ut tres consulatus, ut tot egregiæ domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi. Deniq; nihil atroci⁹ euenturum, quàm in quod sponte ruant. Moriēdum uictis, moriendum deditis. id solum referre, nouissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundāt, an per uirtutem. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curaq;, ne pertinacibus armis, minus placabilem uictorem relinqueret coniugi ac liberis. Erat illi & fessa ætate parens, quæ tamen paucis antè diebus opportuna morte excidium domus præuenit, nihil principatu filij assecuta, nisi luctum & bonam famam. XV. Kal. Ianua. audita defectione legionis cohortiumq;, quæ se Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mœsta circùm familia. Simul ferebatur lecticula paruulus filius uelut in funebrem pompam. Voces populi blandæ & intēpestiuæ. Miles minaci silentio. Nec quisquā adeò rerum humanarū immemor, quem non cōmoueret illa facies, Romanū principem & generis humani paulò antè dominū, relicta fortunæ suæ sede, per populū, per urbē, exire de imperio. Nihil tale uiderant, nihil audierant. Repentina uis dictatorē Cæsarē oppresserat, occulta Caium insidiæ. nox et ignotū rus fugam Neronis absconderāt. Piso & Galba tanquam in acie cecidere: in

sua

sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam fœminis, pauca & præsenti mœstitiæ congruentia locutus: Cedere se pacis & Resp. causa retineret tantũ memoriam sui, fratremq; & coniugem et innoxiam liberorum ætatem miserarentur. Simul filium protendens, modò singulis, modò uniuersis cõmendans, postremò fletu præpediente, aßistenti consuli (Cæcilius Simplex erat) exolutum à latere pugionem, uelut ius necis uitæ'que ciuium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus qui in concione adstiterãt, ut in æde Concordiæ positurus insignia imperij, domumq; fratris petiturus discesßit. Maior hic clamor obsistentiũ penatibus priuatis, in palatium uocantiũ. Interclusum alterũ iter, idq; solũ quod in sacra uia pergeret, patebat. Tum consilij inops in palatium redijt. Præuenerat rumor, eiurari ab eo imperiũ. Scripseratq; Flauius Sabinus cohortium tribunis, ut militem cohiberent. Igitur tanquam omnis Resp. in Vespasiani sinum cesßißet, primores senatus, & pleriq; equestris ordinis, omnisq; miles urbanus et uigiles, domũ Flauij Sabini compleuere. Illuc de studijs uulgi & minis Germanicarum cohortium affertur. Longius iam progreßus erat, quã ut regredi poßet: & suo quisq; metu, ne disiectos eoq; minus ualidos Vitelliani consectarentur, cunctantẽ in arma impellebãt. Sed quod in eiusmodi rebus accidit, consiliũ ab

omnib

omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani descendentibus qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorũ. Modicũ ibi prælium improuiso tumultu sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutissimũ è præsentibus, arcem Capitolij insedit, milite ex quibusdã senatorum equitumq;. Quorũ nomina tradere haud promptum est, quoniã uictore Vespasiano multi id meritũ erga partes simulauere. Subierunt obsidium etiã fœminæ: inter quas maximè insignis Verulana Gracilia, neq; liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles custodia socordi clausos circũdedit. Eoq; concubia nocte suos liberos Sabinus et Domitianũ fratris filium in Capitoliũ acciuit. At Sabinus misso per neglecta ad Flauianos duces nuntio, qui circunsideri ipsos, nisi subueniretur, arctas res nũtiaret, noctẽ adeò quietã egit, ut digredi sine noxa potuerit. Quippe miles Vitellij aduersus pericula ferox, laboribus & uigilijs parum intentus erat. Et hybernus imber repentè fusus, oculos auresq; impediebat. Luce prima Sabinus antequã inuicem hostilia cœptarẽt, Cornelium Martialem è primipilaribus ad Vitellium misit, cum mandatis & questu, quòd pacta turbarẽtur. Simulationem prorsus & imaginem deponendi imperij fuisse, ad decipiendos tot illustres uiros. Cur enim è rostris, fratris domum

mum imminētem foro, & irritandis hominum oculis, quàm Auentinum & penates uxoris petißet? Ita priuato & omnē principatus speciem uitanti cōuenisse. Contra Vitellium in palatiū, in ipsam imperij arcē regressum. Inde armatū agmen emißum, stratam innocentium cædibus celeberrimā urbis partem. Ne Capitolio quidē abstineri. Togatum nempe se, & unum è senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium prælijs legionum, captiuitatibus urbium, deditionibus cohortium iudicatur. Iam Hispanijs Germanijsq; & Britannia desciscentibus, fratrem Vespasiani mansiße in fide, donec ultro ad conditiones uocaretur. Pacem & concordiā uictis utilia, uictoribus tantū pulchra eße. Si conuentionis pœniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani uix puberem. Quantum occisis uno sene & uno iuuene profici? Iret obuiam legionibus, de summa rerum illic certaret. Cætera secundum euentum prælij cessura. Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi sui causa respōdit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem eße modestiam suam. Et monuit Martialem, ut per secretam ædium partē occultè abiret, ne a militibus internūtius inuisæ pacis interficeretur. Ipse neq; iubendi, neq; uetandi potens, non iam imperator, sed tantum belli causa erat. Vixdum regreßo in Capitolium Martiale, furens miles aderat,

aderat, nullo duce, sibi quisq; autor: cito agmine forum, & imminentia foro templa praeteruecti, erigunt aciem per aduersum collem, usque ad primas Capitolinae arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere cliui, dextra subeuntibus. In quarum tectum egreßi, saxis tegulisque Vitellianos deturbabant. Neq; illis manus, nisi gladijs armatae, & arcessere tormēta, aut missilia tela, longum uidebatur. Faces in prominē tem porticum iecere, et sequebātur ignem. Ambustasq; Capitolij fores penetraßent, ni Sabinus reuulsas undiq; statuas, decora maiorum, in ipso aditu uice muri obieciẞet. Tū diuersos Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum Asyli, & quâ Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improuisa utraq; uis. Propior atque acrior per asylum ingruebat. Nec sisti poterant scandentes per coniuncta aedificia: quae, ut in multa pace, in altum edita, solum Capitolij aequabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obseßi, quae crebrior fama est, quo nitentes ac progreßos depulerint. Inde lapsus ignis in porticus appositas aedibus. Mox sustinentes fastigium Aquilae uetere ligno traxere flammā, aluerunt q;. Sic Capitolium clausis foribus indefensum, & indireptū conflagrauit. Id facinus post cōditam urbem luctuosißimum foedißimūq; Reip. populo Ro. accidit, nullo externo hoste, propitijs si per mores nostros liceret deis.

deis. Sedem Iouis optimi maximi auspicato à maioribus pignus imperij conditam, quam non Porsena *dedita urbe, neq; Galli capta tenere potuissent, furore principum excindi? Arserat & antè Capitolium ciuili bello, sed fraude priuata. Nunc palàm obsessum, palàm incensum. quibus armorum causis, quo tanta cladis pretio, pro patria bellauimus?* Vouerat Tarquinius Priscus *rex bello Sabino, ieceratq; fundamenta, spe magis futuræ magnitudinis, quàm quo modicæ adhuc pop.* Ro. *res sufficerent.* Mox Seruius Tullius *sociorum studio, deinde* Tarquinius Superbus *capta* Suessa Pometia, *hostium spolijs extruxere. Sed gloria operis libertati reseruata.* Pulsis *regibus,* Horatius Puluillus *iterum consul dedicauit ea magnificentia, quam immensæ postea pop.* Rom. *opes ornarent potius quàm augerẽt.* Iisdem *rursus uestigijs situm est, postquam interiecto* CCCCXV. *annorum spatio* L. Scipione, C. Norbano COSS. *flagrauerat.* Curam *uictor* Sylla *suscepit, neque tamen dedicauit.* Hoc *solũ felicitati eius negatum.* Luctatij *Catuli nomen inter tãta Cæsarũ opera, usque ad* Vitellium *mansit.* Ea *tunc ædes cremabatur.* Sed *plus pauoris obsessis, quàm obsessoribus intulit.* Quippe Vitellianus *miles, neq; astu, neq; constantia inter dubia indigebat.* Ex *diuerso trepidus miles, dux segnis, & ueluti captus animi, non lingua, non auribus* comp

competere. Neq; alienis cõsilijs regi, neq; sua expedire. Huc illuc clamoribus hostiũ circumagi. quæ iußerat uetare, quæ uetuerat iubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exequi. Postremò abiectis armis, fugam & fallendi artes circunspectabant. Irrumpunt Vitelliani, & cuncta sanguine, ferro, flammisq; miscent. Pauci militarium uirorum, inter quos maximè insignes, Cornelius Martialis, Aemilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæua, pugnã ausi obtrũcantur. Flauium Sabinum inermem, neq; fugam cœptantem, circunsistunt, & Quintum Atticum consulem, umbra honoris & suamet uanitate monstratum, quòd edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa aduersus Vitellium iecerat. Cæteri per uarios casus elapsi, quidã seruili habitu, alij fide clientiũ contecti, & inter sarcinas abditi. Fuere qui excepto Vitellianorũ signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondentésue audaciam pro latebra haberent. Domitianus prima irruptione apud æditum occultatus, solertia liberti lineo amictu turbæ sacricolarũ immistus, ignoratus apud Corneliũ Primum paternum clientem, iuxta Velabrũ delituit. Ac potiente rerum patre, disiecto æditui contubernio, modicum sacellum IOVI CONSERVATORI aramq; posuit, casusq; suos in marmore expreßit. Mox imperiũ adeptus, IOVI CVSTODI tẽplum

ingens, seq; in sinu dei sacrauit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone uultuq; excipiuntur, frementibus qui ius cædis, & præmia nauatæ operæ petebant. Clamore à proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesq; miscet. Stantem pro gradibus palatij Vitellium, & preces parātem, peruicere ut absisteret. Tum confossum conlaceratumq;, & abscisso capite truncū corpus Sabini in Gemonias trahunt. Hic exitus uiri haud sanè spernendi. Quinq; & XXX. stipendia in Rep. fecerat. Domi militiæq; clarus. Innocentiam iustitiamq; eius non argueres. Sermonis nimius erat. Id unū septem annis quibus Mœsiam, duodecim quibus præfecturā urbis obtinuit, calumniatus est rumor. In fine uitæ, alij segnem, multi moderatum, & ciuium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani decus domus penes Sabinū erat. Cædem eius lætam fuisse Mutiano accepimus. Ferebant pleriq; etiam paci consultū, dirempta æmulatione inter duos, quorū alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperij cogitaret. Sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac uelut uicem reddens, quòd interrogantibus quis Capitolium incendisset, se reum Atticus obtulerat. Eaq; confessione, siue aptum tempori mendacium fuit, inuidiam cri-

menq;

menq; agnouisse, & à partibus Vitellij amolitus uidebatur. Iisdem diebus L. Vitellius positis apud Faroniam castris, excidio Tarracinæ imminebat, clausis illic gladiatoribus remigibusq;, qui non egredi mœnia, neq; periculum in aperto audebant. Præerat, ut suprà memorauimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus; lasciuia socordiáque gladiatorum magis quàm ducum similes. Non uigilias agere, non intuta mœniũ firmare, noctu dieq; fluxi, & amœna litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter conuiuia loquebantur. Paucos ante dies discesserat Apinius Tyro, donisq; ac pecunijs acerbè per municipia conquirendis, plus inuidiæ quàm uirium partibus addebat. Interim ad L. Vitelliũ seruus Virginij Capitonis perfugit, pollicitusq; si præsidium acciperet, uacuam arcem furtim traditurum, multa nocte cohortes expeditas summis montium iugis super caput hostiũ sistit. Inde miles ad cædem magis quàm ad pugnam decurrit. sternunt inermes, aut arma capientes, & quosdam somno excitos, cum tenebris, pauore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. Pauci gladiatorum resistẽtes, neq; inulti cecidere. Cæteri ad naues ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permistis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum euasere, in

quis præfectus classis Apollinaris *: reliquas in litore captas, aut nimio ruentium onere pressas, mare hausit.* Iulianus *ad* L. Vitellium *perductus, & uerberibus fœdatus, in ore eius iugulatur.* Fuere *qui uxorem* L. Vitellij Triariam *incesserint, tanquam gladio militari cincta, inter luctum cladesq; expugnatæ* Tarracinæ*, superbè sæueq; egisset.* Ipse *laureã prosperè gestæ rei ad fratrem misit, percunctatus statim regredi se, an perdomãdæ Cãpaniæ insistere iuberet.* Quod *salutare nõ modò partibus* Vespasiani, *sed* Reip. *fuit.* Nam *si recens uictoria miles et super insitam peruicaciam secundis ferox,* Romã *contendisset, haud parua mole certatum, nec sine exitio urbis foret. quippe* L. Vitellio *quamuis infami, inerat industria, nec uirtutibus ut boni, sed quo modo pessimus quisque, uitijs ualebat.* Dum *hæc in partibus* Vitellij *geruntur, digressus* Narnia Vespasiani *exercitus, festos* Saturni *dies* Otriculi *per otium agitabat.* Causa *tam prauæ moræ, ut* Mutianum *opperirentur.* Nec *defuere qui* Antonium *suspicionibus arguerent, tanquam dolo cunctantem, post secretas* Vitellij *epistolas, quibus consulatum & nubilem filiam & dotales opes, pretim proditionis, offerebat:* Alij *ficta hæc, & in gratiam* Mutiani *composita :* Quidam *omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum, quàm inferre : quando ualidissimæ cohortes à* Vitellio

desciui

desciuissent, & abscissis omnibus praesidijs cessurus imperio uidebatur. Sed *cuncta festinatione, deinde ignauia* Sabini *corrupta, qui sumptis temere armis, munitissimam* Capitolij *arcem, & ne magnis quidem exercitibus expugnabilem, aduersus tris cohortes tueri nequisset.* Haud *facilè quis uni assignauerit culpam, quae omnium fuit.* Nam & Mutianus *ambiguis epistolis uictores morabatur, &* Antonius *praepostero obsequio, uel dum tegeret inuidiam, crimen meruit.* Caeterique *duces dum peractum bellum putant, finem eius insigniuere.* Ne Petilius *quidem* Cerialis *cum mille equitibus praemissus, ut transuersis itineribus per agrum* Sabinum Salaria *uia urbem introiret, satis maturauerat, donec obsessi* Capitolij *fama cunctos simul exciret.* Antonius *per* Flaminiam *ad* Saxa *rubra, multo iam noctis, serum auxilium uenit.* Illic *interfectum* Sabinum, *conflagrasse* Capitolium, *tremere urbem, moesta omnia accepit. plebem quoque & seruitia pro* Vitellio *armari nuntiabatur.* Et Petilio Ceriali *equestre praelium aduersum fuerat.* Nanq; *incautum & tanquam ad uictos ruentem,* Vitelliani *interiectus equiti pedes excepere.* Pugnatum *haud procul urbe inter aedificia hortosq; & anfractus uiarum.* Quae *gnara* Vitellianis, *incomperta hostibus, metum fecerant.* Neque *omnis eques concors, adiunctis quibusdam qui nuper apud* Nar-

niam dediti, fortunam partium speculabantur. Capitur præfectus alæ Tullius Flauianus. Cæteri fœda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis uictoribus. Eo successu studia populi aucta. Vulgus urbanum arma cepit. Paucis scuta militaria. Plures raptis quod cuique obuium telis, signum pugnæ exposcunt. Agit grates Vitellius, & ad tuendam urbem prorumpere iubet. Mox uocato senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut prætexto Reipubl. concordiam, pacemq; suaderent. Varia legatorum sors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum discrimen adiere, aspernante milite conditiones pacis. Vulneratur prætor Arulenus Rusticus, auxit inuidiam super uiolatum legati prætorisq; nomen, propria dignatio uiri. Palantur comites. Occiditur proximus lictor dimouere turbam ausus. Et ni dato à duce præsidio defensi forent, sacrum etiam inter exteras gentes legatorum ius, ante ipsa patriæ mœnia, ciuilis rabies usque in exitium temerasset. Aequioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium uenerant, non quia modestior miles, sed duci plus autoritatis. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ, & placita Stoicorum æmulatus. Cœptabatq; permistus manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus tædio.

Nec

Nec deerant qui propellerent, proculcarentq́;, ni admonitu modestißimi cuiusq;, & aliis minitantibus, omisißet intempestiuam sapientiam. Obuiæ fuere & uirgines Vestales cum epistolis Vitellij ad Antonium scriptis. Eximi supremo certamine unum diem postulabant. Si moram interieciſsent, facilius omnia conuentura. Virgines cum honore dimißæ, Vitellio rescriptum, Sabini cæde, & incendio Capitolij, dirempta belli commercia. Tentauit tamen Antonius uocatas ad concionem legiones mitigare, ut castris iuxta pontem Miluium positis, postera die urbem ingrederentur. Ratio cunctandi, ne asperatus prælio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolatationem ut inimicam uictoriæ suspectabant. Simul fulgentia per colles uexilla, quanquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars ut astiterat, Flaminia uia, pars iuxta ripam Tyberis inceßit, tertium agmen per Salariam Collinæ portæ propinquabat. Plebs inuectis equitibus fusa. Miles Vitellianus trinis & ipse præsidijs occurrit. Prælia ante urbem multa & uaria: sed Flauianis consilio ducum præstantibus, sæpius prospera. Ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianos hortos per angusta & lubrica uiarum flexerant. Superstantes

maceriјs hortorum. Vitelliani ad serum usque diem saxis pilísque subeuntes arcebant, donec ab equitibus qui porta Collina iruperant, circumuenirentur. Concurrêre & in campo Martio infesta acies. Pro Flauianis fortuna, & parta toties uictoria: Vitelliani desperatione sola ruebant, & quanquam pulsi, rursus in urbe congregabantur. Aderat pugnantibus spectator populus, útque in ludicro certamine, hos modò, rursus illos clamore & plausu fouebat: quoties pars altera inclinaßet abditi in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui iugularíq; postulantes parte maiore prædæ potiebantur. Nam milite ad sanguinem & cædes obuerso, spolia in uulgus cedebant. Sæua ac deformis urbe tota facies. Alibi prælia & uulnera, alibi balneæ, popinæq;. Simul cruor & strues corporum, iuxta scorta, & scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum, quicquid in acerbißima captiuitate scelerum, prorsus ut eandem ciuitatem & furere crederes, & lasciuire. Conflixerant antè armati exercitus in urbe, bis L. Sylla, semel Cinna, uictoribus, nec tunc minus crudelitatis. nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem temporis uoluptates intermißæ, uelut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant. Fruebantur nulla partium cura, malis publicis læti. Plurimum molis in oppugnatione

tione castrorum fuit, quæ acerrimus quisque ut nouissimam spem retinebant. Eo *intentius uictores, præcipuo ueterum cohortium studio, cuncta ualidissimarum urbium excidijs reperta, simul admouent testudinem, tormenta, aggeres, facesq́;.* Quicquid *tot prælijs laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clamitantes.* Vrbem *senatui ac popul.*Roma. *templa dijs reddita, proprium esse militis decus in castris: illam patriam, illos penates ni statim recipiantur, noctem in armis agendã.* Contrà Vitelliani *quanquam numero fatoq́; dispares, inquietare uictoriã, morari pácem, domos arasq́; cruore fœdare, suprema uictis solatia complectebantur.* Multi *semianimes super turres & propugnacula mœnium expirauere.* Conuulsis *portis reliquus globus obtulit se uictoribus, & cecidere omnes contrarijs uulneribus uersi in hostem.* Ea *cura etiam morientibus decori exitus fuit.* Vitellius *capta urbe, per auersam palatij partem Auentinum in domũ uxoris sellula defertur, ut si diem latebra uitauisset, Tarracinã ad cohortes fratremq́; perfugeret.* Dein *mobilitate ingenij, & quæ natura pauoris est, cum omnia metuenti, præsentia maximè displicerent, in palatium regreditur, uastum desertumq́;, dilapsis etiam infimis seruitiorum, aut occursum eius declinantibus.* Terret *solitudo, & tacentes loci. tentat clausa, inhorrescit ua-*

cuis, fesśusq; misero errore, & pudenda latebra semet occultans, ab Iulio Placito tribuno cohortis protrahitur. Vincla pone tergum manus. Laniata ueste, fœdum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante. Deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obuius è Germanicis militibus, Vitellium infesto ictu per iram, uel quo maturius ludibrijs eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputauit, ac statim confossus est. Vitellium infestis mucronibus coactum, modò erigere os, & offerre contumelijs, nunc cadentes statuas suas, plerunque rostra, aut Galbæ occisi locum contueri, postremò ad Gemonias, ubi corpus Flauij Sabini iacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta, cùm tribuno insultanti, se tamen imperatorem eius fuisse respondit. Ac deinde ingestis uulneribus concidit. Et uulgus eadem prauitate insectabatur interfectum, qua fouerat uiuentem. Pater illi L. Vitellius. Septimum & quinquagesimum ætatis annum explebat. Consulatum, sacerdotia, nomen locumq; inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere qui ipsum non nouerant. Studia exercitus rarò cuiquam bonis artibus quæsita perinde affuere, quàm huic per ignauiam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas,

tas, quæ, ni adsit modus, in exitium uertuntur. Amicitias dum magnitudine munerũ, non constantia morum continere putat, meruit magis, quàm habuit. Haud dubiè intererat Vitellium uinci. Sed imputare perfidiam non poßunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum à Galba desciuißent. Præcipitante in occasum die, ob pauorem magistratuum senatorumq́;, qui dilapsi ex urbe aut per domos clientium semet occultabant, uocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progreßum, & Cæsarem consalutatum, miles frequens, utq́; erat in armis, in paternos penates deduxit.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER XX.

INTERFECTO Vitellio *bellum magis desierat, quàm pax cœperat. Armati per urbem uictores, implacabili odio uictos consectabantur. Plenæ cædibus uiæ, cruenta fora, templaq́;, paßim trucidatis ut quenque sors obtulerat. Ac mox augescẽte licẽtia, scrutari, ac protrahere abditos: si quem*

si quem procerum habitu & iuuenta prospexerant, obtruncare, nullo militum aut populi discrimine. Quæ sæuitia, recentibus odijs, sanguine explebatur, dein uerterat in auaritiam. Nihil usquam secretum aut clausum sinebant, Vitellianos occultari simulātes. Initium id perfringendarum domuum, uel si resisteretur, causa cædis. Nec deerat egentissimus quisque ex plebe. Et pessimi seruitiorum prodere ultro dites dominos. Alij ab amicis monstrabantur. Vbique lamenta, conclamationes, & fortuna captæ urbis; adeò ut Othoniani Vitellianiq; militis inuidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium accendendo ciuili bello acres, temperandæ uictoriæ impares. Quippe in turbas & discordias pessimo cuique plurima uis, pax & quies bonis artibus indigent. Nomē sedemq; Cæsaris Domitianus acceperat, nondū ad curas intentus, sed stupris & adulterijs filium principis agebat. Præfectura prætorij penes Arrium Varum. Summa potētia in Primo Antonio. is pecuniam familiāq; è principis domo, quasi Cremonēsem prædā rapere. Cæteri modestia uel ignobilitate, ut in bello obscuri, ita præmiorū expertes. Ciuitas pauida & seruitio parata, occupare redeūtem Tarracina L. Vitelliū cū cohortibus, extinguiq; reliqua belli, postulabat. Præmissi Ariciā equites. agmē legionū intra Bouillas stetit. Nec

cunctatus

cūctatus est Vitellius, seq; & cohortes arbitrio uictoris permittere. Et miles infelicia arma haud minus ira, quàm metu abiecit. Lōgus debitorum ordo septus armatis per urbē incessit. Nemo supplici uultu, sed tristes & truces, & aduersum plausus ac lasciuiam insultātis uulgi immobiles. paucos erūpere ausos, circūiecti pressere. cæteri in custodiā conditi. Nihil quisquam locutus indignū, & quanquam inter aduersa, salua uirtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par uitijs fratris, in principatu eius uigilantior, nec perinde prosperis socius, quàm aduersis abstractus. Iisdē diebus Lucilius Bassus cum expedito equite ad componēdam Campaniam mittitur, discordibus municipiorum animis, magis inter semet quàm cōtumacia aduersus principem. Viso milite, quies & minoribus colonijs impunitas. Capuæ legio tertia hyemādi causa locatur, & domus illustres afflictæ, cùm contrà Tarracinēses nulla ope iuuarētur. Tantò procliuius est iniuriæ quàm beneficio uicem exoluere: quia gratia oneri, ultio in quæstu habetur. Solatio fuit seruus Virginij Capitonis, quem proditorem Tarracinēsium diximus, patibulo affixus, in ijsdem annulis, quos acceptos Vitellio gestabat. At Romæ senatus cuncta principibus solita, Vespasiano decernit, lætus & spei certus. quippe sumpta per Gallias Hispaniasq; ciuilia arma, motis ad bellū Germanis,

nis, mox Illyrico, postquam Aegyptum, Iudæam Syriamq́;, & omneis prouincias exercitusq́; lustrauerant, uelut expiato terrarum orbe, cœpisse finem uidebantur. Addidere alacritatē Vespasiani literæ, tanquam manēte bello scriptæ. ea, prima specie, forma. cæterùm ut princeps loquebatur, ciuilia de se & rep. egregia. nec senatus obsequium deerat. Ipsi consulatus cum Tito filio, prætura Domitiano & consulare imperium decernuntur. Miserat & Mutianus epistolas ad senatū, quæ materiā sermonibus præbuere: si priuatus esset, cur publicè loqueretur. Potuisse eadē paucos post dies loco sententiæ dici. Ipsa quoq; insectatio in Vitellianos sera & sine libertate. Id uerò erga remp. superbū, erga principē contumeliosum, quòd in manu sua fuisse imperiū, donatumq́; Vespasiano iactabat. Cæterū inuidia in occulto, adulatio in aperto erāt. Multo cum honore uerborum Mutiano triumphalia de bello ciuili data. Sed in Sarmatas expeditio fingebatur. Adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco, & Arrio Varo prætoria insignia. Mox deos respexere: restitui placuit Capitolium. Eaq́; omnia Valerius Asiaticus consul designatus censuit. Cæteri uultu manuq́;, pauci quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus assentiebantur. Vbi ad Heluidium Priscum prætorem designatum uētum,

prom

prompsit sententiam, ut honorificam in bonum principem. Falsa aberant, & studijs senatus attollebantur. Isq; præcipuus illi dies magnæ offensæ initium, & magnæ gloriæ fuit. Res poscere uidetur, quia iterum in mentionem incidimus uiri sæpius memorandi, ut uitam studiaq; eius & quali fortuna sit usus, paucis repetam. Heluidius Priscus regione Italiæ, Tarracinæ municipio, Cluuio patre, qui ordinem primipili duxißet, ingenium illustre altioribus studijs iuuenis admodum dedit, non ut plerique, ut nomine magnifico segne otium uelaret, sed quò firmior aduersus fortuita, remp. capeßeret. doctores sapientiæ secutus est, qui sola bona quæ honesta, mala tantùm quæ turpia, potentiam, nobilitatem, cæteraq; extra animum, neque bonis neq; malis annumerant. Quæstorius adhuc à Pæto Thrasea gener delectus, è moribus soceri nihil æquè ac libertatem hausit, ciuis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis uitæ officijs æquabilis, opum contemptor, recti peruicax, constans aduersus metus. Erant quibus appetentior famæ uideretur, quando etiam sapientibus cupido gloriæ nouißima exuitur. Ruina soceri, in exilium pulsus, ut Galbæ principatu redijt, Marcellum Eprium delatorem Thraseæ accusare aggreditur. Ea ultio (incertum maior an iustior) senatum in studia diduxerat. Nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur.

tur. Primo minax certamen, & egregijs orationibus utriusq; certatum. Mox dubia uoluntate Galbæ, multis senatorum deprecantibus omisit Priscus, uarijs (ut sunt hominum ingenia) sermonibus moderationem laudantium, aut constantiam requirentium. Cæterùm eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebāt, placuerat mitti ad principem legatos. Hinc inter Heluidium & Eprium acre iurgium. Priscus eligi nominatim à magistratibus iuratis, Marcellus urnam postulabat. Quæ consulis designati sententia fuerat. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne alijs electis posthabitus crederetur. Paulatimq; per altercationem ad cōtinuas & infestas orationes prouecti sunt, quærente Heluidio, quid ita Marcellus iudicium magistratuum pauesceret? esse illi pecuniam & eloquentiam, quîs multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. Sorte & urna mores non discerni: suffragia & existimationem senatus reperta, ut uniuscuiusq; uitam famamq; penetrarent. pertinere ad utilitatem Reip. pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures imperatoris imbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Senecione, quorum accusatores etiam si puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc senatus indicio uelut admoneri

moneri

moneri principem, quos probet, quos reformidet. nullum maius boni imperij instrumentum, quàm bonos amicos. Eſſe ſatis Marcello *quòd* Neronem *in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmijs & impunitate,* Veſpaſianum *melioribus relinqueret.* Marcellus *non ſuam ſententiam impugnari, ſed conſulem deſignatum cenſuiſſe dicebat ſecundum uetera exempla, quæ ſortem legationibus poſuiſſent, ne ambitioni aut inimicitijs locus foret. Nihil eueniſſe cur antiquitus inſtituta exoleſcerent, aut principis honor in cuiuſquam contumeliam uerteretur. Sufficere omnes obſequio. Id magis uitandum ne peruicacia quorundam inritaretur animus nouo principatu ſuſpenſus, & uultus quoque ac ſermones omnium circunſpectans. Se meminiſſe temporum quibus natus ſit, quam ciuitatis formam patres auiq; inſtituerint: ulteriora mirari, præſentia ſequi: bonos imperatores uoto expetere, qualeſcunque tolerare. Non magis ſua oratione* Thraſeam *quàm iudicio ſenatus afflictum. Sæuitiam* Neronis *per huiuſmodi imagines illuxiſſe. nec minus ſibi anxiam talem amicitiam quàm alijs exilium. Denique conſtantia, fortitudine* Catonibus & Brutis *æquaretur* Heluidius: *ſe unũ eſſe ex illo ſenatu qui ſimul ſeruierit: ſuadere etiam* Priſco, *ne ſupra principem ſcanderet, ne* Veſpaſianum *ſenem triumphalem,*

iuuenum liberorum patrem præceptis coërceret. Quo modo peßimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamuis egregijs modum libertatis placere. Hæc *magnis utrinque contentionibus iactata, diuersis studijs accipiebantur.* Vicit *pars quæ sortiri legatos malebat, etiã medijs patrum annitentibus retinere morem.* Et *splendidißimus quisque eôdem inclinabat, metu inuidiæ si ipsi eligerentur.* Secu*tũ aliud certamen.* Prætores *ærarij (nam tum à* Prætorib. *tractabatur ærariũ) publicã paupertatem questi, modum impensis postulauerant.* Eam *curam consul designatus ob magnitudinem oneris, & remedij difficultatem, principi reseruabat.* Heluidius *arbitrio senatus agendum censuit.* Cùm *perrogarent sententias consules,* Vulcat. Tertulinus *tribunus plebis interceßit, ne quid super tanta re principe absente statueretur. censuerat* Heluidius, *ut* Capitolium *publicè restitueretur, adiuuaret* Vespasianus. Eam *sententiam modestißimus quisque silentio, deinde obliuio transmisit.* Fuere *qui & meminißent.* Tum *inuectus est* Musonius Rufus *in* Publ. Celerẽ, *à quo* Barcam Soranum *falso testimonio circumuentum arguebat.* Ea *cognitione renouari odia accusationum uidebantur.* Sed *uilis & nocens reus protegi non poterat.* Quippe Sorani *sancta memoria.* Celer *professus sapientiam, dein testis*

in Ba

in Baream proditor, corruptórque amicitiæ, cuius se magistrum ferebat. Proximus dies causæ destinatur. Nec tam *Musonius aut Publius; quàm Priscus & Marcellus, cateríque motis adulationibus animus expectabantur.* Tali *rerum statu, cum discordia inter partes, ira apud uictos, nulla in uictoribus autoritas, non leges, non principes in ciuitate eßent, Mutianus urbem ingreßus cuncta simul in se traxit. Fracta* Primi Antonij *Varíque potentia, male dißimulata in eos* Mutiani *iracundia, quamuis uultu tegeretur.* Sed *ciuitas rimandis offensis sagax, uerterat se, transtulerátque.* Ille *unus ambiri, coli.* Nec *deerat ipse stipatus armatis, domos, hortosq́; permutans.* Apparatu, *inceßu, excubijs, uim principis complecti, nomen remittere.* Plurimum *terroris intulit cædes* Calpurnij Galeriani. *Is fuit filius* C. Pisonis, *nihil ausus.* Sed *nomen insigne, & decora ipsi iuuenta, rumore uulgi celebrabantur.* Erántque *in ciuitate adhuc turbida, & nouis sermonibus læta, qui principatus inanem ei famam circundarent.* Iußu Mutiani *custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem uia* Appia *fuso per uenas sanguine extinguitur.* Iulius Priscus *pretoriarum sub* Vitellio *cohortium præfectus, se ipsum interficit, pudore magis quàm neceßitate.* Alba-

nus Varus ignauiæ imfamiaq; suæ superfuit. Asiaticus enim (is libertus) malam potentiam seruili supplicio expiauit. Iisdem diebus crebrescentem cladis Germanicæ famam nequaquam mæsta ciuitas excipiebat. cæsos exercitus, capta legionum castra hyberna, desciuisse Gallias, non ut mala loquebantur. Id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarúmque gentium motu flagrauerit, altius expediam. Bataui, donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, seditione domestica pulsi extrema Gallicæ oræ uacua cultoribus, simúlque insulam inter uada sitam occupauere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum, ac latera circumluit: nec opibus Romanis societate ualidiorum attriti, uiros tantum armáque imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmißis illuc cohortibus, quas uetere instituto nobilißimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques, præcipuo nandi studio, arma equosq; retinens, integris turmis Rhenum perrumpere. Iulius Paulus & Claudius Ciuilis, regia stirpe, multo cæteros anteibant. Paulum Fonteius Capito falsò rebellionis crimine interfecit. Iniectæ Ciuili catenæ, mißus'que ad Neronem, & à Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adijt, flagitante supplicium eius exercitu.

citu. Inde causæ irarum, spesq; ex malis nostris. Sed Ciuilis ultrà quàm barbaris solitum, ingenio solers, & Sertorium se aut Hannibalem ferens simili oris dehonestamento, ne ut hosti obuiam iretur, si à populo Romano palàm desciuisset, Vespasiani amicitiam, studiumq; partium prætendit: missis sanè ad eum Primi Antonij literis, quibus auertere accita à Vitellio auxilia, & tumultus Germanici specie, retentare legiones iubebatur. Eadem Ordeonius Flaccus præsens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, & Reipub. cura, cui excidium aduentabat, si redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam irrupissent. Igitur ciuilis dissidij certus, occultato interim altiore consilio, cætera ex euentu iudicaturus, nouare res hoc modo cœpit. Iussu Vitellij Batauorum iuuentus ad delectum uocabatur: quem suapte natura grauem, onerabant ministri auaritia ac luxu, senes aut inualidos conquirendo, quos pretio dimitterent. Rursus impuberes, sed forma conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc inuidia, & compositi seditionis autores, perpulere ut delectum abnuerent. Ciuilis primores gentis, & promptissimos uulgi specie epularum, sacrum in nemus uocatos, ubi nocte ac lætitia incaluisse uidet, à laude gloriáque gentis orsus, iniu-

riis & raptus, & cætera seruitij mala enumerat. Neque enim societatem ut olim, sed tanquam mancipia haberi: quando legatum graui quidem comitatu, & superbo cum imperio uenire: tradi se præfectis centurionibúsque, quos ubi spolijs & sanguine expleuerint, mutari: exquiríque nouos sinus, & uaria prædandi uocabula. Instare delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus uelut supremum diuidantur. Nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hybernis, quàm prædam & senes: attollerent tantum oculos, & inania legionum nomina ne pauescerent: esse sibi robur peditum equitumq́; consanguineos Germanos, Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum: cuius ambiguã fortunam Vespasiano imputaturos: uictoriæ rationem nõ reddi. Magno cum assensu auditus, Barbaro ritu et patrijs execrationibus uniuersos adigit. Missi ad Caninefates qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, lingua, uirtute par Batauis: numero superantur. Mox occultis nuntijs pellexit Britannica auxilia, Batauorum cohortes, missas in Germaniam, ut suprà retulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Caninefatibus stolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium insigni. Pater eius multa hostilia ausus, Caianarum expeditionũ ludibriũ impune spreuerat. Igitur ipso rebellis familiæ

omine

omine, impositusq; scuto, more gentis, & sustinentium humeris uibratus, dux deligitur. Statímque accitis Frisijs (transrhenana gens est) duarum cohortium hyberna proximo occupato Oceano irrumpit. Nec præuiderant impetum hostium milites, nec si præuidißent, satis uirium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra, dein uagos & pacis modo effusos lixas negotiatorésque Romanos inuadunt. Simul excidijs castellorum imminebant: quæ à præfectis cohortiũ incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa uexillaq;, & quod militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari. Nomen magis exercitus quàm robur, cohortibus abductis, Vitellius è proximis Neruiorum Germanorumq; pagis, segnem numerum armis onerauerat. Ciuilis dolo grassandum ratus, incusauit ultro præfectos, quòd castella deseruißent: se cum cohorte cui præerat, Caninefatem tumultum compreßurũ: illi sua quisq; hyberna repeterent. Subeße fraudem consilio, & dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem eius belli, sed Ciuilem eße patuit, erumpentibus paulatim indicijs, quæ Germani læta bello gens, non diu occultauerãt. Vbi insidiæ parum ceßere, ad uim transgreßus, Caninefates, Frisios, Batauos proprijs cuneis componit. Directa ex diuerso acies haud procul à flumine Rheno, & obuersis in hostem

nauibus, quas incensis castellis illuc appulerat. nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Ciuilem transtulit. Perculsiq; milites improuisa proditione à socijs hostibusq; cædebantur. Eadem etiam nauibus perfidia. Pars remigum è Batauis, tanquam imperitia, officia nautarum propugnatorumq; impediebant, mox cōtrà tendere, & puppes hostili ripæ obijcere. Ad postremum gubernatores centurionésque, nisi eadem uolentis, trucidant, donec uniuersa quatuor & uiginti nauium claßis transfugeret, aut caperetur. Clara ea uictoria in præsens, in posterum usui: armaq; & naues quibus indigebant adepti, magna per Germanias Galliasq; fama, libertatis autores celebrabantur. Germaniæ statim misere legatos auxilia offerentes. Galliarum societatē Ciuilis arte donisq; affectabat, captos cohortium præfectos suas in ciuitates remittendo: cohortibus abire an manere mallent data potestate. Manentibus honorata militia, digredientibus spolia Romanorum offerebantur. Simul secretis sermonibus admonebat malorum, quæ tot annis perpeßi, miseram seruitutem falso pacem uocarent. Batauos quanquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepiße. prima acie fusum uictumq; Romanum. quid si Galliæ iugum exuant? quātum in Italia reliquum? prouinciarum sanguine, prouincias uinci. ne Vindicis aciem cogitarent.

Batauo

Batauo equite protritos Aeduos Aruernósque, fuiße inter Virginij auxilia Belgas. uereq; reputantibus Galliam suismet uiribus concidiße. Nunc easdem omniũ partes, addito si quid militaris disciplinæ in castris Romanorum uiguerit, eße secum ueteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Seruirent Syria Asiaq; & suetus regibus Oriens, multos adhuc in Gallia uiuere ante tributa genitos. Nuper certè cæso Quintilio Varo pulsam è Germania seruitutem. Nec Vitellium principem, sed Cæsarem Augustum bello prouocatum. Libertatem natura etiam mutis animalibus datam. Virtutem proprium hominis bonum. Deos fortioribus adeße. Proinde arriperent uacui occupatos, integri feßos. Dum alij Vespasianum, alij Vitellium foueant, patere locum aduersus utrunq;. Sic in Gallias Germaniasq; intẽtus, si destinata prouenißent, ualidißimarum ditißimarumq; nationũ regno imminebat. At Flaccus Ordeonius primos Ciuilis conatus per dißimulationem aluit. Vbi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batauorum insula Romanum nomen trepidi nuntij afferebant, Mumium Lupercum legatum (is duarum legionum hybernis præerat) egredi aduersus hostem iubet. Lupercus legionarios, è præsentibus Vbios, è proximis Treuirorum equites, haud longè agentes, raptim transmisit, addita Ba-

tauorum ala, quæ iampridem corrupta fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis, maiore pretio fugeret. Ciuilis captarum cohortium signis circundatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrerētur, matrem suam sororesq́;, simul omnium coniuges paruosq́; liberos consistere à tergo iubet, hortamenta uictoriæ, uel pulsis pudorem. Vt uirorum cantu, fœminarum ululatu sonuit acies, nequaquā par à legionibus cohortibusq́; redditur clamor. Nudauerat sinistrum cornu Batauorum ala transfugiens, statimque in nos uersa. Sed legionarius miles, quanquam rebus trepidis, arma ordinésque retinebat. Vbiorum Treuirorumq́; auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in castra, quibus Veterum nomen est. Præfectus alæ Batauorum Claudius Labeo oppidano certamine æmulus Ciuili, ne interfectus inuidiam apud populares, uel si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios auehitur. Iisdem diebus Batauorum & Caninefatium cohortes, cùm iussu Vitellij in urbem pergerēt, missus à Ciuile nuntius assequitur. Intumuere statim superbia ferociaq́;, & pretium itineris donatiuum, duplex stipēdium, augeri equitum numerum, promissa sanè à Vitellio postulabant, non ut assequerentur, sed causam seditioni. Et Flaccus multa

conced

concedēdo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco inferiorem Germaniam petiuere, ut Ciuili iungerentur. Ordeonius adhibitis tribunis centurionibusq; cōsultauit, num obsequium abnuentes ui coërceret. Mox insita ignauia, & trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, & subito delectu suppleta legiones angebant, statuit continere intra castra militem. Dein pœnitentia, & arguentibus ipsis qui suaserant, tanquam secuturus, scripsit Herennio Gallio legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut arceret transitu Batauos, se cum exercitu tergis eorum hæsurum Et opprimi poterant, si hinc Ordeonius, inde Gallus motis utrinq; copijs, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, alijsq; literis Gallum monuit, ne teneret abeuntes. Vnde suspicio, sponte legatorum excitari bellum. Quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis neq; hostiū ui, sed fraude metuebantur ducum euenire. Bataui cum castris Bonnensibus propinquarent, præmisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. Nullum sibi bellum aduersus Romanos, pro quibus toties bellassent: longa atque irrita militia fessis, patriæ atque otij cupidinem esse: Si nemo obsistexet, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro uiam inuenturos. Cunctantem legatum milites perpulerant,

pulerant, fortunam prælij experiretur. Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorū lixarumq́; ignaua, sed procax ante periculum manus omnibus portis erumpunt, ut Batauos numero impares circunfundant. Illi ueteris militiæ memores in cuneis congregantur, densi undique, & frontem tergaq; ac latus tuti. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis pellitur legio, & uallum portasq́; trepidi petebant. Ibi plurimum cladis. cumulatæ corporibus fossæ. Nec cæde tantum & uulneribus, sed ruina, & suis plerique telis interiere. Victores, coloniam Agrippinensium uitata, nihil cætero in itinere hostile ausi, Bōnense prælium excusabant, tanquam petita pace, postquam negabatur, sibimetipsi consuluißent. Ciuilis aduentu ueteranarum cohortium, iusti iam exercitus ductor, sed consilij ambiguus, & uim Romanam reputās, cunctos qui aderant, in uerba Vespasiani adigit. Mittitq; legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ, in Vetera castra conceßerant, ut idem sacramentū acciperent. Redditur responsum, neque proditoris, neque hostium se consilijs uti. Eße sibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma usque ad supremum spiritum retenturos. proinde perfuga Batauus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris pœnas expectaret. Quæ ubi relata Ciuili,

incensus

incensus ira, uniuersam Batauorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique, & excita nuntijs Germania ad prædam famámque. Aduersus has belli concurrentis minas, legati legionum Mumius Lupercus & Numisius Rufus uallum murósque firmabant. Subuersa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipij extructa, ne hostibus usui forent. Sed parum prouisum, ni copiæ in castra conueherentur, rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt, quæ aduersus necessitates in longum suffecissent. Ciuilis medium agmen cum robore Batauorum obtinens, utranque Rheni ripam, quo truculentior uisu foret, Germanorum cateruis complet, assultante per campos equite. Simul naues in aduersum amnem agebantur. Hinc ueteranarum cohortium signa, inde depromptæ syluis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire prælium mos est, iuxtà belli ciuilis externiq; facie obstupefecerant obsessos. Et spem oppugnantium augebat amplitudo ualli, quod duabus legionibus situm, uix quinque millia armatorum tuebantur. Sed lixarum multitudo turbata pace illuc congregata, & bello ministra aderat. Pars castrorum in collem leniter assurgens, pars æquo adibatur. Quippe illis hybernis obsideri, premique Germanias Augustus crediderat: neque unquam id malorum, ut

ut oppugnatum ultro legiones nostras uenirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: Vis & arma satis placebant. Bataui, transrhenaníque, quo discreta uirtus manifestius spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus lacessentes. Post ubi pleraque telorum turribus pinnisq; mœnium irrita hærebant, & desuper saxis uulnerabantur, clamore atque impetu inuasere uallum. Appositis plerique scalis, alij per testudinem suorum scandebant iam quidam, cum gladijs & armorum incussu præcipitati, sudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus secundis nimij. Sed tum prædæ cupidine, aduersa quoque tolerabant. Machinas etiam insolitum sibi ausi. Nec ulla ipsis solertia. perfugæ captiuiq; docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere: ut alij superstantes, tanquam ex aggere præliarentur: pars intus occulti, muros subruerent. Sed excussa ballistis saxa strauere informe opus. & crates uineásque parantibus adactæ tormentis ardentes hastæ. ultroq; ipsi oppugnatores ignibus petebantur, donec desperata ui uerterent cõsilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopia proditio, & fluxa seruitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur. Flaccus interim cognito castrorum obsidio, & missis per Gallias qui au-

xilia concirent, lectos legionibus Dillio Voculæ duoetuicesimæ legionis legato tradit, ut quàm maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pauidus torpere inuisus militibus. Neque *enim ambiguè fremebant: emissas à* Magon*tiaco* Bat*auorum cohortes, dissimulatos Ciuilis conatus, acciri in societatē* Ger*manos.* Non Primi A*ntonij, neque* M*utiani ope* V*espasianum magis adoleuisse. aperta odia, armáque palàm depelli: fraudem & dolum, obscura, eóque ineuitabilia. Ciuilem stare contrà, struere aciem.* Or*deonium è cubiculo & lectulo iubere quicquid hosti conducat.* Tot *armatas fortissimorum uirorum manus, unius senis ualitudine regi.* Q*uin potius interfecto traditore, fortunam uirtutemq; suam malo omine exoluerent.* H*is inter se uocibus insistentes, flammauere insuper allatæ à* V*espasiano literæ, quas* F*laccus, quia occultari nequibant, pro concione recitauit: uinctósque qui attulerant ad* Vi*tellium misit.* S*ic mitigatis animis,* B*onnam hyberna primæ legionis uentum.* I*nfensior illic miles culpam cladis in* Or*deonium uertebat: eius iussu directam aduersus* Bat*auos aciem, tanquam à* M*agontiaco legiones sequerentur: eiusdem proditione cæsos, nullis superuenientibus auxilijs.* I*gnota hæc cæteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari: cùm accursu tot prouinciarum, extingui repens perfidia potuerit.*

tuerit. Ordeonius exemplaria omnium literarum, quibus per Gallias Britanniamq; & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitauit: instituitq; pessimum facinus, ut epistolæ Aquiliferis legionum traderentur, à quîs antè militi quàm ducibus legebantur. Tum è seditiosis unum uinciri iubet, magis usurpandi iuris causa, quàm quia unius culpa foret. Motusq; Bonna exercitus, in coloniam Agrippinensem affluentibus auxilijs Gallorum, qui primò rem Romanam enixè iuuabant. Mox ualescentibus Germanis, pleræque ciuitates aduersum nos armatæ spe libertatis, & si exuissent seruitium cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis uincula indiderant. Quin idem ille arguebat ultro conscientiam ducis, tanquam nuntius inter Ciuilem Flaccúmque falso crimine testis ueri opprimeretur. Conscendit tribunal Vocula mira constantia, prehensúmque militem ac uociferantem duci ad supplicium iussit. Et dum mali pauent, optimus quisque iussis paruere. Exin consensu ducem Voculam poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit. Sed discordes animos multa efferebant: inopia stipendij frumentíque, & simul delectum tributáque Galliæ aspernantes: Rhenus, incognita illi cælo siccitate, uix nauium patiens, arcti commeatus, dispositæ per omnem ripam stationes quæ

Germ

Germanos uado arcerent: eademq; de causa minus frugum, & plures qui consumerent. Apud imperitos prodigij loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tanquam nos amnes quoq; & ueterà imperij munimenta desererent. Quod in pace fors seu natura, tunc fatum & ira dei uocabatur. Ingreßis Nouesium tertiadecima legio coniungitur. Additus Voculæ in partem curarum Herennius Gallus legatus: nec ausi ad hostem pergere, loco Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo, uallandoq;, & cæteris belli meditamentis militem firmabant. Vtq; præda ad uirtutem incenderetur, in proximos Gugernorum pagos; qui societatem Ciuilis acceperant, ductus à Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permansit. Forte nauem haud procul castris frumento grauem, cùm per uada hæsißet, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Gallus, misitq; subsidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus, paulatímque aggregantibus se auxilijs acie certatum. Germani multa cum strage nostrorum, nauem abripiunt. Victi (quod tum in morem uerterat) non suam ignauiam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum è tentorio scißa ueste, uerberato corpore, quo pretio, quibus conscijs prodidißet exercitum, dicere iubent. Redit in Ordeonium inuidia. Illum autorem sceleris, hunc ministrum uocant: donec exitium mini-

a a tantibus

tantibus exterritus, proditionem & ipse Ordeonio obiecit. Vinctusq;, aduentu demum Voculæ exoluitur. Is postera die autores seditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diuersitas inerat licentiæ patientiæq;. Haud dubiè gregarius miles Vitellio fidus: splendidissimus quisque in Vespasianū proni. Inde scelerum ac suppliciorum uices, & mistus obsequio furor, ut contineri non possent, qui puniri poterant. At Ciuilem immensis actibus uniuersa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille ut cuiq; proximum, uastari Vbios Treuirósque, & alia manu Mosam amnem transire iubet, ut Menapios & Morinos & extrema Galliarum quaterent. Acta utrobique prædæ. Infestius in Vbijs, quos genus Germanicæ originis eiurata patria, Romanorum nomine Agrippinenses uocarent. Cæsæ cohortes eorum in uico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quieuere Vbij, quo minus prædas è Germania peterent. Primò impunè: dein circumuenti sunt, per omne id bellum meliore usi fide quàm fortuna. Contusis Vbijs grauior & successu rerum ferocior Ciuilis, obsidium legionum urgebat, intentis custodijs, ne quis occultus nuntius uenientis auxilij penetraret. Machinas molemq; operum Batauis delegat: Transrhenanos prælium poscentis, ad scindendum uallum ire, detrusosq; redintegrare cer

tamen

tamen iubet, superante multitudine, & facili damno. Nec finem labori nox attulit. Congestis circum lignis accensisq;, simul epulantes, ut quisque uino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela per tenebras uana. Romani conspicuam Barbarorum aciem, & si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Ciuili: & restincto igne, misceri cuncta tenebris & armis iubet. Tum uerò strepitus dissoni, casus incerti, neque feriendi, neque declinandi prouidentia. Vnde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodesse uirtus, fors cuncta turbare, & ignauorum sæpe telis fortissimi cadere. Apud Germanos inconsulta ira: Romanus miles periculorum gnarus ferratas sudes, grauia saxa non forte iaciebat. Vbi sonus molientium, aut apposita scalæ hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi: multos in mœnia egressos pugionibus fodere. Sic exhausta nocte, nouam aciem dies aperuit. Eduxerant Bataui turrim duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquissimus locus) propinquantem promoti contrà ualidi asseres, & incussæ trabes perfregere, multa superstantium pernicie. Pugnatúmque in perculsos subita & prospera eruptione. Simul à legionarijs peritia & arte præstantibus, plura struebantur. Præcipuum pauorē intulit suspen-

sum & nutans machinamentum, quo repentè demisso præter suorum ora, singuli pluresue hostium sublime rapti, uerso pondere intra castra effundebantur. Ciuilis omissa oppugnandi spe, rursus per otium assidebat, nuntijs & promissis fidem legionum conuellens. Hæc *in* Germania *ante* Cremonense *prælium gesta, cuius euentum literæ* Primi Antonij *docuere, addito* Cæcinnæ *edicto.* Et *præfectus cohortis è uictis* Alpinus Montanus *fortunam partium præsens fatebatur.* Diuersi *hinc motus animorum.* Auxilia *è* Gallia, *quis nec amor, nec odium in partes, militia sine affectu, hortantibus præfectis statim à* Vitellio *desciscunt: uetus miles cunctabatur.* Sed *adigente* Ordeonio Flacco, *instantibus tribunis dixit sacramentum, non uultu neq; animo satis affirmans: & cùm cætera iurisiurãdi uerba conciperent,* Vespasiani *nomen hæsitantes, aut leui murmure, & plerunque silentio transmittebant.* Lectæ *deinde pro concione epistola* Antonij *ad* Ciuilem, *suspiciones militum inritauere tanquam ad socium partium scripta, & de* Germanico *exercitu hostiliter.* Mox *allatis* Geldubam *in castra nuntijs, eadem dicta, factaq;, & missus cum mandatis* Montanus *ad* Ciuilem, *ut absisteret bello, néue externa armis falsis uelaret.* Si Vespasianum *iuuare aggressus foret, satisfactum cœptis.* Ad *ea* Ciuilis *primò callide, pòst ubi uidet* Montanum *præferocem*

ingenio,

ingenio, paratumq́; in res nouas, orsus à questu periculisq́; quæ per quinque & uiginti annos in castris Romanis exhausisset, Egregium, inquit, pretium laboris cepi, necem fratris, & uincula mea, & sæuissimas huius exercitus uoces. Quibus ad supplicium petitus, iure gentium pœnas reposco. Vos autem Treuiri cæteraq́; seruientium animæ, quod pretium effusi totiens sanguinis expectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, uirgas, secures, & dominorum ingenia? En ego præfectus unius cohortis, & Caninefates Batauiq́; exigua Galliarum portio, uana illa castrorum spatia excidimus, uel septa ferro fameq́; premimus: denique ausos aut libertas sequetur, aut uicti ijdem erimus. Sic accensum, sed meliora referre iussum dimittit. Ille ut irritus legationis redijt, cætera dissimulans, quæ mox erupere. Ciuilis parte copiarum retenta, ueteranas cohortes, & quod è Germanis maximè promptum, aduersus Voculam exercitumq́; eius mittit, Iulio Maximo & Claudio Victore sororis suæ filio ducibus. Rapiunt in transitu hyberna alæ Asciburgij sita. Adeóque improuisi castra inuoluere, ut non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum ut in tumultu monuit, subsignano milite media firmare. Auxilia passim circunfusa sunt. Eques prorupit, exceptusq́; compositis hostium ordinibus, terga in suos uertit: Cædes inde, non præ-

lium. Et *Neruiorum cohortes metu seu perfidia latera nostrorum nudauere. Sic ad legiones peruentum, quæ amissis signis intra uallum sternebantur, cùm repentè nouo auxilio fortuna pugnæ mutatur. Vasconum lectæ à* Galba *cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito præliantiū clamore, intentos hostis à tergo inuadunt, latioremq́; quàm pro numero terrorem faciunt, alijs à* Nouesio*, alijs à* Maguntiaco *uniuersas copias aduenisse credentibus.* Is *error* Romanis *addit animos, & dum alienis uiribus confidunt, suas recepere.* Fortissimus *quisq; è* Batauis, *quantum peditum erat, funduntur: eques euasit, cum signis captiuisq́; quos prima acie corripuerant.* Cæsorum *eo die in partibus nostris maior numerus et imbellior, è* Germanis *ipsa robora.* Dux *uterq; pari culpa meritus aduersa, prosperis defuere.* Nam Ci*uilis si maioribus copijs instruxisset aciem, circumiri à tam paucis cohortibus nequisset, castraq́; perrupta excidisset.* Vocula *nec aduētum hostium explorauit, eoq́; simul egressus uictusq́; dein uictoriæ parum confisus, tritus frustra diebus, castra in hostem mouit.* Quem *si statim impellere, cursumq́; rerum sequi maturasset, soluere obsidium legionum eo impetu potuisset.* Ten*tauerat interim* Ciuilis *obsessorum animos, tam quam perditæ apud* Romanos *res, & suis uictoria prouenisset.* Circunferebantur *signa uexillaq́;*

xillaq́;

xillaq́;. Ostentati etiam captiui, ex quibus unus egregium facinus ausus, clara uoce gesta patefecit, confossus illic à Germanis. Vnde maior indici fides. Simul uastatione incendijsq́; flagrantium uillarum, uenire uictorem exercitum intelligebatur. In conspectu castrorum constitui signa, fossamq́; & uallum circundari Vocula iubet, ut depositis impedimentis sarcinisque expediti certarent. Hinc in ducem clamor pugnam poscentium. Et minari assueuerant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessiq́; prælium sumpsere. Nam Ciuilis aderat, non minus uitijs hostium quàm uirtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & seditiosissimus quisque ignauus: quidam recentis uictoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, seq́; & proximos hortari. Et redintegrata acie, manus ad obsessos tendere, Ne tempori deessent. Illi cuncta è muris cernentes omnibus portis prorumpunt. Ac forte Ciuilis lapsu equi prostratus, credita per utrunq; exercitũ fama, uulneratum aut interfectum, immane quãtum suis pauoris, & hostibus alacritatis indidit. Sed Vocula omissis fugientium tergis, uallum turresq́; castrorum augebat, tanquam rursus obsidium immineret, corrupta totiens uictoria, non falsò suspectus bellum malle. Nihil aquè exercitus nostros, quàm egestas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum

*imbelli turba Nouesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum adueherent. Nam flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Ciuile. qui rursus missos Nouesium frumentatores, datasq; in præsidium cohortes uelut multa pace ingredi accepit, rarum apud signa militem, arma in uehiculis. Cunctos licentia uagos, compositus inuadit, præmissis qui pontes & uiarum angusta insiderent. Pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prælium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus ut fuerant castris, quæ relictorum illic militum præsidio tenebantur. Non erat dubium quantum in regressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis paucul*ísque*. Addit exercitui suo Vocula mille delectos è quinta & quartadecima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem & ducibus infensum. Plures quàm iussum erat profecti, palàm in agmine fremebant, non se ultra famem insidias legatorum toleraturos. At qui remanserant, desertos se abducta parte legionum querebantur. Duplex hinc seditio, alijs reuocantibus Voculam, alijs redire in castra abnuentibus. Interim Ciuilis Vetera circunsedit. Vocula Geldubam, atque inde Nouesium concessit. Ciuilis capit Geldubam. Mox haud procul Nouesio, equestri prælio prosperè certauit.*

Sed

Sed miles secundis aduersis'que perinde in exitium ducum accendebatur. Et aduentu quintanorum quintadecimanorum'que auctæ legiones donatiuum exposcunt, comperto pecuniam à Vitellio missam. Nec diu contatus Ordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idq; præcipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, ueterem in Ordeonium iram renouant: nec ullo legatorum, tribunorúmue obsistere auso, quippe omnem pudorem nox ademerat, protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi seruili habitu, per tenebras ignoratus euasisset. Vbi sedato impetu, metus rediјt, centuriones cum epistolis ad ciuitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos. Ipsi, ut est uulgus sine rectore præceps, pauidum, socors, aduentante Ciuile, raptis temere armis, ac statim omissis, in fugam uertuntur. Res aduersa discordiam peperere, ијs qui è superiore exercitu erant, causam suam dissociantibus: Vitellij tamen imagines in castris, & per proximas Belgarum ciuitates repositæ, cùm iam Vitellius corruisset. Dein mutati in pœnitentiam primani quartaniq;, & duodeuicesimani Voculam sequuntur, apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mistus ex Cattis, Vsipijs, Mattiacis exer-

citus, satietate prædæ, nec incruentati. Ita dispersos & nescios miles noster inuaserat. Quin & loricam uallúmque per fines suos Treuiri struxere, magnisq; inuicem cladibus cum Germanis certabant: donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent. Interea Vespasianus iterum, ac Titus, consulatum absentes inierunt, mœsta & multiplici metu suspensa ciuitate. Quæ super instantia mala, falsos pauores induerat, desciuisse Africam, res nouas moliente L. Pisone. Is præerat prouinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naues sæuitia hyemis prohibebantur, uulgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex Repu. annonæ cura, clausum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: nec uictoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplebiles, nulla unquam ciuilis uictoria satiauit. Calendis Ianuarijs in senatu quem Iulius Frontinus prætor urbanus uocauerat, legatis exercitibusq;, ac regibus laudes gratesq; decretæ. Et Tertio Iuliano prætura, quòd transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox eiurante Frontino, Cæsar Domitianus præturam cepit. Eius nomen epistolis

edictisq; proponebatur. Ius penes Mutianum, nisi quòd pleraque Domitianus instigantibus amicis aut propria libidine audebat. Sed præcipuus Mutiano *metus è* Primo Antonio, Varóque Ario, *quos recentes claróſque rerum fama, ac militum studijs, etiam populus fouebat, quia in neminem ultra aciem sæuierant.* Et *ferebatur* Antonius Scribonianum Crassum, *egregijs maioribus & fraterna imagine fulgentem, ad capeſsendam* Rempub. *hortatus haud defutura conſciorum manu, ni* Scribonianus *abnuiſset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeò metuens incerta.* Igitur Mutianus, *quia propalàm opprimi* Antonius *nequibat, multis in ſenatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſsis onerat, citeriorem* Hiſpaniam *oſtentans diſceſsu* Cluuij Rufi *uacuam. Simul amicis eius, tribunatus, præfecturásque largitur.* Dein *poſtquam inanem animum ſpe, & cupidine impleuerat, uires abolet, dimiſsa in hyberna legione ſeptima, cuius flagrantiſsimus in* Antonium *amor.* Et *tertia legio, familiaris* Ario Varo *miles, in* Syriam *remiſsa.* Pars *exercitus in* Germanias *ducebatur.* Sic *egeſto quicquid turbidum, redit urbi ſua forma, legesq;, & munia magiſtratuum.* Quo *die ſenatum ingreſsus eſt* Domitianus, *de abſentia patris fratriſque ac iuuenta ſua pauca & modica diſſeruit, decorus habitu: et ignotis*

adhuc

adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referēte Cæsare de restituendis Galbæ honoribus, censuit Curtius Montanus, ut Pisonis quoque memoria celebraretur. Patres utrunq; iussere. De Pisone irritum fuit. Tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique æra legum uetustate delapsa noscerent, figerentq;, & qui Fastos adulatione temporum fœdatos exonerarent, modumq; publicis impēsis facerent. Redditur Tertio Iuliano prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatusque Publius, & Sorani manibus satisfactum. Insignis publica seueritate dies, ne priuatim quidem laude caruit. Iustum iudicium explesse Musonius uidebatur. Diuersa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quòd manifestum reum ambitiosius quàm honestius defendisset. Ipsi Publio animus in periculis, neq; oratio suppeditauit. Signo ultionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisq; accusandum poposcisset. Consulendum tali super re principem respondit. Senatus inchoantibus primoribus, iusiurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, cæteri ut sententiam rogabantur, Deos testes

aduoc

aduocabant, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus læderetur, neq; se præmium aut honorem ex calamitate ciuium cepisse, trepidis et uerba iurisiurãdi per uarias artes mutantibus quîs flagitij conscientia inerat. Probabant religionem patres, periurium arguebant. Eaq; uelut censura in Sariolenum Voculam, & Nonium Actianum, & Cestium Seuerum acerrimè incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenũ & recens crimen urgebat, quòd apud Vitellium molitus eadem foret. Nec destitit senatus manus intentare Voculæ, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant, tanquam Neroni Scribonianos fratres cõcordia opibusq; insignes, ad exitium monstrauisset. Africanus neq; fateri audebat, neq; abnuere: in Vibium Crispum cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conuersus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ inuidiam declinauit. Magnam eo die pietatis eloquentiæq; famã Vipsanus Messala adeptus est, nondũ senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulũ subuersa Crassorũ & Orphiti domus in summum odiũ extulerat. Sponte ex S. C. accusationem subijsse iuuenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ uidebatur. Et Sulpitia Prætextata Crassi uxor, quatuorq; liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant

temporum necessitatibus, censuit Mutianus prolixe pro accusatoribus. Simul eos qui cœptam, dein omissam actionem repeterent, monuit sermone molli, & tanquam rogaret. Patres cœptatam libertatem, postquam obuiam itum, omisere. Mutianus ne sperni senatus iudiciũ, & cunctis sub Nerone *admissis data impunitas uideretur,* Octauium Sagittam, *&* Antistium Sosianum *senatorij ordinis, egressos exilium in easdem insulas redegit.* Octauius Pontiam Posthumiã *stupro cognitam, & nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat.* Sosianus *prauitate morũ multis exitiosus. ambo graui senatusconsulto damnati, pulsiq́; , quamuis concesso alijs reditu, in eadem pœna retẽti sunt.* Nec *ideo lenita erga* Mutianũ *inuidia. Quippe* Sosianus *ac* Sagitta, *uiles etiã si reuerterentur: accusatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebãtur. Reconciliauit paulisper studia patrũ habita in senatu cognitio secundũ ueterem morem.* Manlius Patritius *ordinis senatorij, pulsatũ se in colonia* Senensi *cœtu multitudinis, & iussu magistratuũ querebatur: nec finem iniuriæ hic stetisse: planctum & lamẽta supremorum imagine præsenti sibi circundata, cum contumelijs & probris, quæ in senatum uniuersum iacerentur.* Vocati *qui arguebãtur.* Et *cognita causa in conuictos uindicatum.* Additumq́; S.C. *quo* Senensium

plebes

plebes modestia admoneretur. Iisdẽ diebus Antonius Flamma Cyrenẽsibus damnatur lege repetundarum, & exilio ob sæuitiam. Inter quæ militaris seditio propè exarsit. Prætorianam militiam repetebant à Vitellio dimißi, pro Vespasiano congregati. Et lectus in eandẽ spem è legionibus miles, promißa stipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem sine multa cæde pelli poterant. Ingreßus castra Mutianus, quo rectius stipendia singulorũ spectaret, suis cum insignibus armisq; uictores constituit, modicis inter se spatijs discretos. Tũ Vitelliani, quos apud Bouillas in deditionẽ acceptos memorauimus, cæteriq; per urbem, & urbi uicina conquisiti, producuntur propè intecto corpore. Eos Mutianus diduci, & Germanicum Britannicumq; militem, ac si qui aliorum exercituũ, separatim aßistere iubet. Illos primus statim aspect⁹ obstupefecerat, cũ ex diuerso uelut aciem telis & armis trucem, semet clausos nudosq; & illuuie deformes aspicerẽt. Vt uerò huc illuc distrahi cœpere, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tanquam ea separatione ad cædem destinarentur, cùm manipularium pectora, ceruicibus inuecti suprema oscula petere, ne desererẽtur soli, neu in pari causa disparẽ fortunam paterẽtur: modò Mutianum, modò absentem principem, postremum cœlum ac deos obtestari, donec Mutianus cũctos eiusdẽ sacramen-

tantibus exterritus, proditionem & ipse Ordeonio obiecit. Vinctusq́;, aduentu demum Voculæ exoluitur. Is postera die autores seditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diuersitas inerat licentiæ patientiæq́;. Haud dubiè gregarius miles Vitellio fidus: splendidißimus quisque in Vespasianũ proni. Inde scelerum ac suppliciorum uices, & mistus obsequio furor, ut contineri non poßent, qui puniri poterant. At Ciuilem immensis actibus uniuersa Germania extollebat, societate nobilißimis obsidum firmata. Ille ut cuiq; proximum, uastari Vbios Treuirósque, & alia manu Mosam amnem transire iubet, ut Menapios & Morinos & extrema Galliarum quaterent. Acta utrobique prædæ. Infestius in Vbijs, quos genus Germanicæ originis eiurata patria, Romanorum nomine Agrippinenses uocarent. Cæsæ cohortes eorum in uico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quieuere Vbij, quo minus prædas è Germania peterent. Primò impunè: dein circumuenti sunt; per omne id bellum meliore usi fide quàm fortuna. Contusis Vbijs grauior & succeßu rerum ferocior Ciuilis, obsidium legionum urgebat, intentis custodijs, ne quis occultus nuntius uenientis auxilij penetraret. Machinas molemq́; operum Batauis delegat: Transrhenanos prælium poscentis, ad scindendum uallum ire, detrusosq́; redintegrare cer

tamen

tamen iubet, superante multitudine, & facili damno. Nec finem labori nox attulit. Congeſtis circum lignis accenſisq́; ſimul epulantes, ut quiſque uino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorum tela per tenebras uana. Romani conſpicuam Barbarorum aciem, & ſi quis audacia aut inſignibus effulgens, ad ictum deſtinabant. Intellectum id Ciuili: & reſtincto igne, miſceri cuncta tenebris & armis iubet. Tum uerò ſtrepitus diſsoni, caſus incerti, neque feriendi, neque declinandi prouidentia. Vnde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodeſſe uirtus, fors cuncta turbare, & ignauorum ſæpe telis fortiſsimi cadere. Apud Germanos inconſulta ira: Romanus miles periculorum gnarus ferratas ſudes, grauia ſaxa non forte iaciebat. Vbi ſonus molientium, aut appoſitæ ſcalæ hoſtem in manus dederant, propellere umbone, pilo ſequi: multos in mœnia egreſsos pugionibus fodere. Sic exhauſta nocte, nouam aciem dies aperuit. Eduxerant Bataui turrim duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquiſsimus locus) propinquantem promoti contrà ualidi aſſeres, & incuſsæ trabes perfregere, multa ſuperſtantium pernicie. Pugnatúmque in perculſos ſubita & proſpera eruptione. Simul à legionarijs peritia & arte præſtantibus, plura ſtruebantur. Præcipuum pauorē intulit ſuſpen-

ſum & nutans machinamentum, quo repentè demiſſo præter ſuorum ora, ſinguli pluréſue hoſtium ſublime rapti, uerſo pondere intra caſtra effundebantur. Ciuilis omiſſa oppugnandi ſpe, rurſus per otium aſſidebat, nuntijs & promiſſis fidem legionum conuellens. Hæc in Germania *ante Cremonenſe prælium geſta, cuius euentum literæ* Primi Antonij *docuere, addito* Cæcinnæ *edicto.* Et *præfectus cohortis è uictis* Alpinus Montanus *fortunam partium præſens fatebatur.* Diuerſi *hinc motus animorum.* Auxilia è Gallia, *quîs nec amor, nec odium in partes, militia ſine affectu, hortantibus præfectis ſtatim à* Vitellio *deſciſcunt: uetus miles cunctabatur. Sed adigente* Ordeonio Flacco, *inſtantibus tribunis dixit ſacramentum, non uultu neq; animo ſatis affirmans: & cùm cætera iuriſiurãdi uerba conciperent,* Veſpaſiani *nomen hæſitantes, aut leui murmure, & plerunque ſilentio tranſmittebant.* Lectæ *deinde pro concione epiſtolæ* Antonij *ad* Ciuilem, *ſuſpiciones militum inritauere tanquam ad ſocium partium ſcriptæ, & de Germanico exercitu hoſtiliter.* Mox *allatis* Geldubam *in caſtra nuntijs, eadem dicta, factaq;, & miſſus cum mandatis* Montanus *ad* Ciuilem, *ut abſiſteret bello, néue externa armis falſis uelaret. Si* Veſpaſianum *iuuare aggreſſus foret, ſatisfactum cœptis.* Ad *ea* Ciuilis *primò callide, pòſt ubi uidet* Montanum *præferocem*

ingenio,

ingenio, paratumq́; in res nouas, orsus à questu periculisq́; quæ per quinque & uiginti annos in castris Romanis exhausisset, Egregium, inquit, pretium laboris cepi, necem fratris, & uincula mea, & sæuissimas huius exercitus uoces. Quibus ad supplicium petitus, iure gentium pœnas reposco. Vos autem Treuiri cæteræq́; seruientium animæ, quod pretium effusi totiens sanguinis expectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, uirgas, secures, & dominorum ingenia? En ego præfectus unius cohortis, & Caninefates Batauiq́; exigua Galliarum portio, uana illa castrorum spatia excidimus, uel septa ferro fameq́; premimus: denique ausos aut libertas sequetur, aut uicti ijdem erimus. Sic accensum, sed meliora referre iussum dimittit. Ille ut irritus legationis redijt, cætera dissimulans, quæ mox erupere. Ciuilis parte copiarum retenta, ueteranas cohortes, & quod è Germanis maximè promptum, aduersus Voculam exercitumq́; eius mittit, Iulio Maximo & Claudio Victore sororis suæ filio ducibus. Rapiunt in transitu hyberna alæ Asciburgij sita. Adeóque improuisi castra inuoluere, ut non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum ut in tumultu monuit, subsignano milite media firmare. Auxilia passim circunfusa sunt. Eques prorupit, exceptusq́; compositis hostium ordinibus, terga in suos uertit: Cædes inde, non præ-

lium. Et *Neruiorum cohortes metu seu perfidia latera nostrorum nudauere. Sic ad legiones peruentum, quæ amißis signis intra uallum sternebantur, cùm repentè nouo auxilio fortuna pugnæ mutatur. Vasconum lectæ à* Galba *cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito prœliantiū clamore, intentos hostis à tergo inuadunt, latiorémq; quàm pro numero terrorem faciunt, alijs à* Nouesio*, alijs à* Maguntiaco *uniuersas copias aduenisse credentibus.* Is *error* Romanis *addit animos, & dum alienis uiribus confidunt, suas recepere.* Fortißimus *quisq; è* Batauis*, quantum peditum erat, funduntur: eques euasit, cum signis captiuisq;, quos prima acie corripuerant. Cæsorum eo die in partibus nostris maior numerus et imbellior, ê* Germanis *ipsa robora.* Dux *uterq; pari culpa meritus aduersa, prosperis defuere.* Nam Ciuilis *si maioribus copijs instruxißet aciem, circumiri à tam paucis cohortibus nequißet, castraq; perrupta excidißet.* Vocula *nec aduētum hostium explorauit, eoq; simul egreßus uictusq;. dein uictoriæ parum confisus, tritus frustra diebus, castra in hostem mouit.* Quem *si statim impellere, cursumq; rerum sequi maturaßet, soluere obsidium legionum eo impetu potuißet.* Tentauerat interim Ciuilis *obseßorum animos, tam quam perditæ apud* Romanos *res, & suis uictoria prouenißet. Circunferebantur signa uexilla q;.*

xillaq́;. Ostentati etiam captiui, ex quibus unus egregium facinus ausus, clara uoce gesta patefecit, confoßus illic à Germanis. Vnde maior indici fides. Simul uastatione incendijsq́; flagrantium uillarum, uenire uictorem exercitum intelligebatur. In conspectu castrorum constitui signa, foßamq́; & uallum circundari Vocula iubet, ut deposítis impedimentis sarcinisque expediti certarent. Hinc in ducem clamor pugnam poscentium. Et minari aßueuerant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi feßiq́; prælium sumpsere. Nam Ciuilis aderat, non minus uitijs hostium quàm uirtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & seditiosißimus quisque ignauus: quidam recentis uictoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, seq́; & proximos hortari. Et redintegrata acie, manus ad obseßos tendere, Ne tempori deeßent. Illi cuncta è muris cernentes omnibus portis prorumpunt. Ac forte Ciuilis lapsu equi prostratus, credita per utrunq; exercitũ fama, uulneratum aut interfectum, immane quãtum suis pauoris, & hostibus alacritatis indidit. Sed Vocula omißis fugientium tergis, uallum turresq́; castrorum augebat, tanquam rursus obsidium immineret, corrupta totiens uictoria, non falsò suspectus bellum malle. Nihil æquè exercitus nostros, quàm egestas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum

imbelli turba Nouesium *missa, ut inde terrestri itinere frumentum adueherent.* Nam *flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo* Ciuile. *qui rursus missos* Nouesium *frumentatores, datasq; in præsidium cohortes uelut multa pace ingredi accepit, rarum apud signa militem, arma in uehiculis.* Cunctos *licentia uagos, compositus inuadit, præmissis qui pontes & uiarum angusta insiderent.* Pugnatum *longo agmine, & incerto* Marte, *donec prælium nox dirimeret.* Cohortes *Geldubam perrexere, manentibus ut fuerant castris, quæ relictorum illic militum præsidio tenebantur.* Non *erat dubium quantum in regressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis pauculísque.* Addit *exercitui suo* Vocula *mille delectos è quinta & quartadecima legionibus apud* Vetera *obsessis, indomitum militem & ducibus infensum.* Plures *quàm iussum erat profecti, palàm in agmine fremebant, non se ultra famem insidias legatorum toleraturos.* At *qui remanserant, desertos se abducta parte legionum querebantur.* Duplex *hinc seditio, alijs reuocantibus* Voculam, *alijs redire in castra abnuentibus.* Interim *Ciuilis* Vetera *circunsedit.* Vocula *Geldubam, atque inde* Nouesium *concessit.* Ciuilis *capit Geldubam. Mox haud procul* Nouesio, *equestri prælio prosperè certauit:*

Sed

Sed miles secundis aduersis'que perinde in exitium ducum accendebatur. Et aduentu quintanorum quintadecimanorum'que auctæ legiones donatiuum exposcunt, comperto pecuniam à Vitellio missam. Nec diu contatus Ordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idq; præcipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, ueterem in Ordeonium iram renouant: nec ullo legatorum, tribunorúmue obsistere auso, quippe omnem pudorem nox ademerat, protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi seruili habitu, per tenebras ignoratus euasisset. Vbi sedato impetu, metus rediit, centuriones cum epistolis ad ciuitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos. Ipsi, ut est uulgus sine rectore præceps, pauidum, socors, aduentante Ciuile, raptis temere armis, ac statim omissis, in fugam uertuntur. Res aduersa discordiam peperere, iis qui è superiore exercitu erant, causam suam dissociantibus: Vitellii tamen imagines in castris, & per proximas Belgarum ciuitates repositæ, cùm iam Vitellius corruisset. Dein mutati in pœnitentiam primani quartaniq;, & duodeuicesimani Voculam sequuntur, apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mistus ex Cattis, Vsipiis, Mattiacis exer-

citus, satietate prædæ, nec incruentati. Ita dispersos & nescios miles noster inuaserat. Quin & loricam uallúmque per fines suos Treuiri struxere, magnisq; inuicem cladibus cum Germanis certabant: donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent. Interea Vespasianus iterum, ac Titus, consulatum absentes inierunt, mœsta & multiplici metu suspensa ciuitate. Quæ super instantia mala, falsos pauores induerat, desciuisse Africam, res nouas moliente L. Pisone. Is præerat prouinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naues sæuitia hyemis prohibebantur, uulgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex Repu. annonæ cura, clausum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: nec uictoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplebiles, nulla unquam ciuilis uictoria satiauit. Calendis Ianuarijs in senatu quem Iulius Frontinus prætor urbanus uocauerat, legatis exercitibusq;, ac regibus laudes gratesq; decretæ. Et Tertio Iuliano prætura, quòd transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruißet, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox eiurante Frontino, Cæsar Domitianus præturam cepit. Eius nomen epistolis

edictis

edictisq; proponebatur. Ius *penes* Mutianum, *nisi quòd pleraque* Domitianus *instigantibus amicis aut propria libidine audebat.* Sed *præcipuus* Mutiano *metus è* Primo Antonio, Varóque Ario, *quos recentes claróſque rerum fama, ac militum ſtudijs, etiam populus fouebat, quia in neminem ultra aciem ſæuierant.* Et *ferebatur* Antonius Scribonianum Craſſum, *egregijs maioribus & fraterna imagine fulgentem, ad capeſſendam* Rempub. *hortatus haud defutura conſciorum manu, ni* Scribonianus *abnuiſſet, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeò metuens incerta.* Igitur Mutianus, *quia propalàm opprimi* Antonius *nequibat, multis in ſenatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis onerat, citeriorem* Hiſpaniam *oſtentans diſceſſu* Cluuij Rufi *uacuam.* Simul *amicis eius, tribunatus, præfecturásque largitur.* Dein *poſtquam inanem animum ſpe, & cupidine impleuerat, uires abolet, dimiſſa in hyberna legione ſeptima, cuius flagrantiſſimus in* Antonium *amor.* Et *tertia legio, familiaris* Ario Varo *miles, in* Syriam *remiſſa.* Pars *exercitus in* Germanias *ducebatur.* Sic *egeſto quicquid turbidum, redit urbi ſua forma, legesq;, & munia magiſtratuum.* Quo *die ſenatum ingreſſus eſt* Domitianus, *de abſentia patris fratríſque ac iuuenta ſua pauca & modica diſſeruit, decorus habitu: et ignotis*

adhuc

adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referēte Cæsare de restituendis Galbæ honoribus, censuit Curtius Montanus, ut Pisonis quoque memoria celebraretur. Patres utrunq; iussere. De Pisone irritum fuit. Tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quíque æra legum uetustate delapsa noscerent, figerentq́;, & qui Fastos adulatione temporum fœdatos exonerarent, modumq́; publicis impēsis facerent. Redditur Tertio Iuliano prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatúsque Publius, & Sorani manibus satisfactum. Insignis publica seueritate dies, ne priuatim quidem laude caruit. Iustum iudicium explesse Musonius uidebatur. Diuersa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quòd manifestum reum ambitiosius quàm honestius defendisset. Ipsi Publio animus in periculis, neq; oratio suppeditauit. Signo ultionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisq; accusandum poposcisset. Consulendum tali super re principem respondit. Senatus inchoantibus primoribus, iusiurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, cæteri ut sententiam rogabantur, Deos testes

aduoc

aduocabant, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus læderetur, neq; se præmium aut honorem ex calamitate ciuium cepisse, trepidis et uerba iurisiurãdi per uarias artes mutantibus quis flagitij conscientia inerat. Probabant religionem patres, *periurium arguebant.* Eaq; *uelut censura in* Sariolenum Voculam, *&* Nonium Actianum, *&* Cestium Seuerum *acerrimè incubuit, crebris apud* Neronem *delationibus famosos.* Sariolenũ *& recens crimen urgebat, quòd apud* Vitellium *molitus eadem foret.* Nec *destitit senatus manus intentare* Voculæ, *donec curia excederet.* Ad Pactium Africanum *transgressi, eum quoque proturbant, tanquam* Neroni Scribonianos *fratres cõcordia opibusq; insignes, ad exitium monstrauisset.* Africanus *neq; fateri audebat, neq; abnuere: in* Vibium Crispum *cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conuersus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ inuidiam declinauit.* Magnam *eo die pietatis eloquentiæq; famã* Vipsanus Messala *adeptus est, nondũ senatoria ætate, ausus pro fratre* Aquilio Regulo *deprecari.* Regulũ *subuersa* Crassorũ *&* Orphiti *domus in summum odiũ extulerat. Sponte ex* S. C. *accusationem subijsse iuuenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ uidebatur.* Et Sulpitia Prætextata Crassi *uxor, quatuorq; liberi, si cognosceret senatus, ultores ade*

rant

rant. *Igitur* Meßala *non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam.* Occurrit *truci oratione* Curtius Montanus, *eò usque progressus, ut post cædem* Galbæ, *datam interfectori* Pisonis *pecuniam à* Regulo, *appetitum morsu* Pisonis *caput obiectaret.* Hæc *certè, inquit,* Nero *non coëgit, nec dignitatem, aut ista lucem sæuitia redemisti.* Sanè *toleremus istorum defensiones, qui perdere alios quàm periclitari ipsi maluerunt.* Te *securum reliquerat exul pater, & diuisa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas, nihil quod ex te concupisceret* Nero, *nihil quod timeret.* Libidine *sanguinis & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defensionibus expertum, cæde nobili imbuisti, cùm ex funere reipublicæ raptis consularibus spolijs, septuagies sestertio, signatus & sacerdotio fulgens, innoxios pueros, illustres senes, conspicuas fœminas eadem ruina prosterneres: cùm segnitiam* Neronis *incusares, quòd per singulas domos seq; & delatores fatigaret: poße uniuersum senatum una uoce subuerti.* Retinete Patres *conscripti, & reseruate hominem tàm expediti consilij, ut omnis ætas instructa sit, & quomodo senes nostri* Marcellum Crispum, *iuuenes* Regulum *imitentur.* Inuenit *etiam æmulos infelix nequitia.* Quid *si floreat uigeátque?* Et *quem adhuc quæstorium offendere*

dere non audemus, Prætorium & Consularem uisuri sumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant qui Tyberio, qui Caio superstites fuerũt, cùm interim intestabilior & sæuior exortus est. Non timemus Vespasianum: ea principis ætas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quàm mores. Elanguimus P.C. nec iam ille senatus sumus, qui occiso Nerone, delatores & ministros more maiorum puniendos flagitabat. Optimus est post malum principem dies primus. Tanto cum aßensu senatus, auditus est Montanus, ut spem caperet Heluidius, poße etiam Marcellum prosterni. Igitur à laude Cluuij Rufi orsus, qui perinde diues & eloquentia clarus, nulli unquam sub Nerone periculum faceßisset, crimine simul exemplóque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. Quod ubi sensit Marcellus, uelut excedens curia: *imus,* inquit, *Prisce, & relinquimus tibi senatum tuum: Regna præsente Cæsare.* Sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, uultu diuerso: Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens: donec accursu amicorum retraherentur. Cùm gliscecet certamẽ, hinc multi boniq;, inde pauci et ualidi pertinacibus odijs tenderent, consumptus per discordiam dies. Proximo senatu, inchoãte Cæsare de abolendo dolore iraq;, & priorum

temp

temporum neceßitatibus, cēsuit Mutianus *prolixè pro accusatoribus. Simul eos qui cœptam, dein omißam actionem repeterent, monuit sermone molli, & tanquam rogaret.* Patres *cœptatam libertatem, postquam obuiam itum, omiſere.* Mutianus *ne sperni senatus iudiciū, & cunctis sub* Nerone *admißis data impunitas uideretur,* Octauium Sagittam, & Antistium Sosianum *senatorij ordinis, egreßos exilium in easdem insulas redegit.* Octauius Pontiam Posthumiā *stupro cognitam, & nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat.* Sosianus *prauitate morū multis exitiosus. ambo graui senatusconsulio damnati, pulsiq́; , quamuis conceßo alijs reditu, in eadem pœna retēti sunt.* Nec *ideo lenita erga* Mutianū *inuidia. Quippe* Sosianus *ac* Sagitta, *uiles etiā si reuerterentur: accusatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebātur.* Reconciliauit *paulisper studia patrū habita in senatu cognitio secundū ueterem morem.* Manlius Patritius *ordinis senatorij, pulsatū se in colonia* Senensi *cœtu multitudinis, & iußu magistratuū querebatur: nec finem iniuriæ hic stetiße: planctum & lamēta supremorum imagine præsenti sibi circundata, cum contumelijs & probris, quæ in senatum uniuersum iacerentur.* Vocati *qui arguebātur.* Et *cognita causa in conuictos uindicatum.* Additumq́; S. C. *quo* Senensium

plebes

plebes modestia admoneretur. Iisdē diebus Antonius Flamma Cyrenēsibus damnatur lege repetundarum, & exilio ob sæuitiam. Inter quæ militaris seditio propè exarsit. Prætorianam militiam repetebant à Vitellio dimißi, pro Vespasiano congregati. Et lectus in eandē spem è legionibus miles, promißa stipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem sine multa cæde pelli poterant. Ingreßus castra Mutianus, quo rectius stipendia singulorū spectaret, suis cum insignibus armisq́; uictores constituit, modicis inter se spatijs discretos. Tū Vitelliani, quos apud Bouillas in deditionē acceptos memorauimus, cæteriq́; per urbem, & urbi uicina conquisiti, producuntur propè intecto corpore. Eos Mutianus diduci, & Germanicum Britannicumq́; militem, ac si qui aliorum exercitūū, separatim aßistere iubet. Illos primus statim aspectꝰ obstupefecerat, cū ex diuerso uelut aciem telis & armis trucem, semet clausos nudosq́; & illuuie deformes aspicerēt. Vt uerò huc illuc distrahi cœpere, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tanquam ea separatione ad cædem destinarentur, cùm manipularium pectora, ceruicibus inuecti suprema oscula petere, ne desererētur soli, neu in pari causa disparē fortunam paterētur: modò Mutianum, modò absentem principem, postremum cœlum ac deos obtestari, donec Mutianus cūctos eiusdē sacramen-

ti, eiusdem imperatoris milites appellans falso timori obuiam iret. Nanq; & uictor exercitus clamore lacrymas eorum iuuabat. Isq; finis illa die. Paucis post diebus alloquentem Domitianum firmati iam excepere. Spernũt oblatos sibi agros, militiã & stipendia orant. Preces erant, sed quibus contradici non poßet. Igitur in prætorium accepti. Dein quibus ætas & iusta stipendia, dimißi cum honore, alij ob culpam: sed carptim ac singuli, quo tutißimo remedio consensus multitudinis extenuatur. Cæterùm uerane pauperie, ãn uti uideretur, actum in senatu, ut sexcenties sestertiûm à priuatis mutuum acciperetur. Præpositusq; ei curæ Põpeius Siluanus. Nec multo pòst neceßitas abijt, siue omißa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus, quos Vitellius dederat: Funusq; censorium Flauio Sabino ductum: magna documenta instabilis fortunæ, summaq; etiam miscentis. Sub idem tempus L. Piso proconsul interficitur. Ea de cæde quàm uerißimè expediã, si pauca suprà repetiero, ab initio causisq; talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaq; tutandis imperij finibus sub diuo Augusto Tiberióque principibus, Proconsuli parebant. Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Syllanum obtinentem Africam metuens; ablatam proconsuli legionem, mißo in eam rem legato tradidit. æquatus inter duos be

nefici

neficiorum numerus, & missis utriusque mandatis, discordia quæsita auctaq;. Prauo certamine, legatorum ius adoleuit, diuturnitate officij, uel quia minoribus maior æmulandi cura. Proconsulum splendidissimus quisq; securitati magis quàm potentiæ consulebant. Sed tum legionẽ in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosæ adolescentiæ, neq; modica cupiẽs, sed affinitate Vitellij anxius. Is crebris sermonibus tentarítne Pisonẽ ad res nouas, an tentanti restiterit, incertum: quoniam secreto eorum nemo affuit, & occiso Pisone pleriq; ad gratiã interfectoris inclinauere. Nec ambigitur, prouinciam & militem alienato erga Vespasianum animo fuisse. Et quidã è Vitellianis urbe profugi, ostentabãt Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniã, pericula ipsius, & in pace suspecta tutius bellũ. Inter quæ Claudius Sagitta præfectus alæ Petrinæ, prospera nauigatione præuenit Papiriũ centurionẽ à Mutiano missum, asseuerauitq; mandata interficiẽdi Pisonis cẽturioni data: Cecidisse Galerianũ cõsobrinũ eius generumq;: Vnam in audacia spem salutis. Sed duo itinera audẽdi, seu mallet statim arma, seu petita nauibus Gallia, ducem se Vitellianis exercitibus ostẽderet. Nihil ad ea moto Pisone, centurio à Mutiano missus, ut portũ Carthaginis attigit, magna uoce, læta Pisoni omnia, tanquam principi continuare obuios & subitæ rei

miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. Vulgus credulũ, ruere in forum, præsentiã Pisonis exposcere. Gaudio *clamoribusq; cũcta miscebant, indulgentia ueri, & adulãdi libidine.* Piso *indicio* Sagittæ, *uel insita modestia, nõ in publicũ egressus est, neq; se studijs uulgi permisit.* Centurionẽq; *percunctatus, postquã quæsitum sibi crimẽ cædemq; comperit, animaduerti in eũ iussit, haud perinde spe uitæ, quàm ira in percussorẽ.* Quòd *idẽ ex interfectoribus* Clodij Macri, *cruentas legati sanguine manus, ad cædem procõsulis retulisset.* Anxio *deinde edicto* Carthaginiẽsibus *increpitis, ne solita quidẽ munia usurpabat, clausus intra domũ, ne qua motus noui causa uel forte oriretur.* Sed *ubi* Festo *consternatio uulgi, centurionis suppliciũ, ueraq; & falsa more famæ in maius innotuere, equites in necem* Pisonis *mittit.* Illi *raptim uecti, obscuro adhuc cœptæ lucis, domũ proconsulis irrumpunt, districtis gladijs, & magna pars* Pisonis *ignari, quòd* Pœnos *auxiliares,* Maurosq; *in eam cædẽ delegerat.* Haud *procul cubiculo, obuium forte seruum, quis nam, & ubi esset* Piso, *interrogauere.* Seruus *egregio mẽdacio se* Pisonem *esse respondit, ac statim obtruncatur.* Nec *multo pòst* Piso *interficitur.* Nanq; *aderat qui nosceret* Bebius Massa *è procuratoribus* Africæ, *iam tunc optimo cuiq; exitiosus, & in causas malorũ quæ mox tùlimus, sæpius rediturus.*

Festus

Festus Adrumeto ubi speculabundus substiterat, ad legionem tendit, præfectumq; castrorum Cetronium Pisanum uinciri iussit, proprias ob simultates: sed Pisonis satellitem uocabat, milites q; & centuriones quosdam puniit, alios præmiys affecit: neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Ophensium Leptitanorumq; discordias componit, quæ raptu frugum & pecorum inter agrestes, modicis principys, iã per arma atq; acies exercebantur. Nam populus Ophensis multitudine inferior, Garamãtas exciuerat gentẽ indomitã, & inter accolas latrociniys fœcundam. Vnde arcta Leptitanis res, lateq; uastatis agris, intra mœnia trepidabant, donec interuentu cohortiũ alarumq; fusi Garamantes, & recepta omnis præda, nisi quam uagi per inaccessa mapalium ulterioribus uendiderant. At Vespasiano post Cremonensem pugnam, & prosperos undiq; nuntios, cecidisse Vitellium multi cuiusque ordinis pari audacia fortunaq; hybernũ mare aggressi nuntiauere. Aderãt legati regis Vologesi quadraginta Parthorũ equitũ millia offerentes. magnificũ lætumq; tantis sociorũ auxiliys ambiri, neq; indigere. Gratiæ Vologeso actæ, mandatumq; ut legatos ad senatum mitteret, & pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam resq; urbis intentus, aduersam de Domitiano famam accipit, tanquã terminos ætatis, & cõcessa filio egrede-

retur. Igitur ualidissimam exercitus partē Tito tradit, ad reliqua Iudaici belli perpetrāda. Titum antequam digrederetur, multo apud patrem sermone, orasse dicebatur, ne criminantium nuntijs temere accenderetur: integrumq; se ac placabilem filio praestaret. Non legiones, nō classes, perinde firma imperij munimenta, quàm numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus imminui, trāsferri, desinere: suū cuiq; sanguinem indiscretum, sed maximè principibus, quorum prosperis & alij fruantur, aduersa ad iunctissimos pertineant: Ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni pater exemplū praebuisset. Vespasianus haud aequè Domitiano mitigatus, quàm Titi pietate gaudēs, bono esse animo iubet, belloq; & armis rempublicam attollere: Sibi pacem domumq; curae fore. Tum celerrimas nauium frumento onustas, saeuo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decē haud amplius dierū frumētum in horreis fuerit, cum à Vespasiano commeatus subuenere. Curā restituēdi Capitolij in L. Vestinū cōfert, equestris ordinis uirū, sed autoritate famaq; inter proceres. Ab eo contracti haruspices, monuere, ut reliquiae prioris delubri in paludes aueherentur, templum ijsdem uestigijs sisteretur: nolle deos mutari ueterem formam. Vndecimo Kalēdas Iulias, serena luce spatium

omine quod templo dicabatur, euinctum uittis coronisq́. Ingressi milites quibus fausta omnia, felicibus ramis. Dein uirgines Vestales cũ pueris puellisq́; patrimis matrimisq́; aqua riuis & fontibus amnibusq́; hausta, perluere. Tum Heluidius Priscus prætor, præeunte Plauto Heliatio pontifice, lustrata boue taurisq́; area, & super cæspitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruam, præsidesq́; imperij deos precatus uti cœpta prosperarent, sedesq́; suas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent, uittas quibus ligatus lapis innexiq́; funes erant, contigit. Simul cæteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi, studio lætitiaq́; conixi, saxum ingens traxere: passimq́; iniectæ fundamẽtis argenti auriq́; stipes, et metallorũ primitiæ nullis fornacibus uictæ, sed ut gignũtur. Prædixere haruspices ne temeraretur opus saxo auróue in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta. Id solum religio annuere. & prioris templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta uis hominum retinenda erat. Audita interim per Gallias Germaniasq́; mors Vitellij, duplicauerat bellũ. Nã Ciuilis omissa dissimulatione, in populum Rom. ruere. Vitellianæ legiones externum seruitium, quam imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem ubiq; exercituum nostrorũ fortunam rati. Vulgato rumore à Sarmatis Dacisq;

Mœsica ac Pannonica *hyberna circunsideri, paria de* Britannia *fingebãtur. Sed nihil æquè quàm incendiũ* Capitolij*,ut finem* Imperij *adesse crederẽt,impulerat: Captam olim à Gallis urbem,sed integra* Iouis *sede,mansisse imperiũ: Fatali nunc igne,signum cœlestis iræ datum, & possessionem rerum humanarum* Transalpinis *gentibus portendi, superstitione uana* Druidæ *canebãt.Incesseratq; fama, primores* Galliarũ *ab* Othone *aduersus* Vitelliũ *missos, antequam digrederentur,pepigisse,ne deessent libertati,si populum* Rom.*continua bellorũ ciuilium series & interna mala fregissent.* Ante Flacci Ordeonij *cædem nihil prorupit,quo coniuratio intelligeretur.*Interfecto Ordeonio*, commeauere nuntij inter* Ciuilẽ Classicumq; *præfectum alæ* Treuirorum. Classicus *nobilitate opibusq; anteibat alios.*Regium *illi genus, & pace bellóque clara origo. Is se è maioribus suis hostis populi* Rom.*quam socius iactabat.*Miscuere *sese* Iulius Tutor*, &* Iulius Sabinus*, hic* Treuir*,hic* Lingon. Tutor *ripæ* Rheni *à* Vitellio *præfectus.*Sabinus *super insitam uanitatem, falsæ stirpis gloria incẽdebatur:proauiam suam diuo* Iulio *per* Gallias *bellanti corpore atque adulterio placuisse.* Hi *secrẽtis sermonibus,animos cæterorũ scrutari:ubi quos idoneos rebantur,conscientia obstrinxere.*In *colonia* Agrippinensi *in domum priuatam cõueniunt.*Nam *publicè ciuitas tali-*

bus

bus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere *quidam* Vbiorum Tungrorumq́; Sed plurima *nis penes* Treuiros ac Lingonas. Nec *tulere moras consultandi.* Certatim *proclamant, furere discordijs populum* Rom. *cæsas legiones, uastatam* Italiam, *capi cum maxime urbem, omnes exercitus suis quenque bellis distineri.* Si *alpes præsidijs firmentur, coalita libertate dispecturas* Gallias, *quem uirium suarum terminũ uelint.* Hæc *dicta pariter probataq́;.* De *reliquijs* Vitelliani *exercitus dubitauere.* Pleriq; *interficiendos censebant turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos.* Vicit *ratio parcendi, ne sublata spe ueniæ, pertinacia accenderentur.* Alliciendos *potius in societatem, legatis tantùm legionum interfectis: cæterum uulgus conscientia scelerum, & spe impunitatis, facilè accessurum.* Ea *primi concilij forma.* Mißique *per* Gallias *cõcitores belli.* Simulatum *ipsis obsequium, quo incautiorem* Voculam *opprimerent.* Nec *defuere qui* Voculæ *nuntiarent.* Sed *uires ad coërcendum deerant, infrequentibus, infidisq́; legionibus.* Inter *ambiguos milites, & occultos hostes, optimum è præsentibus ratus, mutua dißimulatione, & ijsdem quibus petebatur artibus graßari, in coloniam* Agrippinensem *descendit.* Illuc Claudius Labeo, *quem captum & extra conuentum amãdatum in* Frisios *diximus, corruptis custodibus perfugit, pollicitusq́;, si præ-*

bb 5 *sidium*

sidium daretur, iturum in Batauos, et potiorem ciuitatis partem ad societatẽ Romanam retracturũ, accepta peditũ equitumq́; modica manu, nihil apud Batauos ausus, quosdam Neruiorũ Betasiorumq́; in arma traxit. Et furtim magis quã bello Caninefates Marsacosq́; incursabat. Vocula Gallorũ fraude illectus, ad hostem contendit. Nec procul Veteribus aberat, cùm Classicus ac Tutor per speciem explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmauere. Tumq́; primùm discreti à legionibus, proprio uallo castra sua circundãt, obtestante Vocula, Non adeò turbatã ciuilibus armis rem Romanam, ut Treuiris etiam Lingonibusq́; despectui sit. Superesse fidas prouincias, uictores exercitus, fortunam imperij & ultores deos. Sic olim Sacrouirum & Heduos, nuper Vindicem Galliasq́; singulis prælijs concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata, ruptores fœderũ expectarent. Melius diuo Iulio, diuóque Augusto notos eorum animos. Galbam et infracta tributa hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle seruitium, cùm spoliati exutiq́; fuerint, amicos fore. Hæc ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Clasicũ Tutoremq́; uidet, uerso itinere Nouesium concedit. Galli duûm millium spatio distantibus campis consedere. Illuc commeantium centurionum militumq́; emebantur animi, ut (flagitiũ incognitum) Romanus exercitus

citus in externa uerba iurarent, pignusq; tanti sceleris, nece aut uinculis legatorũ daretur. Vocula, quanquã plerīq; fugam suadebãt, audendum ratus, uocata cõcione, in hunc modum disseruit: Nunquã apud uos uerba feci, aut pro uobis solicitior, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari libens audio. Mortémque in tot malis hostium, ut finem miseriarũ expecto. Vestri me pudet miseretq;, aduersus quos non prælium & acies parãtur. Id enim fas armorũ, & ius hostium. Bellum cum populo Rom. uestris se manibus gesturũ Clasicus sperat: imperiumq; & sacramẽtum Galliarum ostentat. Adeò nos, si fortuna in præsens uirtusq; deseruit, etiã uetera exempla deficiunt, quoties Romanæ legiones perire præoptauerint, ne loco pellerentur? socij sæpe nostri excindi urbes suas, seq; cum coniugibus ac liberis cremari pertulerũt. Neq; aliud pretiũ exitus, quàm fides famaq;. Tolerant cùm maximè inopiam obsidiumq; apud Vetera legiones, nec terrore aut promissis demouẽtur. Nobis super arma & uiros & egregia castrorum munimenta, frumentum & cõmeatus quamuis longo bello pares. Pecunia nuper etiã donatiuo sufficit, quod siue à Vespasiano, siue à Vitellio datũ interpretari mauultis, àb imperatore certè Romano accepistis. Tot bellorũ uictores apud Geldubam, apud Vetera, fuso toties hoste, si pauetis aciem, indignũ id quidem. Sed est uallum, muriq;

muriq; & trahēdi artes, donec è proximis prouincijs auxilia exercitusq; cōcurrant. Sane ego displiceam. Sunt alij legati, Tribuni, centurioq; aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarū orbe uulgetur, uobis satellitibus Ciuilē et Claßicum Italiam inuasuros. An si ad mœnia urbis Germani Galliq; duxerint, arma patriæ inferetis? Horret animus tanti flagitij imagine. Tutori Treuiro agentur excubiæ? Signū belli Batauus dabit? & Germanorum cateruas supplebitis? quis deinde sceleris exitus? cū Romanæ legiones contrà direxerint, transfugæ è transfugis, & proditores è proditoribus inter recens & uetus sacramentum inuisi deis errabitis? Te Iupiter optime maxime, quem per octingentos uiginti annos tot triūphis coluimus: te Quirine Romanæ parēs urbis, precor, ueneror q;, ut si uobis non fuit cordi, me duce hæc castra incorrupta et intemerata seruari, at certè pollui fœdariq; à Tutore & Claßico ne sinatis. Militibus Romanis aut innocentiā detis, aut maturam et sine noxa pœnitentiam. Variè excepta oratio inter spem metumq; ac pudorem. Digreßum Voculam & de supremis agitantem, liberti seruique prohibuere fœdißimam mortem sponte præuenire. Et Claßicus mißo Aemylio Longino desertore primæ legionis, cædem eius maturauit. Herennium et Numisium legatos uinciri satis uisum. Dein sumptis Romani imperij insignibus in castra

stra

stra uenit. Nec illi quanquam ad omne facinus durato, uerba ultrà suppeditauere, quàm ut sacramentum recitaret. Iurauere qui aderãt pro imperio Galliarum. Interfectorem Voculæ altis ordinibus, cæteros, ut quisq; flagitium nauauerat, præmiis attollit. Diuisæ inde inter Tutorẽ & Classicum curæ. Tutor ualida manu circundatos Agrippinenses, quantumq; militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem uerba adigit. Occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detrectauerãt, Classicus corruptissimum quenq; è deditis pergere ad obsessos iubet, ueniam ostentantes si præsentia sequerentur. Aliter nihil spei. Famẽ ferrumq; & extrema passuros. Adiecere qui missi erãt, exemplum suum. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaq; alimẽta deerant, absumptis iumentis equisq; et cæteris animalibus, quæ profana fœdaq; in usum necessitas uertit. Virgulta postremò & stirpes & internatas saxis herbas uellentes, miseriarum patientiæq; documẽtum fuere, donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Ciuilem legatis uitam orantes. Neq; antè preces admissæ, quàm in uerba Galliarum iurarent. Tum pactus prædam castrorum, dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui ipsos leues abeuntes prosequerentur. Ad quintum ferè lapidem

coorti

coorti Germani, incautum agmen aggrediuntur. Pugnacißimus quisq; in uestigio, multi palantes occubuere. Cæteri retro in castra profugiũt: querente sanè Ciuile & increpante Germanos, tanquam fidem per scelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere sæuientes nequiuerit, parum affirmatur. Direptis castris, faces iniiciunt. Cunctosq; qui prælio superfuerãt, incendium hausit. Ciuilis barbaro uoto, post cœpta aduersus Romanos arma propexum rutilatumq; crinem patrata demum cæde legionum deposuit. Et ferebatur paruulo filio quosdam captiuorum, sagittis iaculisq; puerilibus figendos obtulisse. Cæterùm neq; se neq; quenquam Batauum in uerba Galliarũ adegit, fisus Germanorũ opibus, et si certandum aduersus Gallos de poßeßione rerum foret, inclytus fama & potior. Mumius Lupercus legatus legionis inter dona mißus Velledæ. Ea Virgo nationis Bructeræ latè imperitabat, uetere apud Germanos more, quo plerasq; fœminarum fatidicas, & augescente superstitione arbitrentur deas. Tuncq; Velledæ autoritas adoleuit. Nam prosperas Germanis res, & excidiũ legionũ prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumq; in Gallia geniti reseruantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionũ, hyberna subuersa crematáq;, iis tantum relictis, quæ Magontiaci ac Vindonißa

nissæ sita sunt. Legio XIII. cum auxiliis simul deditis, à Nouesio in coloniam Treuirorũ transgredi iubetur, præfinita die intra quam castris excederet. Medium omne tempus per uarias curas egere, ignauissimus quisq; cæsorũ apud Vetera exemplo pauentes, melior pars rubore & infamia, quale illud iter, quis dux uiæ, et omnia in arbitrio eorum quos uitæ necisq; dominos fecissent. Alij nulla dedecoris cura, pecuniam aut charissima sibimet ipsi circũdare. Quidam expedire arma, telisq; tanquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, aduenit proficiscendi hora, expectatione tristior. Quippe intra uallum deformitas haud perinde notabilis. Detexit ignominiam campus & dies. Reuulsæ imperatorum imagines, inhexa signa, fulgentibus hinc inde Gallorum uexillis, silens agmen, & uelut longæ exequiæ. Dux Claudius Sanctus effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris, altera se legio miscuerat. Et uulgata captarum legionum fama, cuncti qui paulò antè Romanorum nomen horrebant, procurrẽtes ex agris tectisq;, & undique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis uulgi. Spretisq; Sancti promissis, aut minis, Magontiacum abeunt: ac forte obuio interfectore Voculæ Longino, coniectis in eum telis, initium exoluendæ in posterum

rum

rum culpæ fecere. Legiones nihil mutatò itinere, ante mœnia Treuirorum consident. Ciuilis & Classicus rebus secũdis sublati, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitauere. Sæuitia ingenita, & cupidine prædæ, ad excidium ciuitatis trahebantur. Obstabat ratio belli, & nouũ imperiũ inchoantibus utilis clementiæ fama. Ciuilem etiam beneficij memoria flexit, quòd filiũ eius primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum, honoratè custodierant. Sed Transrhenanis gentibus inuisa ciuitas opulentia auctuq;. Neq; alium finem belli rebantur, quàm si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret, aut disiecta Vbios quoq; dispersisset. Igitur Tencteri Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippinensium edi iubent, quæ ferocissimus è legatis in hunc modum protulit: Redisse uos in corpus nomenq; Germaniæ, cõmunibus deis, sed præcipuo deorũ Marti grates agimus. Vobisq; gratulamur, quòd tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem flumina ac terras, & cœlum quodammodo ipsum clauserant Romani, ut colloquia congressusq; nostros arcerent, uel, quod cõtumeliosius est uiris ad arma natis, inermes ac propè nudi sub custode et pretio coiremus. Sed ut amicitia societasq; nostra in æternũ rata sint, postulamus à uobis, muros coloniæ, munimẽta seruitij

detraha

detrahatis: etiam fera animalia si clausa teneas, uirtutis obliuiscuntur. Romanos omnes in finibus uestris trucidetis. Haud facilè libertas & domini miscentur. Bona interfectorũ in medium cedant, ne quis occulere quicquam, aut segregare causam suam poßit. Liceat nobis uobisq; utranque ripam colere, ut olim maioribus nostris. Quomodo lucẽ diemq; omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus uiris natura aperuit. Instituta cultumq; patrium resumite, abruptis uectigalibus, quibus Romani plus aduersus subiectos, quàm armis ualent. Syncerus & integer, & seruitutis oblitus populus, aut ex aequo agetis, aut alijs imperitabitis. Agrippinenses sumpto consultandi spatio, quãdo neq; subire conditiones metus futuri, neq; palàm aspernari conditio præsens sinebat, in hunc modũ respondent: Quæ prima libertatis facultas data est, auidius quàm cautius sumpsimus, ut uobis cæterisq; Germanis consanguineis nostris iungeremur. Muros ciuitatis congregantibus se cũ maximè Romanorũ exercitibus, augere nobis quã diruere tutius est. Si qui ex Italia aut prouincijs alienigenæ in finibus nostris fuerãt, eos bellum absumpsit, uel in suas quisq; sedes refugere. Deductis olim & nobiscum per connubium sociatis, quiq; mox prouenere, hæc patria est. Nec uos adeò iniquos existimamus, ut interfici à nobis parentes, fratres liberos nostros uelitis.

Vectigal et onera commerciorũ resoluimus. Sint transitus incustoditi, sed diurni & inermes, donec noua & recentia iura in uetustatem & consuetudinem uertantur. Arbitrum habebimus Ciuilem & Velledã, apud quos pacta sancientur. Sic lenitis Tencteris legati ad Ciuilem & Velledam missi cum donis, cuncta ex uoluntate Agrippinensium perpetrauere. Sed coràm adire, alloquíque Velledam negatum. Arcebantur aspectu, quo uenerationis plus inesset. Ipsa edita in turre: delectus è propinquis consulta responsaq; ut internuntius numinis portabat. Ciuilis societate Agrippinensium auctus, proximas ciuitates affectare, aut aduersantibus bellum inferre statuit. Occupatisq; Sunicis & iuuentute eorum per cohortes composita, quo minus ultrà pergeret, Claudius Labeo Bethasiorum Tungrorumq; & Neruiorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturq; in angustijs ambiguè, donec Germani tranantes terga Labeonis inuasere. Simul Ciuilis ausus an ex composito, intulit se agmini Tungrorũ, & clara uoce, Non ideo, inquit, bellum sumpsimus, ut Batauí & Treuiri gentibus imperent. Procul hæc à nobis arrogantia, accipite societatẽ. Transgredior ad uos, seu me ducem, seu militẽ mauultis. Mouebatur uulgus, condebantq; gladio, cùm Campanus ac Iuuenalis ex primoribus Tũgrorum, uniuer-

sam

ſam ei gentem dedidere. Labeo antequam circumueniretur profugit. Ciuilis Bethaſios quoque ac Neruios in fidem acceptos copijs ſuis adiunxit, ingẽs rerum, perculſis ciuitatum animis, uel ſponte inclinantibus. Interea Iulius Sabinus proiectis fœderis Romani monimentis Cæſarem ſe ſalutari iubet. Magnamq́; & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, contermi nam ciuitatem & nobis fidam. Nec Sequani detrectauere certamen. Fortuna melioribus affuit. Fuſi Lingones. Sabinus feſtinatum temere bellum pari formidine deſeruit. Vtq́; famã exitij ſui faceret, uillam in quam perfugerat, cremauit, illic uoluntaria morte interijſſe creditus. Sed quibus artibus latebriſq́; uitam per nouem mox annos traduxerit, ſimul amicorum eius conſtantiam, & inſigne Epponinæ uxoris exemplum, ſuo loco reddemus. Sequanorum proſpera acie belli impetus ſtetit. Reſipiſcere paulatim ciuitates, faſq́; & fœdera reſpicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, ut miſſis legatis in commune conſultarent, libertas an pax placeret. At Romæ cuncta in deterius audita Mutianũ angebant. Nequaquam egregij duces, iam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem delegerat, ſummam belli parum tolerare. Nec relinquenda urbs ſine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur, ſuſpectis, uti diximus, Primo Antonio, Varóque Ario, Varus

prætorianis præpositus, uim atque arma retinebat. Eum Mutianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Vtq; Domitiani animum Varo haud alienum deliniret, Arretinum Clementem domui Vespasiani per affinitatem innexum, & gratißimum Domitiano prætorianis præposuit, patrē eius sub Caio Cæsare egregie functum ea cura dictitans. Lætum militibus idem nomen. Atq; ipsum quanquā senatorij ordinis ad utraq; munia sufficere. Aßumuntur è ciuitate clarißimus quisq;, & alij per ambitionem. Simul Domitianus Mutianusq; accingebantur dispari animo. ille spe ac iuuenta properus, hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia ætatis, & prauis impulsoribus si exercitum inuasißet, paci belloq; malè consuleret. Legiones uictrices VI. & XVIII. *Vitellianarum unaetuicesima, è recens conscriptis secunda, Pœninis, Cottianisq; alpibus, pars monte Graio traducuntur.* XIIII. *legio è Britannia,* II. *ac prima ex Hispania accitæ. Igitur ueniētis exercitus fama, & suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarū ciuitates, in Remos cōuenere. Treuirorum legatio illic operiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta magnis imperijs obiectari solita, contumeliasq;, & inuidiam in popu. Ro. effudit, turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus uecordi facundia. At Iulius*

Auspex

Auſpex è primoribus Remorum, uim Romanã, paciſq; bona diſſertans, & ſumi bellum etiã ab ignauis, ſtrenuiſſimi cuiuſq; periculo geri, iamq; ſuper caput legiones: ſapientiſſimum quenq; reuerentia fideq;, iuniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, cõſilium Auſpicis ſequebantur. Conſtat obſtetiſſe Treuiris Lingonibuſq; apud Gallias, quòd Vindicis motu cum Virginio ſteterant. Deterruit pleroſq; prouinciarum æmulatio. Quod bello caput? unde ius auſpiciumq; peteretur? quam ſi cũcta proueniſſent, ſedem imperio legerent? Nondum uictoria, iam diſcordia erat: aliis fœdera, quibuſdam opes uireſq;, aut uetuſtatem originis periuriaq; iactantibus. Tædio futurorum, præſentia placuere. Scribuntur ad Treuiros epiſtolæ nomine Galliarum, ut abſtinerent armis impetrabili uenia, & paratis deprecatoribus ſi pœniteret. Reſtitit idẽ Valentinus, obſtruxitq; ciuitatis ſuæ aures, haud perinde inſtruendo bello intentus, quam frequens concionibus. Igitur non Treuiri neque Lingones, cæteræ'ue rebellium ciuitates pro magnitudine ſuſcepti diſcriminis agere. Ne duces quidem in unum conſulere. Sed Ciuilis auia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Claſsicus ſegne plerunque otium trahens, uelut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturauit ſuperiorem Germaniæ ripam, & ardua

 alpium

alpium præsidijs claudere. Atq; interim una & uicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliarijs cohortibus per Rhætiam irrupere. Accessit ala Singularium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Iulius Briganticus, sorore Ciuilis genitus, ut fermè acerrima proximorum odia sunt, inuisus auunculo infensusq;. Tutor Treuirorum copias recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum lectu auctas, ueterano pedite atq; equite firmauit, corruptis spe, aut metu subactis legionarijs. Qui primò cohortē præmissam à Sextilio Felice interficiūt. Mox ubi duces exercitusq; Romani propinquabant, honesto transfugio rediere, secutis Tribocis, Vangionibusq; & Caracatibus. Tutor Treuiris comitantibus, uitato Magontiaco Bingium concessit, fidēs loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat. Sed incursu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto uado, proditus fususq;. Ea clade perculsi Treuiri. & plebes omissis armis per agros palatur. Quidam principum, ut primi posuisse bellum uiderentur, in ciuitates quæ societatē Romanam non exuerant, perfugerūt. Legiones à Nouesio Bonnaq; in Treuiros, ut supra memorauimus, traductæ, se ipsas in uerba Vespasiani adigūt. Hæc Valentino absente gesta. Qui ubi aduentabat, furens, cunctaq; rursus in turbas & exitiū conuersurus, legiones in Mediomatricos sociam ciui

tatem

tatem abſceſsere. Valentinus ac Tutor in arma Treuiros retrahunt, occiſis Herennio ac Numiſio legatis, quo minore ſpe ueniæ creſceret uinculum ſceleris. Hic belli ſtatus erat, cùm Petilius Cerialis Magontiacum uenit. Eius aduentu erectæ ſpes. Ipſe pugnæ auidus, & contemnendis quàm cauendis hoſtibus melior, ferocia uerborum militem incendebat, ubi primùm congredi licuiſset, nullam prælio moram facturus. Delectus per Galliam habitos in ciuitates remittit, ac nuntiare iubet ſufficere imperio legiones. Socij ad munia pacis redirent, ſecuri uelut confecto bello, quod Romanæ manus excepiſsent. Auxit ea res Gallorum obſequium. Nam recepta iuuentute, facilius tributa tolerauere, proniores ad officia quòd ſpernebantur. At Ciuilis & Claſsicus ubi pulſum Tutorem, cæſos Treuiros, cuncta hoſtibus proſpera accepere, trepidi ac properantes, dum diſperſas ſuorũ copias conducũt, crebris interim nuntijs Valentinum monuere, ne ſummæ rei periculum faceret. Eò rapidius Cerialis, miſsis in Mediomatricos qui breuiore itinere legiones in hoſtem uerterent, contracto quod erat militũ Magontiaci, quantumq; ſecum tranſuexerat, tertijs caſtris Rigodulum uenit, quem locum magna Treuirorum manu Valentinus inſederat, montibus aut Moſella amne ſeptum, & addiderat foſsas obicesq; ſaxorũ. Nec deterruere ea munimenta Romanorum ducem

quo minus peditem perrũpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, ſpreto hoſte, quem temerè collectum haud ita loco iuuari, ut non plus ſuis in uirtute foret. Paulum moræ in aſcenſu, dum miſſilia hoſtium præuehuntur. Vt uentum ad manus, deturbati ruinæ modo præcipitãtur. Et pars equitum æquioribus iugis circumuecta, nobiliſſimos Belgarum, in quîs ducem Valentinum cepit. Cerialis poſtero die coloniam Treuirorum ingreſſus eſt, auido milite eruendæ ciuitatis. hanc eſſe Claſſici, hanc Tutorũ patriã. horum ſcelere, clauſas cæſasq́; legiones. Quid tantum Cremonam meruiſſe, quam è gremio Italiæ raptam, quia unius noctis moram uictoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram ſedem, ſpolijs exercituũ & ducum cædibus ouãtem. Redigeret prædam in fiſcum. Ipſis ſufficere ignes, & rebellis coloniæ ruinas, quibus tot caſtrorũ excidia penſarentur. Cerialis à metu infamiæ, ſi licentia ſæuitiaq́; imbuere militem crederetur, preſſit iras. & paruere poſito ciuili bello ad externa modeſtiores. Conuertit inde animos accitarum è Mediomatricis legionum miſerabilis aſpectus. Stabãt conſcientia flagitij mæſtæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coëuntes exercitus conſalutatio. Neque ſolantibus hortantibúsue reſponſa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipſam uitantes. Nec perinde periculum aut metus, quàm pudor ac dedecus obſtupefe

ſtupefecerat, attonitis etiam uictoribus, qui uocem precesq; adhibere non auſi, lacrymis ac ſilentio ueniam poſcebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quæ militum ducúmue diſcordia uel fraude hoſtium eueniſſent: Primum illum ſtipendiorum & ſacramenti diem haberent: Priorum facinorum neque imperatorem, neque ſe meminiſſe. Tunc recepti in eadem caſtra, & edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgióue ſeditionem aut cladem commilitoni obiectaret. Mox Treuiros ac Lingónas, ad concionem uocatos, ita alloquitur: Neque ego unquam facundiam exercui, & populi Romani uirtutem armis affirmaui. Sed quia apud uos uerba plurimùm ualent, bonaq; ac mala non ſua natura, ſed uocibus ſeditioſórum æſtimantur, ſtatui pauca diſſerere quæ profligato bello utilius ſit uobis audiſſe, quàm nobis dixiſſe. Terram ueſtram cæterorumq; Gallorum ingreſſi ſunt duces imperatoresq; Romani nulla cupidine, ſed maioribus ueſtris inuocantibus, quos diſcordia uſq; ad exitium fatigabant, & acciti auxilio Germani ſocijs pariter atque hoſtibus ſeruitutem impoſuerant. Quot prælijs aduerſus Cymbros Teutonosq;, quantis exercituum noſtrorum laboribus, quóue euentu Germanica bella tractauerimus, ſatis clarum. Nec ideo Rhenum inſedimus ut Italiam tueremur, ſed ne quis alius

Ariouistus regno Galliarum potiretur. An uos chariores Ciuili Batauisq; & Transrhenanis gentibus creditis; quàm maioribus eorum patres auiq; uestri fuerunt? Eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias libido atque auaritia, & mutandæ sedis amor, ut relictis paludibus & solitudinibus suis, fœcundissimum hoc solum; uosq; ipsos poßiderent. Cæterùm libertas, & speciosa nomina prætexuntur. Nec quisquam alienum seruitium, & dominationem sibi concupiuit, ut non eadem ista uocabula usurparet. Regna belláque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. Nos quanquam totiens laceßiti, iure uictoriæ id solum uobis addidimus, quo pacē tueremur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendijs, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cætera in communi sita sunt. Ipsi plerunque legionibus nostris præsidetis. Ipsi has aliasq; prouincias regitis. Nihil separatum clausum'ue. Et laudatorum principum usus ex æquo, quamuis procul agentibus. Sæui proximis ingruūt. Quomodo sterilitatē aut nimios hymbres & cætera naturæ mala, ita luxum uel auaritiam dominantiū tolerate. Vitia erunt donec homines. Sed neq; hæc continua, & meliorum interuentu pensantur: nisi forte Tuto re & Claßico regnantibus, moderatius imperium speratis: aut minoribus quàm nunc tribu-

tis,

tis,parabuntur exercitus, quibus Germani Britanniq; arceantur. Nam pulsis (quod dij prohibeant) Romanis,quid aliud quàm bella omniũ inter se gentium existent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaq; compages hæc coaluit, quæ conuelli sine exitio conuellentium non potest. Sed uobis maximum discrimen, penes quos aurum & opes,præcipuæ bellorũ causæ. Proinde pacem & urbem quam uicti uictoresq; eodem iure obtinemus,amate,colite. Moneant uos utriusque fortunæ documenta,ne contumaciam cum pernicie quàm obsequium cum securitate malitis. Tali oratione grauiora metuenteis composuit , erexítque. Tenebantur uictore exercitu Treuiri,cùm Ciuilis & Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarum hæc sententia fuit: Vespasianum quanquàm nuntios occultarent excessisse uita: Vrbem atque Italiam interno bello consumptam : Mutiani & Domitiani uana & sine uiribus nomina: Si Cerialis imperium Galliarum uelit,ipsos finibus ciuitatum suarum cõtentos: Si prælium mallet,ne id quidem abnuere. Ad ea Cerialis Ciuili & Classico nihil. Eum qui attulerat ipsas epistolas ad Domitianum misit. Hostes diuisis copijs aduenere undiq;. Plerique culpabant Cerialem passum iungi quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa ualloq; circundedit,quis temere antea intutis consederat. Apud Germanos diuersis

uersis sententijs certabatur. Ciuilis opperiendas Transrhenanorum *gentes, quarum terrore fra-cta* Pop. Rom. *uires obtererentur.* Gallos *quid aliud quàm prædam uictoribus? & tamē quod roboris sit,* Belgas *secum palàm, aut uoto stare.* Tutor *cunctatione crescere rem* Romanam *affirmabat, coëuntibus undiq; exercitibus, transuectam à* Britannia *legionem, accitas ex* Hispania, *aduentare ex* Italia, *nec subitum militem, sed ueterem expertumq; belli. Nam* Germanos *qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere.* Pecuniamq; *ac dona, quîs solis corrumpantur, maiora apud* Romanos, *& neminem adeò in arma promptum, ut non idem pretium quietis quàm periculi malit. Quòd si statim congrediantur, nullas esse* Ceriali *nisi ex reliquijs* Germanici *exercitus legiones fœderibus* Galliarum *obstrictas.* Idq; *ipsum quòd inconditam nuper* Valentini *manū contra spem suam fuderint, alimentū illis duciq; temeritatis.* Ausuros *rursus uenturósque in manus, non imperiti adolescentuli uerba & conciones quàm ferrum & arma meditātis, sed* Ciuilis *&* Clasici: *quos ubi aspexerint, redituram in animos formidinē, fugam famemq;, actotiens captis precariā uitam.* Neq; Treuiros *aut* Lingonas *beniuolentia cōtineri: resumpturos arma, ubi metus abscesserit.* Diremit *consiliorum diuersitatē, approbata* Tutoris *sententia* Clasi*cus.*

tus. statimq; exequuntur. Media acies Vbijs Lingonibusq; data, dextro cornu cohortes Batauorũ, sinistro Bructeri Tencteriq;, pars montibus, alij uiam inter Mosellamq; flumen, tam improuisi aßiluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neq; enim noctẽ in castris egerat) pugnari simul, uinciq; suos audierit, increpãs pauorẽ nuntiantium, donec uniuersa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites. medius Mosellæ pons, qui ulteriora coloniæ annectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortißimi cuiusq; accursu, recuperatum pontem electa manu firmauit. Mox in castra reuersus palantes captarum apud Nouesium Bonnamq; legionũ manipulos, & rarum apud signa militem, ac propè circumuentas aquilas uidet. Incensus ira, Non Flaccum, inquit, non Voculã deseritis. Nulla hic proditio. neq; aliud excusandum habeo, quàm quòd uos Gallici fœderis oblitos prædixerim, memoriã Romani sacramenti tenere credidi. Annumerabor Numisijs & Herennijs, ut omnes legati uestri, aut militũ manibus, aut hostiũ ciciderint. Ite nũtiate Vespasiano, uel quod propius est, Ciuili & Claßico, relictum à uobis in acie ducem. uenięt legiones, quæ neq; me inultum, neq; uos impunitos patiantur. Vera erant. & à tribunis præfectisq;

ctisq; eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes & manipulos. Neq; enim poterat patescere acies effuso hoste, & impedientibus tentorijs sarcinisq;, cùm intra uallum pugnaretur. Tutor, & Classicus, & Ciuilis, suis quisq; locis pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batauos pro gloria, Germanos ad prædam instigãtes. Et cuncta pro hostibus erant, donec legio uicesima prima patentiore quàm cæteræ spatio conglobata, sustinuit ruentes, mox impulit. Nec sine ope diuina, mutatis repentè animis, terga uictores uertere. Ipsi territos se cohortiũ aspectu ferebant, quæ primo impetu disiectæ, summis rursus iugis congregabãtur, ac speciem noui auxilij fecerant. Sed obstitit uincentibus prauum inter ipsos certamen, hoste omisso spólia consectandi. Cerialis ut incuria propè rem afflixit, ita constãtia restituit. Secutusq; fortunam, castra hostiũ eodẽ die capit exinditq;. Nec in longũ quies militi data. Orabãt auxilium Agrippinenses, offerebantq; uxorẽ ac sororem Ciuilis, & filiã Classici, relicta sibi pignora societatis. Atq; interim dispersos in domibus Germanos trucidauerãt. unde metus, & iustè preces inuocantiũ antequã hostes reparatis uiribus, ad spẽ, uel ad ultionem accingerentur. Nanq; & Ciuilis illuc intenderat, nõ inualidus, flagrãtissima cohortiũ suarũ integra, & è Chaucis, Frisijsq; composita, Tolbiaci in finibus Agrippinensium

sium agebat. Sed tristis nũtius auertit, deletã cohortem dolo Agrippinensium, qui largis epulis, uinoq; sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto, cremauere. Simul Cerialis propero agmine subuenit. Circũsteterat Ciuilẽ & alius metus, ne quartadecima legio, adiuncta Britannica classe, afflictaret Batauos, quà Oceano ambiuntur. Sed legionẽ terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Neruios, Tungrosq; duxit. Eæq; ciuitates in ditionem acceptæ. Classem ultro Caninefates aggressi sunt. maiorq; pars nauium depressa aut capta. Et Neruiorum multitudinem sponte commotam, ut pro Romanis bellum capesseret, ij dẽ Caninefates fudere. Classicus quoq; aduersus equites Nouesium à Ceriale præmissos, secũdum prælium fecit. Quæ modica, sed crebra damna, famam uictoriæ nuper partæ lacerabãt. Iisdem diebus Mutianus Vitellij filium interfici iubet, mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. Neque Antonium Primum adsciri inter comites à Domitiano passus est, fauore militum anxius. & superbia uiri, æqualium quoq; adeò superiorum intolerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque auerso imperatoris animo. Trahebatur in diuersa, hinc meritis Antonij, cuius ductu confectum haud dubiè bellum erat. Inde Mutiani epistolis. Simul cæteri ut infestum

tumid

tumidumq; insectabantur, adiunctis prioris uitæ criminibus. Neq; *ipse deerat arrogantia uocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset.* Alios *ut imbelles, Cæcinnã ut captiuum ac dedititium increpat. Vnde paulatim leuior uiliorq; haberi, manente tamen in speciẽ amicitia.* Per *eos mẽses, quibus Vespasianus* Alexan*driæ statos æstiuis flatibus dies, & certa maris, opperiebatur, multa miracula euenere, quîs cœlestis fauor & quædam in Vespasianum inclinatio numinũ ostenderetur.* Ex *plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius aduoluitur, remedium cæcitatis exposcens gemitu, monitu* Serapidis *dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit. Precabaturq; principẽ, ut genas & oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento.* Alius *manu æger, eodem deo autore, ut pede ac uestigio Cæsaris calcaretur, orabat.* Vespasianus *primo irridere, aspernari: atq; illis instantibus, modò famã uanitatis metuere, modò obsecratione ipsorum, & uocibus adulantium in spem induci: postremò æstimari à medicis iubet, an talis cæcitas ac debilitas ope humana superabiles forẽt.* Medici *uariè disserere :* Huic *non exesam uim luminis, & reditură si pellerentur obstantia.* Illi *elapsos in prauum artus, si salubris uis adhibeatur, posse integrari :* Id *fortasse cordi deis, & diuino ministerio principem electum.*

deniq;

deniq; peracti remedij gloriam penes Cæsarem, irriti ludibrium penes miseros fore. Igitur Vespasianus cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quicquã ultra incredibile, læto ipse uultu, erecta quæ astabat multitudine, iussa exequitur. Statim conuersa ad usum manus, ac cæco reluxit dies. Vtrunq; qui interfuere nũc quoq; memorant, postquam nullum mendacio pretium. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperij consuleret. Arceri templo cunctos iubet. Atq; ingressus, intentusq; numini, respexit pone tergum è primoribus Aegyptiorum nomine Basiliden, quem procul Alexandria plurium dierum itinere, & ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes num illo die Basilides tẽplum inisset? percunctatur obuios, num in urbe uisus sit? denique missis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc diuinam speciem, & uim responsi ex nomine Basilidis, interpretatus est. Origo dei nondum nostris autoribus celebrata. Aegyptiorum antistites sic memorant: Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmauit, cùm Alexandriæ recens conditæ mœnia, templáque, & religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio, & maiore quàm humana specie iuuenem, qui moneret, ut fidissimis amicorum in Pontum missis, effigiem suam

acciret: lætum id regno, magnamq; & inclytã sedem fore quæ excepißet. Simul uisum eundem iuuenem in cœlum igne plurimo attolli. Ptolemæus omine & miraculo excitus, sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos uisus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum Athenienſem è gente Eumolpidarum, quem ut antistitem ceremoniarum Eleusi exciuerat, quæ nam illa superstitio, quod numẽ interrogat. Timotheus quæsitis qui in Pontum meaßent, cognoscit urbẽ illic Sinopen, nec procul templum uetere inter accolas fama Iouis Ditis. Nanque & muliebrem effigiem aßistere, quam pleriq; Proserpinam uocẽt. Sed Ptolemæus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, uoluptatũ quàm religionũ appetẽs, negligere paulatim, aliasq; ad curas animum uertere: donec eadem species terribilior iam & instantior, exitium ipsi regnoq; denuntiaret, ni iußa patrarentur. Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet, præcipitq; nauigaturis, ut Pythium Apollinem adeant. Illis mare secundum. Sors oraculi haud ambigua: Irent, simulacrumq; patris sui reueherent, sororis relinquerẽt. Vt Sinopẽ uenère, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi allegãt. Qui diuersus animi, modò numẽ pauescere, modò mi-

nis adu

nis aduersantis populi terreri, sæpe donis promißisq; legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolæmeus non studiũ, non preces omittere. Dignitatẽ legatorũ, numerum nauium, auri pondus, augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo ultrà moraretur. Cunctantẽ uaria pernicies, morbiq; & manifesta cœlestiũ ira, grauiorq; in dies fati gabat. Aduocata concione, iußa numinis, suos Ptolemaiq; uisus, ingruẽtia mala exponit. Vulgus aduersari regem, inuidere Aegypto, sibi metuere, templumq; circunsedere. Maior hinc fama tradidit, deum ipsum appulsas litori naueis sponte conscendiße. Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine urbis extructũ loco, cui nomen Rhacotis fuerat, illic sacellum Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Hæc de origine & aduectu dei celeberrima. Nec sum ignarus eße quosdã qui Seleucia urbe Syriæ, accitum, regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit: alij autorem eundem Ptolomæum, sedem ex qua transierit, Memphim perhibent, inclytam olim, & ueteris Aegypti columen. Deum ipsum multi Aesculapium, quòd medeatur ægris corporibus, quidam Osyrim, antiquißimum illis gentibus numen, plerique Iouem, ut rerum omnium potentem, plurimi Ditem patrẽ, insignibus quæ in ipso manifesta, aut

per ambages coniectãt. At Domitianus, Mutianusque antequam alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treuiris gestarum nuntios accepere. Præcipua uictoriæ fides, dux hostium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, uultu ferebat. Auditus ideo tantum ut nosceretur ingenium eius, damnatusq;. Inter ipsum supplicium exprobranti cuidam patriam eius captam, accipere se solatium mortis respõdit. Sed Mutianus quod diu occultauerat, ut recens exprompsit: Quoniã benignitate deûm fractæ uires hostium forent, parũ decorè Domitianum confecto propè bello alienæ gloriæ interuenturum. Si status imperij, aut salus Galliarũ in discrimine uerteretur, debuisse Cæsarem in acie stare: Caninefates, Batauosq; minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugduni uim fortunãq; principatus è proximo ostẽtaret, nec paruis periculis immistus, & maioribus non defuturus. Intelligebãtur artes. sed pars obsequij in eo, ne deprahenderẽtur. Ita Lugdunũ uentũ. Vnde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntijs, fidem eius tentauisse, an præsenti sibi exercitum imperiumq; traditurus foret. Qua cogitatione bellum aduersus patrem cogitauerit, an opes, uiresq; aduersus fratrem, in incerto fuit. Nam Cerialis salubri tẽperamẽto elusit, ut uana pueriliter cupientem. Domitianus sperni à senioribus iuuentam suam cernẽs,

modica

modica quoq; & usurpata antea munia imperij omittebat. Simul simplicitatis ac modestiæ imagine, in altitudinem conditus, studiumq́; literarum, & amorem carminum simulans, quo uelaret animum, & fratris æmulatione subduceretur, cuius disparem, mitioremq́; naturam contrà interpretabatur.

P. COR. TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER XXI.

IVSDEM *anni principio Cæsar Titus perdomãda Iudæa delect⁹ à patre, & priuatis utriusq; rebus militia clarus, maiore tũ ui famaq́; agebat, certãtib⁹ prouinciarũ & exercituũ studijs. atq; ipse ut superior sui iam crederetur, decorũ seprõptumq́; in armis ostendebat, comitate & allo quijs officia prouocans: ac plerunq; in opere, in agmine gregario militi mistus, incorrupto ducis honore. Tres eũ in Iudæa legiones, quinta & decima, & quintadecima, uetus Vespasiani miles excepere. Tradidit & Syria duodecimam, & adductos Alexandria duoetuicesimanos tertianosq́;. Comitabãtur uiginti sociæ cohortes, octo equitũ alæ:*

simul Agrippa Sohemusq; reges, & auxilia regis Antiochi, ualidáque & solito inter accolas odio infensa Iudæis Arabum manus. Multi quos urbe atq; Italia sua quenque spes acciuerat, occupandi principem adhuc uacuum. His cum copijs fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusq; decernere, haud procul Hierosolymis castra facit. Sed quia famosæ urbis supremũ diem tradituri sumus, congruens uidetur primordia eius aperire. Iudæos Creta insula profugos, nouissima Libyæ insedisse memorant, qua tempestate Saturnus ui Iouis pulsus, cesserit regnis. Argumentum è nomine petitur. Inclytum in Creta Idam montem accolas, Iudæos, aucto in Barbarum cognomento, Iudæos uocitari, quasi Idæos: quidam regnãte Iside exundantem per Aegyptum multitudinẽ ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam. Plerique Aethiopum prolẽ, quos rege Cepheô metus atq; odium mutare sedes perpulerit. Sunt qui tradant Assyrios conuenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, ac mox proprias urbes Hebræasq; terras, & propiora Syriæ coluisse. Clara alij Iudæorũ initia: Solymos carminibus Homeri celebratam gentem, conditæ urbi Hierosolymam nomen è suo fecisse. Plurimi autores consentiunt, orta per Aegyptum labe, quæ corpora fœdaret, regẽ Bocchorim adito Ham-

monis oraculo remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum ut inuisum deis, alias in terras auehere iußum. Sic conquisitum collectumq; uulgus postquã uastis locis relictum sit, cæteris per lacrymas torpentibus, Mosen unum exulum monuiße, ne quam deorũ hominúmue opem expectarẽt, ab utrisq; deserti, sed sibimet ut duci cœlesti crederent, primo cuius auxilio credentes, præsentes miserias pepulissent. Aßensere atque omnium ignari fortuitum iter incipiũt. Sed nihil æque quam inopia aquæ fatigabat. Iámq; haud procul exitio totis campis procubuerant, cùm grex asinorũ agrestium è pastu in rupem nemore opacã conceßit. Secutus Moses, coniectura herbidi soli, largas aquarum uenas aperit. Id leuamen, & cõtinuum sex dierũ iter emensi, septimo pulsis cultoribus, obtinuere terras, in quibus urbs et templum dicata sunt. Moses quo sibi in posterum gentem firmaret, nouos ritus contrariosq; cæteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra. Rursum conceßa apud illos, quæ nobis incesta. Effigiem animalis quo monstrante errorẽm sitimq; depulerãt, penetrali sacrauere, cæso ariete uelut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Aegyptij Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis, qua ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. Lõgam olim famem crebris adhuc ie-

iunijs fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Iudaicus nullo fermento detinetur. Septimo die otium placuiße ferunt, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertia septimum quoque annum ignauiæ datum. Alij honorem eum Saturno haberi: seu principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulsos, & cōditores gentis accepimus: seu quòd è septem syderibus quîs mortales reguntur, altißimo orbe et præcipua potentia stella Saturni feratur. Ac pleraq; cœlestium ui sua & cursu septimos per numeros cōmeare. Hi ritus quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur. cætera instituta sinistra, fœda prauitate ualuere. Nam peßimus quisque spretis religionibus patrijs, tributa & stipes illuc congerebant. Vnde auctæ Iudæorum res: & quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed aduersus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus, proiectißima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent. Inter se nihil illicitum. Circuncidere genitalia instituere, ut diuersitate noscantur. Transgreßi in morem eorum idem usurpant. Nec quicquam prius imbuuntur, quàm contemnere deos, exuere patriam: parentes, liberos, fratres uilia habere. Augendæ tamen multitudini consulitur. Nam & necare quenquā ex agnatis nefas, animasq; prælio aut supplicijs peremptorum æternas putant.

tant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere quàm cremare, è more Aegyptio. Eadémque cura, & de infernis persuasio. cœlestium contrá. Aegyptij pleraque animalia effigiesq; compositas uenerantur. Iudæi mente sola, unumq; numen intelligunt. Prophanos, qui deûm imagines mortalibus materijs in species hominũ effingãt. Sũmum illud & æternum, neq; mutabile, neq; interiturũ. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum tẽplis sunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorũ tibia tympanisq; concinebãt, hedera uinciebantur, uitisq; aurea templo reperta, Liberum patrem coli domitorem Orientis quidã arbitrati sunt, nequaquam cõgruentibus institutis. Quippe Liber festos lætosq; ritus posuit: Iudæorum mos absurdus sordidúsque. Terra finesq; quâ ad Orientem uergũt, Arabia terminantur: à meridie Aegyptus obiacet: ab occasu Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longo prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum. rari imbres, uber solum. Exuberant fruges nostrum ad morem. Prætereq; eas, Balsamum & Palmæ. palmetis proceritas & decor. Balsamũ modica arbor. Vt quisq; ramus intumuit, si uim ferri adhibeas, pauent. Venæ fragmine lapidis aut testa aperiuntur. Humor in usu medentium est. Præcipuum mõtium Libanum erigit, mirum

dd 5 *dictu,*

dictu, tantos inter ardores opacum, fidumq; niuibus. Idem amnem Iordanẽ alit funditq;. Nec Iordanes pelago accipitur. Sed unum atq; alterũ lacũ integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immẽso ambitu specie maris, sapore corruptior, grauitate odoris accolis pestifer, neque uento impellitur, neq; pisces aut suetas aquis uolucres patitur. Incertum unde. superiacta ut solido feruntur, periti imperitiq; nandi, perinde attolluntur. Certo anni tẽpore bitumen egerit: cuius legendi usum, ut cæteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor, & sparso aceto concretus, innata. Hunc manu captum, quibus ea cura, in summa nauis trahunt. Inde nullo iuuante influit, oneratq; donec abscindas. nec abscindere ære ferróue possis: fugit cruorem uestemq; infectam sanguine, quo fœminæ per menses exoluuntur. Sic ueteres autores. Sed gnari locorum tradunt undantes bitumine moles pelli, manuq; trahi ad litus: mox ubi uapore terræ, ui solis inaruerint, securibus cuneisq; ut trabes aut saxa discindi. Haud procul inde cãpi, quos ferunt olim uberes, magnisq; urbibus habitatos, fulminum iactu arsisse: & manere uestigia. Terramq; specie torridã, uim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, siue herba tenus aut flore, seu solitam in speciem adoleuere, atra & inania uelut in cinerem uanescunt. Ego sicut Iudaicas quondam

urbes

urbes igne cœlesti flagraſſe conceſſerim, ita halitu lacus infici terram, corrũpi ſuperfuſum ſpiritum, eoq; fœtus ſegetum et autumni putreſcere reor, ſolo cœloq; iuxtà graui. Et Belus amnis Iudaico mari illabitur, circa cuius os coniectæ arenæ admiſto uitro in uitrum excoquuntur. Modicũ id litus, ſed egerentibus inexhauſtum. Magna pars Iudææ uicis diſpergitur. Habẽt & oppida. Hieroſolyma genti caput. Illic immenſæ opulentiæ templum. Et primis munimentis urbs deiugis, templum intimis clauſum. ad fores, tantum Iudæo aditus: limine præter ſacerdotes arcebantur. Dum Aſſyrios penes Medóſque & Perſas Oriens fuit, deſpectiſſima pars ſeruientium. Poſtquam Macedones præpotuere, rex Antiochus demere ſuperſtitionem, & mores Græcorũ dare adnixus, quo minus teterrimam gẽtem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus eſt. Nam ea tempeſtate Arſaces deſciuerat. Tum Iudæi Macedonibus inualidis, Parthis nondum adultis, & Romanis procul aberant, ſibi ipſi reges impoſuere. Qui mobilitate uulgi expulſi, reſumpta per arma dominatione, fugas ciuium, urbium euerſiones, fratrum, coniugum, parentum neces, aliaq; ſolita regibus auſi, ſuperſtitionem fouebant: quia honor ſacerdotij firmamentum potentiæ aſſumebatur. Romanorum primus Gn. Pompeius Iudæos domuit. Tẽplumq; iure uictoriæ ingreſſus eſt. Inde uulgatũ, nulla

nulla intus deûm effigie uacuam ſedem, & inania arcana. Muri Hieroſolymorũ diruti, delubrum manſit. Mox bello ciuili interno, poſtquã in ditionem M. Antonij prouinciæ ceßerant, rex Parthorũ Pacorus Iudæa potitus, interfectusq́; à P. Ventidio, & Parthi trans Euphratem redacti. Iudæos C. Soſius ſubegit. Regnum ab Antonio Herodi datum uictor Auguſtus ſanxit. Poſt mortem Herodis, nihil expectato Cæſare, Simon quidam regium nomen inuaſerat. Is à Quintilio Varo obtinente Syriam punitus. Et gentem coërcitam liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies. Dein iußi à C. Cæſare effigiem eius in templo locare, arma potius ſumpſere. Quem motum Cæſaris mors diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Iudæam prouinciã equitibus Romanis aut libertis permiſit. è quibus Antonius Felix per omnem ſæuitiam ac libidinem, ius regium ſeruili ingenio exercuit, Druſilla Cleopatræ & Antonij nepte in matrimonium accepta: ut eiuſdem Antonij, Felix progener, Claudius nepos eßet. Durauit tamẽ patientia Iudæis uſq; ad Geßium Florum procuratorem. Sub eo bellum ortum. Et comprimere cœptantem Ceſtium Gallum Syriæ legatum, uaria prælia ac ſæpius aduerſa excepere. Qui ubi fato aut tædio occidit, mißu Neronis Veſpaſianus fortuna famaq́; & egregijs miniſtris, intra duas æſtates,

tes, cuncta camporum, omnesq; præter Hierosolyma urbes, uictore exercitu tenebat. Proximus annus ciuili bello intentus, quantum ad Iudæos per otium transijt. Pace per Italiam parta, & externæ curæ rediere. Augebat iras, quòd soli Iudæi non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus noui euentus casúsue utile uidebatur. Igitur castris, uti diximus, ante mœnia Hierosolymorum positis, instructas legiones ostentauit. Iudæi sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri, & si pellerentur parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus ambiguè certauit. Mox cessere hostes, & sequentibus diebus crebra pro portis prælia serebāt, donec assiduis damnis intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum uersi, neq; enim dignum uidebatur famem hostium opperiri. Poscebantq; pericula, pars uirtute, multi ferocia & cupidine præmiorum. Ipsi Tito Roma, & opes, uoluptatesq; ante oculos, ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari uidebantur. Sed urbem arduam situ, opera, molesq; firmauerāt, quîs uel plana satis munirentur. Nam duos colles immensum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati, ut latera oppugnantium ad ictus patescerent. Extrema rupis abrupta. Et turres ubi mōs iuuisset, in sexaginta pedes, inter deuexa in centenos uicenosq;

attolle-

attollebantur, mira specie; ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia regiæ circumiecta. Conspicuoq; fastigio turris, Antonia in honorem M. Antonij ab Herode appellata. Templum in modum arcis, proprijq; muri, labore et opere ante alios. Ipsæ porticus quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ. Cauati sub terra montes, & piscinæ cisternæq; seruandis hymbribus prouiderant conditores ex diuersitate morum crebra bella. Inde cuncta quamuis aduersus longum obsidium. Et à Pompeio expugnatis, metus atq; usus pleraq; monstrauere. Atq; per auaritiam Claudianorum temporum, empto iure muniendi, struxere muros in pace, tanquam ad bellum, magna colluuie, & cæterarum urbium clade aucti. Nam peruicacissimus quisq; illuc perfugerat, eoq; seditiosius agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latissima mœnium Simon: mediam urbem Ioannes, quem & Barbagiorã uocabant: templum Eleazarus firmauerat. Multitudine & armis Ioannes ac Simõ, Eleazarus loco pollebat. Sed prælia, dolus, incendia inter ipsos, et magna uis frumenti ambusta. Mox Ioannes missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumq; eius obtruncarent, templo potitur. Ita in duas factiones ciuitas discessit, donec propinquãtibus Rom. bellum externum concordiam pareret. Euenerant

prodigia, quæ neq; hostijs, neque uotis piare fas habet gens, superstitioni obnoxia, religionibus aduersa. Visæ per cœlum concurrere acies, rutilantia arma, & subito nubium igne collucere templum. Expaßæ repentè delubri fores, et audita maior humana uox: excedere deos. Simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant. Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut ualesceret Oriens, profectiq; Iudæa rerum potirentur. Quæ ambages Vespasianū ac Titum prædixerant. Sed uulgus more humanæ cupidinis, sibi tantā fatorū magnitudinē interpretati, ne aduersis quidē ad uera mutabātur. Multitudinem obseßorum omnis ætatis, uirilis ac muliebris sexus, sexcenta millia fuiße accepimus. Arma cunctis, qui ferre poßent & plures quàm pro numero audebāt. Obstinatio uiris fœminisq́; par. Ac si transferre sedes cogerentur, maior uitæ metus quàm mortis. Hāc aduersus urbem gentemq́; Cæsar Titus, quando impetum & subita belli locus abnueret, aggeribus uineisq́; certare statuit. Diuiduntur legionibus munia, et quies præliorū fuit, donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud ueteres, aut nouis ingenijs, struerentur. At Ciuilis post malam in Treuiris pugnam, reparato per Germaniā exercitu, apud Vetera castra consedit, tutus loco, & ut memoria prosperarū illic rerum au-

gescer

gescerent Barbarorũ animi. Secutus est eodem Cerialis duplicatis copijs, aduentu secundæ & XVI. & XIIII. legionum. Cohortesq; & alæ iampridem accitæ post uictoriã properauerant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humẽtium. Addiderat Ciuilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu reuolutus amnis, adiacentibus superfunderetur. Ea loci forma incertis uadis subdola et nobis aduersa. quippe miles Roman⁹ armis grauis, & nandi pauidus: Germanos fluminibus suetos leuitas armorum, & proceritas corporũ attollit. Igitur laceßẽtibus Batauis, ferocißimo cuiq; nostrorum cœptum certamen. deinde orta trepidatio, cùm præaltis paludibus arma equiq; haurirẽtur. Germani notis uadis persultabant, omißa plerũq; fronte latera ac terga circumuenientes. Neq; ut in pedestri acie cominus certabatur, sed tanquam nauali pugna, uagi inter undas, aut si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, uulnerati cum integris, periti nandi cũ ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. Minor tamen quàm pro tumultu cædes: quia non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Eius prælij euentus utrunque ducem diuersis animi motibus ad maturãdum summæ rei discrimẽ erexit. Ciuilis instare fortunæ, Cerialis abolere ignominiã. Germani prosperis feroces, Romanos pudor excitauerat. Nox

apud

apud Barbaros cantu aut clamore, nostris per iram & minas acta. Postera luce Cerialis equite & auxiliarijs cohortibus frontem explet: in secunda acie legiones locatæ: dux sibi delectos retinuerat ad improuisa. Ciuilis haud porrecto agmine, sed cuneis astitit. Bataui Cugerniq; in dextro, læua ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud uniuersos, sed ut quosq; eorũ aduehebãtur. Cerialis ueterem Ro. nominis gloriam, antiquas recentesq; uictorias: ut perfidum, ignauum, uictum hostem, in æternũ excinderent, ultione magis quàm prælio opus esse: Pauciores nuper cum pluribus certasse, attamen fusos Germanos quod roboris fuerit: Superesse qui fugam animis, qui uulnera tergo, ferant. Proprios inde stimulos legionibus admouebat, domitores Britanniæ quartadecimanos appellans. Principem Galbam sextæ legionis autoritate factum: illa primùm acie Secundanos noua signa, nouamq; aquilam dicaturos. Hinc præuectus ad Germanicum exercitum manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium recuperarent. Alacrior omnium clamor, quîs uel è longa pace prælij cupido, uel fessis bello pacis amor, præmiaq; & quies in posterum sperabantur. Nec Ciuilis silentem struxit aciem, locum pugnæ testem uirtutis ciens: stare Germanos Batauosq; super uestigia gloriæ, cineres ossaq; legionũ cal-

cantes: quocunq; oculos Romanus intenderet, captiuitatem, clademq; & dira omnia obuersari: ne terrerētur uario Treuerici prælij euētu: suam illic uictoriam Germanis obstitiße, dum omißis telis, præda manus impediunt. Sed cuncta mox prospera & hosti contraria eueniße. Quæ prouideri astu ducis oportuerit, prouidiße, campos madentes, & ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenū & Germaniæ deos in aspectu, quorum numine capeßerent pugnam, coniugum, parentum, patriæ memores: illum diem aut gloriosißimum inter maiores, aut ignominiosum apud posteros fore. Vbi sono armorum tripudijsq; (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis, glandibusq;, & cæteris mißilibus prælium incipitur, neque nostro milite paludem ingrediente, & Germanis ut elicerent laceßentibus. Absumptis quæ iaciuntur, & ardescente pugna, procursum ab hoste infestius, immensis corporibus, & prælongis hastis. Fluitantemq; militem eminus fodiebant. Simul è mole quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus transnatauit. Turbata ibi res. Et pellebatur sociarum cohortium acies, cùm legiones pugnam excipiunt, suppreßaq; hostium ferocia, prælium exæquatur. Inter quæ perfuga Batauus adijt Cerialē, terga hostium promittens si extremo paludis eques mitteretur: solidum illâ, & Curgernos, qui bus custodia obuenißet, parū intentos. Duæ alæ

cum

cum perfuga missæ incauto hosti circunfunduntur. Quod ubi clamore cognitum, legiones à fronte incubuere, pulsiq; Germani Rhenum fuga petebant. Debellatũ eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repentè fusis hymbribus, & propinqua nocte. Postera die decimaquarta legio in superiorem prouinciam Gallo Annio missa. Cerialis exercitum decima ex Hispania legio suppleuit. Ciuili Chaucorũ auxilia uenere. Non tamen ausus oppidum Batauorũ armis tueri, raptis quæ ferri poterant, cæteris iniecto igni in insulam concessit: gnarus deesse naues efficiendo ponti, neq; exercitum Ro. aliter transmissurũ. Quin & diruit molem à Druso Germanico factam, Rhenumq; prono alueo in Galliam ruentem disiectis quæ morabantur, effudit. Sic uelut abacto amne tenuis alueus, insulam inter Germanosq;, continentium terrarũ speciem fecerat. Transire Rhenum Tutor quoq; & Classicus, & centum tredecim Treuirorum senatores, in quibus fuit Alpinus Montanus, quem à Primo Antonio missum in Gallias superius memorauimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul cæteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum auidas. Tantúmque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarũ, legionum modicis uicis quadripartita Ciuilis inuaserit, decimam legionem Arenaci, secundam Ba-

tauoduri, & Grinnes Vadamq; cohortium alarumq; castra: ita diuisis copijs, ut ipse & Verax sorore eius genitus, Classicusq; ac Tutor suam quisq; manum traherent: nec omnia patrandi fiducia, sed multa ausis aliqua in parte fortunam affore: Simul Cerialem, neq; satis cautum, & pluribus nuntijs huc illuc cursantem, posse medio intercipi. Quibus obuenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militẽ & cædendis materijs operatum turbauere, occiso præfecto castrorum, & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Cæteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus Batauoduri irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prælium nox diremit. Plus discrimi nis apud Grinnes Vadámque: Vadam Ciuilis, Grinnes Classicus, oppugnabant. Nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoq;: in quis Brigãticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Roma nis, & Ciuili auunculo infensum diximus. Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subuenit, uersa fortuna, præcipites Germani in amnẽ aguntur. Ciuilis dum fugiẽtes retentat agnitus, petitusq; telis, relicto equo, transnatauit. Idem Germanis effugium. Tutorem Classicumq; appulsæ lintres uexere. Ne tum quidem Romana classis pugnæ affuit, ut iussum erat. Sed obstitit formido, & remiges per alia militiæ munia di

spersi.

sperſi. Sanè Cerialis parũ temporis ad exequenda imperia dabat, ſubitus conſilijs, ſed euentu clarus. Aderat fortuna etiam ubi artes defuiſſent, hinc ipſi exercituiq; minor cura diſciplinæ. Et paucos poſt dies quanquam periculum captiuitatis euaſiſſet, infamiam non uitauit. Profectus Noueſium Bonnámque ad uiſenda caſtra, quæ hyematuris legionibus erigebantur, nauibus remeabat, diſiecto agmine, incurioſis uigilijs. Animaduerſum id Germanis, & inſidias compoſuere. Electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente uallũ ineunt. Prima cædes aſtu adiuta: inciſis tabernaculorũ funibus, ſuiſmet corijs coopertos trucidabãt. Aliud agmen turbare claſſem, inijcere uincla, trahere puppes. Vtq; ad fallendum ſilentio, ita cœpta cæde, & quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miſcebant. Romani uulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per uias, pauci ornati militariter, pleriq; circum brachia torta ueſte & ſtrictis mucronibus. Dux ſemiſomnis ac propè intectus, errore hoſtium ſeruatur. Nanque prætoriam nauem, uexillo inſignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut pleriq; credidere, ob ſtuprũ Claudiæ Sacratæ, mulieris Vbiæ. Vigiles flagitium ſuum ducis dedecore excuſabant, tanquã iuſſi ſilere, ne quietem eius turbarent: ita intermiſſo ſigno, & uocibus, ſe quoque in ſomnum lapſos. Multa luce reuecti

hostes captiuis nauibus, prætoriam trireme͂ flumine Luppia donum Velledæ traxere. Ciuilem cupido incessit, naualem aciem ostentandi. Complet quod biremiũ, quæq; simplici ordine agebãtur. Adiecta ingens lintriũ uis. Tricenos quadragenosq; simul armamenta liburnicis olim, haud indecorè pro uelis iuuabant. Spatiũ uelut æquoris captum, ubi Mosæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Causa instruendæ classis, super insitam ge͂ti uanitatem, ut eo terrore co͂meatus Galliæ aduentãtes interciperent. Cerialis miraculo magis quàm metu direxit classem, numero imparem, usu remigum, gubernatorum arte, nauium magnitudine potiorem. Is flumine secundo, illi uento agebãtur. Sic præuecti, tentato telorum iactu, dirimuntur. Ciuilis nihil ultrà ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulã Batauorum hostiliter populatus, agros, uillasq; Ciuilis intactos, nota arte ducum sinebat, cũ interim flexu autumni, & crebris pluuialibus hymbribus superfusus amnis palustrem humilemq; insulam in facie͂ stagni oppleuit. Nec classis aut co͂meatus aderant: castraq; in plano sita, ui fluminis differebantur. Potuisse tunc opprimi legiones, & uoluisse Germanos, sed dolo à se flexos, imputauit Ciuilis. Neque abhorret uero, quando paucis pòst diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis per occultos nuntios Batauis pacem, Ciuili ueniam ostentans, Velledam propinquosq;

quosq;

quosq; monebat, fortunã belli tot cladibus aduersam, opportuno erga populum Rom. merito mutare: Cæsos Treuiros, receptos Vbios, ereptam Batauis patriam: neque aliud Ciuilis amicitia peractum, quam uulnera, fugas, luctus: exulem eum & extorrem, recipientibus oneri: Et satis peccauisse, quòd toties Rhenũ transcenderint: si quid ultrà moliantur, inde iniuriam et culpam, hinc ultionem & deos fore. Miscebantur minis promissa. Et concussa Transrhenanorum fide, inter Batauos quoq; sermones orti, non prorogandam ultro ruinam: nec posse ab una natione totius orbis seruitiũ depelli. Quid perfectum cæde & incendijs legionum, nisi ut plures ualidioresq; accirentur? Si Vespasiano bellum nauauerint, Vespasianum rerum potiri. Sin populum Romanum armis prouocent, quotam partem generis humani Batauos esse? respicerent Rhætos Noricosq; , & cæterorum onera sociorum: sibi nõ tributa, sed uirtutes et uiros indici: proximum id libertati: & si dominorum electio sit, honestius principes Romanorum, quàm Germanorum fœminas tolerari. Hæc uulgus. Proceres, atrociore Ciuilis rabie semet in arma trusos: illum domesticis malis, excidium gentis opposuisse: tunc infensos Batauis deos, cùm obsiderentur legiones, interficerẽtur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema ni resipiscere incipiant, & noxij capi-

tis pœna pœnitentiam fateantur. Non *fefellit Ciuilem ea inclinatio, & prauenire statuit super tædium malorum etiam spe uitæ, quæ plerunque magnos animos infringit.* Petito colloquio, *scinditur* Nabaliæ *fluminis pons.* In *cuius abrupta progreßi duces.* Ciuilis *ita cœpit:* Si *apud* Vitellij *legatum defenderer, neque facto meo uenia, neq; dictis fides debebatur.* Cuncta *inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, à me aucta erant.* Erga Vespasianum *uetus mihi obseruantia, &, cùm priuatus eßet, amici uocabamur.* Hoc Primo Antonio *notum, cuius epistolis ad bellum accitus sum, ne* Germanicæ *legiones &* Gallica *iuuentus alpes transcenderet.* Quæ Antonius *absens,* Flaccus *præsens mouebat, arma in* Germania *moui, quæ* Mutianus *in* Syria, Aponius *in* Mœsia, Fabianus *in* Pannonia.

*

P. CORNELII TACITI EQ. RO.
DE SITV, MORIBVS, & populis Germaniæ Libellus.

GERMANIA *omnis à Gallis Rhætijsq; & Pannonijs, Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Dacísque mutuo metu aut montibus separatur. Cætera Oceanus ambit, latos sinus, & insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Rhæticarum alpium inaccesso ac præcipiti uertice ortus, modico flexu in Occidentem uersus, septentrionali Oceano miscetur. Danubius molli & clementer edito montis Abnobæ iugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat. septimum enim os paludibus hauritur. Ipsos Germanos indigenas crediderim, miniméque aliarum gentium aduentibus & hospitijs mistos: quia nec terra olim, sed classibus aduehebantur, qui mutare sedes quærebant: & immēsus ultrà, utq; sic dixerim, aduersus Oceanus raris ab orbe nostro nauibus aditur. Quis porrò præter periculū horridi*

& ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informẽ terris, asperam cœlo, tristẽ cultu aspectuq́;, nisi si patria sit. Celebrãt carminibus antiquis (quod unũ apud illos memoriæ & annalium genus est) Tuistonem deum terra editũ & filium Mannum, originem gentis conditoresq́;. Manno tris filios assignãt, è quorum nominibus proximi Oceano Ingæuones, medij Herminones, cæteri Istæuones uocentur. Quidam autem licentia uetustatis plureis deo ortos, plurésque gentis appellationes, Marsos, Gambriuios, Sueuos, Vandalios affirmant: eaq́; uera & antiqua nomina. Cæterùm Germaniæ uocabulum recens, & nuper additum: quoniã qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani uocati sint: ita nationis nomẽ, non gentis eualuisse paulatim, ut omnes primũ à uictore ob metum, mox à seipsis inuẽto nomine Germani uocarentur. Fuisse apud eos & Herculem memorant. Primumq́; omnium uirorũ fortium ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoq; carmina, quorũ relatu quem Baritum uocant, accendũt animos, futuræq; pugnæ fortunam ipso cantu augurantur. Terrẽt enim, trepidãt'ue, prout sonuit, acies. Nec tam uocis ille quàm uirtutis concentus uidetur. Affectatur præcipue asperitas soni, & fractum murmur obiectis ad os scutis, quo plenior & grauior uox repercussu intumescat. Cæterùm

terùm, & Vlyßem quidam opinātur longo illo & fabuloſo errore in hunc Oceanum delatum adiße Germaniæ terras, Aſciburgiumq́;, quod in ripa Rheni ſitum hodiéque incolitur, ab illo conſtitutum, nominatumq́; ἀσϰιπύργιον. Aram quinetiam Vlyßi conſecratam adiecto Laërtæ patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentaq́;, & tumulos quoſdam Græcis literis inſcriptos in confinio Germaniæ Rhætiæ'que adhuc extare. Quæ neq; confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt. Ex ingenio ſuo quiſq; demat, uel addat fidem. Ipſe eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis alijs aliarum nationum connubijs infectos, propriam, & ſynceram, & tantum ſui ſimilem gentem extitiße arbitrantur. Vnde habitus quoq; corporum, quanquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum ualida. Laboris atq; operum non eadem patientia: minimeq́; ſitim æſtumq́; tolerare, frigora atque inediam cœlo ſolóue aßueuerunt. Terra etſi aliquanto ſpecie differt, in uniuerſum tamen aut ſyluis horrida, aut paludibus fœda: humidior quâ Gallias, uentoſior quâ Noricum ac Pannoniam aſpicit: ſatis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda. Sed plerunque improcera. Ne armentis quidem ſuus honor, aut gloria frontis.

numero

numero gaudēt, eaq́; sola gratißima opes sunt. Argentum & aurum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ uenam argētum aurúmue gignere. Quis enim scrutatus est? poßeßione & usu haud perinde afficiuntur. Est uidere apud illos argētea uasa, legatis, & principibus eorū muneri data, nō in alia uilitate, quàm quæ humo fingūtur: quanquā proximi ob usum cōmerciorū aurū & argentū in pretio habent, formasq́; quasdā nostræ pecuniæ agnoscūt, atq; eligunt: interiores simplicius et antiquius permutatione mercium utuntur. Pecuniā probant ueterem & diu notam, Serratos, Bigatosq́;. Argentum quoq; magis quàm aurū sequūtur, nulla affectatione animi, sed quia numerus argenteorum facilior usui est promiscua ac uilia mercantibus. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorū colligitur. Rari gladijs, aut maioribus lanceis utuntur. hastas, uel ipsorū uocabulo frameas gerūt angusto & breui ferro, sed ita acri & ad usum habili, ut eodē telo, prout ratio poscit, uel cominus uel eminus pugnent. & eques quidem scuto frameaq́; contentus est. pedites & mißilia spargunt, pluráque singuli, atq; in immensum uibrant, nudi aut sagulo leues. nulla cultus iactatio. Scuta tantum lectißimis coloribus distinguunt. Paucis loricæ: uix uni alteríue caßis aut galea. Equi non forma,

non

non uelocitate conspicui. Sed nec uariare gyros in morem nostrum docentur. In rectum aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, ut nemo posterior sit. In uniuersum æstimãti plus penes peditem roboris: eoq́; misti præliãtur, apta & congruente ad equestrem pugnam uelocitate peditũ, quos ex omni iuuentute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus: centeni ex singulis pagis sunt: idq́; ipsum inter suos uocantur. Et quod primo numerus fuit, iam nomen & honor est. Acies per cuneos cõponitur. Cedere loco, dummodo rursus instes, consilij quàm formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiã in dubijs prælijs referũt. Scutum reliquisse præcipuum flagitiũ. Nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas. Multiq́; superstites bellorum infamiam laqueo finierunt. Reges ex nobilitate, duces ex uirtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas, & duces exemplo potius quàm imperio, si prõpti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt. Cæterũ neq; animaduertere, neq; uincire, neq; uerberare quidem nisi sacerdotibus permissum: nõ quasi in pœnam, nec ducis iussu, sed uelut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt: effigiesq́;, & signa quædã detracta lucis in prælium ferunt. Quodq́; præcipuũ fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita conglobatio turmam, aut cuneum facit, sed familiæ

& pro

& propinquitates. Et *in proximo pignora: unde fœminarum ululatus audiri, unde uagitus infantium.* Hi *cuiq; sanctißimi testes, hi maximi laudatores.* Ad *matres, ad coniuges uulnera ferũt: nec illæ numerare, aut exugere plagas pauent.* Cibosq́;, *& hortamina pugnantibus gestant.* Memoriæ *proditur, quasdam acies inclinatas iam, & labãtes à fœminis restitutas constantia precum, & obiectu pectorũ, & monstrata cominus captiuitate, quam longè impatientius fœminarũ suarum nomine timent: adeò ut efficacius obligentur animi ciuitatum, quibus inter obsides puellæ quoq; nobiles imperantur.* Ineße *quinetiam sanctum aliquid, & prouidum putãt: nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt.* Vidimus *sub diuo* Vespasiano Velledam *diu apud plerosq; numinis loco habitã.* Sed *& olim* Auriniam, *& cõplures alias uenerati sunt, non adulatione, nec tanquã facerent deas.* Deorũ *maximè* Mercurium *colunt, cui certis diebus, humanis quoque hostijs litare fas habent.* Herculẽ *ac* Martẽ *concessis animalibus placãt.* Pars *sueuorũ &* Isidi *sacrificat.* Vnde *causa & origo peregrino sacro, parũ comperi, nisi quòd signũ ipsum in modum liburnæ figuratũ, docet aduectam religionem.* Cæterũ *nec cohibere parietibus deos, neq; in ullam humani oris speciẽ aßimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur: lucos ac ne-*

mora

mora consecrant, deorumq́; nominibus appellant secretum illud, quod sola reuerentia uidēt. Auspicia, sortesq́; ut qui maximè obseruant. Sortium consuetudo simplex. Virgam frugiferæ arbori decisam, in surculos amputant, eósq; notis quibusdam discretos super candidam uestem temere ac fortuito spargunt. Mox si publicè cōsulatur, sacerdos ciuitatis, sin priuatim, ipse pater familiæ precatus deos, cœlumq́; suspiciens, ter singulos tollit, sublatos secūdum impreßam antè notam interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem consultatio. Sin permißum, auspiciorum adhuc fides exigitur. & illud quidem etiam hic notum, auium uoces, uolatusq́; interrogare. Proprium gentis, equorum quoq; præsagia ac monitus experiri. publicè aluntur ijsdem nemoribus ac lucis. Candidi, & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos ac rex uel princeps ciuitatis comitantur, hinnitusq́; ac fremitus obseruāt. Nec ulli auspicio maior fides non solùm apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. Se enim ministros deorum, illos conscios putant. Est & alia obseruatio auspiciorum, qua grauiū bellorum euētus explorant. Eius gentis cum qua bellum est, captiuum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patrijs quenq; armis cōmittūt. Victoria huius uel illius, pro præiudicio accipitur. De minoribus

rebus

rebus principes consultãt, de maioribus omnes: ita tamen ut ea quoq;,quorum penes plebẽ arbitriũ est,apud principes pertractẽtur. Coëunt, *nisi quid fortuitum & subitum inciderit,certis diebus,cùm aut inchoatur luna aut impletur.* Nam *agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt.* Nec *dierum numerum ut nos,sed noctium computant.* Sic *constituunt, sic condicunt.* Nox *ducere diem uidetur.* I*llud ex libertate uitium,quòd non simul,nec iussi conueniunt, sed & alter,& tertius dies cunctatione coëuntium absumitur.* Vt *turbæ placuit,considũt armati.* Silentium *per sacerdotes,quibus tum & coërcendi ius est,imperatur.* Mox *rex uel princeps,prout ætas cuiq;,prout nobilitas,prout decus bellorum,prout facundia est,audiuntur,autoritate suadendi magis quàm iubendi potestate.* Si *displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit,frameas concutiunt.* Honoratissimum *assensus genus est armis laudare.* Licet *apud concilium accusare quoque & discrimen capitis intendere.* Distinctio *pœnarum ex delicto. proditores, & transfugas, arboribus suspendunt. ignauos, & imbelles, & corpore infames, cœno ac palude, iniecta insuper crate, mergũt.* Diuersitas *supplicij illuc respicit, tanquam scelera ostendi oporteat dum puniũtur, flagitia abscondi.* Sed *& leuioribus delictis pro modo pœnarum, equorum,pecorumq; numero cõuicti*

mulctan

mulctantur. pars mulctæ regi uel ciuitati, pars ipsi qui uindicatur, uel propinquis eius exoluitur. Eliguntur *in ijsdem concilijs & principes, qui iura per pagos uicosq; reddunt.* Centeni *singulis ex plebe comites, consilium simul & autoritas, adsunt.* Nihil *autem neque publicæ neque priuatæ rei, nisi armati agunt.* Sed *arma sumere non antè cuiquam moris, quàm ciuitas suffecturum probauerit.* Tum *in ipso concilio uel principum aliquis, uel pater, uel propinquus scuto frameaq; iuuenem ornant.* Hæc *apud illos toga, hic primus iuuentæ honos.* Ante *hoc domus pars uidentur, mox reipublicæ.* Insignis *nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adolescentulis aßignant.* Cæteris *robustioribus ac iampridem probatis aggregãtur.* Nec *robur inter comites aspici.* Gradus *quin etiã & ipse comitatus habet, iudicio eius, quem sectantur.* Magnaq; *& comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus: & principum, cui plurimi, & acerrimi comites.* Hæc *dignitas, hæc uires, magno semper electorum iuuenum globo circundari, in pace decus, in bello præsidium.* Nec *solum in sua gente cuiq;, sed apud finitimas quoque ciuitates id nomen, ea gloria est, si numero ac uirtute comitatus emineat.* Expetuntur *enim legationibus, & muneribus ornantur.* Et *ipsa plerunq; fama bella profligant.* Cùm *uentum in aciem,*

turpe principi uirtute uinci, turpe comitatui uirtutem principis non adæquare. Iam uerò inſame in omnē uitam ac probroſum, ſuperſtitem principi ſuo ex acie receſsiſſe. Illum defendere, tueri, ſua quoq; fortia facta gloriæ eius aſsignare, præcipuum ſacramentum eſt. Principes pro uictoria pugnant, comites pro principe. Si ciuitas, in qua orti ſunt, longa pace, & otio torpeat, plerique nobilium adoleſcentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt. Quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clareſcunt: magnumq́; comitatum non niſi ui belloq́; tueantur. Exigunt enim principis ſui liberalitate illum bellatorē, equū, illam cruentam uictricemq́; frameā. Nam epulæ, & quanquam incompti, largi tamen apparatus, pro ſtipendio cedunt. Materia munificentiæ per bella, & raptus. Nec arare terram, aut expectare annum, tam facilè perſuaſeris, quàm uocare hoſtes & uulnera mereri. Pigrum quin imo & iners uidetur ſudore acqrere, quod poſſis ſanguine parare. Quotiēs bella non ineunt, non multū uenatibus, plus per otiū trāſigūt, dediti ſomno, ciboq́;. Fortiſsimus quiſq; ac bellicoſiſsimus nihil agēs, delegata domus & penatiū & agrorū cura fœminis, ſenibusq́; & infirmiſſimo cuiq; ex familia. Ipſi habēt mirā diuerſitatē naturæ, cùm ÿdem homines ſic ament inertiam, & oderint quietem. Mos eſt ciuitatibus

ultro

ultro ac uiritim cōferre principibus uel armentorum uel frugum, quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subuenit. Gaudent præcipuè finitimarum gentium donis, quæ non modò à singulis, sed publicè mittūtur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquesq;. Iam & pecuniā accipere docuimus. Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diuersi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant non in nostrum morem connexis & cohærentibus ædificijs. Suam quisque domū spatio circūdat: siue aduersus casus ignis remedium, siue inscitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum usus. Mareria ad omnia utuntur informi, & citra speciem aut delectationem. Quædam loca diligētius illinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac liniamenta colorum imitetur. Solēt & subterraneos specus aperire, eosq; multo insuper fimo onerāt, suffugiū hyemi & receptaculū frugibus: quia rigorē frigorum eiusmodi locis molliunt: & si quādo hostis aduenit, aperta populatur. abdita autē & defossa, aut ignorātur, aut eo ipso fallūt, quòd quærenda sunt. Tegumē omnibus sagū, fibula, aut, si desit, spina cōsertum. Cætera intecti, totos dies iuxta focum atq; ignem agunt. Locupletissimi ueste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatæ ac Par-

thi, sed stricta, & singulos artus expriměte. Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligěter, ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta uelamina spargunt maculis, pellibusq; belluarum, quas exterior Oceanus, atq; ignotũ mare gignit. Nec alius fœminis quàm uiris habitus, nisi quòd fœminæ sæpius lineis amictibus uelantur, eosq; purpura uariant, partemq; uestitus superioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos. Sed & proxima pars pectoris patet. Quanquam seuera illic matrimonia. Nec ullam morũ partẽ magis laudaueris. nam propè soli barbarorũ singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptijs ambiũtur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Intersunt parentes, & propinqui, ac munera probãt: munera nõ ad delicias muliebres quæsita, nec quibus noua nupta comatur, sed boues & frænatum equum, & scutum cum framea, gladioq;. In hæc munera uxor accipitur. atq; in uicem ipsa armorũ aliquid uiro affert. Hoc maximum uinculum, hæc arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra uirtutum cogitationes, extráq; bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonij auspicijs admonetur, uenire se laborum periculorumq; sociã, idem in pace, idem in prælio passurã ausurãq;.

hoc

hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic uiuendum, sic pereundum. accipere se quæ liberis inuiolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rursusq́; ad nepotes referant. Ergo septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corruptæ. Literarum secreta uiri pariter ac fœminæ ignorant. Paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum pœna præsens, & maritis permissa. Accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem uicum uerbere agit. Publicatæ enim pudicitiæ nulla uenia. Non forma, non ætate, non opibus maritum inuenerit. Nemo enim illic uitia ridet. Nec corrũpere & corrumpi, seculũ uocatur. Melius quidẽ adhuc eæ ciuitates, in quibus tantum uirgines nubunt, & cum spe uotóque uxoris semel transigitur. Sic unum accipiunt maritum quo modo unum corpus, unámque uitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum, sed tãquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quenquam ex agnatis necare flagitiũ habetur. Plusq́; ibi boni mores ualẽt, quam alibi bonæ leges. In omni domo nudi ac sordidi, in hos art⁹, in hæc corpora, quæ miramur, excrescunt. Sua quenq; mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominũ ac seruũ nullis educationis delicijs di-

gnoscas. Inter eadẽ pecora, in eadem humo degunt, donec ætas separet ingenuos, uirtus agnoscat. Sera iuuenum Venus, eoq; inexhausta pubertas. Nec uirgines festinãtur. Eadem iuuẽta, similis proceritas. pares ualidæq; miscentur. Ac robora parẽtum liberi referunt. Sororum filijs idem apud auunculum, qui apud patrẽ honor. Quidam sanctiorem arctioremq; hunc nexum sanguinis arbitrantur, et in accipiendis obsidibus magis exigunt, tanquam ij & animum firmius & domũ latius teneant. Hæredes tamen successoresq; sui cuique liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patrui, auunculi. Quãtò plus propinquorum, quò maior affinium numerus, tantò gratiosior senectus. nec ulla orbitatis pretia. Suscipere tã inimicitias seu patris seu propinqui, quàm amicitias necesse est. Nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armẽtorum ac pecorum numero, recipitq; satisfactionem uniuersa domus, utiliter in publicũ, quia periculosiores sunt inimicitiæ iuxta libertatẽ. Conuictibus & hospitijs non alia gẽs effusius indulget. Quemcunq; mortalium arcere tecto nefas habetur. Pro fortuna quisq; apparatis epulis excipit. Cùm defecêre, qui modò hospes fuerat, monstrator hospitij & comes, proximã domũ nõ inuitati adeunt. Nec interest. Pari humanitate accipiũtur. Notum ignotumq; quantum

tum ad ius hospitis, nemo discernit. Abeunti si quid popofceris, cõcedere moris, & poscendi inuicem eadẽ facilitas. Gaudent muneribus. Sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis. Statim è somno quem plerunque in diem extrahunt, lauantur sæpius calida, ut apud quos plurimum hyems occupat. Lauti, cibum capiunt. Separatæ singulis sedes, & sua cuiq; mensa. Tum ad negotia, nec minus sæpe ad conuiuia procedunt armati. Diem noctemq; continuare potando nulli probrum. Crebræ ut inter uinolentos rixæ, rarò conuiuijs, sæpius cæde et uulneribus trãsiguntur. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis affinitatibus, et adsciscendis principibus, de pace deniq; ac bello, plerunq; in conuiuijs consultant: tãquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta nec callida, aperit adhuc secreta pectoris, licẽtia ioci. Ergo detecta & nuda omnium mens postera die retractatur, & salua utriusq; temporis ratio est. Deliberant, dum fingere nesciunt: constituunt, dum errare non possunt. Potui humor ex ordeo aut frumẽto in quandã similitudinem uini corruptus. Proximi ripæ & uinum mercãtur. Cibi simplices, agrestia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, sine blandimẽtis expellunt famem. Aduersus sitim non eadem tẽpe-

 rantia.

rantia. Si indulseris ebrietati suggerendo quantũ concupiscunt, haud minus facilè uitijs quàm armis uincentur. Genus spectaculorũ unum atq; in omni cœtu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atq; infestas frameas saltu iaciunt. Exercitatio artem parauit, ars decorem. Nõ in quæstum tamen aut mercedem. Quamuis audacis lasciuiæ pretiũ est, uoluptas spectantium. Aleam (quod mirere) sobrij inter seria exercent, tanta lucrandi perdendiue temeritate, ut cùm omnia defecerunt, extremo ac nouissimo iactu de libertate ac de corpore contendant. Victus uoluntariam seruitutem adit. Quamuis iunior, quamuis robustior alligari se ac uenire patitur. Ea est in re praua peruicacia: ipsi fidem uocant. Seruos conditionis huius per cõmercia tradunt, ut se quoq; pudore uictoriæ exoluant. Cæteris seruis non in nostrum morem descriptis per familiã ministerijs utuntur. Suam quisq; sedem, suos penates regit. Frumẽti modũ dominus, aut pecoris, aut uestis, ut colono iniungit, & seruus hactenus paret. Cætera domus officia uxor ac liberi exequũtur. Verberare seruum, ac uinculis et opere coërcere, rarum. Occidere solent non disciplina et seueritate, sed impetu et ira, ut inimicũ, nisi quòd impune. Liberti non multũ supra seruos sunt, raro aliquod momẽtum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis duntaxat ijs gentibus, quæ regnantur. Ibi

enim

enim et ſuper ingenuos,& ſuper nobiles aſcendunt. Apud cæteros impares libertini libertatis argumentum ſunt. Fœnus agitare, & in uſuras extẽdere ignotum:ideoq; magis ſeruatur quàm ſi uetitum eßet. Agri pro numero cultorum ab uniuerſis per uices occupãtur,quos mox inter ſe ſecũdum dignationem partiuntur. Facilitatem partiẽdi camporum ſpatia præſtant. Arua per annos mutant,& ſupereſt ager. Nec enim cum ubertate & amplitudine ſoli labore cõtendũt, ut pomaria conſerant,et prata ſepiant,& hortos rigent,ſola terræ ſeges imperatur. Vnde annum quoq; ipſum non in totidem digerunt ſpecies. Hyems & Ver & Aeſtas intellectũ ac uocabula habent: Autũni perinde nomen ac bona ignorãtur. Funerũ nulla ambitio. Id ſolum obſeruatur, ut corpora clarorum uirorum certis lignis crementur. Struem rogi,nec ueſtibus, nec odoribus cumulant. Sua cuiq; arma,quorũdam igni & equus adijcitur. Sepulcrũ ceſpes erigit. Monumentorũ arduum & operoſum honorem, ut grauem defunctis,aſpernantur. Lamenta ac lacrymas citò,dolorem & triſtitiam tardè ponunt. Fœminis lugere honeſtum eſt: Viris meminiße. Hæc in cõmune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nũc ſingularum gentiũ inſtituta,ritusq; quatenus differant: quæ nationes è Germania in Gallias commigrauerint,expediã. Validiores olim Gallorũ res fuiße

summus autorũ diuus Iulius tradit. Eoq́; credibile est, etiam Gallos in Germaniã trãsgressos. Quantulum enim amnis obstabat, quo minus, ut quæq; gens eualuerat, occuparet, permutaretq; sedes, promiscuas adhuc, & nulla regnorũ potẽtia diuisas? Igitur inter Hercyniã syluam, Rhenũq; & Mœnũ amnes, Heluetij, ulteriora Boij, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc Boiemi nomen, significatq; loci ueterẽ memoriã, quamuis mutatis cultoribus. Sed utrum Arauisci in Pannoniam ab Osis Germanorum natione, an Osi ab Arauiscis in Germaniã com migrauerint, cùm eodem adhuc sermone, institutis, moribus utãtur, incertum est: quia pari olim inopia ac libertate eadem utriusq; ripæ bona malaq; erant. Treuiri & Neruij circa affectationem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tanquam per hanc gloriam sanguinis, à similitudine & inertia Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haud dubiè Germanorum populi colunt, Vangiones, Treboci, Nemetes. Vbij quidem, quanquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine uocentur, origine erubescunt, trãsgressi olim, & experimẽto fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, nõ ut custodirentur. Omnium harum gentiũ uirtute præcipui Bataui, non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colũt, Cattorum quondam populus,

lus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperij fierent. Manet honos, & antiquæ societatis insigne. Nā nec tributis cōtemnūtur, nec publicanus atterit. Exempti honoribus & collationibus, & tātum in usum præliorū sepositi, uelut tela atq; arma, bellis reseruantur. Est in eodē obsequio et Mattiacorum gēs. Protulit enim magnitudo populi Rom. ultra Rhenū, utraq́; ueteres terminos imperij reuerētiam. Ita sede finibusq; in sua ripa, mente animoq; nobiscum agunt, cætera similes Batauis, nisi quòd ipso adhuc terræ suæ solo & cœlo acrius animātur. Non numerauerim inter Germaniæ populos, quanquam trans Rhenum Danubiúmque consederint, eos qui Decumates agros exercent. Leuissimus quisq; Gallorum, & inopia audax, dubiæ possessionis solū occupauere. Mox limite acto promotisq; præsidijs, sinus imperij, & pars prouinciæ habentur. Vltra hos Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoāt, non ita effusis ac palustribus locis, ut cæteræ ciuitates, in quas Germania patescit. Durant siquidem colles, paulatimq; rarescunt: & Cattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atque deponit. Duriora gēti corpora, stricti artus, minax uultus, & maior animi uigor. Multum (ut inter Germanos) rationis ac solertiæ: præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diē,

uallare

uallare noctem, fortunã inter dubia, uirtutem inter certa numerare: quodq́; rarißimum, nec nisi ratione disciplinæ concessum, plus reponere in duce quàm in exercitu. Omne robur in pedite, quem super arma ferramentis quoq; et copijs coonerant. Alios ad prælium ire uideas, Cattos ad bellum. Rari excursus & fortuita pugna. Equestrium sanè uirium id proprium, citò parare uictoriam, citò cedere. Velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior constantiæ est. Et alijs Germanorum populis usurpatum, rara & priuata cuiusq; audentia, apud Cattos in consensum uertit, ut primũ adoleuerint, crinẽ barbámque summittere, nec nisi hoste cæso exuere uotiuum obligatumq́; uirtuti, oris habitum. Super sanguinem & spolia, reuelant frontem, seq́; tum demum pretia nascendi retulisse, dignosq́; patria ac parentibus ferunt. Ignauis & imbellibus manet squalor. Fortißimus quisq; ferreum insuper annulum, ignominiosum id genti, uelut uinculum gestat, donec se cæde hostis absoluat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Iamq́; canent insignes & hostibus simul, suisq́; monstrati. Omniũ penes hos initia pugnarum. Hæc prima semper acies, uisu noua. Nam ne in pace quidem uultu mitiore mansuescunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura, proũt ad quenq; uenere aluntur, prodigi alieni, contẽptores sui, donec exanguis senectus tam duræ uirtuti impares

pares faciat. Proximi *Cattis certum iam alueo* Rhenum, *quiq; terminus esse sufficiat,* Vsipij *ac* Tencteri *colunt.* Tencteri *super solitū bellorum decus, equestris disciplinæ arte præcellunt.* Nec *maior apud* Cattos *peditum laus, quàm* Tencteris *equitum. Sic instituêre maiores, posteri imitantur.* Hi *lusus infantium, hæc iuuenū æmulatio, perseuerant senes.* Inter *familiam, & penates, et iura successionum, equi traduntur: excipit filius, nō ut cætera maxim⁹ natu, sed prout ferox bello, & melior.* Iuxta Tencteros Bructeri *olim occurrebant: nunc* Chamauos *&* Angriuarios *immigrasse, narratur, pulsis* Bructeris *ac penitus excisis, uicinarum consensu nationum, seu superbiæ odio, seu prædæ dulcedine, seu fauore quodam erga nos deorum.* Nam *ne spectaculo quidem prælij inuidere. super* LX. *millia non armis telisq;* Romanis, *sed quod magnificentius est, oblectationi oculisq; ceciderūt.* Maneat *quæso, durétque gentibus si non amor nostri, at certè odium sui: quādo urgentibus imperij fatis nihil iam præstare fortuna maius potest, quàm hostium discordiam.* Angriuarios *et* Chamauos *à tergo* Dulgibini, *&* Chasuari *cludunt, aliæq; gentes haud perinde memoratæ. à fronte* Frisij *excipiunt.* Maioribus *minoribúsque* Frisijs *uocabulum est, ex modo uirium: utræq; nationes usq; ad* Oceanum Rheno *prætexuntur, ambiúntque immensos insuper lacus,*

&

& Romanis claßibus nauigatos. Ipſum quinetiam Oceanum illà tentauimus. Et ſupereſſe adhuc Herculis columnas fama uulgauit: ſiue adijt Hercules, ſeu quicquid ubiq; magnificum eſt, in claritatem eius referre conſenſimus. Nec defuit audentia Druſo Germanico, ſed obſtitit Oceanus in ſe ſimul atq; in Herculem inquiri. Mox nemo tentauit: ſanctiúſque ac reuerentius uiſum, de actis deorũ credere, quàm ſcire. Hactenus in Occidentem, Germaniam nouimus. In Septentrionem ingenti flexu redit. Ac primò ſtatim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Friſijs, ac partem litoris occupet, omnium quas expoſui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos uſq; ſinuetur. Tam immẽſum terrarum ſpatium non tenent tantum Chauci, ſed & implent: populus inter Germanos nobilißimus, quiq; magnitudinem ſuam malit iuſtitia tueri. ſine cupiditate, ſine impotentia, quieti ſecretiq;, nulla prouocãt bella, nullis raptibus aut latrocinijs populantur. Id præcipuum uirtutis ac uirium argumẽtum eſt, quòd ut ſuperiores agant, non per iniurias aßequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac ſi res poſcat exercitus. plurimum uirorum equorumq;, & quieſcẽtibus eadem fama. In latere Chaucorum, Cattorumq;, Cheruſci nimiam ac marcentem diu pacem illaceßiti nutrierunt. Idq; iucundius quàm tutius fuit: quia inter impotentes et ualidos, falsò

quieſcas:

quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquiq; Cherusci, nunc inertes ac stulti uocãtur. Chattis uictoribus fortuna in sapientiã cessit. Tacti ruina Cheruscorum & Fosi contermina gens, aduersarum rerum ex æquo socij sunt, cùm in secundis minores fuissent. Eundem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenẽt, parua nunc ciuitas, sed gloria ingens. Veterisq; famæ latè uestigia manent utraq; ripa castra ac spatia, quorum ambitu nũc quoq; metiaris molem manusq; gentis, & tam magni exitus fidẽ. Sexcentesimũ & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cùm primùm Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone COSS. Ex quo si ad alterũ imperatoris Traiani consulatum computemus, ducẽti fermè & decem anni colliguntur. Tandiu Germania uincitur. Medio tam longi æui spatio multa inuicem dãna. Non Samnis, non Pœni, non Hispania, Galliæ'ue, ne Parthi quidem sæpius admonuere. Quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quàm cædem Crassi, amisso & ipse Pacoro infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoque Manlio fusis uel captis, quinque simul consulareis exercitus populo Rom. Varum tresq; cum eo legiones etiam

Cæsari

coëunt, cæsoq́; publicè homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia luco reuerentia. Nemo nisi uinculo ligatus ingreditur, ut minor, & potestatem numinis præ se ferens. Si forte prolapsus est, attolli, & insurgere haud licitum. Per humũ euoluuntur. Eoq́; omnis superstitio respicit, tanquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cætera subiecta, atq; parentia. Adijcit autoritatem fortuna Semnonum. centum pagis habitatur, magnoq́; corpore efficitur, ut se Sueuorum caput credant. Contrà Langobardis paucitas, nobilitasq́;, quòd plurimis, ac ualentissimis nationibus cincti, non per obsequium, sed prælijs & periclitando tuti sunt. Reudigni deinde & Auiones, & Angli, & Varini, & Eudoses, & Suardones, & Nuithones fluminibus aut syluis muniuntur. Nec quicquam notabile in singulis, nisi quòd in commune Herthum, id est, Terram matrem colunt, eamq́; interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur. Est in insula Oceani Castum nemus, dicatum in eo uehiculũ ueste contectum, attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deam intelligit, uectamq́; bubus fœminis multa cum ueneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca, quæcunque aduentu hospitioq́; dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt, clausum omne ferrum. Pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem

sacerdos satiatam cõuersatione mortaliũ deam templo reddat. Mox uehiculum & uestes, & si credere uelis, numen ipsum secreto lacu abluitur. Serui ministrãt, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, sanctáque ignorantia, quid sit illud quod tantum perituri uident. Et hæc quidem pars Sueuorum in secretiora Germaniæ porrigitur. Propior (ut quo modo paulò antè Rhenum, sic nũc Danubium sequar) Hermundurorum ciuitas, fida Romanis, eoq́; solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus, atque in splendidissima Rhætiæ prouinciæ colonia passim sine custode transeunt, & cum cæteris gentibus arma modò castráque nostra ostendamus, his domos, uillasq́; patefecimus, non concupiscentibus. In Hermunduris Albis oritur flumen inclytum & notum olim: nunc tantum auditur. Iuxta Hermunduros Narisci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria uiresq́; , atq; ipsa etiam sedes, pulsis olim Boiјs, uirtute parta. Nec Narisci Quadíue degenerant. Eaq́; Germaniæ uelut frons est, quatenus Danubio pergitur. Marcomanis, Quadísue usq; ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui, & Tudri genus. Iam & externos patiuntur. Sed uis & potentia regibus ex autoritate Romana. raro armis nostris, sæpius pecunia iuuantur. Nec minus ualent retro Marsigni,

Gothini,

Gothini, Osi, Burij: terga Marcomanorũ, Quadorumq; claudunt. è quibus Marsigni & Burij sermone cultũq; Sueuos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos: & quòd tributa patiuntur. Partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gothini, quò magis pudeat, & ferrum effodiunt. Omnesque hi populi pauca campestrium, cæterum saltus & uertices montium iugumq; insederũt. Dirimit enim scinditq; Sueuiam continuum montium iugum, ultra quod plurimæ gentes agunt. Ex quibus latissimè patet Lygiorum nomen in plures ciuitates diffusum. Valentißimas nominasse sufficiet, Arios, Heluecenas, Manimos, Elysios, Naharualos. Apud Naharualos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romani Castorem Pollucemq; memorant. Eius numinis nomen Alcis. Nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis uestigium. Vt fratres tamen, ut iuuenes uenerantur. Cæterùm Arij super uires, quibus enumeratos paulò antè populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinãtur. Nigra scuta, tincta corpora, atras ad prælia noctes legunt. Ipsaq; formidine atq; umbra feralis exercitus terrorem inferũt, nullo hostium sustinente nouum ac uelut infernum aspectum. Nam primi in omnibus prælijs oculi uincuntur.

tur: quibus ritus habitusq; Sueuorum, lingua Britannicæ propior. Matrem deûm uenerantur. insigne superstitionis, formas Aprorum gestant. Id pro armis omniumq; tutela, securum deæ cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta cæterosq; fructus patientius, quàm pro solita Germanorum inertia laborant. Sed & mare scrutantur. Ac soli omnium succinum, quod ipsi Glesum uocāt, inter uada atque in ipso litore legunt. Nec quæ natura quæ'ue ratio gignat, ut Barbaris, quæsitum compertúmue. Diu quinetiam inter cætera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. Ipsis in nullo usu, rude legitur. Informe perfertur, pretiumq; mirātes accipiūt. Succum tamen arborū esse intelligas: quia terrena quædam atq; etiā uolucria animalia plerunque interlucent, quæ implicata humore, mox durescente materia, cluduntur. Fœcundiora igitur nemora lucosq;, sicut Orientis secretis, ubi tura balsamaq; sudantur, ita Occidentis insulis terrisq; inesse crediderim, quæ uicini Solis radijs expressa atq; liquentia in proximum mare labuntur, ac ui tempestatum in aduersa litora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur, alitq; flammam pinguem & olētem: mox ut in picem resinámue lentescit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cætera similes, uno differunt, quòd fœmina

dominatur: in tantum non modò à libertate, sed etiam à seruitute degenerāt. Hinc Sueuiæ finis. Peucinorum, Venedorumq́;, & Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito: quanquam Peucini, quos quidam Bastarnas uocāt, sermone, cultu, sede, ac domicilijs, ut Germani agunt. Sordes omnium ac torpor. procerū connubijs mistis nonnihil in Sarmatarum habitum fœdatur. Venedi multū ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos Fennosq́; syluarum ac montium erigitur, latrocinijs pererrant. hi tamē inter Germanos potius referuntur, quia & domos fingunt, & scuta gestant, & perditū usu ac pernicitate gaudent. quæ omnia diuersa Sarmatis sunt in plaustro equoq́; uiuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas. non arma, non equi, non penates. Victui herba, uestitui pelles, cubile humus. sola in sagittis spes, quas inopia ferri oßibus asperant. Idémque uenatus uiros pariter ac fœminas alit. Paßim enim comitantur, partemq́; prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum hymbriumq́; suffugium, quàm ut in aliquo ramorum nexu contegantur. huc redeunt iuuenes, hoc senū receptaculum. Id beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare domibus, suas alienasq́; fortunas spe metuq́; uersare. Securi aduersus homines, securi aduersus deos, rem difficillimā aßecuti sunt, ut illis ne uoto quidem opus sit. Cætera iam fabulosa.

losa. Hellusios & Oxionas ora hominum uultusq́; corpora atque artus ferarum gerere. quod ego ut incompertum, in medium relinquam.

P. COR. TACITI EQ. RO. DIALOGUS, AN sui seculi oratores antiquioribus, & quare concedant.

AEPE ex me requiris, Iuste Fabi, cur cùm priora secula tot eminentium oratorum ingenijs gloriaq́; effloruerint, nostra potissimùm ætas deserta & laude orbata, uix nomen ipsum oratoris retineat. neq; enim ita appellamus nisi antiquos. Horũ autem temporũ diserti, causidici, & aduocati, et patroni, & quiduis potius, quàm oratores uocantur. Cui percunctationi tuæ respõdere, & tã magnæ quæstionis põdus excipere, ut aut de ingenijs nostris male existimandũ, si idem assequi nõ possumus, aut de iudicijs, si nolumus, uix hercule auderem, si mea sententia proferenda, ac non disertissimorum nostris temporibus hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quæstionem pertractantes iuuenis admodum audiui. Ita nõ ingenio, sed memoria, ac recordatione opus est, ut quæ à præstantissimis uiris &

excogitata subtiliter, & dicta grauiter accepi, cùm singuli diuersas uel easdem, sed probabiles causas afferrent, dum formam sui quisq; & animi, & ingenij redderet, ijsdem nũc numeris, ijsdemq; orationibus persequar, seruato ordine disputationis. neq; enim defuit, qui diuersam quoq; partem susciperet, ac multum uexata & irrisa uetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingenijs anteferret. Nam postero die quàm accuratius Maternus Catonem recitauerat, cùm offendisse potentium animos diceretur, tanquam in eo tragœdiæ argumento sui oblitus, tantum Catonem cogitasset, eaq; de re per urbem frequens sermo haberetur, uenerunt ad eum M. Aper & Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri, quos ego in iudicijs non utrosque modò studiose audiebam, sed domi quoq; & in publico assectabar mira studiorum cupiditate, & quodam ardore iuuenili, ut fabulas quoq; eorum, & disputationes, & arcana semotæ dictionis penitus exciperem: quamuis malignè plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, & Aprum ingenio potius & ui naturæ, quàm institutione & literis famam eloquentiæ consecutum. Nam & Secundo purus, & pressus, & in quem satis erat profluens, sermo non defuit. Et Aper cum eruditiõe imbutus contẽnebat potius literas quàm nesciebat, tanquam maiorem industriæ & laboris

boris gloriam habiturus, si ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti uideretur. Igitur ut intrauimus cubiculum Materni, sedentem ipsum, quem pridie recitauerat librum intra manus habentem, deprahendimus. Tum Secundus, Nílne te, inquit, Materne fabulæ malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui aures? An ideo librum istum deprahendisti, ut diligentius retractares, & sublatis si qua prauam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, sed tamen securiorem? Tum ille, Leges tu quidem si uolueris, & agnosces quæ audisti. Quod si qua omisit Cato, sequenti tractatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiam dispofui iam, & intra me ipse formaui. Atque ideo maturare libri huius editionem festino, ut dimissa priore cura, nouæ cogitationi toto pectore incumbam. Adeò te tragœdiæ istæ non satiant (inquit Aper) quo minus omissis orationum & curarum studijs omne tempus modò circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas? cùm tot amicorum causæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum uocent, quibus uix sufficeres, etiam si non nouum tibi ipse negotium importasses, Domitium & Catonem: id est, nostras quoque historias & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares. Et Maternus: Pertubarer hac tua seue-

ritate, nisi frequens ac aßidua nobis contentio iam propè in consuetudinem uertißet. Nam nec tu agitare & insequi poëtas intermittis, & ego cui desidiam aduocamur quotidianum hoc patrocinium defendens aduersus te, poëticè exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis iudicem, qui me uel in futurum uetet uersus facere, uel, quod iam pridem opto, sua quoque autoritate compellat, ut omißis forensium Musarum angustijs, in quibus satis mihi superq; sudatum est, sanctiorem istam & augustiorem eloquentiam colam. Ego uerò, inquit Secundus, antè quàm me iudicem Aper recusset, faciam quod probi & modesti iudices solent, ut in his cognitionibus excusent, in quibus manifestum est, alteram apud eos partem gratia præualere. Quis enim nescit, neminem mihi coniunctiorem eße & usu amicitiæ, & aßiduitate contubernij, quàm Salcium Bassum, cùm optimum uirum, tum absolutißimum poëtam? porrò si poëticæ accusatur, non alium uideo reum locupletiorem. Securus sit, inquit Aper, & Saleius Baßus, & quisquis alius studium poëticæ & carminum gloriam fouet, cùm causas agere non poßit. & ego enim quatenus arbitrium litis huius inuenire non patiar, Maternum solicitè plurimùm defendi. sed & ipsum solum apud eos arguam, quòd natus ad eloquentiam uirilem & oratoriam, qua

parare simul, & tueri amicitias, adsciscere nationes, complecti prouincias poßit, amittit studium, quo non aliud in ciuitate nostra uel ad utilitatem fructuosius, uel ad dignitatem amplius, uel ad urbis famam pulchrius, uel ad totius imperij atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest. Nam *si ad utilitatem uitæ omnia consilia, facta nostra dirigẽda sunt, quid erit tutius quàm eam exercere artem, qua semper armatus præsidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, inuidis uerò, & inimicis metum, & terrorem ultro ferat, ipse securus, & uelut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cuius uis, & utilitas rebus propè fluentibus aliorum, præsidio, & tutela intelligitur.* Sin *proprium periculum irrepat, non hercule lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo, & periclitanti eloquentia præsidium simul, & telum, quo propugnare pariter, & inceßere, uel in iudicio, siue in senatu, siue apud principem poßis.* Quid *aliud infestis patribus nuper* Eprius Marcel*lus, quàm eloquentiam suam opposuit? qui accinctus, & minax disertam quidem, sed inexercitatam, & eiusmodi certaminum rudem* Hel*uidij sapientiam elusit.* Plura *de utilitate non dico, cũ præsertim minimè contradicturum* Ma*ternũ meum arbitrer.* Ad *uoluptatem oratoriæ*

eloquen

eloquentiæ transeo, cuius iucunditas non uno alio'ue momento, sed omnibus propè diebus & propè omnibus horis cõtingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, et ad uoluptates honestas nato, quàm uidere plenam semper & frequentem domum concursu splendidißimorum hominum, idq; scire, non pecuniæ, non orbitati, neq; officijs alicuius administrandis, sed sibijpsi dari? illos quinimmo orbos & locupletes uenire plerunq; ad iuuenem & pauperem, ut aut sua aut amicorum discrimina commendent. Vlláne tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ uoluptas, quàm spectare homines ueteres, & senes, & totius orbis gratia subnixos, in summa omnium rerum abundantia confitentes id quod optimum sit se nõ habere? Iam uerò qui togatorum comitatus & egreßus? quæ in publico species? quæ in iudicijs ueneratio? quod gaudium consurgendi aßistendiq; inter tacentes, in unum conuersos, coire populum & circunfundi coràm, & accipere affectum quacunque orator induxerit? Vulgata dicentium gaudia & imperitorum quoque oculis exposita parua censeo. Illa secretiora, & tantum ipsis orantibus nota, maiora sunt. Siue accuratam meditatámque affert oratiorem, est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudij pondus & constantia: siue nouam & recentem curam non sine aliqua trepidatione animus attulerit, ipsa

solici

ſolicitudo commendat euẽtum, & lenocinatur uoluptati. Sed extẽporalis audaciæ, atq; ipſius temeritatis uel præcipuá iucunditas eſt. Nam ingenio quoque ſicut in agro, quanquam alia diu ſerantur atq; elaborentur, gratiora tamen quæ ſua ſponte naſcuntur. Equidem ut de me ipſo fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clauus oblatus eſt, uel quo homo nouus & in ciuitate minimè fauorabili nactus quæſturam, aut tribunatum, aut præturam accepi, quàm eos, quibus mihi pro mediocritate huius quantulæcunque in dicendo facultatis, aut reum proſperè defendere, aut apud Centũuiros cauſam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipſos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi ſupra tribunatus & præturas & conſulatus aſcendere uideor, tum abire: quod ſi non in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia uenit. Quid fama & laus cuiuſuis artis cũ oratorum gloria comparanda eſt, qui non illuſtres in urbe ſolum apud negotioſos & rebus intentos, ſed etiam apud iuuenes & adoleſcentes, quibus morum & indoles eſt & bona ſpes ſui? Quorum nomina prius parentes liberis ſuis ingerunt? quos ſæpius uulgus imperitum & tunicatus hic populus tranſeunteis nomine uocat & digito demonſtrat? Aduenæ quoq; & peregrini iam in municipijs & colonijs

nÿs

nijs suis auditos cùm primùm urbē attigerunt, requirunt, ac uultus agnoscere concupiscunt. Ausim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus sum, & Crispum Vibium (libentius enim nouis, & recentibus quàm remotis, & obliteratis exemplis utor) non minus esse in extremis partibus terrarū, quàm Capuæ aut Vercellis, ubi nati dicuntur. Nec hoc illis alterius ter millies sestertiûm præstat, quanquam ad has ipsas opes possunt uideri eloquentiæ beneficio uenisse. Ipsa eloquentia, cuius numen, & cœlestis uis multa quidem omnibus seculis exempla edidit, ad quantam usque fortunam homines ingenij uiribus peruenerint. Sed habet, ut supra dixi, propria, & quæ non cognoscenda, sed oculis expectanda habemus. Nam quò sordidius, & abiectius nati sunt, quóque notabilior paupertas, & angustia rerum nascentes eos circumsteterunt, eò clariora, & ad demonstrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem illustriora exempla sunt, quòd sine commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos iam annos potentissimi, ac donec libuit principes fori, nunc principes in Cæsaris amicitia agunt, feruntq; cuncta, atque ab ipso principe cum quadam reuerentia diliguntur. Quia Vespasianus uenerabilis senex, & patientissimus uir be

uir bene intelligit, cæteros quidem amicos suos niti, quæ ab ipso acceperint quæ'que ipsis accumulare, & in alios congerere promptum est. Marcellum autem, & Crispũ attulisse ad amicitiam suam quod non à principe acceperint, nec accipi posit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines Attali, & statuæ, quæ neque ipsa tamen negliguntur tam hercule quàm diuitiæ, & opes, quas facilius inuenies qui uituperet quàm fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus refertas domos eorum uidemus, qui se ab ineunte adolescentia causis forensibus, & oratorio studio dederunt. Nam carmina, & uersus quibus totam uitam Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam autoribus suis conciliant, neque utilitates alunt. Voluptatem autem breuem, laudem inanem, & infructuosam consequuntur: licet hæc ipsa, & quæ deinde dicturus sum, aures tuæ ô Materne respuãt. Crebrò etsi apud te Agamemnõ aut Iason disertè loquitur, quis ideo domum defensus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium nostrum egregium poëtam, uel (si hoc honorificentius est) præclarissimum uatem deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe si amicus, si propinquus, si denique aliquis in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum reccurret, non ad te Materne, quia

poëta es, neque ut pro eo uersus facias. Hi *enim* B*aßo domi nascuntur, pulchri quidem & iucundi.* Q*uorum tamen hic exitus est, ut cum toto anno, per omnes dies, magna uoctium parte, unum librum extulit & lucubrauit, rogare ultro & ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire, & ne id quidem gratis: nam & domum mutuatur & auditorium extruit, & subsellia conducit, & libellos dispergit.* Vt *beatißimus recitationem eius euentus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem uelut in herba uel flore percepta, ad nullam certam, & solidam peruenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cuiusquam beneficium, sed clamorem uagum, & uoces inanes, & gaudium uolucre.* L*audauimus nuper ut miram & eximiam* V*espasiani liberalitatem, quòd quingenta sestertia* B*aßo donaßet.* P*ulchrum id quidem, indulgentiam principis ingenio mereri: quantò tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suam experiri libertatem?* A*dijce quòd poëtis, si modò dignum aliquid elaborare, & efficere uelint, relinquẽda conuersatio amicorum, & iucunditas urbis, deserenda cætera officia, útque ipsi dicunt, in nemora & lucos, id est, in solitudinem recedendum est.* N*ec opinio quidem & fama cui soli seruiunt, & quod unum eße pretium omnis*

sui la

sui laboris fatentur, æquè poëtas quàm oratores sequitur, quoniam mediocreis poëtas nemo nouit, bonos pauci. Quãdo enim rarißimarum recitationum fama in totam urbem penetrat, metrum, ut per tot prouincias innotescat? quotus quisq; cùm ex Hispania *uel* Asia, *ne quid de* Gallis *nostris loquamur, in urbem uenit,* Saleium Baßum *requirit? atq; adeò si quis requirit & semel uidit, transit, & contentus est, ut si picturam aliquam uel statuam uidißet.* Neq; *hunc meum sermonem sic accipi uolo, tanquam eos quibus natura sua oratorum ingenium denegauit, deterreã à carminibus, si modò in hac studiorum parte oblectare otium & nomen inserere poßunt famæ.* Ego *uerò omnem eloquentiam, omnesq́; eius partes sacras & uenerabiles puto.* Nec *solum cothurnum nostrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque iucunditatem, & elegorum lasciuias, & iamborum amaritudinem, epigrammatum lusus, & quamcunque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam cæteris aliarum artium studijs credo.* Sed *tecum mihi* Materne *res est, quod cùm natura tua in ipsam arcem eloquentiæ ferat, errare mauis, & summa adeptus, in leuioribus subsistis.* Vt *si in* Græcia *natus eßes, ubi ludicras quoque arteis exercere honestum est, tibi* Nicostrati *robur ac uires dij dedißent, non paterer immanes illos & ad pu-*

gnam natos lacertos, leuitate iaculi aut iactu disci uanescere: sic nunc te ab auditorijs, & theatris, in forum, & ad causas, & ad uera prælia uoco; cùm præsertim ne ad id quidem confugere possis, quod plerisque patrocinatur, tãquam minus obnoxium sit offensis poëtarum quàm oratorum studium. Efferuescit enim uis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, sed quod periculosius est, pro Catone offendis. nec excusatur offensa necessitudine officij, aut fide aduocationis, aut fortuitæ, & subitæ dictionis impetu. At tu meditatus uideris elegisse personam notabilem, & cum autoritate dicturam. Sentio quid responderi possit, hinc ingentis ex his assensus, hinc in ipsis auditorijs præcipuè laudari, & mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis, & securitatis excusationem, cùm tibi sumas aduersarium superiorem. Nobis satis sit priuatas, & nostri seculi cõtrouersias tueri, in quibus expressis si quando necesse sit pro periclicante amico potentiorum aures offendere, & probata sit fides, & libertas excusata. Quæ cùm dixisset Aper acrius, ut solebat, & intento ore, remissus, & subridens Maternus, Paraui, inquit, me non minus diu accusare oratores quàm Aper laudat. Fore enim arbitrabar ut à laudatione eorum digressus detractaret poëtas, atque carminum studium prosterneret: arte quadam mitigauit*

concedendo his qui causas agere non possent, ut uersus facerent. Ego *autem sicut in causis agẽdis niti fortasse possum, ita recitatione tragœdiarum, & ingredi, & efficere famam auspicatus sum, tum quidem cùm in* Nerone *improbam, & studiorum quoq; sacra prophanantem uaticinij potentiã fregi.* Hodie *si quid in nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum quàm orationum gloria partum.* Ac *me deiungere à forensi labore constitui.* Nec *comitatus istos, & egressus aut frequentiam salutationum concupisco, non magis, quàm æra, & imagines, quæ etiam iam me nolente in domum meam irruperunt.* Nam *statum cuiusq; ad securitatem melius innocẽtia tueor quàm eloquentia. nec uereor, ne mihi unquam uerba in senatu nisi pro alterius discrimine faciẽda sint.* Ne*mora uerò, & luci, & secretum ipsum, quod* Aper *increpabat, tantam mihi afferunt uoluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in strepitu, nec sedente ante ostium litigatore, nec inter sordes ac lacrymas reorum componũtur, sed secedit animus in loca pura atq; innocentia, fruiturq; sedibus sacris.* Hæc *eloquentiæ primordia, hæc penetralia. hæc primùm habitu cultuq; commoda mortalibus, in illa casta, & nullis contacta uitijs pectora influxit. Sic oracula loquebãtur.* Nam *lucrosæ huius, & sanguinantis eloquentiæ usus, recens,*

& malis moribus natus, atque ut tu dicebas Aper, *in locum teli repertus.* Cæterùm *felix illud, &, ut more nostro loquar, aureum seculum, & oratorum & criminum impos, poëtis & uatibus abundat, qui benefacta canerent, non qui male admissa defenderent, ne aut illud clamore aut angustiæ honor primũ apud deos, quorum proferre respõsa & interesse epulis ferebantur.* Deinde quòd *apud illos dijs genitos sacrosq; reges, inter quos neminem causidicorum, sed* Orphea *ac* Linum, *ac si introspicere altius uelis, ipsum* Apollinem *accepimus.* Vel *si hæc fabulosa nimis & composita uidentur, illud certè mihi concedis* Aper, *non minorem honorem* Homero *quàm* Demosthen*i apud posteros, nec angustioribus terminis famam* Euripidis, *aut* Sophoclis, *quàm* Lysiæ *aut* Hyperidis *includi.* Plures *hodie reperies qui* Ciceronis *gloriã, quàm* Virgilij *detractent.* Nec *ullus* Asinij *aut* Messalæ *liber tã illustris est, quàm* Medea *Ouidij, aut* Varij *Thyestes.* Ac *ne fortunam quidem uatum, & illud felix contubernium comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum uita.* Licet *illos agitent certamina & pericula sua & controuersiæ, malo securum & secretum* VIRGILII *secessum, in quo tamen neq; apud diuum* Augustum *gratia caruit, neq; apud populum* Romanum *notitia.* Testes Augusti *epistolæ, testis ipse populus,*

qui

qui auditis in theatro uersibus Virgilij, surrexit uniuersus, & forte præsentem spectantemq; Virgilium ueneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus Secundus Pomponius Aphro Domitio uel dignitate uitæ uel perpetuitate famæ cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorum exempla me uocas, quid habent in hac præsenti fortuna concupiscendū? an quòd timent, an quòd timentur? quòd cùm quotidie aliquid rogentur, hi quibus præstant indignātur? quòd alligati cum adulatione, nec imperantibus unquam satis serui uidentur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa rerum potentia est? tantum posse liberti solent. Me uerò dulces (ut Virgilius ait) Musæ remotum à solicitudinibus, & curis, & necessitate quotidie aliquid contrà animum faciendi, in illa sacra illosq; fontes ferant: nec insanum ultrà & lubricum forum famam'que pallentem trepidus experiar: Non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet. Nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribam. nec plus habeam quàm quod possim cui uelim relinquere, quandocunque fatalis & meus dies ueniet. statuárque tumulo non mœstus & atrox, sed hilaris & coronatus. & pro memoria mei, nec consulat quisquam, nec roget. Vixdum finierat Maternus concitatus & uelut instinctus, cùm Vrbanus Messala cubiculum eius ingres-

sus est, suspicatusq; ex ipsa intentione singulorum altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tempestiuus, inquit, interueni, secretũ consilium, & causæ alicuius meditationem tractantibus? Mimime, minime, inquit Secundus, atque adeò uellem maturius interuenisses. Delectasset enim te & Apri nostri accuratissimus sermo, cùm Maternum ut omne ingenium ac studium suum ad causas agendas conuerteret, exhortatus est: & Materni pro carminibus suis læta, utq; poëtas defendi decebat audenter, & poëtarum quàm oratorum similior oratio. Me uerò, inquit, & sermo ipse infinita uoluptate affecisset, atq; id ipsum delectat quòd uos uiri optimi, & temporum nostrorum oratores, non forensibus tantùm negotijs, & declamatorio studio ingenia uestra exercetis, sed eiusmodi etiam disputationes adiungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionem, & literarum iucundissimum oblectamẽtum cùm uobis qui illa disputatis, afferunt, tum etiam his, ad quorum aures peruenerint. Itaq; hercule non minus probari uideo in te Secũde, quòd Iulij Asiatici uitam cõponẽdo, spem hominibus fecisti plurium eiusmodi librorũ, quàm in Apro quòd nondum à scholasticis cõtrouersijs recessit, & otiũ suum mauult nouorum rhetorum more quàm ueterũ oratorum consumere. Tum Aper, Non desinis Messala uetera tantùm, & antiqua mirari; nostror

nostrorum autē temporum studia irridere atq; contemnere? Nam hunc tuum sermonem sæpe excepi, cùm oblitus et tuæ & fratris tui eloquentiæ, nostro hoc tempore oratorem cōtendere antiquis, esse credis audacius: quo malignitatis opinionem nō uerebaris, cùm eam gloria, quam tibi alij concedunt, ipse tibi denegares. Neq; *illius, inquit, sermonis mei pœnitentiam ago, neq; aut Secundum aut Maternū aut teipsum Aper (quanquam interdum in cōtrarium disputes) aliter sentire credo. Ac uelim impetratum ab aliquo uestrum, ut causas huius infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerunq; conquiro: & quod quibusdam solatio est, mihi auget quæstionem, quia uideo etiā Græcis accidisse, ut longius absit Aeschines & Demosthenes sacerdos iste enitet, & si quis alius Ephesum uel Mitylenas contentus scholasticorum clamoribus quatit, quàm Afer aut Africanus aut uos ipsi à Cicerone aut Asinio recessistis. Magnam, inquit Secundus, et dignam tractatu quæstionem mouistis: sed quis eam iustius explicauerit quàm tu, ad cuius summam eruditionem & præstantissimum ingenium cura quoque & meditatio accessit? Et Messala, Aperiam, inquit, cogitationes meas, si illud à uobis antè impetrauero, ut uos quoq; sermonem hunc nostrū adiuuetis. Pro duobus, inquit Maternus, promitto. Nam & ego & Secūdus exe-*

quemur partes quas intellexerimus te non tam omisisse quàm nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire, & tu paulò antè dixisti, & ipse satis manifestus est iamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. Non *enim, inquit* Aper, *inauditum & indefensum seculum nostrum patiar hac uestra conspiratione dãnari. Sed hoc primùm interrogabo, quos uocetis antiquos, quam oratorum ætatem signatione ista determinetis?* Ego *enim cùm audio antiquos, quosdam ueteres & olim natos intelligo, ac mihi uersantur ante oculos* Vlysses & Nestor, *quorum ætas mille ferè &* CC. *annis seculum nostrum antecedit: uos autem* Demosthenem & Hyperidem *percipitis, quos satis constat* Philippi & Alexandri *temporibus floruisse, ita tamen ut utrique superstites essent.* Ex *quo apparet non multò plures quàm* CCC. *annos interesse inter nostram &* Demosthenis *ætatem.* Quod *spatiũ temporis, si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum uideatur: si ad naturam seculorum & respectum huius immensi æui, perquam breue, & in proximo est.* Nam *si, sicut* Cicero *in* Hortensio *scribit, is est magnus & uerus annus, quo eadem positio cœli syderumq́; quæ cùm maxime est rursum existet, isque annus horum, quos uocamus annorum* XII. DCCCLIIII. *complecti*

plectitur, incipit Demosthenes uester, quem uos ueterem & antiquum fingitis, non solum anno quo nos, sed ferè eodem mense extitisse. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus nō Menenium ut puto Agrippam, qui potest uideri antiquus, nostrorum temporum disertis anteponere soletis, sed Ciceronem, et Cæsarem, & Cælium, & Caluum, & Brutum, & Asinium, & Messalam, quos quidem cur antiquis temporibus potius ascribatis quàm nostris, non uideo. nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe & Pansa consulibus, ut Tyro libertus eius scripsit, VII. Idus occisus est, quo anno diuus Augustus in locum Pansæ & Hirtij se & Q. Pedium COSS. suffecit. statue VIII. & L. annos, quibus mox diuus Augustus Rempub. rexit: adijce Tyberij tres & uiginti, & propè quadriennium Cai, ac bisquaternosdenos Claudij & Neronis annos, atque unum Galbæ & Othonis, & Vitellij unum annum, ac sextam iam felicis huius principatus stationem, qua Vespasianus Rempub. fouet, C. & XX. anni ab interitu Ciceronis in hūc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipse ego in Britannia uidi senem, qui se fateretur & pugnæ interfuisse, qua Cæsarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere aggressi sunt. Ita si eum qui armatus C. Cæsari restitit, uel captiuitas uel uoluntas, uel fatum aliquod in urbem

pertraxißet, idem Cæsarem ipsum & Ciceronem audire potuit, & nostris quoque autoribus intereße. Proximo quidē congiario ipsi uidistis plerosque senes, qui se à diuo quoque Augusto semel atque iterum accepiße congiarium narrabant. Ex quo colligi potest, & Coruinum ab illis & Asinium audiri potuiße. Nam Coruinus in medium usque Augusti principatum, Asinius penè ad extremum durauit. Nec diuidatis seculum, & antiquos, ac ueteres uocetis oratores, quos eorundem hominum aures agnoscere ac uelut coniungere & copulare potuerunt. Hæc ideo prædixi, ut si qua & horum oratorum, fama, gloriaq́;, ac laus temporibus adquiritur, eandem docerem in medio sitam, & propiorem nobis quàm Ser. Galbæ, Caio Carboni, quosq́; alios antiquos merito uocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, et rudes, & informes, & quos utinam imitatus nō eßet Caluus uester, aut Cælius, aut ipse Cicero. Agere enim fortius iam & audentius uolo, si illud antè prædixero, mutari cum temporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni seni comparatus C. Gracchus, plenior & uberior: sic Graccho politior & ornatior Craßus: sic utroq; distinctior & urbanior & altior, Cicero: Cicerone mitior Coruinus & dulcior, & in uerbis magis elaboratus. Nec quæro quis disertißimus. Hoc interim probaße contentus sum, non

eße

esse unum eloquentiæ uultum, sed in illis quoq; quos uocatis antiquos, plures species deprahendi: nec statim deterius esse quod diuersum est: uitio autem malignitatis humanæ uetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Nam non dubitamus inuentos qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur. Satis constat nec Ciceroni quidē obtrectatores defuisse, quibus inflatus, et tumens, nec satis pressus, supra modum exultans & superfluens & parum antiquus uideretur. Legisti utique & Calui & Bruti, ad Ciceronem missas epistolas, ex quibus facile est deprahendere, Caluum quidem Ciceroni uisum exanguem, ac tritum, Brutum autem otiosum atq; disiunctum: Rursumq; Ciceronem à Caluo quidem malè audiuisse tanquam solutum & eneruem: à Bruto autem, ut ipsius uerbis utar, tāquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi uideri uerum dixisse. Sed mox ad singulos ueniā, nec mihi cum uniuersis negotium est. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc uelut terminum antiquitatis constituere solent, quem usq; ad Cassium Seuerum faciunt, quem primum affirmāt flexisse ab illa uetere, atq; dicendi uia directa, non infirmitate ingenij, nec inscitia literarum transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed iudicio & intellectu. Vidit nanq;, ut paulò antè dicebam, conditionem temporum & diuersi-

tates

tates autorum, formam quoque ac speciem orationis remutandam. Facilè perferebat prior iste populus, ut imperitus & rudis, imperitissimarum orationum spatia: atque idipsum laudabat, si dicendo quis diem eximeret. Ita uerò longa principiorum præparatio, & narrationis altè repetita series, & multarum diuisionum ostentatio, & mille argumentorum generá, & quicquid aliud aridissimis Hermagoræ, *& Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & si quis odoratus philosophiam, atq; ex ea locum aliquem orationi suæ insereret, in cœlum laudibus ferebatur. Nec mirum. erãt enim hæc noua & incognita: & ipsorum quoq; oratorum paucissimi præcepta, & rhetorum aut philosophorum placita cognouerant. At hercule peruulgatis iam omnibus, cùm uix in cortina quisquam assistat, qui elementis studiorum & si non instructus, at certè imbutus sit, nouis & exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per quæ orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices, qui ui et potestate non iure & legibus cognoscunt, & nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec expectandum habent oratorem dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed sæpe ultro admonent, atque aliò transgredientem reuocant, & festinare se testantur. Quis nunc ferat oratorem, de infirmitate ualetudinis suæ præfantem? qualia sunt*

ferè

ferè principia Coruini. Quis quinque in Verrem libros expectauerit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immensa uolumina, quæ pro M. Tullio, aut A. Cæcinna legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore & cultu descriptionum inuitatus & corruptus est, auersatur dicentem. Vulgus quoq; assistentium & affluens et uagus auditor assueuit iam exigere lætitiam & pulchritudinem orationis, nec magis perfert in iudicijs tristem & impexam antiquitatem, quàm si quis in scena Roscij, aut Turpionis, aut Ambiuij exprimere gestus uelit. Iam uerò iuuenes, & ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui causa oratores sectantur, non solum audire, sed etiam referre domum aliquid illustre & dignum memoria uolunt: Traduntq; inuicem, ac sæpe in colonias ac prouincias suas scribunt, siue in suis aliquis arguta & breui sententia effulsit, siue locus exquisito & poëtico cultu enituit. exercetur enim iam ab oratore etiam poëticus decor, non Accij aut Pacuuij ueterno inquinatus, sed ex Horatij, & Virgilij, & Lucani sacrario prolatus. Horũ igitur auribus, & iudicijs obtemperans, nostrorum oratorum ætas pulchrior & ornatior extitit. Neq; ideo minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures iudicantium cum uoluptate perueniunt.

niunt. Quid enim si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis extruuntur, sed marmore nitent & auro radiantur? Equidem fateor uobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum uix risum, in quibusdam autem uix somnum tenere, nec unum de populo. Canuti aut Ari de Furnio & Toranio, quique alios in eodem ualetudinario hæc oßa & hanc maciem probant. Ipse mihi Caluus cùm unum & uiginti, ut puto, libros reliquerit, uix in una aut altera oratiuncula satisfacit. Nec dißentire cæteros ab hoc meo iudicio uideo. Quotus enim quisque Calui in Asitium aut in Drusum legit? at hercule in hominum studiosorum manibus uersantur accusationes, quæ in Vatinium conscribuntur, ac præcipuè secunda ex his oratio. Est enim uerbis ornata, & sententijs auribus iudicũ accommodata: ut scias ipsum quoq; Caluum intellexiße quid melius eßet: nec uolũtatem, quin sublimius & cultius diceret, sed ingenium ac uires defuiße. Quid ex Cælianis orationibus? nempe hæ placent siue in uniuersa parte factum, in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem uerborum, & hians compositio, & inconditi sensus redolẽt antiquitatem. Nec quenquam adeò antiquarium puto, ut Cælium ex ea parte laudet, qua antiquus est. Concedamus sanè C. Cæ

sari

ſari ut propter magnitudinem cognitionis, & occupationes rerum, minus eloquentia effecerit, quàm diuinum eius ingenium poſtulabat, tam hercule quàm Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus. Nam in orationibus minorem eſſe fama ſua etiam admiratores eius fatentur, niſi forte quiſquam aut Cæſaris pro Decio Samnite, *aut* Bruti *pro* Deiotaro Rege, *cæteróſque cuiuſdam lenti luminis ac temporis libros legit, niſi qui & carmina eorundem miratur. Fecerunt enim & carmina, in bibliothecas retulerunt, non melius quàm* Cicero, *at felicius, quia illos feciſſe pauciores ſciunt. Aſinius quoque quanquam propioribus temporibus natus ſit, uidetur mihi inter* Menenios *&* Appios *ſtuduiſſe.* Pacuuium *certè, &* Accium *non ſolum tragœdijs, ſed etiam orationibus ſuis expreſſit, adeò durus & ſiccus.* Oratio *autem ſicut corpus hominis ea demum pulchra eſt, in qua non eminent uenæ, nec oſſa numerantur, ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra et exurgit toris, ipſos quoque neruos robur tegit, & decor commendat.* Nolo Coruinum *inſequi, quia non per ipſum ſtetit quo minus lætitiam nitoremq; noſtrorum temporum exprimeret. Viderimus, inquam, iudicio eius uis aut animi aut ingenij ſufficeret.* Ad Ciceronem *uenio, cui eadem pugna cum æqualibus ſuis fuit, quæ mihi uobiſcum eſt.*

Illi

Illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat. Nec ulla re magis eiusdem ætatis oratores præcurrit, quàm iudicio. Primus enim excoluit orationem, primus & uerbis delectum adhibuit, & compositioni artem: locósque altiores attentauit, & quasdam sententias inuenit: utique in his orationibus, quas senior iam & iuxta finem uitæ composuit, id est, postquam magis profecerat, usúque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus est. Nam priores eius orationes non carent uitijs antiquitatis: lentus est in principijs, longus in narrationibus, otiosus circa excessus: tardè commouetur, rarò incalescit: pauci sensus optimus, & cum quodam lumine terminatur: nihil ex tempore referre possis: & uelut in rudi ædificio, firmus sanè paries & duraturus, sed nō satis expolitus & splendens. Ego autē oratorem sicut locupletem ac laudatum patrem familiæ non eo tantum uolo tecto tegi, quod hymbrem ac uentum arceat, sed etiam quod uisum & oculos delectet: non ea solùm instrui supellectile, quæ necessarijs usibus sufficiat, sed etiam sit in apparatu eius, & aurum & gemmæ, ut sumere in manus aut aspicere sæpius liceat: quædam uerò procul arceantur ut iam oblitterata & olentia: nullum sit uerbum uelut rubigine infectum, nulli sensus tarda & inerti

struct

structura in morem Annalium componantur: fugiat fœdam & insulsam scurrilitatem, uariet compositionem, nec omnes clausulas uno & eodem modo determinet. Nolo irridere rotam fortunæ, & ius Verrinum, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum esse uideatur. *Nam & hoc inuitus retuli, & plura omisi, quæ tamen sola mirantur atque exprimunt hi, qui se antiquos oratores uocabant.* Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus, sed uobis utique uersantur ante oculos qui Lucilliũ pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidij Bassi, aut Seruilij Noniani ex comparatione Sisenæ aut Varronis sordet, qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, oderunt, Calui mirantur: quos more prisco apud iudicem fabulantes auditores sequuntur, non populus audit, uix deniq; litigator perpetitur, adeò mœsti & inculti illam ipsam quam iactãt sanitatem, sed ieiunio consequuntur. Porrò ne in corpore quidem ualetudinem medici probant, quæ animi anxietati confinis sit. Parum est ægrum non esse, fortem & lætum & alacrem uolo. Propè abest ab infirmitate in quo sola sanitas laudatur. Vos ergo disertissimi, ut potestis, ut facitis, illustrate seculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te Messala uideo lætissima quæque antiquorum imitantem. Et uos Ma-

terne ac Secunde ita grauitati summum nitorem & cultum uerborum miscetis, ea electio inuentionis, is ordo rerum, & quotiens causa poscit, ubertas, ea (quotiens permittitur) breuitas, is compositionis decor, sententiarum planitas: sic exprimitis affectus, sic libertatem temperatis, ut etiam si nostra iudicia malignitas & inuidia tardauerit, uerum de uobis daturi sint posteri nostri. Quæ cum Aper dixißet, Agnoscitísne, inquit Maternus, uim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu seculum nostrum defendit? quàm copiose, ac uariè uexauit antiquos? quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione & arte ab ipsis mutuatus est, per quæ mox ipsos inceßeret? Tuum tamen, Meßala, promißum ita mutaße non debes. Neque enim defensores antiquorum exigimus, nec quenquam nostrorum, quanquàm modo laudati sumus, his, quos insectatus est Aper, comparamus. Ac ne ipse quidem ita sentit, sed more ueteri, & alijs uestris philosophis sæpe celebrato, sumpsit sibi contradicendi partes. Exprime nobis non laudationem antiquorum (satis enim illos fama sua laudat) sed causas cur in tantum ab eloquentia eorum receßerimus, cùm præsertim centum & XX. annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit. Tum Meßala: Sequar à te præscriptam formam, Materne. Ne-

que

que enim diu contradicendum est Apro, qui primùm, ut opinor, non* mouit, tanquam parum propriè antiqui uocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de uocabulo pugna non est, siue illos antiquos, siue maiores, siue quo alio mauult nomine appellet, dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonis eius repugno, si quo minus fatetur plures formas dicendi etiam ijsdem seculis, nedum diuersis extitisse. Sed quomodo inter Atticos oratores Demostheni tribuerit, proximum autem locum Aeschines, & Hyperides, & Lysias, & Lycurgus obtinent, omnium autem consensu hæc oratorum ætas maximè probatur: sic apud nos Cicero quidem cæteros eorundem temporum disertos antecessit. Caluus autem, & Asinius, & Cæsar, & Cælius, & Brutus sic iure & prioribus & sequentibus anteponuntur. Nec refert qui inter se specie differant, cùm genere consentiant. At tristior Caluus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cælius, grauior Brutus, uehementior, & plenior, & ualentior Cicero, omnes tamen eandem sanitatem eloquentiæ ferunt: ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, quamuis in diuersis ingenijs, esse quandam iudicij ac uoluminis similitudinem & cognationem. Nam quod in-

uicem se obtrectauerunt, & supersunt aliqua epistolis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum uitium, sed hominum. Nam & Caluum & Asinium & *ipsum* Ciceronem *credo* solitos & *inuidere, & liuere, & cæteris humanæ infirmitatis uitijs affici.* Solum *inter hos arbitror* Brutum *non malignitate nec inuidia, sed simpliciter & ingenuè iudicium animi sui detexisse. An inuideret* Ciceroni, *qui mihi uidetur ne Cæsari quidem inuidisse? Quod ad* Ser. Galbam & C. Lælium *attinet, & si quos alios antiquorum agitare non desistit, non exigit defensorem, cùm fatear quædam eloquentiæ eorum, ut nascenti adhuc nec satis adultæ defuisse. Cæterùm si omisso optimo illo, & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi, malim hercule* C. Gracchi *impetum, aut* L. Crassi *maturitatem, quàm calamistros* Mecœnatis, *aut tinnitus* Gallionis: *adeò melius oratorem, uel hirta toga induere, quàm fucatis & meretricijs uestibus insignire.* Neque *enim oratorius iste, immo hercule ne uirilis quidem cultus est, quo plerique ipsorùm nostrorum autores ita utuntur, ut lasciuia uerborum & leuitate sententiarum, & licentia compositionis, histrionales modos exprimant.* Quodq́; *uix auditu fas esse debeat, laudis & gloriæ & ingenij loco plerique iactant, cantari saltariq́; commentarios*

rios suos. Vnde oritur illa fœda & præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores nostri temere dicere, histriones diserte saltare dicantur. Equidem non negauerim Cassium Seuerum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem uocari, quanquam in magna parte librorum suorum plus uis habeat quam sanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omissa modestia, ac pudore uerborum, ipsis etiam quibus utimur armis incompositus, & studio feriendi plerunque deiectus non pugnat, sed rixatur. Cæterum, ut dixi, sequentibus comparatus, & uarietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipsarum uirium robore, multum cæteros superat. Quorum neminem Aper nominare, & uelut in aciem educere sustinuit. Ego autem expectabam, ut Bruto, Asinio, & Cælio & Caluo, aliud nobis agmen produceret, plurísque uel certè totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæsari, singulis demum singulos opponeremus. Nunc detrectasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum & in commune. Veritum credo ne multos offenderet, si paucos excerpsisset. Quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, ut se ante Ciceronem numeret, sed planè post Gabinianum?

At ego non uerebor nominare singulos, quo facilius propositis exemplis appareat quibus gradibus fracta sit & diminuta eloquentia. Appropera, inquit Maternus, & potius exolue promissum: neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me equidem in confesso est. Sed causas exquirimus, quas te solitum tractare, paulo ante, planè mitiore eloquentia & temporum nostrorum, miratus, antequam te Aper offenderet maiores tuos lacessendo. Non sum, inquit, offensus à prima disputatione, nec uos offendi decebit, si quid forte aures uestras perstringit, cùm sciatis hanc esse eiusmodi sermonum legem, iudicium animi citra damnum affectus proferre. Perge, inquit Maternus, de antiquis loquaris. Vetere antiqua libertate, qua uel magis degenerauimus, quàm ab eloquentia. Et Messala, Non reconditas, Materne, causas requiris, nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, uel huic Apro ignotas, & iam mihi partes assignatis proferendi in medium quæ omnes. Quis enim ignorat & eloquentiam & cæteras artes desciuisse ab ista uetere gloria, non inopia hominum, sed desidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inscientia præcipientium, & obliuione moris antiqui? quæ mala primùm in urbe nata, mox per Italiam fusa iam in prouincias manant: quanquam nostra nobis notiora sunt. Ego de

urbe

urbe & his proprijs ac uernaculis uitijs loquar, quæ natos statim excipiunt, & per singulos ætatis gradus cumulantur, si prius de seueritate ac disciplina maiorum circa educandos firmandósque liberos pauca prædixero. Iam primùm suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis. Eligebatur *autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatísque moribus, omnis cuiuspiam familiæ soboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu uideretur. Ac non studia morésque, sed remissiones etiam lusúsque puerorum, sanctitate quadam ac uerecundia temperabat.* Sic Corneliam Gracchorum, *sic* Aureliam *Cæsaris, sic* Actiam *Augusti matrem præfuiße educationibus, ac produxiße principes liberos accepimus. Quæ disciplina ac seueritas cò pertinebat, ut syncera & integra, & nullis prauitatibus detorta uniuscuiusque natura, toto statim pectore arriperet artes honestas: & siue ad rem militarem, siue ad iuris scientiam, siue ad eloquentiæ studium inclinaßet, id solum ageret, id uniuersum hauriret.* At *nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ; cui adiungitur unus aut alter ex omnibus seruis plerunque uilißimus,*

nec cuiquam serio minister accommodatus. Horum fabulis & erroribus teneri statim & rudes animi imbuuntur. Nec *quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiæ paruulos aßuefaciunt, sed lasciuiæ & libertati: per quæ paulatim impudentia irrepit & sui* contemptus.* Ideo *uerò propria & peculiaria huius urbis uitia penè in utero matris concipi mihi uidentur, histrionalis fauor, & gladiatorum equorumq; studia. Quibus occupatus & obsessus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quenq; inueneris qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adulescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intrauimus?* Nec *præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent?* Colligunt *enim discipulos non seueritate disciplinæ, nec ingenij experimento, sed ambitione salutantium, sed illecebris adulationis.* Transeo *prima discentium elementa, in quibus & ipsis parum elaboratur.* Nec *in autoribus cognoscendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitiam uel rerum, uel hominum, uel temporum satis operæ insumitur.* Sed *expectantur quos rhetoras uocant, quorum professio quando primùm in hanc urbem introducta sit, quamq; nullam apud maiores nostros autoritatem,*

tatem habuit, statim de curijs. Referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor & quotidiana meditatio, & in omni genere studiorum exercitationes ipsorum etiam continentur libris. Notus est uobis utiq; Ciceronis liber qui Brutus inscribitur, in cuius extrema parte (nam prior commemorationem ueterum oratorum habet) sua initia, suos gradus, suæ eloquentiæ uelut quandam educationem refert. Se apud Q. Mutium ius ciuile didicisse, apud Philonem Academicum, apud Diodorum Stoicum omnis philosophiæ partes penitus hausisse: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque & Asiam peragrasse, ut omnem omnium artium uarietatem complecteretur. Itaque hercule in libris Ciceronis depræhendere licet, non Geometriæ, non Musicæ, non Grammaticæ, non deniq; ullius ingenuæ artis scientiam ei defuisse. Ille dialecticæ subtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus causasq; cognouit. Ita enim est, optimi uiri, ita, ex multa eruditione, ex pluribus artibus, ex omnium rerum scientia, exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia. Neq; oratoris uis & facultas, sicut cæterarum rerum, angustis & breuibus terminis cluditur: sed is est orator, qui de omni quæstione pulchrè, & ornatè, & ad persua-

dendum aptè dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum uoluptate audientium poßit. Hæc sibi illi ueteres persuadebant. Ad hæc efficienda intelligebant opus eße, non ut rhetorum scholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modò ad ueritatem accedentibus controuersijs linguam modò & uocem exercerent, sed ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de iusto & iniusto disputatur. Hæc enim est oratoris subiecta ad dicendum materia. Nam in iudiciis ferè de æquitate, in deliberationibus de honestate dicimus, ita ut plerunque hæc ipsa inuicem misceantur. De quibus copiose & uariè & ornatè nemo dicere poteſt, nisi qui cognouit naturam humanam, & uim uirtutum, prauitatémque uitiorum, & intellectum eorum, quæ nec in uirtutibus neque in uitijs numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram iudicis uel instiget uel leniat, qui scit quid iræ promptius, & miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibúsque uersatus orator, siue apud infestos siue apud cupidos, siue apud inuidentes, siue apud tristes, siue apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manum, & temperabit

oratio

orationem, parato omni instrumento, & ad omnem usum reposito. Sunt apud quos adstrictum, & collectum, & singula statim argumenta concludens dicendi genus plus fidei meretur. Apud hos dedisse operam dialecticæ proficiet. Alios fusa, & æqualis, & ex omnibus ducta sermonibus oratio, magis delectat. Ad hos permouẽdos mutuabimur aliquid à Peripateticis: hi aptos & in omnem disputationem paratos iam loco dabunt, Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon iucũditatem: ne Epicuri quidem & Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere, Huiq;,prout res poscit,uti,alienum erit oratori. Neq; enim sapientem informamus,neq; Stoicorum ciuitatẽ sed eum qui nõ quasdã artes audire, sed omnes liberaliter debet. Ideoq; & iuris ciuilis scientiam ueteres oratores comprehendebãt, & grammatica, musica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim causæ plurimæ quidem ac penè omnes, quibus iuris notitia desideratur: pleræque autem in quibus hæ quoq; scientiæ requiruntur. Nec quisquam respondeat: sufficit ut ad tempus simplex quiddam & informe doceamus. Primùm enim aliter utimur proprijs, aliter commodatis: longeq; interesse manifestũ est. possideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat,

atq;

atq; ubi minimè credas, eminet & excellit. Idq; non doctus modò & prudens auditor, sed etiã populus intelligit: ac statim ita laude prosequitur, ut legitimè studuisse, ut per omnes eloquentiæ numeros isse, ut deniq; oratorẽ etiã fateatur. quem non posse aliter existere, nec extitisse unquam confirmo, nisi eum qui tanquam in aciem omnibus armis instructus, si in forum omnibus artibus armatus exierit. Quod adeò negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum fæx quoque quotidiani sermonis fœda ac pudenda uitia depræhendãtur, ut ignorent leges, non teneant S. C. ius ciuitatis ultro derideant: sapientiæ uerò studium & præcepta prudentium penitus reformident: in paucissimos sensus & angustas sententias detrudant eloquentiam, uelut expulsam regno: ut quæ olim omniũ artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circuncisa & amputata sine apparatu, sine honore, penè dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificijs discatur. Ego hanc primam & præcipuam causam arbitror, cur tãtum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderãtur, quos potiores nominabo quàm apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriæ proditum est. Et Cicero his (ut opinor) uerbis, quicquid in eloquentia effecerit, id se non

rhetor

rhetorum, sed Academiæ spatio consecutum. Sunt aliæ causæ magnæ & graues, quas à uobis aperiri æquum est, quoniam quidē ego iam meum munus expleui, & quod in consuetudine est, satis multos offendi: qui si forte hoc audirēt, certum habeo dicturos, me dum iuris & philosophiæ scientiam, tanquam oratori necessariā laudo, ineptijs meis placuisse. Et Maternus, *Mihi quidem, inquit, susceptum à te munus adeò peregisse nōdum uideris, ut inchoasse tantum, & uelut uestigia ac liniamenta quædam ostendisse uidearis.* Nam *quibus instrui ueteres oratores soliti sint, dixisti, differentiāq; nostræ desidiæ & inscientiæ aduersus acerrima & fœcundissima eorum studia demonstrasti. Cætera expecto, ut quemadmodum ex te didici quid aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoq; cognoscam, quibus exercitationibus iuuenes iam & forum ingressi confirmare & alere ingenia sua soliti sint. neq; enim arte & scientia, sed longè magis facultate eloquētiam contineri, nec tu puto abnues, & hi significare uultu uidentur.* Deinde cùm Aper & Secundus *idem annuissent, Messala quasi rursus incipiens: Quoniam initia & semina ueteris eloquentiæ satis demonstrasse uideor, docēdo quibus artibus antiqui oratores institui erudiriq; soliti sint, persequar nunc exercitationem eorum: quanquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quis*

nec quisquam percipere tot recōditas aut tam uarias res potest, nisi ut scientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati uis eloquētiæ accedat. Per quæ colligitur candē esse rationem, & percipiēdi quæ proferas, & proferēdi quæ perceperis. Sed si cui obscuriora hæc uidentur, usq; scientiam ab exercitatione separat, id certè concedet, instructum & plenum his artibus animum longè paratum ad eas exercitationes uenturum, quæ propriæ circa oratoriam uidentur. Ergo apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquētiæ parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, uel à propinquis, ad eum oratorem, qui principem locum in ciuitate tenebat. Hunc sectari, hūc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse, utq; sic dixerim, pugnare in prælio discere. Magnus ex hoc usus, multum constantiæ, plurimum iudicii iuuenibus, statim contingebat, in media luce studentibus atq; inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stultè aliquid aut contrariè dicit, quod & iudex respuat, & aduersarius exprobret, ipsi deniq; aduocati aspernētur. Igitur uera statim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quanquam unum sequerentur, tamen omnes eiusdem ætatis patronos in plurimis & causis & iudiciis cognoscebant: habebantq; ipsius populi diuersissimarum aurium copiam, ex qua facilè

facilè deprahendebatur quid in quoq; uel probaretur uel displiceret. Ita nec praeceptor deerat optimus quidem & electißimus, qui faciem eloquentiæ non imaginem præstaret: nec aduersarij & æmuli ferro non sudibus dimicantes: sed auditorium semper plenum, semper nouum ex inuidis & fauentibus, ut nec bene dicta dißimularētur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam non minus in diuersis subsellijs parari quàm suis, quinimmo constantius surgere ibi, fidelius corroborari. Atque hercule sub eiusmodi praeceptionibus iuuenis ille de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator iudiciorū, eruditus & aßuefactus alienis experimentis, cui quotidie audienti notæ leges, non noui iudicum uultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognitæ populi aures, siue accusationem susceperat, siue defensionem, solus statim unicuique causæ par erat. Nonodecimo *ætatis anno* L. Craßus C. Carbonē, *uno & uigesimo* Cæsar Dolabellam, *altero &* XX. *Asinius* Pollio Catonem, *non multo ætate antecedens* Caluus Vatinium, *ijs orationibus insecuti sunt, quas hodiéque cum admiratione legimus.* At *nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores uocantur: quos paulò ante Ciceronis tempora extitiße, nec placuiße maioribus nostris ex eo manifestum est,*

quòd

*quòd Marco Craſſo & Domitio cenſoribus cludere (ut ait Cicero) ludum impudentiæ iuſſi ſunt. Sed ut dicere inſtitueram deducimur in ſcholas, quibus non facilè dixerim utrúmne locus ipſe, an condiſcipuli, an genus ſtudiorum plus mali ingenijs afferant. Nam in loco nihil reuerentiæ, ſed in quem nemo niſi imperitus æquè intrat. In condiſcipulis nihil profectus, cùm pueri inter pueros, & adoleſcẽtuli in adoleſcentulos pari ſecuritate dicant & audiantur. Ipſæ uerò exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetoras tractantur, ſuaſoriæ & cõtrouerſiæ, robuſtioribus aſſignãtur, quales perfidiæ, & quàm incredibiliier compoſitæ. Sequitur autẽ ut materiæ abhorrenti à ueritate declamatio quoq; adhibeatur. Sic fit ut tyrannicidarum præmia, aut uitiatarum electiones, aut peſtilentiæ remedia, aut inceſta matrum, aut quicquid in ſchola quotidie agitur, in foro uel rarò uel nunquam, ingentibus uerbis perſequantur, cùm ad ueros iudices uentum eſt * rem cogitare, nihil humile, nihil abiectum eloqui poterat. Magna eloquentia, ſicut flamma materia alitur, & motibus excitatur, & urendo clareſcit. Eadem ratio in noſtra quoq; ciuitate antiquorum eloquentiam peruexit. Nam & ſi horum quoq; temporum oratores ea conſecuti ſunt, quæ compoſita & quieta & beata Rep.*

imbui

imbui fas erat, tamen ista perturbatione ac licentia pleraq; sibi aßequi uidebantur: cum mistis omnibus & moderatore uno carẽtibus tãtum quisq; orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges aßiduæ, populare nomen, hinc conciones migrantium, ac penè pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum, & aßignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum & aßidua senatus aduersus plebem certamina: quæ singula etsi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magis cumulare præmijs uidebantur. Quia quantò quisque plus dicendo poterat, tantò facilius honores aßequebatur, tantò magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiæ, plus autoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem probabat. Hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in prouincias magistratus reuerebantur, hos reuersuri colebant. Hi et præturæ & consulatui uacare ultro uidebantur, hi ne priuati quidem sine potestate erant, cùm & populum & senatum consilio & autoritate regerent. quinimo sibi ipsi persuaserãt, neminem sine eloquentia aut aßequi poße in ciuitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum: nec mirum, cùm etiã inuiti ad populum producerentur, cùm parum eßet in senatu breuiter

uiter censere, nisi qui ingenio & eloquentia sententiam suam tueretur, cùm in aliquam inuidiam aut crimen uocati, sua uoce responden dum haberent, cùm testimonia quoq; in publicis non absentes nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere cogerētur. Ita ad summa eloquentiæ præmia, magna etiam necessitas accedebat, & commoda. Disertum haberi pulchrum & gloriosum, sed contrà, mutum & elinguem uideri, deforme habebatur. non minus rubore quàm præmijs stimulabātur, ne clientulorum loco potius quàm patronorum numerarētur, ne traditæ à maioribus necessitudines ad alios transissent: ne tanquam inertes & non suffecturi honoribus aut non impetrarent, aut impetratos malè tuerentur. Nescio an uenerint in manus uestras hæc uetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maximè à Mutiano *contrahuntur: ac iam undecim (ut opinor) actorum libris, & tribus epistolarum composita, & edita sunt. Ex his intelligi potest* Gn. Pōpeium *&* Marcum Crassum *non uiribus modò & armis, sed ingenio quoq; & oratione ualuisse:* Lentulos, *&* Metellos, *&* Lucullos, *&* Curiones, *& cæteram procerum manum, multum in his studijs operæ, curæq; posuisse: nec quenquam illis temporibus magnam potentiam sine eloquentia consecutum. His accedebat splendor rerum, & magni-*

tudo

tudo causarum, quæ & ipsa plurimum eloquētiæ præstant. Nam multum interest utrum'ne de furto, aut formula, & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis socijs, & ciuibus trucidatis. Quæ mala sicut non accidere melius est, isq; optimus ciuitatis status habendus est, quo nihil tale patimur: ita cùm acciderent, ingentem eloquētiæ materiam subministrabant. Crescit enim cum amplitudine rerum uis ingenij, nec quisquam claram & illustrem orationem efficere potest, nisi qui causam parem inuenit. Non opinor Demosthenem orationes illustrant, quas aduersus tutores suos composuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quintius defensus, aut Licinius Archias Poëta faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius, hanc illi famam circundederunt, non quia tanti fuit R. P. malos ferre ciues, ut uberem ad dicēdum materiam oratores haberent: sed, ut subinde admoneo, quæstionis meminerimus, sciamusq; nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus extitit. Quis ignorat utili⁹ ac melius esse frui pace, quā bello uexari? Plures tamē bonos præliatores bella quàm pax ferūt. Similis eloquentiæ conditio. Nā quò sæpius steterit tāquā in acie, quoq; plures et intulerit ictus et exceperit, quò maior aduersari⁹, cò acrior q pugnas sibi asperas desumpserit, tātò altior et excelsior et illis nobilitatus

criminibus, more hominum agit, quorum ea natura est ut secura nolint. Trãseo ad formam & consuetudinem ueterũ iudiciorum: quæ etsi nũc aptior est, ita erit eloquentia, tantò illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi sibi quisq; sumebat, & numerus neq; dierum neque patronorum cauebatur. Primus tertio consulatu Cn. Pompeius astrinxit imposuitq; ueluti frænos eloquentiæ, ita tamen ut omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quantò maiora negotia olim exerceri solita sunt, quod maius argumentũ est, quàm quòd causæ centumuirales, quæ nunc primum obtinent locum, adeò splendore aliorũ iudiciorum obruebantur, ut neq; Ciceronis, neq; Cæsaris, neq; Bruti, neq; Cælij, neq; Calui, nõ deniq; ullius magni oratoris liber apud cẽtumuiros dictus legatur, exceptis orationibus Asinij, quæ pro hæredibus Ironiæ inscribũtur, ab ipso tamen Pollione medijs diui Augusti temporibus habitæ, postquã longa temporum quies, & continuũ populi otium, & assidua senatus trãquillitas, & maximi principis disciplina, ipsam quoq; eloquentiam sicut omnia alia pacauerat? Paruum & ridiculum fortasse uidetur quod dicturus sum, dicam tamẽ uel ideo ut rideatur. Quantũ humilitatis putamus eloquentiæ attulisse

lisse

lisse penulas istas, quibus astricti & uelut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantũ uirium detraxisse orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus iam ferè plurimæ causæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos cursus & spatia probant, sic latus oratorum campus, per quem nisi liberi & soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipsam quinimmo curã & diligentem styli anxietatem contrariam experimur: quia sæpe interrogat iudex quando incipias, & ex interrogatione eius incipiendum est. Frequenter probationibus & testibus, silentium patronus indicit. Vnus inter hæc dicenti ac alter assistit, & res uelut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausúque opus est, & uelut quodam theatro. Qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant: cùm tot pariter ac tam nobiles forum coarctarent: cùm clientelæ quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus assisterent: cùm in plerisque iudicijs crederet populus Romanus sua interesse quid iudicaretur. Satis constat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Bestiam, & P. Vatinium, concursu totius ciuitatis & accusatos & defensos: ut frigidissimos quosque oratores ipsa certantis populi studia excitare & incendere potuerint. Itaq; hercule eiusmodi libri extant, ut ipsi quoque qui egerunt non alijs magis ora-

tionibus censeantur. Iam verò conciones aßiduæ, & datum ius quoq; potentißimum quenq; uexandi, atq; ipsa inimicitiarum gloria, cùm se plurimi disertorum, ne à P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Gn. Pompeio abstinuerint, & ad incendendos principes uiros, ut est natura inuidiæ, populi quoq; histriones auribus uterentur, quantum ardorem ingenijs, quas oratoribus faces admouebant? Non de otiosa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modestia gaudeat: sed est magna ista et notabilis eloquentia alumna licentiæ, quam stulti libertatē uocabant, comes seditionum, effrænati populi incitamentum, sine obsequio, sine seruitute, contumax, temeraria, arrogās, quæ in bene constitutis ciuitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretensem accipimus? quarum ciuitatum seuerißima disciplina, & seuerißimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Persarum, ac ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam nouimus. Rhodij quidam, Athenienses plurimi oratores extiterunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia (ut sic dixerim) omnes poterāt. Nostra quoq; ciuitas donec errauit, donec se partibus, & dißensionibus, & discordijs confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla superiorum reuerētia, nullus magistratuū modus, tulit: sine dubio ualentiorem eloquētiam: sicuti

indo

indomitus ager habet quaſdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu penſauit. Sic quoque quod ſupereſt antiquis oratoribus, forum non emendare, nec uſquam ad uotum compoſitæ ciuitatis argumentum eſt quidem, quòd nemo nos aduocat, niſi aut nocens, aut miſer. Quod municipium in ciuitatem noſtram uenit, niſi quod aut uicinus populus, aut domeſtica diſcordia agitat? quam prouinciã tuemur, niſi ſpoliatam, uexatamq́; ? Atqui melius fuiſſet non queri quàm iudicari. Quòd ſi inueniretur aliqua ciuitas, in qua nemo peccaret, ſuperuacaneus eſſet inter innocẽtes orator, ſicut inter ſanos medicus. Quomodo tamẽ minimum uſus minimumq́; profectus, ars medentis habet in his gentibus, quæ firmiſſima ualetudine, ac ſaluberrimis corporibus utuntur: ſic minor oratorum obſcuriorq́; gloria eſt inter bonos mores & in obſequium regentis paratos. Quid enim opus eſt longis in ſenatu ſententijs, cùm optimi citò conſentiant? Quid multis apud populum cõcionibus, cùm de Republica non imperiti & multi deliberent, ſed ſapientiſſimus & unus? Quid uoluntarijs accuſationibus, cùm tam rarò & tam parcè peccetur? Quid inuidioſis & excedentibus modum defenſionibus, cùm clementia cognoſcentis obuiã periclitantibus eat?

Credite optimi & in quantum opus est disertißimi uiri: si aut uos prioribus seculis, aut isti, quos miramur, his nati eßent, ac deus aliquis uitas uestras, uestra tempora repentè mutaßet, nec uobis summa illa laus et gloria in eloquentia, neq; illis modus & temperamẽtum defuisset. Nunc quoniam nemo eodem tẽpore aßequi potest magnam famam & magnam quietem, bonis seculi sui quisq; citra obtrectationem alterius, utatur. Finierat Maternus. Tum Meßala, Erant quibus contradicerem, erant de quibus plura dici uellem, nisi iã dies eßet exactus. Fiet, inquit Maternus, posteà arbitratu tuo, & si qua tibi obscura in hoc meo sermone uisa sunt, de his rursus conferemus. Ac simul aßurgens, & Aprum complexus, Ego, inquit, te poëtis, Meßala, antiquariis criminabimur. At ego uos rhetoribus & scholasticis, inquit. Cùm adrisißent, discesßimus.

IVL. AGRICOLAE VITA, PER CORNEL.

Tacitum, eius generum, castißimè composita.

LARORVM *uirorum facta moréſque posteris tradere, antiquitus usitatũ, ne nostris quidem temporibus, quanquam incuriosa suorum ætas omisit, quotiens*

tiens magna aliqua ac nobilis uirtus uicit ac supergreßa est uitium paruis magnisq; ciuitatibus commune, ignorantiam recti & inuidiam. Sed apud priores ut agere memoratu digna pronum, magisq; in aperto erat: ita celeberrimus quisque ingenio ad prodēdam uirtutis memoriam sine gratia aut ambitione, bonæ tantum conscientiæ pretio ducebatur. Ac plerique suam ipsi uitam narrare, fiduciā potius morum quàm arrogātiam arbitrati sunt. Nec id Rutilio & Scauro citra fidē, aut obtrectationi fuit. adeò uirtutes iisdem tēporibus optimè æstimantur, quibus facillimè gignuntur. At mihi nunc narraturo uitam defuncti hominis, uenia opus fuit. quā nō petißem, ni incursaturus tam sæua & infesta uirtutibus tempora. Legimus cùm Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidus laudati eßent, capitale fuiße: neque in ipsos modò autores, sed in libros quoq; eorum sæuitum, delegato triumuiris ministerio, ut monumenta clarißimorum ingeniorum in comitio ac foro urerētur. Scilicet illo igne uocē pop. Rom. et libertatē Senatus, et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapiētiæ profeßoribus, atq; omni bona arte in exiliū acta, ne quid usquam honestū occurreret. Dedimus profectò grande patiētiæ documentum, ut sicut uetus ætas uidit quid ultimum in libertate eßet, ita nos quid in

seruitute, adempto per inquisitiones & loquẽdi audiendiq; commercio. Memoriam *quoq; ipsam cum uoce perdidißemus, si tam in nostra potestate eßet obliuisci quam tacere.* Nunc *demum redit animus, & quanquam primo statim beatißimi seculi ortu* Nerua Cæsar, *res olim dißociabiles miscuerit principatum ac libertatem, augeatq; quotidie facilitatem* Imperij Nerua Traianus, *nec spem modò ac uotũ securitas publica, sed ipsius uoti fiduciam, ac robur aßumpserit, natura tamen infirmitatis humanæ, tardiora sunt remedia quàm mala: & ut corpora lentè augescunt, citò extinguuntur, sic ingenia studiaq; oppreßeris facilius quàm reuocaueris. Subit quippe etiam ipsius inertiæ dulcedo: & inuisa primò desidia, postremò amatur. Quid si per quindecim annos, grande mortalis æui spatiũ, multis fortuitis casibus prõptißimus quisq; sæuitia principis interciderunt?* Pauci *et (ut ita dixerim) non modò aliorum, sed etiam nostri superstites sumus, exemptis è media uita tot annis, quibus, iuuenes ad senectutem, senes propè ad ipsos exactæ ætatis terminos per silentium uenimus.* Non *tamen pigebit uel incondita ac rudi uoce memoriam prioribus senectutis, ac testimonium præsentium bonorum composuiße.* Hic *interim liber honori* Agricolæ *soceri mei destinatus, profeßione pietatis, aut laudatus erit, aut excusatus.*

Cneus

CNeus Iulius Agricola uetere & illustri Foroiulienſium colonia ortus, utrunque auum procuratorē Cæſarum habuit: quæ equestris nobilitas eſt. Pater Iulij Iulius Græcinus ſenatorij ordinis, ſtudio eloquentiæ ſapientiæq; notus, ijsq; uirtutibus iram Caij Cæſaris meritus. Nanq; Marcum Sillanū accuſare iuſſus, & quia abnuerat, interfect⁹ eſt. Mater Iulia Procilla fuit, raræ caſtitatis. In huius ſinu indulgentiaq; educatus, per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiámque tranſegit. Arcebat eum ab illecebris peccantium præter ipſius bonam integramq; naturam, quòd ſtatim paruulus ſedem ac magiſtram ſtudiorum Maſſiliam habuerit, locum Græca comitate et prouinciali parſimonia miſtū, ac bene cōpoſitum. Memoria teneo, ſolitum narrare, ſi in prima iuuenta ſtudium philoſophiæ acrius, ultrà quàm conceſſum Ro. ac ſenatori hauſiſſe, ni prudētia matris incenſum ac flagrātem animū coërcuiſſet. Scilicet ſublime et rectū ingeniū pulchritudinem ac ſpeciem excelſæ magnæq; gloriæ uehementius quàm caute appetebat: mox mitigauit ratio & ætas retinuitq;, quod eſt difficillimum, ex ſapientia modum. Prima caſtrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paulino diligēti ac moderato duci approbauit, electus, quem contubernio æſtimaret. Nec Agricola licenter more iuuenum, qui militiam in laſciuiam uertūt,

neq; segniter ad uoluptates & commeatus, titulum tribunatus & inscitiam retulit: sed noscere prouinciam, nosci exercitui, discere à peritis, sequi optimos, nihil appetere iactationem, nihil ob formidinẽ recusare, simulq; anxius & intẽtus agere. Non sanè aliàs exercitatior magisq; in ambiguo Britannia fuit. Trucidati ueterani, incensæ coloniæ, intercepti exercitus. Tũ de salute, mox de uictoria certauere. Quæ cuncta etsi consilijs ductuq; alterius agebantur, ac summa rerum & recuperatæ prouinciæ gloria in ducem cessit, artem & usum et stimulos addidere iuueni: intrauitq; animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus, sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculũ ex magna fama, quàm ex mala. Hinc ad capessendos magistratus in urbẽ digressus, Domitiam Decidianã splendidis natalibus ortam sibi iunxit. Idq; matrimoniũ ad maiora nitẽti, decus ac robur fuit. Vixeruntq; mira cõcordia, per mutuam charitatem, & inuicem se anteponendo, nisi quòd in bona uxore tantò maior laus, quantò in mala plus culpæ est. Sors quæsturæ prouinciam Asiam, proconsulem Saluium Titianum dedit, quorum neutro corruptus est: quanquã et prouincia diues ac parata peccantibus, & proconsul in omnem auiditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem mali. Auctus est ibi

filia

filia in subsidium et solatium simul. nam filium antè sublatum, breui amisit. Mox *inter quæsturam, ac tribunatum plebis, atq; etiam ipsum tribunatus annum quiete & otio transit gnarus sub* Nerone *temporum, quibus inertia pro sapientia fuit.* Idem *præturæ tenor, et silẽtium.* Nec *enim iurisdictio obuenerat.* Ludos, & *inania honoris, modo rationis atque abundantiæ duxit, uti longè à luxuria, ita famæ propior.* Tum *electus à* Galba *ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cuius alterius sacrilegium* Respub. *quàm* Neronis *sensisset.* Sequẽs *annus graui uulnere animum domumq; eius afflixit.* Nam *classis* Othoniana *licenter uaga dum in* Templo, *Liguriæ pars est, hostiliter populatur, matrem* Agricolæ *in prædijs suis interfecit: prædiaq; ipsa, & magnam patrimonij partem diripuit, quæ causa cædis fuerat.* Igitur *ad solennia pietatis profectus* Agricola, *nuntio affectati à* Vespasiano *imperij deprahensus, ac statim in partes transgressus est.* Initia *principatus ac statum urbis* Mutianus *regebat admodum iuuene* Domitiano; & *ex paterna fortuna tãtum licentiam usurpãte.* Is *missum ad delectus agendos* Agricolam, *integréque ac strenuè uersatum uicesimæ legioni tardè ad sacramentum trangressæ præposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe legatis quoque consularibus nimia ac*

formi

formidolosa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio: ita successor simul & ultor electus, rarissima moderatione maluit uideri inuenisse bonos quàm fecisse. Præerat tunc Britanniæ Vectius Volanus placidius quàm feroci prouincia dignum est. Temperauit Agricola uim suam, ardorémque compescuit, ne increſceret, peritus obsequi, eruditúsque utilia honestis miscere. Breui deinde Britannia consularem Petilium Cerealem accepit. Habuerūt uirtutes spatium exemplorum. Sed primò Cerealis, modò labores & discrimina, mox & gloriam communicabat: sæpe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copijs ex euentu præfecit. Nec Agricola unquam in suam famam gestis exultauit, ad autorem & ducem, ut minister, fortunam referebat: ita uirtute in obsequendo, uerecundia in prædicando, extra inuidiam, nec extra gloriam erat. Reuertentem ab legatione legionis diuus Vespasianus inter patricios asciuit, ac deinde prouinciæ Aquitaniæ præposuit splendidæ inprimis dignitatis administratione, ac spe consulatus cui destinarat. Credunt plerique militaribus ingenijs subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio secura & obtusior, ac plura manu agens callíditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia quamuis inter togatos facilè iusteq;

agebat.

agebat. Iam uerò tempora curarum remißionumq; diuisa, ubi conuentus ac iudicia poscerent, grauis, intentus, seuerus, & sæpius misericors: ubi officio satisfactũ, nulla ultrà potestatis persona, tristitiam & arrogantiam, & auaritiam exuerat: nec illi, quod est rarißimum, aut facilitas autoritatem, aut seueritas amorem diminuit. Integritatem atq; abstinentiã in tanto uiro referre iniuria uirtutum fuerit. Ne famã quidem cui etiam sæpe boni indulgẽt, ostentandam uirtute, aut per artem quæsiuit: procul ab æmulatione aduersus collegas, procul à contentione aduersus procuratores, & uincere inglorium, & atteri sordidum arbitrabatur. Minus triennium in ea legatione detẽtus, ac statim ad spem Consulatus reuocatus est, comitante opinione Britanniam ei prouinciam dari, nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par uidebatur. haud semper errat fama, aliquando & eligit. Consul, egregiæ tum spei filiam iuueni mihi despondit, ac post consulatum collocauit, et statim Britanniæ præpositus est, adiecto põtificatus sacerdotio. Britanniæ situm populosq; multis scriptoribus memoratos, nõ in cõparationẽ curæ ingenij'ue referã, sed quia tum primùm perdomita est: itaq; quæ priores nondum comperta, eloquentia percoluere, rerũ fide tradentur. Britannia insularum, quas Romana notitia cõplectitur, maxima, spatio ac cœlo in oriẽtem Germa-

niæ,

nia,in occidentem Hispaniæ obtenditur: Gallis in meridiem etiam inspicitur. Septentrionalia eius,nullis contrà terris, uasto atq; aperto mari pulsantur.Formam totius Britanniæ Liuius ueterum,Fabius Rusticus recentium, eloquentißimi autores, oblongæ scutulæ, uel bipenni aßimulauere.et est ea facies citra Caledoniam, unde & in uniuersum fama est trāsgreßa.Sed immensum & enorme spatium procurrentium extremo iam litore terrarum uelut in cuneum tenuatur.Hanc oram nouißimi maris tunc primùm Romana claßis circumuecta,insulam eße Britanniam affirmauit,ac simul incognitas ad id tempus insulas,quas Orcadas uocāt,inuenit, domuitq;.dispecta est & Thyle,quam hactenus nix, & hyems abdebat.Sed mare pigrum & graue remigantibus perhibent. Ne uentis quidem proinde attolli, credo quòd rariores terræ montésque,causa ac materia tempestatum, & profunda moles continui maris, tardius impellitur. Naturam Oceani atq; æstus neq; quærere huius operis est,ac multi retulere. Vnum addiderim, nusquā latius dominari mare, multum fluminum huc atq; illuc ferre, nec litore tenus accrescere aut resorberi,sed influere penitus atq; ambire, etiam iugis atq; montibus inseri uelut in suo. Cæterùm Britanniā qui mortales initio coluerint,indigenæ an aduecti,ut inter Barbaros,parùm cōpertum.Habitus corporum uarij:

atq;

atque ex eo argumenta. nanque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem aſſeuerant. Silurum colorati uultus, & torti plerunq; crines, & poſita contra Hiſpaniam, Iberos ueteres traiecisſe, eaſq; ſedes occupaſſe fidem faciunt. Proximi Gallis, & ſimiles ſunt: ſeu durante originis ui: ſeu procurrentibus in diuerſa terris, poſitio cœli corporibus habitum dedit. In uniuerſum tamen æſtimanti, Gallos uicinum ſolum occupaſſe, credibile eſt. Eorum ſacra deprahendas ſuperſtitionum perſuaſione. Sermo haud multum diuerſus. In depoſcendis periculis eadem audacia, & ubi aduenere, in detrectandis eadem formido. Plus tamen ferociæ Britanni præferunt, ut quos nondum longa pax emollierit. Nam Gallos quoque in bellis floruiſſe accepimus. Mox ſegnitia cum otio intrauit, amiſſa uirtute pariter ac libertate. quod Britannorum olim uictis euenit, cæteri manent quales Galli fuerunt. In pedite robur, quædam nationes & curru præliantur. Honeſtior auriga, clientes propugnant. Olim regibus parebãt, nunc per principes factionibus & ſtudijs trahuntur. Nec aliud aduerſus ualidiſſimas gentes pro nobis utilius, quàm quòd in commune non conſulunt. Rarus duabus tribusq; ciuitatibus, ad propulſandum cõmune periculum conuentus: ita dum ſinguli pugnant, uniuerſi uincuntur. Cœlum crebris hymbribus ac nebu-

Augustus uocabat, Tyberius præcipuè. Agitaſſe C. Cæſarem de intranda Britannia ſatis conſtat, ni uelox ingenio, mobilis pœnitentia; & ingentes aduerſus Germaniam conatus fruſtra fuiſſent. Diuus Claudius autor operis, tranſuectis legionibus auxilijsq́; et aſſumpto in partem rerum Veſpaſiano. Quod initium uenturæ mox fortunæ fuit, domitæ gẽtes, capti reges, & monſtratus fatis Veſpaſianus. Conſularium primus Aulus Plautius præpoſitus, ac ſubinde Oſtorius Scapula, uterque bello egregius: redactaq́; paulatim in formam prouinciæ proxima pars Britanniæ. Addita inſuper ueteranorum colonia. Quædam ciuitates Cogiduno regi donatæ. Is ad noſtram uſq; memoriam fidiſſimus manſit, uetere ac iam pridem recepta populi Romani conſuetudine, ut haberet inſtrumenta ſeruitutis & reges. Mox Didius Gallus parta à prioribus cõtinuit, paucis admodum caſtellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officij quæreretur. Didium Veranius excepit, isq́; intra annum extinctus eſt. Suetonius hinc Paulinus biennio proſperas res habuit, ſubactis nationibus, firmatisq́; præſidijs: quorum fiducia Monam inſulam ut uires rebellibus miniſtrantem aggreſſus, terga occaſioni patefecit. Nanque abſentia legati remoto metu, Britãni agitare inter ſe mala ſeruitutis, conferre iniurias, & interpretando accendere: nihil profici patientia, niſi ut grauiora

tanquam ex facili tolerantibus imperentur: singulos sibi olim reges fuiße, nunc binos imponi, è quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sæuiret: æquè discordiam præpositorum, æquè concordiam subiectis exitiosam: alterius manus centuriones, alterius uim & contumelias miscere: nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum: in prælio fortiorem eße qui spoliet, nunc ab ignauis plerunq; & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi delectus, tanquam mori tantum pro patria nescientibus: quantum enim transiße militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excußiße iugum, & flumine non Oceano defendi: sibi patriam, coniuges, parentes: illis auaritiam & luxuriam causas belli eße: receßuros ut diuus Iulius receßißet, modò uirtutes maiorum suorum æmularentur: néue prælij unius aut alterius euentu pauescerent: plus impetus, maiorem constantiam penes miseros eße: iam Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detineret: iam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare: porrò in eiusmodi consilijs periculosius eße deprehendi, quàm audere. His atque talibus inuicem instincti, Voadica generis regij fœmina duce, neque enim sexum in imperijs discernunt, sumpsere uniuersi bellum: ac sparsos per castella milites consectati, expugnatis præsidijs, ipsam coloniam

loniam inuasere, ut sedem seruitutis. Nec ullum in barbaris sæuitiæ genus omisit ira et uictoria. Quòd nisi Paulinus, eo cognito prouinciæ motu, properè subuenißet, amißa Britannia foret: quam unius prælij fortuna, ueteri patientiæ restituit, tenentibus arma plerisq;, quos consciētia defectionis, et proprius ex legato timor agitabat. Hic cùm egregius cætera, arroganter in deditos, & ut suæ quoq; iniuriæ ultor, durius consuleret, mißus Petronius *Turpilianus tanquam exorabilior, & delictis hostium nouus, eoq; pœnitentiæ mitior, compositis prioribus nihil ultrà ausus,* Trebellio Maximo *prouinciam tradidit.* Trebellius *segnior, & nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi prouinciam tenuit.* Didicere *iam barbari quoq; ignoscere uitijs blandientibus.* Et *interuentus ciuilium armorum præbuit iustam segnitiæ excusationem.* Sed *discordia laboratum, cùm aßuetus expeditionibus miles otio lasciuiret.* Trebellius *fuga ac latebris uitata exercitus ira, indecorus atq; humilis, precariò mox præfuit: ac uelut pacti, exercitus licentiam, dux salutem.* Hæc *seditio sine sanguine stetit.* Nec Vectius Volanus *manentibus adhuc ciuilibus bellis agitauit* Britanniam *disciplina.* Eadem *inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quòd innocens* Volanus, *& nullis delictis inuisus charitatem parauerat loco autoritatis. Sed ubi cum*

cætero orbe Vespasianus & Britanniam recuperauit, magni duces, egregij exercitus, minuta hostium spes. & terrorem statim intulit Petilius Cerealis, Brigantum ciuitatem, quæ numerosissima prouinciæ totius perhibetur, aggressus multa prælia, & aliquando non incruenta: magnamq; Brigantum partem aut uictoria amplexus, aut bello. Et cùm Cerealis quidem alterius successoris curam famamq; obruisset, sustinuit quoq; molem Iulius Frontinus uir magnus quantum licebat, ualidamq; & pugnacem Silurum gentem armis subegit, super uirtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus. Hunc Britanniæ statum, has bellorum uices media iam æstate transgressus Agricola inuenit, cùm & milites uelut omissa expeditione ad securitatem, & hostes ad occasionem uerterentur. Ordouicum ciuitas haud multo ante aduentum eius, alam in finibus suis agentem, prope uniuersam obtriuerat: eoq; initio erecta prouincia, ut quibus bellum uolentibus erat, probare exemplum, aut recentis legati animum opperiri. Tum Agricola, quanquam transacta æstas, sparsi per prouinciam numeri, præsumpta apud militem illius anni quies tarda & contraria bellum inchoaturo, & plerisque custodiri suspecta potius uidebatur, ire obuiam discrimini statuit: contractisque legionum uexillis & modica auxiliorum manu, quia in æquum digredi Ordouices

uices non audebant, ipse ante agmen quo cæteris par animus simili periculo esset, erexit aciem: cæsáq; propè uniuersa gente non ignarus instandum famæ, ac prout prima cessissent fore uniuersa, Monam insulam, cuius possessione reuocatum Paulinum rebellione totius Britanniæ supra memoraui, redigere in potestatẽ animo intendit. Sed ut in dubijs consilijs, naues deerant, ratio & constantia ducis transuexit: depositis omnibus sarcinis, lectissimos auxiliarium, quibus nota uada, & patrius nandi usus, quo simul seq; & arma & equos regunt, ita repentè immisit, ut obstupefacti hostes qui classem, qui naues, qui mare expectabant, nihil arduum aut inuictum crediderint sic ad bellum uenientibus. Ita petita pace, ac dedita insula, clarus ac magnus haberi Agricola: quippe cui ingredienti prouinciam, quod tempus alij per ostentationem aut officiorum ambitum transigunt, labor & periculum placuisset. Nec Agricola prosperitate rerum in uanitatem usus, expeditionem aut uictoriam uocabat, uictos cõtinuisse: ne laureatis quidẽ gesta prosequutus est, sed ipsa dissimulatione famæ famam auxit, æstimantibus quanta futuri spe tam magna tacuisset. Cæterùm animorum prouinciæ prudens, simulq; doctus per aliena experimenta parum profici armis, si iniuriæ sequerentur, causas bellorum statuit excidere, à se suisq; orsus. Primam domum

suam coërcuit, quod plerisq; haud minus arduũ est, quàm prouinciam regere: nihil per libertos seruosq; publicæ rei: non studijs priuatis, nec ex commẽdatione aut precibus centurionum milites ascire, sed optimum quenq; fidelissimum putare: omnia scire, non omnia exequi: paruis peccatis ueniam, magnis seueritatem commodare: nec pœna semper, sed sæpius pœnitentia contentus esse: officijs & administrationibus potius nõ peccaturos, quàm damnare cùm peccassent. Frumenti & tributorũ auctionem æqualitate munerum mollire, circũcisis quæ in quæstum reperta, ipso tributo grauius tolerabãtur. Nanq; per ludibrium assidere clausis horreis, & emere ultro frumenta, ac uendere pretio cogebantur. Diuortia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, ut ciuitates à proximis hybernis in remota & auia deferrent, donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret. Hæc primo statim anno comprimendo egregiam famam paci circundedit, quæ uel incuria uel tolerantia priorum haud minus quàm bellum timebatur. Sed ubi æstas aduenit, contracto exercitu multùm in agmine laudare modestiam, disiectos coërcere: loca castris ipse capere, æstuaria ac syluas ipse prætẽtare: & nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur: atq; ubi satis terruerat, parcendo, rursus irritamenta pacis ostentare. Quibus re-

bus

bus multæ ciuitates, quæ in illum diem ex æquo egerant, datis obsidibus iram posuere, & præsidijs castellisq; circundatæ, tanta ratione curaq;, ut nulla antè Britanniæ noua pars illacessita transierit. Sequens hyems saluberrimis consilijs absumpta. Nanq; ut homines dispersi ac rudes, eoq; bello faciles, quieti & otio per uoluptates assuescerent, hortari priuatim, adiuuare publicè, ut templa, fora, domus extruerent, laudando promptos, & castigando segnes. Ita honoris æmulatio, pro necessitate erat. Iam uerò principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorũ studijs Gallorum anteferre, ut qui modò linguam Romanam abnuebãt, eloquentiam concupiscerẽt. Inde etiam habitus nostri honor, & frequens toga. Paulatimq; discessum ad delinimenta uitiorum, porticus, & balnea, & conuiuiorum elegantiam. Idq; apud imperitos humanitas uocabatur, cùm pars seruitutis esset. Tertius expeditionum annus nouas gentes aperuit, uastatis usque ad Taum (æstuario nomẽ est) nationibus. Qua formidine territi hostes, quanquam conflictatum sæuis tempestatibus exercitum, lacessere non ausi. Ponendisq; insuper castellis spatium fuit. Adnotabant periti, non alium ducem opportunitates locorum sapientius legisse, nullum ab Agricola positum castellum aut ui hostium expugnatum, aut pactione ac fuga desertũ. Crebræ eruptiones. Nam

aduersus moras obsidionis annuis copijs firmabantur. Ita intrepida ibi hyems, & sibi quisque præsidio, irritis hostibus, eoq; desperantibus, quia soliti plerunque damna æstatis hybernis euentibus pensare, tum æstate atq; hyeme iuxta pellebantur. Nec Agricola *unquam per alios gesta auidus intercepit; seu centurio, seu præfectus, incorruptum facti testem* habebat. Apud *quosdam acerbior in conuicijs narrabatur, ut bonis comis, ita aduersus malos iniucundus. Cæterùm ex iracundia nihil supererat. Secretum & silentium eius non timeres.* Honest*ius putabat, offendere, quàm odisse. Quarta æstas obtinendis quæ percurrerat insumpta, ac si uirtus exercituum & Romani nominis gloria pateretur, inuentus in ipsa Britannia terminus. Nam Glota & Bodotria diuersi maris æstus per immensum reuecti, angusto terrarum spatio dirimuntur, quod tum præsidijs firmabatur: atque omnis propior sinus tenebatur, summotis uelut in aliam insulam hostibus. Quinto expeditionum anno naue prima transgressus ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis prælijs domuit: eamq; partem Britanniæ quæ Hyberniam aspicit, copijs instruxit, in spem magis quàm ob formidinem. Siquidem Hybernia medio inter Britanniam atque Hispaniam sita, & Gallico quoque mari opportuna, ualētissimam imperij partem, magnis inuicem usibus miscuerit. Spatium*

uius si Britannia comparetur angustius, nostri maris insulas superat. Solū cœlumq́;, & ingenia cultusq́; hominum haud multum à Britannia differunt. Melius aditus portusq́; per commercia, & negotiatores cogniti. Agricola expulsum seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat, ac specie amicitiæ in occasionem retinebat. Sæpe ex eo audiui, legione una, & modicis auxilijs debellari, obtineriq́; Hyberniā posse. Idq́; etiam aduersus Britanniā profuturam, si Romana ubiq́; arma, & uelut è conspectu libertas tolleretur. Cæterū æstate qua sextū officij annum inchoabat, amplas ciuitates trās Bodotriam sitas, quia motus uniuersarū ultra gentiū, & infesta hostili exercitu itinera timebātur, portus classe explorauit: quæ ab Agricola primùm assumpta in partem uirium, sequebatur egregia specie, cùm simul terra, simul mari bellum impelleretur: ac sæpe ijsdem castris pedes equésque, & nauticus miles misti copijs & lætitia sua quisque facta, suos casus attollerent: ac modò syluarum, & mōtium profunda, modò tempestatum ac fluctuum aduersa, hinc terra, & hostis, hinc auctus Oceanus militari iactantia compararentur. Britannos quoq́;, ut ex captiuis audiebatur, uisa classis obstupefaciebat, tanquam aperto maris sui secreto ultimum uictis perfugium clauderetur. Ad manus & arma conuersi Caledoniā incolentes populi

paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis, oppugnaße ultro castella adorti, metum ut prouocantes addiderāt: regrediēdumq; citra Bodotriam, & excedendū potius quàm pellerentur, specie ignaui prudentium admonebāt, cū interim cognoscit, hostes pluribus agminibus irrupturos. Ac ne superante numero, & peritia locorum circumiretur, diuiso & ipse in tres partes exercitu inceßit. Quod ubi cognitū hosti, mutato repentè consilio uniuersi nonā legionem ut maximè inualidam, nocte aggreßi inter somnum ac trepidationem cæsis uigilibus irrupere. Iamq; in ipsis castris pugnabant, cùm Agricola iter hostiū ab exploratoribus edoctus, & uestigijs insecutus, ueloci∫simos equitū peditumq; aßultare tergis pugnantium iubet, mox ab uniuersis adijci clamorē. & propinqua luce fulsere signa. ita ancipiti malo territi Britāni: & Romanis redit animus, ac securi pro salute, de gloria certabant. ultro quin etiā irrupere. & fuit atrox in ipsis portarum angustijs prælium, donec pulsi hostes, utroq; exercitu certante, his ut tulisse opem, illis ne eguiße auxilio uiderentur. quòd nisi paludes & syluæ fugiētes texißent, debellatum illa uictoria foret. Cuius constantia ac fama ferox exercitus: nihil uirtuti suæ inuium, penetrandam Caledoniam, inueniendumq; tandem Britanniæ terminum continuo præliorum cursu fremebat: atq; illi modò cauti

dò cauti

dò cauti ac sapientes, prompti post euentum ac magniloqui erant. Iniquissima hæc bellorum conditio est, prospera omnes sibi uendicant, aduersa uni imputantur. At Britanni non uirtute, sed occasione & arte ducis rati, nihil ex arrogantia remittere, quo minus iuuentutem armarent, coniuges ac liberos in loca tuta trāsferrent, cœtibus ac sacrificijs cōspirationem ciuitatum sancirēt. Atq; ita iritatis utrinq; animis discessum. Eadem æstate cohors Vsipiorum per Germanias conscripta, in Britanniā transmissa, magnū ac memorabile facinus ausa est. Occiso centurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immisti manipulis exēplum & rectores habebantur, tres liburnicas adactis per uim gubernatoribus ascendere: & uno remigrante, suspectis duobus, eoq; interfectis, nondū uulgato rumore ut miraculum prouehebātur: mox hàc atq; illà rapti & cum plerisq; Britannorum sua defensantiū prælio cōgressi, ac sæpe uictores, aliquando pulsi, eò ad extremum inopiæ uenere, ut infirmissimos suorū, mox sorte ductos uescerētur: atq; ita circūuecti Britanniam, amissis per inscitiam regēdi nauibus, pro prædonibus habiti, primū à Sueuis, mox à Frisijs intercepti sunt. ac fuere, quos per cōmercia uenundatos, & in nostrā usq; ripā mutatione ementium adductos, indicium tanti casus illustrauit. Initio æstatis Agricola domestico uulnere

nere ictus, anno ante natū filium amisit. Quem casum neq; ut pleriq; fortium uirorum ambitio se, neq; per lamenta rursus ac mœrorem muliebriter tulit, & in luctu bellum inter remedia erat. Igitur præmissa classe, quæ pluribus locis prædata, magnum, & incertum terrorem faceret, expedito exercitu cui ex Britannis fortissimos & longa pace exploratos addiderat, ad montem Grampium peruenit, quem iam hostes insederant. Nam Britanni nihil fracti pugnæ prioris euentu, & ultionem aut seruitium expectantes, tandemq; docti commune periculum concordia propulsandum, legationibus & fœderibus omnium ciuitatum uires exciuerant. Iamq; super triginta millia armatorum aspiciebātur, & adhuc affluebat omnis iuuentus, & quibus cruda ac uiridis senectus, clari bello, ac sua quisq; decora gestantes, cùm inter plures duces uirtute & genere præstās nomine Galgacus, apud cōtractam multitudinem prælium poscentem, in hunc modum locutus fertur. Quoties causas belli, & necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernū diē, consensumq; uestrum, initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & uniuersi seruitutis expertes: & nullæ ultrà terræ, ac ne mare quidem securum imminente nobis classe Romana. Ita prælium atq; arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignauis tutissima sunt. Priores pu-

gna

gnæ quibus aduersus Romanos uaria fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebāt: quia nobilißimi totius Britanniæ, eoq́; in ipsis penetralibus siti, nec seruientium litora aspicientes, oculos quoq; à contactu dominationis inuiolatos habebamus. Nos terrarum ac libertatis extremos, receßus ipse ac sinus famæ in hunc diem defendit. nunc terminus Britanniæ patet, atq; omne ignotum pro magnifico est. Sed nulla iam ultrà gens, nihil nisi fluctus & saxa. Et inferiores Romani, quorum superbiā frustra per obsequium & modestiam effugeris: raptores orbis, postquā cuncta uastantibus defuere terræ, & mare scrutantur: si locuples hostis est, auari: si pauper, ambititiosi, quos nō Oriens, non Occidens, satiauerit: soli omnium opes atq; inopiam pari affectu concupiscunt: auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atq; ubi solitudinē faciunt, pacem appellant. Liberos cuiq; ac propinquos suos natura charißimos eße uoluit: hi per delectus alibi seruituri auferuntur. Coniuges, sororesq́;, & si hostilē libidinem effugiant, nomine amicorum atq; hospitùm polluuntur. Bona fortunasq́; in tributum egerunt, in annonam frumentum: corpora ipsa ac manus, syluis ac paludibus emuniendis uerbera inter ac contumelias conterunt. Nata seruituti mancipia semel ueneunt, atq; ultro à dominis aluntur.

Britan

Britannia seruitutẽ suam quotidie emit, quotidie pascit. Ac sicut in familia recentißimus quisq; seruorum & conseruis ludibrio est: sic in hoc orbis terrarum uetere famulatu, noui nos & uiles in excidium petimur. Neq; enim arua nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis reseruemur. Virtus porrò ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus. Et longinquitas ac secretum ipsum, quò tutius, eò suspectius. Ita sublata spe ueniæ, tãdem sumite animum, tam quibus salus, quàm quibus gloria charißima est. Brigantes fœmina duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiã uertißet, exuere iugum potuere: nos integri & indomiti et libertatem non in præsentia laturi, primo statim cõgreßu unde ostendamus quos sibi Caledonia uiros seposuerit. An eandem Romanis in bello uirtutem, quam in pace lasciuiã adeße creditis? Nostris illi dißeßionibus ac discordijs clari, uitia hostiũ in gloriam exercitus sui uertũt: quem contractum ex diuersißimis gentibus ut secundæ res tenent, ita aduersæ dißoluent: nisi si Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerosq; dominationi alienæ sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quàm seruos, fide & affectu teneri putatis: metus & terror est, infirma uincula charitatis. Quæ ubi remoueris, qui timere desierint, odiße incipiẽt. Omnia uictoriæ

incita

incitamenta pro nobis sunt: nullæ Romanos cōiuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisq; patria, aut alia est. Paucos *numero circum trepidos ignorātia, cœlum ipsum ac mare & syluas ignota omnia circunspectātes, clausos quodammodo ac uictos alij nobis tradiderunt.* Ne *terreat uanus aspectus, & auri fulgor atq; argenti, quod neq; tegit neq; uulnerat.* In *ipsa hostium acie inueniemus nostras manus.* Agnoscent Britanni *suam causam. recordabuntur* Galli *priorem libertatem. deserent illos cæteri* Germani, *tanquā nuper* Vsipij *reliquerunt.* Nec *quicquā ultrà formidinis, uacua castella, senum coloniæ, inter male parentes & iniustè imperātes ægra municipia & discordantia. hic dux, hic exercitus. ibi tributa & metalla & cætera seruientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut statim ulcisci, in hoc campo est.* Proinde *ituri in aciem & maioris uestros & posteros cogitate.* Excepere *orationem alacres, & barbari moris cātu & fremitu clamoribusq; dissonis.* Iamq; *agmina, & armorum fulgores audentissimi cuiusq; procursu, simul instruebantur acies, cum* Agricola *quanquam lætum & uix monitus coërcitum militē adhuc ratus, ita disseruit:* Octauus *annus est, commilitones, ex quo uirtute & auspicijs* Imperij Romani, *fide atq; opera uestra* Britanniam *uicistis, tot expeditionibus, tot*

 prælijs

prælijs, seu fortitudine aduersus hostes, seu patientia ac labore penè aduersus ipsam rerum naturam opus fuit. Neq; me militum, neq; uos ducis pœnituit. Ergo egreßi, ego ueterum legatorum, uos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ non fama nec rumore, sed castris & armis tenebimus. inuenta Britannia et subacta. Equidem in agmine cùm uos paludes montésue, & flumina fatigarent, fortißimi cuiusq; uocem audiebam, Quando dabitur hostis, quando acies? Veniunt, è latebris suis extrusi. Et uota uirtusq; in aperto, omniaq; prona uictoribus, atq; eadē uictis aduersa. Nam ut superaße tantū itineris, syluas euaſiße, tranſiße æstuaria, pulchrum ac decorum in frontem, ita fugiētibus periculosißima quæ hodie prosperrima sunt. Neq; enim nobis aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia: sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iam pridem mihi decretum est, neq; exercitus, neq; ducis terga tuta eße. Proinde & honesta mors turpi uita potior, & incolumitas ac decus eodem loco sita sunt. Nec ingloriū fuerit, in ipso terrarum ac naturæ fine cecidiße. Si nouæ gentes atq; ignotæ acies conſtitißet, aliorum exercituum exemplis uos hortarer: nunc uestra decora recensete, uestros oculos interrogate. Ii sunt, quos proximo anno unā legionem furto noctis aggreßos, clamore debellastis: ij cæterorum

terrorum Britannorum fugaciſsimi, ideoq; tandiu ſuperſtites. Quomodo ſyluas ſaltusq; penetrãtibus fortiſsimum quodque animal robore, pauida & inertia ipſo agminis ſono pelluntur: ſic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt: reliquus eſt numerus ignauorum, & metuentium. Quos quod tandem inueniſtis, non reſtiterunt, ſed deprehenſi ſunt nouiſsimi, & extremo metu corpora defixere in his ueſtigijs, in quibus pulchram, & ſpectabilem uictoriam ederetis. Tranſigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem: approbate reipub. nunquam exercitui imputari potuiſſe aut moras belli aut cauſas debellandi. Et alloquente adhuc Agricola militũ ardor immınebat, & finẽ orationis ingens alacritas conſecuta eſt, ſtatimq; ad arma diſcurſum. Inſtinctos ruẽteſq; ita diſpoſuit, ut peditũ auxilia, quæ octo millia erãt, mediã aciẽ firmarent: equitum tria millia, cornibus affunderentur. Legiones pro uallo ſtetere, ingẽs uictoriæ decus citra Romanum ſanguinem bellanti, & auxilium ſi pellerentur. Britannorum acies in ſpeciem ſimul ac terrorem editioribus locis conſtiterant: ita ut primum agmen æquo, cæteri per accliue iugum connexi uelut inſurgerent, media campi Couinarius, & eques ſtrepitu, ac diſcurſu complebat. Tum Agricola ſuperante hoſtium multitudine ueritus, ne ſimul in fron-

tem, simul & latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quanquam porrectior acies futura erat, & arceßendas plerique legiones admonebant, promptior in spem, & firmus aduersis, dimißo equo pedes ante uexilla constitit. Ac primo congreßu eminus certabatur. Simul constantia, simul arte, Britanni ingentibus gladijs, & breuibus cetris mißilia nostrorum uitare, uel excutere, atque ipsi magnam uim telorũ superfundere: donec Agricola tres Batauorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mucrones ac manus adducerent, quod & ipsis uetustate militiæ exercitatum, & hostibus inhabile parua scuta & enormes gladios gerentibus. nam Britannorum gladij sine mucrone complexum armorum, & in aperto pugnam non tolerabant. Igitur ut Bataui miscere ictus, ferire umbonibus, ora fœdare, & tractis qui in æquo obstiterant, erigere in colles aciem cœpere, cæteræ cohortes æmulatione & impetu commistæ proximos quosq; cædere: ac plerique semineces aut integri festinatione uictoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fugêre, Couinarij peditum se prælio miscuere: & quanquàm recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus et inæqualibus locis hærebant: minimeq; equestris ea pugnæ facies erat, cùm in gradu stantes simul equorum corporibus impellerentur

tur. Ac sæpe uagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quenque formido tulerat, transuersos aut obuios incursabant. Et Britanni qui adhuc pugnæ expertes summa collium insederant, & paucitatem nostrorum uacui spernebant, digredi paulatim & circumire terga uincentium cœperāt: ni idipsum ueritus Agricola quatuor equitum alas, ad subita belli retentas, uenientibus opposuisset, quantoq; ferocius accurrerant, tantò acrius pulsos in fugām disiecisset. Ita consilium Britannorum in ipsos uersum. Transuectaq; præcepto ducis à fronte pugnantium alæ, auersam hostium aciem inuasere. Tum uerò patentibus locis grande & atrox spectaculum: sequi, uulnerare, capere, atque eosdem oblatis aliis trucidare. Iam hostium, prout cuique ingenium erat, cateruæ armatorum paucioribus terga præstare. Quidam inermes ultro ruere, ac se morti offerre. Passim arma, & corpora, & laceri artus, & cruenta humus. & aliquando etiam uictis ira uirtusq;: postquam syluis appropinquarunt, collecti, primos sequentium incautos & locorum ignaros circumueniebat. Quod ni frequens ubique Agricola, ualidas & expeditas cohortes indaginis modo, & sicubi arctiora erant, partem equitum dimissis equis, simul rariores syluas equitem persultare iussisset, acceptum aliquod uulnus per nimiā fiduciam foret. Cæterū

ubi cõpositos firmis ordinibus sequi rursus uidere, in fugam uersi nõ agminibus ut prius, nec alius alium respectantes, rari, & uitabundi inuicem, longinqua atque auia petiere. Finis sequendi nox, & satietas fuit. Cæsa hostiũ ad decem millia. Nostrorũ trecenti quadraginta cecidere, in quîs Aulus Atticus præfectus cohortis, iuuenili ardore et ferocia equi hostibus illatus. Et nox quidẽ gaudio prædaq; læta uictoribus: Britanni palantes mistoq; uirorum mulierumq; ploratu, trahere uulneratos, uocare integros, deserere domos, ac per irã ultrò incẽdere: eligere latebras, & statim relinquere: miscere inuicem consilia aliqua, dein sperare: aliquando frangi aspectu pignorum suorum, sæpius concitari. Satisq; constabat sæuisse quosdam in coniuges ac liberos, tanquam misererentur. Proximus dies faciem uictoriæ latius aperuit. uastum ubiq; silentium, secreti colles. Fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obuius. Quibus in omnem partem dimissis, ubi incerta fugæ uestigia, neq; usquam cõglobari hostes compertum, & exacta iam æstate spargi bellum nequibat, in fines Horestorum exercitũ deducit. Ibi acceptis obsidibus, præfecto classis circumuehi Britanniam præcepit. data ad id uires, & præcesserat terror. Ipse peditem atq; equites lento itinere, quo nouarum gẽtium animi ipsa trãsitus mora terrerentur, in hybernis locauit. Et simul

classis

classis secunda tempestate ac fama Trutulensem portum tenuit, unde proximo latere Britanniæ lecto omni redierat. Hunc rerum cursum, quanquàm nulla uerborum iactantia, epistolis Agricolæ auctum, ut Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius excepit. Inerat conscientia, derisui fuisse nuper falsum è Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus et crines in captiuorum speciem formarentur: at nunc ueram magnamq; uictoriam, tot millibus hostium cæsis ingenti fama celebrari. Id sibi maximè formidolosum, priuati hominis nomen supra principis attolli: frustra studia fori, & ciuilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet. et cætera utcunq; facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam uirtutem esse: Talibus curis exercitus, quodq; sæuæ cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus, optimũ in præsentia statuit reponere odium, donec impetus famæ & fauor exercitus languesceret. Nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, et quicquid pro triumpho datur, multo uerborũ honore cumulata, decerni in senatu iubet: addiq; insuper opinionem, Syriam prouinciam Agricolæ destinari, uacuam tum morte Atilij Rufi consularis, & maioribus reseruatam. Credidere pleriq; libertũ ex secretioribus ministerijs missum

ad Agricolam, codicillos, quibus ei Syria dabatur tulisse, cum praecepto, ut si in Britannia foret, traderentur: eumq; libertum in ipso freto Oceani obuiũ Agricolae, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeasse: siue uerum istud, siue ex ingenio principis fictum ac compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo prouinciam quietam tutamq;. Ac ne notabilis celebritate & frequẽtia occurrẽtium introitus esset, uitato amicorum officio, noctu in urbem, noctu in palatium, ita ut praeceptũ erat, uenit: exceptusq; breui osculo et nullo sermone, turbae seruientium immistus est. Caeterùm ut militare nomen, graue inter otiosos, alijs uirtutibus temperaret; trãquillitatem atq; otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus: adeò ut pleriq;, quibus magnos uiros per ambitionem aestimare mos est, uiso aspectoq; Agricolae, quaererent famã, pauci interpretarentur. Crebrò per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. Causa periculi non crimen ullum, aut querela laesi cuiusquam, sed infensus uirtutibus princeps, & gloria uiri, ac pessimum inimicorum genus, laudantes. Et ea insecuta sunt Reipublicae tempora, quae sileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Mysia Daciaq;, & Germania Pannoniaq;, temeritate aut per ignauiã ducum amissi: tot militares uiri cum tot cohor-

tibus

tibus expugnati et capti. Nec iam de limite imperij & ripa, sed de hybernis legionum & possessione dubitatū. Ita cùm damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus & cladibus insigniretur, poscebatur ore uulgi dux Agricola: comparantibus cunctis uigorem, constantiam, & expertum bellis animum, cum inertia & formidine eorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures uerberatas, dum optimus quisque libertorum amore et fide, pessimi malignitate & liuore, pronum deterioribus principem extimulabant. Sic Agricola simul suis uirtutibus, simul uitijs aliorum, in ipsam gloriam præceps agebatur. Aderat iam annus quo Proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur, & occiso Ciuica nuper, nec Agricolæ consiliū deerat, nec Domitiano exemplum. Accessere quidam cogitationum principis periti, qui iturúsne esset in prouinciā, ultro Agricolā interrogarent. Ac primò occultius quietem & otium laudare, mox operam suam in approbanda excusatione offerre: postremò non iam obscuri, suadentes simul terrentesq;, pertraxere ad Domitianum. Qui paratus simulatione, in arrogantiam compositus, & audijt preces excusantis, & cū annuisset, agi sibi gratias passus est: nec erubuit beneficij inuidia: salarium tamen Proconsulari solitū offerri, & quibusdam à seipso concessum, Agricolæ non dedit: siue

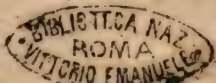
offensus non petitũ, siue ex conscientia, ne quod uetuerat uideretur emisse. Proprium humani ingenij est, odisse quem læseris: Domitiani uerò natura præceps in iram: & quò obscurior, eò irreuocabilior: moderatione tamẽ prudentiaq; Agricolæ leniebatur: quia non contumacia neq; inani iactatione libertatis famam fatúmque prouocabat. Sciant quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos uiros esse: obsequiumq; ac modestiam, si industria ac uigor adsint, eò laudis excedere, quò pleriq; per abrupta, sed in nullũ reip. usum, ambitiosa morte inclaruerunt. Finis uitæ eius nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotisq; non sine cura fuit. Vulgus quoque, & hic aliud agens populus, & uentitauere ad domum, & per fora & circulos locuti sunt: nec quisquam audita morte Agricolæ, aut lætatus est, aut statim oblitus est. Augebat miserationem constans rumor, ueneno interceptum. Nobis nihil cõperti, affirmare ausim. Cæterùm per omnem ualitudinẽ eius, crebrius quàm ex more principatus per nuntios uisentis, & libertorum primi, & medicorum intimi uenere: siue cura illud, siue inquisitio erat. Supremo quidem die momenta deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic accelerari, quæ tristis audiret. Speciem tamen doloris animo uultuq; præ se tulit, securus iam odij, &

qui facilius dißimularet gaudiũ quàm metum. Satis constabat lecto testimonio Agricolæ, quo cohæredem optimæ uxori & pijßimæ filiæ Domitianum scripsit, lætatum eum, uelut honore iudicioq; : tam cæca & corrupta mens aßiduis adulationibus erat, ut nesciret à bono patre nõ scribi hæredem, nisi malum principem. Natus erat Agricola Caio Cæsare ter cons. Idibus Iunijs: exceßit sexto & quinquagesimo anno, decimo Kalẽd. Septẽb. Collega Priscoq; COSS. Quòd si habitum quoque eius posteri noscere uelint, decentior quàm sublimior fuit. nihil metus in uultu. Gratia oris supererat. Bonũ uirũ facilè crederes, magnum libenter. Et ipse quidem, quanquam medio in spatio integræ ætatis ereptus, quãtum ad gloriam longißimum æuum peregit. Quippe & uera bona, quæ in uirtutibus sita sunt, impleuerat, & Consularibus ac Triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud astruere fortuna poterat? Opibus nimijs non gaudebat, speciosa contigerant. filia atq; uxore superstitibus, poteſt uideri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, saluis affinitatibus & amicitijs futura effugiße. Nam sicuti durare in hac beatißimi seculi luce, ac principem Traianũ uidere, augurio uotisq; apud nostras aures ominabatur: ita festinatæ mortis grande solatium tulit, euasiße postremũ illud tempus, quo Domitianus non iam per interualla ac spiramenta

ramenta temporum, sed continuo & uelut uno ictu Remp. exhausit. Non uidit Agricola obsessam Curiam, & clausum armis senatum, & eadem strage tot Consularium cædes, tot nobilissimarum fœminarum exilia & fugas. Vna adhuc uictoria Carus Metius censebatur, & intra Albanam uillam sententia Messalini strepebat, & Massa Bebius iam tum reus erat. Mox nostræ duxere Heluidium in carcerē manus. Nos Maurici, Rusticiq; uisus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos, iussitq; scelera, nō spectauit. Præcipua sub Domitiano miseriarū pars erat, uidere & aspici: cùm suspiria nostra subscriberētur: cùm denotandis tot hominū palloribus sufficeret sæuus ille uultus & rubor, à quo se contra pudorem muniebat. Tu uerò felix Agricola non uitæ tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis. Vt perhibent qui interfuerūt nouissimis sermonibus tuis, constans & libens fatum excepisti, tanquam pro uirili portione innocentiam principi donares. Sed mihi filiæque præter acerbitatem parentis erepti auget mœstitiam, quòd assidere ualitudini, fouere deficientem, satiari uultu, complexu, non contigit. excepissem certè mandata uocesq;, quas penitus animo figeremus. Noster hic dolor, nostrum uulnus. Nobis tam longæ absentiæ conditione ante quadriennium amissus es. Omnia sine dubio,
optima

optima parentum aßidente amantißima uxore, superfuere honori tuo. Paucioribus tamen lacrymis compositus es, et nouißima in luce desiderauere aliquid oculi tui. Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnæ animæ, placidè quiescas, nosq; domum tuam ab infirmo desiderio, & muliebribus lamentis ad contemplationem uirtutum tuarum uoces, quas neq; lugeri, neq; plangi fas est: admiratione te potius temporalibus laudibus, et, si natura suppeditet, militum decoramus. Is uerus honos, ea coniunctißimi cuiusq; pietas. Id filiæ quoque uxoriq; præceperim, sic patris, sic mariti memoriam uenerari, ut omnia facta dictáque eius secum reuoluant, famamq; ac figuram animi magis quàm corporis complectantur: non quia intercedendum putem imaginibus quæ marmore aut ære fingũtur, sed ut uultus hominum, ita simulacra uultus imbecilla ac mortalia sunt, forma mentis æterna, quam tenere & exprimere non per alienam materiã & artem, sed tuis ipse moribus poßis. Quicquid ex Agricola amauimus, quicquid mirati sumus, manet, mansurumq; est in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos ueterum uelut inglorios & ignobiles obliuio obruet, Agricola posteritati narratus & traditus, superstes erit.

FINIS.

ELENCHVS IN ANNALES, RELIQVOSQVE CORNELII TACITI LIBELLOS.

Citarum

D

Frisij

Her

Iunij

Marc

Transalp

Vitell

FINIS.